

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે; હરે હરે હરે હરે હરે હરે હરે હરે હરે હરે

વાંચિક લેવાજમ :

શ્રી ૫-૪-૦.

ત્રી :

શ્રી ૭-૮-૦.

પાકું બાઈ-ડીંગ

મંગનભાઈ છોટાભાઈ દેસાઈ

પાકું બાઈ-ડીંગ

શ્રી ૬-૪-૦

શ્રી ૮-૮-૦.

વિષય સૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	પાપપ્રમાણનું પર (કવિત)	શ્રી 'પુનિત'	...૫૫૭
૨	સંપાદકીય	...	...૫૫૮
૩	પરમાત્માનું સ્વરૂપ	શ્રી જયનારાયણ બદ વેદાન્તશાસ્ત્રી	...૫૬૦
૪	માનવતાનો માર્ગ	શ્રી. ભોગીન્દ્રરાય નાનાસાગર વૈદ B.A.; B.T.	...૫૬૨
૫	પડિતાઈનું બંધન	અ. શ્રી જયન્તીસાગર મંગળજી જોશી	...૫૬૪
૬	અધ્યાત્મ ભાગવત	સ્વામી શ્રી માધવતીર્થજી	...૫૬૫
૭	સુવર્ણચક્રો	શ્રી 'યુરુચરચુકમસાતુરાગીભિક્ષુ'	...૫૭૦
૮	વશુધર્મ અને સમાજધર્મ	મહાત્મા ગાંધીજી (સૂચિત)	...૫૭૧
૯	એક દિવસનું રાજ (નીતિકથા)	શ્રી પૂર્ણસાગર	...૫૭૨
૧૦	ભગવાનનો વાસ (ભજન)	શ્રી હુલા ભટ્ટ	...૫૭૪
૧૧	ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર યથાના માર્ગો	શ્રી બોળાનાથ રામી	...૫૭૫
૧૨	સંધર્ષ (આખ્યાયિકા)	શ્રી હરીશ નાયક	...૫૭૬
૧૩	શીખવા શાયક	અનુસદક : શ્રી અમૃતસાગર નરસિંહદાસગાંધી	...૫૭૮
૧૪	નૂતન અંગનાસ (કવિત)	શ્રી 'પુનિત'	...૫૭૯
૧૫	માતાને વિનંતી	...	...૫૮૦
૧૬	જગવાન બીજ (આખ્યાન)	ડી.તં.નાથજી સીતારામ રામી	...૫૮૧
૧૭	સાચું સદ્ગુરુ	અનુસદક : શ્રી 'પુનિત પદ્મજી'	...૫૮૪
૧૮	મનુના નામની કિંમત કેટલી ? (ધર્મવિવાદ)	...	...૫૮૬
૧૯	'ગણી' ભોત યજ્ઞથી સધું' (નીતિકથા)	શ્રી 'દરિય'કર દ. ત્રિવેદી	...૫૮૮
૨૦	નવનાથ કથામૃત (આખ્યાન)	ડી.તં.નાથજી શ્રી સીતારામ રામી	...૫૯૦
૨૧	મહાદેવગાંધીજીનાં જીવનના કેટલાક સ્મરણીય પ્રસંગો	શ્રી રામનાથજી 'સુમન'	૫૯૨

જરૂરી સૂચનાઓ:—

૧. માર્કેટને ચોતાનું નામ-સિરનામું ૨૫૮ લખવું નોંધજો, અને ચોતાનો માર્ક નંબર લખવાનું બંધન ન નોંધજો.

૨. પત્રનો જવાબ મેળવવા માટે ગિલ્ડાઈ ચોટકાઈ ૧ નીચેટ મોકલવી જરૂરી છે.

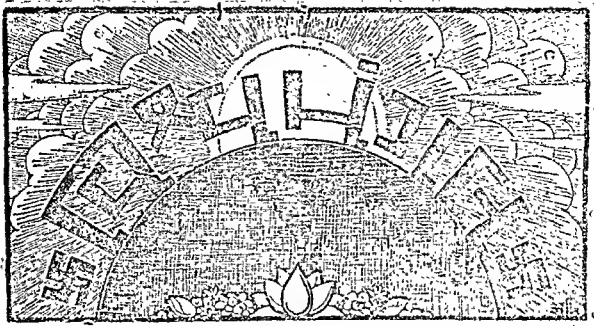
૩. આદેશોએ મનીઓડરથી જ લવાજમ મોકલવું નોંધજો. વી. પી. મંજાવવાથી ફેટલીકવાર મહીને ફોલ મહીને મળે છે. વી.પી. અને મનીઓડર બન્નેનો ખર્ચ એકજ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાની બવરચામાં શ્રમ વિશેષ પડે છે.

અંક તા. ૧૦ માં સુધીમાં ન મળે તો ચોટકાઈ લખી મંગાવી લેવો.

લેખો:—શ્રી. ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય, પો. ઓ. નં. ૬ અમદાવાદ

શ્રી વીરવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ મુદ્રક અને પ્રકાશક શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય, સત્રાપસ કોમરોડ, અમદાવાદ દેસાઈ-મંગનભાઈ છોટાભાઈ સત્રાપસીકરોડ, ચોટીવિલ-અમદાવાદ

સત્સંગ જનપત્પરાત્મવિપયે મક્તિ સમુદ્ધયત્ । કામોદ્દેગકુમાર્ગદમ્મનનકં સાહિત્યમુન્મૂલયત્ ।
 ધર્મદેપમનુસર્ણં પ્રશમયત્સન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંનાતં લલુ 'વિશ્વમંગલ'—મપારુતું જગદુર્ગતિમ્ ॥

૫૫ ૧૩ મુ : અપાડ-૨૦૦૫ : જુલાઈ-૧૯૪૯ : અક-૪ થી.

પાપપ્રમાર્જનનું પર્વ

[જોધવછા શીશો ધ્વજે સ્થામને.....રામ]

- ચતુર્માસમાં ચતુર્જને રીઝવો,
 મન-નિગ્રહથી જેથી લાવો પાસ જો...ચતુર્માસમાં...(૧)
  - સેવા-સમરણ કરવાનું ટાણું મળ્યું,
 નમ્ર બનીને, બનવું એના દાસ જે...ચતુર્માસમાં...(૨)
  - જપ-તપ કરતાં નિયમ તણું પાલન કરો,
 કોઈપણ રીતે પાપનો કરજો નાશ જે...ચતુર્માસમાં...(૩)
  - 'પુનિત' જીવન કરવાની તક સાંપડી,
 હાલો મારો હૈયે કરશે વાસ જે...ચતુર્માસમાં...(૪)
- શ્રી 'પુનિત'

સંપાદકીય

કુદરત તેના નિયમો ન પાળનારને કઈ-તમાચો મારીને સજા નથી કરતી. કુદરતના નિયમો અને નીતિના નિયમોને અવગણીને મનુષ્યો જેટલું સુખ મેળવવા બાય છે, તેના ગહલામાં સુખની જગાએ તેટલું જ દુઃખ તેમને પ્રાપ્ત થાય છે. હાલના મનુષ્યો તો જુઓ ! કોઈને કામ કરવું ગમતું નથી-પરિશ્રમ કરવો ગમતો નથી. પોતે જેટલું કામ કરે-જેટલું ઉત્પાદન કરે તેના ગહલામાં તેનાથી વધારે તેઓ સમાજ પાસેથી લેવા મથી રહ્યા હોય છે. કેમ કરીને વધારે મેળવી લેવું, બીજાને કેવી રીતે છેતરવા, પોતે પરિશ્રમથી શી રીતે જાણી જવું અને મોજમજા બિડાવવી-આવી વૃત્તિ દરેકની યતી બાય છે. પોતાની પૂરેપૂરી શક્તિ વાપરીને જગતનું કામ કરી છૂટવું, સમાજ પાસેથી જોઈતું વાપરીને તેને વધારે ઉપયોગી થવું, આપણા સંબંધમાં આવે તેમનું કંઈકે લવું કરવું, તેમને સુખ થાય તેમ આવવું, દુઃખીઓને માટે ઘણાવું-આવી વૃત્તિ માણુ-સોમાંથી જન્મે ભૂંસાતી બાય છે. દળને રાજ થવાને ગાલે લળને રાજ થવું, ખવડાવીને રાજ-થવાને ગાલે ખાઈને ફૂલાવું, કપટમાં ફાવી જળને ગુલતાન થવું-આવી જ ગનેદશામાં લોકો ફસાતા બાય છે.

શ્રી એક-બીજાને છેતરવા અને સમાજની પાસેથી હરામનો લાભ મેળવી લેવાની ગાજ ખેલશે તો તેનું સમાજ ઉપર કેવું પરિણામ આવશે ? તેનાથી કેને લાભ થવાનો છે ?

હાલમાં માણુસોમાં છુદ્ધિ અને કરામતો વધી છે. વિજ્ઞાનદારા અનેક જાતનાં સાધનો બિનાં કરીને તેમને મનુષ્યસમાજની સેવામાં લગાડ્યાં છે. યન્ત્રોથી કાપડ વણાય છે, વિજ્ઞાનીથી દવા થાય છે, યન્ત્રોથી દળાય છે, પાણી લરાય છે અને બીજાં ઘણાં કામો એકી મહેનતે માણુસો સાધી શકે છે. પરંતુ નીતિની મર્યાદાઓ જોળાંગીને મનુષ્યસમાજ હાલમાં કેટલી સુખી છે તે તમે જોઈ શકો છો. બીજાને છેતરવાની અને હરામનું લોગવવાની વૃત્તિનાં ફળ હાલ તે કેવાં લોગવે છે ? ન્યાં રસકસણાર્યાં ખાઓના ઢગલા પડેલા રહેતા ત્યાં ઘડ-ચોખાનો કણુ જોવા મળતો નથી.

પ્લાસ્ટિક-અલવાઈએ લોકો સીધાની (રેશનિંગની) દુકાનથી કોથળીઓમાં પરદેશનું કુસ જેવું નાજ લાવીને શંકી ખાય છે. ન્યાં લોકો મનમાન્યાં-ધી-રૂઢ ધરાળને ખાતા હતા ત્યાં સાચું અને ચોક્કસું રૂપ દુર્લભ ધર્મ પડ્યું છે. ને દળદાર અને ટકાઉ કાપડની પણ એવી જ સ્થિતિ છે.

ન્યાં ગાયો અને બેશોનાં ધણુ પાળવામાં આવતાં હતાં ત્યાંના લોકો ગો-પાલન અને પુષાલન કરવામાં કંટાળો અનુભવવા લાગ્યા છે અને તેમ કરવામાં પોતાને અજીઘડ અને ગમાર ખાતા થયા છે. હતાં વાસીદું વાળ્યા વગર ધી-રૂઢ તો ખાવા ઇચ્છે જ છે. ન્યાં ગાયો અને શોનાં દુધપુદ ધણુ ચારો ચરીને ઘેર આરતાં હતાં ત્યાં રૂપિયાનું એક કે બે પુળા ઘાસ વેચાય છે. લોકો અનાજ અને ઘાસ બિમારોની જગાએ તમાકુ અને કપાસનાં વાવેતર કરી પૈસાદાર થવા બાય છે. અને ધી-રૂઢ-અનાજ વેચતાં હર્ષ ખાય છે. ધી-રૂઢ-અનાજનો પણ વેપાર થઈ રહ્યો છે. ન્યાં લોકોના ગાલો ઉપર ગુલાબી લાલિમા તરતી ત્યાં લેસી ગચેલાં હાકતાં ઉપર ચા-કોશી-સીગરેટની મેસી ફિક્કાશ છવાઈ છે. ન્યાં ૮૦-૮૫ વર્ષના સચકત વૃદ્ધો જોવામાં આવતા હતા ત્યાં બધા અકાળવૃદ્ધો ફરી રહ્યા છે.

પ્રમાણિક મહેનતનો શાલાવ, ગો-પાલનનો અલાવ, નીતિનિયમોનો અલાવ, નિરંતર વિવધ-સેવન, મહા-કોશી-સીનેમાનાં દુર્લભનો-આ બધામાં સચી રહેતા સમાજનું શરીરસ્વાસ્થ્ય અને આંતરિક સ્વાસ્થ્ય શી રીતે સાફ રહે ? ન્યાં શરીરપોષણને માટે પોતાના દેશનાં અમૃત સમાન દહિં, રૂઢ, ધી, માખણને ગાલે લોકો કોડલીવર એઈલ અને એવી હિંસક દવાઓ વેપરતા હોય, ન્યાં બીજા છલેની હિંસાથી પોતે છવવાની અને મસ્ત થવાની વૃત્તિ હોય, ન્યાં પક્ષીઓનાં ઇંડાંનાં રસ

આર્થ સંતાનની હોશરીઓમાં પાંદડી રહ્યા હોય. જ્યાં હવનકર સેવા અને પોપણ અર્પનાર-
અરે ! પોતાના સ્તનોનાં દૂધ અર્પનાર-માતા સમાન ગૌમાતાઓ, બેસી અને બળકોને તેમના
ઉપકારનો બદલો કતલખાનામાં આપવામાં આવતો હોય, ત્યાંના લોકોને પોપણ મારે ધાન્ય આપ-
વાનું મન ધરતી માતાને શી રીતે થાય ? ત્યાંના નરપિશાચોને મારે ફળવાનું મન વૃક્ષોને શી રીતે
થાય ? (જ્યાં લોકો કેરીઓ ખાતાં થાકતા હતા ત્યાં રૂપિયાની પાંચ કેરી મુશ્કેલીથી મળે છે.)
એવા દુષ્ટ લોકોના દેશ ઉપર વરસવાનું મન વરગાદને શી રીતે થાય ? આજ બીજે વરસે પણ
વાદળો વેરાય છે અને લોકોનાં દિલની દાનત એકદમ વેરાઈ જાય છે. એકબીજાને પૂતવાની દાનતવાળા
આ સમાજમાં કોણ સુખી છે ? કોણ નિર્ધન છે ? કોને આત્મસંતોષ છે ? કોને નિરાંત છે ?
ધનિક, સાધારણ કે ગરીબ-સોના દિલમાં અચાંતિ છે. જ્યાં સુધી સમાજના દિલમાં પૂર્તતા છે,
એકબીજા ઉપર અગીદગિ નથી ત્યાંસુધી કોઈની સત્તાગતી નથી.

શ્રી કદયાણુ ગ્રન્થમાળા સંખ્યે

શ્રી કદયાણુગ્રન્થમાળાના ચોથા વર્ષનું 'ગ્રીનું' પુસ્તક 'રામકૃષ્ણ કથામૃત-ભાગ ૧' લો
તૈયાર થઈ ગયેલ છે. તે આકેડેને મોકલવાનું શરૂ કર્યું છે. હવે પછીનું 'ગ્રીનું' પુસ્તક ભક્ત
પીપાણ અને રાણી રાસમણિ તૈયાર થઈ રહ્યું છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૦-૦માં એક
હજાર પૃષ્ઠોનું વાંચન પાંચ પુસ્તકો દ્વારા આપવામાં આવે છે. જેઓ આકેડે ન હોય તેઓએ
આ પુસ્તકો વસાવવા માટે આકેડે થઈ જવું જોઈએ.

'વિશ્વમંગલ'ના જૂનાં વર્ષોના અકેડોની અપ્રાપ્ય કાઈલો

હજમા અને અગિયારમા વર્ષના બધા અકેડોની કેટલીક કાઈલો તૈયાર થઈ ચકી છે. આ
કાઈલોમાં તેલે વર્ષના વિશેષાકો- ધર્મીક અને દ્વીમદ્ભાગવત્તાંકનો પણ સમાવેશ થાય છે. દરેક
ધર્મનાં તત્ત્વો અને દ્વીમદ્ભાગવત્તાં રહસ્યોના જિજ્ઞાસુઓને માટે આ કાઈલો અવશ્ય વસા-
વવા લાયક છે. ફક્ત અશ્રી કિંમતે રૂ. ૨-૮-૦ માં આપવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ
સાથે ધેરબેઈ રૂ. ૩-૦-૦ માં પડશે. વધુ માટે આ અકેડોનાં ઉચ્ચતની નોટરબગર જુઓ.

રૂ. ૧૪ માં મહાવારત સંપૂર્ણ મળશે

જેઓ 'વિશ્વમંગલ'ના આકેડે ન હોય તેઓ વિશ્વમંગલના મહાભારતકેડા ચારે ખંડો હવે
સંપૂર્ણ મહાભારત વચાવી ચકશે. દરેક ખંડનું મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦ છે. એટલે જેઓ ચારે ખંડો માટે
રૂ. ૧૪ મોકલો આપશે તેમને પ્રકટ થયેલા બે ખંડો હાલ તુરત મોકલો આપવામાં આવશે
અને બાકીના બે ખંડો પ્રકટ થી રવાના કરવામાં આવશે. આમ આગાહી પૈસા મોકલી
આપનાર પાસેથી પોસ્ટેજચાર્જ લેવામાં આવશે નહિ. ચારે ખંડો પ્રકટ થશે લેનારને પોસ્ટેજ
સાથે રૂ. ૧૬-૦-૦ માં પડશે. તેથી હાલ આકેડે ચનારને રૂ. ૨-૦-૦ કાપલો રહે છે.

સેવાધર્મનું પુસ્તક

'વિશ્વમંગલ'ના આકેડે વધારી આપવામાં સફાયક થયેલ સદૃશ્ય આકેડેને સેવાધર્મનું
પુસ્તક મોકલી આપવામાં આવ્યું છે. હવે પણ પૈસા આકેડે હોય એવા કોઈપણ વાંધુઓ પ્રકેડો
વધારી આપશે તો તેમને ઉપરનું પુસ્તક એટ મોકલવામાં આવશે. ઘણા ભાઈઓએ આકેડે
વધારી આપવાની પોતાની દરજ સગણને અનેક આકેડે વધારી આપ્યા છે. તો પણ તેમને
અમને પોતાનું નામ જણાવ્યું નથી તેમ લેટપુસ્તકની મામળી પણ દરી નથી. આજ ને કોઈ
બાઈને પુસ્તક લેવાની પ્રવૃત્તિ હોય તેમણે પોતાના આકેડોનાં નામો જણાવી તે મંગાવી લેવું.

પરમાત્માનું સ્વરૂપ સર્વપ્રકારના આવેગો-આવેશો-વિષમતાઓથી પર છે. સ્થિર અને શાન્ત છે, છતાં આવેગો-વિષમતાઓ તેમાં છે અને નથી પણ. જેમ સૂર્યમાં કિરણો છે એમ અન્ધકારની અસરવાળા પ્રદેશમાં રહેલા માણસોને જણાય છે પણ સૂર્ય પોતાનાં કિરણોને ભેંઈ શકતો નથી, જેમ સમુદ્રનું એક મોઝું પોતાથી જુદા બીજા મોઝાને ભેંઈ શકે છે પણ સમુદ્ર તો ગાંધાં મોઝાંમાં પોતાને એકત્રે જ ભુજે છે, આમ જગતની ગંધી વિષમતાઓ જગતની દૃષ્ટિએ છે પણ પરમાત્માની દૃષ્ટિએ નથી.

પરમાત્માનું સ્વરૂપ જેવું કહીએ તેવું છે અને તેવું નથી પણ. પરમાત્મામાં કોઈ પણ પ્રકારની કે પ્રકારશૂન્યતાની અશક્યતા નથી. એથી જ એ સર્વશક્તિમાન વિભુ છે, તેનાં જેવાં સ્વરૂપો કદપવાં હોય તેવાં કદપીં શકાય છે, અને તે તેવા સ્વરૂપે છે પણ ખરે અને નખી પણ. તે શૂન્ય પણ છે, તે એક કેવલ્ય સ્વરૂપ છે-અદ્વૈત છે, તે દ્વૈત પણ છે, તે દ્વૈતાદૈત પણ છે, તે સાકાર પણ છે, તે નિરાકાર પણ છે, તે સર્વનો અંતર્યામી પણ છે, તે સર્વનો અન્તર્યામી નથી પણ, તે સર્વશક્તિમાન છે અને સર્વશક્તિમાન નથી પણ. તે કર્તા છે અને કર્તા નથી પણ, ભોક્તા છે અને ભોક્તા નથી પણ. તે બધું ય છે અને કશું ય નથી. તે જેવા કહીએ તેવો છે અને નથી. તેની અંદર કોઈ પણ વસ્તુ ન મળી શકે એમ નથી. તમે જેવા પ્રકારનો તેને કદપ્યો તેવા પ્રકારનો તે તમારે માટે થઈ જશે. અને તમે પણ તેવા પ્રકારના થઈ જશો.

એટલે આમ હોવાથી પરમાત્માના સ્વરૂપ માટે તે અમુક જ પ્રકારનું છે એવો આશંક ન રાખવો ભેંઈએ. જેવા પ્રકારના આશંકથી તમે તેને ગાંધ્યો તેવા તમે થઈ જશો. પરંતુ પરમાત્મા તો તમારા આશંકમાં ગાંધવા છતાં તમારા આશંકથી મુક્ત પણ રહેશે, તમે જેવા આકારના માટલામાં સમુદ્રનું પાણી ભર્યો તેવા આકારમાં તે પાણી આવી શકશે. પરંતુ સમુદ્રનું પાણી તે આકારથી મુક્ત પણ રહેશે.

પરમાત્મા સર્વનો અન્તર્યામી થઈને રહે છે અને અન્તર્યામીપણાની ઉપાધિથી દૂર જઈને પણ એકલો રહે છે. તે શુદ્ધ સચ્ચિદાનન્દ સ્વરૂપ છે. સવિકલ્પ છે અને નિર્વિકલ્પ છે. એક સોયના અગ્રભાગના લોખંડમાં જેટલાં છિદ્રો છે-જેટલું આકાશ હોય છે, તેમાં અનન્ત કરોડ પ્રજ્ઞાપુરો રહેલાં હોય છે. વળી આ પ્રજ્ઞાપુરની જે વિશાળ જગા દેખાય છે તેણે સોયના એક અગ્રભાગ જેટલી પણ જગા રોકેલી નથી. આપણે સ્વપ્નમાં સમુદ્રમાં મુસાફરી કરતા હોઈએ છીએ અને આપણી પાસે સૂતેલા માણસો સ્વપ્નમાં મોઝાં મોઝાં થઈને અને જંગલોમાં ફરતા હોય છે. પરંતુ આપણી સૂવાની રૂમ પચીસ હાથની જેવી હોય છે એટલે પરમાત્મામાં આકાશ અને પાતાળ અને સ્વર્ગ અને પૃથ્વી અને પર્વતો બધું એક જ જગાએ હોય છે અને તે હોય છે છતાં નથી પણ હોતું. અને તેનાથી કશી જગા પણ નથી રોકાતી.

આપણને જગા ભેવાનો મહાવરો થઈ ગયો હોવાથી જગા દેખાય છે. સૂર્ય અને અગ્નિ પોતાનાથી દાગતા નથી પણ આપણે મહાવરો બુદ્ધે હોવાથી આપણે તેમનાથી દાગીએ છીએ. આવી ગંધી વિષમતાઓ આપણને જગતમાં દેખાય છે, પણ આ ગંધી વિષમતાઓ-વિભિન્નતાઓમાં પણ એક એકતા સમાઈ રહેલી હોય છે. આપણે જો તે એકતાને ભેંઈએ તો ગંધી વિભિન્નતાઓના બાંધનથી છૂટી જઈએ. આ ગંધી વિભિન્નતાઓનો તેમને પોતાને

માટે ઠશેા હેતુ નથી. પરન્તુ ણધી જાતની વિલિન્નતાઓના સમન્વયથી પ્રકટ થતું સૌન્દર્ય એ એક વસ્તુના આનન્દને માટે હોય છે. ણધી વિલિન્નતાઓના સુસંવાદિત સમન્વયથી થતી એકતામાં જ ભગવાનના આનન્દને પ્રકટ થવાની તક મળે છે. વૃક્ષની ણધી ડાળીઓને કાપીકાપીને ભુદી પાડીએ તો ડાળીઓની વિલિન્નતાઓ હેતુ માર્થો જાય છે. પણ જ્યારે તે સમન્વિત થઇને રહે છે ત્યારે તે વૃક્ષાકારે સૌન્દર્યને પ્રકટ કરે છે. વિલિન્નતા એ સિદ્ધાન્તમાં, એકસૂત્રમાં પરવાએટ્ટી છે અને તે સિદ્ધાન્તથી અવિરુદ્ધ રીતે જો તેની ગૌક-વણ અને ઉપયોગ થાય, તો જ વિલિન્નતાનો હેતુ જાર આવે છે.

આમ ણધી વિલિન્નતાઓ જેમાં સમાવેટ્ટી છે તે પરમાત્મા એક સૂત્રરૂપ છે. તેમાં ણધી વિલિન્નતાઓ પ્રકટ થાય છે, છવે છે અને અકરૂપ થાય છે. અને પરમાત્મા તે બધાંને સમન્વય ધારણ કરી રહેલો છે. તેમાં ણધી વિલિન્નતાઓનું સંકલન છે, કોઇ પણ વિલિન્નતા તેનાથી અત્યન્ત વિચ્છિન્ન-વિરિષ્ટ-વિભક્ત નથી. આથી ણધા વાદો એકબીજા માટે વિવાદરૂપ હોવા છતાં પરમાત્મામાં સંવાદરૂપ થઇને સમન્વિત છે. પરમાત્મા તેની ઇન્દ્રિયો-સંકલ્પથી પ્રકૃતિથી-સ્વભાવથી અન્નરૂપે-સ્પૃશ્વરૂપે-ભોગ્યરૂપે પ્રકટ થાય છે અને ભોગ્યના હેતુ, અને સમન્વયને કારણે તે ભોક્તારૂપે પણ તે વખતે તેવી જ રીતે પ્રકટ થાય છે. તેમજ તે જ વખતે દ્રશ્યરૂપે (સાક્ષીરૂપે) અને કૈવલ્યરૂપે પણ રહેલો હોય છે. નિરાકારનું સ્પૃશ્વરૂપ એ તેના સંકલ્પનો વૈભવ છે, તેના સંકલ્પમાંથી પ્રકટ થતા તમોગુણનું પરિણામ છે. સ્પૃશ્વની ક્રમના અને સ્પૃશ્વની સત્તાનો અનુભવ એ નિરાકારના સંકલ્પના રમેશુણ અને સ્વરણુણનું પરિણામ છે.

આમ પરમાત્માના પ્રકારશૂન્ય સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપમાં ણધી જાતનું સામર્થ્ય રહેલું છે. તે સામર્થ્યના પ્રાકલ્યમાં પરમાત્મા સર્વાંશે સમાર્થ ગયેલો રહેતો નથી. પરમાત્માનો આ જ અજ્ઞાતિ, અસ્પર્શયોગ (સ્વરૂપ) છે તે જ નિર્ગુણ-શૂન્ય પદ છે, જેનો ભગવાન બુદ્ધે તે રૂપે અનુભવ કર્યો છે, અને તે જ કૈવલ્ય છે, અદ્વૈત છે. પરમાત્માનું સ્વરૂપ ણધા પ્રકારનું સિદ્ધ થઈ શકે છે. આવો તેના મહિમા છે. તેનામાં ણધી જાતની વૃત્તિઓ એક જ શબ્દો એટલી સાચે રહી શકે છે, અને તેથી જ પરમાત્મામાં સ્વૈસાક્ષીપણું-સર્વાન્તર્યામીપણું છે. તેથી જ તે સર્વરૂપ છે અને પદમેવાદિત્રીયમ્ છે.

પરમાત્માનું સર્વશક્તિમાનપણું એ હરેક જાતના આગ્રહોમાંથી અને હરેક પ્રકારના ધાટોમાંથી મુક્ત રહેવાપણુંના સ્વભાવને દીધે છે. તે સર્વરૂપે બનતો હોવા છતાં સર્વથી મુક્ત રહી શકે છે. તેથી જ તેના આગ્રહોમાં અને ધાટોમાં મર્યાદિતતા આવવા છતાં તે નિર્મર્યાદ અને સ્વતંત્ર રહી શકે છે. આ જ તેના સ્વાભાવિક અસ્પર્શયોગ છે, અનાસદિતયોગ છે, અજ્ઞાતિયોગ છે, સમતાયોગ છે અને યોગેશ્વરપણું છે. તે પરમાત્માનો યોગ આપણામાં ઉત્પન્ન થવા માટે આપણે સર્વત્ર અનામૃતિત અને સમતા ધારણ કરવાની જ જરૂર છે. મોક્ષ એ કોઈ આપણી માન્યતાની વસ્તુ નથી, આપણી માન્યતામાં બંધાતો નથી, તેનો કોઈ લોક કે સ્થાન બનાવવામાં આવેલું નથી, તે કોઈ પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત કરવાની વસ્તુ નથી. આપણામાં અનામૃતિત અને સમતા સ્થિર થતાં, આપણા આગ્રહો દૂર થતાં, આપણામાંના રાગદ્વેષ દૂર થતાં એની મેંજે જ આપણને મોક્ષનો અનુભવ થવા લાગે છે, ઇશ્વરી નિયમો સમજવા લાગે છે, તે નિયમોમાં આપણો અભિન્ન અંવાદ થતો જાય છે.

[હાલની વિવિધ પરિસ્થિતિમાંથી મુક્ત થવાનો અને પોતાની સહાનુભૂતિ વધારવાનો શાન્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો સમાજ પાસે બે કોઈ સાચો અને ન્યાયી માર્ગ હોય તો તે આ હોયમાં જ સ્વચ્છ બતાવ્યું છે તેવો જ છે. સમાજનો અમુક ભાગ આ માર્ગને ઓછોતરો અથવા સંપૂર્ણ અંશે નજીક-સમજે છે; પરંતુ આને પોતાના જીવનવ્યવહારમાં જરાબર રીતે ઉતારતા હોય તેવા તો વિરલ જ જણાય છે. કેટલાક મોટી અનીતિમાં નથી જોતરતા અને પોતાનું સાચીને બેસી રહે છે અને પોતે ધર્મમાં રહે છે એમ માની સતોષ લે છે, પરંતુ તેટલામાં માનવીનો ધર્મ પૂરો થઈ જતો નથી. એક સામાજિક તરીકે મનુષ્યને એ કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે કે તેણે સમાજમાં પ્રવર્તતી અનીતિ અટકાવવા પ્રયત્ન કરવો અને લોકોને તેમાં પડતા અને તેનો ભોગ થતા અટકાવવા.]

દેશની પ્રગતિ માટે શાન્તિની જરૂર સૌ સ્વીકારે છે. સામાજિક, આર્થિક, ઔદ્યોગિક વગેરે વિવિધ ક્ષેત્રોમાં દેશને આગળ વધવા માટે વાતાવરણ અનુકૂળ ન હોય અને પ્રત્યક્ષ, ચંકા, ચિંતા વગેરે દુઃખપ્રદ વ્યવસ્થાથી પીડાતી હોય તો દેશની ઉત્થતિ સાધવી મુશ્કેલ બને. શાન્તિની જરૂર છે તેટલી જ ઐક્યની જરૂર છે. ઐક્ય હોય ત્યારે જ શાન્તિ સંભવે. સ્વાર્થની સંકુચિત અધકામિયોમાં જ આપણે અટવાઈ જઈએ; પોતાના જ હાલનો વિચાર કરીએ અને બીજાના જાલ પ્રત્યે ઉપેક્ષા બતાવીએ તો સમાજ પાંગળો બને. સમાજના પાયા નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ અને અહિંસા પર જ નિર્ભર રહી શકે. જગતના સમાજસુધારકો અને નોંધેર જીવનમાં લાગ લેતા પ્રત્યક્ષે વેકો પ્રેમની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરે છે, પ્રેમનો ઉપદેશ આપે છે અને સર્વત્ર શાન્તિ સ્થપાય એવા તનતોડ પ્રયત્નો પણ કરે છે, છતાં જગત આજે દુઃખી છે. સર્વત્ર અશાન્ત વાતાવરણ પ્રસરી ચૂં છે. લૂંટફાટ, ચોરી, ખૂન, કાળાંબળાર, સળગતો નિર્ગળ પર ત્રાસ વગેરે અશાન્તિપોષક બનાવોનું વર્ણન વર્તમાનપત્રોમાં આપણે દરરોજ વાંચીએ છીએ. નીતિનાં સામાન્ય ધોરણો પણ ભૂલાઈ ગયાં હોય એમ લાગે છે. જૂઠાજૂઠા દેશોમાં શાન્તિ અને પ્રેમને આહવાન તત્વ-પ્રેમી અને વિચારશીલ સદ્ગુણ પ્રચારકોએ સ્થાપે છે. સાહિત્યદ્વારા પણ આવા સદ્વિચારોનું ખૂબખૂબ મંથન થાય છે. છતાં સમાજના મોટા

ભાગને ઉપદેશની પડી નથી; પ્રશ્નનો નિર્ણય સ્ફૂળ રીતે થતો નથી. લીગ ઓફ નેશન્સ, યુને વગેરે સંસ્થાઓના ઇતિહાસ આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે. ઉદારચિત્ત માનવપ્રેમી પુરુષોનું કોઈ સાંભળતું હોય એમ લાગતું નથી. સઘળા લોકો શાન્તિની વાતો કરે છે, છતાં ચિંતન શાન્તિ સ્થાપી શકતી નથી; કારણકે સૌ પોતપોતાની સ્વાર્થદૃષ્ટિએ જ જુએ છે અને પોતાને લાભ-હાથી નીવડે તેવા પ્રકારની શાન્તિ ઇચ્છે છે. સ્વાર્થદૃષ્ટિને પોણે તેવી શાન્તિ સ્થાપવા માટે સ્વાર્થને આડે આવનારનો સામનો કરવો પડે છે અને બન્ને વચ્ચે કંઈક ભંગે છે. આથી શાન્તિ સ્થાપવાના પ્રયત્નો અશાન્તિમાં પરિણમે છે. આ એકે કંડવી પણ સત્ય હકીકત છે. સૌનાં શાન્તિનાં માપ જૂઠાં છે. યુદ્ધ, વર્ગવિગ્રહો વગેરેનું મૂળ કારણ આ સ્વાર્થદૃષ્ટિ જ છે. જગત કયે રસ્તે જઈ રહ્યું છે ?

આનું કારણ શું ? શાન્તિ અને પ્રેમનાં સિદ્ધાન્તોનું પ્રતિપાદન કરનારા પુણ્યશ્લોક મહાત્માઓએ પ્રેમનો અમર સંદેશ શું આપણને નથી સંભળાવ્યો ? અહિંસાનાં મધુર ગીત તેઓએ આપણને નથી સંભળાવ્યાં ? માનવકથાથી પ્રેરાઈ પ્રાણીમાત્ર પર અનુકંપા રાખવાનો ઉપદેશ જુઠા કાર્ટિસ્ટ, સોફ્ટીસ્ટ, મહાત્મા ગાંધી, મહમદ પર્શાદ વગેરે માનવ દેવોએ આપણને આપ્યો છે અને સત્યને માર્ગે જવાની વાતમાલુ કરી છે. પણ બેઠની વાત છે કે સમાજને આવું તત્વ

જ્ઞાન ગમતું નથી. માનવદષ્ટિ આપણે જોઈ નાથી છે. માણસાઈ ભૂલાઈ ગઈ હોય એમ જાણે છે. નહિતર માણસો પર આટલો ત્રાસ ન હોય. સમાજને માણસાઈનો માર્ગ દેચિર નથી લાગતો. સ્વાર્થને રસ્તે જનાર કોણ સુખી થયો છે ? માનવતાના માર્ગે આપણે જતા હોત તો આપણી અધોગતિ ન થાત. એક જ પરમ પિતાનાં બાળકો છીએ, ભાઈ ભાઈ વચ્ચે પ્રેમ હોવો જોઈએ, એવો એવો સદુપદેશ આપતાં જાતનાં સઘળાં ધર્મશાસ્ત્રો સમદષ્ટિ પર ભાર મૂકે છે. પરંતુ વેરઝેર, અદેખાઈ, અભિમાન, બેટબુદ્ધિ વગેરે વિવશ શુભોએ મનુષ્યની બુદ્ધિને એટલી તો વિવશ અને પ્રભાવિત બનાવી દીધી છે કે સમત્વદર્શન એ તો એક દુર્લભ આદર્શ જ રહે છે. સ્વાર્થના વશગમાં બારાએલ વ્યક્તિ કે દેશને સત્યનું દર્શન કયાંથી થાય ?

આવા સંયોગોમાં આપણું દર્શન શું ? બેધારણીય દષ્ટિએ હિંદુસ્તાન સ્વતંત્ર થયું અને વર્ષોની શુભામી ગઈ એ હર્ષની વાત છે. પરંતુ આનંદસિંહ શુભામીની પકડમાંથી આપણે હવે મુક્ત થવાનું છે. માનસિક નળગાઈ આપણે દૂર કરવાની છે. બેદશાવ, બેઅન્યાય બુદ્ધિ, વેરઝેર વગેરે વિવશ તત્ત્વોને દૂર કરી સહાનુભૂતિ, પ્રેમ, સહકાર, દયા, સમાનતા વગેરે શુભો સમાજને કેળવવાના છે. તેનાં મીઠાં ફળ આપવાનાં છે. સમાજને આ લયકર વિધની અસરથી મુક્ત કરવા આપણે પુરુષાર્થ કરવાનો છે. કોમી જેર હજી ગયું નથી. એકબીજા પ્રત્યે શંકા અને અવિશ્વાસની લાગણી દૂર થઈ નથી. આપણે અરસપરસને વ્યવહાર પણ અતિશુદ્ધ સરળ નથી. સમાજને સળગ બનાવવો હોય અને સ્વતંત્રતાનો સાચો આનંદ આપણે અનુભવવો હોય તો આપણે નિત્યનો વ્યવહાર મુધારવો જ પડશે. આપણા જીવનના સઘળા વ્યવહારની પરીપા માનવતાના માપ વડે કરવાની રહેશે. ગામ કે દેશની તુલ્યતા જેવી આદત એ આપણી જ આદત છે

એમ સમજી સીએ આદતનો સામનો કરવો પડશે. ઘરમાં, દુકાનમાં કે ગામમાં અનાજનો સંઘરો હોય અને સમાજનો ગરીબ વર્ગ અનાજની અછતને કારણે ભૂખે મરે એ વાત માનવ માર્ગે જતો સમાજ સહન ન કરે. પોતાના જ પેટનો વિચાર કરે એ વ્યક્તિ માણસ નથી. ગીતાજીના શબ્દોમાં કહીએ તો એ યશસ્વિંદુલુક નથી; એતો પાપ ખાય છે. મુન્નતે તે ભવન વાપા વે પવન્યાત્મકારણત્વ (૩-૧૩) સમાજના નીચલા વર્ગના માણસો પણ દેશની વિરાટ ગ્રથાનું એક અગત્યનું અંગ છે એ આપણે ભૂલી જઈએ છીએ. શરીરનું એક પણ અંગ સહેતું હોય તો શરીરને સહન કરવું પડે તેમ તેવા સમાજને પણ જરૂર સહન કરવું પડે છે.

દુકંમાં, જે સંસ્કૃતિ માનવદષ્ટિ ભૂલી લાય છે તે સંસ્કૃતિ લાંબા કાળ સુખી ટકતી નથી. ભાવિ સંસ્કૃતિએ માનવતાનો વિચાર કરવાનો જ રહેશે. આપણે સાચા મનુષ્ય બનવું હોય તો નીતિના નિયમોને જીવનમાં વણી લેવા જ પડશે. જે ધર્મ આપણા નિત્ય જીવન-વ્યવહારમાં વણાયો ન હોય એ ધર્મની કંઈ કિંમત નથી. ખાતરઃમરણીય રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજી ભલે જીવન જીવી ગયા. સમાજનું દરેક કામ તે માનવતાના આપથી જ માપતા. માનવદષ્ટિએ જ તેનું મૂલ્ય તેઓ આંકતા. દેશના ઉદ્ધવણ ભાવિ માટે આ માનવ-માર્ગ શ્રદ્ધા કરવાનો છે. જૂઠાજૂઠા વાદમાં ફસાવા કરતાં માનવવાદના સનાતન સિદ્ધાન્તોને તજી સમક્ષ રાખી આપણે વ્યવહાર આચરવાનો છે. સત્ય, અહિંસા, માનવપ્રેમ વગેરે સિદ્ધાન્તો ખાતર પૂઠ મહાત્માજીએ જીવનભર પુરુષાર્થ કર્યો અને માનવ-માર્ગ પર નિર્ધિત અને અડગ પગલે આગળ વધતાં વધતાં જીવન-અવાસ પૂરો કર્યો. જીવનને સુખી બનાવવું હોય તો આપણે પણ વિધેયી રહ્યા વિના એજ માર્ગ અપનાવવાનો છે. એ જ શિવપદ માર્ગ છે; કસ્યાણ સાધવાનું એ જ સાધન છે. પ્રભુ સીને સન્મતિ આપે !

(ગતિકથી આગળ)

૨૨ ધાર્મિક પુસ્તકો ઈશ્વર તરફ જવાનો રસ્તો માન બતાવે છે. એક વખત તે રસ્તો ભણ્યા પછી પુસ્તકોનો શો ઉપયોગ? પછી તો એકાંતમાં ઈશ્વર સાથે સંબંધ બેસી આત્મિક ઉન્નતિ કરવાનું કામ બાકી રહે છે. બીજા સહેરમાં રહેતા કોઈ બાઈ ઉપર પોતાને ઘેરથી કાગળ આવે છે કે અમુક અમુક ચીજો ત્યાંથી મોકલો. બગરમાં જઈ તે ચીજો લેવાતી લેતી વખતે તેને પેલા કાગળની જરૂર પડે છે. કઈકઈ ચીજો લેવાની છે, તે જાણું જરૂરી હોવાથી તે કાગળ ખોલાઈ મળે હોય તો મહેનત કરી શોધી શકે પડે છે. પણ બગરમાંથી એ ચીજો ખરીદી લીધા પછી તે કાગળની જરૂર જરૂર રહેતી નથી.

ત્યારે કાગળની જરૂર ક્યાં સુધી? ત્યાંસુધી અંદરની વાત બરાબર જાણી ન હોય ત્યાંસુધી. એ ભણ્યા પછી તો અંદર લખેલી બધી ચીજો-લેખો કરવા તરફ જ લક્ષ્ય રહે છે. આ જ રીતે ધર્મશાસ્ત્રો આપણને ઈશ્વરસાક્ષારનો રસ્તો જણાવે છે, એટલે સાધનપથ દર્શાવે છે. એ ભણ્યા પછી ખરેખર તરફ ન વધવાનું છે. ઈશ્વરદર્શન એ ધ્યેય છે.

૧. વિદ્યા દ્વારા આપણે ઈશ્વરને જાણીએ છીએ. ધર્મશાસ્ત્રો, તત્ત્વજ્ઞાન, તર્કશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, આના જેવું બીજું બધું પોતાની મેળે તો મનને બાર રૂપ છે અને તેને શુચ્ચરણમાં નાખે છે. ને આ સર્વ ઈશ્વર તરફ દોરી જાય તો જ તેનો સુપયોગ કહેવાય. નહીં તો મન્ય એટલે અનિય-ગાંઠ.

૨૪ ધર્માનું જ્ઞાનનું છે કે પુસ્તકો વાંચ્યા વિના ઈશ્વરનું જ્ઞાન મેળવી શકાય નહીં. પરંતુ 'લયન કરતાં શ્રવણ' વધારે કીમતી, અને 'દર્શન અથવા સાક્ષાત્કાર' એ શ્રવણથી પણ વધારે કીમતી. પુસ્તકોના ખાત્રી વાંચન કરતાં શુરુએ તત્ત્વજ્ઞાનનું શ્રવણ કરવું એ મન પર વધારે અસર કરે છે, પણ દર્શન થવાથી મન પર સૌથી વિશેષ અસર થાય છે. કાશી સંબંધી વચિવા કરતાં જેણે કાશી જોયું છે તેને મોટે તેનું વર્ણન સાંભળવું એ વધારે સારું; પણ સૌથી વધારે સારું તો નજરોનજર જોવું એ.

૨૫ માત્ર બે પ્રકારનાં માણસો આત્મજ્ઞાન મેળવી શકે છે: એક તો જેઓના મન પર પાંડિત્યનો જોગ નથી એ, એટલે કે બીજાઓની પાસેથી ઉઝીના

લીધેલા વિચારોથી જેઓનું મન ડોળાઈ ગયેલું નથી એ; અને બીજા જેઓએ બધા ધર્મશાસ્ત્રો વાંચ્યા વિચાર્યા પછી નિશ્ચય કરી લીધેલો છે કે પોતે કંઈ જાણતા નથી એ.

૨૬ લોકો બૂલ અને વહેમ સંબંધી ખેલે છે અને પોતાના પુસ્તકીયા જ્ઞાનનું અભિમાન કરે છે; પરંતુ ખરા બકાને તો એમ જ લાગે છે કે બગવાન તેને સહાય કરવાને સંદેવ તરફ છે. ને તે થોડો વખત ખેલે રહે ચડી જાય, તો તેમાં કંઈ ખાટું-મોશું થઈ જતું નથી. તેને ધાની જરૂર છે તે ઈશ્વર જાણે છે અને છેવટે તો તેની બધી ઇચ્છાઓ પૂરી થાય છે.

૨૭ બે મિત્રો એકત્રાર કોઈ આખાવાડીઆમાં ગયાં. એકનામાં દુનિવાદારીનું કહાવણ વધારે પ્રમાણમાં હતું, તે તો તરત જ ફેટલા આંખા છે, બધા આંખા પર ફેટલાઈ ફેરી છે; બધી મળીને ફેટલા ફેરી થાય, અને એ દિસાએ આખાવાડીઆની ફેટલા કિંમત ગણાય-એવાએવા વિચારો કરવા લાગ્યો. બીજો તો તેના માસીકની પાસે પહોંચ્યો, તેની સાથે દોસ્તી બાંધી અને પછી માસીકના આગ્રહથી આંખા પરથી ફેરીઓ તોડી ખાવા લાગ્યો. તમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે આ મેમથી ખરો ડાલો ફાળું ફેરી ખાઓ, તો રસની મજા આવશે. આંધ્ર મણવા, પાંદડાં મણવા, બીજા મણવોએ કરવી-એથી શો ફાયદો? પોતાની છુદ્દિનો મત્ત કરનારો માણસ 'સદિ શા મોટે?' 'સદિ કેમ?' એવા પ્રશ્નોનો જવાબ શોધવામાં નાંદક સમય ગુમાવે છે; ત્યારે ખરો છુદ્દિશાળી વિનમ્ર માણસ પરમેશ્વરની સાથે સંબંધ બેડે છે, અને શાંત આનંદની મજા માણે છે.

૨૮ જ્ઞાનની અધિકારી મારી દેવી મા તરફથી મળતા પ્રકાશના એક કિરણમાં મહાપંડિતને પણ અંધા-અંધ કરી દેવાની શક્તિ છે; પછી એ પંડિત જમીન ઉપર ચાલતા કીડા જેવો નરોવળ દેખાય છે.

૨૯ ગીતા-ગીતા એમ ઝડપથી બોલો.-ગી-તા-ગી-તા-ગી-તા-ગી-તા-ગી. ઉપર ગીતા સંબંધનો બની જાય છે 'તાગી.' 'તાગી-ત્યાગી' એટલે જેણે ઈશ્વરોયે બધું લાગ્યું છે એ. આ રીતે ગીતા એક સંબંધમાં ઉપદેશ આપે છે કે, 'ઓ સંસારાસક્ત જીવો! બધું ત્યાગીને ઈશ્વર ઉપર મન સ્થિર કરો.

શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ સાધારણ માણસની માફક થયેલ નથી. પહેલાં તે વસુદેવજીના મનામાં પધારેલ છે. (૧૦-૨-૧૧) તે વખતે વસુદેવજી સર્વના જોવા દેખાતા હતા. પછી એ તેજ દેવકીજીએ પોતાના વિશુદ્ધ મનથી ધારણ કર્યું. જેમ પૂર્વ દિશા ચંદ્રને ધારણ કરે છે એવી દશા તેમની તે વખતે હતી (૧૦-૨-૧૮). ભગવાનનો અવતાર પોતાના કામ માટે થતો નથી પણ લોકોના કલ્યાણે અર્થે થાય છે. જીવનો જન્મ પોતાના કર્મના બંધનથી થાય છે. ભગવાનના મુખાર્પિતની આસપાસ તેજનું કંડાણું બનાવવામાં આવે છે. સાધારણ જીવના મુખની આસપાસ એવું કંઈ હોતું નથી. તે એમ બતાવે છે કે ભગવાનનું શરીર કોઈ દિવ્ય તેજ માંથી તૈયાર થાય છે. એવાશ્વત્થ ઉપનિષદમાં પણ કહેલું છે કે જે ગોગીનું શરીર તેજોમય હોય છે તેમાં રાજ, મહાપણ કે મૃત્યુ આવતા નથી. સૌ ટચના સોનામાંથી ઘાટ થાય નહિ પણ તેમાં ૩ ટકા જેટલું તાંબુ અથવા રૂપું ભેળવ્યું હોય તો તેમાંથી ઘાટ થાય. તેવી જ રીતે શુદ્ધ પદાર્થ કે જે ૧૦૦ ટચના સોના જેવું છે તેમાંથી અત્યંત ગાંધ નહિ પણ તે પોતામાં અલ્પ માત્રા સ્ત્રીકારે સારું અવતારને યોગ્ય રાજ્ય તૈયાર થાય. એ બીજાત નવમા સ્કંધને અંતે પણ જણાવેલ છે. (૯-૨૪-૫૭). આ ભાવને આધિભૌતિક અથવા અતિદાસિક કથા માનવામાં આવે છે. જાગૃતાનું અમુક વર્ષો પહેલાં વચાતિ રામના મોટા પુત્ર યદુના વંશમાં વસુદેવજીને સ્ત્રી અવતર્યા હતા અને મહાભારતના યુદ્ધ વગેરેમાં તેમજે ભ્રમ લીધી હતા અને બીજાં કેટલાંક દિવ્ય કર્મ કરી ગતાવ્યાં હતાં, એવો ઇતિહાસ સામાન્ય કેટલાંક માણસોને પોતાનું જીવન મુષારવામાં બંધ, ઉપયોગી છે તેથી તેમને માટે આપણાં શાસ્ત્રોમાં ઇતિહાસની દ્રષ્ટિ રાખેલ છે.

હકીકત એમ માને છે કે ભગવાન એ માર અતિદાસિક તરફ દોષી શકે નહિ. ભગવાન એ નિત્ય વસ્તુ છે, તેથી કોઈ ભક્તને હૃમણું આજે અથવા કાલ કાલમાં શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન કર્યાં હોય તો તે રૂપે પણ ભગવાન પહોંચે દર્શન આપે છે. એ ભગવાનનું આધિરૂઢિ રાજ્ય છે અને તે વાગળીપ્રજાન ભક્તોને આનંદ આપે તેવું છે.

એથી જુદી પ્રતિષ્ઠાના માની પુરપોને ભગવાન આત્મા રૂપે અનુભવ આપી શકે છે. તેને ભગવાનનું અધ્યાત્મ સ્વરૂપ કહે છે. તેઓ દેશ-કાળનાં બંધન બંધનમાં માનતા નથી. એવી દ્રષ્ટીકત પણ ભગવતમાંથી મળી આવે છે. દર્શાત તરિકા ૧૨ માં ૨૪૫માં નોંધ અધ્યાયમાં શુદેવજી પરીક્ષિત ગળને કહે છે કે (૧૨-૩-૧૦) વચાતિ વગેરે જે સમજાવેલી કથા મેં તમને કહી તે જ્ઞાન અને વંદામયનું વર્ણન કરવાની ક્ષમ્બાથી સંભળાવેલ છે પણ એ બધો વાણીનો વિચાર માન છે. પરમાર્થથી એ સાચી નથી (૧૦-૩-૧૪).

મહાભારતનાં ઘણાં પાત્રોનો જન્મ પણ સાધારણ માણસની માફક થયેલ નથી તેથી એ સાચો ઇતિહાસ હતો કે નહિ તે વિષે વિદ્વાનોમાં શંકા જેવું છે. શ્રીકૃષ્ણનું નામ અને દેવકીજીનું નામ મહાભારતના પહેલાં સ્કંધમાં વેદમાં મળી આવે છે. એટલું જ નહિ પણ પુરાણોમાં આવેલી ઘણી કથા વેદ-વેદાંત ઉપરથી પુરાણોમાં ગોઠવેલી હોય એમ નેવામાં આવે છે. શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય પણ ભગવતની મુખ્ય ભાષાને સમાધિભાષા કહેલ છે. ૧૧મી હવે પછી ન્યાયનાં શ્રીકૃષ્ણનાં પરાક્રમેની વાતો આપણે તેમાં સજબજ બધે દેખાણે ઐતિહાસિક ભાવ કરતાં અધ્યાત્મિકભાવ વધારે શાચો દોલ એમ માનુમ પડે છે. પણ ઘણા માણસોને અધ્યાત્મભાવ સમજાવે બુદ્ધ મૂર્ધન પડે છે. જેઓની આંખો પ્રસારનાં દરેકથી : આઈ બધ હોય છે તેમને દર્શિમાં આવે તેવા ભગવાન નોકર છે. નિયંત્રણ બંધને મુખ કે મસ્તક નથી તેથી તેના ઉપર પ્રેમ કરી સકાય તેવું નથી. ખરાબ વિચારો દૂર કરવા માટે સારા વિચારોની જરૂર છે અને એવા સારા વિચારો ભગવાનના અવતારના અને તેનાં પદા-ક્રમેનાં વર્ણન વાંચવાથી જ આવે છે. જે માણસોમાં દેહનું અભિમાન છે. તેમને દેવવધા સચુનું ભગવાનથી જ આનંદ મળી શકે છે. તેથી ગીતામાં ગાય પ્રસારના કૃપ્ત નાતરે પડે છે. જેઓને ઇતિહાસિક તત્ત્વ બંધે છે તેમને માટે શબ્દદારી નીતિમાં મુગ્ધ ગિયા કૃપ્ત દેખાય છે. ભક્તોને પ્રેમ કરી સકાય એવા કૃપ્ત તેમાં જણાય છે અને માની પુરપોને કૃપ્ત જ્ઞાનમાં અવગણ માનુમ પડે છે.

તેથી શ્રીકૃષ્ણે ખરેખર અવતાર લીધો હતો કે નહિ, એ પ્રશ્ન બરાબર નથી. તેમના જીવનમાંથી અને જ્ઞાનમાર્ગી દરેક માણસને પોતાની ઉન્નતિનું સાધન મળી શકે છે. ભગવાન વસુદેવ૩૫ શુદ્ધ સત્ત્વમાં પ્રકટ થયેલ છે. શુદ્ધ સત્ત્વમાં રમેયુષ્ય અને તમેયુષ્યની બીલકુલ સત્તા રહેતી નથી. એ દશા કેવી હશે તે રમેયુષ્ય અને તમેયુષ્યથી મિશ્રિત સત્ત્વગુણવાળા માણસો સમજી શકે તેવું નથી. રમેયુષ્ય અને તમેયુષ્યમાં અવિચારશક્તિ વધારે પ્રમાણમાં રહે છે. તે કંસનું સ્વરૂપ છે. તેને જે ગુણથી જીતી શકાય તે શુદ્ધ સત્ત્વગુણ કહેવાય છે. અંબાજીના ભક્તો એમ માને છે કે અંબાજી કુંવારા છે અને અંબાજી કહે છે કે જે મને જીતે તેને હું પરણું છું. એટલે જે ચેતન્ય માયાને જીતે તેને માયા પરણે. એટલે તે વખતે માયા અલગ રૂપ થાય છે. અલ્પ તો અલ્પ છે જ, પણ માયાને અલગ રૂપ કરવી એ મોટામાં મોટો યોગ છે. શ્રીકૃષ્ણ અને કંસ કૃત્ત એક જ વાર મળેલા છે અને ત્યારે મળ્યા ત્યારે કંસનો નાશ થયો છે. અંધારું અને અજ્ઞાનાનું ભેદનું થાય ત્યારે અંધારું અજ્ઞાનાનું રૂપ લે છે.

જે જીવ જાતમાં ગોવિંદનું અનુસંધાન કરી શકે તે જીવનો ગુણગ્રામ દેહ શીલ્ય યષ્ઠ વ્યય છે અને હૃદય શ્રુત થાય છે. એવું હૃદય ભગવદ્-આકારે પરિણામ પામે છે. તે વખતે નવા સંસ્કાર હૃદયમાં પડે છે. તે સંસ્કાર સ્વરૂપપ્રાપ્તિનું સાધન બને છે. ભક્તિમાર્ગમાં એમ માનેલું છે કે ભક્તના પ્રેમ પાસે ભગવાન પોતાનું સ્વરૂપ છોડી દે છે તેથી ભગવાન અવતાર લઈ શકે છે. અથવા સાધારણ માણસ જેવા પણ બની શકે છે. જ્ઞાનમાર્ગમાં એમ માનેલું છે કે જે વસ્તુનો જે સ્વભાવ હોય તે તે છોડે નહિ. તેથી શુદ્ધ અલ્પનો અવતાર યાંચ નહિ પણ માયાવિશિષ્ટ અલ્પ સર્વશક્તિ માન છે.

ઈતિહાસની દૃષ્ટિએ નેષ્ટએ તો વિક્રમના સંવત પહેલાં યુધિષ્ઠિરનો સંવત ચાલતો હતો. તે પહેલાં મનુનો સંવત કદાચ હશે અને તે પહેલાં મનુના પિતા અલ્પા હતા. મનુના જીવન સુધી ૨૪ કલાકનો દિવસ અને ૩૦ દિવસનો મહિનો અને ૧૨ મહિનાનું વર્ષ કદાચ હશે પણ અલ્પાનાં દિવસ અને રાત્રિ મનુની સાથે મળતાં આવતાં નથી. માણસનાં ૩૬૦ વર્ષ થાય ત્યારે દેવોનું એક વર્ષ થાય છે. દેવોનાં ૧૨૦૦૦ વર્ષ થાય ત્યારે ૧ ચતુર્યુગી થાય છે અને ૭૧ ચતુર્યુગીનો ૧ મનવન્તર

થાય છે એમ શ્રીમદ્ભાગવતમાં લખેલ છે. તેથી મનુનો સંવત્સર, દેવોનાં વર્ષ અને અલ્પાનો દિવસ એ બાળ-તમા કાળનો મેળ નથી. તેથી મનુ કે દેવો અલ્પના દિકરા થઈ શકે નહિ. કાન્તિલાલનો દિકરા સુનીલાલ થાય અને કાન્તિલાલનું વર્ષ જુદું હોય અને સુનીલાલનું વર્ષ જુદું હોય તો તેમ બંને નહિ, વળી અંબાના બાપ પરમેશ્વર, તેમના વચ્ચે પણ કાળનું માપ સરખું નથી. પહેલાં બધું ઈશ્વરરૂપ હતું. તેમાંથી અલ્પાંડ થયું, તેમાં વિરાટ પ્રવેશ કર્યો, પછી પ્રજાપતિએ જન્મ્યા, પછી આદિત્ય અને વસુ વગેરે દેવો થયા. પણ આદિત્ય એટલે સર્વ આત્મા પહેલાં દિવસ અને રાત્રિ શી રીતે ગણવા અને ઇતિહાસ કેવી રીતે ગણવો તેનો ખુલાસો મળી શકતો નથી.

શ્રીકૃષ્ણના પિતા વસુદેવ, વસુદેવ યદુવંશમાં થયા. યદુના પિતા યયાતિ, તેમના પિતાના પિતા પુરુરવા, તેમના પિતાના પિતા મનુ, મનુના પિતા અલ્પા અને અલ્પા શ્રીનારયણની નાભિમાં ઉત્પન્ન થયેલ કમળમાંથી નીકળ્યા. એમ શાસ્ત્ર આધારે માની શકાય, પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કાળની ગણતરીનું પ્રમાણ મળતું નથી. જેથી શ્રીકૃષ્ણને ઇતિહાસની અંદર લાવવા કરતાં તે નિત્ય અલગસ્વરૂપ છે એમ માનવું એ વધારે સારું છે. એકદશ રકષણે અંતે (૧૧-૨૯-૪૬) શુદ્ધેવજ એમ કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણ સંતાવાળા પરમેશ્વર આદિ પુરુષને હું પ્રણામ કરું છું. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે શ્રીકૃષ્ણ એ આદિપુરુષની સંતા છે, વળી બારમા રકષણના ૧૧ મા અધ્યાયમાં કહે છે કે:—

૧. માયા એ ભગવાનની વનમાલા છે.
૨. રક્ષકાર એ ભગવાનનું યજ્ઞોપવીત છે.
૩. સંખ્ય અને યોગ એ ભગવાનનાં કુંડલ છે.
૪. અલ્પદ એ મુકુટ છે.
૫. મૂળ પ્રકૃતિ એ શેષનાગ રૂપી આસન છે.
૬. સત્ત્વગુણ એ પદ છે.
૭. પ્રાણતત્ત્વ એ મદા છે.
૮. જલતત્ત્વ એ શંખ છે.
૯. આકાશ એ ખડગ છે.
૧૦. તેજતત્ત્વ એ સુદર્શનચક્ર છે.
૧૧. અધારરૂપ સર્મ એ દાહ છે.
૧૨. કાળ એ ધનુષ છે.

૧૩. કર્મ એ તીર છે.
૧૪. ઈંદ્રિયા એ બાણ છે.
૧૫. મન તેમનો રથ ચલાવે છે.
૧૬. તન્માત્રા રચનો બહારનો ભાગ છે.
૧૭. વેદમય એ ગરુડ છે.
૧૮. આભણ ભગવાનના પારદ છે.
૧૯. અણિમાદિ આઠ સિદ્ધિ એ ભગવાનના દ્વાર-પાળ છે.

૨૦. વામુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રથુમન અને અનિરુદ્ધ એ વિશ્વ, તેજસ, પ્રાગ અને દુરીષ છે.

આ પ્રમાણે અંગ, ઉપાંગ, આયુધ અને આલુ-
પણી યુક્ત ચતુર્વિધરૂપ પરિશ્વર સમ્પન્ન ભગવાન શ્રી
હરિ (વિશ્વ તેજસ પ્રાત અને દુરીષ રૂપ ધારણ કરે
છે. તેનું પ્રમાણ શ્લોક ૧૨-૧૧-૨૩ માં છે. તેથી
વામુદેવ એ વિશ્વરૂપ અથવા નમ્રત અવરચાનું જ્ઞાન
સ્વરૂપ છે પણ કથાની રચના એથી છે કે જાણે કે
બહુ ઇતિહાસની માફક બન્યું હોય તેવી રીતે પણ
સમજી શકાય છે. એ મૂળ લેખક ભગવાન વ્યાસની
લેખનસક્રિયતા કળા છે. ગુજરાતમાં સરસ્વતીચંદ્રની
પ્રખ્યાત નવલકથા છે. તે ખરેખર બની હોય એમ
ધણીને લાગે છે અને તપાસ કરતાં એમ લાગે છે કે
તેમાંના ધણા બનાવો બન્યા હતા. પણ તે બધા એક
કથાના રૂપમાં આપવા એમાં લેખકની શુદ્ધિની કળા
છે. સરસ્વતીચંદ્ર એ ગોવર્ધનરામભાઈ પોતે હતા.
યુગ્મસંદર્ભ પાત્ર એમણે પોતાની પુત્રી લીલાવતીમાંથી
લીધું હતું. વાઙામાં સીલા એ વિરમગામ પાસેનું તળાવ
જેમને લખેલી અને અને કુચ્છનું નદીમાં તણાવું એ
ઉલ્કેશ્વર મહાદેવની જન્મા નોંધ લેખકને સૂચું વગેરે
વગેરે. તેવી જ રીતે ભગવાને શ્રીકૃષ્ણરૂપે ધણા ભક્તોને
દર્શન આપી અનેક સંકટમાંથી જરૂર બચાવ્યા હશે
અને હજી પણ ભક્તોને તેવી મદદ આપે છે. એ જાણ
બનાવેને એક કષ્ટારૂપે ગોઠવી દેવા તેમાં વ્યાસ ભગ-
વાનની ઉત્તમ શુદ્ધિ જણાય છે. આટલું સમજ્યા પછી
શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ અને તેમનું ચરિત્ર વગેરે બરાબર
સમજવામાં આવી શકશે.

લાગે તેનું નથી. બારમા રક્ષકમાં પણ શુદ્ધવૃજ પરી-
ક્ષિતે રાજને કહે છે કે "ઈતિહાસની કથાઓ એ તો
માત્ર નાણીનો વિદ્યાસ છે." તેમાં ગામ ભગવાનના શુભા-
નુવાદ થાદ રાખવા જેવા છે અને તે જ બધા અમંગ-
ળીને નષ્ટ કરનાર છે. (૧૨-૩-૧૫) સામાન્ય વ્યવ-
હારમાં માણસોને માયાની સત્તા જણાય છે, કારણ કે
માણસોને ભગવાનની શક્તિનો પરિચય થયો નથી. પણ
જો ભક્તો ભગવાનનું અનુસંધાન રાખીને જીવન માંડે
છે તેમને રાજ પોતાના વ્યવહારમાં શ્રીકૃષ્ણચરિત્રના
જેવા બતાવેલો અનુભવ થાય છે અને ભગવાનના
દિવ્ય યુક્તિનો પરિચય મળે છે. તેથી શ્રીકૃષ્ણચરિત્રનો
રાજ અનુભવ લેવો નોંધ્યો. પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં
શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર પૂરું થઈ ગયું એમ માનવામાં પૂરો
લાભ મળી શકશે નહિ. શ્રીકૃષ્ણ એ અદ્વૈત સ્વભાવ
છે. તેથી અતેદાસાવે જીવન ગાળવું નોંધ્યો. એવો
કોઈદાપ નથી કે જે ભેદથી ઉત્પન્ન ન થાય, અને એવો કોઈ
શુભ નથી કે જે અતેદાથી ઉત્પન્ન ન થાય. એવા શુભા-
નુવાદ દર્શાવવા માટે જ વ્યાસ ભગવાને આપણી પાસે શ્રીકૃ-
ષ્ણચરિત્ર શ્રેય છે અને નેમજેમ દશમ રંકધની લીલાનું
વર્ણન આવશે તેમતેમ તેનો પરિચય મળતો જશે.

સમજિના ઉદ્ધાર માટે પણ ભગવાનનો અવતાર થઈ
શકે છે. દેવો અને ક્ષત્રા એ સમજિના અભિમાની હોવા
છતાં ભક્તો છે અને પ્રેમ પાસે નેમ રહેતો નથી તેથી
તિમતી પ્રાર્થનાથી ભગવાન અવતાર લઈને પણ આવી
શકે. પણ એટલું જ ભગવાનનું તત્ત્વ માનવાથી અને
તેને ઇતિહાસમાં લાવવાથી ભગવાનનું ખરું સ્વરૂપ
સમજશે નહિ. દશમ રંકધની રચના જોતાં એમ જણાય
છે કે પહેલાં જાકતોને લાપક આધિદેવિક સ્વભાવરૂપે
બનાવેલ છે, તે ભક્તોનાં સંકટ દૂર કરે છે. અને પ્રેમ
આપે છે. તે હકીકત રાસલીલા સુધી આવે છે, તેથી
રાસલીલાનાં પ્રકરણો તામસકપ્રકરણ કહેવાય છે.
એટલે ત્યાં માત્ર અનુમહધી, સાધન વગર રૂળ આપેલ
છે. તે પછી રાજસક્રિયપ્રકરણો આવે છે, તેમાં
શ્રીકૃષ્ણના ૧૬૧૦૮ સ્ત્રીઓ (ભક્તો) સાથે વિવાહ
વગેરે આવે છે. તે પછી સાત્ત્વિક ભક્તો, સુદામા,
મુષિહિર, વસુદેવ વગેરેની કથા આવે છે અને છેવટે
વેદસુતિમાં નિર્મુખ થઈને પ્રથ્ પરીક્ષિત રાજા ઉત્પન્ન
કરે છે. માણસના જીવનમાં પણ ધણા માણસો ત્રણ
શુભવાણી માયામાં પડ્યા હોય છે, તેમને માટે ત્રણ

ઉપર કહ્યું તેમ શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ અને મહાભારતનાં
ધર્મા પાત્રોનો જન્મ માણસની પેઠે થયેલ નથી. તેથી
તેમાં માત્ર ઇતિહાસની દૃષ્ટિ રાખવાથી ખરું તત્ત્વ હાથ

શુભલાગી પ્રકરણો ઉપયોગી છે. જેઓને બહુ વેરાળ હોય તેમને માટે દયામ રક્ષકમાં વેદસ્તુતિથી રાજ કરીને એકાદશ રક્ષક અને બારમા રક્ષકના અધ્યાય ૪-૫-૬ ઉપયોગી છે. નિર્ગુણ તત્ત્વ સમજના માટે મહાત્માઓની મદદની જરૂર પડે છે તેથી વસુદેવના ધર્મ વખતે શ્રીકૃષ્ણ વસુદેવને કહે છે કે મારા કરતાં આ મુનિઓને આધિક માનવે. ઉપાસનામાં બેઠલુદિ રાખનાર પુરુષનું અત્માન નારા પામતું નથી પણ તાની મહાત્માઓ એક મુહૂર્તની સેવાથી પણ અત્માનેનો નાશ કરી દે છે. (૧૦-૮૪-૧૩) વળી વેદસ્તુતિના અધ્યાયની પહેલાં શ્રુતદેવ સાહચર્યને પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે “સાધુમણુ માત્ર દર્શિયો જ પવિત્ર કરી આપે છે, તેમના પૂજનથી માત્ર પૂજન યજ્ઞ નથી. (૧૦-૮૬-૫૭). આ પ્રમાણે કહેવાનું કારણ એ છે કે તે પછી જે નિર્ગુણ અદ્વતી વાતો આવવાની છે તે તેમના દ્વારા જ સમજી શકાય.

દેવકીજી એ સદ્વિધાનું સ્વરૂપ છે (૧૦-૨-૧૯). તેમણે દૈત્યથી કારામકમાં વિધાતા પ્રતાપથી અને શુદ્ધ સત્ત્વશુદ્ધિથી વસુદેવ સાથે સંબંધ થવાથી ભગવાનનો વતાર પોતાના શરીરની અંદર ધારણ કરેલ છે. તે તે તેમના શરીરની ક્રાંતિ દિશ્વ બની મજ હતી. તે નિત્ય જોઈને કંઈને એમ લાગ્યું કે આ ગપતે આના ભાઈમાં જરૂર મારા પ્રાણ હરનાર હરિએ પ્રવેશ કર્યો કારણ કે પહેલાં આવી તેજસ્વી તે દેખાતી નહોતી. હવે હરિના નાશનો તરત ઉપાય કરવો જોઈએ. માણસની અંદર પણ ન્યારે આત્મતાન થાય છે ત્યારે આસુરી પ્રકૃતિને તે બનાવ મળતો નથી અને વેર લેવા માટે તે પ્રકૃતિ જમણું જોર કરે છે. તેથી ધણી સાધક મજરાય છે. એ બધી કંસની સેના છે. ન્યાંમુધી બધા દોષ છતી ન શકાય ત્યાંમુધી અહમસંબંધ થતો નથી. તેને માટે બે દ્રવ્યો નીચે પ્રમાણે છે:—

૧. પ્રકૃતિના ધર્મોથી આત્મા નિત્ય અસંચ છે એમ જાનદર્શિયો દૃઢ કરી લેવું અથવા

૨. દેવી પ્રકૃતિનું જોર બહુ જ વધારવું અને તેનો મદદથી આસુરી પ્રકૃતિને છતવી.

પહેલી રીતને જ્ઞાનમાર્ગ કહે છે, બીજી રીતને યોગ-માર્ગ કહે છે કોઈ વાર બંને રીતનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. એ બંને લાઈ છે. જ્ઞાનમાર્ગમાં અજ-

રામંજ વધારે ઉપયોગી થાય છે. યોગમાર્ગમાં શ્રીકૃષ્ણ વધારે ઉપયોગી થાય છે. બીજી રીતમાં ભગવાનના અનુ-મદની જરૂર પડે છે. કારણ કે જીવ પોતાની શક્તિથી બધા દોષને છતી શકતો નથી. સમાજમાં પણ ન્યારે આસુરી પ્રકૃતિ નથી નથી છે અને કોઈ માણસો સમા-જને બરાબર મુખારી શકતા નથી ત્યારે ભગવાનના અન-તારની જરૂર પડે છે.

ભગવાન સાચત રસરૂપ છે. એવા સનાતન રસની ભક્તિ કરવાથી જ જીવન મુધરે છે, પણ દાવના જમા-નામાં સામાજિક નિયંત્રણનાં બધા સમસ્ત જીવનને એવાં જડકી રવાં છે કે ધણી માણસોને અનિત્ય રસમાં જ આનંદ લાગે છે. આ કંસનું જીવન છે. ન્યારે કંસ જેવી પ્રકૃતિને છતવી હોય ત્યારે ભગવાનના અનુ-મદની જરૂર પડે છે અને જીવની શરણાગતિની જરૂર પડે છે. શરણાતની ભક્તિમાં જાણે કે દુષ્ટામાંથી પાણી હાથે બેગી કાઢવાની માફક જીવનો પુરુષાર્થ જરૂરનો છે, પછી ભક્તિ વધે ત્યારે પવનચક્ષીની મદદથી અથવા કાશની મદદથી પાણી મેળવવા જેવું થાય છે એટલે જીવના પુરુષાર્થની સાથે રૂઝની ગદદ મળવી જોઈએ. તે પછી તજાતમાંથી વહેતો કરો બનાવ્યો હોય. અને આજુ પાણી મળ્યા કરે તેમ જીવનો પુરુષાર્થ જોડો થાય છે અને ભગવાનનો અનુમદ સર થાય છે. છેત-ટની ભક્તિમાં વાણીમાંથી જેમ વરસાદ આવે અને પાણી માટે જીવને કાંઈ કરવું ન પડે તેમ જીવના પુરુષાર્થ વગર ભગવાનનો અનુમદ આજુ મળ્યા કરે છે. તેથી ભક્તે નિરાશ થયા વગર આદ્ય “યધુ” નોઈએ. શરણાતથી એમ માની ન ખેસવું કે બધું કામ ભગવાન કરી આપશે, એવી ભાવનામાં પ્રમાદ આવી જશે. માત્ર છેકી દશામાં ન્યારે અનન્ય ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે ભગવાન ભક્તનું “બધુ” જીવન સંભાળી લે છે ત્યારે રાખની તારી નીકળે છે ત્યારે રાજા હમેશાં પાછળથી દેખાય છે. પહેલાં તેના નોકર ધોળે દેખાય છે.

લાકડું છાંચાય છે ત્યારે તેમાંથી બારીબારણાં બને. તેવી જ રીતે ન્યારે કંસરૂપી અહંકાર અને તેની સેનાનો પરાભવ થાય છે ત્યારે ભગવાનનો પ્રેમ મળે છે. બળદ-માંથી જે વસ્તુ જોઈએ તે માટે વેપારીએ જે ભાવ રાખ્યો હોય તે આપીએ તો જ તે વસ્તુ મળે છે. તેથી

માણુમની અંદર કંસના જેવી પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન થાય તે તેની કસોટી માટે છે. શ્રીકૃષ્ણના જન્મ વખતે કંસને નિદ્રા આવતી નહોતી. તેને દરિને મારવાની ઇચ્છા હોવાથી જીડતાં-ખેસતાં, ખાતાંપોતાં દરિની ચિંતા લાગી હતી તેથી ધણું જન્યત દરિમય લાગવા માંડ્યું હતું.

દેવકીજીની અંદર દિવ્ય તેજ પ્રગટ થયું તે વખતે નારદ ગોરે મુનિઓ સહિત અને દેવો સહિત શ્રી હજી અને મહાદેવ દેવકીજીના નિવાસસ્થાનમાં આવ્યા અને મધુર વચનોથી શ્રીદરિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. આ સ્તુતિને ગર્ભસ્તુતિ કહે છે. તેમાં ધણું અધ્યાત્મ રસ સમાયેલું છે. તે પ્રાચીન સમગ્રય તેા દશમ સ્કંધ સમજવામાં બહુ સરળતા પડે છે. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણનો વિવાદ ૧૧૧૦૮ સ્તોત્રો સાથે અને ગોપીઓ સાથે રાસ-લીલાનો પ્રસંગ આવશે ત્યારે મુગ પુરુષ (શ્રીકૃષ્ણ) કોણ હતા, કેવા હતા, તે જાણવાની જરૂર પડશે. તે માટે અર્જુનસ્તુતિમાં આપેલ જગવાનનું સ્વરૂપ સમજવાની જરૂર છે. તે આવતા અંકમાં આવશે.

અવતાર વિષ્ણુના યાચ છે, શંકરના થતા નથી. કારણ કે વૈષ્ણવી માયા સ્થિતિ આપે છે અને શંકરની

માયા સંહાર કરે છે અથવા જ્ઞાન આપે છે. જ્ઞાના માયા ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી માત્ર વિષ્ણુના જ અવતાર માનવામાં આવેલ છે. આપણે સ્વપ્નમાં કાંઈક સિધા તે વખતે દેખીએ છીએ તે વૈષ્ણવી માયા છે. સ્વ સ્પેટાઈ જાય તે વખતે શંકરની માયા કામ કરે ફરીથી જીવને જગત અવસ્થાનું અભિમાન આવે જ જગતમાં સ્થિતિ યાય. તે વૈષ્ણવી માયા છે. યોગ્ય સિદ્ધિમાં આદિ બ્રહ્મણને એક મિનિટની ટૂંકકીમાં વિષ્ણુ જગવાને ૬૦ વર્ષનો પરિચય આપ્યો તે વૈષ્ણુ માયાને લક્ષિત થયું હતું. વૈષ્ણવી માયા વ્યાવહારિક સત્તા વાળી છે, અથવા નિષ્કાવળી છે એટલે જ્ઞાનીને આત્મામાં સ્થિતિ વ્યાવહારમાં સ્થિતિ આપે છે, જ્ઞાનીને આત્મામાં સ્થિતિ આપે છે. શંકરની માયા પણ બે પ્રકારની છે. દોષ નાશ કરવા માટે તેની જરૂર પડે છે અથવા જ્ઞાન ઉત્પત્તિ માટે તેની જરૂર પડે છે. શંકર માયાથી અસં રહીને પોતાનો પ્રભાવ બતાવે છે તેથી શંકરન મંદિરમાં પાર્વતીજી લુદ્ધ રાખવામાં આવે છે. વૈષ્ણુ મંદિરમાં માયા અને જગવાન સાથે જોવામાં આવે છે એટલે વ્યવહારમાં પણ જગવાનનાં દર્શન કરવા એવ સૂચના વૈષ્ણવી માયામાંથી મળે છે.

૭૭

ત્યારે ત્યારે આપણા મનની શીતલતા ઘટ-મિઝાજ જાય ત્યારે પારકો દોષ કે વાંક જોવા પિના પોતાની અર્થાત્તુ જ કારણ શોધી શકાયું. આપણું મન આપણા કબજામાં નથી રહેલું અને શોક-મોહ-ક્રોધ સેવે છે, તો સામાનું મન જે તેના કબજામાં પણ નથી છે આપણા કબજામાં શી રીતે આવે? અને આપણો ઇચ્છા પ્રમાણે શી રીતે આવે? આટલી વાત સમજી શકે છે એવી સાંતિથી પોતાને સારું લાગે તે ક્ષેત્ર જનું અને તેમાં વિષ્ણુ યોગી આવશે.

x

ત્યારે દુનિયાના બાહુતી ન્યાયાધીશનો સમન્સ જાહે છે ત્યારે આપણે દાખલા-દલીલો, સદી-સાક્ષીઓ અને લેખિત પાવતી પહોંચી વગેરેની તૈયારી કરીએ છીએ, અને નિર્દોષ કરવા-ગુ-હામાંથી બચવા કચેરીમાં હાજર થઈએ છીએ; તો આખા વિશ્વના ન્યાયાધીશ પાસે જતા કેવી તૈયારી કરવી?

x

જે વખતે ક્રોધ ચડે છે તે વખતે લોકીમાંનાં જીવનજીવ્યોનો નાશ થવા લાગે છે. મસ્તિષ્કમાં જેવી લાલીનો પ્રવાહ અધિક વહેવાથી તે જમડે છે અને તેના આધાત-શરી રના દરેક અવયવો ઉપર ધાપ છે. માટે આરોગ્ય અને દીર્ઘ આયુષ્ય આદનાર મનુષ્યે એ ક્રોધથી દૂર રહેવું નિષ્ફળ.

આ શરીરમાં રહેલું હૃદયકમળ તે વૃંદાવન છે. સદૌનંદરૂપ આત્મા તે શ્રીકૃષ્ણ છે. મુખમંડુમાં થતો અનાહત-નાદ તે વેલુનાદ છે અને આત્માના સાક્ષાત્કારને ઈચ્છતી મારા અંતઃકરણની વૃત્તિઓ તે ગોપીઓ છે. મારા અંતઃકરણની વૃત્તિઓનું વારંવાર આત્માકાર થવું તે નાસ છે. આવા રાસમાં જ મારા અંતઃકરણની વૃત્તિઓ અવનપર્વત રમતી રહેા. આમ ચવાથી અવતાં જ આત્માથી અભિન્ન બ્રહ્મરૂપ થયેલો હું શરીરપાત પડી પલું બ્રહ્મરૂપે જ ચર્વદા સ્થિતિ કરીશ. આ પ્રમાણે ભાગવત-દશમ સ્કંધના શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની લીલાના પ્રસંગને આધ્યાત્મિક રીતે ઉત્તમ પ્રકારનો જિજ્ઞાસુ રામજે.

મધ્યમ પ્રકારનો જિજ્ઞાસુ આ જ વિષયને ભક્તિપદ્ધતિ પણ આ પ્રમાણે ગ્રહણ કરી શકે છે કે:—શ્રીકૃષ્ણ સર્વ અવતારોના હેતુરૂપ હોવાથી અવતારી એટલે હૃદયે વા સગુણ બ્રહ્મ છે. તેમાં પરમ પ્રીતિ રાખનારા તેમના અનન્ય ભક્તો તે ગોપીઓ છે. ગોપીઓએ જેમ સંસારનાં સર્વં મુખોને તુચ્છ ગણી, પરમાત્માનું જ અનન્ય ભાવથી શરણુ ગ્રહણ કર્યું તેમ મારે પણ સંસારના સર્વં પ્રાણી પદાર્થોને તુચ્છ ગણી તેમનું જ શરણુ ગ્રહણ કરી, તેમના સંબંધી વિચારમાં ને તેમની જ સેવામાં સર્વદા શુદ્ધ ભાવથી તત્પર રહેવું જોઈએ, ને તેમની કૃપાથી તેઓશ્રીની પ્રાપ્તિ કરી, તેમના સ્વરૂપને જાણી આ ભવસાગર તરી જવો જોઈએ.

દુર્ભાગ્ય શક્તિઓ ને મંદ કરી દે છે અને પ્રારબ્ધ ઊઘડાવાનું હોય છે ત્યારે ભાગ્યદેવી પ્રથમ મનુષ્યની બુદ્ધિનો વિકાસ કરે છે.

તે મહાન શાસકની મરજી વિરુદ્ધ કરેલપ્રતિથી પણ પોતાના ધનવૈભવનો ઉપભોગ કરી શકતો નથી.

હિંમત, ઉદારતા, મનુશક્તિ, અને કાર્યક્ષમતા એ ચાર ગુણોનો મનુષ્યમાં કદી જ અભાવ ન હોવો જોઈએ.

જે મનુષ્યમાં ઉદારતા, દયાળુતા, અને ન્યાયનિષ્ઠાનો ગુણ હોય છે તથા જે પોતાની ફરજોનું કાળજીપૂર્વક પાલન કરે છે, તે સમાજની અંદર જ્યોતિ:સ્વરૂપ છે.

મેળવવા યોગ્ય જે જ્ઞાન તે સંપૂર્ણરૂપે પ્રથમ મેળવી લેવું, અને તે મેળવ્યા પછી તેને અનુસરીને વ્યવહાર આચરવો.

ધનીકની પાસે નિહાળીને જોતા નમ્ર થવું પડે છે તેટલા જ પ્રમાણમાં શિક્ષકની પાસે નમ્રતાપૂર્વક રહી વિદ્યા મેળવવી ઉચિત છે. મનુષ્યોમાં જેઓ વિદ્યાપ્રાપ્તિનો ઈન્કાર કરે છે તેઓ અધ્યયમાં અધમ છે.

વર્ણધર્મ અને સમાજધર્મ

મહાત્મા ગાંધીજી

પ્રત્યેક વ્યક્તિ તેના જીવનમાં જ્ઞાન, શક્તિ, ધન અને સેવામાંથી ગમે તેને સાધવા સ્વતંત્ર છે જ, પરંતુ વર્ણવ્યવસ્થા એ સ્વાભાવિક નિયમ છે, એ નિયમ અવરોધકારક નથી જ્ઞાન, શક્તિ, ધન અને સેવા એ ચારેમાં કોઈનું મહત્ત્વ ઓછું નથી. મનુષ્યે એ ચારમાંથી ગમે તે કોઈ એક અથવા ચારે સાધવાનાં હોય છે. અને દુનિયાનો જોયો સમાજ આમાં પ્રવૃત્ત છે જ, પરંતુ વર્ણવ્યવસ્થાનો નિયમ એ કારણથી પ્રાણ છે કે, દરેક વ્યક્તિને ચારમાંથી તેની જ સાધના સરળ થઈ પડે કે જે તેની વંશપરંપરાથી આવતી હોય. તે સાધનાને લાયક સંસ્કાર તેના શરીરમાં પ્રગટી જ રહેલા હોય છે. તેથી તેને તે સાધના સ્વાભાવિક થઈ પડે છે. મનુષ્ય જો જન્મપ્રાપ્ત સાધનાને છોડી દઈ બીજીને પકડવા જાય છે તો તે સાધના તેને સ્વાભાવિક થઈ પડતી નથી. તેને માટે તેને વંશપરંપરાપ્રાપ્ત સંસ્કારોની વિરુદ્ધમાં એકાએકથી ધડાડું પડે છે. તેમાં માનસિક અને શારીરિક ક્લેશના ભોગ થઈ પડવાનું વારંવાર પ્રાપ્ત થાય છે.

વળી જો ચારે સાધનાઓ એકસરખી મહત્વની જ છે, તો વંશપરંપરાપ્રાપ્ત સાધનાને છોડીને બીજી સાધના પકડવા માટે કોઈ વાજબી કારણ રહેતું નથી. અસતીથી લોભવૃત્તિને લઈને જ માણસો આવી પ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યાય છે અને પ્રવૃત્ત થાય છે. ઇન્દ્રિયોની લોભુપતા જ આમાં કારણ હોય છે. ખાસ કરીને વર્ણપ્રાપ્ત ધંધા કરતાં જ્યારે ખીલ ધંધામાં વધુ આર્થિક લાભ દેખાય છે ત્યારે મનુષ્યો પોતાના ધંધાને છોડી દઈ તેને પકડવા જાય છે. પણ સમાજને તો ચારે પ્રકારની સેવાઓ એકસરખી જરૂરી હોય છે. કોઈ પણ એકની ન્યૂનતા જ્યારે સમજમાં હોવાનું થાય છે ત્યારે તેની સગ સમાજના લોકોને ભેદવરણી થાય છે. આથી પ્રત્યેક વ્યક્તિની ન્યાયી ફરજ એ થઈ પડે છે કે પોતાને જે સધના વંશપરંપરાપ્રાપ્ત

માનવજન! જૂની ભાષામાં કહીએ તો કષ્ટચોરાશી ફરતા ફરતા પ્રાપ્ત થયેલા મદામ્ને સુખ અરસર ! નવી ભાષામાં કહીએ તો ઉત્ક્રાંતિ થતાં ચતાં ઇદ જગતમાં પ્રાપ્ત થયેલી ઉત્તરોત્તમ કલ્પદશા ! સાધનાનું શેષ, મુકિતનું દારૂ, સિદ્ધિનું ઉત્પરધાન, આનંદધામમાં દુઃખની આર્ત-દિશીને પહોંચાડનાર સીડીનું પૃથ્વીતલે મંડાયેલું પુણ્યપમથિયું, અનેક કિષ્કિં રતોને અંતે માનવપશુને દેહીપ્રમાન દેવ બતાવનાર-અપત્ત અપાણ કરનાર મુરારુદાને હાથે મથાતો જતો મહોદધિ !

રાત્રે જ માનવજન દેવાને વ દુર્ગભ ! એ સુખપુણ્ય કલ્પોત્તો મુકિત મેળવી પરમાત્મજનની ઉચ્ચતર ક્રાંતિએ પહોંચેલું હોય તો મનુષ્યજન હાંધે જ છૂટે. અરે સ્વયં પ્રભુ વ પૃથ્વી પર વિશ્વકલ્યાણને માટે અવતાર લે ત્યારે જેને પ્રેમથી પસંદ કરે, તે માનવદેહ, મજાતા મળી જાય, તો પછી એ ચાર દિવસના ચાંદરણા જેવા સુંદર સમયને એણે કાચુ જવા દેશે ! એને તે કંઈ વેડી નંખાય ?

હાં, આકસ્મ, આહાર ને એવા જડતાની જડમાં રાખનાર ભોજો અને ભોજીની પ્રાપ્તિ માટે જ સોપાતો કટુપ ક્ષલ્લ-એમાં જ શું માનવજનને સમાપ્ત થતાં દેવાય ? ના, નહિ જ, ભોજારામ ! તેં ભારે ભૂક કરી. એક દિવસનું રાજ મળ્યું ખરું જ તારા હાથમાં હતું તો પાંચું હાથ ! તેં તો જાંઘ, આસર્ય ને આહારમાં જ સમે વેડી માર્યો, ને હું હતો તેવો ને તેવો જ કમળ દીનવીન જડી રહ્યો. તેં ધાયું હોત તો હું વ રાગને સમોર્વાડિયો બની શકત; પણ અકસોસ ! તારી શૂર્ણતાએતને દગો દીધો !

પ્રવીણ ! તેં જ છવી તો મંપણું ! તેં જ સોના-તક સાધી, ને રાજરિશ્મિ પ્રાપ્ત કરી હું કૃતાર્થ થયો ! એક દિવસનું રાજ તારા નસીબે આવ્યું, ને હું સાચો રાગ બની ગયો.

વાત આમ બની રાજકુમાર પૃથ્વીરાજ, ચલિકપુત્ર પ્રવીણ ને જ્ઞાનમુગ્ધો દિક્ષો ભોજારામ આજપણના ગોડિયા. સાથે રમે, સાથે ભમે ને સાથે જમે. એક જ પાકસાજમાં ભણેરમે પગ સાથે. એમનો રનેદ એવો તો બની ગયો કે એકબીબા પગ એમને એના ન પડે. દિનેરામ જેને કહે છે એવી સાચી દોસ્તી એમની બધાઈ.

પખત જતાં તેઓ છૂટા પડ્યા. રાજકુમાર આખી માદીએ ખેડો, વરિકપુત્ર વેપારમાં પડ્યો ને ભોજારામ

બિદ્યા ઉપર નિર્ભર કરવા લાગ્યો. એકવાર ભોજારામ ને પ્રવીણ ભેળા થઈ ગયા.

“પ્રવીણ ! પૃથ્વીરાજ તો માદીએ ખેડો છે, હવે તો કાંઈ દિવસ મજાતો વ નથી.”

“રાત્રો મજા ભાઈ ! એને તો આપણે યાદ પણ આવતા નહિ હોઈએ, સત્તા ને ભક્તી છે જ એવાં; મોજાસનું મગજ કાણે જ ન રહે.”

“ના ના, એ તો આપણી ઉપર બહુ જ ભાવ રાખતો. હું કહે છે તેનું છે નહિ થઈ ગયું હોય. દિલનો સાચો માલુસ છે.”

“અને તેમ પણ બન્યું છે તો મેં કશું તે જ.”

“આવ, આપણે એને મળવા જઈએ.”

“અરે ! દરવાજેથી જ સિપાઈ હાંકી કાઢશે. આ મોટા રામના ભાઈનું આત્મા !”

“તો બીજો કાંઈ ઉપાય મોજો.”

“તો સાંભળ, કાલે રાંભની સ્વારી નીકળવાની છે. રસ્તો આંતરીશું. રામના હાથોને ઊભા રહેવું જ પડશે. પછી જેને શું થાય છે તે.”

“સારી મુકિત ચક્રી” કહી ભોજારામ અનુમોદન આપ્યું ને બન્ને છૂટા પડ્યા.

બીજો દિવસે સવારને વખતે રાજમાર્ગ ઉપર બન્ને જણ જઈ ઊભા રહ્યા, ને જેવો રાગનો હાથી આવ્યો તેવા જ એના માર્ગમાં આડા પડ્યા. હાથી ઊભો રહ્યો. તપાસ કરતાં પૃથ્વીરાજને ખબર પડી કે કાંઈ હાથીના માર્ગમાં સડું થયું છે. એણે બોલ્યું તો નીકળ્યા પ્રવીણ ને ભોજારામ-પોતાના બાળપણના ગોડિયા.

“અરે ભોળા ! અરે પ્રવીણ ! તમે આજ આમ અકી કર્યાં ?” રાગએ હાથી ઉપરથી તરત જ નીચે કીતરી જૂના દોસ્તો સાથે હાથ મિલાવી રનેદપૂરક પૂછ્યું.

“અમારું નસીબ ! ને અમારા હાથ. હું તો રાગ થઈ ખેડો છે. ને અમે તો જેમ તેમ કરી માડું ગળાડ્યા જઈએ છીએ. અમે તપશ્વર કે હું અમને છેક બૂઝો ગયો હોઈએ.”

“એમ તે બને ! એ આપણા બાળપણના દિવસો ના સામે અજાણી તાલ થઈ રહ્યા છે, કેવા આનંદન

એ દિવસ ! પણ બોલો, હું તમારે માટે શું કરું ? બે બેઠેએ તે માગે."

"એમાં માગવાનું શું હતું ! તારા એહની ઉત્તરતાને પૂછી બે "

"લો ત્યારે, તમને બંનેને એકએક દિવસનું માફ ખંડ રાજ આપું છું. કાલે સાવરણી સાંજ મુધી બોળારામ ગળ, પરમ દહાડે પ્રવીણ બોલો, બસ છે ને !"

બોળારામ ને પ્રવીણ હવેમાં આવી ગયા અને મિત્રની રમ લઈ ઘેર ગયા.

ગામમાં દરેકે પિટાયો. 'આજનો રાજ બોળારામ.' પશુ પ્રધાન મહાવતુર હતો. તેણે તો સાવરના પહેરમાં બોળારામને ઘેર રાણુગારેલો હાથી ઝોક્યો. ને તેના ઉપર બેસીને બોળારામ રાજભક્ષમાં પધાર્યો. ત્યાં અનેક દાસદાસીઓએ તેજ, કુલેલ, અત્તર વગેરે મુંગધી દ્રવ્યોથી એમને સ્નાન કરાવવા માંડ્યું. બોળારામ પુરાપુરાય યઈ ગયા. શી હહેજત ! શી મુંગધન સ્નાનાર્થે અંગમર્દન કરતી દાસીઓનાં કંકણોનો અહો ! કેરો મધુર સ્વર ! ઝાંઝરના ઝમકારા બોળારામના હૃદયમાં મુંઝવણ, અને છેક બપોરે જન્મવાનો સમય થયો ત્યાંમુધી સ્નાનવિધિ ચાલ્યો. સ્નાન પછી જન્મારામાં નેચેલ પશુ નહિ એવાં સુંદર રેશમી વસ્ત્રો બોળારામને પહેરવા આપવામાં આવ્યાં. ને એમને બોજનાલયમાં પધરાવ્યા. ભાતભાતનાં બોજનની મુવાસધી જ બોળારામનું મોહું તરબોળ થઈ ગયું, અને પાંદડે બેઠાં બેઠાંલે તો ખાદ્ય-પેવ-ચોખ્ખ-લેણ વાનીઓ એમની સામક્ષ રણુ થઈ ગઈ. એકએકથી વધારે સ્વાદિષ્ટ સોનાની ચણીઓ અને સોનાના વાડકા ને રત્ન જડિત ઝારી, ધૂપ, દીપ આદિ સુંદર સમારંભ અને આમદ કરી કરી મુખ મલકાવી પીરસવા આવતી રમણીઓ-પછી શું બાકી રહે ? મજ તો બોજનગ્રિપ આલણ, તેમાં વળી નહિ નેચેલી કે જળેલી સ્વાદમય વાનીઓ ! બોળારામને તો ઠંડી ઠંડીને પેટ ભયું. ઉવટે ગળા મુધી આવ્યું બેઠાંલે સેવકની મદદથી આજના રાજનું બેઠકા ને સવામણની મથરની તળાઈ પાધરી તૈયાર રાખેલા હાથીદાંતાના પત્તળ આગળ ધીરે ધીરે આવ્યા. 'મોજ નાંતે રાતે મજહેડુ યદિ શય્યા ન લખયે' તું મહાવાક્ય બોળારામ વ્યભુતા હતા. બેઠાંલે એ તો તરન પત્તળ ઉપર આગ પડ્યા ને મૂર્તિ સૂતાં જ મસા

લેલાર પાનસોપારીનો મુખવાસ લેવા લાગ્યા એ ! આજુ બે દારીઓ શીતળ પતન દેખે છે, બીજી બાજુ એથી બે મથરથી કરે છે. આ વાતાવરણમાં બોજનના બારે બિચારાં પોપચાં બીઝાઈ ગય તો નવાઈ શો !

બોળારામ બેઠાવા તે પેઠાવા. છેક નમતે પહેરે એમની આંખ બેઠલી. ત્યાં તો સામે મુલામળગતારી ઝારીઓ લઈ સેવિકાઓ તૈયાર જ હતી. રાજનું આંખે ધોઈ એક સુંદર પુરશી ઉપર બેઠા. ત્યાં તો રંગરંગના ચરણતો આવવા લાગ્યાં. એકએકથી વધારે મીઠાં. રાજ એક પાલો ખાલી કરે ને બીજાં માગે, છેવટે પ્રધાનનું પોતે રાજ આગળ આવ્યા ને હાથ બેડી બોલ્યા : 'મહારાજ સાહેબ ! સવારી માટે હાથી તૈયાર છે, પધારો.' બોળારામ બેઠા અને પેટની માફક ફૂતાતા હાથે હાથી ઉપર ગાદીએ અંદેસીને બેઠા. હાથી ચાલ્યો ને પાછળ લશ્કર, હાથી ધોમાં, રથ ને પાવદગ : વાગ વાગે છે. જ્યજ્યકાર થઈ રહ્યો છે. એક દિવસના રાજનાં દર્શન કરવા રસ્તામાં દાસીઓની માફક માણસો ઊભરાય છે, ઝંઝાઓ ને અગાસીઓ ને ઘરની બધી બારીઓ મધુમણિકાઓના મધપૂજા નેવાં બની ગયાં છે. બોળારામ તો આમ નજર કરે ને તેમ, પોતે પૃથ્વી પર છે કે સ્વર્ગમાં તે એમને કમળાવ નથી. હૃદય પશુ આજે એમને મન મુગ્ધ છે.

સવારીને અંતે સાંજ પડ્યા આવી ને રાજમહેશ્વરમાં જવા રાજનું પાછા પધાર્યા ત્યારે એક દિવસના રાજની સુદત પૂરી થઈ ગઈ, બેઠાંલે પ્રધાને બોળારામને છેલ્લી સત્કામ કરી ઘેર વિદાય કર્યાં આવ્યા હતા તેવા એમને ઘેર જવાનું થયું. એમનું એક દિવસનું રાજ ખાવા-પીવામાં, વિલાસમાં ને પરધોમાં ખત્તસ થઈ ગયું. ન રહ્યું નામ, કે નિશાન. રડી માત્ર દીનદીન પુરાણી ઝોળી ! ને સદાકાળ માટે લોકોની ઉપદાસમરી ચર્ચા !

બીજો દિવસે પ્રવીણનો વારો આવ્યો : 'આજે પ્રવીણચંદનું રાજ છે.' દરેકે પીટાયો. ને પૂવવત પ્રધાન એમને રાજમહેશ્વરમાં લેવા આવ્યા ને વિનમ્રભાવે બોલ્યો : 'મહારાજ ! પધારો, સ્નાનાગરમાં બધી સામગ્રી તૈયાર છે.'

પ્રવીણ-પ્રધાનનું એ ખંડું કરવાની જરૂર નથી. સ્નાન મેં કરી લીધું છે. બોજન પશુ સમાપ્ત થઈ ગયેલું છે. આજે સવારી કાઢવાની નથી. ચાલો દરબારમાં.

માનવજન ! જૂની આવામાં કહીએ તો વળચોરાની કૂતરાં ફૂંતતાં પ્રાત્ર અંગેનો મદામનો શુભ અવસર ! નવી ભાગમાં કહીએ તો ઉલ્લસિત ધર્તા ધર્તા દંડ જનતામાં પ્રાત્ર ચંચલી ઉત્તમોત્તમ હાલમાં ! સાધનાનું કૌચ, મુક્તિનું દ્વાર સિદ્ધિનું ઉત્કરશાન, આનંદધામમાં કુખની આર્ત-દિશીને પહોંચાડનાર સીડોનું પૃથ્વીરાજે મંડાગેશું પુણ્યપણચિયું, અનેક દિવસ રતોને અંતે માનવપણને દેહીપમાન દેવ બનાવનાર નમ્રિત અપેષા કરનાર મુશ્કરોને હાથે મળતો જતો મહોદધિ !

સાચે જ માનવજન દેવોને વ કુર્ષાંભ ! એ સુખલુચ્છ હોતો મુક્તિ મેળવી પરમાત્મજનની ઉચ્ચતર કોટિએ પહોંચવું હોય તો મનુષ્યજન કીધે જ છૂટકો. અરે સ્વયં પ્રભુ વ પૃથ્વી પર વિષકથાઓને માટે અપતાર લેવારે જોને પ્રેરણી પસંદ કરે, તે માનવદેહ, મળતાં મળી જાય, તો પછી એ આર દિવસના આંદરણા જેવા મુંદર સમયને એણે કાણુ જગ્યા દેશ ? એને તે કંઈ વેડી ન ખાય ?

ઉંઘ, આકસ્મ, આહાર ને એવા જડતાની જડકમાં રાખનાર ભોળો અને ભોળોની પ્રાપ્તિ માટે જ સૌરાતો કંચુક કસકસેમાં જ શું માનવજનને સમાપ્ત થવા દેવાય ? ના, નહિ જ, ભોળારામ ! તેં ભારે બૂઝ કરી. એક દિવસનું રાજ મળ્યું બધું જ તારા હાથમાં હતું તો પણ, હાથ ! તેં તો ઊંઘ, આકસ્મ ને આહારમાં જ સમે વેડી માર્યો, ને તું હતો તેવો ને તોવો જ કંગાળ દીનદીન જડી રહ્યો. તેં ધાણું હોત તો તું વ રાત્રીને સુતેવડિયો બની શકત; પણ અકસોમ ! તારી મૂર્ખતાએ તને દોષ દીધો !

પ્રવીણ ! તેં જ જીવી તો મનુષ્ય ! તેં જ સોના-તક સાધી, ને રાત્રિચિહ્નો પ્રાપ્ત કરી તું કૃતાર્થ થાયો ! એક દિવસનું રાજ તારા નસીબે આપ્યું, ને તું સાચો રાજ બની ગયો.

વાત આમ બની : રાજકુમાર પૃથ્વીરાજ, વહિષ્ઠુન પ્રવીણ ને વાલ્મીકીના દિક્ષા ભોળારામ આગપણના ગોડિયા સાથે રમે, સાથે બમે. ને સાથે જમે. એક જ પાઠશાળામાં ભણેમણે પણ સાથે. એમનો સ્નેહ એવો તો જાતી બને એકબીજા વચ્ચે એમને મેળ ન પડે. દિલ્લામના જેને છે એવી સમી દોસ્તી એમની બેપાઈ.

જન્મ જતાં તેઓ છટા પડ્યા. રાજકુમાર આખી માઈએ બેઠો, વહિષ્ઠુન વેપારમાં પડ્યો ને ભોળારામ

ભિલા ઉપર નિહાડ કરવા લાગ્યો. એકવાર ભોળારામ ને પ્રવીણ બેઠા થઈ ગયા.

“પ્રવીણ ! પૃથ્વીરાજ તો ગાદીએ બેઠો છે, દવે તો દાહ દિવસ મળતો વ નથી.”

“શાનો મળે ભાઈ ! એને તો આપણે વાદ, પણ આવતા નહિ હોઈએ. સવા ને સદમી છે જ એવાં; માનુષ્યનું મગજ કાંઈએ જ ન રહે.”

“ના ના, એ તો આપણી ઉપર બધું જ લાંબ રાખતો. તું કહે છે તેવું છેક નહિ થઈ ગયું હોય. દિવસો સાચો માણસ છે.”

“અમે તેમ પણ બન્યું છે તો મેં ક્યું તે જ.”

“આમ, આપણે એને મળવા જઈએ.”

“અરે ! દરવાજો જ સિપાઈ હાંપી કાઢશે. આ મોટા રાત્રીના ભાઈજાં આપ્યા !”

“તો ખીજો કાઈ ઉપાય થોળે.”

“તો સાંભળ, કાલે રાત્રીની સ્વારી નીકળવાની છે. રસ્તો આંતરીશું. રાત્રીના હાથીને બીજા રહેવું જ પડશે. પછી બેઠે શું થાય છે તે.”

“સારી યુક્તિ મ્હણી” કહી ભોળારામે અનુમોદન આપ્યું ને બન્ને છટા પડ્યા.

ખીજો દિવસે સવારને વખતે રાત્રીમાંજ ઉપર બન્ને જળુ જઈ બેઠા રહ્યા, ને જેમો રાત્રીના હાથી આવ્યો તેવા જ એના સાથેમાં આડા પડ્યા, હાથી બેઠો રહ્યો. તપાસ કરતાં પૃથ્વીરાજને, અગર પંદરી કે કાંઈ હાથીના માર્ગમાં ઘૂર્ણ થયું છે. એણે બોલ્યું તો નીકળ્યા પ્રવીણ ને ભોળારામ-બેઠાના આગપણના ગોડિયા.

“અરે ભોળા ! અરે પ્રવીણ ! તમે આજ આમ બહી કાંઈથી ?” રાત્રીએ હાથી ઉપરથી તરત જ નીચે જતરી જૂના દોસ્તો સાથે હાથ મિલાવી રોહપૂર્વક પૂછ્યું.

“અમારું નસીબ ! ને અમારા હાલ. તું તો રાત્રી થઈ બેઠો છે. ને અમે તો જેમ તેમ કરી માડું ગયાગયા જઈએ છીએ. અમે બનવું કે તું અમને છેક બૂલો ગયો હોઈશ.”

“એમ તે બને ? એ આપણા આગપણના દિવસો ના જ સામે અજાણી તાબત થઈ રહ્યા છે, કેવા આનંદાન

એ દિવસ ! પણ એટલા, હું તમારે માટે સ' રૂંદે ! એ નેજાએ તે ગાંઠા."

"એમાં માગવાનું સ' હવ' ! તમારો જોડો ઉઠાવવાનો પૂજી છે "

"હો ત્યારે, તમને જાન્યેને એકજિહ દિવસનું માટે પણ રાજ્ય આપું છું." કાંઈ સારવારની સાંજ સુધી બોળારામ રાખ્યો, પરંતુ દરેકે ખાલી જોડો, બસ છે ને !"

બોળારામ ને પ્રતીત્ય કાંઈમાં આવી ગયા અને મિત્રનો રંગ લઈ પેર ગયા.

બાળમાં દંડેશ નિરાશો, 'બાળજો રાજ્ય બોળારામ.' પણ પ્રમાણ મહાભારત હતો. તેણે તે સારવાર પહેલમાં બોળારામને પેર રાખ્યોપરેથી દાખી ચીકમ્બો. ને તેના ઉપર મેરસીને બોળારામ રાજ્યવારમાં ખમણી. ત્યાં જ્યોત્સનાસારીઓએ તેણે, કુરોમ, અતર પહેરે રંગમાં કંબોળી એમને સ્નાન કરાવ્યાં માર્યાં. બોળારામ ખુશખુશાલ મઈ ગયા. શી પહેર્યા ? શી સુગંધ ? સ્નાનથી બંધાઈને કર્યાં કારીઓનાં કંબોળોને અટોડા ? કેવો મધુર રસ ! ઝીઝરના અમ-કાસ બોળારામના હાથમાં યુગરવા, અને ઉકળેલા જગ-વાનો રામ ગયો ત્યાંસુધી સ્નાનવિધિ આગી. સ્નાન પછી જગનારામાં નેજા પછી નહિ જોવાં કુંદર રેશની નચી બોળારામને પહેર્યા આપવામાં આવી. ને એમને બોજનાસમમાં ખમણ્યા. બાલકાલની બોજનાની રાખ સાંધી જ બોળારામનું 'ગોદ' તરબોળ મઈ અણ, અને પાંદરે મોડા મોટરો તે ખાલ-ગેવ-ગોળા-લોલ 'પાનીઓ એમની રામણ રણ મઈ અઈ. એકએકી પાંદરે રવા-લિ. રોનાની મજાઓ અને રોનાના વાડા ને રવા-નહિત બરી, પૂર, કીચ આદિ સંદર સમરજા અને આમદ કરી કરી મુખ મહાકાવી પીરસા આપવી રમ-કીઓ-પછી રું બાળ રહે ! પણ તે બોજનામિ આજી, તેમાં જણ નહિ એમની કે નહિલી રવાજાની પાનીઓ ! બોળારામો. તે કારી કરીને પેર માણે. જેવે ગયા સુધી આજી એટલે સેનાની મહાકાવી આજના રાજ્ય લોડ્યા ને સત્તાબી મજાની લગામ પામરી લેવા રાખેલા દાખીલીત પમણ આજના પીર પીર આજના. 'મોમ-નલિ રાત • મજાકુ મદિ રાજવા ન લખવે' હું મહાકાવ્ય બોળારામ બાળવા દલા. મોટરો એ તે તોત પમણ ઉપર આજ પડ્યા ને અતી થતી જ મણ.

લેવાર ખાસોપારીનો મુખવાસ લેવા લાગ્યા એક આજ ને કારીઓ સીતમ ખાલ લેળે છે. બીજા આજ એની બે ખમણી કરે છે. આ પાતાવરણમાં બોજના આરે બિચારાં પોષણ બીજા નવ તો નવાસ કો !

બોળારામ બોલ્યા તે બોલ્યા. રિક નમતે પહેરે એમની બાળ મપી. ત્યાં તે રામે ચલાખજામકારી કરીઓ લામ સેવિકાએ લેવા જ દલી. રાજ્ય આજે બાઈ એક કુંદર ખુશી ઉપર મોડા. ત્યાં તે રંગેરનાં ચરણતે આજના લાગ્યા. એકએકી પાંદરે મોડા. રાજ્ય એક પાલી પાલી કરે ને પીતે ગાંઠા, જેવે પ્રમાણ પોતે રાજ્ય આજ આજ ને લામ કોડી બોલ્યા 'મહારાજ' રાજ્યે રાજારી માટે દાખી લેવાર છે. ખમણે. " બોળારામ બોલ્યા અને પેટની માફક કુસાલા હાથે દાખી ઉપર ગાંઠીને બંધેલીને મોડા. દાખી અજોર ને ખાજી વજર, દાખી મોડા, રસ ને પાલકા પાન પાંચે છે. જગજગાર મઈ રતો છે, એક દિવસના રાજ્યાં કરને કરના રતનામાં કોડીઓની માફક માણસો ડામરા છે. અંજાઓ ને અજારીઓ ને મારની બાંધી બારીઓ મુખમુદ્ધિઓના મોપૂડા જેવાં બાંધી આંધે છે. બોળારામ તે આજ નવર કરે ને તેમ, પોતે પૂની પર છે કે રાજ્યાં તે એમને રાજમાન નથી. રાજ પછી આજે એમને મન મુગ છે.

રાજારીને બોતે રાજ પડ્યા આવી ને રાજમહેસમાં જગ રાજા પાળ પોવાં ત્યારે એક દિવસના રાજની મુદત પૂરી મઈ અઈ, મોટરો પ્રમાણે બોળારામને રાજી રાખા કરી પેર નિદાય થયાં. આજના દલા તેણે એમને પેર જગવા મુખ. એમનું એક દિવસનું રાજ આજ પીતમાં, વિસાલમાં ને વરસોમાં અમલ મઈ અણ ! ન રહી નામ. કે નિરામ. રાજી માગ રોડીના પ્રસાદી એવા ! ને રાજાજા માટે લોકોની ઉપદારાજી અતી !

બીજે દિવસે પ્રતીત્યના પારે આજે. 'આજે પ્રતીત્યજાનું રાજ રહે.' દંડેશ પીડાઓ. ને પૂનવર અખત એમને રાજમહેસમાં લેવા આજે ને નિમમણે બોલ્યા : 'મહારાજ ! પાંદરે, સ્નાનવારમાં બાંધી રાખરી લેવાર છે."

પ્રતીત્ય-પ્રતીત્ય ! એ 'પાં' કરવાની વહેં, તપી. સ્નાન મેં કરી લીધું છે. બોજના પછી સમાજ મઈ અજોર છે. આજે રાજી કાલનાની નથી. આજે રાજમાન.

નય છે તો સાગરનું સ્વરૂપ પકડે છે. જૂન-પ્રેત તથા અન્ય
પ્રાણી-આત્મા-સાત્ત્વિક દેવતાઓનું ધ્યાન કરતો આત્મા
તેને દેવમાં ત-મય થક્ય છે. પણ એકાન્તમાં એટલી
અગર-તો, ભગવાન જ મ્હારી ગતિ છે એની ભાવના-
પૂરક ધ્યાન સેવતો ક્યોતે આ ભગવાનના રૂપમાં ત-મય
બને છે.

સુંદરસાચીની એક કવિતા છે:

જે મન નારીકી, ઓર નિહારત

તો મન ફળત નારી કે કૃપા.

જે મન માયાકી માયા રતે

તો મન ફળત માયા કે કૃપા.

જે મન ઔર હી ઔર - નિહારત

તો મન હોત હે તારી કે સ્વરૂપ.

‘સુંદર’ જે મન બ્રહ્મ નિહારત

તો મન હોત હે બ્રહ્મ સ્વરૂપ.

માટે ભગવત મૂર્તિઓનું ધ્યાન મોક્ષનો એક ઉપાય છે.

મંત્ર. જે દેવના મંત્રો જપવામાં આવે તે દેવ પ્રસન્ન
થાય છે અને પોતાની પાસે જેવી શક્તિ હોય તેનું રૂપ આપે
છે. પણ મોક્ષ આપવામાં તો ભગવાનની શક્તિ જ અગ્રની
કરે છે. ભગવતનામસ્મરણ એ પણ મંત્ર જ કહેવાય
છે. માટે ગાયત્રી, હાદશાક્ષર અગર ભગવાન સમાદૃષ્ટ
ગાયત્રી આદિકના નામોઆર અને રતણ ભગવતની

પ્રાપ્તિ કરાશે છે. કસિયુગમાં તો ભગવાનના કૃપ્ય
મુખ્ય આધાર છે. અહીં સાતપ્રમાણો અનેક

યસ્ય સ્મૃત્યા ચ નામોક્ત્યા તપોયજ્ઞક્રિયા ।

ન્યુનં સંપૂર્ણતામિતિ સેવા વન્દે તમન્યુ ॥

તપ-વ્રતાદિ પવિત્ર ક્રિયાઓમાં જે ભગવાનની તિ
અને નામસ્મરણ અપૂર્ણને પૂર્ણ કરે છે તે પરમને
હું નમસ્કાર કરે છું. માટે ભક્તો સર્વ વિશુદ્ધ ક્રોધોને
કહે છે કે દરિઃ છે તાસત્

સંસ્કાર-સદ્વાસ અને તેને કર્મો બોધને યોગતાંને
કેટલાક સંસ્કાર કહે છે. પણ તે અર્થ કરવાનો ની.
કરણ તે વાત તો ઉપરના લક્ષણોમાં કહેવાઈ બઈ છે પણ
અત્ર પૂર્વજ-મનાં પ્રારબ્ધ ક્રોધોના વેગ માનવાને છે
બંધિત કરી હોય તો અપૂર્ણ બંધિત પૂર્ણ કરવા બંધિતને
ત્યાં અવતાર આવે છે. પવન જેમ નાવને અતુલકર્ષ
તરિત ગતિથી દોડાવી નય છે તેમ પ્રારબ્ધવેગ મ-
ગતિમાં બદ્ધ સાનુકૂળ થાય છે. આવી રીતે પ્રભુપ્રેમના
દશલક્ષણો વર્ણવેલાં છે. સદ્ગુણ અને ભગવાનના ભક્તિ
સદ્વાસમાં સત્સંગથી એ દશે લક્ષણો (ગુણો) એક
કરવા એ આપણું કામ છે.

ઉદ્ધરેદાત્મમગમાનમ્ ।

પવિત્ર જ્ઞાન, કર્મ અને ભક્તિ વડે પોતે પોતા
મેળે સંસાર સાગર તરે !

સંઘર્ષ

શ્રી હરીશ નાયક

. સ્થિતિ નિર્માણ કરતી વખતે, વિધિએ જે ખાસ મનુષ્યોને પણ ઉત્પન્ન કર્યાં. બંને અવર, જાની
અને સમર્થ. હતા. બ્રહ્માએ એમની પર વિરોધ કૃપા. જતાવી અને મૃત્યુલોકમાં - મોક્ષલતા પહેલાં તેમને
કહ્યું: “ પુત્રો; ! બધાં તમને મોક્ષકલામાં આવે છે તે સ્થાન અતિ, વિકટ છે, એ વિષે તમને
બધી વાતો બતાવી દેવામાં આવી છે. તમે શુદ્ધિમાન છો. કોઈ પણ જાતની શંકા તમારા મનમાં
બેઠી હોય તો મને કહે, હું તેનો નિકાલ કરીશ ”

. પહેલો મનુષ્ય: “ પ્રભુ, મને મારું મન સ્વચ્છ રાખવાની ચિંતા સૌથી વધારે છે. તમારો મૃત્યુ-
લોક પવિત્ર માણસના હૃદયમાં પણ ગરબિનતા ઘૂસાડી દે તેવા છે. પ્રલોભનોની ત્યાં કોઈ કશી નથી. હું
તો બંધ એટલું જ મારું કે મારું મન વિદ્યારસિત રહે.”

બીજાએ કહ્યું “ પ્રભુ, મારી પણ એ જ ઇચ્છા છે.”

ત્રીજા દમીને ગોઠ “ નગારી આવી વાત જાણીને મને આનંદ થાય છે. પણ તમે મોક્ષાને

પોથીને કાણૂ પૂછશે ?" એ મુનોવ્યથાને લીધે મને અસહ્ય દાઢિપિત્તે પશુ ઘડ્યને આપનાર પોતાના અતિ
 રૂદ્ધન આવે છે. "અરિયણથી લખેલા તે મધ્યનું એક એક પાનું તેમણે
 નિમાષ્ટ. પડિતે બહુ જોરથી દરસીને કહ્યું: 'આ 'ગંગાઠી' ધારામાં વહાલી દીધું. પુસ્તકનાં પાનાં આનં
 સાધારણ જોયા પોથીને જોઈને. તમને એટલો અર્થ !' સ્ત્રી સાથે નાગી નાગીને નિમાષ્ટનાં ત્યાગનું ચીત ગાઇ
 કનેશ મધ ગયો ? તમારા મુખને માટે મારા પ્રાણ પશુ રચી દતાં.
 કુર્યાન છે તો આ પોથી થું હીસાખર્મ છે ? લે, ચુનાથ પડિત નિમાષ્ટનાં ત્યાગને જોઈને અચળ
 દમણી તેને નટ કરી દઈ છું. એટલું કહીને જગત્ર પામી ગયા. 'મન્ય ત્યાગ.'

નૂતન અંગન્યાસ

[ગાળે પાટનપુરમાં ગરવી યુદ્ધરતો ધણી રે.....રામ]

[પૂતમ ગદગીનો રાગ]

મારા અંગે અંગે બહુલોલ વિરાજતો રે,
 ચારે બાજુ અનુચિત રખવાળ...મારા...રેક

સાખી:—તરસિ'હ દીસે નખ માહી, પછે પ્રણના વિરામ,
 ગફાગામી ગાઠલે, સાથળ શુદ્ધિરયામ;
 નાભિ મધ્ય મારે નારાયણ છે ગાજતો રે...મારા (૧)

સાખી:—પિં. પરમાતંદ કા. છળીલો છાતી માંય,
 હેયામાં હરિ રસે, કંઠે કૃષ્ણ કનાક;
 આડુ માંદી બળવંત ગેડાંબેડા રાગતો રે...મારા...રે (૨)

સાખી:—મુખે મેરલીધર અને જ્યે જગંતાથ,
 હોડે દળધરવીર છે, દરેગર છે. હાંત;
 નાસિકાને ઠારે નટવર ઊગો નાચતો રે...મારા (૩)

સાખી:—અંતરયામી આંખમાં, સ્ત્રાદ માંદી લાલ,
 કાને કંસરિયુ અને કાવિંદ બેડા માલ;
 માથે મોહન મારે હવરેય છાજતો રે...મારા (૪)

સાખી:—શામળિયા રાખા માહી, શામડી અનુચિત,
 રમરગમાં રજીયાલ, રસે રામનાં રૂપ;
 'યુનિત' પરમામાની પરમકૃપાને વાગતો રે...મારા...રે (૫)

શ્રી 'યુનિત'

તાકસ્યહસુપસન્નાસ્યસ્તાવદ ગુરુજને રતિઃ ।
પુરુષો યોપિતાં યાવન્ શૃણોતિ વચો રહઃ ॥

જ્યાસુધી એકાન્તમાં મનુષ્ય સીએનું મધુર ભાષણ સંભળતો નથી, ત્યાંસુધી પ્રસન્નવદન હોને માતા-પિતા, ગુરુ ઇત્યાદિ વડીલવર્ગ ઉપર પ્રીતિ ગમે છે. મહાત્મા પુત્રારાને અન્નભાગ વણું ન કહું છે કે 'સીને આધીન રહેનારા પુરુષનું જીવન વ્યર્થ છે. એવાને આ લોક તથા પરલોકને વિષે કદી પણ માન મળતું નથી.' તથા અન્યન પણ કવિ કહે છે કે અઘાટે પુરુષાર્થની હાનિ કરવા માટે જ (પુરુષાર્થહાનિના જે અર્થ) યાચ છે. એક તો પુરુષના અર્થ-દ્રવ્યની હાનિ અને બીજું જન્મ-મરણાતીત સવાની અર્થાત મોક્ષની હાનિ યાચ છે.) સીને ઉત્પન્ન કરી છે, એટલે બન્ને રીતે આ લોકમાં સી કુઃપ્રશસિતી છે.

વાહા આત્માનન્દો । બીજમથી ત્યજ્યોસી અંગા એના મનથી માનેલા પતિ. શાસ્ત્ર રાજા પાસે ગઈ, પણ પિતાએ તેના સ્વીકાર ન કર્યો. ત્યાંથી ગજપુર જવા પ્રયાણ કહું. અને પછી તે બીજમ પાસે ગઈ અને મત્સ્યગંધાર્થે મળી. અશુભીની આંખ મત્સ્યગંધાર્થે અથથી પ્રતિજ્ઞાત કરી અને રડતા રડતા કહું કે તમારા વીર પુત્ર બીજમની બાંકે મને કાઢે પણ સંધરવા તૈયાર નથી. શાસ્ત્રે અને પિતાએ પણ મને ના કહી. એણે ! બીજમ કેવા મહાપરાક્રમી પુરુષ છે ! એમ કહી પુરુષ રડવા લાગી. મત્સ્યગંધાર્થે તેને આશ્વાસન આપ્યું અને કહું કે જેટલું તારી શી ઇચ્છા છે ? ત્યારે રહેજ સંકોચ પામતા અંગા કહે છે; 'મા ! મા ! શું કહું ? લગ્ન તો આવે છે, છતાં કલા વિના દુટકો નથી. માટે કહું-હું, કે. મા ! બીજમ અઘાચારી છે તો મારી સાથે પાણિગ્રહણ કરે એમ આપ મારી વતીથી ન કહે ? મત્સ્યગંધા જે ધડી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. ઉઠેટ સહવં બોલી; 'ને બીજમ માને તે મને કાઢે હરકત નથી છતાં તું ખેસ, હું એને મળી લઉં.' એમ કહી માતા બીજમની પાસે ગઈ.

બીજમ બોલ્યા—'અરે, પણ છે શું ?' 'એટા ! ને મારી આતા માને તો એક વાત કહેવાની ઇચ્છા છે.' 'મા ! તારી વ્યાજળી ઇચ્છા હશે તો જરૂર આ બીજમ કિંકારશે.' 'ત્યારે કહું એટા ?' 'માતા વિના સંકોચ કહે. બોલો શી અંગા છે ?' 'માતા જરા સંકોચિત થઈ બેલે છે; 'બીજમ ! જેટા ! તારા જેવા પિતૃ-જાત પુત્રને અર્થ વાતો કરવી રચતી નથી. છતાં મારી ઇચ્છા છે કે...' 'માતા કહે, જલદી કહે.' (આ વાર્તાવાચ અંગા એક તરફ બારણાના એથિ છુપાઈ રહી સંજોગી રહી હતી) 'એટા પ્રત ! મહાભાગ બીજમ ! મારી આટલી ઇચ્છાને તું માન આપજે.' 'હા, શી છે આતા ?' 'એટા ! તું કન્યાએ હરી લાવેલો એમની અંભાને આપણે જતી કરી હતી. પણ જેટા ! તારી બીજે શાસ્ત્રે અને તેના પિતાએ પણ તેને પોતાને ત્યાં રાખી નહિ. એટલે તે બીજારી આપણા અન્તઃપ્રરભા આવી છે. હવે તેની ઇચ્છા છે અને મારી પણ ઇચ્છા છે કે અંગા સાથે તું પાણિગ્રહણ કર.' આટલું બોલતાં બીજમ ચમક્યા. 'અરે ! મા ! આ તો તમારી અપેક્ષા મારાણી ગણાય. તમારે જ માટે આજીવન અઘાચારી રહેવાની મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે. અને મારાથી એવું બની પણ શકે ? હું પ્રતિજ્ઞાને તોડું એથી તમારી આતા છે ?' મત્સ્યગંધા કહે 'એટા બીજમ ! તે તારા સ્વર્ગરથ પિતા માટે યાચું કહું છે. એવું મોટા દેવદેવેશથી પણ ન બની શકે. જેટા ! તે તારી પિતૃમંજિતનો કીર્તિકલશ ચમકાવ્યો છે...' અને મા ! તમે તમારી બેઠાચાથી એ કીર્તિકલશને અંગા પાડવા ઇચ્છો છો.' છતાં મત્સ્યગંધા આગ્રહપૂર્વક કહે છે; 'એટા ! તારા પિતા સ્વર્ગરથ ચલા એટલે તારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ છે. દરેક માની એ ઇચ્છા હોય છે કે મારા પુત્ર ક્યારે પરણે. એમ મારી પણ એ લાગના છે કે મારા બીજમ ક્યારે પરણે. એને જેટા ! માતા જ્ઞાનકીએ પણ પોતાના લાડલા નૈષિક અઘાચારી પુત્ર હનુમાનને પણ પરણવા સંબંધી આજ્ઞા કરી હતી.' ત્યારે બીજમે હસીને જવાબ આપ્યો; 'પ્રસન્ન દષ્ટાન્ત. પણ મા ! હનુમાનજીએ જ્ઞાનકીજીને શા જવાબ આપ્યો હતો તે ખબર છે ?—

એ લાકડાના લાડલા માટે કદી ખાવા નથી.
'એ ને, આગળ આવી ગયું છે કે સ્ત્રી બન્ને પ્રકારે પુરુષાનકર્તા છે. અને મા !...

બીજમ—'મા ! કેમ પધારવું થયું ?' 'એટા બીજમ ! તું એક કહેવું ન માને ?' એટલું બોલતાં બોલતાં ની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. માની આ રિયતિ

ત્યાં હોય હરતી રામની ત્યાં કામિની રા કામની ?
સાધી સમાધિ ક્યામની ત્યાં કામિની ના કામની.”

એમ કહી બીખ ખૂબ જ ખુબખાટ હસ્યા અને
કહ્યું મા ! સૂર્ય કદાચ પશ્ચિમમાં જોગે, મેરુ કદાચ આકાશ-
શગમન કરે, પૃથ્વી કદાચ રસાતાળ જાય, તો પણ
બીખ કદીએ પોતાની પ્રતિતાથી ચલિત નહિ થશે.

અંબાને આપણે પ્રેમથી રૂબ દીધી છે. કારણ કે
એનો પ્રેમ શાસ્ત્રમાં હતો. માટે એવી-એના
હૃદયમાં ખરાયો પુરુષ ધર કરીને રહ્યો છે અને
એને આપણે સ્વપુત્રીથી ત્યજ દીધેલી છે—
એવી અંબાને આપણથી રાજમહેનના અન્તઃપુરમાં
રાખી શકાય પણ નહિ. માટે હાલ જ એને ત્યાં જવું
હોય ત્યાં જવા માટે છૂટી કરી દો.” છતાં ય મત્સ્યગંધા
કહે છે કે બેટા બીખ ! રાજ રામને ત્યારે વનમાં
જવાનું થયું ત્યારે કૌસલ્યાને મળ્યા આખ્યા, ત્યાર
કૌસલ્યાએ પણ રામને કહેલું કે પિતા કરતાં માતાનું
જીવું સ્થાન છે. અને એટલા માટે તને હું અસા કરું
છું કે તું વનમાં ન જા. તદનુસાર એ માતૃત્વપદથી હું
તને પણ કહું છું કે તું અંબાને મદયુ કર ત્યારે બીખે
જવાબ આપ્યો હતો: “ મા ! તદન યથાર્થ. તમે પણ
મને કહી શકો છો. પણ રામે એજ જવાબ દીધો
હતો કે ‘મા ! માતા, પિતા, સહોદર, પત્ની, રાજપાટ
એ સઘળું ત્યજવા હું તૈયાર છું, પરંતુ ધર્મ તંજવા
તૈયાર નથી. કારણ કે પ્રતિતા પિતાની છે કે:—

રઘુકલ રીતિ સદા ચલી ગાઈ,
પ્રાણુ જાય અર વચન ન ગાઈ.”

એટલે એ પણ પિતાની આજ્ઞા માન્ય કરી વનમાં ગયા
હતા એમ માતા ! મને પણ માફ કરજો: હું પણ રાજ
રામની માફક તમારી આજ્ઞાને સ્વીકાર કરી શકું
તેમ નથી.” મત્સ્યગંધા પાછી ફરે છે અને અંબાને
ખૂબ જ આશ્વાસન આપી પોતાના અન્તઃપુરમાંથી
જવાની રૂબ આપે છે. છેવટે અંબા કંપિત શરીર
રક્તી રક્તી હસ્તિનાપુરની બહાર નીકળે છે, અને
ગંગાના કિનારે એસીને ઘોર આકંઠ કરી રહે છે. છતાં એને
કોઈ માર્ગ સૂઝતો નથી, અને ગામહત્યા કરવા તૈયાર
વાય છે. ત્યાં એને વિચાર આવ્યો ‘અરે અરે ! હું
આ સું કરવા તૈયાર થઈ છું ! આ જન્મે તો આ
દુઃખ જોમનું છું અને ને આત્મહત્યા કરીશ તો મારા

સાતે લગ્ન આ પ્રમાણે જાય. જગતમાં આત્મહત્યા
એકે ય પાપ નથી. એમ કહી પાછી ફરી અને ગં-
કિનારે કિનારે ચાલતું શરુ કર્યું. ચાલતાં ચાલતાં
ક્યોં કે આત્મહત્યા કરીને મરી જવું એના કરતાં
ગંગાને કિનારે કાંઈ નિર્જન એકાન્ત સારું મળી
તો ત્યાં બેસી ભગવત્સમરણ કરી આત્મહત્યાણુ સાધું.
વિચાર કરતી કરતી બહુ દુર નીકળી મઠ. ફરતાં
કેટલાક દિવસે એની જેવી ઇચ્છા હતી તેવું જ
સુંદર ઉપવન આવ્યું. એને જોતાં એનો આત્મા
જાણ્યો. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે ‘આ
કેટલું શ્રેષ્ઠ છે ! એમ વિચાર કરી ઉપવનની
માણતી ભગવત્સમરણ કરતી ઉપવનમાં ચારે
યથેચ્છ વિહરવા લાગી. અંબાને અહિં આખ્યા
ખૂબ જ આત્મશાન્તિ મળી. કારણ કે ત્યાં મહાપુરુષો
તપોભૂમિ હોય છે ત્યાં હરેકને આત્મશાન્તિ મળે
બુધિ-બુધિમાં પણ ફરક હોય છે. એનો તો મને
અનુભવ છે, કે કેટલીક જગ્યાએ હું—આખ્યાન
એવું છું ત્યાં એટલી મઝા આવે છે કે વાત ના
અને કેટલીક જગ્યાએ એમ જ ધાય કે આ આ
પૂરું શી રીતે ધાય કે ત્યાંથી ચાલ્યા જઈએ.
બુધિમાં પણ ફરક હોય છે. એમ અંબાને આ
આશ્રમમાં આખ્યા પછી ખૂબ જ આત્મશાન્તિ
એટલામાં ફરતાં ફરતાં એણે એક સુંદર પર્ણશાલા
જેમાંથી અસિના ધૂમાડા નીકળી રહ્યા હતા.
વાતાંવરણ એટલું બધું વિષદ હતું કે જે ધડી માટે
અંબાનો દેહાખ્યાસ ટળી ગયો.

સન્નજનો ! આ હતો અમારો પ્રાચીન ઋષિમુનિ
સાત્ત્વિક પ્રભાવ, આ હતી—અમારા ઋષિ
અનેહસાવના. એ શબ્દોમાં ન હતી પણ
હતી. જેથી બુલેચૂકે આવી પડેલા
જનને પણ તે હૃદયપમટો કરાવી શકતા.
આજ પણ ભારતમાં એવું નથી એવું કઈ
આજ પણ રમણ મહર્ષિના આશ્રમમાં જાએ તો
એ જ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થશે. આજ કેટલાય
અને દેહીઓ રમણ મહર્ષિના દર્શન કરી ફૂટાય
છે. એવા તો ભારતના ખૂણે ખૂણે પ્રગટ અને
ધણ મહાપુરુષો વિચરી રહ્યા છે. પણ જેમને
રની પડી છે તે જનને આજવા કહી પ્રચલ

નથી અને જેને ધનની પડી છે તે જગતને પોતાના તરફ આકર્ષ્યા અનેક આડંબરો આપે છે. પણ ખેર, સોનું તે સોનું રહેશે અને રોડ રોડનો અગાડ યોગ દિવસ પછી સ્વામ પડી જશે. અસ્તુ.

અંબા પ્રસન્ન ચિત્તે આશ્રમમાં પ્રવેશે છે, તો ત્યાં જેની દાદી, મૂજ, જટા અને જેના શરીરનાં શેમાંય કેવળ ધોળાં યથા ગયાં છે, શરીર પર લટમનાં આલેખ ક્યાં છે. કંઠમાં રેડાશની માળા પહેલી છે, કપાળમાં ત્રિવલ્લી સમું ત્રિપુંડ્ર ખેંચેલું છે. આગળ સુચ-સુવા રહેલાં છે અને સમીપમાં જ ભયંકર આયુધો અને પરશુ (ફરસી) પહેલાં છે. એવા વયોવૃદ્ધ પણ બાલ-ભારકર સમા અતિ તેજસ્વી મુનિને જોઈને અંબા આશ્ચર્ય દેખતી પ્રશ્નમાં કરે છે, 'ધીરે રહી મરિ પોતાનાં અર્ધ-ખીડેલ ત્રેતો ખાલે છે. નજીકે મરિની આખમાંથી વિદ્યુતનો પ્રવાહ ન વહેતો હોય! અંબા પણ બે પડી માટે ચિત્તવત થઈ ગઈ.

સત્જનો! આ હતો ભગવાન પરશુરામનો આશ્રમ. ભગવાન પરશુરામ ચિરંજીવી છે અને અદિર્થ રહીને

પોતાના માનવ જીવનને સાર્યક કરી રહ્યા છે. ત્યારે આજની ભારતની પ્રજાને માનવતાની પડી નથી. આજ તો ખાધ-પી નાટક-સીનેમા જોઈ પાંચ-પચાસ વર્ષો ગમે તેમ ખેંચી કાઢી મરી જવું એમાં જ આજના જીવો માનવ જીવનની સાર્યકતા સમજે છે. ભારતની બાહ્યજોને મારી કરબદ્ધ પ્રાર્થના છે કે કસિદેવના સામ્રાજ્યમાં દિવસ પર દિવસ ખરાબ આવતા નવ્ય છે. આજનો માનવી માનવતા બુઝ્યો છે અને દુર્ગિદ્ધ પોતાનું કરાસ વટન ફાડી માનવસંહાર સર્જી રહ્યો છે. છતાં કદી જોડલો વિચાર સરખો પણ આવતો નથી કે મનુષ્યત્વ શા અર્થે મેળવું છે. તદ્ સંખે જે વિચાર સરખો પણ કરતો નથી એવા માનવીની ગણતરી કદી પણ માનવી તરીકે હોઈ શકતી નથી. આ જ સેખમાં મેં આગળ લખ્યું છે કે બુદ્ધિ-બુધિમાં પણ ફરક છે તો માનવી-માનવીમાં પણ ફરક હોય છે. જે માનવી આદાર, નિદા અને મૈથુનશ્રમાં પ્રવૃત્ત રહી સેવા અને સ્મરણરૂપી સત્કર્મ કરી મનુષ્યત્વનો સફળપોળ કરતો નથી એવો માનવી માનવી નહિ પણ નરપદ્ધ કહેવાય છે.

૭૭

પૈવ ન હોડવું, ક્ષમાશ્રિત રાખવી, મનને કુમારે જતાં કાજમાં રાખવું, ચોરી (મન, વચન અને ક્રમથી) ન કરવી, શરીર અને મનની પવિત્રતા રાખવી, ધન્દિયોને કુમારો ન જવા દેવી, વિદ્યાધ્યયન તથા સત્સંગ વડે હુલ્લેને પવિત્ર બનાવવી, સપજી વિદ્યાઓ જણવી, સત્ય બોલવું તથા સત્યનું આચરણ કરવું અને કોષનો ત્યાગ કરવો. મનુ ભગવાને ધર્મનાં આ દસ સફળો બતાવેલાં છે.

કન્યાઓ, યુવતિઓ અને પ્રાદાઓને
અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક

સ્ત્રી-સુમાર્ગશિક્ષા

સ્ત્રીઓના સમગ્ર જીવનને ધ્યાનમાં લઈ અનેક અનુભવો પડી આ પુસ્તક લખવામાં આવેલ છે. આમાં કુમારિકાઓ અને યુવતિઓને માટે અનેક મહત્વની બાજો બતાવવામાં આવી છે. સ્ત્રીઓની નીતિ, સંસ્કાર અને પરિણીત જીવન રસમય અને મદ્દેશ બનાવવાના આમાં વ્યવહારુ માર્ગો બતાવેલા છે. તે ઉપરાંત બાળકો, સ્ત્રીઓ અને બાળકોના રોગો, તથા તેના ઉપચારો, સગર્ભાવસ્થામાં ધ્યાનમાં લેવાની બાજો, ઉપરાંત અનેક આદર્શ આર્થ સત્કારીઓનાં ચરિત્રો પણ આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલા છે. પૃષ્ઠ ૫૦૦. મૂલ્ય. માત્ર રૂ. ૩-૧૨-૦ પાંચરજી હાઉં.

શ્રી સક્તિમાર્ગ કાર્યાલય સત્યાપ્ત કોંગ્રેસ, અમદાવાદ.

સાચા સદ્ગુરુ

મૂળ હિન્દી લેખક: શ્રી 'શિવ'

અનુ: શ્રી "ગુનાતપદરણુ"

માનવજીવનનું ધ્યેય છે પરમ કલ્યાણુ યા મોક્ષની પ્રાપ્તિ. જે મુક્ત થયો છે તે જ મુક્તિનો માર્ગ જતાવી શકે. જે પોતે જ બધાંયેસા હોય તે બીજાને કેવી રીતે છોડાવી શકે? પ્રશ્નના પરમ ધામને માર્ગ તેમજ જ બળ છે, જેઓ ભગવદ્ગ્રંથથી ત્યાં જવા ભાગ્યશાળી નીવડ્યા છે. એટલા માટે જ મોક્ષ યા પ્રભુપ્રાપ્તિ ઈચ્છતા સાધકો તત્ત્વજ્ઞાની, અભિનિષ્ઠ, મહાપુરુષોની શોધ કરીને તેમનું શરણું સ્વીકારે છે અને તેમજી આધેશ માર્ગે આત્મને પ્રશુના ધામ સુધી પહોંચવા મથી રજા હોય છે.

x

x

x

આવા જ ભગવદ્ગ્રંથ મહાત્માઓ સદ્ગુરુ કહેવાય છે. માણસ પોતે જે વાનથી અજ્ઞાન હોય તે વાત જોની પાસેથી જાણવા મળે તેનું નામ 'ગુરુ.' આ માન્યતા મુજબ સાધક દરેકને ગુરુ માની શકે છે. ગુરુ દત્તાત્રેયે આ જ દૃષ્ટિથી મોટીસ ગુરુ ક્યાં હતા. પરંતુ સદ્ગુરુ તમામ ગુરુઓથી વિશિષ્ટ હોય છે. તે સત્-પરના પંથને પિણીયો હોવાથી મનુષ્ય તે સદ્ગુરુને ગુરુ માનીને તેમના ચરણે સર્વસ્વ સમર્પણ કરે. જમકે, તે સદ્ગુરુ દ્વારા તે એવી અમર્ય યોજાવે છે કે તેની શરણાગતિમાં સંસારના સમસ્ત ભયો અત્યંત ઘટ્ટ જણાય છે.

x

x

x

સાધક અને સર્વેશ્વર વચ્ચે, સદ્ગુરુ સાકાંશ છે. જેમ વર-કન્યા વચ્ચે સંબંધ જોડી આપનાર ગૌર મહારાજ હોય છે તેમ શિષ્યોની તમામ દુષ્ટિઓ સદ્ગુરુ દ્વારા છે; તેથી શિષ્યની દૃષ્ટિએ સદ્ગુરુનું જ્ઞાન ભગવાન કરતાં પણ જીવ્ય છે. સાચો અને સંતોએ સદ્ગુરુની પ્રશંસા કરવામાં જરાય કચાદ રાખી નથી અને સદ્ગુરુ-શરણાગતિ સિવાય ઈશ્વરદર્શનને દુર્લભ યા અસંભવ જાહેર કર્યું છે. વાત પણ સાવ સાચી છે; કમ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, માસર વિ. મગરમંડોરી ઊભારેલા આ નીરવિહોળા ભવસાગરથી પાર થવા માટે જેને સદ્ગુરુની નાવિક મળ્યા હશે તેની દેહનૌકા સહીસલામત પાર જીતી જશે. આવા સમર્થ ગુરુની નેટથી પૂળ થાય, નેટજી સન્માન થાય, નેટથી ભક્તિ-

ભાવ દર્શાવવા તેટલો ઓછો જ છે. કારણ કે, આવા સદ્ગુરુનો બદલો શિષ્ય કોઈપણ રીતે વાળી શકે ના સમર્થ નથી. આવા ગુરુનો જે દોષ કરે તેને નરક ન મળે તો બીજું શું મળે! વળી આવા સદ્ગુરુનું શરણું સ્વીકારવાનો અસ્વીકાર કરનાર જેવો કમભાગી બીજો કોણ હોઈ શકે?

+

+

+

જેણે તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી પારાને પચાવ્યો છે તે જ પ્રભુનો પંથ જતાવી શકે છે. ગુરુની આવરવકતા અને ગુરુ-રોવાની મહત્તાનું આ જ કારણ છે. ગુરુભક્તિનું આ જ 'વધાર્થ' રહસ્ય છે. પરંતુ આવા સદ્ગુરુના સ્થાને જમાને એસાડી શકતા નથી. જનતાના જીવનની જવાબદારી સ્વીકારવી એ કોઈ નાનીમટી વાત નથી. બહુ જ જીવ્યા અધિકારની આ વાત છે. વસ્તુતઃ ઈશ્વરના રહસ્યને સારી રીતે જાણ્યો તાર મહાપુરુષને જ સદ્ગુરુને સ્થાને સ્થિત થવાનો અધિકાર છે. માટે જ કુતિએ 'શ્રોત્રિય સ્વભિનિષ્ઠ' પાસેથી જ્ઞાનરૂપી ધન મેળવવાની આજ્ઞા કરી છે. આધેશ માણસ બીજા આધિગને કેવી રીતે દોરી શકે? તે પોતે ખાડામાં પડશે એટલું જ નહિ, પણ જેણે તેનો સફારો લીધો હશે તે પણ ખાડામાં પડશે સખે; સ્વીકારું પડે છે કે આધુનિક ભારતવાર્ષીની પણ આવી જ પરિસ્થિતિ છે. તિલાંશ-વૈભવોમાં ચક્રચૂર અનેલા અને હિન્દીયોના ઉપવેશોમાં ભાન જુએલા પામર-મનુષ્ય પરમાર્થપથના પ્રદર્શકો બની ખેડા છે. આનું સ્વાભાવિક પરિણામ ઘોર નરકાગ્નિમાં પડવાનું તેમજ વધુ વેગથી બળવા સિવાય બીજું શું હોઈ શકે?

+

+

+

નિષ્કામ કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ—ભગવદ્ગ્રંથના આ ત્રણ ગુણ્ય માર્ગો છે. 'યોગ' ત્રણેમાં સાથે હોવાથી તેને કર્મયોગ, ભક્તિયોગ અને જ્ઞાનયોગ કહે છે. ભક્તિને ભગવદ્દર્શનમાં જોડવાથી કર્મયોગ અને જ્ઞાનયોગ આ બે જ નિષ્ઠા બાકી રહે છે. આ માર્ગે આત્મને આત્મસાક્ષાત્કારની કક્ષાએ પહોંચીસે. મહાપુરુષ મધ્યાર્થે કર્મયોગ, ભક્તિ અને જ્ઞાની છે. આ ક્રાંતિના મહાનુભાવો જ સંસાર-સાગરમાં ગોથા ખાતા જીવોને તારવામાં સમર્થ છે.

ત્યાંથી હાથ પાડી ખૂણમાં નિષ્કાસકિત બાંહેલી છે ત્યાંથી મનુષ્ય ન તો નિષ્કામ કર્મનું આચરણ કરી શકે છે કે ન તો જ્ઞાનમાર્ગમાં દૃઢતાથી આચરણ વધી શકે છે. રાગ યા આસક્તિ જ કામનાનું મૂળ છે. કામનાયુક્ત માનવી નિષ્કામ કર્મચોક્ષી બની શકતો નથી. વિાચોને વ્હાલા ગણનાર માણસ ઈશ્વરને અનન્ય પ્રેમી કેવી રીતે બની શકે? વળી, વિષયાનુરાગી પુરુષ અર્થ પરમાત્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર કરી શકતો નથી. ત્રણેય માંગે માટે વિષયવૈરાગ્યની સૌથી પ્રથમ જરૂર છે. વૈરાગ્યના પાયા પર જ નિષ્કામ કર્મ, અનન્ય ભક્તિ અને જ્ઞાનની અવિચળ ઈમારત બિંથી કરી શકાય છે. દેખાવ ખાતર, કરવામાં આવતા, વૈરાગ્યવિહીન કર્મચોગ, ભક્તિ અને જ્ઞાનથી તો માણસનું અધઃપતન થાય છે. વૈરાગ્ય એ જ પારમાર્થિક સાધનોનો પ્રણ છે.

×

×

×

×

×

×

સ્વરૂપથી જ વિષયોના ત્યાગ કરીને કહિન સંવત્સર અને નિષ્કામનું પરિપાવન કરનાર મનુષ્ય પશુ જ્યારે વિષયોના પંજમાં સપડાઈ જાય છે, મોટા મોટા સંપત્તિ મહાભાગ્યોને પશુ જ્યારે કમિની, કાંચના અને કીર્તિના કિર્ણામાંથી છૂટવા માટે અનેકવિધ આક્રોશો સામનો કરવો પડે છે તો પછી, જે લોકો અંદોલિત થોળો ભોગવવામાં તણોત રહે છે, ધનસંચય કરવામાં તત્પર બને છે, કુટુંબના કાલજા ઉદ્ધિગ્ધમાં જ સમય બદલાઈ શકે છે, રાગ મહારાગ્યોને અંદોળાઈ આવે એવો કાંઠામાં રાખે છે, માલ-મલોહી આપે છે, સુગંધીદાર અત્તરનો ઉપયોગ કરે છે, તાગીના અને વસ્ત્રાશરણો પહેરવામાંથી જોયા આવતા નથી, નાટકસિનેમામાં મસ્તગૂંથ બન્યા હોય છે, વેશ્યાઓના નાચ-મુનરા સંભળે છે, રૂંધાશિક અને બીજા સ્વસ્થી હોયોળા બંધેલાં પુસ્તકો વાંચે છે, સ્વયં ભગવાન બનીને સેવકસેવિકાઓ દ્વારા પગચાળી અને પાદ-પૂજન કરાવે છે, ખુશામતભોજનોના પેદામાં પેરાયેલા રહે છે અને અજિમાનમાં અધ બની ગયા છે, તેમનું અધઃપતન થાય એમાં શું અશ્ચર્ય છે?

×

×

×

પરમાત્માને પ્રમ કરવાની ઇચ્છાથી આપા મોહ-ભાગમાં ફસાયેલા, વિહસ વૈતરેની ટોટીમાં પૂરાયેલા,

અનેકરચ્છે બટકતા ચિત્તાંગો, રચેલાચારી, કામભોગપરા-મણ લોચોને ગુરુ માનવા યા ગુરુ તરફ રચીકારવા અને ધીંગાળિંદને છોડીને ગોવિંદની પ્રાપ્તિ અર્થે તેમની પૂજન કરવી એ વાસ્તવિક રીતે તો મોહનો મહિમા વધારવા જેવું જ છે. આપા લોકો પાસથી પરમાર્થની આશા કેવી રીતે રાખી શકાય? જે કમ-વાતને નામે બેગોની મેવા કરી રહ્યા છે, જેમનાં હૃદયમાં નંદનન કૃષ્ણચંદ્રને રથાને માવાથી પદાર્થો વસેલા છે, એવા માવામોહિત માનવીઓ લોકોને માવામાંથી મુક્તિ કેવી રીતે આપી શકશે? ઈશ્વરજીવે તો પ્રાણી-માત્રને પ્રજ્ઞામ કરવા એ ધર્મ છે, પરંતુ સદ્ગુરુ સમ-હને પ્રભુતી પ્રાપ્તિ અર્થે આપા લોકોના પગ પૂજવાથી અને કોનોમાં મંત્ર ફૂંકવાથી એક ટીકા પશુ ફાપડો થતો નથી.

‘કનમાં મંત્ર ફૂંકવાથી ઉદ્ધાર થાય છે’ એવી લામ-લામાં કોઈ ગરમાથી નહિ. ઉદ્ધાર બે રીતે થઈ શકે - કે-સાચા સદ્ગુરુના મોક્ષ ગુરુમંત્રનું વિધિ-પૂર્વક અનુક્રમ કરવાથી અને કમવૈરાગ્યપ્રાપ્તિ દક્ષિત-સંપન્ન સદ્ગુરુના તપોબળથી. સંભવ છે, કે આ બે મુખ્ય કારણોને લીધે જ ઈશ્વરસ્વરૂપ, તત્ત્વજ્ઞાની મહા-ત્મા પુરુષો પાસેથી મંત્ર મહણ કરવાની પ્રયા આશુ થઈ હશે, કે જે આ દૃષ્ટિથી બહુ જ લાભદાયક હતી. પરંતુ આજે આવા સદ્ગુરુઓનો લગભગ કુદ્દાગ પડ્યો છે. ઘેરઘેર બટકતા લાખો ગુરુઓમાં બહુ જ નાની સંખ્યામાં આવા સદ્ગુરુ હશે. આવી રિયલિમાં મંત્ર ફૂંકવાથી અને રસ્તે રખડતા મળે તેમને ગુરુ માનવાથી ઉદ્ધાર થઈ જશે એવી શામક માન્યતાથી ખૂબ સાવધાન રહેજો, નહિ તો ફગાઈ જશે. કેમ કે મંત્રપ્રદાન કરનાર લોકોની મંત્રમાં યા મંત્રદેવતામાં શ્રદ્ધા હોતી નથી. જો શ્રદ્ધા હોય તો તેઓ તેમાં જ તર-ભોગ રહત. ન તો શિષ્યસ્તુલ્ય સાધન માટે શ્રમ હેઠળત અને ન તો મંત્ર હાતાઓમાં તે શક્તિ છે કે જેના પ્રજાવથી મંત્રજાન કરવાથી થેતના શિષ્યો આપમેળે ઉદ્ધાર થઈ જાય.

×

×

×

પ્રભુના નામની કિંમત કેટલી ?

અગ્રા શ્રી “ પુનિતપદરેણુ ”

એક ઉચ્ચ કોટિના મહાત્મા હતા. લગવન્નામ પર તેમની દૃઢ શ્રદ્ધા હતી. તેણે ખૂબ નિરક્ત દશામાં રહેતા હતા. ફર-સુદર સુધી તેમની ખ્યાતિ પહોંચી ગઈ હતી. પોતાની અતિચ્છા હોવા છતાં તેમની આસ-પાસ એક મોટું શિષ્યમંડળ વસ્યું હતું.

એક વખત મહાત્માજી કોષ કામ પ્રસંગે બહાર ગયા હતા. તે વખતે નજીકના ગામમાંથી એક સાધુસ આશ્રમમાં આવ્યો અને ત્યાં ઊમેશા એક શિષ્યને પૂછ્યું: ‘મહાત્માજી આશ્રમમાં છે કે નહિ ?’ શિષ્યે કહ્યું: ‘જવા-મીઠ મહારાજ આશ્રમમાં હાજર નથી. એક ખાસ કાર્ય અંગે તેણે બહાર ગયા છે, ક્યારે પાછા ફરશે તે નક્કી ન કહી શકાય. આપને હરકત ન હોય તો, જે કામ હોય તે કરો.’ આગતુંક આજીજીવૃંક કહ્યું, કે ‘મારા એકનો એક દીકરા ખૂબ બિમાર છે. અનેક જ્વતની દવા કરવા છતાં કંઈ ફાયદો થતો નથી. હેઠા ઉપાય તરીકે કંડાળીને મહાત્માજી પાસે આવ્યો છું. મહાત્મા-જીની ગેરહાજરીમાં આપ કંઈ રસ્તો બતાવશો ?’

શિષ્યે કહ્યું, ‘ભાઈ ! ગુરુમહારાજની કૃપાથી હું ખતે એક ઉપાય બતાવું છું. તે શ્રદ્ધાપૂર્વક અજમા-તો જરૂર ફાયદો થશે. ‘શમ’નામ ત્રણ વાર નં અને તેને ધોઈને બાળકને પીતરાળી દેજો, ઈશ્વર સૌ સારાં વાનાં કરશે. પછી મને મળશે.’ ભાર અકિત પોતાને ઘેર પાછો ગયો.

ખીજે દિવસે તે જ વ્યક્તિ ફરીથી હાં ખામતો તો મહાત્માજીના આશ્રમમાં આવ્યો. તે વખતે મહાત્માજી પથ ત્યાં હાજર હતા. તેમનાં પુનિત ચરણોમાં સાદાંય પ્રણામ કરીને ચિત્ર રાખેદોમાં, હાથ નેડીતે તેણે જણાવ્યું કે, ‘નમસ્તે સ્વામીજી ! આપના શિષ્ય તો સિદ્ધ પુરુષ જેવા લાગે છે. હજુ ગઈકાલની જ વાત છે. હું એક કામ માટે અહીં આવ્યો હતો. આપ કોષ કાળેને અંગે, બહાર ગયા હતા. આપની ગેરહાજરીમાં આપના શિષ્યને મેં મારા પ્રાણપિત્ર ત્રિપ પુત્રને રોજ ફર થાય એને માટે વિનવણી કરી. તેમણે કૃપા કરીને બતાવ્યું, કે ફક્ત ત્રણ વાર ‘શમ’નામ લખજો અને તેને ધોઈતે દરદીને પીતરાળી દેજો. મેં ઘેર જઈને જતા-બર તેમના કહેવા પ્રમાણે અમલ કર્યો. મને જણાવતાં અતિ આનંદ થાય છે, કે આ પ્રયોગ કરતાંની સાથે જ બાળક પથારીમાંથી બેઠો થઈ ગયો. તથા આપનાર

માનુસરે તો એમ જ લાગે કે આ છોકરાને કંઈ થયું જ નથી ! ખરેખર, સંતોની કૃપા થું નથી કરી શકતી !’

આજો બનાવ સાંજવા પછી મહાત્માજી પોતાના શિષ્ય પર ખૂબ ગુસ્સે થયા. અને તેના કલ્યાણ માટે કોષનો દેખાવ કરીને ગોણા: ‘અરે ખૂબ ! આવી સાધા-રણુ બિમારી માટે તો ત્રણવાર ‘શમ’નામનો પ્રયોગ કરવાની સલાહ આપી ! તને લગવન્નામ મહિમાનું જ્ઞાપ લાન નથી. માત્ર એક જ વાર પ્રભુનું નામ લેવાથી અનન્ત શ્રેષ્ઠિ પાપોનો અને ભવરોગનો સંપૂર્ણ નાશ થઈ જાય છે. તારી આ મૂખાંધિને લીધે તને આશ્રમમાં હવે વધુ વખત રાખવો યોગ્ય નથી. માટે અત્યાર જ તારી મરણ ફાવે ત્યાં ચાલો જ.’ ગુરુદેવના ગુરુસાથી શિષ્યની આંખમાં આંસુ ઊતર્યાં આવ્યાં. તેણે ગુરુદેવને ખૂબ પ્રાર્થના કરીને ક્ષમામાયના કરી. સંતોના ક્રોધ તો પાણીમાં લીટા જેવો હોય છે. તે ઉપરથી ક્રોધ જેવો દેખાતો હોવા છતાં પથુ વાસ્તવિક રીતે તે ક્રોધ હોતો જ નથી. મહાત્માએ શિષ્યનાં અંખ-રાધને ઉદાર હૃદયે માફી આપી.

સારનાંક મહાત્માજીએ પોતાની ઝેળીમાંથી એક સુંદર ચમકતો પથર બહાર કાઢ્યો અને તેને શિષ્યના હાથમાં આપીને કહ્યું, ‘શહેરમાં જઈને આ પથરની કિંમત કરાવી લાવ. એક વસ્તુ ખાસ ખ્યાનમાં રાખજો કે તેને વેચવાનો નથી માત્ર તેની કિંમત જ અંકલ-વાની છે. ખૂબ કરીને કિંમત આંકાવી લાવજો. કોણુ કેટલી કિંમત અદિ છે તે લખીને મને બતાવજો.’

શિષ્ય તે પથરને લઈને બજારમાં ગયો. સૌથી પહેલી એક શાક વેચનારી વાંધરણુ મળી. તેણે તેને પથર બતાવીને કહ્યું: ‘આ પથરની તું વધારેમાં વધારે કેટલી કિંમત આપી શકીશ !’ શાક વેચનારીએ પથરની સુંદરતા અને ચમક નેહને કહ્યું. ‘ભાઈ ! પથર તો જલુ સાધે જણાય છે. છોકરાંમીને રમવા માટે સારી વસ્તુ જણાય છે. આની કિંમત તરીકે, મારા મળ પ્રમાણુ, હું રોડ-દોડ રોરથી વધારે’ શાક નહિ. આપી શકું. પથરને પાછો માગીતે શિષ્ય આવળા થયા. કોષ એક વાણિયાની દુકાને જઈને પૂછ્યું: ‘શ્રમ શેકછા આ પથર આરે વેચવાનો છે. કહો, આપ તેને વધુમાં વધુ કેટલી કિંમતે ખરીદી શકશો ?’ વાણિયા પથરને હાથમાં લઈને, તપાસીને મનમાં તિચારે છે, કે પથર છે તો

મુદર અને ચમકદાર વળી વળનદાર પણ છે. હજો નથી. સોના-ચાંદીના દાગીના તોલવામાં કાટલા તરીકે તે સાફ કામ આપશે. તેણે કહ્યું, 'વધુમાં વધુ એક સો રૂપિયામાં આપી શકતા હો તો હું લેવા તૈયાર છું.' બોલો, શી ઇચ્છા છે ?' તેને પણ 'નથી વેચવો' એવો જવાબ આપીને શિષ્ય આગળ વધ્યો. આગળ જતાં એક સોનીની દુકાને પતાવ્યો. સોનીએ જોઈને વિચાર કર્યો કે આ સીજ આપણા ખર્ચમાં આવે તેવી છે. આને તોડીને તેમાંથી ખીબ અનેક પુખ્તારજ તૈયાર થઈ શકે એમ છે. તેણે કહ્યું, 'વધુમાં વધુ એક હજાર રૂપિયા આપી શકીશ.'

જેમ જેમ તે આગળ જતા લાગ્યો તેમ તેમ તેની કિંમત વધતી જોઈને શિષ્યના ઉરમાં ઉત્સાહનો ઉછાળો આવ્યો. ત્યાંથી તે એક ઝવેરીની દુકાને પહોંચ્યો. ત્યાં જુરહેવતી પાસેથી નીકળ્યો હતો ત્યારે તો ઝવેરી પાસે જવાની તેની કિંમત જ નહોતી પરંતુ હવે તેની દરિયાઈ બદલાઈ ગઈ હતી. તેના મનમાં એમ થયું કે માનો ન માનો પણ આ કોઈ સાધારણ પત્થર નથી. ઝવેરી પાસે તેનું મૂલ્યાંકન કરાવ્યું તો તેને એક કિંમતી પાણીદાર હીરા સમજીને તેણે એક લાખ રૂપિયા રોકડા આપવાની તૈયારી કરાવી. પરંતુ એને વેચવાનો ક્યાં હતો ? આથી શિષ્ય 'ઝવેરીયન'ના મુખ્ય વેપારી પાસે ગયો. બે-પાંચ મોટા ઝવેરીઓએ ભેગા મળીને તેની કિંમત પાંચ કરોડ રૂપિયા કરાવી, અને જો વેચવાની ઇચ્છા હોય તો તે રકમ રોકડી આપવાની ઓફર કરી. શિષ્યને હવે લાગ્યું કે તેની આખરી હદ આવી ગઈ છે. છતાં પ્રયત્ન કરી જોવાની ઔતર તે રાત્ર પાસે ગયો. રાત્રને તે પત્થર પૂંચ ગઈ જવાથી તેણે રાત્રના ઝવેરીઓને બોલાવ્યા અને તેનું મૂલ્યાંકન કરાવ્યું કહ્યું. અંદર અંદર વિચારવિનિમય કરીને બધાએ સર્વાનુમતે નિર્ણય જણાવ્યો કે 'મહારાજ સાહેબ ! અમારા વહીવટના વખતથી અમે ઝવેરીના ધંધો કરીએ છીએ, પરંતુ આનું કિંમતી રત્ન ક્યાં અમારા જોવામાં આવ્યું નથી. આની કિંમત આંકવી એ અમારી સક્તિ બહારની વાત છે. અમને તો એમાં લાગે છે કે આપ આપનું સમસ્ત રાત્ર તેના બદલામાં સોની હો તો પણ તેની કિંમત ચૂકવાય નહિ.'

મહારાજને શિષ્યને પૂછ્યું : 'બાપ ! તું આવું અણુભાવ રત્ન લાગ્યો ક્યાંથી ? શિષ્યે ઉત્તર આપ્યો, કે

'મારા પૂના ગુરુદેવે આ રત્ન મને આપ્યું છે; અને તે એ ધરતે કે તેની માત્ર કિંમત જ આંકવાની, વેચવાનો સ્વપ્ને પણ વિચાર નહિ કરવાનો.' રાત્રએ શાંતિથી કહ્યું, 'જો તમારા ગુરુદેવની ઈચ્છા હોય તો હું મારું આપ્યું રાત્ર તેના બદલામાં રાત્રગુરુદેવની આપવા તૈયાર છું. તમે સ્વામીજીને પૂછીને મને જો નિર્ણય થાય તે જણાવજો.'

સ્વામીજી પ્રત્યે બંધાને ખૂબ આદર હોવાથી શિષ્યને માન-સન્માન સહિત રાત્રએ ત્યાંથી વિદાય આપી.

શિષ્યે સ્વામીજી પાસે જઈને તમામ હકીકત જણાવી. શિષ્યે પોતાનો અંગત અભિપ્રાય આપતાં કહ્યું, કે 'જો રાત્ર સાહેબ આપ્યું રાત્ર આપી દે તો જરૂર તેને વેચી નાખવો જોઈએ.' 'બાપ ! એવું અનેક રાત્રએ ભેગાં કરે તો પણ આની તોડે આવા શકે તેમ નથી મને કુઝાય થાય છે કે તું તેની યોગ્ય કિંમત નક્કી કરવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યો છે.'

મહારાજએ શિષ્યને આજ્ઞા કરી, કે 'લોભની બનેલી કોઈ પણ સીજ હોય તો અડી લાવ.' શિષ્યે આશ્રમમાંથી તાવેશો, સાચુસી, ચીપીયો વિ. સાધનો લાવી આપ્યાં. મહારાજએ તે પત્થર લોભાને આજ્ઞા તાંત્રી સાથે જ તે તમામ વસ્તુઓ શુદ્ધ સોનાના રૂપમ ફેરવાઈ ગઈ. આ અમત્કાર જોઈને શિષ્યને બહુ નવાહ લાગી. તેણે અહોભાવ પામીને પૂછ્યું, 'આ તો કોઈ વિચિત્ર વસ્તુ જણાય છે. આ શું હશે, ગુરુદેવ ?' મહારાજએ જવાબ આપ્યો, કે 'આ એક પારસમણિનો ટુકડો છે, કે જેના સ્પર્શથી સોનું સોનું બની જાય છે હવે તું જ કહે કે આની કેટલી કિંમત આંકી શકાય ? શિષ્યે નમ્રપૂર્વક કહ્યું, 'ગુરુદેવ ! આ જગતની તમામ ધાતુઓમાં કિંમતતી દરિયા સોનું અમરધાન ભોગવે છે અને તે સોનું આનાથી ઉત્પન્ન થઈ હોવાથી તેની કિંમત આંકી શકાય તેમ છે જ નહિ.'

બોધપાઠ :—ભગવાનના નામનું મૂલ્ય તો આના કરતાં પણ અનેકગણું વધારે છે; કારણ કે આ તો પારસમણિ છે ત્યારે પ્રશ્નનું નામ તો આખો પારસમણિ છે, વળી આ તો જડ પદાર્થ છે, અને જડ પદાર્થ પર જડ પદાર્થની જ પ્રાપ્તિ થઈ શકે. તેથી સાંસારિક પદાર્થ સાથે ભગવાનનામની ત્રણમણી કરવી

એ તદ્દન અયોગ્ય છે. તેની તુલના કરનારાઓ બે-આર શેર શાક જેટલી જ કિંમત આકરે. જે પ્રમાણે પાર-સમણિને ન પિઝાણુનાર વ્યક્તિ તેને તુલ્ય વસ્તુ સમ-જીને હમેશાં નિર્ધન રહે છે તેમ રાગનામના મહત્ત્વને નહિ સમજનારાઓ પ્રેમ અને ભક્તિની દૃષ્ટિએ હંમેશાં કંગાલ જ રહે છે. પ્રજુના નામના પ્રભાવથી અપરિચિત

હોવાથી જ પૈસા શિ'યે સામાન્ય રોગ મટાડવા માટે વળુ વાર 'રામ' નામનો પ્રયોગ કરવાનું કહ્યું. જેના પ્રતાપે ભંખર ભવરોગ મટી જાય છે તેનો ઉપયોગ મામૂલી રોગોનો નાશ કરવામાં કરવો એ શું નરી મર્યાદા નથી? શિષ્યની આ અપ્રાનતા દૂર કરવા માટે જ ગુરુએ તેને પારસમણિ લઈને મોકલ્યો હતો.

૬૬

શૂળીનું મોત શૂળથી સર્ચું

સંપાદક : શ્રીહરિશંકર દવિવેદી.

એક મોટા નગરમાં એક જુવાન વાણીઆને તેના જ નેવડા બાહ્યજી જેડે બાળપણથી બહુ મિત્રાચારી હતો. વાણીઆ પૈસાદાર હતો. બાહ્યજી ગામમાં શિવપૂજન કરી વસ્તીમાં ભિક્ષાવૃત્તિ કરી ગુરુદાન આપવતો હતો.

એક દહાડે વાણીઆના મનમાં આવ્યું, કે આજે મારા બાહ્યજી બાહ્યજીને સાથે લઈ વેચવાને ઘેર જાડે. એમ વિચારી પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો. થોડે દૂર જતાં એક પડેશી વેપારી સામે મળ્યો. તેની જેડે વાતચીત કરતાં જણાવ્યું કે તે પરદેશીને એક હબર ખાંડી ૩ જારીશ્વાનું છે. ૩ વાણીઆના ધરમાં પુષ્કળ હતું તેથી 'એ વેપારી સાથે બાવ નક્કી કર્યો. તેમાં દર ખાંડીએ ૩૦૦ પીસને તેને મોકલ્યો નેરો હતો. વેપારીએ ૩૦૦ પી કરવા તેને આગ્રહ કર્યો. પણ વેચવાને ઘેર જવાની તૈયારીમાં તેણે કહ્યું, 'તમે આપણે ઘેર જાઓ. હું નેરો કરને જઈ હું. ત્યાંથી પાછો આવીને સાડું નક્કી કરીશ.' એમ કહી વેપારીને પોતાના ઘેર પહોંચાડવા કાઈ માણુસને લવામણ કરી. પોતે વેચવાને ઘેર જ્યાં આગળ ચાલ્યો. એવામાં તેનો બાહ્યજી બાહ્યજી મળ્યો, તેને વેચવાને ઘેર આવવા આગ્રહ કર્યો. પણ તે ત્યાં ન જતાં કંકારીશ્વા. મંદિરમાં કયા વંચાતો હતો ત્યાં જ્યાં નીકળેલો માટે ત્યાં ગયો. તેણે વાણીઆને વેચવાને ત્યાં ન જવા કહ્યું. પણ તે કામધિ માન્યું નહિ.

રાતના દશ વાગે મંદિરમાં કયા વંચાઈ રહેતાં પેસો બાહ્યજી મંદિરની બહાર પગ મૂકે છે. તેણે જ બાવજનો નવી શૂળનો કોટા પગમાં બેસી ગયો. તે કાઈ રીતે નીકળી શક્યો નહિ. ઉપરે હજમને જોવાવતાં આપીઆ વડે મહા મહેનતે એવીને શૂળ કાઢી. બહુ લોહી નીકળ્યું, અને વેદના યજ્ઞથી ઘેર પહોંચ્યું સુરેકેલ થઈ પડ્યું. કાઢીને પાસેથી લાકડી માગી ખેડગાતો ખેડગાતો

રસ્તે ચાલવા માંડ્યો. થોડેક ગયો એટલે તેનો મિત્ર વાણીઆ સામે મળ્યો. તેણે બાહ્યજીને લાકડીના ટેકથી ઘણી સુરેકેલીએ આવતો જોઈ મશ્કરીમાં કહ્યું, કે કાંકાર-શ્વા મંદિરમાં કયા સંજાળનાર ખરા લાકડીની આ દશા !!

જે માફ. કહ્યું મારી મારી સાથે વેચવાને ઘેર આવ્યા હોત તો મને આ સોનાની મહોર ૩૦. ૧૫)ની કિંમતની જડી, તેમાંથી હું તને અડધો લાગ આપત.

બાહ્યજીને શૂળની વેદના સાથે વાણીઆનાં કટાક્ષ વચ્ચેના ભાલા જેવાં લાગ્યાં. તે કહ્યું બોલ્યા વગર પોતાને ઘેર ગયો.

વાણીઆ સોનામહોર જડવાથી મનમાં મલકાતો પેસા વેપારીને એક હબર ખાંડી ૩ આપીને વીસ હબર રૂપીઆનો મોકલ્યો લાગ લેવાના વિચારમાં હોતાવળે ઘેર આવ્યો. પણ તે પોતાને ઘેર પહોંચ્યા પહેલાં ટપાલ આવી જવાથી દેશાવરના કાગળોમાં ૩ નો ભાવ વધી ગયાની અફવાઈ પેસા વેપારીના તાલુકામાં આવતાં પ્રથમ વાણીઆ પાસે જે ભાવે ૩ લેવા કહ્યું થયો હતો તે માંડી વાણું. આથી વાણીઆને મજવાનો રૂપીઆ વીસહજારનો નફો બંધ રહ્યો.

વાણીઆ જે વેચવાને ઘેર ગયેલો તેના પાડોશી એક કાઠીઆને તે જ રાત્રે કોષ્ટકે જીવથી મારી નાખેલ હતો. કોષ્ટક પારખી કાઢે નહિ, માટે તે મારનાર પોતાના પગમાં જેડા કે જે પેસા બાહ્યજીના ચોરી લીધેલા હતા, તે તેને ઘેર રાતમાં નાખી દીધા. અને ખુતી પોતાને ઘેર જઈ સૂઈ રહ્યો. ત્યારમાં વહેલી તે મરનારની સ્ત્રી જંગી તો પોતાના પ્રતિને કાષ્ટકે મારી નાખ્યાની વાત જાણી પોતાર કરવા લાગી. એવામાં મોડા-વાત જંગી લીધા, અને તેના ધરમાં કોષ્ટકે જવા ન દેતાં

પગીને જોવાની પણ તપાસે, તો એ આઠાણુનો માણુમ પડ્યો. અને જોડા પણુ આઠાણુને ધેરથી મળ્યા આવ્યા, તેથી આઠાણુને શળી મળશે, એમ જોનારના મનમાં નક્કી થયું. પણ આઠાણુના જોડા પંદર દહાડાથી ક્રોધ ચોરી એવેલો તથા જોડા વગર આઠાણુને એ જ રીતે રાજ વાગવાથી કપરી વેદના ઉત્પન્ન થઈ હતી, વળી તે જ રાત્રે આઠાણુના ઘરમાં તેના બેવાએલા જોડા ક્રોધ નાંખી ગયો હતો. તે વાત જગમહેર હોવાથી તેને શળી મળવાના આશયથી તે બચી ગયો હતો.

કેજારે આઠાણુને ધેરથી જોડા કળંગે કર્યાં, અને કહ્યું કે ગઈ રાત્રે આ જોડા પહેરીને તમે વેસ્થાવાડમાં એક કાછીઆનું પૂત કયું છે. માટે ક્રોધે બોલાવે તે વખતે હાંનર થવા જામીન આપો. આઠાણુ જામીન આપ્યા. ત્રીજા કેન્દેગસ સાહેબ રાત્રે પછી ધેર આવતાં સુધી કાંમ મુક્તતરી રહેતાં જાની ખાતરી ચાલી.

આઠાણુના મનમાં વિચાર ગયો કે કાઠારજીના મદિરે પ્રેમથી હરિકથા સાંજળી, અને વાણીઆની લાલચથી વેસ્થાને ધેર ન ગયો, તેવું કળ રાજ વાગવાનું અને બે માસ સુધી ખાટકે પડી રહેવાનું હોય નહિ. તેમ જ વાણીઆ મદિરે ન આવતાં વેસ્થાને ધેર ગયો, તેને સોના-મહેર મળી એ વાદુ નવાઈ જોડું કહેવાય.

કેટલાક દિવસે કોઈ સારો માણસ તેને મળ્યો. તેને તેણે પ્રશ્ન કર્યો, કે મારા ભાઈ/મધના કહેવાથી હું વેસ્થાને ધેર ન જતાં કાઠારજીના મદિરમાં થતી હરિકથા પ્રેમથી સાંજળવા મયો, ત્યાંથી આટલી પીડા મળી, અને વાણીઆ મારા કહેવાથી મદિરે ન આવતાં વેસ્થાને ધેર ગયો તેને સોનામહેર મળી આવું શું કારણ ?

પેલા સારા માણસે કહ્યું કે ભાઈ ! કળિયુગમાં “કસાધને ધેર કુચળ રહે છે, અને સતીઆ પીડાવ છે.” આ જવાબ આઠાણુને સમાધાનકારક થયો નહિ.

થોડાક દહાડા પછી બીજો ક્રોધ હરિકથા મળ્યો, તેને ઉપરનો પ્રશ્ન પૂછતાં જવાબ મળ્યો કે “ભાગ્ય-સાળીને બૃત રહે, અને કળજી વારે ઊડા.” કુનિયાનો નિયમ આવો છે. આ પ્રવાસથી પણ આઠાણુના મનની ચંકા દૂર થઈ નહિ. કેટલાક દહાડા પછી ત્રીજો સાધારણ માણસ મળ્યો. તેને પણ સમાધ પૂછતાં જવાબ આપ્યો કે “તમારે ભાગ્યસાળીના કહેવાથી વેરવાને ધેર જતું નેહતું હતું, છતાં ન મળ્યા તેથી તમને ક્રિયા થઈ છે.” કેટલાક દહાડા પછી ચોથો માણસ મળ્યો. તેને ઉપરનો પ્રશ્ન સાંભળી પૂછતાં જવાબ મળ્યો કે “મદિરમાં જાવો તમે રિચર ચિતે કયા સારિણી કે માળા ફેરવી નહિ હોય. તેથી તમને પાપ લાગવાથી આ દહા થઈ છે.” આ પ્રવાસો પણ આઠાણુને ગમે ઉતર્યો નહિ.

ત્યારપછી આઠાણુે સાતે યજ્ઞ સિદ્ધા માગવાં થામડે જવા મોકલ્યું. રસ્તામાં એક યજ્ઞ નીચે ક્રોધ રાત્રી પુરુષ એટલે જોઈ તેની પાસે ગયો. તેને નમન કરી પોતાનો ઉપરનો જ પ્રશ્ન નમતાથી પૂછ્યો. સિદ્ધ પુરુષે થોડીવાર આંખો બંધ રાખી પછી જવાબ આપ્યો કે, વેસ્થાને ધેર તમે ગયા હોલ તો તમને બીજો દહાડો ખૂનના આરોપથી શળીની શિક્ષા થવાની હતી, તેને બદલે હરિકથામાં જવાબી થયો જ પડ્યું છે. વાણીઆ જો વેસ્થાને ધેર ન ગયો હોલ તો તેને એક સામટા વીસ દહાડા ફેરવી આ દહા વેશરમાં મળવાના હતા. પણ હવે તો ઉપરનો ત્રીસ દહાડોની ખોટ ગયો. એટલે બિચારાને ધણું નુકસાન થયું છે, આ પ્રવાસો સાંજળી આઠાણુ સિદ્ધ પુરુષના પગમાં નખી પાડ્યો. તેના મનની સર્વ શાન્તિ દૂર થઈ ગઈ.

ઉપરના દેખાવમાં આવતા સુખ કે દુઃખને દીર્ઘ દષ્ટિવાળા રાત્રી માણસો સાચું ન માનતાં તેના પરિણામો લાંબો વિચાર કરે છે.

શ્રી રામનામ જૈકની સાખાઓને ખાસ સૂચના

આથી રામનામજૈકની સાખાઓને જાણવામાં આવે છે, કે ‘કલિ-કર્ણુ’ ભાગ ૨૧ થી ૨૫, જેમાં તદ્દન નવાં ભાગનોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તે, તૈયાર થઈ ગયાં છે, માટે જેમને જેટલી નકસોતી જરૂર હોય તટથી સંખ્યામાં છતાં ભાગો મંગાવી લેવા વિનંતિ છે.

‘પુનિવકાવ્યકુજ’ ભાગ પચ્ચોઠા (કલિ-કર્ણુ ભાગ ૨૧ થી ૨૫ ભાગ) પણ છપાઈ ગયો છે છતાં તેને તૈયાર થતાં લગભગ એક અઢવાડિયાનો સમય લાગ્યો. તેને માટેના એકાદશ પૃષ્ઠ સાથે જ મોકલી આપ્યા, જેથી અનુકૂળતા સુખ્ય માત્ર રવાના કરી સમય

જેમને આ ભાગો મેળવવા હોય તેમજ સાખામાંથી શા અંગેથી રામનામની મોટા મંજાવી લેવી.

स महापातको ज्ञेयो न स दर्शनमर्हति ॥

વડાલા આત્મીય સ્વખળે ! મેનાવતી પદ્માસન લગાવી
 ખેડી, ગુરુએ તેના ખોળામાં માથું ધરી પાછા આડબર
 કરી ઘસઘસાટ જીંધવાનો ડોળ કર્યો અને રથૂળ દેહમાંથી
 બહાર નીકળી એક બમરનું રૂપ ધારણ કરી શિખની
 પાવતા બેવાને માટે પદ્માસન લગાવીને ખેડેલી મેનાવતીની
 સાથળ કોચવી શરૂ કરી. અર્ધાઆં વાયકચન્દને કદાચ
 એમ લાગશે કે આમ બની શકતું હશે ! પરંતુ તમારો
 સદેહ મીઠાવવા જે દર્શતો રથું હતું છું. એક તો ભગ-
 વાન શંકરાચાર્યે મંડનમિશ્રને ત્યાં શાસ્ત્રાર્થ કરવા બધા
 ત્યારે બન્ને બધા સામસામા બેઠા, પણ બનેને વિચાર
 થયો કે આપણે જ્યાં કે હાથાં એનો ન્યાય કાણ કરશે ?
 છેવટે ભગવાન શંકરાચાર્યે ધરતી સ્પર્ધ દર્શિ કરી તો
 મંડનમિશ્રનાં પત્નીને લાગ્યાં અને જોતીની સંગ્રામે ભગ-
 વાન સ્મરક્યા ! અરે ! (મનમાં) મંડનમિશ્રનાં અઢોલામ્ય છે
 કે સાધાવ વાણીકિની અંકાવતાર દેવી વારતી નાંમ

ધારણ કરી તેમની પત્ની થઈ રહી છે. આહો ! મ'ંડનમિત્ર મહાશયશાળી છે. એમ કહી ભગવાન બોલ્યા; "આપણા જાનેના ન્યાય તમારી પત્ની દેવી ભારતી કરશે." ભારતી પણ આ સંપ્રદાયી ચમક્યા અને આંતર દષ્ટિએ જેવું તો એ પણ મનેમાં બોલ્યા; "આ તો ભગવાન શંકરનો અસા-વતાર ભગવાન શંકરાચાર્ય ! તોવો મારા પતિની હત થવી અસાધ્ય છે. પિયુષ-મંદિરા પર ધર્મસંકટ આવી પડ્યું. પતિ દારે તો પણ મારાથી. એમ પણ કેમ કહેવાય કે પતિદેવ હાર્યા. તો હું મારા પાતિવ્રતાના ધર્મથી વચિત થાઈ છું." એમ કહી વિચારમાં પડી ગયાં. છેવટે એમણે જે કમજની માળાઓ બતાવી અને બનેને ડોકમાં પહે-રાવી અને કહ્યું; "જેની માળા કરમાય તે હાથેથી એમ સમજ લેવાનું." આવી બેને જણા પ્રૂય જ સંતુષ્ટ થયા. સતત સાત દિવસ એમનો શાસ્ત્રાર્થ આદ્યો, છેવટે આઠમા દિવસે મ'ંડનમિત્રની માળા કરમાઇ ગઇ અને પોતે દાર કણ્ઠ કરી અને પોતે સંન્યાસદીશ લેવા તૈયાર થયા. ત્યારે ભારતી કહે છે; "સકુર કરો તમે મિત્ર દેવને હત્યા પણ હું એમનું અર્ધાંગ ખાટી છું." એમ કહી દેવી ભારતી ભગવાન શંકરાચાર્યના સામે પતિના વામ અંગમાં ખેડાં. દેવી પણ વિચાર કરવા લાગ્યા કે ભગવાન શંકરથી, જગતની કઈ પરણે આનાંણી હોય કે હું. એમને દરારી રાકું? બહુ વિચારને અંતે નિશ્ચય કરી એક મુદ્રસ્થધર્મનો પ્રશ્ન પૂછ્યો. પ્રશ્ન એવો અટપટો હતો પણ તે શંકરથી અનુરૂપો ન હતો, પરંતુ શંકર બાલબ્રહ્મચારી અને સંન્યાસી. એમણે આ પાત બંધવી દેવી રીતે એની જગતને શંકા રહે એટલે પોતે બંધુત્વ-હોવા છતાં અનુદયા બન્યા. કારણ કે "બાલબ્રહ્મચારી સંન્યાસી તરીકે ને એ જવાબ આપે તો- એમના સંપરતપણમાં ડાહ્યા હાથે તેમ હતું. (એમનાથી એ પ્રશ્નનો જવાબ આપી શકાય તેમ હતું જ નહિ.) એટલે ભગવાન શંકરાચાર્યે કહ્યું કે "મને છ માસની મહેતવ આપો." અંદરે તેમ થયું. ભગવાન શંકરાચાર્ય ગામ બહાર પોતાના આશ્રમમાં ગયા. એટલામાં એક રાત્રી મરી ગયો છે. તેનું સગ ત્યાં થઈ નીકળ્યું. શંકર ભગવાને જિજ્ઞાસ કરી કહ્યું કે "મારા આ સ્વપ્ન દેહનું સંરક્ષણ કરજો. ભારતીના પ્રશ્નનો જવાબ આપવા માટે મારે આ શંકરમાં પ્રવિષ્ટ થવું પડે એમ છે. મારે હું નહિ છું." એમ કહી ભગવાન સંપ્રાર્થન થયા અને રાત્રીના દેહમાં પ્રાણનો

સંચાર થયા પછી જાસ રહીને પાછા આવી ભાર-
તીને જવાજ આપ્યો. માટે કહેવાનું તારખે એ છે કે
યોગી પ્રજા સહેજે જ માનમાં પરકાયા-પ્રવેશ કરી શકે
છે. યા જીનું સ્વરૂપ પણ ધારણ કરી શકે છે. તદ્દન-
સાર જાતધરનાથે પણ જમરનું રૂપ ધારણ કર્યું. અતઃ.

બીજું દર્શાવ મહાભારતમાં બહુ ગવાયેલા મહારથી
દાનવીર કર્યું જ્યારે ભગવાન પરશુરામની પાસે ધનુર્વિદ્યા
શીખવા ગયા અને પૂર્ણપણે ધનુર્વેદવિચારક બન્યા પછી
ભગવાન પરશુરામને કહ્યું: "ગુરુ! હવે મારી પાસે ગુરુ-
દક્ષિણા માગો." પરશુરામ ભગવાન કહે: "બેટા તું મને શું
આપવાનો હતો?" "નહિ ભગવાન! ત્યાં સુધી આપ
ગુરુદક્ષિણા લેા નહિ ત્યાંસુધી મારી વિદ્યા સફળ થાય
નહિ. માટે દક્ષિણા માગો, પ્રજાએ પ્રસન્ન થિતે કહ્યું: "તો
મને દક્ષિણામાં તારા જોળામાં માયું મૂકી એક યુદ્ધતં
સુધી ધસધસાટ બીધવા દે." અને તેમ થયું. ગુરુના જીવ્યા
પછી ઇન્દ્ર જમરનું રૂપ ધારણ કરી કહ્યુંની સાયજ કાચવી
સર્પ કરે છે. ભર સાયજ કાચવી આરપાર નીકળી ગયો.
જમરના કરકાચી અસહ્ય વેદના થતી હોવા છતાં ગુરુ
જાગે નહિ એની આતર તે વેદનાને સહન કરી જેમતો
તેમ બેસી જ રહ્યો. છતાં મોટીથી એણે એક આદ પથ
નીકળવા દીધી નહિ. એ જ પ્રમાણે અહીંના જાતધરનાથે
મેનાવતીની પરીક્ષા અર્થે ઉપર પ્રમાણે કર્યું છતાં જેમ
કહ્યું પોતાના સ્થાનેથી વિચલિત નહોતો બન્યો તેમ
મેનાવતી પણ વિચલિત ન બની. ઉપરે ગુરુ જમરનું
રૂપ લેજ મૂળ સ્થાનકે આવી ગયા. અને તરત જ પ્રજા-
વનો જપ કરતા બેઠા થયા તો મેનાવતીની સાયજમાંથી
નીકળેલા લોહીના પ્રવાહથી તેમના કપડાં ગરમ લોહી-
વાળા થયાં હતાં. એટલે ઇત્ત જ બાજુના હોવા છતાં
અન્યથા થઈ પૂછે છે: "અરે અરે! આ શું છે! મારાં
કપડાંલોહીવાળાં રાથી થયાં." એમ કહી મેનાવતી સામે
બોલ્યું. "નાથ. પ્રમેા, ભગવાન! આપના ઊભી થયા પછી
જમરે મારી સાયજ કાચવી સર્પ કરી હતી. અને આર-
પાર નીકળી ગયો અને એમાંથી આ લોહી વહી રહ્યું છે.
આથી જાતધરનાથ કહે છે કે મેનાવતી! તું રાણી, તારું
સુદામણ સરીકે છે. છતાં આટલી વેદના કેમ કરી સહન
કરી શકી? મેનાવતી કહે પ્રમેા! વેદના એવી થતી હતી

અને ધાન છે કે જેની વાત ના પૂછો, પણ પ્રજા!
મારાથી આપને જોધમાંથી કેમ કરીને જમાડી શકાય?
આથી "મેનાવતીની વિદ્યુદ વાવના છે અને યોગ્ય પાત્ર
શિખ છે અને એને ઉપદેશ દેવામાં કાઈ ભતતી કરે
કત નથી" એમ કહી-ભગવાન શકેરે અગ્નિ કાચાની
ધાર્વતીને જે ઉપદેશ આપ્યો હતો તે જ ઉપદેશ-નવસં-
ધરનાથે મેનાવતીને દીધો. જાતધરનાથ કહે છે: "આવ
આવ બેટા! હું તારી પવિત્ર ભાવનાથી નિરતિગ્રહ પ્રસન્ન
થયો છું."

મહાદેવ કહે ભવાની!

સુન શિરજા! અમર કહાની ॥ ટેક ॥

જપ, પ્રાણ આપાન મિલાવે તપ કુંડલિની જાડ જાવેજ
અરે સુન શિખરમે પ્રાણ સુન,

જ્યાં જમર રુક્ષ મુખદાઈ, યોગીજન ખ્યાન લગાવેજ
સાથ કાપા સુધે ખિસરાની સુન,

નહિ છત્ર કબેજર માંડી તપ દાઢ આપ ફિર જાવેજ
કર સકે નહિ કષ્ટ હાનિ સુન,

તપ યોગી પ્રાણ કીતારે લક્ષ્મીનદ અમર તન ધારેજ
મમ બચન સત્ત્વ કર માની સુન,

આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપી તેના કહ્યુંપ્રદેશમાં છે
(પ્રજા) તો મુંજોપદેશ કર્યો અને ગુરુએ વરદ હત
મસ્તક પર મૂક્યો. રાણીને સમાધિ લાગી તે નિમ્ન-
નદમાં મસ્ત બની. ભારપછી જાણત થઈ અને ગુરુના
ચરણ અહીં કહ્યું: "હે નાથ! આજે આપે મારાં ભવધન
કાપ્યાં. હું આપનો જોડેથી ઉપકાર માનું તેટલો જ
થોડો છે. ગુરુ પ્રસન્ન થિતે કહે છે, બેટા! જન તારા
પરિવ્રિપ્તો અગ્રજા થશે. અને આ પ્રમાણે આત્મચિંતન
કરી નિમ્નનદમાં મસ્ત રહેજે. મેનાવતી ગુરુના પવિત્ર
પાદારવિંદ્યા મસ્તક નમાવી જેતી થઈ અને માતી માતી
આજવા મારી.

"કેન કરે ભવ ચાર ગુરુ જિન કેન કરે ભવપાર,
મહા ચિકટ બમધાટ ગુરુ જિન કેન કરે ભવપાર."

(અર્જુન)

મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનના કેટલાક સ્મરણીય પ્રસંગો

લેખક:—શ્રી રામનાથજી 'મુગન'

પૂ. મહાત્માજીનું જીવન તેમની વિશેષતા વ્યક્ત કરનારા પ્રસંગોથી ભરપૂર છે. જે વ્યક્તિ પ્રત્યેક પાળે પોતાના સિદ્ધાંતોની ચોક્કસ કરી રહી હોય છે, તેના જીવનમાં આવા પ્રસંગોની કમી ક્યાંથી હોય! જેઓ તેમના સંસર્ગમાં આવ્યા છે તેઓ ગંધા જ, વધુ નહિ તો બે-ચાર પ્રસંગો તો જરૂર કહી શકશે. આહીં તેમાંના કેટલાક પ્રસંગો રજૂ કરવામાં આવે છે.

૧૯૦૮માં ન્યારે દક્ષિણ આફ્રિકાના કેટલાક પક્ષોએ ગેરસમજૂતીના યોગ [૧] નિર્ભયતા જાનીને ગાંધીજીને એટલા ગંધા માર માર્યો કે લગભગ તેઓ મરણપથારીએ પડ્યા એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નહિ ગણાય. છતાં, આ સ્થિતિમાં પણ તેમના હૃદયમાં ભયનો સ્ફોરે સંચાર થયો ન હતો. તે નખતે ઠાક નામના પાટરીએ તથા તેની સ્ત્રીએ સત-દિવસ તેમની સેવા કરીને તેમની લંદગી ગણાવી હતી. ગાંધીગાંધી ઠોઠા થયા પછી પણ કેટલાક સંકુચિત મનોવૃત્તિવાળા માણસો તેમને ફરીથી મારવાની તક શોધી રહ્યા હતા. મહાત્માજીનું અતેવાસીમંડળ આ ધીનાથી વાકેફ હતું અને તેઓ વખતોવખત આ ગણતમાં તેમનું ધ્યાન પણ ખેંચતા હતા. ન્યારે આવી વાતો કહેવામાં આવતી ત્યારે તેઓ તેને તુરંત ગણીને હંસી કાઢતા. ન્યારે અનેક જાણુથી વાતોના પ્રવાહ પહેલા લાગ્યો ત્યારે એક દિવસ તેઓ બોલ્યા—'આણું શા માટે ન જાને? આ શરીર પર શું તેમનો અધિકાર નથી? મારા દેશ-ખાંધવો સમક્ષ જતાં મને બીક લાગે તો આ જ મિનિટે મારે નેતાગીરીને નમસ્કાર કરવા બેઠ્યો. જે લોકોની સેવા કરવાનો હું દાવો કરું છું, તે લોકોથી ભયન લીધે હું સંતાતો ફરું તો મારા જેવો બીકણુ અને નમાલો બીજો કોણ હોઈ શકે?

સ્વદેશખંધુઓના હાથનો માર ખાવાનું સૌભાગ્ય જેને સાંપડ્યું છે તે સાચો પુણ્યાત્મક છે. વળી, તેમની દૃષ્ટિએ મારી સેવામાં કંઈક ભયંકર ભૂલ હશે તેથી જ તેઓ મને શિક્ષા કરવા તૈયાર થયા છે. તેમાં તો શુંબ દાનત જ છે. પછી હું તેમને કેવી રીતે દોષ દઈ શકું?

સાચું પૂછો તો, ભયને લીધે શરીરનું સંરક્ષણ કરવાની વૃત્તિને ગાંધીજી નાશિતકતા કહેતાં હતા. જેણે પોતાનું જીવન જનસેવાના યત્નમાં હોમી દીધું છે અને જેણે પ્રભુનું નિર્ભય શરણ સ્વીકાર્યું છે તેને વળી મૃત્યુનો ભય કેવો? આદિ તે મરે યા જીવે પરંતુ તેનું શરીર તો પ્રભુનો સંદેશ-વાહક છે. મૃત્યુમાં મોતને લઈને તેઓ ધૂમતા હોય છે.

શ્રી કેલેનજેકે કરીને દક્ષિણ આફ્રિકાના એક જર્મન એન્જીનીયર ગાંધીજીના

[૨] અહિંસા મિત્ર હતા. ગાંધીજીના પુણ્ય સહવાસથી તેમનો જીવનપદાર્થ થયો હતો. તેઓ હવે સાધુ પ્રકૃતિના બની ગયા હતા. મોટેભાગે તેઓ ગાંધીજી સાથે જ રહેતા હતા, ન્યારે તેમને ખગર પડી કે કેટલાક દુષ્ટ માણસો ગાંધીજીને મારવાની શોધમાં ફર્ક દરે છે ત્યારે તો તેઓ ચોવીસે કલાક પડછાયાની જેમ, ગાંધીજી સાથે રહેવા લાગ્યા. કેટલા દિવસ પછી ગાંધીજીને તેમના પર વહેમ પડ્યો અને અત્યુમાનથી તેમણે સઘળી માહિતી મેળવી લીધી. એક દિવસે એશિયા કેલેનજેકના ખીસ્સામાં હાથ નાખતાં તેમાંથી એક તમચો મળી આવ્યો. તેમણે સ્ફોર કરી જાનીને પૂછ્યું—'અરે!' શું મહાત્મા ટોલ્કરાયના સિધ્ધો પણ સાથે હથિવાર રાખે છે?

કેલેનજેકે ધીમે સ્વરે અહળપવક જવાબ આપ્યો—'જરૂર જણાય ત્યારે એમ કરવું પડે છે. ગાંધીજીએ પ્રસંગ આવળ વધારીને કહ્યું—

એવી હતી આવશ્યકતા ઊભી થઈ છે કે જેથી આપને તમ'ચો રાખવો પડે'.

કેલેન્ડરેકે ગલરાધને જવાળ આપ્યો-‘મને એવા આધારભૂત સમાચાર મળ્યા છે કે કેટલાક હજીના આપના પર આક્રમણ કરવાના છે, તેથી જ હું તમ'ચો રાખું છું.’

ગાંધીજીએ કહ્યું-‘મારું રક્ષણ કરવાની જવાબદારી શું આપે આપના પર લઈ લીધી છે ? આ તમ'ચાથી શું આપે મારી રક્ષા કરી શકે? ખરા ?’

કેલેન્ડરેકે શૂપ થઈ ગયા. ગાંધીજીએ કહ્યું- ‘અને જો આ તમ'ચાથી જ મારી રક્ષા થવાની હોય તો અત્યારે જ તેનાથી આ શરીરને હું વિધી નાખવા તૈયાર છું, ત્યારે તમે શું કરશો ? સાઈ, જો તમે મારા સાથા સ્નેહી હો તો આ નશ્વર શરીર પર આટલો મોહ ન રાખો. સ્નેહ કેવળ શરીરની રક્ષા નથી કરતો પરંતુ સાથે આત્માની રક્ષા પણ કરે છે. માત્ર માંધી બનેલા પદાર્થો આને નહિ તો કાંઈ પણ તેનાં મૂળ તત્ત્વોમાં મળી જવાના છે. આસક્તિને તામે થઈ આવી સ્વલ્પશુર વસ્તુ પર મમતા રાખવી એ તદ્દન અયોગ્ય છે. જો તમે મારા સાથા સાથીદાર હો તો તમ'ચાથી મારું રક્ષણ કરવાનો વિચાર માંડી વાળી હાલ ને હાલ આ તમ'ચાનો ત્યાગ કરી નાખો.’

ત્યારપછી કેલેન્ડરેકે સ્વામનમાં પણ તમ'ચાને યાદ કર્યો નથી.

[૩] આત્મખળ સત્યાગ્રહના આખરી સંજ્ઞામનિમિત્તે ગાંધીજી દેશનથી જોડાન્સંગર્ગ જવાના હતા. ત્યારે એ

વાતની ખળર મળી કે કેટલાક લોકોએ ગાંધીજીને રસ્તામાં ખલાસ કરવાનું કાવત્રું ચોળ્યું છે. એક સત્યાગ્રહીએ ગાંધીજીને બધી વતો કહી દીધી અને વિનંતિ કરી કે આપ જોડાન્સંગર્ગ ન જતાં સીધેસીધા નાતાલ જાઓ.

ગાંધીજીએ સ્વસ્થ ચિત્તે તેને જવાળ આપ્યો, કે ‘જો મરણની બીકથી જોડાન્સંગર્ગ જવાનું હું માંડી વાળું તો ખરેખર મને આ જગતમાં જીવવાને જરાય અધિકાર નથી. હું ત્યાં જઈ અને કાવત્રાખોદોની ચોજના સફળ થાય તો મને આત્મ-સંતોષ થશે. કાઠવ્ય ઈશ્વરની એવી પણ ઇચ્છા હોય કે જગતની નાટકશાળામાં મારો પાઠ પૂરો થઈ ગયો છે. અખિલેશ્વરની ઇચ્છાને કોણ અવરોધી શકે ! કેલેન્ડરેકે આ પ્રસંગે જોડાન્સંગર્ગમાં જ હતા. તેમણે જ્યારે આ વાત સાંભળી ત્યારે, જેણે આ વાત કરી હતી તે માણસને બેલાવીને કહ્યું-આપણા બધાં કરતાં ગાંધીજી પોતાનો જીવાવ કરવા માટે વધુ સમર્થ છે અને તેમનાથી પણ વધારે સમર્થ ઈશ્વર છે.’

ગાંધીજી, અગાઉ નક્કી કર્યા મુજબ અચૂક જોડાન્સંગર્ગ ગયા. ત્યાંના લોકોએ તેમનું ખૂબ ભાવ-ભીનું સ્વાગત કર્યું. સને ૧૯૦૮માં (જુઓ પ્રસંગ નંબર ૧૭) જે ચાર પકાણોએ ગાંધીજી પર હુમલો કર્યો હતો તેમાંનો એક કે જેનું નામ મીર હતું. તે પણ ત્યાં હાજર હતો. જ્યારે તેને આ પડ્યત્રની ખળર પડી ત્યારે તેણે ગાંધીજીના રક્ષણની જવા-બદારી લીધી અને ગાંધીજીના ચરણમાં આળોટી પડ્યો- જેમ માતાના ખોળે બાળક લોટી પડે છે તેમ. આનું નામ આત્મખળનો વિનય ! જગતમાં એવું કયું કામ છે, જે આત્મખળથી willi-power સિદ્ધ નથી થતું ?

તમે કાંઈ પણ ક્રિયા કરો, પરંતુ તેનાં અહંકારને સ્થાન ન આપો. તમારી સ્વાયં-વૃત્તિનો ત્યાગ કરો, દુયુષ્ઠોથી દૂર રહો, કુર્ચિયારને મનમાં સ્થાન ન આપો. અહંકાર વગર શુદ્ધ ઉદ્દેશથી શ્રમ ક્રિયા કરવી એ શ્રુમ ઇગ્ને આખતારી છે.

પ્રશ્ન તો કહે છે કે વૈર વાળતું તે મારું કામ છે; હું વૈર વાળી આપીશ, પણ તારો વૈરી બૂખ્યો, તારેયો કે દુઃખી હોય તો તેને અન્ન-જળ આપ અને તેનાં દુઃખ દૂર કર.

૩૧.૧૪ માં સંપૂર્ણ મહાભારત

[૧૨૦૦ પ્રસંગ-ચિત્રો, ૫૦ દ્વિરંગી મોટાં ચિત્રો અને લગભગ ૨૦૦૦ પાનાંનો આ ખૂબ જ અંચ આર ખડામાં]

મહાભારતના અવનત સંકલ્પો આ આર-ખડામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. અપરા સંસ્કૃતમય ગ્રંથોથી સંહિત સરળ, સાદી અને રમણીય ભાષાને લીધે દરેક પ્રસંગો સહેલાઈથી સમજાઈ જાય છે. વેદાન્ત અને તત્ત્વજ્ઞાનના ગૂઢ વિષયોને પણ લોકપ્રિય સરળ ભાષામાં લિખાઈ છે.

મહાભારત એટલે-ભારતીય આર્થ-સંસ્કૃતિનો નિધિ જેને ગાંધીજીએ અમૂલ્ય રત્નોની અપૂર્વ ખાજુ' કહી છે. ધર્મ, નીતિ, તત્ત્વજ્ઞાન, સંસ્કાર અને તેજસ્વિતાનો રત્નોત્કર :

પ્રસંગે પ્રસંગે ચિત્રો અને સરળ ભાષાને લીધે દરેક વિષયો સહેલાઈથી સમજાઈ જતા હોવાથી બાળકો અને ઓછા પણ આને હોંસથી વાંચી શકે છે. આખાસરૂઢ સવ કોઈને ઉપયોગી : છવનમાં એકવાર અવશ્ય વાંચવાપોગ્ય મહાગ્રંથ. ખડાનું કુલ મૂલ્ય : રૂ. ૩-૮-૦૦ થી રૂ. ૩-૦-૮-૦

આર ખડા પ્રકટ થયે પેરેજ સાથે મૂલ્ય રૂ. ૧૬-૦-૦ માં મલશે. હાલ અગાડથી પૈસા મોકલનારને પેરેજ માફ રૂ. ૧૪-૦-૦ માં થેર જોઈ હાલ તુરત પહેલો અને બીજો ખડા તુરત મોકલવામાં આવશે.

ધાર્મિક જનતાનું લોકપ્રિય માસિક
વિશ્વમંગલ વાર્ષિક
 ૪૦૦ ચિત્રો અને ૫૦૦ પૃષ્ઠોના પહેલા અંકે
 તરિકે મહાભારતનો એક
 ખંડ મળે છે.

પહેલો અને બીજો ખંડ પ્રકટ થઈ ચૂક્યા છે. ત્રીજો અને ચોથો ખંડ હવે પછી પ્રકટ થશે. 'વિશ્વમંગલ' ના આર વર્ષ સુધી આદક રહેનાર આ અંચ સંપૂર્ણ વસાવી શકે છે. વચ્ચેથી આદક થનારને મહાભારતના પ્રકટ અંગ્રેજી ખંડો અને બીજા માસિક અંકો આદક થતી વખતે જ આપવામાં આવે છે. બાકીના ખંડો અને અંકો કમથી દરેક માસે પ્રકટ કરી રવાના કરાય છે.

આર વર્ષનું સામટું લવાજમ રૂ. ૨૦-૦-૦ લેવામાં આવે છે. પ્રકટ થએલ ખંડો તથા બીજા લવાજમ આવેથી રવાના કરાય છે. રૂ. ૨૦-૦-૦ આર વર્ષ સંપૂર્ણ મહાભારતના પાંચ બાઈ-બીના આર ખંડો તથા ૪૮ માસિક અંકો વસાવી શકાય છે.

આજેના લખો : — શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય સતપુરા — અમદાવાદ.
 મેસરેજ

વિશ્વમંગલ આસિરનાં જીનાં વર્ષોના અકેની અપ્રાપ્ય ફાલ્લો

—: જીજ કિમતે મળશે :—

દશમા વર્ષનો દળદ વર્ષોમાં

આ અંકમાં ધર્મના તર વધાર મુજરાતના તેમજ કલેના પ્રસદ વિદ્યાનોના મનનીય લેખોનો સમાવેશ થયેલો છે. ધર્મનું વલ્લભ સુરજ રીતે જમળવા આ અંકમાં તથા ખડા પાઠનાથી આવેલા છે, તેમાં પહેલા ખંડમાં-ધર્મનાથી, સાદારી અને મહાપુરોના ચિન્તન-મનિષ્યો રાખેલા છે. બીજા ખંડમાં-ધર્મના મર્મને અલેક્ટ્રન જગતની હાલતની સાથે વાર્તાઓનો જમલ છે, સામાન્ય કિશોરો અને કિશોરી પણ આ વાર્તાઓ વાંચી નાસ્તિકતા અને કુમારથી જગી બઈ શકે છે. તથા આના ત્રીજા ખંડમાં-કલેના પ્રવર્તી રહેલા જીવાનુદા સંપ્રદાયોના દર્શન અને તત્ત્વોના વિષેના તે તે સંપ્રદાયોના આચાર્યો અને વિદ્વાનોના લેખો લેવામાં આવેલા છે. તેમાં કે : બ્રહ્મચાર્યના અદ્વૈતસિદ્ધાન્ત, રામાનુજાચાર્યનો વિવિદ્યદેવતાદ, નિરમાઈ સંપ્રદાય, મંદારાચાર્યનો મત, શ્રી વલ્લભાચાર્યનો શુદ્ધદેવ મત, તેમજ-રામાનંદ સંપ્રદાય, રામિનારાયણ સંપ્રદાય, કૈલ-મલ્લપ્રદાય, રાજરામાં સંપ્રદાય, આ ઉપરાંત વેદધર્મ, જોદ, ડાનુકીયન, માઈલી, ખીલી, જસ્ટીસી, ઇલામ વગેરે ધર્મો વિષેના લેખો તથા મંત કબીર સાદેશ, સ્વામી ક્વાનંદ સારસ્વતી તેમજ જીવાનુદા સતો અને મતપ્રવારિકાના દર્શનો ઉપરના લેખોનો આ અંકમાં પૂર્વે જમલ થયેલો છે. વિચારો અને ધર્મીજગતુઓને આ ધર્મીક પુષ્કળ સામગ્રી પૂરી પાડે છે. ઉપરાંત બીજા ૧૧ માસિક અંકો.

આખો શરૂલ માત્ર રૂ. ૨-૮-૦ અહી રૂપિયામાં આપવામાં આવે છે. ધર્મીક ગ્રંથ કાગળ પૂરક-ખા ૩૨૫-સવા ત્રણસો, અને ૧૧ અંગોની પૂર ૪૫૦. કલ પૂરક-ખા ૩૨૫. પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩-૦-૦માં ફર લેવા પડે છે.

અગિયારમા વર્ષનો દળદાર અંક

શ્રીમદ્ભાગવત એ બહિત, યાન, વેરાગ્યનો નિષિ છે. તેની ક્વાનું અપરવન મનુષ્યને જાન દિવસમાં મોઢા પ્રાપ્ત કરાવે શકે છે. એવા બહિતમાનના પ્રમુખ મંથનાં રહસ્યોનો રસેદ કરતા અંકો

શ્રીમદ્ભાગવતમાંક

સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો અને આચાર્યોના મનનીય લેખોનો આ મંથમાં પૂરવ સંમલ છે. ભાગવતનો બહિતરસ, રાસલીલા રહસ્ય, જગતની શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર, ભાગવતના ભક્તો, પરીશિત, માનજીવોની અને ગીરદગ્ધ વગેરે ગુરુ વિષયો ઉપર વૈજ્ઞવ સંપ્રદાયના અગ્રમુખ આચાર્યોના લેખોથી આ અંક તે વિષયોને વિરાદ અને સજા બનાવે છે. ભાગવત ઉપરની રસમય વાર્તાઓ અને નવસિદ્ધિઓનો પણ આમાં સંમલ છે, શ્રીકૃષ્ણલોક-વિજાતીની ૨૦૦ ચિત્રોથી આ અંક સુશોભિત બનેલો છે. ભાગવત-શીખો, વૈજ્ઞવ સંપ્રદાયના સમજનો અને ભક્તિસાધનો આ અંક અપૂર્વ સ્તરે પૂરી પાડે છે. ગ્રંથે કાગળ એટલી સાઈક સાદા ત્રણસો પૂછા ઉપરાંત બીજા ઉત્તમ સંપ્રદાય લેખોના રૂ. ૫ અકેની ૪૫૦ પૂછાની રૂપિય સાથે અર્ધા કિમતે રૂ. ૨-૮-૦ માં મળશે પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩-૦-૦

આને જ લખો:—શ્રી બહિતમાર્ગ કાર્યાલય, સલાપસ કીસરોડ—અમદાવાદ.

મહાભારત એ કાયમી સાહિત્ય છે

ઘણાંના હાથે વંચાવા છતાં મહાભારતના ખરો સુરક્ષિત રહી શકે એટલા માટે તે પાકા ગ્રાઇન્ડીંગમાં પણ મળે છે. પાકા ગ્રાઇન્ડીંગનું એક વર્ષનું લવાજમ રૂ. ૬-૪-૦, ત્રણ વર્ષનું સામઠું ૧૫-૧૨-૦, ચાર વર્ષનું સામઠું રૂ. ૨૦-૦-૦ છે.

ગ્રાહકોની સગવડતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે 'વિશ્વમંગલ'નું લવાજમ પાકી પહોંચ મેળવીને બરી શકાશે.

પંડિત નારાયણ મુળજી પુસ્તકાલય
મહાભારતીય ગ્રંથો નં. ૨
શ્રી મુળજીકરભાઈ, દેવેસીય ડેવો કેલેક્ટર
સ્પ્રીંગ-અનલવાડીને નાથે મુંબઈ ૨
મહેન્દ્રરાય દવાઈકર ટ્રકબ C/O સરસ્વ
ઓપ્થ ડાયાલય બાલાજીરાડ-સુરત
બખવાનદાસ નગીનદાસ ફાળવાળા
વેતપુરા શેલવાડ સુરત.
શ્રી એન. અમરે હાલુપીઠ બનર સુવ.
"પરોલ" દેસાઈ અમરે બનર-બાંચ
કનકુભાઈ શીવામાઈ
શ્રી રામકૃષ્ણ ઢાળીપોળ વડોદરા
દરોબનદાસ છુસેલર
લોમના પોળના નાથે જોડેદરા
"વેંગલ રોડ", ન્યાયમંદિર
પાસે, હનુમાન ચક્રા, ખેડા
"રત્ન કમલ" શાક
રાવપુરા, ગેમીદાસ વિલ્લનપોળ વડોદરા
હવા ઉલેક્ટ્રીક રોડ ગોડગળામણ મંદિર
હાલુવાડા
મહુસુન બાહવાલ છુસેલર ખાદરા
શીલ્પનારાયણ બાજબનકળવડી મેનેજર
રત્નકોટભાઈ કમરભાઈ
કે. રાણા નાંદાદાસ હાથેવિંદાસની
દુકાને પાદરા
સાન્તિલાલ ઠાકાલાલ-છુસેલર બાંદોડ
અમનલાલ ઠાકાલાલ હાથવાળા ઉમરેક
ફામિસાઈ સર્મા પખાલીરી
બારદોજી જુવન એવમ્મી
મીરખનદાસપલ્લવભાઈપટેલ(સગ)કમસા
કકરસુદરાલાલ તેજસીલાલ- હારીન

મમીનગાડાભાઈ કાશીભાઈબનરમાંવીરસ
વેણુવ ત્રિવેદી - બારસાઈ
પા.અંગલાલ શાકાલક લખાવાડનડીઆ
દેસાઈ અમુસુન મયનલાલ દેસાઈવગો
રામદાસભાઈનો ખડો નડીઆ
શ્રી હોમરખ કંનરદોર ભાવરાવવાડ
કાળીદાસ હાલુભાઈ વસો-સ-મિ-ક-વસો
મીલીભાઈ નેડાભાઈ વડુવાપસે પેટલા
અમદાવાદ
મીલનલાલ બદેચરાસ મહેતા શાહપુર
વનભાળી પાંખની પોળ
અચીન એન્ડ કો મીચોડ
લક્ષ્મી વીસાલ ટેમલ પાસે
પટેલ અંગલાલ, સુનીલાલ
દુધવાળી પોળ શાહપુર
પટેલ કંનરાલા નારણદાસ
નવી વડવાળી પોળ શાહપુર
મદારાજી સીતારામજી ચર્ગા માંડવાની
પોળ સોનીની પોળના મિડા હપર
શાહ સોમચંદ અંગલાલ પડીવાળી તથા
નર્મદાચંદર કુચકર રાવપુર કાપડવાડ
કકર છુક શીયા રીચોડા. પુલ નીચે
ચંકરાય માધવરાવ અલકવાડ શાહપુર
જુનારાની પોળ
હવા ઉલેક્ટ્રીક રોડ
પાસપોળ-સામે ખાડીવા
શાન્તીલાલ ઠાકાલાલ ભટ્ટ
મોમડીપુર દરબાલ પાસે હોખાડીશેરી
વડીલભાઈ સજદરામ ખાંધર
ચુ. ટોરિભા ડળા પાસે અડાપા
પુલલાલ નેડાકર નીવેરી નડા વડાન

નાજભાઈ મુળજીભાઈ પટેલ,
સરસપુર, પહાણી ચાલી, રૂમ નં. ૨૫૮
ચંકરાલા બેઠવારામ લીક્ષિત
સત્યનારાયણના મંદિર પાસે હલોલ
કુચરાલ બનીલ ટ્રેડમ્પની-મહેસાણા
પટેલ કાન્તિલાલ હાવાળા નારલી
સામળદાસ કોધવલ મહુવા
નારાયણભાઈ પ્રેમચંદ ખાંધી બનર પોળમે
મીરખનદાસઠાકાલાલમોદવાડીશેરી ખંપુકા
દર્શરાયમહીલાલશાહપુરલાલવાડામેડાસ
મહીલાલ ભં. શાહ ઘો. ભા. બોરીક
હનુમાન આશમભિક્ષન. ૧૧૨૧ નેશીની
સીનીલાલ નાપુભાઈ હુવાડી
મદારાજ હરીલાલ હપરામ
પો. ભા. 13૮ ધંજા
લીલાધર પુરપોતમદાસ વેડ ધંજા
લ.લ.ભાઈ નરયરલાલ ડોરો
શ્રી. પી. અમલ પે.ભા.૨૨૧મેડા-આજા
બખવાળા પાકા કોર
શ્રી. કાનભાઈ કાનભાઈ અંજાલ
વળસીભાઈ રેયા નાખા પાસે, રાજકોટ
રતીલાલ દરછબદાસ નીવેરી રાજપુર
નરસોમ કુંવરજી કકર વાંકોનેર
કમિયર પુસ્તકાલય અમરેલી
દેસાઈ પરસોતમદાસ હીરાભાઈ રૂંગોર
નાનાલાલ એમ. નીવેરી સીકંદ્રાના
અન તરાય મોંદનલાલ કડ
કાકરાકાનો ઘેરો હાલુવાડા ભાવનગર
પટેલ વિહારાસ નારદાસ વિડા
મદારાજ દિગંભલાલ રે
પો. ભા. નં. ૪૨૫ કમવાલા

પૃથ્વી ઉપર અથવા આકાશમાંના દેવતાઓ વગેરેના લોકોમાં પણ એવો કોઈ પ્રાણી નથી કે જે પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થએલા આ પ્રણુ શુદ્ધીથી મુક્ત હોય.
 જે જ્ઞાનથી મનુષ્ય જુદાંજુદાં દેખાતાં સર્વ ભૂતોમાં એકરૂપે રહેલા અવિનાશી ભાવને એક શકે તે સાત્ત્વિક જ્ઞાન છે. જે જ્ઞાનથી મનુષ્ય જુદાં જુદાં દેખાતાં સર્વ ભૂતોમાં જુદાંજુદાં ભાવોને રહેતાં જુએ અને તે એમાં જુદાંજુદાં ભાવોનો વિશેષ જેમાં શમી જાય એવું સંમતાવાળું જ્ઞાન જણાય નહિ તે રાજસ જ્ઞાન છે. જે જ્ઞાન એક જ કાર્યમાં સંપૂર્ણ લાક્ષ માની તે કાર્યના સ્વરૂપને સમજ્યા વિના વગર વિચારે તેમાં આસક્ત થઈ જાય તે તામસ જ્ઞાન છે.

જે કર્મ કર્તવ્ય તરીકે પ્રાપ્ત થએલું હોય, તેને, રાગ-દ્વેષ અને આસક્તિ રહિત થઈને ફળની ઇચ્છા રાખ્યા વગર મનુષ્ય કરે, તે સાત્ત્વિક કર્મ છે. જે કર્મ હું કરી છું એવા અભિમાનથી કામનાવાળો મનુષ્ય જાહુ પરિધમ બિડાવીને ફળને મારે જ કરે તે રાજસ કર્મ છે. પરિણામનો, વસ્તુઓના ગણાડનો, હિંસાનો અને પોતાના ગળનો વિચાર કર્યા વગર મનુષ્ય અજ્ઞાનથી જે કોમતો આરંભ કરે છે તે તામસ કર્મ કહેવાય છે.

જે કર્તા આસક્તિ રહિત, અહંકાર ન રાખનાર તથા જાડાશ ન હાંકનાર છે અને મેં તથા ઉત્સાહયુક્ત છે તેમજ કાર્ય સિદ્ધ થાય કે ન થાય તેમાં સમાન અને હર્ષશોક વિનાનો છે તે સાત્ત્વિક છે. જે કર્તા આસક્તિથી મુક્ત, કર્મોનાં ફળની ઇચ્છાવાળો અને લોભી છે અને બીજાઓને કદ પહોંચાડવાના સ્વભાવવાળો અને હર્ષશોકના આવેશવાળો છે તે રાજસ કર્તા છે. જે કર્તા અવ્યવસ્થિત, અમંસ્કારી, અજ્ઞાની, જહી, શંક, બીજાઓને નુકશાન કરનાર, આગ્રય, શોક કરનાર તથા દીર્ઘમૂર્તી છે તે કર્તા તામસ છે.

જે બુદ્ધિ કરવા યોગ્ય અને ન કરવા યોગ્ય, ભય-અભય, ધન-અધન તથા મુક્તિને જાણે છે તે સાત્ત્વિક બુદ્ધિ છે. જેનાથી મનુષ્ય ધર્મ તથા અધર્મને, કર્તવ્ય તથા અકર્તવ્યને યથાર્થ રીતે જાણી શકે તથા તે રાજસી બુદ્ધિ છે. તથા જે અધકારથી દંકાએલી બુદ્ધિ અધર્મને ધર્મ સમજે છે અને જાણ પદાર્થોને અવગી રીતે જુએ છે તે બુદ્ધિ તામસી છે.

જે સ્વભાવથી (ધૃતિથી) મનુષ્યે મન, પ્રાણ અને ઇન્દ્રિયોની ક્રિયાઓ એકાગ્રતાથી સારી રીતે કરી શકે છે તે સાત્ત્વિક સ્વભાવ છે. ફળની ઇચ્છાવાળા લોકો આસક્તિપૂર્વક જે કામો કરે જાય છે તે રાજસી સ્વભાવને લીધે છે. જેને લીધે કુર્ણુદિવાળા મનુષ્યો નિદ્રા, ભય, શોક અને અને જડાને છેડી શકતા નથી તે તામસી સ્વભાવ (ધૃતિ) છે.

જે સુખથી મનુષ્ય આત્મસંતોષ અનુભવી કુર્ણુનાં અન્ત પામે, જે, જે સુખ શરૂઆતમાં ઝેર જેવું લાગે પણ પરિણામે અમૃત સમાન હોય, તેવું આત્મજ્ઞાનની પ્રસન્નતામાંથી થએલું સુખ સાત્ત્વિક છે. જે સુખ વિષયો અને ઇન્દ્રિયોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થતું હોય અને શરૂઆતમાં અમૃત જેવું મોહુ લાગે પણ પરિણામે ઝેર જેવો શુલ્ક કરે તે રાજસ સુખ છે. જે સુખ આરંભમાં અને પરિણામમાં આત્માને મોહ ઉત્પન્ન કરે છે અને નિદ્રા, આગ્રહ તથા પ્રમાદમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તે તામસ સુખ છે.

મનુષ્યોએ સત્વગુણદારા રજોગુણ અને તમોગુણને છૂટવાનો પ્રયત્ન કરતા રહેવું જોઈએ.

जगन्नाथ

विश्वभंगल

હરે રામ હરે રામ રામ-રામ હરે હરે; હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

આધિક લખાવમ :

દિ. ૩ મહાર :

શ. ૫-૪-૦

ત્રી :

શ. ૭-૮-૦

પાકુ બાઈ-ડોંગ

મગનલાલ છોટાલાઈ દેસાઈ

પાકુ બાઈ-ડોંગ

શ. ૬-૪-૦

શ. ૮-૮-૦

વિવચસૂચિ

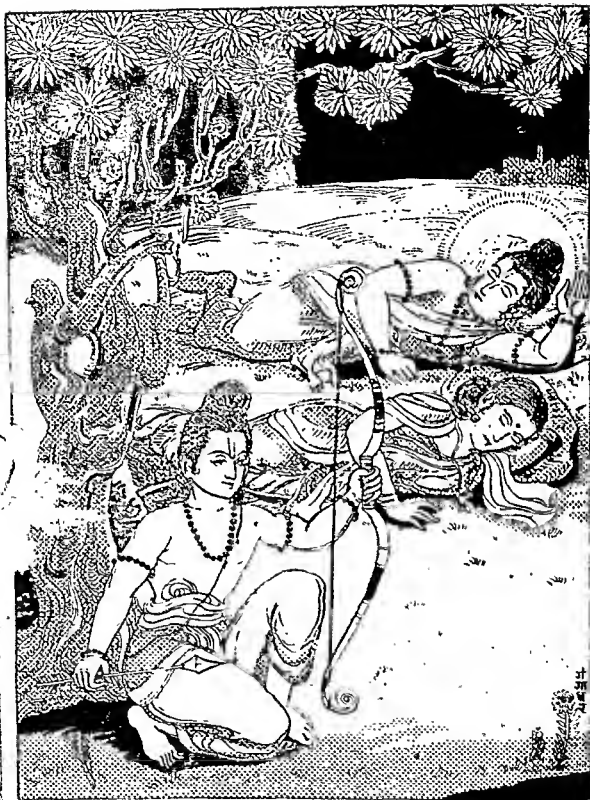
ક્રમાંક	વિવચ	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	સાચા સંજાધીના સ્થાનતાના સાધનો (કવિત) ...	શ્રી 'પ્રગતિ'	૫૭૭
૨	સંપાદકીય		૫૮૮
૩	જગદ્ગુરુ શ્રી શંકરાચાર્યજીના બાવળનો સારોચ ...		૫૯૯
૪	દાતા કેવા હોવા નોંધએ ?		૬૦૨
૫	સમજાણ પ્રમાણે કિંગલ	શ્રી. કમલદાસ રામકૃષ્ણ, પદિત	૬૦૩
૬	અધ્યાત્મ ભાગવત	શ્રીમતી શ્રી માધવનીચંદ	૬૦૫
૭	ભગવાન બીજમ (આખ્યાન)	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા	૬૧૦
૮	મનની રિચરતા	૨૫ જ્ઞાનયોગી શ્રી અરુણાઈ	૬૧૧
૯	સુખજી મેરો	શ્રી 'ગુરુચરણ'મગનરામગીભિષુ	૬૧૨
૧૦	મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનના કેટલાક સમજીય પ્રસંગો ...	શ્રી રામનાથજી 'સુમન'	૬૧૩
૧૧	મનનું સ્વાસ્થ્ય	શ્રી જોગીન્દ્રરાય નાનાલાલ નેવ B.A ;B.T.	૬૧૫
૧૨	પચિકોના પોઠાર (કવિત)	શ્રી. અમૃતકુંભાર શાર	૬૧૭
૧૩	સાચા સદ્ગુરુની શોધમાં	અનુવાક : 'શ્રી પુતિ દેરણ'	૬૧૮
૧૪	અશીષ દાન (કાંઠ્ય)	શ્રી. શંકરભાઈ મિકમલાલ પટેલ B.A ;B.T.	૬૨૨
૧૫	વાર્તા શું કામ કરે છે ?	માસ્તર શ્રી પારસચંદ	૬૨૫
૧૬	વિદ્યાપતિ અને ઉભા (અકિંગાર્યા)	શ્રી માણેભાલ શંકરભાઈ	૬૨૮
૧૭	સંત મનેશ્વર (અકતચરિત)	શ્રી. નર્મદાશંકર હાથરજાલ પાંડે	૬૨૯
૧૮	નવનાથ કથાશ્રુત (આખ્યાન)	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા	૬૩૨
૧૯	ધર્મશાસ્ત્ર અને ધર્મોપદેશો	અ. શ્રી જયન્તીલાલ મંગળજી જોશી	૬૩૪

જરૂરી સૂચનાઓ:-

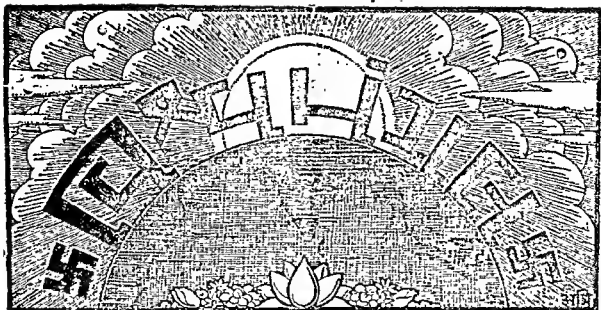
૧. માહકોએ પોતાનું નામ-ફિરનામું રજૂ લખવું નોંધએ, અને પોતાનો માહક નંબર લખવાનું ખૂલવું ન નોંધએ.
૨. પત્રનો જરાય મેળવરા માટે રીખાઈ પોસ્ટકાર્ડ અંક તા. ૧૦ માં મુખીમાં ન મળે તો પોસ્ટ કાર્ડ દ્વારા મોકલવી જરૂરી છે.
૩. માહકોએ મનીઓડરથી જ લખાવમ મોકલવું નોંધએ. વી. પી. મેંજાવવાથી કેટલીકવાર મદીને રોક મદીને મળે છે. વી.પી. અને મનીઓડર બન્નેનો ખર્ચ એકજ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાની વ્યવસ્થામાં થતું વિશેષ પડે છે.
૪. અંક તા. ૧૦ માં મુખીમાં ન મળે તો પોસ્ટ કાર્ડ દ્વારા મોકલવી જરૂરી છે.

લખો:-શ્રી ભંકિતભાઈ કાર્યલિપ, પો. જો. નં. ૬ અમદાવાદ

સફળ નિર્ણય થયે તો રામ-સીતાની ચોકી કરી રહ્યા છે.

સત્સંગ જનયત્પરાત્મવિષયે મક્તિ સમુદ્ધયત । કામોદ્દેગકુમાર્ગદમ્મજનકં સાહિત્યમુન્મુલયત્ ।
 ધર્મદેપમનુષ્ણં પ્રથમયન્તન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંનાતં સ્વહૃદ્ 'વિશ્વમંગલ'—મપાકર્તુ જગદુર્ગતિમ્ ॥

વર્ષ ૧૩ મુ : શ્રાવણ-૨૦૦૫ : આગસ્ટ-૧૯૪૯ : અંક ૫ મો.

સાચા સંબંધીના સ્વાગતનાં સાધનો

(શ્રીમદ્ 'હુ' નામ ! જોને કાળે...રાખ)

પ્રેમનો સંબંધ એ તો સાચો સંબંધ છે;

વચ્ચે નિષ્કામતાનો વાસ રે (૨)

પ્રેમીથી પ્રેમી બેચાય છે....પ્રેમનો....(૧)

ચાર આંખો બ્યારે ભેગી રે થાતી,

સ્વાગત પ્રેમાશ્રુ થકી થાય રે (૨) પ્રેમીથી....પ્રેમનો....(૨)

હિલની હિલરૂબા તણા તારે અણઅણતા,

સૂતાં ફેવાડાં ખડાં થાય રે (૨) પ્રેમીથી....પ્રેમનો....(૩)

અંતરની ભેટ એમાં અદરય થાતી,

અંતરથી અંતર સમાય રે (૨) પ્રેમીથી....પ્રેમનો....(૪)

'પુનિત' એ પ્રેમીઓની ચેષ્ટા અનેરી,

સમજે, સમજવી ન શકાય રે (૨) પ્રેમીથી....પ્રેમનો....(૫)

—શ્રી 'પુનિત'

શિવઃ શક્ત્યા યુક્તો યદિ મવતિ શક્તઃ પ્રમવિતું,
ન ચેદેવં દેવો ન સ્વલુઃ કુશલઃ સ્પન્દિતમપિ ।
અતસ્ત્વામારાધ્યાં શિવહરેવિરિચ્ઞાદિમિરપિ,
પ્રણનું સ્તોતું વા કયમકૃતપુણ્યઃ પ્રમચતિ ॥

શિવ સર્વસમર્થ હોવા છતાં શક્તિથી સજ્જિત હોય તો, કંઈ પણ કરી શકતા નથી. તેઓ કોઈ પણ કાર્ય શક્તિથી યુક્ત હોવાથી જ કરી શકે છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવ પણ એની આરાધના કરી રહ્યા છે એવી શ્રી મહાશક્તિની સ્તુતિ અથવા વંદના મનુષ્યને પુણ્યો સિવાય પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.

એક ધાર્મિક સંસ્થાની સ્થાપના

લુદ્ધાંલુદ્ધાં શહેરો અને ગામોમાં શક્તિભક્તિ અને ધર્મનો પ્રચાર કરી રહેલ શક્તિમંડળોએ પોતાનું કાર્ય વિશેષરૂપે બળવવા માટે અમદાવાદને કેન્દ્ર સ્થાન બનાવી “શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘ”ની સ્થાપના કરી છે. સંઘનું ધ્યેય ઉત્તમ તેમજ ધર્મપ્રચારનું હોવાથી શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલયે પણ તેને પોતાનો સહકાર આપ્યો છે.

સંઘની સ્થાપના શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલયની બાબુના મકાનમાં થઈ છે. સંઘના કાર્યાલયના મકાનનું ઉદ્ઘાટન જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્ય દ્વારાશારદાપીઠાધીશ્વર શ્રી અભિનવસમિચ્છાનંદતીર્થજીના હસ્તે કરાવવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે સચે અહિં એક અખંડ જ્યોતિનું પણ જગદ્ગુરુશ્રીના હસ્તે સ્થાપન કરાવ્યું છે. આ જ્યોત નડિઆદમાં શ્રી સંતરામ મહારાજના મંદિરમાં ૧૧૫ વર્ષથી અખંડ ચાલતી જ્યોતમાંથી પ્રકટાવીને પગપાળા આલીને અહિં લાવવામાં આવી છે. સંઘને વેદકલ્યાણ અર્થે એક સહસ્ત્રરૂડી મહાયજ્ઞ કરવાનો સંકલ્પ છે. તે યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ પર્યન્ત આ જ્યોતને અખંડ રાખવાનો વિચાર હતો, પરન્તુ હવે તેને કાયમ રાખવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

સંઘ પોતાના કાર્યદ્વારા સમાજમાંથી અનીતિ, દુરાચાર, વ્યસનો વગેરે દૂર કરીને ભક્તિ અને ધર્મનો પ્રચાર કરી રહેલ છે. સંઘની આ પ્રવૃત્તિમાં સહાયક થવા ઇચ્છનાર ગમે તે કેઈ વ્યક્ત તેના સભ્ય બની શકે છે. વિશ્વમંગલના દરેક આકલ્પધુઓને આના સભ્ય થવા અને બીજા સભ્યો બનાવવા અમે ખાસ લલામણુ કરીએ છીએ. સભ્ય થનારે રૂ. ૦-૫-૦ની ટીકીટો મોકલી આપી પોતાનું નામ લીસ્ટમાં દાખલ કરાવવું. સભ્ય થનારને સંઘ તરફથી છાપેલી ‘દિરંગી શક્તિ-મંત્ર લેટ આપવામાં આવે છે. તેમ જ સંઘના ઉદ્દેશોની છાપેલી રૂપરેખા મોકલી આપી તેને કાર્ય કરવાની દિશા સૂચવવામાં આવે છે.

સંઘ તરફથી ધર્મપ્રચાર, શક્તિભક્તિ તથા પોતાના કાર્યની પ્રગતિનો ખ્યાલ આપતું ‘શ્રી મહાશક્તિ’ નામનું માસિક પત્ર પણ શરૂ કરવામાં આવનાર છે. માસિકનું વાર્ષિક લવા-જમ રૂ. ૪-૦-૦ રાખવામાં આવેલ છે.

અમે આશા રાખીએ છીએ કે મહાશુભગતની ભાવિક જનતા શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘની આ પ્રવૃત્તિઓમાં સાથ આપશે. દરેક ભાઈ-બહેન સંઘનાં સભ્ય બનીને, માસિકના ચાલક બનીને અને બનાવીને, તેમ જ સહસ્ત્રરૂડી મહાયજ્ઞ માટે પોતાનો યથાશક્તિ મદદ મોકલી આપીને સંઘને સહાયકબની શકે છે.

જગદ્ગુરુ શ્રી શંકરાચાર્યજીએ સંઘના ધ્યેય અને કાર્યની પ્રશંસા કરી સંઘની ઉદ્ઘાટન-પ્રસંગે શક્તિભક્તિ વિષે પોતે જે મનનીય પ્રવચન આપ્યું હતું. તે આ અંકમાં આગળ આપવામાં આવ્યું છે. સંઘના ઉદ્દેશો અને નિયમોની પણ વિગત આપવામાં આવી છે. ધર્મપ્રેમી દરેક સભ્યનો સંઘને પોતાનો સહકાર આપશે એવી અમારી વિનંતી છે. શ્રીહાર:

શ્રીદ્વારકાવોચો વિજયતેતરમ્ ॥

અનન્તશ્રીવિભૂષિત શ્રીમત્પ્રેરમહાસપરિનાજકાર્યાય પૂજ્યપાદ જગદ્ગુરુ
શ્રી શંકરાચાર્ય શ્રીદ્વારકાશારદાપીઠાધીશ્વર

શ્રી અમનવસચ્ચિદાનન્દતીર્થ સ્વામીજી મહારાજનાં

પરમ પવિત્ર કરકમલોદ્ધાર ઉદ્ધાટન કરવામાં આવેલ અમદાવાદના “શ્રી
મહાશક્તિ સેવાસંઘ”ના પ્રારંભોત્સવમાં કરવામાં આવેલા

ઉદ્ધાટન-ભાષણનો સારાંશ

શ્રી શક્તિમહિમા -

અત્યન્ત આનન્દની વાત છે કે આજ અહિં શ્રી
મહારાજિત સેવાસંઘના કાર્યનો પ્રારંભ થઈ રહ્યો છે
જગતમાં શક્તિકારા જ સમસ્ત કાર્યો આલે છે. શક્તિ
વિના કંઈ પણ થઈ શકતું નથી. શિવ સર્વસમય
હોવા છતાં શક્તિથી રહિત હોય તો કંઈ પણ કરી
શકતા નથી. તેઓ કોઈ પણ કાર્ય, શક્તિથી યુક્ત
હોવાથી જ કરી શકે છે. આથી શક્તિ સહિત હોવાથી,
જ શિવની પૂજા થાય છે. વિશ્વમાં પ્રકૃતિ અથવા
માયાના વિના પરમાત્મા કંઈ પણ કરી શકતા નથી;
પોતાની માયાશક્તિથી માયાયુક્ત થઈને જ તેઓ
જગતની સૃષ્ટિના કર્તા કેહેલાય છે. માટે શક્તિની ઉપા
સના કરવી તે સર્વકોઈનું કર્તવ્ય છે.

હયામયી માતા

અમારા જાણે છે કે જગતમાં પિતા કરતાં માતા
વધારે હયામય હોય છે. તેથી જ બાળક બૂખું અથવા
તરસું થતાં પિતાનાં પાસે ન જતાં માતાની પાસે જાય
છે. એ તો પ્રસિદ્ધ જ છે કે “દુઘાતૃપાતાં જનની
સ્મરન્તિ” (આ પ્રમાણે સંસારમાં પુત્ર કુટુંબ માતા
પિતાને પીડા આપનાર) બની શકે. પણ માતા કહી
સંતાનનું અહિત ચાહનારી નહિ બની શકે: કુપુત્રો
જાણેત ક્ષિદ્ધિપિ કુમાતા ન મયતિ। પિતાની
અપેક્ષાએ માતા જ જલદી પ્રસન્ન થનારી હોવાથી
જગતપિતા પરમાત્માની કૃપા કરતાં જગતજનની પરા
અંબાની કૃપા પ્રાપ્તિ કરવી બહુ જ સુલભ છે. આથી
સર્વને જગન્માતા મહાશક્તિની આરાધના કરીને તેના
હયાપૂર્ણ અનુમદ પ્રાપ્ત કરવો આવશ્યક છે.
ધર્મનિષ્ઠાની આવશ્યકતા—(દેવી સંપત્તિની
મહત્તા)

પરંતુ આજકાલ ભારતમાં ધર્મ અને ધર્મ પર
જનતાની શ્રદ્ધા અને નિષ્ઠા ઓછી થઈ ગયેલી દેખાય
છે. આ કારણથી નવાં જુઓ ત્યાં અનેક પ્રમારના
ઉપદ્રવો, ભય, અશાંતિ તથા પરસ્પર ઈર્ષ્યા-દ્વેષ વગેરે
વધી રહ્યાં છે. અને લીધે જ લોકમાં આશુરી સંપત્તિ
વધી રહી છે. જે કે લોકમાં આશુર પ્રત્યક્ષરૂપે દેખાતા
નથી, તો પણ લોકોનાં હૃદિમાં આશુરી ભાવ ભરાઈ
ગયા છે. એ તેના પરિણામરૂપે જ સર્વત્ર અશાન્તિ
તેમજ કુદ્ધાજનનરૂપે પડે છે. મનુષ્યો ધર્મ અને ધર્મ પર
જેટલી વધુ નિષ્ઠા રાખશે, તેટલું જ તેમનું જીવન સુખ
તેમજ નીતિમય બનવું રહેશે. ધર્મનિષ્ઠામાં ન્યૂનતા
થવાથી જ દેશમાં અનીતિ, કુરાચાર અને અનેક જાતના
ઉપદ્રવોનું તાલવ મચ્યું છે. ધર્મ તથા દેવી સંપત્તિ
વધવાથી અને આશુરો સંપત્તિનો નાશ થવાથી જ જગતમાં
સર્વત્ર સુખ, શાંતિ તથા કલ્યાણની વૃદ્ધિ થાય છે.
આશુરી સંપત્તિથી તો કોઈ પણ રીતે સુખ-શાન્તિ
મળી શકવાની નથી. ભગવાને કહ્યું છે કે: દૈવો સમ્પદ્
વિમોહાય નિવન્ધવાયાહુરિ મતા” તેથી આ શ્રી
મહાશક્તિ સેવાસંઘ આશુરી સંપત્તિને હઠાવીને જન-
તામાં ધર્મનિષ્ઠા વધારવાનો પ્રયત્ન કરશે.

ધર્મની મહત્તા

આપણે ધર્મ સનાતન-અવિનાશી છે. તે બીજા
ઉત્પન્ન થયેલા સર્વ ધર્મો કરતાં અત્યન્ત પ્રાચીન
તેમજ શ્રેષ્ઠ છે: ધર્મો વિશ્વસ્ય જગતઃ પ્રતિષ્ઠા-આ
ઉચ્ચિદાન વચન પ્રમાણે આ સર્વ જગતનો આધાર
ધર્મ જ છે. માટે આ સર્વશ્રેષ્ઠ સનાતન ધર્મનું અધ્યા-
રણ, રક્ષણ અને પ્રચાર કરવો એ સર્વકોઈનું
કર્તવ્ય છે.

સ્વતન્ત્રતાની પ્રાપ્તિ

દુર્ગાએ લીધે આપણો ભારત દેશ ધણી વખતથી

જરૂર છે : આવા દાંતાઓની

“ નામોની યાદી ક્યાંય નહિ આવે ”

ગુજરાતના કલેક્ટરોની સભામાં જઈ રહેલા ગુજરાતના મુક સેવક શ્રી રવિશંકર મહારાજ ઓચિંતા જ વીરમગામ સ્ટેશનને મળ્યા ગયા. તેઓની સાથે અમદાવાદ સુધીની ઝુસાફરી કરતાં વાનો શરૂ થઈ ત્યારે વાતવાતમાં મેં પૂછ્યું : ‘મહારાજ ! તમે જે આમ વિસ્તારમાં દુકાળનિવારણ કરો છો, ત્યાંના સ્થાનિક ધનિકોએ તમને કાંઈ મદદ કરી ખરી કે નહિ ?’

મહારાજ મારો પ્રશ્ન સાંભળીને ઉત્સુકતાથી બોલી જાય : ‘હા, પણ એ તો કાંઈ નથી બળ્યું’ એવી વાત છે.’

‘શું બન્યું ?’

‘એકવાર હું રાધનપુર ગયો, બધા વેપારીઓએ એકઠા કર્યા ને મેં તેમને કહ્યું કે ગુજરાતમાંથી મળેલા દાનનાં નાણાં આ તમારી આગ્રપાસના વિસ્તારના મામડાઓમાં સહાય માટે વપરાઈ રહેવાં છે, પણ તમારે તમારો પાટોશીધમ વિચારી લેવો જોઈએ.

જે તમે તમારો ધર્મ સમજતા હો તે ઇચ્છા થની હોય તો જ મને કંઈક આપજો, જે આપવાની ઇચ્છા તેમાંય પાંચ ઓછાં આપજો. કારણ કે હું તો મહીયે પાછો તમારી પાસે અરવાનો છું. હું ખેડતોના સેવક છું. તેઓને બીડ પડશે ત્યારે તમારી પાસે ફરીથી આવીશ. એટલે હમણાં પાંચ એછા આપ્યા હશે તો ફરીથી આપવામાં તમને ખેંચ નહિ પડે. એટલું લક્ષમાં રાખજો કે તમે મને જે કાંઈ આપશો તે લઈ લઈશ, પણ તમારા નામોની યાદી ક્યાંય છાપવાનો નથી. સાચું દાન આપે તેણે જાહેરાતની ઇચ્છા ન રાખવી જોઈએ. માટે તમે મને જે આપવા ઇચ્છતા હો તે દરેક જણ પોતપોતાના પરમિટીઆમાં બંધ કરીને આપી જાઓ. હું તમારે ત્યાં માગવા આવું એવી પણ તમે ઇચ્છા ન રાખશો.’

મહારાજ બોલી રહ્યા હતા ત્યાં વચ્ચે જ મેં પૂછ્યું : ‘મહારાજ ! આ રીતે વેસા મળ્યા ખરા ?’

‘હા, કેમ એમ છો પૂછો છો ?’

‘જરા નવાઈ લાગે છે તેથી ?’

‘ના, વેસા બધા આપી ગયા ને. છેવટે મારે હવે

હમણાં જરૂર નથી’ એમ પણ કહેવું પડ્યું.

‘મહારાજ ! કેટલા રૂપીઆ એ રીતે બંધ પરમિટી આમાં મળ્યા ?’ મેં ધીમેથી પૂછ્યું. મહારાજે ક્રાંતિય કહ્યું : ‘અઠાર હજાર રૂપીઆ તરત જ મળ્યા ને પાંચ આવતા હતા, પણ મેં જણાવ્યું કે હમણાં મારે જરૂર છે તેટલા મળ્યા ગયા છે ને સરકાર પણ મારા ચીથેય કામમાં તરત નાણાં ખરચે છે તેથી વધારે નહિ જોઈએ.

‘મહારાજ ! આ તો સરસ અનુભવ કહેવાય નહિ !

‘હા.

કારણ કે આજે તો વેપારીઓ જ નહિ પણ બધ જ નાનામોટા ધંધા કરનારાએ ના હવેમાંથી માણસ ધેનો જ ભોપ ધઈગમેા હોય એવું બધાનું વર્તન થઈ પડ્યું છે.

‘વાત સાચી છે.’ મહારાજ કંઈક ઉદ્દેગપૂર્ણ જાણીતાઈ બોલી જાય. થોડી વાર અપ્રત્યે આવી જતી રેલગાડીન બહાર દૂર સુધી નજર નાખીને પછી મહારાજ બોલી જાય : ‘હા...ને એક મુંબઈમાં રહેતા રાધનપુરના વેપાર મને પોતાના તરફથી રૂપીઆનું પરમિટીયું આપવ આપ્યા ત્યારે ધીમેથી કહેવા લાગ્યા : મહારાજ તમારી વાત સાંભળી, તમારી સાથે પરિચય પણ થશે હવે આમાં થોડી રૂકમ આપી નહિ છું. પણ મેં આ માટે શીરનામું, તમે કાંઈ પણ વખતે મને તેટલું રકમ માટે મારી ઉપર રૂકમ જ લખી મોકલવ કે ‘રૂપીઆ મોકલી આપ.’ એટલે વળતી રકમ તમને વગર તકલીફ બહોં મેં. હું રૂપીઆ પહોંચત કરી દઈશ. મહારાજ ! તમે આખું જીવન ગરીબોની સેવામાં સર્પણ કરી દીધું. હવે અમને તમારી મારફત સેવા કરવાની તક જરૂર આપજો. જરાપણ સંકાપ વગર તમને જ્યારે જરૂર પડે કે તરત જ મને રૂકમ લખજો.

મહારાજ પોતાની વાત કહેતાકહેતા અટક્યા : પછી ધીમેથી યાદ કરતાકરતા બોલ્યા :

‘એક વેપારીએ તો એક જીપ મોટર તેના ફેરીંગ સાથે મને દુકાળનિવારણના કામ માટે મોકલી આપે છે. તેને મજુરોની મજુરી ચૂકવવામાં મેહું ન શકે એ માટે કામે લગાડી દીધો છે.’

લેખક: શ્રી કાલિદાસ રામકૃષ્ણદાસ પંડિત

વીરચંદ્રભાઈના સાંભળવામાં આવ્યું કે - બાળા રાધવદાસજી મહાત્મા છે, તેમની પાસે કંઠી ગાંધાવવાથી ગમે તેવાં નળાં નસીળાં માનવીઓનાં ભાગ્ય બદલાઈ જાય છે અને ઘરમાં લક્ષ્મીની રેલંછેલ મેચી જાય છે.

આવી લાલચથી લલચાઈ તે એક દિવસ બાળાની પાસે આવ્યો અને કંઠી ગાંધવા પ્રાર્થના કરી. ઘણી આનાકાનીને અંતે બાળાજીએ હા કહી, પણ દક્ષિણામાં રૂ. એક હજારની માગણી કરી.

વીરચંદ્રભાઈ વિમાસણમાં પડયા કે શુરુ દક્ષિણાનાં પણ કાળાં ગંજર, બે-પાંચ રૂ. નહિ ને સામટા હજાર. આ તે કંઠી ગાંધાય છે કે બિજાની લૂંટ આદરી છે! શુરુસામાં બે-ચાર રોજ બાળા પાસે ન ગયા પણ લક્ષ્મી મેળવવાની લાલચે ઘરમાં શાન્તિથી રહેવા ન જ દીધા. તેમણે ૨૦૦ રૂપિયાથી વાત આગળ વધારી. બાળાજીએ તો હજારથી એક પાઈઓટી લેવા યસીને ના જ પાડી.

“બાપુ ! આવડી મોટી દક્ષિણાની રકમ આપ કોઈને કહેતા નથી, ત્યારે આના માટે આમ કેમ ? એક ચેલાએ બાળાને પ્રાર્થના કરી.

બાળા બોલ્યા; “બેટા ! એ લાલચુ છે, એને વધુ લક્ષ્મી નોંધ્યો છે એટલે જ ચેલો થવા આવે છે. આપણે એને રામનો મહિમા જતાવવો છે. નોંધ્યો છીએ, સાચો ભાવ હશે તો ટકશે અને લક્ષ્મી મેળવશે.”

આંઠેક દિવસોની વાટાઘાટને અંતે શેઠે હજાર રૂપિયા આપ્યા અને શુરુએ રામમંત્ર આપ્યો.

વીરચંદ્રભાઈ ઘેર ગયા અને મંડયા જપ કરવા. એકે સપ્તાહ લીતાવી પણ કશુંય મળ્યું નહિ. કંટાળી બાળાજી પાસે ગયા અને કહે;

“તમારો આ મંત્ર નકામો છે. કશુંય વળે તેમ નથી. માટે મારા પૈસા પાછા લાવો, તમોએ મને છેતર્યો-છે.”

બાળા બોલ્યા; “ભાઈ ! તેં આપ્યા ને અમોએ લીધા. એ પૈસા તો સંતોની સેવામાં લાગી ગયા.”

શેઠ હઠ લઈ બેસી ગયા. પૈસા મળે તો જ બીકવું. ગામલોકોને જાણ થઈ, હોહા મચી. કોઈએ શેઠને તો કોઈએ બાળાજીને દોષિત માન્યા. આખરે ત્રીજે ઉપવાસે બાળાજીએ એક તેજદાર પાણી આપ્યો ને કહ્યું; ‘જા, આવું ને ઉપવે તે લઈ ઘેર પહોંચ. ફરી કોઈને ચેલો ન થતો !’

વીરચંદ્રભાઈ આ તેજદાર પાણી લઈ શાક-માદકીટમાં ગયા અને બટાકાવાળા કાઢીયાને જતાવી કહ્યું; ‘આ ખરીદવા ઇચ્છા છે ?’

કાઢીયાભાઈ જોઈ બોલ્યા; “જશેર શાક આપું. વધુ લોભ કાચ તો શેર વધુ. બાકી એથી વધુ આવે તેમ નથી.”

વીરચંદ્રભાઈને લાગી આવ્યું કે ક્યાં હજાર નગદ અને ક્યાં બેથી ત્રણ શેર બટાકા ? મન અકળાયું. આપવા ના કહી. ત્યાં એક બીજા શેક શાક ખરીદતા હતા. તેમની નજર ત્યાં પડી ને બોલ્યા:—

શેક ! રૂ. ૧૦૦ લેવા છે ? આપી દો. લો આ લીલી મોટ. મોટ જતાવી.

વીરભાઈ સમજ્યા કે મંદક તે આમાં છે જ, ત્રણ શેર બટાકામાંથી સે રૂ. ૫૨ આંકડો જાય છે માટે આપવો નહિ.

“જા ના, આટલી નજીવી કિંમતમાં દેવા વિચાર નથી.” વીરભાઈ જરા મક્કમ થયા.

“ત્યારે જસો, ઠીક હવે આપરો ?”

“ના, ભાઈ ના, ચાંરસોયે પણ નહિ.”

બે પાંચ માણસો બીજા પણ કુટુંબનેવા

ભિન્ન રહ્યા. થોડા કાંઈયા લાઈએ આવી લાગ્યા. એક કાંઈયો બોલ્યો; “એમ, શેઠ! દઈ દે! દઈ દે!! આંધી વધુ શું આવવાનું હતું?”

શેઠ ના જ હતી. દરમ્યાન એક ઝવેરીની નંજર પડી. તે સમજ્યા કે હીરો છે. વેચનારને કીંમતની સમજ નથી અને વેચવાનું સ્થાન પણ શાકમારકેટ છે. પાસે આવી તે બોલ્યા; “કેવા છો લાઈ? આ વસ્તુ ક્યાંથી મળી?” “વાણીયો છું અને આ મારા ગુરુએ આપેલી વસ્તુ છે.”

“તમારા ગુરુ કોણ?”

“જાણા રાઘવદાસજી મહારાજ પેલા. વિજય-રાઘવના મંદિરના મહારાજ. કેમ અને ખરી-દવા મન હોય તો બોલો?”

ઝવેરી—લાઈ, એક તો આ વસ્તુ વેચવાનું આ સ્થાન નથી, મારી દુકાને ચાલો. જે-પાંચ ઝવેરીઓ એકઠા કરો. આ હીરો છે સમજ્યા!

વીરચંદ્રભાઈના હૈયામાં આ સાંભળી નાંદની ભરતી આવી અને તે ઝવેરી-આવ્યા. ચારેક દુકાને કર્યા, છેલ્લી કીમત રૂ. ૨૫ હજારની થઈ એટલે ધીરજ ખૂટી કે આંધી વધુ આવનાર નહિ મળે. એમ માની હીરો આપી પૈસા લઈ મંદિરમાં ગયા અને મહારાજને દંડવત કરી બેસી ગયા.

મહારાજ—કેમ શેઠ, શું થયું?

શેઠ—મહારાજ! તમારી કૃપાથી રૂ. ૨૫ હજાર પેદા થયા. શિષ્યો સાંભળી રહ્યા.

“અરે મૂર્ખ, એ વેચવાં યોગ્ય વસ્તુ જ ન હતી. એ તો પારસમણિ હતો, લોહાને અડકતાં સોનું યાત, તેં ભારે ભૂલ કરી, જાણાજીએ કપકો આપ્યો.”

શેઠ—જાણુ, પણ શેર બટાકામાંથી રૂ. ૧૦૦ થયા અને એથી હજાર-દશકંબર અને ૨૫ હજાર થયા. મારી ધીરજ ન રહી; તે વેચ્યો. હવે?

મહારાજ—જા, અને ત્યાં જઈ લેનારને પૂછ. વીરચંદ્ર ફરી લેનાર ઝવેરી પાસે ગયો અને તે પાછો માગ્યો. ઝવેરી કહે લાઈ! જાહુ તો મજતર નથી, પણ પાછો તો નહીં આપું. ઘરમાં રાખવા યોગ્ય વસ્તુ છે જ.

કેટ મહાજન લેશું ક્યું, ભારે મહેમત કરી પણ વસ્તુ પાછી ન મળી. છતાં એટલો સંતોષ થયો કે આ પારસમણિ છે, હીરો નથી એ ખગર ઝવેરીને પણ નથી. માત્ર આ વાત જાણાજી જ જાણે છે, ઝવેરી તો માત્ર હીરો જ માને છે.

પરીક્ષા કરવા હીરો, એકવાર ભેવા આપો એ માગણી કરી. ઝવેરીએ આપ્યો અને છુપી રીતે સાથે લઈ ગયેલા લોહાને અડકાડતાં સોનું થઈ ગયું. પારસ છે એ ખાત્રી થતાં શેઠને ભારે વેદના-થઈ, પણ હવે શું થાય, વાત હાથથી ગઈ હતી.

જગ્યામાં આવ્યો. ગળતે આંસુડે રડી રહ્યો અને ફરી માંગણી કરી પણ મહાત્માજીએ ધરીને ના જ હતી. લાઈ! એકવાર સંતકૃપા થાય, વારંવાર નહિ, સમજ્યા!

શેઠ પચીસ હજાર મેળવી સંતોષ માન્યો.

સાર :—

રામનાથ પારસમણિ છે, કેટલાંયે લોહા ભેવાં માણસો સુવર્ણ થયાના કાળેલા આપણા ગ્રંથોમાં નોંધાયેલા છે. છતાં તેની કિંમત સંહુ સરખી આંદો ચકતો નથી. કોઈ તેને માત્ર પેટ ભરવા પૂરવા જ જોઈ છે. ત્યારે કોઈ પૂજવાનું સાધન માનતા હોય છે. કોઈ ગરીબી ટાળવા સુધીની કિંમત આંકે છે તો કોઈ મોક્ષપ્રદ છે એમ માને છે, પણ ખરી વાત કોઈક જ સંતો સમજે છે કે : રામનાથરૂપ પારસના સ્પર્શથી હૈયાં રામરૂપ બને છે, પણ બીધાય માનવ સમાજ તેમ માની ચકતો નથી, કારણ કે—સમજ પ્રમાણે કિંમત અંકાય છે અને વસ્તુ જોઈપાયાં છે.

દશમસ્કંધના બીજા અધ્યાયના ૧૯મા શ્લોકમાં દેવકીજીને સરસ્વતી અથવા સહૃદિવાની ઉપમા આપવામાં આવેલી છે. જ્યાં સહૃદિવા આવે ત્યાં ધ્વજનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. જેમ પૂર્વ દિશા પૂર્ણચંદ્રને ધારણ કરે તેમ દેવકીજીએ વિશુદ્ધ મનથી એ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. (૧૦-૨-૧૮) તે વખતે નારદ વગેરે મુનિઓ સહિત પોતાના અનુગામી દેવ સાથે ધ્વજા અને મંદાકેયજી દેવકીજીના નિવાસ સ્થાને આવ્યા અને નીચે પ્રમાણે શ્રીહરિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા:

સત્યવ્રતં સત્યપૂર્વં ત્રિસત્યં સત્યસ્ય યોનિં નિહિતં ચ સત્યે
સત્યસ્ય સત્યમૃતસત્યનેત્રં સત્યાત્મકં ત્વાં શરણં પ્રપન્ના:

[૧૦-૨-૨૧]

પ્રભો! આપ સત્યસંકલ્પ છો, સત્ય આપની પ્રાપ્તિ સ્થાન છે. આપ ત્રણ કાળમાં સત્ય છો. સત્ય કાર્યનું કારણ આપ સત્ય છો, સત્યમાં રિપત છો, સત્યનું સત્ય છો. ત્રુત (સુંદર વાણી) અને સત્ય (સમદર્શન) એ આપનાં નેત્ર છે, એટલે આપની તરફ લઈ જનાર છે. હે સત્ય સ્વરૂપ! અમે આપને શરણ આપેલા છીએ.

તે પછીના શ્લોકમાં કહે છે કે આ સંસારરૂપ સનાતન વૃક્ષની એક પ્રકૃતિ આશ્રય છે, સુખદુઃખ બે હવ છે, તણુ શુભ એ મુક છે, ચાર પુરુષાર્થ એ ચાર રસ છે, પાંચ હંદિશો જાણવાનાં સાધન છે. શોક, મોહ, જન, મત્યુ, ભૂપ અને તરસ એ ૭ સ્વરૂપ છે. સાત (ધાતુઓ) એ નરક છે. પાંચ જૂત અને સન કુદિ અને અહંકાર એ આઈ શાખા છે. આંખ નાક વગેરે નવ ઈન્દ્રિય છે. ૬૪ આણુ એ વૃક્ષનાં પાન છે. તેમાં જગત્મા અને પરમાત્મા એ બે પક્ષી બેઠા છે.

ઉપરની સ્તુતિમાં બે પક્ષીની વાત આવી તેથી ફેત જેવું થાય છે, તે દૂર કરવાને માટે કહે છે કે:-

ત્વમેક પન્નાસ્ય સતઃ પ્રમૃતિસ્ત્વંસન્નિયાનં ત્વમનુમદ્દશ્ય

ત્વમ્માયસ્ય સંવૃત્તમેતસસ્ત્વં પ્રવ્યન્તિ નાના ન વિવચિતો યે ॥

[૧૦-૨-૨૮]

આ સંસારવૃક્ષના આપ એક જ ઉત્પત્તિસ્થાન છે, આપ જ અધિજાન છે અને આપ જ પાલન કરવાવાળા છો. જે પુરુષોનું ચિત્ત આપની માથાથી આવૃત્ત

થયું હોય છે તેને આપ અનેક રૂપે દેખાઓ છો, તત્ત્વાનીને અનેકત્વ જણાતું નથી.

આફી એક સત્તાનો શ્વીકાર કરેલ છે, છતાં સંસાર અંદર માણસોને કુષ્ટ અને આસુરી પ્રકૃતિનાં પણુ અનુભવાય છે. તેથી ભગવાન વિશુદ્ધ સત્ત્વમય અનેક અવત લઈને એક સત્તાનો પરિચય આપે છે અને આશુ પ્રકૃતિનો નાશ કરે છે. જ્યારે આસુરી પ્રકૃતિથી માણસો બ મહારાપુ છે અને જાણ કે જગત્તો કાઢ ધણી નથી એ લાગે છે ત્યારે ભગવાન પોતાની શક્તિનો પરિચય આપે છે. ધર્મનું સ્થાપન કરે છે. ધ્વજાજી વગેરે કહે છે કે "૦ આપ આવી વિશુદ્ધ સત્ત્વમય મૃતિ ધારણ ન કરો. અચાન અને લેલભાવને નષ્ટ કરનાર આપનું અપરોક્ષાન ઘટ શકે નહિ. કારણ કે આ શુભોમાં જેની સત્તા અને જેનાથી પ્રકાશિત થાય છે તેનો પરિચય આપે મળે છે. (૧-૨-૩૫) શુભમાં ભગવાનની સત્તા છે જ. ભગવાન શુભ જેવા બની જતા નથી તે જાણવાના કા કહે છે કે:-

ન નામરૂપે મુગજન્મકર્મભિ-

નિરુપિત્યે ત્વ તત્સ્ય સાક્ષિણઃ ।

મનોવચોમ્યામનુમેયવર્ત્તનો

દેવ ક્રિયાણાં પ્રતિચક્ષ્યાપિ હિ ॥

[૧૦-૨-૩૬]

અર્થ-કે જેવી નામ, રૂપ, ક્રિયા, કર્મ અને જન વગેરે દ્વારા આપનું વર્ણન પૂરું થઈ શકતું નથી. મ અને વેદલાણી દ્વારા પણ આપના સ્વભાવનું અનુમાન થઈ શકે છે. કારણ કે આપ ભવાના સાક્ષી છો. તે પણ આપના ભક્તો ઉપાસના વગેરે ક્રિયાશોગથી આપને સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે.

જેમ જેની ઉપર પડી ગયેલો માણસ જમીનને આધાર લઈને ઊઠે છે તેમ નામરૂપની માથામાં પડી ગયેલો માણસ ભગવાનના નામ અને ભગવાનના રૂપ અને ચરિત્રનો આધાર લઈને માથામાંથી ઊઠી શકે છે.

પણ ભગવાન જે નામ અને રૂપમાં આવે તે જીવન માટે ભગવાનને પણ મોંઘાનું બંધન થાય. તે શંકા દૂર કરવા માટે કહે છે કે:-

ન તૈડમવચ્ચેશ મવસ્ય કારણં

વિના વિનોદં વત તર્કયામદે ।

મત્રો નિરોધ. સ્થિતિરપ્યવિવચા

કૃતા યતસ્વધ્યમયોઘ્યામનિ ॥

[૧૦-૨-૩૯]

અર્થ—જે ઉપર । આપ અનન્યા છો, આપના જન્મનું ડારણ લીધા સિવાય બીજું કંઈ જાણવામાં આવતું નથી. સંસારની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નિરોધ આપ નિર્ભય અધિશનરૂપ આત્મામાં અવિવાકૃત છે.

આંઠી કહેવાનો ભાવ એવો છે કે જ્યોતો પણ જન્મ (સંસારની અંદર હોવાથી) અવિવાકૃત છે અને સાચો નથી, તો આપનો જન્મ શી રીતે બની શકે ?

સંસારની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને ક્ષય અવિવાકૃત છે એમ કહેવામાં સંસારનો અભાવ થઈ જાય છે તો ભગવાન જન્મ કંઈ જગ્યાએ લે, જ્યાં તે પછીના સ્થાનમાં પ્રવેશી કહે છે કે—આપે પૂર્વકાળમાં મત્સ્ય, અશ્વ, કચ્છપ, વૃશ્ચિક, વગેરે, હંસ, કાન્યા, બ્રાહ્મણ અને દેવોમાં અવતાર લઈને અમારી અને ત્રણે લોકોની રક્ષા કરી છે, તે પ્રમાણે હમણાં પણ પૃથ્વીના ભાર બેસાડો.

આંઠી કહેવાનો ભાવ એવો છે કે માયામાં કંઈને લઈને અનેક લોક બની શકે છે. ત્યાં માયાનો પ્રભાવ ખોરો છે અને મુખ્ય સત્તા બ્રહ્મની છે એમ બતાવવા માટે ભગવાનનાં જે ચરિત્ર થાય તે એકપ્રકારનો ભગવાનનો વિનોદ છે. કુદરેવજી પરીક્ષિત ચામરે કહે છે કે જેનું રૂપ આ દશ્ય પ્રખંધથી ભિન્ન છે તે શ્રીહરિની સ્તુતિ કરી બ્રહ્મા, મહાદેવ અને દેવો સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા. (૧૦-૨-૪૨) આંઠી પણ હરિનું સ્વરૂપ દશ્ય નથી એમ સમજાવેલું છે. આ સ્વરૂપ આધ્યાત્મિક હતું, પણ એવું સ્વરૂપથી પૃથ્વીના ભાર બેસાડવાનું કામ થાય નહિ તેથી ભગવાન ચતુર્ભુજરૂપે પ્રગટ થયા એમ પાછળથી જણાવેલું છે. (૧૦-૩-૮). જ્યાં એ સ્વરૂપમાં પણ આધ્યાત્મિક ભાવ મુખ્ય રહેતો છે એવું વસુદેવની નીચેની સ્તુતિમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. વસુદેવજી સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે—

વિવિદોડસિમ્બમ્સાક્ષા પુરુષઃ પ્રકૃતેઃ પરઃ ।

કેવલાનુમવાનત્વત્સુપ્તઃ સર્વેરુદિદિષ્ ॥

[૧૦-૩-૧૪]

અર્થ—જે આપનું સ્વરૂપ નાદ્યું છે. આપ પ્રકૃતિથી પર સાક્ષાત્ પરમ પુરુષ છો, આપ વિશુદ્ધજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છો અને બધાની છુદ્ધિના સાક્ષી છો.

સ એવ દ્વપ્રકારયોદં સૃષ્ટ્વામે ત્રિગુણત્મકમ્ ।

તદનુલ્લંઘ્ય પ્રવિષ્ટઃ પ્રવિષ્ટ ઇવ માન્યસે ॥

[૧૦-૩-૧૪]

અર્થ—પ્રથમ આપ જ આપની માયાથી આ ત્રિગુણમય સંસારની રચના કરો છો અને પછી તેમાં પ્રવેશ ન કરતાં જતાં જાણે પ્રવેશ કરતા હો એવું દેખાય છે.

મહાત્મ્ય વગેરે કારણતરવ જુદાંજુદાં રહેવાથી કાંઈ વિશેષ કાર્ય કરી શકતાં નથી. તેઓ છદ્ધિઓની સાથે મળાને આ બ્રહ્માંત્રી રચના કરે છે અને તેના તેમાં પ્રવેશ થયો હોય તેવું જણાય છે, પણ વાસ્તવમાં તેમનો જન્મ થતો નથી. ડારણ કે કારણરૂપે તે પડેદેથી જ વિવચન હોય છે. તેવી જ રીતે છુદ્ધિકાર આપનું અનુમાન કરાય છે અને સુણોમાં બાંધ હોવા જ્યાં સુણોથી આપ મદલું થઈ શકતા નથી.

બનાવૃત્તવાદ વદિત્તરં મ તે

સર્વેશ્ય સંગમન આત્મયસ્તુનઃ

[૧૦-૩-૧૭]

આંખ સુણોથી આવૃત થતાં નથી તેથી સર્વસ્વરૂપ, સર્વાન્તર્યામી અને પરમાર્થ—આત્મસ્વરૂપ આપનામાં અંદરબહારની કલ્પના રહી શકતી નથી.

તેથી કાંઈ રીતે દેત બની શકતું નથી. વસુદેવજી કહે છે કે જે પુરુષ આત્માથી દમ્ય દેહ વગેરેને પૃથક્ માની સત્ય સમજે છે તે અજ્ઞાની છે. ડારણ કે વિચાર કરતાં એ માત્ર વાણીનો વિદ્યાસ છે. દેહ વગેરેનો, વિચાર કરતાં, બાંધ થઈ જાય છે તેથી તેને સત્ય માનનાર મૂઢ છે. તો પછી એક બ્રહ્માંધી સંપ્તિ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ તે સમજાવતાં વસુદેવજી કહે છે કે—

સ્વતોડસ્ય જન્મસ્થિતિસંયમાન્નિબો

વદાયનીહાદગુણાદવિક્રિયાત્

સ્વયોષ્ઠરે બ્રહ્મણિ નો વિરુધ્ધયે

સ્વદાઘ્રયાવાદપવર્ચયે ગુજૈઃ ॥

[૧૦-૩-૧૬]

અર્થ:—હે પ્રભો! આપ નિષ્ક્રિય, નિર્મુલ્ય અને નિર્વિ-
કાર સ્વરૂપમાંથી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય થાય
છે તેપણુ તેમાં કોઈ વિરોધ નથી. કારણ કે આપ ઈશ્વર
છો અને શ્રદ્ધા છો. માયાના શુણ્ણ આપના આશ્રયે છે તેથી
તેનાં કાર્ય ઉત્પત્તિ વગેરેનો આપમાં આરોપ કરાય છે.

એટલે ક્રિયા માયાની છે અને સત્તા બ્રહ્મની છે. માયામાં
સત્તા ન હોવાથી બધું ઈશ્વર કરે છે એમ બોલાય છે.
અને એ ક્રિયાથી પોતે નિર્લેપ છે એમ જાણાવવા માટે
કહે છે કે બધું માયાથી થાય છે. તેથી માયા અને
માયાનું કાર્ય બ્રહ્મનું આરોપિત છે અને બ્રહ્મસ્થામાં
તેનો બાંધ થાય છે.

પહેલાં શક્યમાં કહેલ છે કે ભગવાન શુણ્ણમાં પ્રવેશ
કરી શુણ્ણવાન જેવા દેખાય છે (૧-૨-૩૧) વાસ્તવમાં
તે વિદ્યાનંથી પૂર્ણ છે. તેથી શુણ્ણનું દર્શન આરોપિત છે.
તે અવિદ્યાવાળું છે, તેનો બાંધ થાય ત્યારે બ્રહ્મદર્શન
થાય છે. (૧-૩-૩૩)

અવિદ્યાએને દ્રશ્યમાં દૃશ્યનો આરોપ થાય છે
(૧-૩-૩૧) એ આરોપનો આત્મતાનથી બાંધ કરવો
નેહએ, બીજા શક્યના ૧૦માં અધ્યાયમાં પણ શુદ્ધેવળ
કહે છે કે “સ્વરૂપમ્ભૂત જગત્ત્વી ઉત્પત્તિ વગેરેમાં
ભગવાનનું કર્તૃત્વ વાસ્તવિક નથી, ઉત્પત્તિ કર્તૃત્વનો નિરોધ
કરવાને માટે માયાથી તેનો આરોપ કરવામાં આવેલ છે

(૨-૧૦-૪૫). ત્રીજા શક્યમાં પણ ન્યારે વિદુરજી મેરે
છને પણ છે કે ભગવાને જાવા વિરુદ્ધ ધર્મવાળું જગ
શા માટે ઉત્પન્ન કર્યું? તેના જવાબમાં મેરેવળ કહે છે
વિચાર કરતાં વિરુદ્ધ ભાવની પ્રતીતિ કરાવનાર જે દ્રશ્ય
દેખાય છે, તે ભગવાનની માયા છે. તે સ્વપ્ન જેવી મિથ્યા
સમજવાની છે (૩૦-૭-૧૦). છેવટમાં બારમાં શક્યમાં
પણ શુદ્ધેવળ કહે છે કે આત્મામાં વિશ્વ, તેજસ્ અને
પ્રાણરૂપ જમત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ વગેરે બેઠા માયામાં
છે (૧૨-૪-૨૫). પણ સત્ય વસ્તુમાં બેઠા બનતો નથી
(૧૨-૪-૩૦). જો તેની સત્તા સાચી માનવામાં આવે
તો આત્માના દ્વેષી પ્રપંચ પણ સત્ય થઈ જાય. તેથી
બ્રહ્મમાં પ્રપંચનો આરોપ છે, એ વાત વશુદેવની શ્લુતિમાં
અને ભાગવતમાં પણે કહેલો આવે છે. એવા આરોપને
આત્મતાનથી અપવાદ કરવો અને બ્રહ્મદશા પ્રાપ્ત કરવું
એ જ જીવનો મુખ્ય પુરુષાર્થ છે. આરોપિત સત્તા કે
સ્વપ્નની માફક પ્રાતિભાસિક સત્તા હોય છે. છતાં એવું
સત્તાથી વ્યવહાર થાય છે. તેથી વેદાન્તના જિજ્ઞાસુએ
પહેલાં વ્યાવહારિક સત્તાને પ્રાતિભાસિક કરતાં શીખે છે
અને પછી તેનો અપવાદ કરીને પારમાર્થિક સત્તાને
અનુભવ લે છે. આ બાબત વધારે સ્પષ્ટ થાય તેટલું
માટે વ્યાવહારિક સત્તા અને પ્રાતિભાસિક (આરોપિત)
સત્તાનો બેઠા નીચે પ્રમાણે જાણાવવામાં આવે છે:—

વ્યાવહારિક સત્તા

પ્રાતિભાસિક સત્તા

૧. પરિણામવાદ
૨. અનેક જીવ
૩. વ્યાવહારિક વસ્તુ આંખથી દેખાય
૪. અસાત સત્તા
૫. વસ્તુ જેમાં પહેલાં હોય
૬. સૃષ્ટિદષ્ટિવાદ
૭. એક અંશની નિરૂત્તિ થાય
૮. વસ્તુ સાક્ષર હોય છે
૯. ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય થાય છે.
૧૦. જોનારના વિચાર સિવાય જગતનો વિચાર યશ્વંતે છે
૧૧. એક જાન કરતાં બીજું જાન વધારે સાદું છે.
૧૨. જગતનું જાન રાખવામાં હરકત નથી.
૧૩. અનેક જાનની સામગ્રી છે
૧૪. સંબંધ થાય છે
૧૫. દષ્ટાથી દ્રશ્ય જુદું રહે છે.

૧. પ્રિયત્વાદ
૨. એક જીવ
૩. પ્રાતિભાસિક બધું સાક્ષિભાસ્ય હોય છે
૪. સાત સત્તા
૫. દૃષ્ટિએ પ્રતીતિ હોય
૬. દૃષ્ટિદષ્ટિવાદ
૭. એક અંશની નિરૂત્તિ ન થાય
૮. દરેક વસ્તુ નિરંકાર હોય છે
૯. વૈશ્વસિક નિરોધ થાય છે
૧૦. જોનારના વિચાર સિવાય જગતનો વિચાર યશ્વંતે છે નથી
૧૧. એક જ જાન સાચું છે
૧૨. જગતનું જાન તત્ત્વજ્ઞાનમાં પ્રતિબંધ કરે છે
૧૩. એક જાનની સામગ્રી છે.
૧૪. સંબંધ થતો નથી
૧૫. દષ્ટાથી દ્રશ્ય જુદું રહેતું નથી

આવી બાબતો સામાન્ય માણસને માટે સમજવી અપરી હોવાથી દશમસ્કંધમાં યજ્ઞઆતમાં વ્યાવહારિક સત્તાનો વિચાર વધારે આપીને તામસદૃષ્ટપ્રદરજો સુધી એટલે લગભગ કંસના વધ સુધી માયાના યજ્ઞોનાં વિધેય અને તેના ઉપર શ્રીકૃષ્ણની બ્રહ્મની હત તબાવીને પછી શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામહોતો ઉત્તરેનમાં સાંદીપનિ યુરને ત્યાં વેદાન્ત (ઉપનિષદ) વગેરેનો અભ્યાસ બતાવેલ છે અને તે પછી પ્રાતિભાસિક સત્તાની યજ્ઞઆત કહેલ છે, પણ તેનું ખરૂં જોર એકાદ્ય સ્કંધમાં આવે છે, માયામાં રહેલા માણસો માટે ભગવાનના અનુબદ્ધની જરૂર છે તેથી ભક્તની યજ્ઞગતિ વગેરે બાબતો યજ્ઞઆતના અધ્યાયોમાં આવશે.

હવે દેવગીઝ ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે:-

રૂપં યત્તત્રાહુરન્યકમાદં

બ્રહ્મગોતિર્નિર્ગુણં નિર્વિકારમ્ ।

સત્તામાત્રં નિર્વિદોષં નિરીદં

સર્વં સાક્ષાદ્વિષ્ણુરત્યામદીવ : ॥

[૧૦-૩-૨૪]

અર્થ—અહુ ! વેદોમાં જે પરમાર્થતત્ત્વને બધાનું હિ કારણ બતાવેલ છે તથા જેનું અન્યક્ત, બ્રહ્મ, નિર્મય, નિર્ણય, નિર્વિકાર સત્તામાત્ર, નિર્વિદોષ અને નીદ કહીને વર્ણન કરેલ છે, તે હુદિ વગેરેના પ્રકાશક સાક્ષાત વિષ્ણુ આપ જ છો.

આંદી અન્યક્ત કોરે વિશેષજીથી ઉત્તરોત્તર પરમાણુ વગેરેની કારણતાનો નિષેધ કરેલ છે. એટલે પ્રકૃતિ, યુગ, કર્મ કોરે કોઈ જગતનું કારણ નથી. માત્ર બ્રહ્મ જ છે. સાચું જ્ઞાન થાય ત્યારે સાચું અનેકત્વ, રહેલું નથી. કલ્પિત અનેકત્વથી બ્રહ્મમાં દૈત શત્રું નથી. જ્ઞાને તો ખબર હોય કે મારા હિંદો કયા છે. મા-કહે છે કે તે નિર્ણય અને નિર્વિદોષ છે. નિર્ણયનો, જન્મ એ આશપદ્ધિથી જ માની શકાય એમ પસંદેવળી સ્તુતિમાં આપેલ છે. નિર્ણયને કેમ પસંદી શકાય એવો પ્રશ્ન હજી મા અધ્યાયમાં (વેદસ્તુતિમાં) પરીક્ષિત રાખ્યો કરેલ છે. તેનો જન્મ ત્યાં એવો આપેલ છે કે ભત્તરિત્તેન ! એટલે શ્વેલ સૂત્રમ વગેરે અનાદ્ય વસ્તુઓનાં નિર્ણય કરીને શ્રુતિઓ આપનામાં પર્વત્સાન પામે છે (૧૦-૮૭-૪૧). દેવગીઝ કહે છે કે ન્યારે બ્રહ્માના પરમ આધ્યત્મો

દિપરથ કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે સંસાર નષ્ટ થઈ જાય છે અને સંપૂર્ણ જ્ઞાતિ પોતાના કારણ અદ્ય કારમાં લીન થઈ જાય છે, તથા અદ્યાર મહતત્ત્વમાં અને મહતત્ત્વ મળ પ્રકૃતિમાં લીન થઈ જાય છે. તે વખતે એકમાત્ર આપ જ શોધપથી રહો છો. (૧૦-૩-૨૫). હે પ્રભા ! આપની યોજાથી સંપૂર્ણ જગત એકા દરી રહેલ છે અને નિમેષથી લઈ સંવત્સર પર્વતન મહાન કાલ આપની હાથા છે. આપ સંપૂર્ણ જગતના કિર અને અભ્યસથાન છો. હું આપનું શરણ લઉં છું. મરણપર્યાયો હત્ય મણા લોકમાં વારંવાર જન્મ લેતાં છતાં પણ આપને પાપી શકતો નથી. તે મારા હત્ય આજે આપના ચરણને પાપી સુખ પામેલ છે.

આગળ કહ્યું તેમ દેવગીઝ એ સદ્વિદ્યાનું સ્વરૂપ છે (૧૦-૨-૧૬). એટલે સદ્વિદ્યાથી બ્રહ્મકર્ષન થાય છે. એ જ્ઞાનની ચોથી ભૂમિકા-સત્તાપતિ-નો અનુભવ છે. તેથી આ કથા શ્રીમદ્ભાગવતની સુખાદ વખતે ચોથે દિવસે સાંજે આવે છે. આટલા અનુભવ પછી પ્રારબ્ધ રહે છે, એટલે અપરણભગ પછી વિશેષકૃતિ રહે છે, તે કંસનું સ્વરૂપ છે. તેથી દેવગીઝ કહે છે કે-કે નાય ! આપ ભક્તોના ભય દૂર કરવાવાળા છો તેથી આ કૃષ્ણ કંસથી અમારું શ્વેલ કરો. વળી આપનું આ ચતુર્ભુજ સ્વરૂપ માત્ર ખાતરી અનુભવમાં આવે છે. તે સર્વઅણુવાળા પુરુષોની સામે પ્રગટ ન કરો. આપનું આ ચતુર્ભુજ સ્વરૂપ શ્રમ રાખો. આપ પરમ પુરુષ મારા ગર્ભમાં આવ્યા એવો આપની અદ્યુત મનુષ્યલીલા છે.

શ્રી ભગવાને કહ્યું કે પૂર્વજન્મમાં, તમે તથા વસુ દેવગીઝે બહુ તપ કહ્યું હતું અને મારા જીવો પુન માગ્યો હતો. તે વખતે મારી માથાથી મોહિત થઈને તમે મોક્ષ માગ્યો નહોતો. હવે તમે પુનભાવ તથા બ્રહ્મભાવથી મારું નિરંતર ચિંતન કરતા રહો એટલે અતે મારા પરમ પદને પ્રાપ્ત થશો. અરી ! તમને કંસનો ભય હોય તો મને ગોકુળમાં લઈ જાઓ અને ત્યાં મારાનાં બસંધી ઉત્પન્ન થયેલ માર્ધત આંદી લાવો.

આટલું કહી ભગવાન તરત પોતાની માંધાથી એક સાધારણ બાળક બની ગયા. પછી ભગવાનની આરા પ્રમાણે વસુદેવજી નય જન્મેલા બાળકને લઈ પદાર નીકળ્યા. તે વખતે ગોકુળમાં મરોહાટના ગર્ભમાં ભગવાનની શોભાવાળી જન્મ લીધી હતી.

વસુદેવજી ભગવાનને લાગેને નીકળ્યા કે તરત ભગવાનના તેજથી કેળવાનાનાં ખારણાં ઉપડી ગયાં. ત્યાંના ચોખ્ખાં મોંને નિહા આવી ગઈ હતી. જેમ સૂર્યેશ્વર થતાં અથેકાર દૂર થાય છે તેમ જેલ ઉપડી ગઈ. તે વખતે વરસાદ વરસવા લાગ્યો અને જમુનાજીમાં પ્રવાહ પહોં વધ્યો હતો. પણ શેષનામે ભગવાનની ઉપર રૂઝા રાખી જલતું નિવારણ કર્યું હતું. જમુનાજીએ માર્ગ આપ્યો અને વસુદેવજી શ્રીકૃષ્ણને ગોકુળમાં યજ્ઞોદયની બાબતમાં રાખી ત્યાં જન્મેશ માર્ગ (બાલિકા)ને લાગેને બન્દીગૃહમાં પાછા આવ્યા. જ્યોદયજીને મોંઝાં જોટમું જો જાન થયું હતું કે કોઈ સંતાન આવેલ છે, પણ નિદ્રાના કારણે અગર ન રહી કે પૂન હતો કે પુત્રો.

આઠી આધ્યાત્મ ભાવે અર્થ કરીએ તો મન એ મધુરાનું કારણ છે અને હૃદય એ આનંદરૂપી નંદનું ગોકુલ છે. કેટલાકને આત્માના પહેલાં અનુભવ મુદ્દ મનમાં થાય છે અને પછી તે હૃદયના જોડણીમાં જોતરી ભળે છે. મન અને હૃદયની વચ્ચે એક નાદી છે. તેને આત્માનાડી ઉપનિષતમાં કહેલ છે. કેટલાકને પહેલાં હૃદયમાં અનુભવ થાય છે અને પછી એ નાદી દ્વારા મન સુધી એ અનુભવ પહોંચે છે. જમુનાજીને એ અંદરની નાડી તરિકે સમજી શકાય છે.

ભગવાનને પ્રાકૃત લક્ષણો, અધ્યાત્મ ભાવે, અથવા અધિદેવ ભાવે સમજી શકે નહિ તેથી પોતે પ્રાકૃત રૂપ ધારણ કરીને હવે પ્રાકૃતના જેવી લીલા કરી બતાવશે. પણ વચ્ચેનાં માર્ગમાં પણ તેની ઉપરી લીલા પણ પ્રગટ થતી રહે છે. તેથી ક્યારેક ક્યારેક કથા બહુ ઓછાઈ શકે છે. (૧૦-૧૫-૧૬)

સાધારણ મોલુકો જેમ કહે છે કે નિશ્ચય ભગવાનને પોં નથી તો અંધારે કોને પોં લાગે? નિશ્ચયને શરીર નથી તો અંધારે ક્યાંથી રીતે કરવા? નિશ્ચયને જીભ નથી તો અંધારે જાતો કોની સાથે કરેલી આવી અંગરૂઠા

દૂર કરવા માટે અને લક્ષ્યને ખુશી રાખવા માટે ભગવાન પ્રાકૃત મોલુક જેવા બની ગયો તો પણ તે સર્વશક્તિમાન હોવાથી બની શકે તેવું છે. મન અને હૃદય બંનેને સત્તિય થાય તેટલા માટે ગોકુળમાં અને મધુરામાં જુદાજુદા પ્રકારની લીલા બતાવેલી છે. પ્રેમી લક્ષ્યને હૃદયની લીલા ગમે છે અને શાંતી લક્ષ્યને તત્ત્વ યું છે એ બંધુવાની લીલા ગમે છે. માખણને પણ તત્ત્વ કહે છે, તે લક્ષ્યને લેવું રાખતાં હતા તોયે ભગવાન તેને નીચે લાવીને આરામતાં હતા.

શ્રીકૃષ્ણનું અવતારી શરીર ડુંડું હોય તે સામાન્ય ભૂદિથી સમજી શકાય તેવું નથી. જીવનાં શરીર તેમના કર્મ પ્રમાણે બધાય છે. ભગવાનને કોઈ કર્મનું બધન નથી. તેમનું શરીર તેમની ક્ષમણથી તેમની કમળથી બધાય તો પણ તેમાં રવંરૂપનું જ્ઞાન અતિશય હોય છે. તેથી જ્યોદયજી દોરમાં જેમાં કરીને શ્રીકૃષ્ણને બાંધી શક્યાં નહિ. અવતારનું મુખ્ય કામ સમાજને ભગવાન તરફ વળવાનું હોય છે. જ્યાં અવતારી શરીર ગયા પછી સમાજનું જીવન ભગડી જાય છે. તેથી અવતારી શરીર લાગે વખત ટકવું નોંધ્યે જેમ શ્રી અરવિંદ માને છે. સાતમા સ્કંધમાં પ્રકાશની સ્તુતિ ઉપરથી જણાય છે કે ભગવાન ત્રણ યુગમાં અવતાર લે છે તેથી ચોથા યુગમાં એટલે કલિયુગમાં ભગવાન મહાભારતોદ્ધાર સમાજનું કામ કરાવશે એવું અનુમાન થઈ શકે છે. સમાજમાં એક બનાવ ઉપર ધણી કારણોની અસર રહે છે તેથી સમાજ સુધારાનું કામ મુશ્કેલ બને છે. અંકિતાની દૃષ્ટિએ બધા બનાવનું એક કારણ છે અને તે માત્ર જીવની અવિદ્યા છે. એ અવિદ્યોને પહેલાં મારવાની જરૂર છે; તેથી શ્રીકૃષ્ણના જીવનમાં યજ્ઞચાર્યામાં જ પૂતનાના ધર્મી અથવા પૂતનાના ઉદારની કથા આવે છે. શ્રીમદ્ભગવતમાં પૂતનાને અવિદ્યાનું સ્વરૂપ માને છે. શ્રીમદ્ભગવતમાં તેને કાંમંસારિણી કહેલ છે, તેથી તેને વાસના પણ કહી શકાય છે.

ધ્યાનની રીત

વિશ્વારૂપક અવશેષન કરીએ તો ધ્યાનથી, બાંધનથી, મનનથી, અવલોકી કે લગ્નનો ગાવાથી, ગમે તે પ્રકારની ઉપાસનાપદ્ધતિથી જે સાંતિ, આનંદ, કૃતાર્થ અને પ્રેરણા લેવું માલમ પડે છે તે બધાંનું મૂળ કારણ એક જ છે. ગમે તે રીતે દેહભાવને જીતી. જે રીતે બુદ્ધિએ રીતે જીતી, સર્વ શક્તિનો કરો એ જ છે. ધ્યાનમાં મન ન લાગે ત્યારે ભળે કરો, ભળમાં પણ ન ચોરે તો, ધર્મપ્રિય લાગે. ભગવતે ગાઓ, દેવના નીકળી જાઓ, ત્યાં કે જાવું જાન કરો. ગમે તે રીતે દેહથી પર થાઓ અને આનંદ લેશો. અપરથી રીત પ્રમાણે આપણે પોતે જ એ સત્-ગિત-આનંદ-સ્વરૂપ છીએ, ખ્યાન મનું કરવું કે એ પરમાત્મસ્વરૂપ સર્વરૂપે સર્વજ છે. જેનું ધ્યાન કર્યું હોય તે કું પોતે જ છું. આટલું જાન કરવું બસ છે. ધ્યાનમાં મન ખૂબ મહેનત આપે તો જેને દૃષ્ટિએ હારે તેને દૃષ્ટિએ જ કું પોતે જ છું એવી ભાવનાથી તે તે ત્રિતિને આવરી દે. હૃદયના ઉમંગકાથી 'તે કું છું' ના ભાવનાથી દૃષ્ટિએને આજ્ઞાદિત કરતા જાઓ.

[ગતિક પૃષ્ઠ ૫૮૩ થી આપુ]

જે પ્રમાણે અમિની સેવા કરનારાની શીત, ભય અને અધકાર નાશ પામે છે, તે જ પ્રમાણે સાધુઓનું સેવન (સમાગમ) કરનારાનાં પણ શીત, ભય, તમ નિષ્ઠ તથા ભય છે. અમિ પોતાના સાન્નિધ્યથી શીતને દૂર કરી દે છે, અને તેને હૃદયથી અધકાર તથા ભયવહુદિથી ભયનું નિવારણ કરે છે. સાધુ પણ પોતાના સનિધાનમાં આવનારા પુરુષના શીત, ઉષ્ણ, ગુણ-દુઃખ, માન-અપમાન વગેરે દંદોનો નાશ કરી નાખે છે; તેમજ આત્મભોષ પડે તમ થાને સંસારનું યજ્ઞ જે અત્યંત તેને દૂર કરી દે છે; અને અખિલ ભયોમાં મુખ્ય એવું જે જન્મમરણાત્મક સંસારનું ભય, તેને નષ્ટ કરીને અભય-અદ્વિભાવની પ્રાપ્તિ કરાવી દે છે. તત્પતઃ જોશો તો, સાધુ દેવજ અમિ-તુલ્ય જ નથી, પરંતુ તેનાથી પણ શ્રેષ્ઠ છે; કેમકે અમિની પાસે ધૂમકે હોય છે, પરંતુ સાધુ નિષ્કોષ અર્થાત્ નિર્ધૂમ હોય છે. તથા અમિ આશ્રયાશ પાને 'નાશયં જંદનાતિ' રૂઠિ માશ્રયાશઃ। આશ્રયને જ પાનાશ હોય છે, આશ્ર કરે। અમિને પોતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરવા સારું નથી, આશ્ર કરે પડે છે. તે વિના એ તેજસ્વી વા છતાં લેકિને પોતાના સ્વર્ણ દર્શન કરાવ્યાં એને અશક્ય પરંતુ આશ્રયની વાત એ છે કે જેના એ આશ્રય છે અને જેણે એને આશ્રય આપ્યો છે તેનું પ્રાણીન આક કરી નાખે છે; પરંતુ સાધુ તો આશ્રયપ્રદ જ હોય છે. અમિના સનિધાનમાં શીતની, નિરંતરિ થતી હશે, તો પણ બહુ વર્ષત કાઈ બેસી રહે તો એ તેનું તાપ જ આપે છે. પરંતુ સાધુની પાસે નિરંતર બેસતા રહેવા છતાં તાપ લાગશે નહિ.

વ્હાલા આત્મસ્વરૂપો! આ હતી ભગવાન પરશુરામની આબેદશાવના કે અંબા ત્રિતાપોથી બળતીગ્રજાતી અને જગતથી ત્વજ્ઞેલી આ અબેદદશિયાળા ભગવાન પરશુરામના આશ્રમમાં આંખા પછી ખુબ જ આત્મશાંતિ અનુભવી, થોડો વખત તો મૈત્ર જ રહ્યું. ભગવાન પરશુરામે અંબાના તરફ જોઈ તેના જાત-ભવિચ-વર્તમાન ભણી લઈ સ્મિતવદને અંબાને પૂછ્યું. અંબા પણ જાણે ભણત થતી હોય તેમ પુનઃ પ્રશ્ન પરશુરામને દંડવત નમસ્કાર કરીને અશ્રુભીની આંખે પોતાની અથથી ધતિવાત રજુ કરી અને બોલી કે પ્રભુ! જો સત્ય પૂજયતા હો તો મને આ સ્થિતિમાં ચૂકનાર આપનો જ શીખ્ય દેવદત્ત (ભીષ્મ) છે.

અંબાના આશ્રયને સમજી લઈ ભગવાન પરશુરામ પૂછે છે, 'હવે તારી શી ઇચ્છા છે?' અંબા કહે-લગ્નવત વદને-પ્રભુ! ભીષ્મ મારું પાણી મદાણ કરે. આ-સિવાય મારી કાઈ ઇચ્છા નથી, અને મારાં પણ એવાં અહોભાગ્ય ક્યાંથી કે ભીષ્મ જેવા વિશ્વવિખ્યાત ધનુર્વેદવિશારદ મારા પતિ બને. જે કે ભગવાન પરશુરામ સારી રીતે સમજતા હતા કે ભીષ્મ પોતાની પ્રતિષ્ઠાથી કદી વચાસમાન થાય તેમ નથી, તો પણ એની પ્રતિષ્ઠાને કસોટીની -સરાણુ ઉપર ચાકવવાના હિંદુશયો અંબાને લાઈ દુરિતનાપુર તરફ પ્રેષાણુ કર્યું.

નગરની બહાર ધમુનાના પવિત્ર કિનારા ઉપર કે જ્યાં તેમનો પર્વાશ્રમ હતો ત્યાં મુકામ કરી ભીષ્મને અબર આપી. ભીષ્મ શરૂ ભગવાન પરશુરામ પધાર્યા છે એ સંજોગવાની સંભાળે તેનું શરીર શેષમિત થઈ ગયું અને અખિભાંથી હાડકા અણુપ્રત્યંક વહેવા લાગ્યાં. અહો! આજ મારાં અહોભાગ્ય કે, શરૂ પરશુરામનાં મને દર્શન થશે.

સન્નતો! જેનું કે વયોરૂઢ અને તાજ બિનાના સમ્રાટ નેષિક ભક્તમારી ભીષ્મને પણ શરૂ પધાર્યા છે એ શબ્દો સંહર્ષિતાં તેમના શરીરની રચિતિ જેવી બની ગઈ! જ્યારે આજના શરૂ પ્રયે શિષ્યોનો કેવો ભાવ છે તેનો વિચાર તો કરો. આજના જમાનામાં કાઈ શિષ્યને શરૂ, પ્રત્યે સન્માનની લાગણી હોતી નથી અને તે દશ્ય તમારે નગરોનગર જેનું હોય તો કાષ્ઠપથું કાષ્ઠફૂલ રૂપે કાટકીના રિસેસ સમયે તમે બહાર જઈને ભોલા રહેજો. અને બહાર નીકળતા વિદ્યાર્થીના શબ્દો પોતાના શરૂને મારે ક્યા પ્રકારના, નીકળે છે તે સંજોગવા પછી તમે ગમે તેવા સુધારક માનસના હોશ તો પણ તમારે કહણ કરવું પડશે કે આ આનંદ અનિચ્છનીય છે. છતાં ખેર, હું તો મારા ભારતના ભાગ્યવિધાતાને કહું, હું કે ભારતને પૂર્વવત ભારત બનાવવું હોય તો, પહેલી તક આપણે રામચર્યાલિકાના રાહને પાંચવી આપણે સુરોપ-અમેરીકાનું અંધ અંતરણ્ય ન કરવું જોઈએ. સર મેગ્ગસિ ભારતનાં વખાણુ કર્યાં હતાં તે જ ભારતની આ દશા!

દેવદત્ત (ભીષ્મ)—શરૂ પરશુરામનું સ્વાગત રાજશાહી કાંથી કરે છે. જ્યારે ભગવાન પરશુરામ પણ પ્રસન્ન થાય છે. આ સંજોગી વિધિ પતી ગયાં બાદ શરૂના પવિત્ર

પાદારવિદ્યામાં અશ્રુભીની આંખે ભીષ્મ દંડવત્ પ્રણામ કરીને આગમનનું કારણ પૂછે છે. ભગવાન પરશુરામ પણ પ્રદેશ તો ભીષ્મના આત્મચગ્ગાનું કુચળ પછીને રાત્ર્યવરથાની વાતો કરે છે અને છેવટે અંબા સાથે પાલિખહણ કરવાની મૂઝ વાત ઉપર આવે છે. તેમાં ભીષ્મ ખૂબ જ વિનયવિવેકયુક્ત રીતે ગુરુને પ્રતિજ્ઞાથી ભંગ ન થવા બદલ પ્રાર્થના કરે છે. છતાં ગુરુ ભીષ્મનું સાંભળવા તૈયાર નથી અને ગુરુશીષ્ય વચ્ચે ચક્રમક્ર ઝરે છે. અને ગરમ વાતાવરણ થાય છે. છેવટે ભીષ્મે કદો દીધું કે મારું મરતક આપવાને તૈયાર છું પણ પ્રતિજ્ઞાથી કદી પણ ચલિત નહીં બનું. છેવટે ગુરુએ કદી દીધું કે અંબા સાથે પાલિખહણ કરે અથવા મારી સાથે યુદ્ધ કરે. યુદ્ધમાં હું તને ત્રણ મહુની ભેટ કરાવીશ. યુદ્ધ ન કરવા બદલ ભીષ્મે પ્રાર્થના કરી પણ પરશુરામને તો હસોટી કરતી હતી એટલે હાથમાં ધનુષ્યબાણ ઊઠાવીને યુદ્ધનું આહ્વાન દીધું. ભીષ્મની ઈચ્છા ન હોવા છતાં ગુરુને પ્રણામ કરીને ભીષ્મે પણ ધનુષ્ય ઊઠાવ્યું અને ગુરુશિષ્યનું યુદ્ધ આરંભ થયું. યુદ્ધરથમાં બંને મહોન્મત મજ્જાજ નંવા દેખાતા હતા અને સમાન-સમાન એકેએકની હાર-જીત થયા કરતી હતી. પણ છેવટે નૈષ્ઠિક બલમારી ભીષ્મ આગળ જુદા ભગવાન પરશુરામ યુદ્ધમાં ન શક્યા તે ન

શક્યા. પરશુરામ ભીષ્મની યુદ્ધદક્ષતા જોઈને ખૂબ જ પ્રસન્ન થયા અને કહ્યું: 'બેટા! ધન્ય છે તને. જો કે હું તો સમજતો હતો કે હું તો ધું પણ તારા સ્વર્ગસ્થ પિતા શાન્તનુનો આશીર્વાદ છે કે બેટા! તને ઈચ્છામૃત્યુ પ્રાપ્ત થાઓ. એટલે તને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ કે મહેશ પણ મારી શકે તેમ નથી. હું તો માત્ર હું કેવા પ્રતિજ્ઞાપાલક છે એ જોવા પૂરતો જ આવ્યો હતો. જા, મારા આશીર્વાદ છે કે તારું કલ્યાણ થાઓ. ભીષ્મે પોતાનાં હથિયાર નીચે મૂકીને ગુરુના ચરણ મઠા. ગુરુએ ભીષ્મને ઊઠાવીને હૃદયસરસું આર્ચિંગન દીધું. ગુરુ પોતાના આશ્રમમાં જવા તૈયાર થયા અને પ્રણામ કર્યું. અંબા ગુરુના ચરણમાં પડી કહે છે: પ્રભુ! ત્યારે હવે મારું શું ?

ગુરુ કહે છે: અંબા બેટા! તારે માટે તારાસાન્નિધ્યમાં સામ,દામ,ભેદને દંડથી ભીષ્મને સમજાવ્યો. છતાં એ મૃત્યુને વરવા તૈયાર થયો પણ પોતાની પ્રતિજ્ઞા તોડવા તૈયાર થતો નથી. એ તારી નજરાનજર જોયું. માટે હવે તો તારે માટે એક જ રસ્તો બાકી રહે છે કે બેટા! જપ અને તપ કરી તારા આયુષ્યને વીંટાળી દે. ભગવાન તારું કલ્યાણ કરે એમ આશીર્વાદ આપી પરશુરામ વિદાય થયા.

(આધ)

મનની સ્થિરતા

મન તો સ્થિર છે જ. મનને જે વસ્તુ પ્રિય છે, જે રસ ગમે છે તેમાં તો તે તરત જ સ્થિર થઈ જાય છે. કેળવણીમાં રસ લેતાને કેળવણીનો વિષય નીકળે એટલે રસ પડે અને તે તે વિષયમાં એકાગ્ર ધર્ષ જાય. દરેક દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાના પ્રિય રસના વિષયમાં તો એકચિત્ત છે જ. એક ચંચળ જ્ઞાતિનું બાળક પણ પોતાનાં રમકડાં સાથે એકાગ્ર થઈ જાય છે. જગતનું જ્ઞાન જુદી જાય છે. પણ આપણે તો ધારીએ તે વિષયમાં ધારીએ તેટલા સમયમાટે એકાગ્રતા કે સ્થિરતા ઇચ્છીએ છીએ. પોતપોતાના ઉદ્દેશ્યધર્મમાં તો સૌ કારીગરવર્ગ, કારકુનવર્ગ, વિદ્યાર્થીઓ, કળાકાર, વૈજ્ઞાનિક, અને શુદ્ધકામ કરનારી બહેનો પણ એકચિત્ત જ રહે છે. મેઘ વધારે કે મેઘ ઓછું પણ સૌ મેઘ સ્થિર મનવાળું તો છે જ. પોતાના કામમાં મન સ્થિર ન હોય તો કામ જ ન થાય. ટેકકર એકાગ્ર-ચિત્તથી દવા ન આપે તો દરદીનું શું થાય ? એવી આગળ જઈને કદી કલ્યાણ કે, વિષયભોગ ભોગવનારા વિષયમાં ચલખી ચલખમાં કે જુગારી પોતાના જુગાર રમવાના કાર્યમાં એકાગ્ર ચિત્તવાળો ન થાય તો તેમાં એને આનંદ ન મળે એવા લોકોને પણ સ્થિર મનની ત્રણ રહે છે. આમ દરેક રેશનું મનની એકાગ્રતા અને સ્થિરતા આવી રહ્યાં છે. પણ આપણે પ્રભુમાં, જ્ઞાનમાં, બ્રહ્મ સાથે કે પોતાના સ્વરૂપ સાથે એકાગ્રતા સાધવી છે; મનને તેમાં સ્થિર કરવું છે.

ઉપરનાં સૌ સ્થિર મનવાળાં તો છે જ, પણ જ્ઞાન આપણને વિચારપૂર્વક સ્થિર થતાં શીખવે છે. એક નવી દૃષ્ટિ આપે છે. જ્ઞાન કહે છે કે સરીર શું છે. હૃદય શું છે, મન શું છે, મનની જ્ઞાતિઓ કી છે, તમે જે પૃથ્વી સેનજાર સ્ત્રીકર્મો છે તે કેવો છે, તમારાં જીવનમાં કામો કેવાં થાય છે; એ બધા ઉપર વિવેકપૂર્વક વિચાર કરી પછી એકાગ્ર થાઓ. આમ વિચારમાં મુખ્ય વિચાર તે આત્મવિચાર છે હું મેલું છું ? મારું વાસ્તવિક સ્વરૂપ શું ? એવી આગળ જઈને કદીએ તો પરમાત્મા કોણ ? મારું અને પરમાત્માનો શો સબંધ ? મારો અને જગતનો શો સબંધ ? આ બધાનો સાંતિપૂર્વક વિચાર કરી લીધા પછી આપણે કમમાં જોખમી તો કમ પલુ સ્વાભાવિક બની રહે છે પછી આપણે શું કરવું તેની ચિંતા નથી કરતી પડતી. મનને પરમાત્મામાં સ્થિર કરવાને આ બધા વિચારોનું સમીપાનનું મેળવી લીધે જ નીકળે છે.

સુવર્ણ સૂત્રો

સંપ્રાદય :-

ગુરુચરણકમળાનુરાગી લિસુ

વિદ્યા-જ્ઞાન એ જ મનુષ્યની નિર્દોષ અને અવિનાશી સંપત્તિ છે; એની આગળ અન્ય ધનસંપત્તિ ટુંક છે.

જ્ઞાન સંપાદન કરવાનું જે સુકથો, તે મનુષ્ય કોઈ પણ જાતનો પાક નહિ આપનાર ખરાબાની પડતર જમીન જેવો છે.

વિદ્યાવાનની ફરિદ્ગતા ખરેખર ખરાબ છે; પણ વિદ્યાવિહીન મૂર્ખતા હાથમાંની દોડત તે કરતાં પણ વિશેષ ખરાબ છે.

શુભ શબ્દો થોડા હોય તો પણ તેને ધ્યાન રાખી સાંભળે; કેમ કે એ થોડા શબ્દો પણ તમને વધારે પ્રાણવાન બનાવશે.

કાંઈ પણ વસ્તુના કથનમાંથી સત્યાંશને તોરવી કાઢવાનું કામ સમજનાર બુદ્ધિ જ કરે છે.

બુદ્ધિમાન માણસ જે કંઈ બોલે છે, તે સર્વ કોઈથી સમજાય તેવી રીતે બોલે છે; અને સામાની સુખમાંથી નીકળતા શબ્દોના મર્મ તે પોતે પણ જ સમજી જાય છે.

જેને બુદ્ધિ છે, તેને સર્વ કાંઈ છે; પરંતુ બુદ્ધિના છુટા મૂર્ખોની પાસે સર્વ કાંઈ હોવા છતાં વાસ્તવિક કંઈ જ નથી.

જેમને પોતાની ઈર્તિની કાળજી હોય છે, તેઓ પોતાના શર્ષ જેવા દોષને પણ તાડના છાંડ જેટલા મોટા સમજે છે.

ત્યાં ખર્ચ કરવું ઉચિત હોય ત્યાં પણ નહિ કરનારા કંચુરા તરફ જોશો તો તેની દોલત ભૂંડી રીતે નષ્ટ થતી જણાશે.

તમારે માંથે આંધી પડેલાં અનિદોષ જેઓ નિવારણ કરી શકે, તેમજ સાચા અનિદોષ માંથી પણ તમને બચાવી શકે તેમ હોય તેમની મૈત્રી ઉત્સાહિ સેર કેળવો.

ધર્મીયરણ કરતાંકરતાં જે લોકો વૃદ્ધ થયા હોય, તેઓનો આદર કરો અને તેમની મૈત્રી સંપાદન કરો.

જેમની પાસે મૂળમાં ઘૂંટી જ નથી હોતી તેમને જેમ નફા મળતો નથી, તેમ જ જે શાણાં અને સમજનારની સાથે મૈત્રી કરે તો નથી તેમને સુસ્થિરતા પણ પ્રાપ્ત થતી નથી.

હમસાયાંક શત્રુઓ બનાવવા એ મૂર્ખતાનું લક્ષણ છે; પણ મુજબોનો ગાઢ પરિચય જતો કરવો એ તેનાથી પણ દશ ગણ ખરાબ છે.

બુદ્ધિનો સંબંધ મન સાથે છે; પરંતુ પ્રતિજ્ઞાનો આધાર સૌખ્ય-સમ-આયરણ ઉપર રહે છે.

અંતરની પવિત્રતા અને કર્મોની પવિત્રતા એકતાની પવિત્રતા ઉપર આધાર રાખે છે.

મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનના કેટલાક સ્મરણીય પ્રસંગો

લેખન:—મી રામનાથજી 'સુમન'

(ગાંધીજી આગળ)

દક્ષિણ આફ્રિકામાં 'ગા' (ગાંધીજીનાં ધર્મપત્ની)ની તળિયત હંમેશાં

[૪] આચારજીથી ઉપદેશ નરમ-ગુરમ રહ્યા કરતી હતી. કેટ-

લાંક પુસ્તકોના વાચનથી ગાંધીજીની એવી માન્યતા બંધાઈ ગઈ હતી, કે મીઠું ખાવાથી લોહી નથી થતું, બિટ્ટું તે પાતળું પડે છે જાય છે. એક દિવસ તેમણે પોતાની પત્નીને કહ્યું— તમારું શરીર સ્વાસ્થ્ય રહેતું નથી. માટે જો મીઠાનો ત્યાગ કરો તો તમે જલદી સાત્તું થઈ જશો.

કસ્તુરજી બોલ્યા—મીઠા વિના તો કેમ જીવે? મીઠા વિનાનું અનાજ ગળે કેવી રીતે બીતરે? ગાંધીજીએ કહ્યું—પરંતુ મીઠું ન ખવાય તો તેથી તુલ્યાન શું થવાનું છે?

કસ્તુરજી—આ વખતે આપ બેઠે જ તેનો અમલ કરો તો આપને તેની સમજ પડે.

ગાંધીજી—વારુ ત્યારે તમારી સાથે આવજી ને અત્યારથી જ હું મીઠાનો ત્યાગ કરું છું.

એકવાર ગાંધીજીના સોથી નાના પુત્ર દેવીદાસે આઠ દિવસ

[૫] બાળકો પર વિજય સુધે, મીઠા વિનાનું ભોજન

કરવાની આજ્ઞા મળી. આજ્ઞા મળી તે પછીના બે ત્રણ દિવસ પછીના વાત છે. કસ્તુરજી ગંધાને નિયમ પ્રમાણે ભોજન પીરસી રહ્યાં હતાં. મીઠાથી સુસ્વાદિષ્ટ બનેલું શાક ભેળને દેવદાસના મોંમાં પાણી છૂટ્યું, પરંતુ મતભંગ થવાને લીધે તેને શાક આપવામાં ન આવ્યું. ત્યારે તેણે મીઠા વગરની રાંધણી ચીજો લેવાનો પણ ઇન્કાર કર્યો અને રોવા લાગ્યો. ગાંધીજી પણ ભાણું પરથી, ભોજનને ન્યાય આપ્યા સિવાય બીજી ગયા અને પ્રતિજ્ઞા કરી, કે જ્યારે દેવીદાસ મને એમ કહેશે કે હું ભોજન કરું છું

અને તમે પણ કરો ત્યારે જ હું ભોજનને હાથ અડકાડીશ. વાતનો ઉપાડ થયો. એક ગાળુ ગાળકેડો ને બીજી ગાળુ આત્મજી! તે વખતે લોકોએ દેવદાસને ખૂણ સમજાવ્યો પણ તે એકનો બે ન થયો. લગભગ સંધ્યાસમયે તેને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. તે પિતાજી પાસે ગયો અને નમ્રતાપૂર્વક બોલ્યો: પિતાજી! હું મીઠા વિનાનું ભોજન કરવા તૈયાર છું; આપ પણ કરો. ત્યારે પિતાજી પુત્રે સાથે બેસીને ભોજન કર્યું.

આ પ્રસંગથી આપણને બોધપાઠ મળે છે, કે મત અને પ્રતિજ્ઞાનું પરિપાલન સુરક્ષિત છે અને પ્રલોભનોની પરવા કર્યા સિવાય કરવું જોઈએ.

સને ૧૯૧૦ માં ટ્રાન્સવાલ-સરકારે ત્યાંના ધણી સત્યાગ્રહી-

[૬] પરિશ્રમ અને સેવા બોને દેશનિકાલની સજા કરી. હિન્દુ-

સ્તાનને કિનારે લાવીને તેમને ઊંડી મૂકવામાં આવ્યા. તેમનો જન્મ આફ્રિકામાં જ થયો હતો અને હિન્દુસ્તાનમાં તેમનાં કેઈ સગાં-વહાલાં હતાં નહિ. તેથી તેઓ જાહુ સુરક્ષિતમાં મુકાઈ ગયા. નવંબર ૧૦૪, ૧૦૬ અને ૧૧૬ની ત્રણ દુકડીઓને હિંદમાં લાવીને ઊંડી મૂકવામાં આવી. પહેલી બે મદ્રાસની અને ત્રીજી મુંબઈની હતી. પછી આંદોલન જગાવવાથી તે પ્રકારની સજા રદ કરવામાં આવી. તેમનાં બાલ-જર્યાં આફ્રિકામાં જ હતાં. પરંતુ ગાંધીજી પર તેમને અટલ શ્રદ્ધા હોવાથી તેઓ ગંધા નિશ્ચિત હતાં. ગાંધીજીએ પણ તેમનાં ગાળ-ગળ્યાંની સેવા અદ્યક્ષ રીતે કરી. આ લોકો 'ટ્રાન્સવાલ કામ'માં રહેતા હતા. તે વખતે ગાંધીજીની સેવા અને પરિશ્રમ ખરેખર આકર્ષક પદાર્થ હોવા હતા. તેઓ વહેલી સવારે ઊઠીને વિદ્યાર્થીઓને વાણાવતા હતા. પછી પોતાના દરહસ્તે જ સીઓનાં નજરે સાંકે

કરતા હતા, તે પછી સ્ત્રીઓના રહેઠાણે જઈને તેમને પૂછતા હતા—‘તમારી પાસે મેલાં કપડાં છે? કૃપા કરીને બીજાંઓનાં મેલાં કપડાં પણ લાવી આપો. હું તેમને ધોઈ લાવું.’ ગંધાં મેલાં કપડાં એકઠાં કરીને તેમને આપવામાં આવતાં હતાં. તેઓ તે લોકોની એટલી ગંધી સંજાળ રાખતા હતા કે દેશનિકાલની સજા પામેલા તેમના પતિ અને પિતાની યાદ તેઓ ભૂલી જતાં.

ગાંધીજી કોઈ કામને હલકું સમજતા નહોતા. તેમની દૃષ્ટિએ પ્રત્યેક કામ પવિત્ર છે. શિક્ષક અને ભાંગીના કાર્યને તેઓ એકસરખું મહત્ત્વ આપતાં હતા. કોઈપણ નાનું ગણતું કામ પણ પોતાના હાથે કરવામાં તેઓ આનંદ માનતા હતા.

આ ગાળાતમાં મુંબઈનાં સૌ. અવન્ટિકાગાંધી ગોખલે, કે જેઓ ગાંધીજીના નિકટના સંપર્કમાં આવ્યાં છે, તેઓ લખે છે—લખનોની મહાસલા વખતે હું ગાંધીજીને અનેકવાર મળી હતી. તે વખતે તેમણે મને સાગરમતી-આશ્રમની મુલાકાત લેવાનું આમંત્રણ આપ્યું. પાછા વળતી વખતે તેઓ એક દિવસે અમદાવાદ આવી પહોંચ્યાં. સરસા-માન રેશનના આરામ-ગૃહે (warming room) મૂકીને આશ્રમની શોધમાં નીકળ્યાં. તે અરસામાં પૂલને પેલે છેડે શાકાના એક ગંજલામાં આશ્રમ હતો. ગાંધીજીએ પ્રેમપૂર્વક તેમનું સ્વાગત કર્યું. મારી સાથે પૂનાના બે રાત્રીનો પણ હતા. થોડીવાર પછી અમે વિદાયની રત્ન માગી ત્યારે તેઓ ‘મોલ્યા—’ મને લાગે છે. કે તમારે એકા દિવસ તો રોકાઈ જવું જોઈએ. કદાચ રહી ન શકામ તેમ હોય તો ભોજન કરીને જવું જોઈએ.’ હું ‘ના’ ન કહી શકી. પછી તેમણે પૂછ્યું, કે નહાવા માટે કેવું પાણી જોઈએ—ઠંડું કે ગરમ? મેં કહ્યું, મારે માટે ઠંડું પાણી ચાલશે. પરંતુ આ ગૃહસ્થને ગરમ પાણી જોઈએ.’ આટલું સાંજીની ગાંધીજી ઘડો લઈને પાણી ભરવા ગયા. પાણી ભરીને લાવ્યાં; સ્ત્રી સજાગીની પાણી ગરમ કર્યું, અને લાવીને પેલા બાઈને આપ્યું. આ ગળાવ જોઈને તેના ગિચા-રાના મનમાં ખૂબ ખેદ થયો, કે મેં ગરમ પાણીનું ક્યાં કહ્યું!’

આ રીતે આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે નાનામાં નાના કામને તેઓએ શું અંકતા નથી. તે વખતે તો તેઓ લાધાને ખવડાવ્યા પછી જ ખાતા સપ્ટેમ્બરના પ્રચાર અને પ્રગતિમાં ગાંધીજીનો નેટલો ફાંચો છે

[૭] હિન્દી ભાષાનો પ્રેમ તેટલો ભાગ્યે જ બીજા કોઈનો

હશે. મદ્રાસ જેવા સાવ અપરિચિત પ્રાંતમાં પણ તેમણે હિન્દી ભાષાનો વિજયધ્વજ ફરકાવ્યો. હિન્દી શીખવા માટે તેમણે મદ્રાસીઓને વાર-વાર આગ્રહ કર્યો. તેમનાં હિન્દી વ્યાખ્યાનો સાંજ-વાની જિજ્ઞાસાથી ખેંચાઈને સંકટમાં માણસોએ હિન્દીનો અભ્યાસ કર્યો. હિન્દી સાહિત્યસંમેલનના ઈન્દોર, અધિવેશનનાં તેઓ પ્રમુખ પણ હતા.

સ્વ. લોકમાન્ય તિલક શરૂઆતમાં હિન્દી-પ્રેમી નહોતા. તેમની દલીલશક્તિના કચ્છી કોઈ તેમને હિન્દી શીખવા માટે કહેવાની હિંમત કરી શકતું નહોતું. એકવાર કલકત્તાની એક જંગી સભામાં અનેક દેશનેતાઓ હાજર હતા. ગાંધીજી પણ મોજૂદ હતા. લોકમાન્યનું વ્યાખ્યાન થવાનું હતું. લોકમાન્યે જોડીને અંગ્રેજ ભાષામાં વિદ્વતાપૂર્ણ વ્યાખ્યાન આપ્યું. વ્યાખ્યાનની સમાપ્તિ પછી ગાંધીજી જાઠ્યા અને શ્રોતાઓને સીધો સવાલ પૂછ્યો; ‘અને એકમિત થયેલી મેન્ટીમાંથી જેઓ લોકમાન્યના વ્યાખ્યાનને સમજી શક્યા હોય તે હાથ જોડ્યા કરે.’ ગણુ જ એવા ઘા માંજુસોએ હાથ જોડ્યા કર્યાં. ગાંધીજીએ ફરીથી પૂછ્યું; ‘હવે, જેઓ વ્યાખ્યાન ન સમજી શક્યા હોય તે હાથ જોડ્યા કરે.’ ગણુ ગણુાય પહિ એટલા હાથ જોડ્યા થયા. ત્યારબાદ ગાંધીજીએ લોકમાન્યને હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી કે, ‘આટલા માટે જ હિન્દી શીખવાની જરૂર છે. બે લોકમાન્ય આને હિન્દીમાં મોલ્યા હોત તો અનેક બાઈ-પ્રેમી તેમના વ્યાખ્યાનના લાભથી વંચિત ન રહી જાત. અંગ્રેજોને સમજાવવા માટે આપણે આપણી માનુ-ભાષા જોડીને અંગ્રેજીમાં જોલવાની જરૂર નથી. બે તેમને આપણી વાત સમજવાની ગરજ હશે તો તેઓ જાને જ હિન્દી શીખી લેશે આ કોઈ દુશ્પાત્રો રાખશે.’ લોકો કહે છે કે લોક-માન્ય પર આ ટકોરની એટલી ગંધી લાંબી અસર થઈ કે તેમણે તે જ સમયે બે મહિનામાં હિન્દી શીખવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી અને તે પૂરી કરી.

[મનનું સ્વાસ્થ્ય જેને પ્રાપ્ત થયું હોય છે તેની બધી વાસનાઓ-ક્રમ્ભાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ હોય છે. તે ગુણાતીત થયો હોય છે. મનનું વાસ્તવિક સ્વત્વ આત્માથી છુટું નથી. જેમજેમ મન કામના રહિત થતું જાય છે તેમતેમ તે આત્મસ્વ બનતું જાય છે-સ્વસ્થ થતું જાય છે. પૂર્ણ સ્વસ્થ મનવાળાની સ્થિતિ ગીતાના બીજા અધ્યાયના ૭૦ માં સ્લોકમાં બતાવી છે:

આપૂર્વમાર્ગમચ્છત્રિપ્રિયં સમુદમાપઃ પ્રવિશન્તિ યદત્ ।

તદત્ કામા યં પ્રવિશન્તિ સર્વે સ શાન્તિમાप्નોતિ ન કામકામી ।

અનન્યુપ રૂપિથી વિષયોનું અદર્શન થાય, પરન્તુ વિષયો પ્રત્યેની રસરૂપિત જાય નહિ. તેના કરતાં સારી શુદ્ધિપૂર્વકની રીત છે; તેને વિવેકરૂપિ કહી શકાય. વિવેકરૂપિમાંથી વિવિક્ત સ્થિતિ એટલે અનાસક્તિયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. રસોદ્વેગસ્ય પરં પુરા નિર્વર્તે । રસરૂપિની નિર્વર્ત વિવેકરૂપિ-દ્વારાં પ્રાપ્ત થયેલી વિવિક્ત સ્થિતિના અનુભવથી-વિચારથી થાય છે. નિઃસ્પૃહસ્વ વૃણ જગત્ । આમ બંધારે નિઃસ્પૃહતા આવે ત્યારે મનુષ્ય બહિર્મુખ રૂપિથી વિષયોને છુટ્ટો તો પણ તે રૂપિમાં અસંગતા હોવાથી વિષયોમાં રસ ઉત્પન્ન ન થતાં વૃથાતા દેખાશે અને મોહ-બંધન થશે નહિ. નૈર્નાં પ્રાપ્ય વિમુક્તિ । ધીર પણ જગતમાં આ અનાસક્તિયોગથી જ બાંધી રહ્યો છે, કમિ કામિદાસે કહ્યું છે કે: ચિત્તારહેતો સતિ ચિક્રિયન્તે યેષાં ન ચેનાંમિ ત પય ધોરાઃ ॥ વિવેકરૂપિ જ અરું અને નિર્ભય મનસ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. જયનારાયણ ભક્ત]

કોઈ પણ કાર્યક્ષેત્રમાં કામ કરનાર માણસને શારીરિક સ્વાસ્થ્યની જેટલી જરૂર છે તેટલી જ જરૂર મનના સ્વાસ્થ્યની છે. શરીર અને મન એકબીજા વિના સ્વાસ્થ્ય અનુભવી ન શકે. ઘણી વખત શરીર જેવેન હોય તો મન બીજું રહે છે અને મન બીજું હોય તો શરીર પણ તરત યાકી જાય છે. મનની વ્યગ્રતા દૂર થાય તો શરીરતંદુરસ્તી સારી રહે છે. એ વ્યગ્રતાનાં કારણની તપાસ કરશું તો માલમ પડશે કે, મનના સ્વભાવને વશ થઈ મનુષ્યો પોતાનાં વ્યવહારનાં કાર્યો કરે છે અને જેટલા પ્રમાણમાં તે મનને આધીન રહે છે તેટલા જ પ્રમાણમાં તે પોતાના જીવનવ્યવહારમાં કસાય છે અને પરિણામે દુઃખી થાય છે.

આપણા મનમાં વાસનાઓનો એક પ્રચંડ પ્રવાહ નિત્યનિરંતર વહ્યા જ કરે છે. કેટલીક વાસનાઓ નિર્મળ હોય છે, પણ મોટે ભાગે વાસનાઓ મલિન હોય છે. કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, આળસ વગેરે દુષ્ટ-વૃત્તિઓ મનને હંમેશા કનડે છે. મનુષ્યના સંસ્કારો, સંયોગો, સંગતિ વગેરેની મન ઉપર ખૂબ અસર રહે છે. આપણા ઉપર મનનો અંકુશ એટલો તો દૃઢ છે કે, વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ જે મન કંઈ કરી શકતું નથી, અને જે નપુંસક છે તે જ મનના પ્રભાવમાં મનુષ્ય સ્પર્ધાર્થી જાય છે અને તેના કહેવા પ્રમાણે વર્તે છે.

મનનું એક કામ સ્મરણ કાર્ય કરવાનું છે. ભૂત કે ભવિષ્યના ગનાવોનું કે કોઈ ઈન્દ્રિયજન્ય વિષયસુખનું તે ચિંતન કાર્ય જ કરે છે. મનના સ્વાસ્થ્યનો આધાર ચિંતન કે સ્મરણ કેવા પ્રકારનાં છે તે પર અવલંબે છે. મનને ક્ષુબ્ધ ગનાવનાર વિષયોનું સ્મરણ કાર્ય કરવાથી મનુષ્ય ક્ષુબ્ધ બને છે. અને એવી રીતે વિદ્વજ ગનાવાથી તેનું જીવન અચાન્ત બને છે; પરંતુ શાન્ત, પ્રસન્ન, સાત્વિક અને પ્રેરણાત્મક સ્મરણો મનુષ્યને પ્રગતિને પથે લઈ જાય છે.

તાત્વિક દૃષ્ટિએ એતાં જેમ સ્મરણો ઘણાં તેમ જગતની સુંઝવણ ઘણી. સ્મરણોનો વિસ્તાર વધતાં જગતનો વિસ્તાર વધે. સ્મરણો આઠાં તેટલા જગતનો વિસ્તાર ઓછો. પરંતુ ગદ્યાં

સ્મરણો કંઈ એવાં ન હોય. એમ હોત તો પ્રભુસ્મરણ, સદ્વિચાર-સ્મરણ કે પ્રાતઃસ્મરણીય સંજ્ઞન મહાત્માઓનાં સ્મરણો પર પણ અકુશ આવી ન્નય. સ્મરણબક્તિ તો ભગવત્સાધનાનો એક માર્ગ છે. સાત્ત્વિક અને શાન્તિપ્રદ સ્મરણો ચિત્તને શુદ્ધ કરે છે. મલિન વાસનાઓના પ્રવાહનું ચોપણ યદ્યંત્ય એ દષ્ટિએ જ પ્રાચીન ઋષિમુનિઓએ કથાશ્રવણને અગત્ય આપી છે. શ્રી યુગલ-સરકારની કે શ્રી સીતારામની, મનને પવિત્ર કરનાર દિવ્ય લીલાઓનાં સ્મરણોએ કેટલાય ભક્તોને પ્રેરણા આપી છે. પુણ્યસલિલા ગંગાશ્રમાં યદ્યપી સ્નાન કરી સાત્ત્વિક સંજ્ઞન પાપથી મુક્ત થાય છે તેમ અનેક પતિતોનાં જીવન ઉત્તળનાર પુરાણોની પવિત્ર કથાનું શ્રવણ અને સ્મરણ મનમાં રમ્યા કરતી અનેક અશુદ્ધ અને અશુભ વાસનાઓને દૂર કરી તેને શુદ્ધ કરે છે.

મન અહિંતલકિં નિરર્થક ભટકતું અટકે અને પરિણામે સ્વસ્થતાના આનંદનો અનુભવ કરે એ માટે કથાશ્રવણ, પરમાત્મલીલાસ્મરણ જેવાં સુલભ સાધનો પુણ્યસ્થાન સંતોએ ગતાવ્યાં છે, છતાં સામાન્ય રીતે સમાજને આવાં સાધનો તરફ રુચિ નથી. સાત્ત્વિક સ્મરણો તેને ગમતાં નથી. હલકા પ્રકારના વિવેકો અને હલકા પ્રકારના વિષયોનું ચિંતન કરવાની ટેવ એટલી તો જડીભૂત થઈ ગઈ છે કે, સત્યનો વિચાર જ તેને સૂઝતો નથી. પરમાત્મવિષયક વાતોને તેઓ ગપ તરીકે ગણી કાઢે છે, અને વિષયચિંતનમાં જ તેઓ અહોનિશ રમ્યા કરે છે. વિચિત્રતા તો એ છે કે, એમાં તે મગા લે છે. શું માયાનું પ્રાણ્ય! સીનેમાગૃહો કે હોટેલોમાં માણસો સંખ્યાગંધ નજરે પડે, પરંતુ ધર્મ કે નીતિની વાતો થતી હશે ત્યાં માણસો ઓછાં નજરે પડે. તેવી જ રીતે હલકું સાહિત્ય બહાણો ફેલાવે પામશે, પરંતુ નીતિ જેવા ગંભીર વિષયોની છણાવટ કરનાર સાહિત્ય તરફ ઘણા લોકો ઉપેક્ષાની દૃષ્ટિ બેસે. મનની બહિર્મુખવૃત્તિ જ આનું કારણ છે અને એ વૃત્તિ જ આપણને અસ્વસ્થ બનાવે છે.

સ્વસ્થતા અને શાન્તિનો આનંદ અનુભવવો હોય તો મનની આ બહિર્મુખવૃત્તિ ઈશવી જ પડે. વિચારપ્રવાહને અટકાવવો અઘરો છે, મન ઉપર વિજય મેળવવો સુરકેલ છે વગેરે વાતો કરી ઘણી વખત આપણે મનનું સમાધાન કરીએ છીએ. પણ અઘરાં કામો કરવામાં જ સાચો પુરુષાર્થ રહેલો છે. સહેલાં કામો તો સૌ કરે. મનઃપ્રદેશમાં ફૂળથી મારી જરા વિચાર કરશું તો આપણી ભૂલ તરત સમજાયે. વિવેક અને વિચાર મનુષ્યના સંસ્કારધડતરમાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. વિવેકદષ્ટિએ વિચાર કરતાં તરત સમજાયે કે, મનને અસ્વસ્થ-ખાણાવવામાં મન પોતે જ જવાબદાર છે. સંકલ્પોનું જગત મનને જેટલું કનડે છે એટલું ધ્વિરકુત જગત તેને કનડતું નથી. માટે હલકા પ્રકારનાં વિંધ્ય-સ્મરણો દૂર થાય એવા ઉપાયો ચોક્કસ જરૂરી છે. વિષ કરતાં પણ વિષયચિંતનની અસર વધારે ખરાબ છે. શ્રીરામ વસિષ્ઠને કહે છેકે :

વિષં વિષયવૈષમ્યં ન વિષં વિપત્તયતે । જ્ઞાન્તરૂના વિપદા ફકદેહહં વિષમ્ ॥

વિષયોની વિષમતા એ જ અર્થ હોય છે, હોય એ હોય નથી. હોય એક જ દેહનો અંત આણે છે, પણ વિષયો તો અન્ય જન્મોને પણ નુકસાન પહોંચાડે છે.

ટુંકમાં, અગ્નિનો એક પણ તણુએ મોટાંમોટાં મકાનોને બાળી નાખે છે તેમ વિષયવાસનાનો એક નાનકડો અંકુર મનુષ્યનાં જીવનને નષ્ટપ્રભ કરી નાખે છે. મનમાંથી વાસનાઓને દૂર કરવા માટે અભ્યાસ અને સતત જાગૃતિની જરૂર છે. Poison kills poison એ કહેવત પ્રમાણે,

કોઈ કોંટાને ફર ફરે, તેમ સત્સંકલ્પોની મદદથી હુદ્ડ સંકલ્પોને મનમાંથી ફર કરવાનો પુરુષાર્થ કરવાનો છે. ફરીથી આપણા સ્મરણપટ પર પછુ ન આવે તેવી રીતે મિથ્યા વસ્તુઓનું વિસ્મરણ થવું જરૂરી છે. વિવેક, વિચાર, વૈરાગ્ય, અભ્યાસ, સતત સાધનાતા વગેરે સાધનોની મદદથી આ કામ સરળ બનશે. જગતના વિવિધ વિષયો મિથ્યા હોવાથી તેમનું સંપૂર્ણ વિસ્મરણ અને પરમાત્મસ્મરણનું અવિચ્છિન્ન ચિંતન એ જ મનને સ્વસ્થ બનાવવાનો ઉપાય છે અને એથી જ મનુષ્ય આત્મતિક શ્રેય પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યશાળી બને છે. પ્રભુ પાસે માગીએ કે, “તમે મન શિવસંકલ્પમન્તુ । આથી વિશેષ શું માગવું હોય ?

પૃથિવિના પોકાર

આવી આંધી બન્યો આંધળો, જાતું જીવન વાટ,
લાગ્યો ના એકે લોભિયો, આઠ્યા ભારે ઉચાટ;
કોઈ ચીંધોને આંગળી.

વેરાયા કંટક વાટમાં, વસમા વાગે છે ઘા,
તાપે તપી પીડ્યાં પાવલાં, એવી જિંદગી આ;
કોઈ ચીંધોને આંગળી.

ઉના વા વાયે કળજીગના, ઊઠે અંગમાં દહાય,
વાયે વધી મારી વેદના, ઘાટે પંથમાં પાય;
કોઈ ચીંધોને આંગળી.

તરકર, કાફ, લૂટારૂઓ, વાટે ભાગ્યા છ જણ,
હું છું અરણ્યમાં એકલો, કેમે પૂલે નયન;
કોઈ ચીંધોને આંગળી.

પલકે પલકે હાથાં રેલતાં, નયનો આંસુની ધાર,
ઓં કોઈ ! - ઓ કોઈ - ઉચ્ચરે, જિહ્વા શૂળદોની માળ;
કોઈ ચીંધોને આંગળી.

આપો દહિની દિવ્યતા, દેખું દેવળ-દ્વાર,
આપો વા કોઈ દોરવા, પહોંચું જીવનપાર;
કોઈ ચીંધોને આંગળી.

—શ્રી અમૃતકુમાર શાહ

“સવકે દેવ વચ્ચે મિય સ્વામી”

હિમાલયના તે જાંચા લલ્ય પ્રાંતમાં સ્થાન કિસ્કો પચાવી ચક્રાકિત યનેલી શેરી શિક્ષાઓ આપીને આજી રહી હતી. અતિશય દંડીને લીધે પગે લકવાનો આભાસ થતો હતો; લોહી થીજી ગયું હતું. ત્યાં ધાસ પશુ નહોતું ત્યાં જાણી તો કલ્પના પશુ ક્યાંથી કરી શકાય? ઉપર ફરવળ ભરું આકાશ અને ચોતરફ જાંચી-નિંચી હજારો હિમાચ્છિન્ન પર્વતમાળા દષ્ટિગ્રસ્ત થઈ રહી હતી.

આના પ્રાણીશૂન્ય પહાડી પ્રદેશમાં તે એકલવાયો યાત્રિક મહામુશીબતે માર્ગ શોધી રહ્યો હતો. થોડે થોડે અંતરે દુરબીનને આંખો આગળ રાખીને ખૂબ ધ્યાન રાખીને આમતેમ ફાંફો મારી રહ્યો હતો અને પાછું તેના મુખપર નિરાશાનાં વાદળ છાંય જતાં હતાં. તે લગભગ થાકી ગયો હતો. વંચાસમાં યાત્રા નિમિત્તે તેની પાસે સામાન પશુ જોડો નહોતો. શારીરિક સંરક્ષણ માટે તેની પાસે પૂરતી સામગ્રી હતી. ને તેણે આવી અગમ-ચેતી ન બાપરી હોત તો તે આ રથજે એક કાણુ પશુ ની ન શકત.

ચણી શોધને અંતે એક નાનકડું ઝરાણું મળ્યું. જાણેના જે યાત્રિકે ત્યાં જ બસતી શિક્ષા પર વચ્ચેની પચાવી રીને આરામ કર્યો. યાત્રાની ઝોળીમાં આજનો દિવસ લે એટલું પશુ જોગન નહોતું. ત્યાં-ત્યાં કરીને ડોડા કાઢ્યો, ત્યાં વળી વિશ્રામ કેવો? જળરૂપરત બર-હતી લેખો સ્થાપના પ્રલાવે એકપછીએક જમીન-દોસ્ત થઈ રહી હતી. ચારેબાજુ તેના બિહામણુ આવંતો કણુપટ પર અચકાઈ રહ્યા હતા. ને તેમાંથી એકાદના તે લોગ બને તો તેનાં હાડકાં-પાંસળાં શોધ્યાં ન જરૂર. યાત્રિકે ત્યાંથી આગેમૂલ્ય આરબી.

ક્યાં જવું એવું તો ડેકાણું હતું નહિ. નેમ નેમ નમતો પહોર થતો ગયો તેમતેમ યાત્રીના હૈયામાં ઉચલ-પાચલ મચવા લાગી. ‘અરે, અપારધેરી રત્નિમાં અદી’ ફની રીતે રહી શકારો! યાત્રાએ નીકળતી વખતે આવી મુશ્કેલીઓનો તેને સ્વપ્ને પશુ આલ નહોતો. તે વખતે ‘જવા જેવું નથી’ એમ કહેનારા તેને પ્રયોગ લાગતા હતા. ને લોકો યાત્રામાં પગતી મુશ્કેલીઓનું વર્ણન કરીને તેને શકવા કમળતા હતા તેમની તે મનમાં ડેકરી હાણતો હતો.

તેને એમ થયું કે ‘શું હું પશુ એ લોકો જેવા કાપર છું? તે વખતે તેને મૃત્યુના મહિમાની મહિતી નહોતી. પ્રાણુની જગમગ પરવા નહોતી!

પ્રાણુની પરવા શરીરના કષ્ટ ખૂણામાં લપાઈ રહી હોય છે તે કોણુ જાણે છે? અત્યારે તો તેના ઉત્સાહમાં ઝાટ આવી ગઈ હતી, ઉરના અરમાનો ઉરમાં જ ઝોસરી ગયા હતા. તેના હૈયામાં એક જ ચિંતા હતી કે ‘મોષ સંરક્ષિત સ્થાન મળી નય તો. પ્રાણુરક્ષા થઈ શકે. રાતવાસો કરવા માટે આજે તેના હાથમાં એક વૃક્ષની છાયા લપાણેલી નહોતી.

મૃત્તિ મોષની પ્રતીક્ષા કરતી નથી. સંધ્યાકાળ યથા આજો, અસ્તાચળે જતા સ્થાની લાલિમાએ પર્વત-પ્રદે-શને પોતાના રંગે રંગી નાખ્યો હતો. હિમશિક્ષાઓનો પ્રત્યેક ભાગ રક્તપણું બની ગયો હતો. જોર્જાં આંખ ધરાય નહિ, પરંતુ યાત્રિક માટે આ દશ્ય વધુ ભયજનિત બનાવનારું હતું. તેને એટલું જણ્યું ‘દુખ થતું હતું’ કે જાણે તેના જ લોહીના ઓઝા આરે દિશામાં છંદાઈ ગયા છે. શુંજ પશુ આગળ વધવાની પગ પરવાનગી આપતા નહોતા. આજુ શરીર દંડીને લીધે અકાઈ ગયું હતું.

સ્થાની લાલિમા ગઈ અને રાત્રિની કાલિમા આવી પહોંચી. લાલ રંગની શિક્ષાઓ રાત્રિરૂપી રાણીથી કરીને શીઠી પડી ગઈ. યાત્રિકે તેમાં મૃત્યુના આગમનનાં દર્શન કર્યાં. તેની ત્યાગીતા વધી, ધીરજનો અંત તો કષારનોય આવી ગયો હતો.

યત્રિજના મુખથી એકએક શબ્દો સરી પડ્યા; ‘હે લગચાન! રક્ષા કરે.’ ત્યારબાદ માથામાં-ગચ્છર આવવાથી તેજ શિવા પર તેનો દેહ ઢળી પડ્યો.

તેને મૂર્છા આવી રહી હતી. મોષ અનાજ આમીએ પોતાના કામળ કંઠકમળો વડે તેના મસ્તકને પોતાની એકમાં લીધું હતું. મૂર્છા વળતાં તેનાં અર્ધબીડાં નયનો ખૂણાં, સામે જોતાં જ તે ચોંકી જાયો. લાંબી રક્તવર્ણી જળ તથા લલ્ય કાંદીવાળો એક કાળો રંગનો માથુસ તેના મસ્તક આગળ બેઠો હતો. તે ધીરે ધીરે તેના મસ્તક પર હાથ ફેરવી રહ્યો હતો.

તેના હાથમાં કંઈક ચમત્કાર હતો. શરીરમાં ફરીથી ગરમી આવવા લાગી, ઉજ્જ્વલતા સંચાર થયો. તે અપરિચિત અકિતાના મુખમંડલ પર કોઈ દિવ્ય તેજ જળી રહ્યું હતું;

તેની નિદિપિ આંખોમાંથી અમૃતવર્ષા વ્યર્જિ રહી હતી. યાત્રિકે બોલેને તેમના ચરણોમાં ઉપકારની લાગણી સાથે શિર ઝુકાવું. એક પછી અક્ષર બોલ્યા વિના પોતાની પાછળ આવવાનો ઇશારો કરીને તેઓ એક તરફ ચાલવા માંડ્યા. યાત્રીએ તેમના ઇશારાનો અમલ કર્યો. હવે તેના જીવમાં જીવ આવ્યો હતો. સાહસ અને શક્તિ પણ વર્ધ્યાં હતાં.

(૨)

મિ. અલ્બર્ટ પવિત્ર ભારતભૂમિના યોગીઓ વિશે ખૂબ સાહિત્ય વાંચ્યું હતું અને ધણધણ સાંભળ્યું હતું. યોગ-માર્ગનાં પુસ્તકોનું એક પુસ્તકાલય તેણે વસાવ્યું હતું. યોગિક પ્રક્રિયાઓમાં તેને બહુ રસ હતો. લંડનની મુલાકાતે આવનાર કોઈ પણ ભારતવાસીની મુલાકાત લેવાનું તે ચૂકતો નહિ અને અહીંના યોગી પુરોહો વિશે પ્રશ્નો પૂછતો. પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે તેણે માલક અને ઇચ્છાશક્તિ (will power) ની સાધના કરી હતી. પરંતુ આટલાથી તેને સતોષ નહોતો. કોઈ હિન્દુસ્તાની યોગીનો શિષ્ય બનીને તે યોગાભ્યાસ કરવા ઇચ્છતો હતો.

પુસ્તકાલય યા ભારતીય પ્રવાસીઓને પૂછપરછ કરવાથી કંઈ દહાડો ન વચ્ચો. છેવટે તેમણે જાતે ભારતની યાત્રા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેઓ જાતે અહીં આવીને મુળેથી સદ્ગુરુની શોધ કરવા ઇચ્છતા હતા. તેઓ એક સુપ્રસિદ્ધ અને સાધનસંપન્ન કુળના નગીરા હતા; તેથી જરૂર નેગી સામગ્રી લઈને ભારતને પંથે પ્રયાણ કર્યું.

મોટી મોટી આશાઓ લઈને જહાજમાંથી ઊતરીને ભારતની ભૂમિ પર તેમણે પગ મૂક્યો, પરંતુ અહીં આવ્યા પછી તેમાં તેમને સરિયામ નિષ્ફળતા મળી. 'કુચરા દરથી રળિયામણ' એ કહેવતનો પ્રત્યક્ષ પરિચય થયો. એક અભવ્ય દેશમાં તે દેશનાં 'હૂપાં રત્નો' ને જોળવાં એ કેટલું અઘરું કામ છે એના અ્યાલ અનુભવીઓને જ આવી શકશે. જેને સાધના મારફતે મહાપુરોહોની મહિતી મળી તેને સાધનાને સહારે સારું જ ભારત-વર્ષ ખૂદી લખ્યા. ખરેખર તો કોઈ સચલ જ નહોતો. પરંતુ આ રીતે મહાપુરોહનું મિલન થઈ શકે ખરું ? પોતાના સહાયક તંત્રિકે તેમણે હિન્દી ભાષા પણ શીખી લીધી.

લગભગ તમામ તીર્થો અને જાણીતાં રથેશ્વરો ફરી વળ્યા. ધણી સાધુઓના સંપર્કમાં પણ આવ્યા; પરંતુ કોઈ જગ્યાએ મન માન્યું નહિ. તેમને લાયક શુરૂ ન જડ્યા.

અગાઉ કોઈ પુસ્તકમાં વંચિયું કે હિમાલયના અંદરના લાગમાં સમૃધ્ યોગીઓ નિવાસ કરે છે. હિંદમાં જઈને પૂજાં બધાએ તે અનુમાનને ટેકા આપ્યો; પરંતુ તેમનાં દર્શન કુલંભ બતાવ્યાં. રસ્તામાં વેકવાં પડતાં સંકેતો અલ્પ મહાશયને પોતાના હૃદ નિશ્ચયથી ડગાવી ન શક્યાં. તેઓ પોતાના નિશ્ચયમાં મક્કમ અને અડગ હતા. ઉપરના હિમાલયનિવાસી યોગીમણીની શોધમાં ! તેમને નિશ્વાસ હતો કે જરૂર કોઈ યોગ્ય યોગી મળી રહેશે.

હિમાલયનાં સ્થાનેતોના ચિત્રોની મદદથી અભ્યાસ કર્યો. તત્સંબંધે લાંબાલાંબા વર્ણનો લાંબ્યાં, અને અતે હરહારથી બે ત્રણ નોકરો સાથે લઈને કેદારનાથજીની યાત્રાએ પ્રસ્થાન કર્યું. ખૂબ આનંદ અને ઉત્સાહપૂર્વક આ યાત્રા પૂરી કરી. પરંતુ તેમને તો એથી પણ આગળ જવું હતું ! કેદારનાથથી આગળ આવવા માટે કોઈ નોકર તૈયાર ન થયો. પંડાઓ અને અન્ય જાણકારોએ આ સમજાવેને આગળ નહિ જવા ખૂબ સમજાવ્યા પરંતુ સાહેબ એકના બે ન થયા. જેને તો તાલાવેલી જાગી છે તેને કોણ શેષ શંકે ! આખરે એકલા જવાનો નિર્ધાર કર્યો.

બે-ત્રણ દિવસના ભોજન નેટરો પાક-શેરી અને કેટલોક જરૂરી સામાન થેલીમાં પેક કર્યો. કંઠીથી બચવા માટે ગરમ કપડાં પરિધાન કર્યાં; ફરખીન, લાકી વિગેરે વસ્તુઓ સાથે રાખીને કોઈ પણ માર્ગ નિશ્ચિત કર્યું વિના, અનુમાનને આધારે હિમાલયના ઊંડાણમાં ઘૂસવા લાગ્યા. લોકોએ તેને 'જહી' અને 'ખાગલ' સમજીને હસી કાઢ્યો. બધાએ એમ માની લીધું કે મૃત્યુને મહેમાન બનવા જઈ રહ્યો છે.

રસ્તો તો હતો જ નહિ. ચિલાઓ ફૂદીફૂદીને રસ્તો કરવાનો હતો. ધણીવાર તો કાચા પથ્થરને લીધે ઘૂંટણ સુધી પગ ખરડમાં ખૂચી જતા. કોઈ સ્થળે છલંગ મારવી પડતી તો કોઈ જગ્યાએ બેઠા ચઢવા મરવા પડતા. વળી કાઠકોઈ વખત છેક ઊંડાણમાં ઊતરવું પડતું હતું. ખરડ પર ક્યાંક એક પ્રકારનું ઘાસ જાગી જતું હતું. ચોરે ફર સુધી તો આ પથ જાણતાં હતાં. ભોજનની તો ચિંતા હતી જ નહિ, આખો દિવસ ચાલ્યા કર્યું. સૌશામ્યવાત સરિના સમયે એક ઝાડ મળ્યું. આ જ હવે છેલ્લું ઝાડ જાણતું હતું. બેઠા આવવાનો સંકલ્પ નહોતો છતાં લગભગ ફેરિયાં લાગીને પડ્યા રહ્યા.

રાત્રિની કારમી ઈરીએ તથા આંગણા દિવસના થાકે તેમને આગળ વધવાની મંજૂરી ન આપી. વારંવાર પાછા ફરવાની ઇચ્છા વધવા લાગી. પરંતુ હવે પીછે હઠ કરવામાં પણ આગ્રહનો સત્કાર હતો. વિચારોના વમળમાં ફસાયેલા તેમણે મનને મજબૂત બનાવીને આગળ વધવા માંડ્યું. હવે તો ખરક સિવાય બીજું કંઈ નમરે પડતું નહોતું. જોજનમાં પણ હડતાળના ભયંકર સંલગ્નતા હતી. જીંદગીને હોડમાં મૂકીને તે આગેફૂલ કરી રહ્યા હતા. નહિ આગળના રસ્તાનું ભાન કે નહિ પાછળનું ! ઝાળા ફારીને દૂરથીનથી ફર ફર દષ્ટિ ફેંકતા પરંતુ ત્યાં ક્યાંથી શરૂ હોય ! જતાં આગાને અજાણે પગલાં મારી રહ્યા હતા.

(૩)

પેલા અફસુત મહાત્માની પાછળ-પાછળ અલ્પદં ચોક્કસ આશ્વા હશે ત્યાં તો એક સ્થાને શરૂ જેવું જાણ્યું. તેની અંદર અરકનું નામનિધાન નહોતું. પરંતુ તેની બનેલી એક સ્વચ્છ અને સુંદર શરૂ હતી. તેમાં-એક શરૂનું મુગચમ તથા એક જૂનું કમરંગ પાયાં હતાં. ખસ, આ હતી મહાત્માજીની માથા અને મૂડી ! તેમની હુનિયાની દમિયાણી આટલામાં સમાઈ જતી હતી.

મહાત્માજીની પાછળ આશ્વર્ય પલ્લ શરૂમાં પ્રવેશ થયો. કતમે-નથુ માણસોનો સમાવેશ થઈ શકે એવું એ સ્થાન હતું. હવે તેમને શ્રદ્ધા ભેરી કે જરૂર આ કોઈ મહાશયી રો. ખેંચની પ્રાપ્તિ થઈ જવાના દરખાશો તે સાધક-જાણનાં સંકેતો વિસારી ગયા. થાક અને ટાક ક્યાં ભાગી ગયાં તેનો પતો ન લાગે.

ધાસની ભંડના કેટલાક હોડવાને મહાત્માજીએ હાથથી મસખા અને ઝોળામાંથી પ્યારા કાઢીને તેનો રસ તેમાં ફાલવ્યા. મહાત્માએ કહ્યું : 'તમારી જૂથ લાંબાક માટે આટલો રસ ખસ છે. તમે તેને પી જાઓ.' અલ્પદં આસનનું દુરત પીલન ક્યું. ખરેખર જૂથ અને થાક બંને સ્વનવત્ બની ગયાં. 'હવે આને અહીં' સ્થૂર રહો, કાલે હુનિયું જશે.' એમ કહીને મહાત્માજીએ પોતાના મુગચમ પર આસન ઘસાવ્યું અને આસનનું ચાલિકે પોતાનાં સાધનો પાંચરીને નિરાતે લખી ખેંચી.

બીજો દિવસ પ્રાતઃકાલે આંખો બીજાદીને વુઝે છે તો ગ્રામમાં પોતે એકલો જ જણાયો. કેટલાક વખત મુંઘી તો તે એ ભમણમાં રતો કે નિત્યકમરથી પરવારીને મહાત્માજી હમણાં અહીં આવશે. પળીચાર રહ જોયા જતાં તે ન દેખાવાથી તે મહાર આશ્વો. ગઠારતો ભયંકર આંધીનું સપ્તમ્ય જાણી ગયેલું હતું. જવાની દિશાત ન આવવાથી તે ગ્રામમાં પાછો આવ્યો. ખૂબ જારીકાળથી તે ગ્રામના પ્રવેશ ભાગનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો.

ગ્રામમાં કેવળ પંથર સિવાય બીજું કંઈ ન હતું. પેલું મુગચમ જેમનું તેમ યથાસ્થાને પ્રક્ટિ હતું. સ્ત્રી વખતે પોતાનું માથું ને તરફ હતું તે તરફ દષ્ટિ પડી. 'આ નોટલુક અને કલમ ઝોળામાંથી કાઢે કારી ?' તેને આશ્વર્ય થયું. નોટલુક બીંધી તે નેચા લાગ્યો. તેમાં મુકેલો એક વાજેલા કાચળ બોલીને તેને વાંચક લાગ્યો. તેમાં આ પ્રમણે લખ્યું હતું.

જ્યારંમુધી દેહની મમતા છે—પ્રાણની પવનાં છે ત્યાંમુધી આ દિવ્ય પ્રેશ મનુષ્ય માટે અગમ્ય છે. તેનું રહસ્ય જાણવા માટે મોતને મુઠીમાં રાખવું પડે છે. બ્યર્થ ફુસાદસતું પરિણામ સારું નહિ આવે. માટે પ્રમ્ણ હોય તો, તિમેટમાં જીવને સાધના કરી શકા છે. આ જવાબ પ્રેશનો નકશો છે. અદિત્યો રીધા ફેલાય પહેલી શકારો. જલદી જાઓ.

એકથી વધુ વાર તેણે પવને વાંચ્યો. નકશો નોંધ્યો. કંઈક મનમાં વિચારીને, મુગચમને પ્રણામ કરીને, ચાલતી પડી. તેજ દિવસે નકશામાંની એવાણી અનુસાર ચાલીને તે તિમેટ પહેલી ગયો.

(૪)

સ્લાસાથી થોડે દૂર એક પહાડની તળેટીમાં એ અજોજનો નાનકડો બગેસો હતો—તેને કુદિર કહેવી વધુ ઉપયુક્ત ગણુશે. લોકો તેને પાગમ માનતા હતા. મોટે ભાગે તે કમરમાં એક કપડું લપેટતો અને સરીરનો બાકીનો ભાગ ખુદસો રાખીને પવતોમાં આમતેમ રમખા કરતો હતો. ક્યારેક તો પાંચ-સાત દિવસ પછી પાછો ફરતો. કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત લોકો તેને 'યોગી' તરીકે ઓળખાવતા હતા. તે શું જામે છે અને ક્યારે જામે છે તેની કોઈને કંઈ જ ખબર નહોતી.

જ્યારે કોઈ તેની પાસે જતું તો તેને તેશીથી એક જ સલાહ પૂછતો—'તમને સરીરની મમતા છે ? મરુતો કર છે ?' તેને જવાબ ને, 'કેશર મળતો તો તે કંઈ કલા વગર મેલું ફરતીને ચાલવા માંડતો. ને કોઈ રોજ કરીને મેં મરહુનીની ખાતર નથી' એમ કહી દેતું તો તે તેના પગ પકડીને ખૂંચ ખૂંચ શરૂતો અને એટલું જ કહેતો—'મારા શરીર પાસે જીવને તેમને અહીં બોલાવી લાવો.' વધુમાં કહેતો, કે 'પેલા ચાલેના પવતોમાં તે રહે છે. મરુતો મુકાબલો કરવાની જેની ક્ષમિત હોય તે જ ત્યાં જઈ શકે છે.'

એક દિવસે પહેલી સવારે બીજાને તેણે પવતો તપ્ત ચાલવા માંડ્યું. ત્યારબાદ કોઈએ તેને નોંધ્યો નથી. લંડનથી તેનાં સગાં-સગંધીઓ તેની શોધમાં સ્લાસા મુંઘી પહેંચ્યાં હતાં, પરંતુ ખાલી હાથે અને પાંચે મોઢે તેમને પાછા જવું પડ્યું હતું.

श्री महाशक्ति सेवासंघना ઉદ્દેશો

1. શ્રી શક્તિમંદિત, દીનસેવા, સમાજસુધારણા અને સંસ્કારિતા માટે પ્રચાર કરવો.
2. કલિદેવના સામ્રાજ્યમાં દિનપ્રતિદિન આપણે આપણા ધર્મથી વ્યુત થતા બધીજે છીએ, નેથી જેમ અને તેમ પૂર જોરથીયથી ધર્મનો પ્રચાર કરવો અને કરાવવો તે અમારું મુખ્ય ધ્યેય છે.
3. માતૃભૂમિ, માનવ સમાજ, તથા પ્રાણીમાત્રને ઉપયોગી અને કલ્યાણકારક હોય તેવી હા-કાર્ષ પ્રવૃત્તિને અલાવવા, વેગ આપવા, મદદ આપવા અને તેઓની સિદ્ધિ અર્થે જે કંઈ યોજના કે કાર્યક્રમો હજી કરવામાં આવે તેને અમંસી બનાવવા પ્રયત્નો કરવા અને કરાવવા.
4. જનસમાજની કલ્યાણકારક પ્રવૃત્તિ માટે શિષ્ટ અને સરળ સાહિત્ય તેમજ "શ્રી મહાશક્તિ" માસિક દ્વારા પ્રચાર કરવો.

[માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૪-૦-૦ રાખવામાં આવ્યું છે.]

5. મહાશુજરાતનાં શક્તિધર્મના યોદ્ધા ઝંડાના નીચે ચાલતી મંથ, આમિત્ર અને હિંસાની બદીઓનો જડમૂળથી તાલ કરાવવા પ્રયાસો કરવા અને આવા હામીની સફળતા માટે શ્રેષ્ઠ સાહિત્ય દ્વારા પ્રચાર કરવો.
6. શ્રી મહાશુજરાતનાં પ્રચલિત અને બીનપ્રચલિત શક્તિમંદિરોની સાસી અને સંસ્કારી મહત્તાથી જનતાને માહિતગાર કરવી, તેમજ યોદ્ધા વહેમો વગેરે દૂર કરાવવા પ્રયત્નો કરવા, યાત્રાળુઓના ઉપયોગનાં સાધનો અને ધર્મશાળાઓનો દુરુપયોગ થતો અટકાવવો.
7. ધર્મની જાવનાના અગ્નિ ઉપર જે બરખ લાગી છે એ દેશને ઊઠાડી મૂકી એ જ્યોત (અગ્નિ)ને ફરીને સતેજ કરવી (એટલે કે પુષ્કળ પ્રમાણમાં ચારે તરફ ધાર્મિક પ્રચાર વધારવો)

લખના: શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘ જનરલ. પોસ્ટ અમદાવાદ.
ગ્રાફીસ પાછળ

તા. ૬.—સંપના સભાસભી વાર્ષિક શ્રી માત્ર ચર જના આપી સંપના સભ્ય બનો. જદારમામથી શ્રી મોક્ષનારે પાંચ આનાની ટીકો મોકલી આપી. તેમને એ રૂમમાં બાપેલ, ધરમાં વસાવણ લાવકે "શરણાગત દીનાર્ત." નો આખો શક્તિમંત્ર એટ તરિકે મોકલી આપવામાં આવશે જે આખા મહેન ૧૦૦ ઉપરાંત સભ્યો નોંધી આપશે તેમનું નામ માસિકમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે.

નોંધ:—જે ધર્મપ્રેમી અને શક્તિપ્રેમી લાભ-બહેના શ્રી સદુચ્ચટી મહાવજ્ર માટે, અથવા અખરડ જ્યોત મટે અથવા શ્રી મહાશક્તિ-માતાઠના પૂજન માટે જે કંઈ રકમ મોકલી આપશે, તેની વિગતવાર નોંધ રિપોર્ટમાં જાહેર કરવામાં આવશે.

(વૈષ્ણવ જન તે તેને કહીએ ... રાજ)

નાથ ! અનંત બનાવ્યો મુજને, લીલા આવી તારી રે;
ઠાલવી ફરી ફરી ભરતો ઘટમાં, નિત નવજનન-વારિ રે. ૧
ગિરિ, નદી-તીર પર લઈ જઈને તું, આ વાંસલડી બળવે રે;
નિત નિત નવલાં તાન મધુર, કંઈ, પ્રાણ પૂરી ઉપભવે રે. ૨
અમૃત સ્પર્શ થતાં તુજ કરનો, હૃદય વિપુલ નવ માથે રે;
તજે હૃદય લધુ મુજ, નિજ સીમા, વાણી-હરણ ઉસારાયે રે. ૩
દાન અનંત પ્રભુ યુગ યુગ તું, નિરાદિન વરસ્યાં જાયે રે;
નાની શી મુજ અંજલિ ઝીલે, તોય ન પૂર્ણ ભરાયે રે. ૪

સાર (ચોપાઈ)

મુજને નાથ ! અનંત બનાવી, લીલા વિષવિધ કરતો આવી;
ફરી ફરી ઘર આ ખાલી કરતો, નવજનન-જળ એમાં 'ભરતો,
મધુર નાદથી બસો બળવે, અમર' સ્પર્શથી ઉર બહુલાયે;
દાનવૃષ્ટિ તુજ અનંત થાયે, હાથ હોય મારા ન ભરાયે.

સ્પષ્ટીકરણ

૧. પ્રભુએ આપણને અનંત બનાવ્યા છે. (આપણે પુનરપિ જનને પુનરપિ મરણ પુનરપિ જનની-
ઠાંઠે જાગતમ્ કરવું પડે છે. વારંવાર જન્મવું અને મરવું પડે છે. એનો અંત જ આવતો
થો) આવી તેની લીલા-અનંદમયી ક્રીડા છે. (પ્રભુએ લીલા માટે આ જગત ઉત્પન્ન કર્યું છે અને
પ્રભુની લીલા અનંત છે.)

પ્રભુ આ કાલકાંડુર પાત્ર (દેહરૂપી ઘટ)ને વારંવાર ખાલી કરે છે અને તેમાં નવજનનરૂપી
જળ ભરી કરે છે (બરેકું ખાલી થાય છે અને ખાલી થયેલું ફરી ભરાય છે. આ ઘટમાળ અનંત
આસતી રહે છે.)

૨. આ (દેહરૂપી) બંસીને પ્રભુ ગિરિ અને કંદેરામાં (જાયે અને નીચે-ઉચ્ચ અને નીચ યોનિમાં
લઈ જાય છે અને તેમાં નિરંતર નંદીનવાહરી માધુરી પૂરે છે-પ્રાણવાયુ પૂરે છે. (આપણે જિન્ન-
જિન્ન યોનિઓમાં અવતરવું પડે છે પણ ક્ષણ પ્રભુ અત્યુચ્ચ દરેક યોનિમાં નવજનન આપે છે
તેમ જ પ્રાણુ પણ એ જ પૂરે છે.)

૩. પ્રભુના હરના અમર સ્પર્શથી આપણું તાનું હૃદય હૃદયે લીધે તેની સીમા તંજે છે (આનંદથી
ઉભરાઈ જાય છે) અને કાંઈ કાંઈ ઉદ્ગારો કાઢે છે-તેમાં આનંદની ઊર્મિઓ ઊછળે છે. (આપણને
જન્મ-અને પ્રાણુવાન બનાવી પ્રભુ ખસી જતો નથી પણ અદર્શિય આપણી સંભાળ લેવા એ
તત્પર છે. એની પ્રતીતિ કરાવવા સ્પર્શ પણ કરતો રહે છે. એ રીતે એનો સાક્ષાત્કાર કરાવી દિવ્ય
આનંદનો અનુભવ પણ કરાવે છે.)

૪. પ્રભુની અનંત બક્ષિસે આપણા આ નાના હાથમાં આવે છે (હવા, પાણી, પ્રકાશ, ફળ ફલ વગેરે જીવનની બધી જરૂરિયાતો વિનાશક્યે પ્રભુ તરફથી આપણને મળે છે.) યુગો પસાર થાય છે અને પ્રભુ તો આપતો જ રહે છે. (યુગોના યુગથી પ્રભુના અનંત દાનની વૃદ્ધિ થઈ કરે છે) પણ આપણા હાથ (નાના છે તો પણ) અરાતા નથી-આપણને સંતોષ થતો નથી.

રહસ્ય

મન્વન્તરાગ્નસંલ્યાનિ સર્ગઃ સંહાર એવ ચ ।

ક્રીડાન્નિર્વૈતકુરુતે પરમેન્દ્રી પુનઃપુનઃ ॥

(મનુસ્મૃતિ-૧; ૮૦)

મન્વન્તરો અસંખ્ય છે, વિષ્ણુની સર્જન અને સંહાર પણ અસંખ્ય છે. પરમાત્મા એ બેધુ ક્રીડારૂપે ફરીફરી કરે છે. આથી આપણને દાનિ થતો નથી પણ લાલ થાય છે. આપણને નવજીવન મળે છે. આપણામાં નવા પ્રાણ પુરાય છે. દિવ્ય આનંદ અનુભવવાનો લાલ મળે છે અને જીવનની જરૂરિયાતોની તમામ વસ્તુઓ મળે છે. આ પ્રભુની કૃપા છે પણ આપણે તે સંમનતા નથી તેથી અસંતુષ્ટ રહીએ છીએ અને કુઝળી થઈએ છીએ.*

*વિવર ટાગોરકૃત 'ગીતાગોવિંદ' કાવ્ય ૧ ઉપરથી અનુવાદિત.

જીવન પુષ્પ

ચૂંટી લે ફૂલ આ વિલંબ વિષ્ણુ કંઈ,
રજમાં રાજાપ રખે એ ખરી રે લોલ—ચૂંટી ૧
તારી ફૂલ-માળ મહી સ્થાન બલે ના મળે,
ચૂંટી કરે ધન્ય, હસ્ત-સ્પર્શથી રે લોલ—ચૂંટી ૨
જાણું મહી રખે દિવસ જાય આધર્મી,
વેળા વહી જાય ઉપહારની રે લોલ—ચૂંટી ૩
ઘેરો ન રંગ બલે સુગંધ મંદ હોય,
સેવામાં લે ઉપયોગમાં રે લોલ—ચૂંટી ૪
વાર છે વિષ્ણુ હજી ચૂંટી લે ફૂલ આ,
રજમાં રાજાપ રખે એ ખરી રે લોલ—ચૂંટી ૫

સાર (સિંધાઈ)

વિના વિલંબે ચૂંટી લે હું, રજમાં રાજાપે આ ફૂલકું;
ફૂલમાળને ચાગ્ય નથી એ, ચૂંટી ધન્ય કરી લે એને,
સંખ્યાએ દિન-આધર્મી જાય, વેળા ઉપહારની વહી જાય,
મનહર રંગ, સુગંધ ન લેયો, ચૂંટી લે એ, સમય હજી છે.

સ્વપ્રીકરણ

૧. સંસાર-ઉપવૃત્તિ આ જીવન-પુણ્ય હજી રજા ઉપર છે. તેને ઈશ્વરનો આશ્રય મળેલો હોવાથી ઉત્કૃષ્ટ રથાને છે અને તેથી સ્વાભાવિક રીતે દિનપ્રતિદિન વિકાસ પામતું જાય છે અને પ્રભુને અર્પણ કરવા લાયક છે. તે નીચે પડી (વિષયાસક્ત બની-માયામાં પડી) ધૂળધાણી થઈ જાય એવા બચ રહે છે. માટે વિસંબ કયાં વગર તેને ચૂંટી લેવા જીવાત્મા પરમાત્માને વિનંતી કરે છે.

૨. તેને પ્રભુની કૃપાભાગમાં બંધે સ્થાન ન મળે-પ્રભુના પ્યારા બની તેમને કડી-હાથે-વિરાજમાન થવાનું સફળામ્ય બંધે પ્રાપ્ત ન થાય-પણ તેને પોતાના કર વડે સ્પર્શ કરી ચૂંટી લેવા (પ્રભુના વરદ હસ્તનું સ્પર્શ-સુખ અનુભવવા જેટલું) માન મેળવવા) જીવ પ્રભુને પ્રાર્થના કરે છે (તેને ચૂંટીને-વિષયાસક્ત મનને વિષયો તરફ જઈ અટકાવી પોતાના હાથમાં લઈ લેવા-પ્રભુના તરફ યાજના, જીવ પ્રભુને વીનવે છે.)

ચૂંટી વખતે જીવને કુરુપ થાય તેના કરતાં વધારે શ્રમ-કુરુપ તેને ચૂંટનાર પ્રભુને થાય એમ છે. કારણ કે તે વિષયોમાં બહુ જ અસક્તિવાળું છે, તેથી પ્રભુને બહુ શ્રમ લેવો પડે એમ છે. પણ તેની દરમિયે ન કરતાં તેને ચૂંટી લેવા જીવ પ્રભુને વિનંતી કરે છે, હજી દિવસ છે. (મૃત્યુનો અધિકાર આવવાની વાર છે તેથી ઉપદ્રવ આવવા માટે અનુકૂળ સમય છે) પણ દિવસ આશીર્વાદ જાય-અણધાર્યું મૃત્યુ આવી પડે એ અને જીવન-પુણ્ય પ્રભુને અર્પણ કરવાનો વખત વીતી જાય-એવી જીવને ભાવિ રહે છે.

૩. એના બાહ્ય રૂપમાં સારા ન હોય તેમ જ એની આંતર, સુગંધ પણ મંદ હોય (જીવનપુણ્ય બદારથી અને અંદરથી સારું ન હોય) તો પણ હજી વખત છે-મૃત્યુ આવવાની વાર છે-ત્યાંસુધીમાં તેને ચૂંટી લઈ સેવાપૂર્ણમાં ગાપરવા-પ્રભુને ચરણે જીવન સમર્પણ કરવા, જીવ પ્રભુને પ્રાર્થના કરે છે.

રહેસં

સંસાર એ પ્રભુનું ઉપવૃત્તિ છે. આપણું જીવન એ એમાં ઉત્પન્ન થઈ વિકાસ પામતું પુણ્ય છે. તેને તેના મોલિક ઈશ્વરને ચરણે અર્પણ કરવું જોઈએ તો જીવ જ પ્રભુની પૂજા માટે યોગ્ય ગણાય. ત્યાંસુધી જીવનપુણ્ય નીચે-માયાની ધૂળમાં પડી જાય ન હોય ત્યાંસુધી તે તાણું-પ્રભુને અર્પણ કરવા લાયક ગણાય એવું જીવનપુણ્ય તેના અંત-મૃત્યુ આવે તે પહેલાં પ્રભુને અર્પણ કરવા ભક્ત હજી છે. પણ તે માયામાં ઘણું જ અસક્તિવાળું હોવાથી તેને સંસાર-રજા ઉપરથી ચૂંટવાનું કામ ભક્તને ઘણું કઠણ લાગે છે. વળી તે બહુ સાદું ન હોય તો પ્રભુ તેને સ્વીકારે પણ નહિ. તેથી તેના સ્વીકાર કરાવવાનું કામ પણ ભક્તને કઠિન લાગે છે. પ્રભુ જ તે બંને કામ (ચૂંટવાનું અને તેના સ્વીકાર કરવાનું) કરી શકે એમ છે. આથી જીવનપુણ્ય ચૂંટી પ્રભુ તેને પોતાની પૂજામાં સ્વીકારી લે એવી, ભક્ત પ્રભુને વિનંતી કરે છે.

ભક્ત માયામાં પડી પોતાના જીવનને ધૂળધાણી કરી નાખે પણ મરણ થતા પહેલાં તેને પ્રભુને ચરણે અર્પણ કરી દે એવી ઈચ્છા રાખે છે અને તે સફળ થાય તેટલા માટે તે પ્રભુને પ્રાર્થના કરે છે. *

વાર્તા શું કામ કરે છે ?

[વાર્તાથી યતી અદ્ભુત અસર]

અનુવાક: શ્રી 'પુનિતપદ્મેભ્યુ'

[૧]

ધણી વર્ષો પહેલાંની આ વાંત છે. ઇટાલા સદે-
રના ડેપુટી કમેન્ડર તરીકે શ્રીયુત સપ્ટની નિમણૂક
થઈ હતી એક દિવસ એક વિચિત્ર પ્રસંગ બન્યો.
બોજનાઈ કમ્પની પરવારીને તેઓ પત્રંગ પર આગ
પાડ્યા હતા. લગભગ રાતના દસ વાગ્યાનો સમય હતો.
લક્ષમણ હાજમ, સાહેબની પત્રંગથી કરી રહ્યો હતો.
સાંતિનો ભંગ કરીને સપ્ટએ વાતના શ્રીચ્છેય માંડ્યા.

'કેમ લક્ષમણુ! કેમ એકાદ સારી વર્તા તો સંભળાવે'

લક્ષમણુ—આપને હું શું 'સંભળાવી શકું? આપે
હજારો પુસ્તકો વાંચ્યા છે અને લાખો વાર્તાઓ સાંભળી
છે. આપ શેજ જે કેસો ચલાવે છે તે શું વાર્તાઓ
નથી કે આપ કેઈ કહો તે હું સાંભળું તો વધુ ચેત્તવ્ય રહ્યુવ.

સપ્ટ—નાના, લક્ષમણુ! આજ તો તારા મુખે જ
વાંતે સાંભળવાની છપ્પાં છે. મારી વાતો પછી કેક
દિવસ ફેરીશ. આ જ તો શું જ કર કર.

લક્ષમણુ—આપનો આમંત્ર હું જે તો સાંભળો
સાંભળે. વચમાં વચમાં ટીપ્પણી પૂરતા રહેજો—અચાન
આપતા રહેજો. નહિ તો એવું બને કે આપ જોઈ
નહો અને હું બકતો રહું!

સપ્ટએ તેમ કહવાનો સ્વીકાર કર્યો. લક્ષમણુ વાતની
ચરખાંત કરી.

'સાંભળો, સાહેબ! અરબસ્તાનમાં એક બાદશાહ
હતો. એક દિવસ રાત્રે દારીએ અગાસીમાં બાદશાહનો
પત્રંગ મિલગ્યો. બનાગાના દિવસો કલા. સંખત ગરમી
પડી રહી હતી. ખસતી ટીકીએ બાંધી હતી.'

સપ્ટ—હા, પછી?

લક્ષમણુ—સાવ સોનાનો પત્રંગ હતો. રેશમની
કિનારીઓથી. તેને શણગારમાં આવ્યો હતો. એટલે
મંદર ગઈએ પાથર્યો હતો. તેના પર જગલાની પાંખ
જેવી સફેદ આદર નિખળી હતી. ચોતરફ બીજા તકિયાએ
પણ પડ્યા હતા. ફૂલોની પથારી પાથરીને દારી એકાદતે
તેની શોભા જોઈ રહી હતી.

લક્ષમણુ—દારીના મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે
પાંચ મિનિટ આ મુલાકામ પથારીમાં સુવાની મોજ હું
પણ માણી લઉં. રાત્રને આવવાની હળુ થઈવાર છે.

મૂળ લેખક: માસ્તર શ્રી પારસચંદ્ર

એમ માનીને તેણે વિચારને અમલમાં મૂક્યો. આ મન
ખરેખર શયતાન છે. કેવે વખતે શું કરી બેસશે એ
કળા શકાઈ નથી!

સપ્ટ—આરે કરી દારીએ!

લક્ષમણુ—દારી આવ્યો દિવસ વેતરૂં કરીને યાદી
મંઈ હતી. અને વધારામાં તે અરસામાં તેની તબિયત
પણ નરમ-અરમ રહેતી હતી. ઉપરથી ટીકી દવાનો
સંચાર અને નીચેથી મહેડી રહેલા ફૂલોની સુમધી!
નંતબેતામાં દારીની આવ્યો મોંઝાઈ મંઈ.

સપ્ટ—અરે! મળત કયોં જોણે.

લક્ષમણુ—શુભારે એકાદ કલાક બાદ, બોજનાઈ
નિષ્ઠા સધતે, બાદશાહ-સલામત આરામ કરવા માટે
ઉપર આવ્યા. પૂર્ણમાની ચાંદની પૂરબદારમાં અમડી
રહી હતી. બાદશાહની નજર પત્રંગ પર પડી ને તે દારીને
મતેલી જોઈને અમકયો.

સપ્ટ—આવી બન્યું બિચારીનું!

લક્ષમણુ—બાદશાહે દારીને હોઠાળીને જમાડી. રાત્રને
સામે જોએલા જોઈને દારીના મોતિયા મરી ગયા—છઠ્ઠા
છટ્ટી ગયા. વચની મારી તે અરધર જીપી રહી હતી.
હાથ જોડીને બાદશાહનાં ચાણે પકડી લીધા અને મુસકે
મુસકે ચોવા લાગી. અંધળા ઇતિ સુધીની વાત રજૂ
કરી. બાદશાહે કહ્યું કે, 'આ મુન્દો કેઈ સાધારણ
મુન્દો નથી; તે બિલકુલ માફ તો નહિ જ થાય તે
જૂલથી આમ કયું હોવાથી તેને હવડી સજા કરીશ.'

સપ્ટ—વાર, પછી તેનું શું થયું?

લક્ષમણુ—બાદશાહે જેમ સોંકેળને બિચારીને તમામ
હકીકત કહી તત્કાળથી. બાદશાહે જેમમતે કહ્યું કે,
'તમને ઠીક લાગે તે સજા ફરમાવો; ધારણ કે સાચી
રીતે તેણે નમારો જ મુન્દો કર્યો છે.'

સપ્ટ—પંજી જેમને શું કહ્યું?

લક્ષમણુ—જેમ સાહેબએ ફરમાવ્યું કે તે સાક
મિનિટ સુધી પત્રંગમાં રહી રહી હોવાથી સાક ફટકાની
તેને સજા ફરવામાં આવે છે.

સપ્ટ—મફ સખત શિડ્ડા કરી!

લક્ષમણુ—જીએ દેહો મળવાથી માંનવી, માનવી
મરીને કસાઈ બની નવ છે. દિલમાંની દવા દૂર થાય
છે અને રૂતા હલવામાં વાસો કરે છે.

અમુ—વારુ, આગળ વધો.

લક્ષ્મણ—આવી આકરી સગ સાંભળીને બાદશાહ પશુ ચોડી જાયો. બાદશાહે મનમાં વિચાર્યું કે ને કોઈ આદમી દારા આ સગનો અમલ કરવામાં આવશે તો તે દારાના બાર વાગી જશે. તે બિચારી મરણને અરણ્ય યથ જશે.

સમુ—આ દિસામે રાત્રીમાં સમજદારિત તો હતી.

લક્ષ્મણ—એટલામાં બેગમે જાતે જ જાહેર કયું કે હું મારા હાથે જ જાળનો અમલ કરીશ. ખૂદી પરથી ચામડાનો ચાણક જાણીને બેગમે ચાર-પાંચ ચોડી દીધા. બિચારી દારી રોતી રોતી ધરણી પર ઢળી પડી. પરંતુ એવું ગણું કેટલું કે વાતવાતમાં તે ચાકી મર્યા.

સમુ—વાત સાચી છે.

લક્ષ્મણ—બાદશાહ ફટકાની ગણતરી કરતો હતો. બરેબર ત્રીસ ફટકા માર્યા ત્યાં સુધી તો દારી રોતી રોતી તે સહન કર્યું જતી હતી પરંતુ ત્યારબાદ તેના ગુપ્ત પર એકાએક અણધાર્યો પલટો જણાયો. એક ત્રીસમા ફટકાથી તે અધઃપાત્ર કરવા લાગી.

સમુ—તેવું શું કારણ ?

લક્ષ્મણ—જરા ધીરજ રાખો. એક પછી એક બધી વાતો આપ મેને બોલશે.

સમુ—બહુ સાહે.

લક્ષ્મણ—સગ પૂરી થયા પછી બાદશાહે દારીને પૂછ્યું કે અડધી સગ સુધી રહ્યા પછી તું દારી તેવું શું કારણ કે દારીએ જવાબ આપ્યો કે, 'મને રાજાસાહેબમાં સખત દુઃખ થઈ હોવાથી હું રહતી હતી. પરંતુ તે પછી મારા મજબૂમાં એક નવો વિચાર રૂપો. મને એમ થયું કે એક કલાક પતંગ પર સુઈ રહેવા બદલ મને સાઠ ફટકાની સગ થઈ તો, આખી રાત તેના ઉપયોગ કરનાર બાદશાહ-સલામતને કેવી છુરી સગ થશે કે બેગમ સાહેબાને પણ તે સગના ભાગીદાર બનવું પડશે. આપ બંનેને અસંખ્ય ફટકાની સગ થશે ત્યારે તમારી કેવી વહે થશે ? મને એ વાત પર હસવું આવ્યું, કે સગ કરનારને ચોતાની સગનો ખ્યાલ નથી હોતો. જેમ મને પતંગ પર સતેલી નેહને આપ ગુસ્સે થયા તેમ આપને પતંગ પર સતેલા નેહને ખુલાની ખડા મરણ તમારા પર જરૂર જીતશે. મારા અધઃપાત્ર આ ગૂઢ રહ્યું છે.'

જસ, આ સંજોએ રાત્રાના હલકાને આરપાર વિધી નાખ્યું. સંજોએ ધાધું કામ કયું. હમ પર કારે

ચોટ લાગી. બાદશાહે તાજને ફાવી દીધા; બરો દેશ દીધા અને કફની પહેરીને ચાલતી પકડી. શુંદરે જેમ અડધી રાતે પ્રયાણ કયું હતું તેમ રાત્રી પણ અડધી રાતે વનની વાટે સિધાવ્યા.

સમુ—વાહ, લક્ષ્મણ ! તે તો ખૂબ જ પ્રેરક અને સચોટ વાર્તા કહી. હવે મારે પણ આ પતંગનો ત્યાગ કરવો જ નોંધવો. આટલું કહીને તેઓ પતંગ પરથી નીચે જીત્યા અને જમીન પર કામળા બિજાવીને તેના પર સુઈ ગયા.

[૨]

આખા ઇલાવા શહેરમાં વાત વાધુવેગે વહેતી થઈ કે ફરતકલાસ મંજરદેટ શ્રીપ્રત સમુ રૂ. ૫૫૦ ની માસિક આવકને લાલ લંગાવીને ફકીર બની ગયા છે. જગલાના દરવાજા, અખલીના ઝાક નીચે, એક કામળા બોલીને, એક વખતના ડેપુટી કલેક્ટર, ફકીરી વેપમાં બેસા છે.

આ સમાચાર સાંભળીને તરત જ ઇન્ડાકલેક્ટર, ઇન્ડા ડી. એસ. પી., અન્ય મથુ ડેપુટી કલેક્ટરો તથા જોયા મોખીદારો ખનાવવાના સ્થળે પહોંચી ગયા.

કલેક્ટર—અરે મિસ્ટર સમુ ! તમને વળી આ જુલ કમીથી વળગ્યું ? આપના સમય દરમિયાન જનતાની ચાહના આપે સંપાદન કરી છે. લોકો આપને ખૂબ ચાહે છે અને આપે શા માટે આ રાજીનામું મોકલ્યું ? હું તમારું રાજીનામું મંજૂર કરવા જરાયે રાજી નથી.

સમુ—આજ દિન સુધી અધાનને લીધે, મધ્યકાલી ત્યાં સુધી સરકારની નોકરી કરી. હવે 'ચોટા સરકારની નોકરી કરીશ.

કલેક્ટર—ચોવીસ કલાકમાં પચીસ કલાક સરકારી કામ કરો અને જાકીના સમયના આપને ઠીક લાગે તેમ ઉપયોગ કરો. તમે પણ 'જગવાનું' નામ લેને અને હું પણ તમારા સાથમાં સાદ પરાવીશ.

સમુ—સગ કરનારને એ વાત નથી હોતી કે તેને મારે પ્રભુ તરફથી હા સગનો બદાબસ થઈ રહ્યો છે. આ સંજોએ મારા કામમાં હોવાને હમ મચારી નાખ્યું-મારા કામમાં કાળજીને ફેરી નાખ્યું.

ત્યાં બેઠેલા એક સત્સંગી અને સંતત્રેમી અમલદારે કલેક્ટરને નમ્રતાથી કયું; 'હજુર ! જ્ઞાનકી જાણ જ્ઞાનકી ધારા-તાનકડારી જેટલો વાગે તે ધાવશ થયા વિના રહે જ નહિ. મારો નાનો બાપ એક જિન્મ

ફરજાનો સરકારી અમલદાર હતો. એક રોજ એક કાળા સાથે દેડકાને પકડ્યો અને તેને ખાંધ ગયો. આ બનાવથી તે જાંડા ચિંતનમાં પડી ગયો. તે વિચારવા લાગ્યો કે મૃત્યુપી સાથે માનવપી દેડકાને આ પ્રમાણે મળી જશે. બસ, તે જ વખતે તેણે સાંધતો સ્વાચ સજી લીધો. આજ સુધી તે ક્યાં છે તેનો પતો જ નથી. એ તો સાહેબ ! જોને થા વાગ્યા હોય તેને જ સમગ્રજગત ખીખીને તેમાં ગમ ન પડે.

કમેકટર—મી. સમુ ! માત્ર કહેવું ન માનો તો કંઈ નહિ, પરંતુ તમારા બાળબચ્ચા સાથે તો જવું નેઈ એ ને ! જુઓ, સામે ખૂણમાં તમારી ખૂણસુરત સી અને દેખાવડો બાળક રડી રહ્યાં છે ! તમારા વિના તેમની કંઈ કુદરેશ થશે ! તમારા બાળકમાં સરકારનું સિંચન કેમ કરશે ! તમારી ગૃહસ્થાવનની જવાબદારીઓ આ ક્યાં પછી ફરી ધારણ કરવે દમણાં આ વિચાર માંડી વાળો.

સમુ—હવે એ બધું વાતને પકડીશો તો મહેરવાની. જે તીર ફેંકાયું છે તે હવે કહી પાછું ફરનાર નથી, હંવાની પિસ્તોલમાંથી વેરાગ્યની જે ગોળા છૂટી છે તે તેવું શમ કરીને જ જપેરી, યુકેલું યુકેલું ચાંદી જવા માટે સાધકાજ ધું. ગરીબ બોળી અને અમણ જનતાના પેસા પગારરૂપે સ્વીકારીને, મેં બચવાનનો જે બર્ષકર ગુન્હો કર્યો છે તેને માટે મને સજા જરૂર થશે, આજસુધી હું પુરથી પર બેસીને બીજાઓને ન્યાય આપતો હતો, હવે હું મારી ભત્રીજા ન્યાય કરીશ. જે પેતે જ ગુન્હેગાર છે તે બીજાને ન્યાય આપવા માટે નાલાયક છે.

લોકોએ ખૂબખૂબ સમજાવ્યા, પરંતુ જે દુનિયા એક વખત ખારી યઈ ચૂકા તે ફરીથી ખારી કેમ બને ! ન છૂટકે કમેકટરને રાજીનામું મંજૂર કરવાની ફરજ પડી. આ જાણુ લક્ષમણ હજમ માયું ફરી-ફરીને શ્રીમતી સમ્રાત ચરણમાં છાતીકાટ રુલન કરી રહ્યો હતો. તેને પસ્તાવો થયો કે 'મારા કંઈ બેગ કાગ્ય કે મેં સાહેબને આ વાત કરી ! વાતા આટલી હઠ સુધી અસર કરી શકે છે એવું મને બાન હોત તો આવી વાતા કહેત જ નહિ.'

[૩]

ઈલાના સહેરથી એક માઈલને અંતરે ઇલિજે વમુનાજી વહી રહ્યાં છે. એક અધિવા ધાટ પર જૂતપૂરે કે. શીયુત સમુજી ચાલિયિતે બેઠા છે. સરીર ફાટી કામળી છે અને હાથમાં એક મોટી સોટી છે. વમુનાના નિમંણ જગમાં જિભા રહીને ઘાટપર સોટી ખખડાવતા અને ક્યારેક આપોઆપ બેલી બેઠા—

"જોને હોયે લાગે ચોટ, મુકે હરિમારગમાં દોટ"
લગભગ દસ વાગ્યે ઝોળા લઈને બિસાથે' ગામમાં જતા. લોકો તેમનાથી પરિચિત તો હતા જ, બધા બાવના કરતા કે આજ અમારે ઘેર આવી પ્રસાદ સ્વીકારે તો સાહે. રેટલીના દુકકા માગી લાવીને તે ઝોળીને વમુનાજીમાં ફગાડી દેતા. ત્યારબાદ ઝોળીને આંબલીના ઝાંઝી કાળીએ લટકાવી દેતા. સાંજના ચાર સુધી ઝોળી ત્યાં જ હતા ખાતી. પછી તેમાંનું ચોકું ચોતે ખાતા અને બાકીનું વાંદરને ખવડાવી દેતા. ફાટી કામળી સિવાય બીજું એકેય વસ્તુ પાસે રાખતા નહોતા. આ પ્રમાણે લાગલામટ બાર વર્ષ સુધી ઇલાવા શહેરમાં જ, ઇલાવાના કે. કમેકટરે તીવ તપસ્યા કરી.

[૪]

દિલમાં 'ખટકો' લાગેલો અને સોટી 'ખખડાવતા' હોવાથી લોકો તેમને 'ખટખટ બાબા' ને નામે ઓળખતા હતા. એકવાર ખટખટા બાબાએ કાંઠારો કર્યો, તેમાંથી ઘી ખૂટી પડ્યું. ચૂલા પર મોટા તાવડો ચડાવ્યો હતો, કાંઠારાના સ્થળથી શહેર દૂર હતું, તેમણે એક ચેકાને બોલાવીને કહ્યું, કે વમુનાજીમાંથી જે તપેલાં કરીને પાણી લાવીને તાવડામાં નાંખો. ચેકાએ ચુકની આઘાતનું પાલન કયું. ખરેખર વમુનાજી જળ ઘી બની ગયું, ઘીની પૂરી બનાવવામાં આવી.

એકવાર કોઈ સિદ્ધ મહાત્મા વમુના મહારણીની ગોદમાં પથાસન લગાવીને જઈ રહ્યા હતા. ખટખટા બાબાને જોઈને તેમણે કહ્યું. 'મને પાણી પીવડાવો.' બાબાજીએ પથ લોટામાં પાણી લઈને જેમ જળીન પર ચાંલતા, હોય તેમ ચાલીને પાણી પીવડાવ્યું. મહાત્માએ આચારીતાં આપ્યા કે—'આજથી તમે પથ સિદ્ધ બની જશો.'

[૫]

ખટખટા બાબાની સમાધિ પર આજે અનેક ઈમારતો બિના યઈ ગઈ છે. સમાધિનું મંદિર અને વિશાળ પીઠની ઈમારત ઇચનીય છે. ત્યાં હજારો પ્રાચીન પુસ્તકોનો અપૂર્વ સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. વર્ષમાં એક વાર ત્યાં મોટો મેળો ભરાય છે. ભારતના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો, યોગીઓ અને કાવોનો આમંત્રણ આપીને બોલાવવામાં આવે છે. ખટખટા બાબાનું સમાધિસ્થાન ઇલાવાનું તીર્થધામ ગણાય છે. ઇલાવા નિહાલનું નાનું ઊંઢું પથ ખટખટા બાબાના નામથી પરિચિત છે. બાબાજીએ ૨૨૧ મનાઈ કરી હોવાથી તેમનું જીવનચરિત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું નથી. સંપૂર્ણ

ધર્મશાસ્ત્રે: અને ધર્મેપદેશકે:

- ૧ પરા વિદ્યા દ્વારા આપણે ધર્મરત્ને જાણીએ છીએ. કેવળ ધર્મશાસ્ત્રો, તત્ત્વજ્ઞાન, તકેશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ અને આનાં જેવું બીજું બધું પોતાની મેળે તો મનને ભારફ છે અને તેને શુભેચ્છામાં નાખે છે. ને આ સર્વ ધર્મરે તરફ દોરી જાય તો જ તેને સદુપયોગ કહેવાય, નહિ તો ગ્રંથ એટલે ગ્રંથિ-ઝાંઝ.
- ૨ ધર્મજ્ઞાન માનવું છે કે પુસ્તકના વાંચના ધર્મરત્ન જ્ઞાન મેળવી શકાય નહિ, પરંતુ વાંચન કરતાં શ્રવણ વધારે ફાયદા, અને દર્શન અથવા સાક્ષાત્કાર એ શ્રવણથી પણ વધારે ફાયદા, પુસ્તકના ખાલી વાંચન કરતાં શ્રવણે તત્ત્વજ્ઞાનનું શ્રવણ કરવું એ મન પર વધારે અસર કરે છે, પણ દર્શન થવાથી મન પર સૌથી વિશેષ અસર થાય છે. કાશી સંબંધી વાંચના કરતાં જેણે કાશી જોયું છે તેને મોટે તેવું વર્ણન સાંભળવું એ વધારે સારું, પણ સૌથી વધારે સારું તો નજરેનજર જોવું જોઈએ.
- ૩ માત્ર એ પ્રકારનાં માણસો આત્મજ્ઞાન મેળવી શકે છે; એક તો જોએના મન પર પાંડિત્યને બોલે નથી એ, એટલે કે બીજાએના પાસેથી ઉઠીના લીધેલા વિચારોથી જોએનું મન ડોળાઈ ગયેલું નથી એ; અને બીજા જોએએ બધાં ધર્મશાસ્ત્રો વાંચ્યા વિચાર્યા પણ નિષ્ફળ થઈ લીધેલો છે કે પોતે કંઈ જાણતા નથી એ.
- ૪ લોકો બૂલ અને વહેમ સંબંધી બોલે છે અને પોતાના પુસ્તકીયા જ્ઞાનનું અભિમાન કરે છે; પરંતુ પરા ભક્તને તો એમ જ લાગે છે કે ભગવાન તેને સહાય કરવાને સદૈવ તત્પર છે. ને તે થોડા વખત બેઠે રહેતે ચડી જાય તો તેમાં કંઈ ખાટું જોઈ શકે જતું નથી. તેને જ્ઞાની જરૂર છે તે ધર્મરત્ન જો છે અને છેવટે તો તેની બધી ઇચ્છાઓ પૂરી થાય છે.
- ૫ યાત્રાએ નીકળ્યાં હતાં ત્યારે દક્ષિણમાં ચૈતન્યદેવના ભેવામાં એક ભક્ત આવ્યો હતો, તે જ્યારે એક પડિત ગીતાઈ વાંચતા હતા, ત્યારે આજો વખત રમ્યા કરતા હતા. દેવે આ ભક્તને કહ્યો પણ આવડતો ન હતો, ગીતાના એક અક્ષરનો પણ

અનુવાદક :
શ્રી ... પંતીલાલ મંગળજી ઝોઝી
બી. એ., બી. ટી.

- અર્થ તે સમજતા ન હતો. તેને જ્યારે પૂજ્યામાં આવ્યું કે તમારી આંખમાં આંસુ કેમ આવે છે ? ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, "એ વાત ખરી કે હું ગીતાનો એક શબ્દ પણ સમજતા નથી. પણ ગીતાઈનું વાંચન ચાલતું હતું એ બધો વખત કુરસેના રણમેશનમાં એક રથમાં ભગવાન ક્રીડીયું અનુભવેની આગળ બેઠેલા છે, અને તેને ગીતાઈમાં એકત્ર થયેલા બધા ઉન્નત વિચારો-સંભાળી રહ્યા છે, એવું દૈવ્ય મારાં માનસિક ચક્ષુ સામે દેખાઈ રહ્યું હતું. એ જોઈને મારી આંખમાંથી આંતર અને પ્રેમનાં આંસુ વહેતાં હતાં."
- આ માણસ તદ્દન નિરક્ષર હોવા છતાં-પણ જ્ઞાની હતો, કારણ, તેનામાં ભગવાન માટે વિશુદ્ધ પ્રેમ હતો અને તે ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર કરી શક્યો હતો. ભાઈ ! તમારી પાસે આચાર્ય થવા માટેના અધિકાર-પત્ર છે ? રાજ્યને પોતાના હલકામાં હલકા નોકરને પણ ને સત્તા આપી હોય, તો તેને માન સંદિત ખ્યાનપૂર્વક સાંભળવામાં આવે છે; અને પોતાનું અધિકારચિહ્ન બતાવી ગમે તેવા તોક્ષનને પણ તે શાંત કરી દે છે. તમારે પણ તે રીતે જ વર્તવું જોઈએ. તમને જ્યાંસુધી દેવી પ્રેરણાનો આ અધિકારદર્શક પટ્ટો ન મળ્યો હોય ત્યાંસુધી ભલેને તમે આખી જીંદગી ઉપદેશ આપ્યાં કરો, પણ એ બધું તદ્દન નકારું જશે.
- ૭ ધર્મપ્રેમના મહાસાગરમાં હુબજી મારવાનું કોષ્ટક મન નથી, તેમ ધૈર્ય પણ નથી. કોષ્ટકને વેરાગ્ય કે વિવેકની ઈચ્છા નથી, સાધના પણ કોષ્ટકને કરવી નથી, એથી જાદુરૂં થોડાં શાસ્ત્રો વાંચ્યાં કે બધા ભાંપણો આપવા અને બીજાને ઉપદેશ આપવા દોડ્યાં બારે વિચિત્ર ! બીજાએને ઉપદેશ આપવો એ તો સુરેલમાં મુઝેલ કામ છે. ધર્મશાસ્ત્રાકાર થવા પછી જેને ધર્મરે તરફથી એ અધિકાર આપવામાં આવે તે જ આચાર્યનું કામ કરી શકે.
  - ૮ બહુ સારો વક્તા અને ઉપદેશ આપવામાં પ્રવીણ હોય, પણ જેની આધ્યાત્મિક શક્તિ ખીલી નથી, એવા માણસ વિરે તમે શું ધારો છો ? તેને સેપિલી બીજાની ધાપણ તે વેઠી નાખે છે, એમ જ કહેવું

પણી. તે ખીલ્યોને વધુ સહેલાઈથી ઉપદેશ આપી શકે છે, કારણ બધા વિચારો ઉઠીના લીધેલા હોવાથી એની તેને જરા પણ કિંમત દેવી પડી નથી.

૬ એક વખત હરિસભામાં એક જાણીતા વક્તા ભાષણ કરતા હતા. પોતાના ભાષણ દરમ્યાન તેમણે કહ્યું કે, 'જગતમાં બિલકુલ રસ નથી, આપણા સ્વાભાવમાંથી રસ બહીનો આપીને આપણે તેને રસવાળો કરવો જોઈએ.' રસ શબ્દથી તે પ્રેમ અને ખીલ ધરાવી શકે, એમ કહેવા માગતા હતા. જ્યારે મેં આ સાંભળ્યું ત્યારે મને એક છોકરાની વાત યાદ આવી. એ છોકરા કહેતા હતા કે, તેના મામાને ઘેર ઘણું ધોણ છે, અને સાંજનારાઓને ખાત્રી થાય તેટલા માટે કહેતા કે આખી ગૌશાળા ધોડા-ઓથી ભરાઈ જાય છે. અગત્ય લુહિયાળી તો એકદમ સમજી જતા કે ગૌશાળામાં કંઈ ધોણ બધાય નહીં, છોકરા મપ માટે છે, અને છોકરાને ધોણનો અનુભવ કે જ્ઞાન છે નહીં. 'ધરિ રસહીન છે, એમ કહેવું એના જેવી અસંભવિત વાત ખીલ એકે નથી. આ ઉપરથી સાબીત થતું હતું કે પોતે શું બોલે છે તેનું બોધનારને જ્ઞાન જ હતું નહીં જાણત પ્રેમ, જ્ઞાન અને જ્ઞાન-જ્ઞાના આધાર પર તત્ત્વનો તેને અનુભવ જ ન હતો, એમ તેના બોધવા પરથી નક્કી થતું હતું.

૧૦ આધુનિક ઉપદેશકોના ઉપદેશ પદ્ધતિ સંબંધી તમે શું માને છો? એકને યામ એટલું જોગ્યું હોય અને જોને જમવા બોલાવવા જેવી એ વાત છે. આધ્યાત્મિક અનુભવ હોય જ નહીં, અને કોણ કંઈ મોટા ધર્મોપદેશક હોવાનો!

૧૧ તમારા હૃદયમંદિરમાં પહેલાં ધર્મરત્ન પદ્મરામણી કરો. ભાષણ, વ્યાખ્યાનો અને એવું બીજું ધર્મ-સાક્ષાત્કાર થયા પછી કરવું. ત્યારપહેલાં નહીં. ખેતે સાંસારિક વિષયોમાં આસક્ત હોવા છતાં, માણસો સફાઈથી ધર્મર અને ધર્મ સંબંધી તપાસ માટે છે. આ બધાનો શો અર્થ? મંદિરમાં અર્પિતો છે નહીં અને પ્રાર્થના માટે શંખ વગાડવા જેવી આ વાત છે!

૧૨ એક દિવસ હું પંચવટીમાં યજ્ઞને જતો હતો. ત્યાં મેં દેડાનો ડુંડું એવો અવાજ સાંભળ્યો. મને લાગ્યું કે કોઈ સાપે તેને પકડ્યો હોવા જોઈએ. ધણીવાર પછી ફરી પાછો એ રસ્તેથી હું નીકળ્યો ત્યારે પણ એ અવાજ મેં ફરી સાંભળ્યો. અંખરા-માંથી મેં ફરી જોયું તો એક જળ-સાપે તેને પકડ્યો હતો. તે સાપ તેને ગળી શકતો ન હતો, તેમ છોડી પણ શકતો ન હતો, અને તેને લપટી ખીચાર દેડાના ડુંખનો પાર ન હતો. પછી મને એ વિચાર આવ્યો કે, 'જે આસાપને બદલે કોઈ એરી સાપે તેને પકડ્યો હોત, તો દેડો ત્રણ વાર ડુંડું કરે એટલા વખતમાં તેના પાર આવી ગયો હોત, અને પછી દેડો અને સાપ બન્ને છૂટત. પણ આમાં તો સાપ પણ દેડા જેટલો જ ડુંખી છે.' આ રીતે જે સાક્ષાત્કાર વિનાનો માણસ પોતાની અપાર્થિવ લીધે ખીજનો ઉદ્ધાર કરવા જવાબદારી લે, તો બનેલા ડુંખનો પાર રહેતો નથી. શિષ્યનો અર્થકાર જેમનો તેમ રહે છે, અને તેનાં સાંસારિક બંધનો પણ કપાતો નથી. પણ જે આશ્ચર્ય યોગ્યતાવાળા હોય, તો ત્રણ વાર ડુંડું કરે એટલામાં તો જવાબદારી અર્થકાર નાથ પામે છે.

૧૩ એક માણસે ઉપદેશ આપવાનો ધર્મ લીધો હતો. જ્યારેજ્યારે તે ધાર્મિક પ્રવચનો કરતો, ત્યારે ત્યારે તેના શ્રોતાઓના અંતરમાં બાદ ધાર્મિક વૃત્તિ જાગૃત થતી. પણ તેનું ચારિત્ર્ય સારું હતું નહીં. તેનું હૃદયકે જીવન જોઈ એક વખત મેં તેને પૂછ્યું કે, 'તમે તો અત્યંત અધમ જીવન ગાળો છો, છતાં તમે આટલાં બધાં માણસોમાં લક્ષિતભાવ કેવી રીતે જાગૃત કરી શકો છો?' તેણે નમીને જવાબ આપ્યો, 'હા, મહારાજ! ઝાડુ જે કે હલકી ચીજ છે, પણ જોરમનો કચરો સાફ કરી શકે છે. અને રસ્તા પણ વાળી શકે છે.' અલખત હું તેને કંઈ જવાબ આપી શક્યો નહીં. આ વાતને અહીં આપેલી મુખ્ય બાબતની વિરુદ્ધમાં સમજવાની નથી. કેમકે આ જાતના ઉપદેશની અસર રચાયેલી હોતી નથી. સાક્ષાત્કાર પામેલા આશ્ચર્યોનો ઉપદેશ સિંચમાં કાચખી દેરકાર ઉત્પન્ન કરે છે.

[શ્રી રામકૃષ્ણની ઉપદેશવાણીમાં]

મહાભારત એ કાયમી સાહિત્ય છે

વહુના હાથે વંચાવા છતાં મહાભારતના ખરેખર મુરલિત રહી શકે એટલા માટે તે પાકા બાઈ-ડીંગમાં પહોં મળે છે. પાકા બાઈ-ડીંગનું એક વર્ષનું લવાજમ રૂ. ૬-૪-૦, ત્રણ વર્ષનું સામંતું ૧૫-૧૨-૦, ચાર વર્ષનું સામંતું રૂ. ૨૦-૦-૦ છે.

આહ્વાનીસંગવડતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે 'વિશ્વમંગલ'નું

લવાજમ પાંચી પહોંચ મેળવીને બચી શકાશે.

પંડીત નારાયણ મુળજી પુસ્તકાલય
કલબાદેવીરાડઃ મુબઈ નં. ૧
શ્રી મુળજીકરભાઈ, દેવેસોપ રેલ્વે ટેકેટ
સ્ટ્રીટ-અનંતવાડીને નામે મુળજી ર
મહેન્દ્રાચ, દયાચંકર શાહ C/O સમુદ
ઓવર કલ્યાણ બાલાલરાય-મુરવ
લવંચાનદાસ નગીનદાસ કાલ્યાણ
મેમમપુરા ગેલવાડ મુરવ,
ડી. એન. બપરું કચ્છીક જનર મુલત
મુંડસેવરું દેસાઈ બપરું બનર-ભારૂચ
કનુભાઈ ચીખાભાઈ
શ્રી રામકબીર દાદીપોળ વડોદરા
કરગોવનદાસ શાહસેવર
લીમડા પોળના નામે વડોદરા
મે.ગાંધી રોડ, ન્યાયમંદિર
પાસે, હનુમાન ચાલા, વડોદરા.
નર્મદાચંકર કચ્છીક પાકા
રાવપુરા, ભેગીદાસ વિક્રમીપોળ વડોદરા
જ્યા હસીકીક રોડે ગોડગનાથજી મંદિર
લુણાવાડા
મધુસૂદન બાઈલાલ મુકેસર પાદરા
શ્રીચંત્રનારાયણ બલનભંડગવડી મિનજ
રજુગોડભાઈ કચ્છીકભાઈ
ટે. રાણા નારાયણ દામેચંદ્રકાંડની
દુકાને પાદરા
ચાન્નિલાલ ઉગ્રાલાલ-સુસેવર બાલોડ
શ્રીમનલાલ ઉગ્રાલાલ કાંડાવાળા ઉમરેડ
દુબીસદા યમી પખાઈસીરી
ભારકીન કુવન મોરબી
શ્રીમનદાસપદ્મવલાઈપટેલ(સી)કેમકા
કરકરકરકરકર તેજશીખાઈ- કાંડીન

અમીતભાઈભાઈ માચીલાલનરમાવીરજી
લેખન પ્રિન્સરી કિરસડ,
પા.અ.બાલાલ કાલાલક લખાવાનડીઆઈ
દેસાઈ મધુસૂદન મેનદલાલ દેસાઈવગો
રામદાસભાઈની જડકી નડીખાઈ
શ્રી,કોલાલ મેનદસોરે કાપડારખાઈ
મળીસાસ લલુલાઈ વસો-સ-મે-ક-વસો
મોલીભાઈ નેકલાઈ વડુનાપાસે વેટલાઈ
અમદાવાદ -
મધુસૂદન ભોનીલાલ યાદ
લુણાવાડા, કુંભાવાડા, ૭૨૧/૧,
મોદનવાલ બદેચરાસ મહેડા યાદપુર
વનમળી વાંકાની પોળ
અતીન મેનદ કો કીચીક
હરમી વીલાલ દોલલ પાસે
પટેલ અંબાલાલ સુનીલાલ
કુમવાળી પોળ યાદપુર
પટેલ ચંકરલાલ નારાયણ
નવી વડવાળી પોળ યાદપુર
મહારાજશ્રી સીતરામજી યમી મંદીવીની
પોળ સોનીની પોળના મિડા કપર
યાદ સોમચંદ અંબાલાલ મધીયાળી તપા
નર્મદાચંકર મુળજીકર રાવપુરા મધીયા
કરકર કુક દીપા રીચેરડા પુલ નીચે
ચંકરાય મધવરાય ગાંધેવાડ યાદપુર
કુમારાની પોળ
જ્યા હસીકીક રોડે
વાડાપોળ-સામે ખાંડીકો
ચાન્નિલાલ ઉગ્રાલાલ બં
શ્રીમતીપુર રાવજી પાસે બી.આરીસીરી
લીપાભાઈ રખપુરાય મોવર
ચુ. રોડેના રજા પાસે બસાવા
પુલલાલ નેચંકર ત્રીવી નવા વાલક

નામજીભાઈ મુળજીભાઈ પટેલ,
સરકપુર, પાકાભૂની ગામી, ૧૫ નં. ૨૫૮
ચંકરલાલ મેળદાસમ કીચીક
સંતનારાયણના મંદિર પાસે કલોલ
મુળજીકર બનર ટ્રેડરમની-મહેન્દ્રાચ
પટેલ માનિતાલ દયાભાઈ નાવલી
સામગ્રાસ કોલવલ મહુવા
નારાયણભાઈ પ્રેમચંદ ગાંધી બનર પોળકો
શ્રીમનદાસકેડાલાલ મેનદાસોરી મધુકા
દર્શકરાવમણીલાલ યાદપુરાલવડામીયાસા
મણીલાલ મ. યાદ. મે. મે. કોલીક
હનુમાન નામમીયાસા. ૧૨૨૧ નેકીક
સીકીલાલ નામુસાઈ દુમાગી
મહારાજ દર્શીલાલ, જયરામ
પે. મે. ૧૩૮ રાંધા
લીલાપર પુત્રોત્તમકાસ વેદ. રાંધા
લાલજીભાઈ ત્રિપરલાલ રોડે
મ. પી. ભવત. પે. મે. ૧૨૨૧ મે. મે. ૧૩૮
જનનાથ પાકા રાંધે
મ. મ. મ. ૧૩૮ રાંધા
વળસીલાલ રેવા નાકા પાસે, રાંધા
રવીલાલ હરજનદાસ ત્રીવી રાજુપુર
નરમીયા કુંવરજી કાંડા
મધેવર પુસ્તકાલય અમરેલી
દેસાઈ પરસીતમદાસ કીરાલાલ કોનિર
નાનાલાલ એમ. ત્રીવીકી સી. કી. ૧૩૮
અનંતરાય મોદનલાલ બં
મહારાસની રેવે કચ્છીકા બાવનવર
પટેલ વિક્રમદાસ, નારવરાસ ખેડા
મહારાજક દિંમલલાલ રેવે
પે. મે. નં. ૧૨૫ કચ્છીકા

અમૂલ્ય અવસર

મહાશક્તિરાત્રી ધર્મપ્રાણ જનતાને જણાવતા હર્ષ યાપ છે કે વિશ્વકર્માશ્રયે અમદાવાદમાં પૂજ્યપાદ શ્રી ૧૧૦૮ શ્રી જમશુર શંકરાચાર્ય દ્વારકાપીઠાધીશ્વર શ્રી અસિતવસ્યજ્ઞાનદીપ્તિ મહારાજની સંમતિ લઈને અમે આજુ સાથે શ્રી સહસ્રચંડી મહાયજ્ઞ કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે.

સન્નિધે ! આપણા દેશમાં આજથી એક દશકા પૂર્વે યજ્ઞયાગો એટલા બધા થતા હતા કે જેનાથી દેશ હરેક રીતે સુખી હતો. જ્યારે હવેવેળા સામાન્યમાં પાશ્ચાત્ય રંગે રંગાયેલાઓમાંથી એ ધર્મઘટા નષ્ટ થવા માંડી છે અને એને લીધે અત્યપૂર્વ ભારતવર્ષમાં આજે આપણી સ્વશ્કરને રેશનિંમ સાબલ કરવું પડ્યું છે. અને એટલા જ માટે શ્રી મહાયજ્ઞિત સેવાસંઘનો ઉદ્દેશ એ છે કે જેનેન પ્રકારેય ધર્મની સાવનાના અગ્નિ ઉપર જે લાગી છે એ સ્વસ્થને હિઠાડી મૂકી એ જ્યોત (અગ્નિ)ને ફરી સ્તેજ કરતી, એટલે કે પુષ્કળ પ્રમાણમાં ચોતરફ ધાર્મિક પ્રચાર વધારવો અને ગામેગામ અને નગરનગર ધર્મપ્રચાર કરી યજ્ઞો કરાવવા. એવો અમારો પવિત્ર આશય છે. એમાં અમારો પહેલો વિચાર અમદાવાદની ઉદાર, દાનવીર અને ધર્મપ્રેમી પ્રલમાં શ્રી સહસ્રચંડી મહાયજ્ઞ કરવાનો છે અને એ મહાયજ્ઞના અધ્યક્ષ તરીકે પૂજ્યપાદ ૧૧૦૮ શ્રી શંકરાચાર્ય મહારાજ જિરાજશે. તો આપ ઉદારચિત્ત આત્માઓ (ભાઈઓ અને બહેનો) આ પવિત્ર કાર્યને વેગ અપાડો અને તન-મન-ધનથી અમારા આ આશયને પૂર્ણ કરવામાં સહકાર આપશો એમ અમે ઈચ્છીએ છીએ. જય શાન્તિ. લી. શ્વસો ડીએ.

કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ મહારાજ
શ્રી 'પુનિત' મહારાજ
પ્રો. જયેન્દ્રરાય ભ. દુરગલ
દેસાઈ મગનભાઈ છોટાભાઈ
(શ્રી ભગિતમાર્ગ શાસ્ત્રવિજ્ઞાન)

અંબાલાલ દલસુખરામ લખીયારા
પુલભાઈ ડી. પટેલ
(પ્રમુખ : શ્રી મહા બાલ મંડળ) અને
શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘના
અન્ય સંચાલકો.

તમે શક્તિભક્તિના પ્રચારમાં કેવી રીતે સહાયક થઈ શકો?

શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘમાં તમારા ગામના વધુ સભ્યો કરી આપશો. (અમારી પાસેથી)

પૃથ્વી ઉપર અથવા આકાશમાંના દેવતાઓ વગેરેના લોકોમાં પણ એવા કોઈ પ્રાણી નથી કે જે પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયેલા આ ત્રણ ગુણોથી મુક્ત હોય.

જે આહાર સત્ત્વવાળો, આયુષ્ય વધારનાર, બળ, આરોગ્ય તથા કૃતિ વધારનાર, રસયુક્ત, ચિકિત્સા તથા પૌષ્ટિક છે, જેને શિષ્ટ પુરુષો પસંદ કરે છે તે સાત્ત્વિક આહાર છે. કંઠવાશ, ખંટાશ, ખાંસ અને તીખાશના પૂર્ણ મિશ્રણવાળો, ખૂણ ગરમ, તમતમતો સૂકો અને દાઢ કરનાર આહાર કે જેને કામી લોક ખાય છે તે રાજસ આહાર છે. સંધ્યા પછી બહુવાર સુખી પેડી રહેલો, ઉતરી ગયેલો, વાસી, ઉચ્છિષ્ટ અથવા અપાવિત ખોરાક કે જેને મેદલ લોકો ખાય છે તે તામસ આહાર છે.

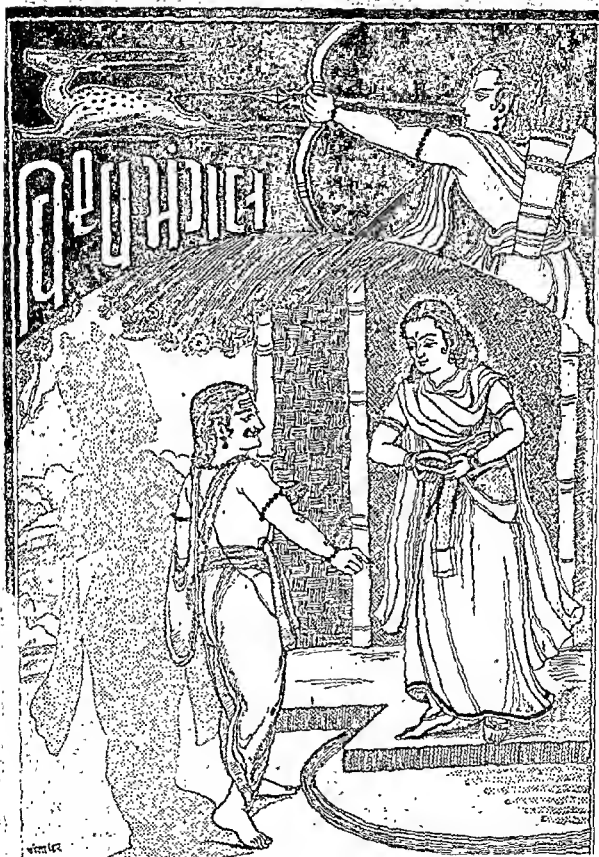
જે યજ્ઞ મનુષ્યો ફળની આકાંક્ષા વિના કર્તવ્ય સમજીને વિધિપૂર્વક કરે છે તે સાત્ત્વિક યજ્ઞ છે, ફળની આકાંક્ષા રાખીને તેમજ ફલ રૂપે જે કરાય તે રાજસ યજ્ઞ છે અને શાસ્ત્રવિધિ રહિત, અતંદ્રાન રહિત, મન્ન રહિત, દસિણા રહિત અને શ્રદ્ધા રહિત જે યજ્ઞ કરવામાં આવે છે તે તામસ યજ્ઞ છે.

દેવતા, બ્રાહ્મણ, શુરો અને માલીકોનાં પૂજન, પવિત્રતા, સરળતા, પ્રહાર્ય અને અહિંસા-આચરણ તપ છે. કોઈને ઉદ્દેશ ન કરનારી સત્ય, મિત્ર અને હિત કરનારી વાણી બોલવી તથા સદ્ગુણોનું પઠન કરવું તે વાણીનું તપ છે. મનની પ્રસન્નતા, સૌમ્ય ભાવ, મૌન, આત્મસંયમ અને ભાવનાશુદ્ધિ એ મનનું તપ છે.

આ ત્રણ પ્રકારનું તપ પ્રથમ શ્રદ્ધાથી મુક્ત થઈ ફળની આકાંક્ષા વગર કરવામાં આવતું હોય તો તે સાત્ત્વિક છે. કોઈના સંસ્કાર અથવા યુથામત મારે અને પોતાની મતલબ સિદ્ધ કરવા માટે જે તપ કરવામાં આવે તે રાજસ તપ છે. જે તપ પૂંડતાપૂર્વક, હક્કથી, મન વાણી અને શરીરને શીઠા રાખી તેવી રીતે બીજાનું અનિષ્ટ કરવાના કૌશલથી કરાય છે તે તામસ તપ છે.

જે દાન પોતાની આપવાની ફરજ સમજીને, બદલો મેળવવાની આશા વગર, યોગ્ય સંકિતને આપવામાં આવે છે તે સાત્ત્વિક દાન છે. બદલો મેળવવા માટે અથવા ફળની આશાથી કૃત્રિમતા અને જે દાન આપવામાં આવે છે તે રાજસ દાન છે. અને જે દાન સંસ્કાર વગર, તિરસ્કારથી અપેક્ષા કેમલે કુષાત્રને આપવામાં આવે છે તે તામસ દાન છે. મનુષ્યોએ સત્ત્વગુણદારા રત્નેશુ અને તમોશુને જીતવાનો પ્રયત્ન કરતા રહેવું ભોંડું.

[શ્રીમદભગવદ્ગીતામાંથી ચ્યુત]

હરે હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે; હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

વાલિક લવાન્મ :

દિ. જહાર

શ. ૫-૪-૦

ત્રી :

શ. ૭-૮-૦

પાકુ બાઈન્ડિંગ

મજનલાઈ છોટાલાઈ દેસાઈ

પાકુ બાઈન્ડિંગ

શ. ૧-૪-૦

શ. ૮-૮-૦

વિષયસૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	મદોષ માનવીઓને '૧૩ સિમલ' (કાવ્ય)	શ્રી 'પ્રાનિત' મદારાજ	૧૭૭
૨	સંપાદકીય	...	૧૭૮
૩	અમદાવાદમાં અપૂર્વ શ્રી સદસ્યની મદખ્યા	પંડિત દિગ્મતરામ મદારાજ, જાનની ન્યોતિપચાર	૧૮૧
૪	સદસ્યની મદખ્યાના નવ કુટોની આદૃતિઓ	...	૧૮૫
૫	સંચારકત અને તેમની રહેણીકરણી	અ. શ્રી. જયનારાયણ મંગળજીઓજા B.A.B.T.	૧૮૬
૬	સિદ્ધિનો માર્ગ	શ્રી. વણુ મોટેક	૧૮૮
૭	મણુની પ્રીત (કવિ)	શ્રી. પુરુષોત્તમદાસ દાદ	૧૮૯
૮	ખાતે વાલેશ નામ દાને દાનેમે સિખ દિવા દે	શ્રી. ઉપરવાલ, જી. વેદ	૧૯૦
૯	કક્ષિતમાર્ગમાં જોડવા માટે છું કરવું	શ્રી. જયનારાયણ બટ્ટ	૧૯૧
૧૦	અધ્યાત્મ કામચત	સ્વામી શ્રી. માધવતીર્થજી	૧૯૩
૧૧	શીતા-રામ-સંવાદ	શ્રી. કાલદાસ રામકૃષ્ણ પંડિત	૧૯૭
૧૨	અનંતગીત (કાવ્ય)	શ્રી. દરિયામ ઉપધ્યાય	૧૯૯
૧૩	આત્મોત્કર્ષ' એક સાધન-ચિત્ર	શ્રી. ગોગી-દરાય નાનાલાલ વેદ B.A.B.T.	૭૦૦
૧૪	સાત પેઢી ન બંસાય તેવી ચિત્રો	શ્રી. દરિયાદર દ. ત્રિવેદી	૭૦૨
૧૫	પત્નીનું સ્વાર્થજી	શ્રી. જયનારાયણ બટ્ટ	૭૦૩
૧૬	અધ્યાત્મ શક્તિ અને આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિ	શ્રી. મંગળદાસ ગી. મહેતા	૭૦૪
૧૭	સનાતન સમી કાથું	શ્રી. જયનારાયણ બટ્ટ	૭૦૬
૧૮	સુવર્ણચત્રો	શ્રી 'સુવર્ણચત્ર'મંગળાનુરાગી વિહુ	૭૦૭

જરૂરી સૂચનાઓ:—

૧. માહકાએ પોતાનું નામ-હિરનામું સ્પષ્ટ લખવું જોઈએ, અને પોતાને માહક નંબર લખવાનું જણવું ન જોઈએ.
૨. ૧૧નો જવાબ મેળવવા માટે રીપ્લાય પોસ્ટકાર્ડ.
૩. ટીપ્પટ મોકલવી જરૂરી છે.

૩. માહકાએ મનીઓડરથી જ લવાન્મ મોકલવું જોઈએ. વી. પી. મંથાવવાથી કેટલીકવાર મળીને રોક મળીને મળે છે. વી. પી. અને મનીઓડર નન્નેને 'અ' એકજ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાની જવાબમાં અમ વિશેષ પડે છે.

અંક તા. ૧૦ મી મુધીમાં ન મળે તો પોસ્ટ કાર્ડ લખી મંથાવી લેવો.

લખો:—શ્રી લંકિતસુગંધ દાર્યાલય, પો. ઓ. નં. ૬ અમદાવાદ

શ્રી વીરવિજય ગ્રીન્દીય પ્રેસ

સુદ્ધ અને પ્રમદ્ય

શ્રી લંકિત ગાઈ કા પોલ ય.

અધ્યાપક કોસરોડ, અમદાવાદ

દેસાઈ મંગળલાઈ કપાલાઈ

અધ્યાપકકોસરોડ, મોતીવિલા-અમદાવાદ

● भायसुतां अनशिन ●

સત્સંગં જનયત્પરાત્મવિપયે મર્તિં સમુદ્ધયત્ । કામોદેગકુમાર્ગદમ્મજનકં સાહિત્યમુન્મૂલયત્ ।
 ધર્મદેવમનુષણં પ્રશમયત્સન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંજાતં સ્વલ્લં 'વિશ્વમંગલ'—મપાકલું જગદુર્ગતિમ્ ॥

વર્ષ ૧૩ મુ' : આશ્વિન-૨૦૦૫ : આક્ટોબર-૧૯૪૯ : અંક ૭ મો;

મૂછો મરડનાર મદાંધ માનવીઓને 'રેડ-સિગ્નલ'

[શાને બન્યો મરતાયો, નંદાણો ! તમારા કાનો...શાગ]

જિતર્યાં કંઈકિતાં પાણી, મૂકો તાણાતાણી,

મૂછ પર લીંચું ઠેરવતા;

સોટી હાથે બહુ ફેરવતા,

રહી નથી એ'ધાણી, મૂકો તાણાતાણી...જિતર્યાં...(૧)

ધમધમ ચાલે ધરતી ધૂળે,

પાણું વાળીને નવ સૂએ,

સૂતા સોડો તાણી, મૂકો તાણાતાણી...જિતર્યાં...(૨)

સારી દુનિયાં શિર ઝૂકાવે,

હુકમ કરતાં દોર ચલાવે,

બંધ પડી ગઈ વાણી, મૂકો તાણાતાણી...જિતર્યાં.. (૩)

છોડી જગના કાવા-દાવા,

બેઠાબેઠા હરિગુણ ગાવા,

'પુનિત' પ્રભુ લો જાણી, મૂકો તાણાતાણી...જિતર્યાં....(૪)

શ્રી 'પુનિત'

સંપાદકીય

અમદાવાદનો વિશિષ્ટતાભર્યો સહસ્રચંદ્રી મહાયજ્ઞ :

આજુ વર્ષના આસો વદ ૨ થી સાત દિવસ પર્યન્ત અમદાવાદમાં રાયપુર દરવાજા બહાર પુરુષોત્તમ મીલના કમ્પાઉન્ડમાં આ યજ્ઞ કરવામાં આવનાર છે.

યજ્ઞ શુ છે ?

સર્વ પ્રાણીઓમાં અને પૌતામાં એક અન્તર્માંથી રચરો વ્યાપી રહેલા આત્મતત્ત્વનું યજન-પૂજન-સત્કાર એ યજ્ઞ છે. આ યજ્ઞ અનેક રીતે યજ્ઞ થકે છે: દ્રવ્યયજ્ઞ, તપોયજ્ઞ, યોગયજ્ઞ, સ્વધ્યાય-નમ્ર, જ્ઞાનયજ્ઞ ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના યજ્ઞોથી આ જગતના અને અખિલ બ્રહ્માણ્ડના સદૃષ્ટિ-સ્થિતિ સંહાર કરનાર જગન્નિવન્તાનું યજન-પૂજન કરોતે, તેમાં તન્મયતા પ્રાપ્ત કરીને, તદ્દપ બનીને આ નાશવન્ત અને દુઃખમયુક્ત સંસારની બંધનાથી છૂટીને, પૂર્ણ જીવન, પૂર્ણ જ્ઞાનન્દ, અવિનાશી મુખ-સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

હિપુર જગ્યાએલા દ્રવ્યયજ્ઞ, જ્ઞાનયજ્ઞ, જપયજ્ઞ વગેરે યજ્ઞોમાંથી અમુક જ યજ્ઞ છેલ્લું છે અને ખીજ બધા યજ્ઞો નિષ્કૃષ્ટ છે-બીરતા પ્રકારના છે એમ કહી શકાય નહિ. દરેક મનુષ્ય-જેની જેવી નિષ્ઠા હોય, જેની જેવી હોય, જેની જેવી યોગ્યતા હોય, તે તેના પ્રકારે લગવાનું યજન-યજ્ઞ કરી શકે છે. અને તેવો તેને વધુ ઉત્કર્ષ, વધુ વિકાસ-કક્ષાણું પ્રાપ્ત નાર અને છે. સ્વેચ્છેચ્છિકારે યા નિષ્ઠા સ પરિકોલિતે સાધનસંપતિવાળો શ્રોમન્ત ગૃહસ્થ કરીને-દ્રવ્ય ઉપરનું મમત્વ ઓછું કરી તેના પાથે ત્યાગ દ્વારા દીન-દુઃખીઓની સેવા કરીને, કટકરતોને મદદ કરીને સર્વ પ્રાણીઓમાં રહેલા આત્મ-ત્વ લગવાનું યજન કરી શકે છે. અને તે તેને માટે થી વધુ શ્રેયસ્કર થાય છે.

સ્વર્ગમાચરણ સમઃ પૌત્રપૌતાનાં કર્તવ્યનું તન કરેલું, પ્રમાણિતતાથી-નીતિથી વર્તેલું, જગતના કનકનીના આવીપણમાં વિશ્વાસ રાખી અન્યાયથી ધર્મથી વર્તતાં બન્યું, અને તેથી રીતે વર્તતાં જ્ઞાન જે પરિસ્થિતિમાં થકે તેને લગવાન ઉપદની રચાથી, ડગ્ગા વચર સહન કરતી અને વિષવદોષમાં તમ રાખવો તે તપોયજ્ઞ છે.

નિષ્કામભાવે-અનાસકિતથી પ્રાપ્ત થએલ કર્મો કર્મો જ લગવાનું જે સતત ચિન્તન, સમરણ, જપ,

ખાન કરવું તે યોગયજ્ઞ છે. નિત્ય સત્સંગ, સત્કાર્સો-તું વાચન-મનન-અધ્યયન એ સ્વાધ્યાયયજ્ઞ છે. તથા ત્રિલાઘીઓને, શિષ્યોને, જિજ્ઞાસુઓને પૌતાના જ્ઞાનદાસ પરમાત્મસ્વરૂપનો ઉપદેશ આપવો, તેમના સંલોચી દૂર કરવા એ જ્ઞાનયજ્ઞ છે. આચાર્યો, અખ્યાપો, મુરુઓ આ જ્ઞાનયજ્ઞ દ્વારા પરમાત્માનું યજન કરી શકે છે.

આમ દરેક મનુષ્ય પૌત્રપૌતાની યોગ્યતા પ્રમાણે પરમાત્માનું યજન કરેલા આત્મસાધનમાં પ્રગતિ કરી શકે છે. એમ બંધવાને ગીતામાં શ્રીમુખે કહેલું છે.

સંસારમાં જે મનુષ્યો યજ્ઞ કરતા નથી, આત્મ-નિચાર, પરાપકાર અને સદાચારને ફેંકી દઈ, સ્વાયં-પરાયણ બની કેવળ પૌતાની જ ઉપરપૂતિ કર્યા કરે છે અને વિવશભોગો ભોગવ્યા કરે છે તેઓ કેવળ પાપને જ ખાઈ રહ્યા છે, પાપને જ ભોગતી રહ્યા છે: મુંઝવે તે સ્વર્ગ પાપા એ પવત્યાત્મકારણાત્મ. અને જે લોકો પરમાર્થે વાપરતાં-મુચ્છાનો ઉપભોગ કરે છે, તેઓ સર્વ પ્રકારનાં પાપોથી છૂટી જાય છે: યજ્ઞગણ-શિવ: સત્ત્વો મુચ્ચન્તે સર્વકલિવપૈઃ. આવા બંધ-વાનનાં વચન છે.

જે સમાજમાં યજ્ઞ નથી-પરાપકાર નથી, સદ્ભાવના અને સત્વ્રદા નથી, સત્કાર, માન અને દાન નથી તે સમાજ ઉપર જગન્નિવન્તાની કૃપાદષ્ટિ રહેલી નથી, તે સમાજ-તે પ્રભ વેર, ઝેર, ક્રોધ, કુસંપ અને કુદ-રતી આપત્તિઓનાં દુઃખોમાં પીડાય્યા કરે છે. અને આપણે જ્યેષ્ઠ શક્યો છીએ કે સમાજમાં જોતી યજ્ઞ-કાર્યતા અચ્છાવે અનેક પ્રકારનાં દુઃખો અને અશાન્તિ વ્યાપેલાં છે.

આ સર્વ દુઃખનિવૃત્તિપૂર્વક-સમાજનાં આધિવાસિ-ઉપાધિ દૂર થઈ, તેમાં શાન્તિ અને જનકલ્યાણની યત્ન લાવનાનું રચાવન થવા માટે પ્રવૃત્ત શ્રી સહસ્રચંદ્રી મહાયજ્ઞ કરવાનું નિર્ધાર થયેલું છે. ધર્મપ્રેમી શ્રોમન્ત જનતા જેમ દ્રવ્ય કરામ જાણે છે તેમ દ્રવ્યનો યજ્ઞયે ઉપભોગ પણ કરી જાણે છે. આ યજ્ઞ તેવી રીતે દ્રવ્યનો સદ્બ્યવ-કરવાનું એક નિમિત્ત બની રહેલું છે. સત્કર્મસીલ સદ્ગૃહસ્થો આ યજ્ઞને પૌતાનો જ ગણી રીમાં સહકાર આપી જોવી બંધાથી જ તેનો શુભ પ્રારંભ કરવામાં આવેલો છે.

સહસ્રચંદી મહાધર્મ શા માટે ?

પરમાત્મા અને પરમાત્માની શક્તિ વાસ્તવિક રીતે
લુહા નથી. પરનુ એ નિયંત્ર પરમાત્મા પોતાની વિવિધ
યુગ્મથી શક્તિઓ દ્વારા જ જગતનું તન્ત્ર ચલાવી
રહ્યો છે. જગતનાં સર્જન, પાલન અને સંહાર માટે તે
પોતાની સર્વ, રજસુ અને તમેશમી શક્તિઓ આશ્રય
લધને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રદના કાર્યો કરી રહ્યો છે.
તેથી એ પરમાત્માની વિવિધ દેવતાઓના સ્વરૂપો કરતાં
જે સર્વસામાન્ય શક્તિનો આશ્રય લધને તે વિશ્વકર્મા
કરી રહ્યો છે, તેના તે સર્વવ્યાપક શક્તિસ્વરૂપના
પ્રજનદારા જ આ યત્નમાં પરમ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ કર-
વાનો ઉદ્દેશ છે. આ કલિયુગમાં માતૃસ્વશક્તિની ઉપાસના
કરવી સર્વકોઈને માટે વિશેષ રીતે સુલભ અને સુકર
જણાય છે. કહ્યું છે કે કલા ચણકાવિનાયકો । તે
આવા શક્તિ જ અંકિશ, દુર્ગા વગેરે નામોથી કરવાય
છે. તેથી આ શ્રી ચંદી-મહાપ્રત જ સર્વ કરતાં અધિક-
તર પસંદગીને પાત્ર બન્યો છે. .

આ યત્નની વિશિષ્ટતા

આ યત્ન કોઈ એક જ વ્યક્તિના કૌશલસાધનાયે
કરવામાં આવતો નથી. આ યત્ન સમર્પિત-વિશ્વના કલ્યાણ
અને શાન્તિને અર્પિત યોજનામાં આવેલો છે. અને
આમાં પરમાર્થપ્રેમી ગમે તે કોઈ વ્યક્તિ નિષ્કામકામે
જગદંબા મહાશક્તિની પ્રસન્નતા માટે ભાગ લઈ
શકે છે. આ યત્ન કેવળ કર્મકાંડની વિધિસ્વજ
નથી, આ યત્નને યત્નના વિવિધ પ્રકારોથી પણ
કરવાનો સંકલ્પ છે. તેથી યત્નનામતે શક્તિદેવિસેના
આરંભથી-આસો સુદ ૮મી યત્નની સંમોપિત પર્વનત
દરોજ રાત્રે ૬ વાગ્યાથી લુહા લુહા સંતો, બકતો અને
મહાત્માઓના પ્રવચનો, ભજનો કીર્તનો અને શક્તિ-
ભક્ત મંડળોના રાસ, ભરખા વગેરે પણ રાખવામાં
આવેલા છે. એ રીતે આ મહાપ્રતમાં રાત્રિયત્ન, અને
કીર્તન-રમણ ચિન્તન રૂપ યત્નોના પણ સમાવેશ થાય
એવી યોજના કરી છે. વળી જગદંબા તેમજ નિવિધ
ભગવદ્-અવતારોની ઝાંખીનાં દર્યો દ્વારા ભગવદ્શક્તિ
પ્રત્યે જનતામાં રસજ્ઞતાં ઉત્પન્ન કરવાનો પણ પ્રયાસ કર-
વામાં આવેલો છે. શ્રી સહસ્રચંદી મહાપ્રતને રાષ્ટ્રીય
વિધિ અનુસાર સંપાદિત કરવા માટે તેમાં નવ કુંગેત
વિષય કરવામાં આવ્યું છે અને જગદંબા દ્વારા

ધીશ્વર શ્રી ૧૧૦૮ શ્રી ચંક્રાચાર્યજી મહારાજના
અધ્યક્ષપદે હુદામુદા રથજોના, ૧૨૫ વીદાન પ્રાદ્યોને
તેની વિધિ માટે નિયુક્ત કરવામાં આવનાર છે. એ
રીતે આજપર્વનત અમદાવાદમાં સમ્પન્ન સર્વ યત્નો
કરતાં આમાં અનેકજણી વિશિષ્ટતા રહેલી છે.

આવો યત્ન સર્વાંગસમ્પૂર્ણ રીતે સાધવો એ કંઈ
એક જ વ્યક્તિની બંની શકે એવું કાર્ય નથી. સાધન-
સંપન્ન જનતાના સક્રિય સહકાર વગર આ યત્ન એક
અગર અણી માંડી વ્યક્તિઓથી યત્ન ન શકે. તેથી ધણા
ધર્મપ્રેમી, જગદંબાના લાડીકાઓએ આ યત્નમાં સહકર-
તાથી અને મમતાથી સહકાર આપ્યો છે, તેમજ બીજા
પણ આપશે એવી આશા છે.

મહાશુજરાત-ધર્મસંમેલન

શ્રી સહસ્રચંદી મહાપ્રતના સભામંડપમાં તા.
૧૪-૧૦-૪૮ થી તા. ૧૬-૧૦-૪૮ સુધી જગદંબા
દ્વારાધીકારીશ્રી શ્રી ચંક્રાચાર્યજીના અધ્યક્ષપદે ઉપરોક્ત
ધર્મસંમેલન કરાનાર છે, જેમાં ભારતના વિદાન સંન્યાસી
શ્રી શ્રી કર્ણાટીજી મહાનજ પધારનાર છે. તેમની
હાજરીમાં આ સંમેલન અ. જોગેશ્વર-સંમેલન, રામ-
રામ્ય પરિવ્રજ અને વિદ્ય.સંમેલન પણ કરાનાર છે.

નવીન વર્ષનું પંચાંગ

વિશ્વમંડલના માહકોને આપવા માટે આ અંકમાં
સંવત્ ૨૦૦૧નું પંચાંગ જોડવામાં આવ્યું છે. આથી
બધા સામાન્ય જાણ કરતાં આ અંકમાં એક ફેર
વધુ ચલેલો છે. આપતાં નવીન વર્ષે અમે વિશ્વમંડલના
માહકોને આશિષ તેમજ અભિનંદન પાઠવીએ છીએ,
અને તે શુભ દિવસમાં માહકો વધારી આપવા પ્રયત્ન
કરે એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

દેશાલુ ગ્રન્થમાળાનાં માહકોને

આ ગ્રન્થમાળાના યોગ્ય વર્ષનાં બીજા અને
ત્રીજા પુસ્તકો-શ્રી-રામકૃષ્ણ કથામૃત અને 'તીર્થાદિન'
માહકોને મળી અતી દરો. તે પછીના 'ભક્ત પીપાજી
અને રોણી રાસમણિ' તથા 'કલ્યાણકુંજ'નાં બે પુસ્તકો
ગોક્ષી ગ્રન્થમાળા પોતાનું આ વર્ષ પૂર્ણ કરશે. ૧૩૧
૬. ૫-૦-૦ના વર્ષિક લવજમમાં ૧૦૦૦ પૃષ્ઠનાં
પુસ્તકો દ્વારા સુંદર ધાર્મિક વાચન આપતી આ ગ્રન્થ-
માળાનો સર્વકોઈ એ અવસ્ય લાભ લેવો જોઈએ.

श्री सहाय्यंती महायज्ञ

श्री सहाय्यंती महायज्ञ

तथा

देवी भागवतः पारायण

भारत संवत् २००५

आसो १६ २

ता. ६-१०-४६ रविवार

पूजाहुति :

आसो १६ ८

ता. १५-१०-४६ शनिवार

अमरावाहमां जनउदयाणु तथा विश्वशान्ति अर्थे यनार

श्री सहाय्यंती महायज्ञानासभामंडपनुं मुग्ध प्रवेशद्वार

स्थल : रायपुर दरवाज पहाड पुरुषोत्तम भवन कं पाठिउ

અમદાવાદમાં અપૂર્વ સંહસ્રચંડી મહાલયજા

લેખક : વિદ્યારત્ન પંડિત હિરમતરામ મહારાસ્ટર જાની, ન્યોતિપાચાર્ય

માસુ વર્ષની આસો વર ૨ થી સાત દિવસ વર્ષે ત અમદાવાદમાં પુરોત્તમ મીમના દેવાકેડમાં સદસચંડી મહાલય કરવામાં આવનાર છે. આમ તો સામાન્ય જનતા ધર્મભાવનાથી યજ્ઞદિ કાર્યો પુણ્યજનક છે, એમ માનતી આતી છે. અને અવારનવાર નચાંડી, ચતુર્થાંડી, સદસચંડી, વિંધુવાગ, મહાદ્ર દત્તાદિ અનેક પ્રસંગે ઉત્તવાય છે. આ યત્રી પૈકી કેટલાક દીર્ઘકાલથી ત સાધનારા અને અતિ ખર્ચાળ હોય છે. આ બધા હોમ પ્રધાન યત્રો છે. અર્થાત્ આવા યજ્ઞોમાં અગ્નિમાં અમુક પ્રકારના મંત્રોથી અમુક જાતના દ્રવ્યની આદુતિઓ આપવાની હોય છે. જેમાં ઘી, જવ, તમ, ખીર વગેરે મુખ્ય મળીને છે. તેમ જ યજ્ઞમાં આદુતિ આપવા માટે મંત્ર લખનાર બ્રાહ્મણોને શોધાવવા પડે છે. તેમ જ તેમને દક્ષિણા આપવી પડે છે. આમ અમુક નિયત કરેલા સમયમાં યજ્ઞ ઉપરોળી સાધન અગ્નિમાં બાળી નાખવામાં આવે છે, અને તે બાળવા માટે અમુક પ્રકારનો મોટા પ્રમાણમાં ખર્ચ કરવામાં આવે છે. માટે આવા યજ્ઞો નિરર્થક છે, અને વર્તમાનમાં તે એકદમ ત્યાગ્ય છે, એમ ધણાના મનમાં સહેજે આવે છે. ન્યારે આવા યજ્ઞો ધણા મોટા સ્વરૂપમાં હોય છે, અર્થાત્ લક્ષ્યંડી, કોટિહોમ વગેરે, ત્યારે તો યજ્ઞ જ દ્રવ્ય નાદસ્તુ વેદમંત્ર જાય છે. અને તેથી આવા યજ્ઞો ન કરવા દેવા જોઈએ એમ અમુક સ્વભાવની અગ્નિ-ઓનો અભિપ્રાય હોય છે.

ન્યારે બીજા કેટલાક લોકો યજ્ઞોથી શુભ રીતને માનનારા હોય છે, છતાં દ્રવ્યપ્રતિ હોમ કરી નાચ કરવાની રિત્તમાં હોઈ તેઓ જપવત્ કરવા એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે.

આ સિવાય કેટલાક એમ માને છે કે જાનપ્રચાર કરવો તે યત્ર છે. અર્થાત્ પોતાના વર્તનથી, કષ્ટનુથી અગર બીજા કોઇ પણ પ્રકારથી વિદ્યાળ જનસમુદાયને ઉપદેશી થઈ પડે તેવા ઉપદેશને યત્ર માને છે.

આમ યત્ર સંબંધના તાત્પર્યાર્થને લઈ મુખ્યત્વે ત્રણ માન્યતાઓ પ્રચલિત છે. અને તેને જો સાંપ્રતિક સ્વરૂપમાં ગ્રહણી તો પહેલા મતને ગ્રાવક (નારિત-મત) ગણી તેના નવાદર કરવામાં આવે છે. બીજા મતને લગભગ બંદોબસી સ્વીકાર્યો છે. અને ત્રીજા મતને પણ જોઈએ તે અંશે અંશએ સ્વીકાર્યો છે.

મહારાસ્ટર જાની, ન્યોતિપાચાર્ય
છતાં તેનાં સ્વરૂપો અન્યથાન થતાં હોઈ કેટલીક વખત તે યત્ર જ વિનિત રૂપમાં પણ આતી જાય છે.

આ સિવાય હોમપ્રધાન યજ્ઞો કરવાનો મત છે. અને તેમાં ત્રણે મતની દૃષ્ટિથી જે દોષોલેખી થાય છે, તે કેટલે અંશે વ્યાજબી છે, તે સ્વીકૃતિ નિધારીશું.

યજ્ઞ શબ્દ યજ્ઞ ધાતુ ઉપરથી બન્યો છે, અને તેનો અર્થ 'પૂજ' એમ થાય છે. પોતાના હૃદયે દેવની પૂજા કરવી તેનું નામ યજ્ઞ છે. એમ યજ્ઞના પરમ અર્થ દે છે. આ પરમ અર્થાત્ સર્વમાન્ય અને અતિમ અર્થથી જ આપણે ત્રણે મતોની ચોક્કસ કરી જોઈએ.

જે પોતાના હૃદયેવની પૂજા કરવી જોઈએ એમ માને છે તેને માટે પૂજા કેરી રીતે કરવી તે પહેલા પ્રશ્ન છે અને તેના જવાબમાં 'અમુક વિધિથી કરવી' એમ ઉત્તર મળે છે. આ અમુક વિધિ શબ્દથી જે ભાવ જતાવવાનો છે, તે દેવ, દ્રવ્ય અને કાળને અનુસરી હોવા જોઈએ. અને આથી ભારતવર્ષની પ્રજાના દરેક સંપ્રદાયમાં દેવની સેવા દ્રવ્યથી તથા ભાવથી અર્થાત્

અગ્નિ, ઘી આદિ દ્રવ્યોથી અને નંગન, પૂજન, સ્તનન, શ્રદ્ધા, વિચાર આદિ ભાવથી પૂજા કરવી એમ સંભવેલું છે. દેવની આગળ દીપ, ચંદન, પુષ્પ આદિ દ્રવ્યો ધરવા, દેવનો ઉત્કર્ષ વધે તેવી રીતે ગાયન, વાદન, નૃત્યાદિ કરવાં આ બધું દ્રવ્ય અને ભાવની અંદર આતી જાય છે. અગર બાદ પૂજા અને માનસિક પૂજા એમ બે સ્વરૂપમાં દ્રવ્ય અને ભાવનો શામાવેશ યજ્ઞ જાય છે. એટલે જોઈએ હૃદયેવ તથા તેની પૂજા કરવી એમ માને છે. તેને માટે હોમપ્રધાન યજ્ઞ, અને જપ પ્રધાન જાને યજ્ઞ એક ખાસ વિધિથી દે છે. અને તેથી જો લોકો યજ્ઞને નિરર્થક માને છે, તેઓ હૃદયેવ અને પૂજા એ બંનેને જ માને તો જ યજ્ઞને નિરર્થક

કહી શકે. અને જો તે પ્રાચીન હૃદયેવ કે તેની પૂજા ન જ હોય તેને જ નારિતક કહેવામાં આવે છે. આ દુનિયામાં ફરતે એક યા. બીજા સ્વરૂપે લગભગ જવા જ માને છે. અને તેથી જોઈએ યજ્ઞ નિરર્થક છે, એમ કહે છે, તેઓ કોતો ઉત્તમન યજ્ઞમણેલા હોવા જોઈએ અગર વિચાર-શબ્દ હોય જોઈએ એમ કહેવામાં જતા પણ વધી નથી. આમ પહેલા મતનું આગેઆપ ખંડન થઈ જાય છે.

બીજા મત પણ દ્રવ્યપ્રતિ આગળ અગર દુર્લભતા હોય તો શું કરવું? તેના જવાબ રૂપે પ્રશ્ન થાય

કેવલ હિન્દુઓ જ નહીં, પરંતુ કયા કાય માટે કયા દેવતાની પૂજા કરવી, તેનું તારતમ્ય અતીન્દ્રિય પુરોહિતો દ્વારા છે. અને તેથી કાયના રૂપ મુજબ રક્ષકામનાથી પાંચ પૈકી ગમે તે દેવતાની પૂજા, અતિપૂજા, (પર) કરવામાં આવે છે. અને તે કરવા આવશ્યક છે, એમ વારંવાર કહેવાની જરૂર નથી.

ચંડિકા, દુર્ગા, અગ્નિકા, વગેરે કેટલાય નામ જેવી માટે વપરાય છે. અને તે દેવચક્રિતનું-તેવીનું પરમપૂજન માટે રૂપ પુરાણમાં વર્ણવેલા દેવાસુર સંઘામમાં પ્રત્યેક દેવની વિવિધ ચક્રિતઓના એકીકરણરૂપ યોગથી તેની કે જેણે ચંડ અને મુંડ નામના પ્રખર દેવોનો નાશ કરી ચંડ-ઉમ કાય કરી બતાવ્યું અને ચંડિકા એટલું વિશેષ નામ પ્રાપ્ત કર્યું તે સમય દેવતાઓની ચક્રિતઓના એક જ આપતનમાં (સ્વરૂપમાં) મળેલા એક ખાસ સ્વરૂપને ચંડિકાને ઉપર જણાવેલા અત્યુપ દેવાસુરસંઘામ જેવા બીજા પુરાણકારક ઉપદેશના નાશ માટે, પ્રાર્થના-પૂજન-યત્ન કરી પ્રસન્ન કરી ઉપદેશથી શાંતિ મેળવવા માટે આપણે ત્યાં નવચંડી, ચતુર્ચંડી, સદસ્યચંડી, લક્ષ્મીચંડી એમ ઉત્તરોત્તર દશદશ ગણા મોટા રૂપમાં પૂજન-યત્ન કરવામાં આવે છે. જેની વિશેષ પૂજા તેની વિશેષ પ્રસન્નતા તરફ કંઈ વિશેષ સમજાવવાનું રહેતું નથી.

ત્રીને મૂત્ત ઘાનપ્રધાન છે. તેને તે જનસમુદાયને ઉપયોગી કાય કરતું તે અભીષિત છે. હોમપ્રધાન યજ્ઞમાં વિશાળ જનસમુદાયને હિન્દુઓની પૂજા રૂપ કાયમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનો અત્યુત્ક્રાંતિક ન્યાયથી ઉપદેશ હોમ તેમના મતમાં તે હોમપ્રધાન મત આવશ્યક કાય રહે છે.

આમ ઉપરોક્ત ત્રણે મતથી હોમપ્રધાનયજ્ઞ કરવો તે આવશ્યક, શ્રેષ્ઠ તથા પરમોપકારક છે. એમ રહે છે.

અને આથી જ દેશ, દ્રવ્ય અને કાગળની અત્યુત્ક્રાંતવાળા આપણા ભારત દેશમાં વસતી જનતાને મોટા ભાગ પોતાના હિન્દુઓની પૂજા માટે હોમપ્રધાન યજ્ઞ કરતો આવ્યો છે, કરે છે, અને કરે જશે.

ભારતવર્ષની પ્રજાના મુખ્ય ધર્મો પૈકી સનાતન વ્યુત્ક્રમ હિંદુ ધર્મ પાંચ દેવને મુખ્યત્વે માને છે.

(૧) મહાવૃત્તિ (૨) શકર-સ્વ (૩) વિષ્ણુ (૪) સૂર્ય અને (૫) દેવી-ચંડિકા. જેકે હિંદુઓ આ પાંચ દેવતાઓની અગ્ર પાંચ પૈકી ગમે તે એકની હિન્દુ માની પૂજા કરે છે. અને ન્યારે તેની પૂજા અતિશયતા અર્થાત્ મોટા રૂપને પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે તે યજ્ઞનું નામ ધારણ કરે છે, અને તેથી અગ્રયજ્ઞ, મહાસ્વ, અતિસ્વ, વિષ્ણુ-યજ્ઞ, સોર્યાય અગ્ર ચતુર્ચંડી, સદસ્યચંડી એમ જેવી તેની અતિશયતા તેનું નામ ધારણ કરે છે.

પાંચ મુખ્ય દેવતાઓ અને બીજા અનેક દેવતાઓ પૈકી મોટું શ્રેષ્ઠ અને મોટું નેષ્ટ જેવી કદરવાને અર્ધી

સ્થાન જ નથી, પરંતુ કયા કાય માટે કયા દેવતાની પૂજા કરવી, તેનું તારતમ્ય અતીન્દ્રિય પુરોહિતો દ્વારા છે. અને તેથી કાયના રૂપ મુજબ રક્ષકામનાથી પાંચ પૈકી ગમે તે દેવતાની પૂજા, અતિપૂજા, (પર) કરવામાં આવે છે. અને તે કરવા આવશ્યક છે, એમ વારંવાર કહેવાની જરૂર નથી.

ચંડિકા, દુર્ગા, અગ્નિકા, વગેરે કેટલાય નામ જેવી માટે વપરાય છે. અને તે દેવચક્રિતનું-તેવીનું પરમપૂજન માટે રૂપ પુરાણમાં વર્ણવેલા દેવાસુર સંઘામમાં પ્રત્યેક દેવની વિવિધ ચક્રિતઓના એકીકરણરૂપ યોગથી તેની કે જેણે ચંડ અને મુંડ નામના પ્રખર દેવોનો નાશ કરી ચંડ-ઉમ કાય કરી બતાવ્યું અને ચંડિકા એટલું વિશેષ નામ પ્રાપ્ત કર્યું તે સમય દેવતાઓની ચક્રિતઓના એક જ આપતનમાં (સ્વરૂપમાં) મળેલા એક ખાસ સ્વરૂપને ચંડિકાને ઉપર જણાવેલા અત્યુપ દેવાસુરસંઘામ જેવા બીજા પુરાણકારક ઉપદેશના નાશ માટે, પ્રાર્થના-પૂજન-યત્ન કરી પ્રસન્ન કરી ઉપદેશથી શાંતિ મેળવવા માટે આપણે ત્યાં નવચંડી, ચતુર્ચંડી, સદસ્યચંડી, લક્ષ્મીચંડી એમ ઉત્તરોત્તર દશદશ ગણા મોટા રૂપમાં પૂજન-યત્ન કરવામાં આવે છે. જેની વિશેષ પૂજા તેની વિશેષ પ્રસન્નતા તરફ કંઈ વિશેષ સમજાવવાનું રહેતું નથી.

શતચંડોવિધાને તુ પ્રવશ્યે પ્રીતયે તુગમ્
ત્રીપદ્યમાપત્તો દુર્મિતે મૂર્મિકંપને ॥૧॥

અતિદૃષ્ટામનાદૃષ્ટાં પરક્રમયે ક્ષયે ।

સર્વે વિદ્યા વિવરયન્તિ શતચંડોવિધો કુતે ॥૨॥

રોગાગ્નાં વૈરિણાં નાશો ધનુષસમુદયઃ ।

રાવ્યં ધનં યશઃ પુત્રાનિદમન્યહમેત સઃ ।

પ્રતદશગુણં કુર્યાન્ચંડીસાહસ્રજં વિધિઃ ॥

અર્થાત્ 'મનુષ્યોની પ્રીતિને માટે શતચંડોનો વિધિ કહીશ, જે કરવાથી શત તરફથી ઉપદેશ થાય કે મોટી આપત્તિ આવી પડે, દુઃકાળ પડે, અગ્નિકાંપ, અનાદિ કે અતિદૃષ્ટિ થાય, બીજાં રાજ્યો તરફથી પોતાના દેશ ઉપર આક્રમણ થાય, દેશનો નાશ થાય વગેરે બધા ઉપદેશ (યત્યંત્રિનિધિયો ચંડોની પ્રસન્નતા મેળવવાથી નાશ થશે. રોગનો તેમજ શત્રુનો નાશ થશે. ધનપુત્ર સમૃદ્ધિ વધશે. રાજ્ય, પૈસા તેમજ જે કંઈ ઇચ્છા હશે તે પ્રાપ્ત થશે. જો ઉપર કહેલી વિધિ એટલે સદસ્યચંડી કરવામાં આવે તો કહેલા રૂપનું દશગુણ રૂપ મળશે

વર્તમાનમાં પ્રજા અનેકવિધ ઉપદેવો ભોજની રહી છે. આ પહેલાં વિશ્વયુદ્ધના કારણે પ્રજા કંપી બીડી હતી. અને તે કાળમાં પુણ્ય શ્રી કરપાત્રીજી જેવા ત્યાગી વિદ્વાન મહાત્માઓએ વિશ્વના ક્ષ્ણભૂતી ભાવનાથી હિંદુસ્તાનનાં મોડાંમોડાં નગરોમાં પાંચ વખત લક્ષ્મીની ચત્ર કર્યાં હતાં. તેમજ તેમનો સંકલ્પ હતો પશુ ભીખ અનેક યજ્ઞો કરી દેવરહિત ચંડિકાની પ્રસન્નતાથી સમગ્ર જગત ઉપર શાંતિ થાય તેવી ભાવના-વાળો છે. જનતાએ પણ તે વખતે નાનામોટા યજ્ઞો (નવચંડી, ચાતચંડી) અનેક જગ્યાએ અનેક વખત કર્યાં છે. અને તે બધાના ફળસ્વરૂપ જગત ઉપર વિશ્વયુદ્ધ બંધ પડ્યું, અને જનતાનો ભય જોહો યર્ષ કંઈક શાંતિ યર્ષ, પરંતુ હજી સંપૂર્ણ રીતે જનતા શાંતિ ભોજની શકે તેવો સમય પ્રાપ્ત થયો નથી. વર્તમાનમાં જીવનધોરણુ જીવ્યુ આવી ગયું છે. અનેક વિધ વાતનાઓ મોં ફાડી જીભી રહેલી છે. આવા વખતે પૂર્વકાલીન મહાપુરોએ દર્શાવેલા, વર્તમાનમાં મહાત્માઓએ આદરણ કર્યાં આપણે પણ કંઈક ઉમેરો કરીએ તો તે વ્યાજબી જ છે. અને તેથી વિશ્વશાંતિની વિચારણા ભાવનાથી આસો વડે રૂપી આસો વડે ૮ પર્વત એક સહસ્રચંડી મહાધર્મ કરવાની ઇચ્છા ઉપજાય છે અને તેની પ્રારંભિક વિધિ પણ કરી દીધી છે. ચંડી-ધર્મથી તાત્કાલિક ફળ થાય છે. એને માટે શાસ્ત્રોક્ત વાક્યો છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ મહામરી, પ્લેગ, મેનીનજાખડીસ વગેરે ઉપદેવો વખતે જનતાએ અનુભવેલું પણ છે. જે લોકો યજ્ઞોથી વાતાવરણની શુદ્ધિ કહે છે, તેમના મતનો સ્વીકાર કરવા ઉપરાંત શાસ્ત્રમાં કહેલું છે તે વિધિ કરવાથી એક વિશેષ ફળ (અદૃષ્ટ) ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેનો ચોખ્ખો સમુદાય (પ્રમાણ) પ્રાપ્ત થતાં જ અનિષ્ટનો નાશ થઈ જઈતી પ્રાપ્તિ થાય છે. તે પ્રત્યક્ષ અનુભવો છે. એટલે યજ્ઞોની ફળજનકતા સાબિત કરવા વિશેષ પ્રમાણોની જરૂર નથી અને યજ્ઞોની આવશ્યકતા-અનાવશ્યકતા સંજોગો આસિય તર્ક કરવાની પણ જરૂર રહેતી નથી. પરંતુ યજ્ઞો કરવા આવશ્યક છે, એમ સિદ્ધ હોઈ વિધિપૂર્વક યજ્ઞો કરવા જોઈએ એમ કહે છે.

યજ્ઞો વિધિ શાસ્ત્રમાં કહેલી રીતે કરવામાં આવે તો કહેલું ફળ જગતને પ્રાપ્ત થાય. એટલે વિધિમાં જીવ ખ્યાલ રાખવો જરૂરી છે. અન્નને એમનું એમ ખાઈ જવું અને કાઠું કરી રાંધી વિવિધ વાનગીઓ

બનાવી ખાવું એ બેમાં બીજીની શાંતિરૂપ ફળ સમાન હોવા છતાં, રવાદ, રુચિ તથા પાચન ધર્મ રચાઈ વગેરેમાં જેમ મદાન ફરક છે, તેમ વિધિ વગર કરેલી પૂજા (અક્રિત) અને વિધિપૂર્વક કરેલી પૂજા (વત)માં મોટો ફરક છે.

આથી આ યજ્ઞમાં વિધિ પ્રત્યે જીવ પાન આપવામાં આવનાર છે. કર્મનું સાદું ફળ પ્રાપ્ત થાય, કર્મ-વૈરુદ્ધ ન થાય તે માટે જીવ ખ્યાન અપાનારું છે. કાર્યક્રમોનો આ ખાસ અભિપ્રાય છે.

આ યજ્ઞનો આરંભ કરતાં પહેલાં જેને કાર્યો આવશ્યક ગણાય છે, તે બધાં જરાબર કરવામાં આવ્યાં છે. અને સૌથી મોટી વાત તો એ છે કે જગદગુરુ શ્રી ૧૧૦૮ થી દ્વારકાપીઠાધીશ્વર શ્રી શંકરાચાર્ય શ્રી અક્ષિતવસન્નિવાનંદતીર્થ મહારાજની અધ્યક્ષતામાં આ યજ્ઞ થનાર છે. તેમની ઉપસ્થિતિમાં જ યજ્ઞના મંડપ તથા કુંડાલિના નિર્માણ માટે ખાતોનો વિધિ થયો હતો.

ત્યારબાદ યજ્ઞના મુખ્ય કાર્યરૂપ, કુંડમંડપના માટે આરંભ કરતાં તા. ૨૩મી સપ્ટેમ્બરના રોજ અર્ચાત આસો સદ ૧ના રોજ ધરત્પ્રપાત હોઈ તે દિવસની અત્રેના અક્ષર મુજબની પલખા મધ્યહ્નના પાંચ અંશ પાંચ અંશ હોઈ મધ્યાહ્ને એવેના વિદ્વાન શાસ્ત્રી શ્રી અનુપરામભાઈ (શ્રી શંકરાચાર્ય મહારાજના પ્રતિનિધિ)ની અધ્યક્ષતામાં સરવું સાહિત્ય-પંચોગકર્ત્તા શ્રી દિગ્ગજરામ મહારાજે જનીએ. યજ્ઞાયંત્ર દ્વારા વાગ્યોત્તરસૂત્ર (ઉત્તર-દક્ષિણ રેખા)નું સાધન કરી દિશા સિદ્ધિ કરી બતાવી હતી. તેમજ પલખા સાધન, નૃત સાધન વગેરે વેષિકાઓ કરી બતાવી શુદ્ધ અગ્નિજિવ (નિજી) મુદ્દતમાં સૂત્રપાત કરાવેલો હતો. આમ યજ્ઞના દ્વિતીય કાર્યરૂપ, કુંડમંડપાદિ સાધનનો આરંભ પણ વિજય મુદ્દતમાં સદમંદિરોપન કરી, કરવામાં આવ્યો છે. શ્રી ૧૧૦૮ થી શંકરાચાર્ય મહારાજ તથા ભીખ સદગુરુઓને આ યજ્ઞાયંત્ર જોઈ ધણી પ્રસન્નતા થઈ હતી.

આ યજ્ઞ માટે ૨૪ હાથનો મંડપ કરવામાં આવ્યો છે. અને તેમાં નવ કુંડો રચના કરવામાં આવનાર છે (યજ્ઞમંડપ તથા કુંડો બેઠાક આ બંધમાં છે, તે મુજબ રચના થશે.)

નવ કુંડ અને તેમની જુદી જુદી રચના, તેમનાં માપ વગેરે માટે અદ્ભુત જ સચચેતી રાખવ માં આવી છે. શાસ્ત્રોમાં જુદીજુદી આકૃતિના કુંડ જુદાજુદા ફળ

સંસારાસક્ત અને તેમની રહેણીકહેણી

સંસારાસક્તની ખાસીઅતો

અનુવાદક: શ્રી જયંતીલાલ મગજીભાઈ, B. A. B. T. LL. B.

- ૧ માણસોનાં જે વર્ગ છે—માત્ર નામના માણસો (મનુષ્ય) અને પ્રમુદ માણસો (માનદ્વય); માન-હંસ, જેઓ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે તત્પરતા કરે છે તે. આ બીજા વર્ગના છે. જેઓ કામિની અને કાંચન પાછળ ઘેલા બન્યા છે, તે પહેલા વર્ગના છે—નામમાત્રના જ માણસો છે.
- ૨ જેમ એકનો એક મુખરો અનેક માણસો વાપરી રહે છે, તેમ જુદાં જુદાં પ્રાણીઓએ આ માનવ દેહરૂપી મુખરો ધારણ કર્યો છે। કેટલાક મનુષ્યો તો ફાડી ખાનારા વરો છે, કેટલાક ભયં-કર રીંછ છે। કેટલાક લુચ્ચાં ચિઆળ અને ઝેરી સાપ છે, પણ એ બધાંયે દેખારમાં તો માણસ છે।
- ૩ જેમ આળણી સાડું અનાજ નીચે નાખે છે અને પોતાની અંદર તો કાકરા અને એવું જ રાખે છે, તેમ દુરાત્માઓ સાડુંસાડું ફેંફરી રહે છે, અને ખરાબખરાબ પોતાની અંદર રહેવા કે છે. મુખ-મતો સ્વભાવ આનાથી ઉલટો છે; મહાત્માઓ મુખ્ય જેવા છે.
- ૪ કેટલાક લોકોની સ્વરૂપા એવી હોય છે કે દુનિ-યામાં તેમને બાંધી રાખે એવું કંઈ પણ હોય નથી, છતાં પોતે પોતાની રેલ જ એવી બધન ઉત્પન્ન કરીને બંધાઈ બપ - છે। તેઓને મુક્ત ધવાનો મરણ જ હોતી નથી. કોઈ માણસને કુટું-બની જન્મજ ન હોય, સમાસંજ બીની લપ ન હોય તો છેપટે બીલાડી, વાદક કે કૂતરું જાણે, કોઈ પક્ષીને ધરમાં રાખે અને તેને લાલ લમણે છે. આ રીતે દુનિની ઇચ્છા જાણ પીને ચાન્ત કરે છે। અહાંલા માયાએ મનુષ્યોને કેવી કેવી મોહિની લગાડી છે।
- ૫ નવું જન્મેલું વાછું કેવું આનન્દી, કેવું સ્વપ્ન હોય છે। માતું દૂધ પાવવા આવે તે સિવાય બધી વખત કેવું નાચે છે, ફૂટે છે, હોડાહોડ કરે છે। પણ જેવું મગાની આસપાસ ફાડું વીટાપું કે તે ધીરધીરે સમજા માટે છે અને આનન્દીને જલે
- હોંસ દેખાય છે. તેવી જ રીતે બાલ્યવસ્થામાં બ્યંસુધી દુનિયાની લેવાદેવા હોતી નથી ત્યાંસુધી બાળક ખૂબ જ આનન્દમાં અને પુર-મિલજમાં હોય છે, પરંતુ જેવો સંસારમાં જક-મયો, લગ્નની બેડી પગમાં પડી, કુટુંબની જન્મ-ઘરી-શિર પર આવી, કે તરત બધાં મુખનાં સ્વચ્છંદરૂપાં દેખાતાં બંધ પડી જાય છે। મોં પરથી નર ઉડી જાય છે; ગ્મ, ચિન્તા, ઉદાસીનતા, મમગીની, બીજું કંઈ નહીં। ગાલ પર તંદુરસ્તીની લાલી નહીં. કપાળ પર જોડી જોડી કરચમીઓ। સાદું પે જીવન જે બાલ્યવસ્થાની તાજગી અનુ-ભવે છે, પ્રભાતના પવન જેવો મુક્ત, નવવિકસિત પુષ્પ જેવો સુકોરાળ અને આકર્ષણિન્દુ સમાન પાવેત્ર રહે છે, તેને ધન્ય છે, ધન્ય છે।
- ૬ નાનાં છોકરાછોકરીને વિષયમુખનું લાન હોય નથી, તે જ રીતે સંસારી જીવને સમાધિના અવસ્થા આનન્દનો ખ્યાલ સુધી આવે શકેલો નથી.
- ૭ સંસારાસક્ત જીવ કામિની-કાંચનની મોહિનીમાંથી સહેલાઈથી મુક્ત થઈ શકતો નથી, તેમજ પોતાનું મન ઈશ્વરમાં પરાવી શકતો નથી. જન્મગીમાં બંધેને અનેક દુઃખ આવે પડે, આપાતો સહેવા પડે, પંથુ તેને ચેતનમાં થતી નથી.
- ૮ સંસારાસક્ત જીવનું લક્ષણ એ, કે જે કંઈ ધર્મની અંધતાનું હોય, તે બધાંનો ત્યાગ કરેલો. કથાવાતાં, શ્લોકસ્તવન, લજ્જન-કીર્તન એવાં બધાંમાં પોતે તો લાગ લેતો નથી, પણ બીજાં કોઈને પંથુ લાગ લેવા દેતો નથી. ધાર્મિક સમાજોની, અદેશ પવિત્ર પુરોહીની, અને પ્રમુખાર્થનાદિની જે મળક ઉમરે છે, તે નકરો સંસારમાં રમ્યોપેચ્યો રહેતો નારાષ્ટ્રી જીવ છે.
- ૯ કેટલીક વાર મારી પાસે જિવિત બકતો સાથે નારાષ્ટ્રી જીવો પણ આવે છે. આવા લોકોને ધાર્મિક વાર્તા-લાપ ગમતો નથી, તેથી જ્યારે ઈશ્વર અને અખ્યા-નિમક્તા સંજ્ઞાની બાંધી વાતચીત આવે છે, ત્યારે

તેમને ઠીક પડતું નથી. સાંત. યદિને બેઠા રહેવાનું પણ તેમને ફાવતું નથી, અને તેથી પોતાના મિત્રોના કાનમાં ઘુસપુસ કરવા લાગે છે, — “હવે અહીંથી ક્યારે જઈવું છે? હજી કેટલોક વખત લાગશે?” વખતે વખતે તેમના મિત્ર કહે, “જરા રાહ જુઓ, હમણાં જ જીડીએ.” છેવટે આવ્યા જવાળ સાંભળી એ લોકો એટલા બધા દંટણી બન્યા છે કે, “અમે તો હવે જરા નહીં કદિ જઈએ છીએ. તમે તમારે, વાતો કર્યા કરો.” એમ કહી તેઓ ચાલતી પકડે છે.

૧૦ જેમ પારેવાની ડોકમાં અનાજના ફાણાં ભર્યા હોય છે, તેમ આવા માણસોનાં હૃદયમાં કેવા કેવા સંસારિક વિચારો અને કેવી કેવી લૌકિક અભિલાષાઓ ભરેલી હોય છે, તે તેમની સાથે વાત કરતાં તરત જ જણાઈ આવે છે.

૧૧ પાપી માણસનું હૃદય વાંકડીઆ વાળું જેવું છે. બમે તેટલી મહેનત કરશે તો. પણ એવો વાળ સીધો નહીં થાય. તે જ રીતે કુટાત્માઓ કદી પણ સરળ, સીધા અને પવિત્ર થતા નથી.

૧૨ સાધુનું કમંડળ ચાર ધામ ફરી આવે છે, છતાંયે પહેલાના જેવું જ ડડવું રહે છે. સંસારી છોયેનો પણ આવો જ સ્વભાવ છે.

૧૩ કાચી માટીમાંથી કુંભાર ફાંવે તે ધાટ યદી ચકે છે. પણ પકવેલી માટીમાંથી પછી બીજું કંઈ યદિ ચકવું બયો, આ જ પ્રમાણે જે હૃદય વિવેક-કામનાઓથી દગ્ધ યદિ ગયું છે, તેના ઉપર ધાર્મિક જાવનાઓની અસર પડતી નથી. અને પછી તેમાંથી બીજું સુંદર રૂપાન્તર યદિ શકવું નથી.

૧૪ જેમ પાણી, પત્થરને પલાળી શકતું નથી તેમ ધાર્મિક ઉપદેશ બદ્ધ જીવ પર જરાયે અસર કરી શકતો નથી.

૧૫ જેમ ખીસો પત્થરમાં પેસી શકતો નથી, પણ પોચી નળીનમાં જાડો જીતરી બન્યું છે, તેમ પવિત્ર પુરુષોનો ઉપદેશ વિવેચાસક્ત ઉપર પ્રભાવ પાડી

શકતો નથી, પણ ભાવિક હંમેશાં જાડો જીતરી બન્યું છે.

૧૬ જેમ પોચી માટી ઉપર સહેજાંઈથી બાપ પાડે છે, પણ કાળમાં પત્થર પર જરાયે અસર થતી નથી, તેમ ધિરનું જ્ઞાન બહત હૃદય પર ચોટી બન્યું છે, પણ બદ્ધ જીવ તો એમનો એમ જ રહે છે.

૧૭ જેમ બરનાળાનું પાણી એક બાજુથી આવે છે અને બીજી બાજુથી નીકળી જાય છે, તેમ સંસારીઓને દેરેલો ઉપદેશ એક કાન દ્વારા મનમાં પેસે છે, અને કંઈ પણ અસર ક્યાં વિના બીજા કાને યદિને નીકળી જાય છે.

૧૮ જે દોણમાં એક વાર પણ દહીં રાખવામાં આવ્યું હોય, તેમાં દૂધ રાખવામાં આવે તો દૂધ બગડી જવાનો સંભવ છે. એવા દૂધને ચૂકા ઉપર પણ મૂકાય નહીં, કારણ તે ફાટી જાય; તેથી આવું દૂધ નકામા જેવું છે. અનુભવી શુરુ જિજ્ઞાસુ પ્રશ્ન આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આસક્ત જીવને આપેલા નથી, કેમકે એવા માણસ તો તેનો અવગણ અર્થ સમજી પોતાના સ્વાર્થ માટે જ તેનો ઉપયોગ કરવા લાગે છે. આવા માણસોને શુરુ પરમાર્થનું કામ ચીંધતાં પણ અચકાય છે, કારણ કે શુરુ તેની બહુમનસાઈનો વધારો, પડતો લાભ લે છે, એમ તેના મનમાં થાય છે.

૧૯ તેની ધિરજ થાય તો પણ માણસ સંસારનો ત્યાગ કરી શકતો નથી. આ જગતમાં ફળ દેવાને તત્પર. યથેચ્છા પ્રારબ્ધ અને સંસ્કાર આડા આવે છે, એક દિવસ એક યાત્રીએ કાંઈ રાગને પોતાની પાસે બેસી ધિરનું બ્યાન ધરવાને કહ્યું. રાગને તેમને જવાબમાં કહ્યું કે, “બાપુ! મારાથી તેમ બને એવું નથી, તમારી સાથે રહું તો પણ ભોગાસકિત મારો કેડો છોડવાની નથી. મારા વિવેક-ભાગ હજી આડો હોવાથી તો હું આ જગતમાં રહું તો પણ મારી આસપાસ એક રાગ્ય જીવું થવાનો સંભવ છે.”

(શ્રી-રામકૃષ્ણ પરમહંસની ઉપદેશનાળીમાંથી)

સિદ્ધિનો માર્ગ

લે. શ્રી. વલ્લુ કે.કે.

ઘણા માણસો માત્ર મનોરથની મુલાયમ ભૂમિ ઉપર પોતાનો રથ ચલાવે રાખે છે. એમનું મન શેજ નવા નવા નિશ્ચયો કરતું હોય છે. આજે આ કરવું છે, કાલે પેલું કામ પતાવવું છે અને આટલા વખતમાં આ વસ્તુ પાર પાડવી છે એવા એવા વિચારોનું એ ભરત-કામ કર્યા કરે છે. પણ આવી તરંગી દુનીયામાં વસનારા માનવીઓમાં એક ખાસ ખૂણી હોય છે. અને તે એ કે એમનું મન ઠોડે છે પણ તન કંઈ કામ કરતું નથી. નિશ્ચય કર્યા પછી કામ કરવા માટે જે જાળ જોઈએ એ જોમની પાસે નથી. અને એક વસ્તુ પકડીને એમાં આર-પાર ઊતરી જવાની તાકાત નથી. મનોરથની સાથે જો રચનાત્મક શક્તિનાં ચક્રો ન હોય તો એ રથ આગળ વધતો નથી. મનનાં રથની પડદા પર અનેક જાતનાં ચિત્રો આકાર લેતાં હોય પણ ત્યાંસુધી ચિત્રકાર હાથમાં પીંછી લઈને મહેનત કરતો નથી ત્યાંસુધી એ કલાકારની કોઈ કિંમત કરતું નથી. અંતરના તાર ઉપર કાબ્યની અણગુણાટી ઊઠતી હોય પણ કવિ ત્યાં-સુધી શબ્દોની સુરાવટ ગોઠવતો નથી ત્યાંસુધી એને કોઈ ઓળખી શકતું નથી.

પ્રેરણા પાછળ પરસેવાનું પાણી ન વરસે તો એ પ્રેરણા થોડા વખતમાં જ તરણા જેવી જાની જાય છે.

ઘણા માણસો પંડાનાં કાઢે છે કે અમારી ચોજનાંઓ મહાન છે, અમારા વિચારો જગતને આંજી નાખે એવા છે પણ શું કરીએ, સંજોગો નથી, અનુકૂળ વાતાવરણ નથી અને અમને કોઈ પ્રોત્સાહન આપનાર નથી. જે શુદ્ધિશાળી લોકો કંઈ કરવા નથી માગતા અથવા કાર્ય કરવાની શરૂઆતથી કરે છે એ લોકો આવા સત્વહીન શબ્દો ઉચ્ચારે છે અને હાથ જોડીને પૂણે જોડીને ફાડાં માર્યા કરે છે. પણ સત્ય હકીકત તો એ છે કે મહાન કાર્ય કરવા માટે કદી પણ અનુકૂળ સંજોગો મળતા જ નથી. માણસની મહત્તા કે એની પ્રતિભા ત્યારે જ ખીલી જોડે છે કે જ્યારે એ કષ્ટમર કરીને મુશ્કેલીઓ સામે ઝુમમતો હોય. જેમ જેમ આફતોના પહાડ ફાટતાં જાય છે તેમતેમ તેમની શક્તિ કાર્યની સિદ્ધિ માટે પ્રયત્ન સ્વરૂપ ધારણ કરતી જાય છે. નદી જ્યારે પહાડમાંથી નીકળે છે ત્યારે તે એમ નથી કહેતી કે 'મારી સામે અપત્યરો ખડકાયા છે, હું કેવી રીતે આગળ વધીશ. 'એ તો માર્ગ ઉપર પથરાયેલા પત્યરો સામે માર્યાં ગીકે છે, એમના દુકંડા કરી નાખે છે, ઘસી નાખે છે, પોતાનો પ્રવાહ વેગવતો જનાવે છે અને આખરે સાગરને લેટે છે. કિનારા ઉપર કાળમીઠ પત્યરના પહાડ ઊગા છે એ જોઈને સાગરનાં મોત્તઓ અર્ધે રસ્તેથી પાછાં ફર્યા હોય એ જાણ્યું નથી. આકાશમાં આરંગાણુ ધન-ધોર વાદળો છે અને તેથી મારો પ્રકાશ પૃથ્વીના પટ ઉપર નહીં પહોંચે એવો ભય રાખીને સૂર્ય જન્મદી આથમી ગયો હોય કે ન જન્મ્યો હોય એવું કદી જાણ્યું નથી. જેને કંઈ કરી પતાવવું છે, પ્રકાશવું છે, ખીલી ઊઠવું છે અને સિદ્ધિના સાગરને લેટવું છે એને કદી પણ પ્રતિ-કૂળ સંજોગોની શરમ લાગતી નથી. વિજય મળે કે પરાજય એની પરવા કર્યા વિના એ પોતાનું કાર્ય શરૂ કરી-દે છે. ઇતિહાસને પાને નોંધાયેલા એવા કયા મહાપુરુષના માર્ગ ઉપર ગુલાબના વાગ ઊઘાળ્યા હતા એ કોઈ કદરો ને કંઈ આ જગતમાં મહાન અને ભવ્ય જન્યું છે એની શરૂઆત સદા નાની જોવામાં આવી છે. કરોડો કે અગત્યની ઉંચલપાચલ કર-

નારા મહાન સોદાગરોએ સૌથી પ્રથમ પાટીમાં એકરો ઘુટેલો અને રોટલા માટે કોઈના ઓટલા ઉપર પોટલાં ગાંધીને બેઠેલા એ ન બૂલવું બોધ્યો.

આમ કહીશ તો લોકો હસશે, તેમ કરીશ તો બીજા ગાળો દેશે અને યોજનાઓ અમલમાં મૂકવા માટે હજુ સંભેગો અવ્યા નથી એવા વિચાર કરનારા કંઈયાણ્યાત્રા શરૂ કરી શકતા નથી. એમનું મન લડે પહોંડના શિખર ઉપર બેસી ગયું હોય પણ તન તો તળેટીનાં તણખલાં તોડતું હોય છે. કોઈપણ કાર્ય કરવા માટે જીવનમાં ડગલે અને પગલે મુશ્કેલીઓ તો બિણી જ રહેવાની છે. નાની એવી આફતથી અથડાઈ જવાનો ડર રાખનારા ભલે ગમે એવા બુદ્ધિશાળી હોય, ગમે એવા એમના વિચારો હોય, પણ એ ગધું નકાસું છે. એમના વિચારો કાગળના ફૂલ જેવા છે, જેમાં સૌન્દર્ય છે પણ સુવાસ નથી.

વિચારોમાં મુગ્ધ તો ત્યારે જ પ્રગટે છે કે જ્યારે એમાં શક્તિનું થોડું સંચય કરવામાં આવે. અનેક જાતના વિચારો કરવા કરતાં એક જ વિચારનો અમલ કરનારા ધરતીને ધ્રુવવી શકે છે. એક જ વિચાર કરીને નીકળી પડેલા મહાન મુસાફર કોલંગસે અમેરિકા સોધી કાઢ્યો અને દુનિયાની ભૂગોળ ફરી ગઈ. સત્ય અને અહિંસાની પાછળ એક વલ્લિકપુત્રે જીવનસમર્પણ કર્યું અને તે મહાત્મા ગાંધી બની ગયા. એક જ વિચારની પાછળ સર્વ શક્તિઓનું સમર્પણ કરનારને અનેક જાતની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

આચાર વિનાનો વિચાર ગમે તેવો મુંઝવેલો પણ બે એનો અમલ કરાવવામાં આવે તો, તે, માણસના મન ઉપર સદા અત્યાચાર કર્યા કરે છે. અને પરિણામે એની કાર્યશક્તિને મારી નાખે છે. કાર્યશક્તિ ઉપર જ્યારે કાટ ચડી જાય છે ત્યારે બુદ્ધિશાળી માણસની સ્થિતિ ઘોળીના પેલા ધ્યાન જેવી થાય છે—નહિ વાટનો કે નહિ ઘાટનો !

૭

પ્રભુની પ્રીત.

પ્રીત પ્રભુની કર આવી,	જંગતમાં પ્રીત...
જે જીવનથી સંહું જન જાગે,	
પલટાવે નિજ ભાવિ.	જંગતમાં
જે મત્યુમાં પણ નિર્ભયતા,	
સહજે દે પ્રકટાવી.	જંગતમાં
સહુના હિંતમાં માને હિંતને,	
મમતા મોહ વિલાવી.	જંગતમાં
લેદ જંગતના ભુએ અંભેદે,	
પ્રેમ પ્રભુથી લગાવી.	જંગતમાં
સર્વમાં ભાવે પૂરે પ્રભુને,	
અનેકે એક માનવી.	જંગતમાં
દીન દુઃખીનાં દુખડાં હરતો,	
કર કર્તવ્ય નિજ ધારી.	જંગતમાં
- શ્રી પુરુષોત્તમદાસ શાહ.	

ખાનેવાલેકા નામ દાનેદાનેમે લિખ દિયા હૈ

વે. યી. ઇશ્વરશાસક લ. વૈવ

સત્સંગમાંથી સંપડેલું આ વાક્ય ન્યારે અનુભવમાં આવે છે ત્યારે પ્રભુભક્તિના માર્ગમાં પગલાં જરૂરનારોએને અવનવા આનંદ સાથે પ્રકાશ મળતો રહે છે. જેથી અનુભવીઓ કહી ગયા છે કે સત્સંગનો પ્રભાવ અદિતીય છે. આધુનિક ઈજ્ઞાવણીથી પ્રક્રિયાની સરકારમાં રંગ-રંગીઓ આને માની રહ્યા છે કે તેઓ સવારે જે વાતનાં વખાણ કરે છે, તે જ વાતમાં સાંજે રોષ જુએ છે. છતાં માને છે કે એમનાં ઉલ્લાસમાં ઉલ્લાસ અભિપ્રાય એ જ સૌથી સાચો અભિપ્રાય છે. પરંતુ પરમકૃપાળુ પરમાત્માની અકળિત કળાનો કોઈ પાર પામી શક્યું નથી. જેથી સ્વાભાવિક રીતે અજ્ઞાનના આવરણોમાં અધમ્પા કરે છે.

કોઈ એક ગામમાં એક ખેડૂત રહેતો હતો. તેની સ્ત્રી સદૃશી, સાદી, સરળ અને ધાર્મિક વૃત્તિવાળી હતી. પોતાના પતિની સેવા, અને ઘરના બધા કામકાજમાંથી યરવારી ન્યારે વખત મળતો ત્યારે તે દૈવેશ પ્રભુ-શ્રમરણ કરતી અને ધાર્મિક માનસિ અને પુસ્તકો વાંચતી તેમાંથી અખૂટ આનંદ મેળવતી.

એક વરસે આ ખેડૂત જુવારની ખેતી કરી. આ વર્ષે એના ખેતરમાં જુવારનો પાક સારો જાણ્યો. એ દિવસ તે આખા ખેતરમાં ફરી રહ્યો હતો ત્યારે દૃષ્ટિ એક કણસલા પર પડી. આ કણસલું આખા મોટામાં મોટું અને હળવે કણસલામાંથી જુદું જ તરી આવતું હતું. એના પર લાગેલા બધાજ લાણ એકસરખા મોતીના લાણ જેવા હતા. એ જોઈને ખેડૂતે વિચાર કર્યો કે આ કણસલાની જુવાર તો મારે જ આવી. એટલે આ છોકના રક્ષણ માટે, એક કલાકાર પાસે તેણે બચકર ચાલીઓ તૈયાર કરાવ્યો અને સાથે એના પર રાત-દિવસની દેખરેખ માટે એક માણસ પણ રોકી લીધો.

તેનેતેનામાં જુવારનો પાક તૈયાર થયો તે વખતે આ કણસલું બરાબર જે રતલ વળનું હતું. તેને સાચવીને ઘેર લાવી વ્યવસ્થિત રીતે કળાટમાં મૂકી દીધું.

એક દિવસ તેણે એના બધા સ્નેહીઓને જોવાની આ કણસલું બતાવ્યું. આ જોઈને એ લોકો પણ ખુશ

થયા. એમાંના એક સ્નેહીએ કહ્યું કે આ કણસલાની જુવાર તમે બરાબર સાચવી રાખો અને આવતે વરસે જેટલી કાળજી તમેએ એક કણસલાના રક્ષણ પાછળ કરી તેટલી, એની જુવાર જેટલા ભાગમાં ઉગે તેટલા ભાગમાં, રાખો. આ સાંભળી ખેડૂતે ઉત્તર આપ્યો કે આ કણસલાની જુવારના રોટલા કુજ ખાઈશ. વાત પતી ગઈ.

એક દિવસ ખેડૂતે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે આ જુવાર જોના-એમાંથી જે રોટલા મારે માટે જ બનાવજે. સ્ત્રીએ પોતાના પતિની આજ્ઞા પ્રમાણે તૈયાર કરવા માંડ્યું.

સાંજે ખેડૂત ઘેર આવ્યો ત્યારે એણે સ્ત્રીને કહ્યું કે આને તારૂં ખૂણ લાગે કે એટલેયોકમાં જમવાનું રાખજે. સ્ત્રી લાણ મોઢમાં લઈ ગઈ લાણ સુધી પાછા રોટલા પચા અંદર જતી રહી. આ અરસામાં તે ખાવા બંધ પેહેલાં પાછળની કોઠમાં ગઈ મારકણ દેર પેરી મળું અને ગાય તથા બળદો સાથે તેણે જમવાવવા લાગ્યું. આ જોઈને ખેડૂત તુરત પાટલા પરથી જાડી પેલા દેરને દાંડવા ગયો કે તરત જ કાઢ પર બેસો એક કાચો. જાડી આવ્યો અને લાણમાંથી એક રોટલો ઉઠાવી બેસ્યો. તે જોઈ ખેડૂતે બૂમ પાડતાં પથર માર્યો એટલે મોઢાથી કાગળના મોમાંથી રોટલો નીચે પડી ગયો. તે જોઈને પાસે આવી પહેચિલું એક ફેર આ રોટલો ઉપાડી ચાલતું થયું. હવે શું થાય ? જનવાનું બની ગયું. હવે લાણમાં રહેલો રોટલો પણ કાગળને જાડાંથી લાણ કેમ જમાય ? એટલે એ લાણ માંડે અવગ્રવી દીધું.

આ દરમ્યાનમાં એક સાધુએ બારણે આવી શિક્ષા માગી આજે તુરત એને શિક્ષા આપી સંપ્રદ કર્યો. શિક્ષા લઈ રહ્યા પછી સાધુએ આ ખેડૂતને બધાના બેગા ચવાનું અને પેંધાટનું કારણ પૂછ્યું, એના જવાબમાં ખેડૂતે અવગ્રવી છતી સુધી એટલે જુવાર વાવી ત્યાંથી રોટલા ચણા ત્યાંસુધીની દુકાકત સેવા સાધુને કહી સંભળાવી. અને વાત કરતાં વિચારમાં તે વિચારમાં સ્તબ્ધ બની રહ્યો.

“આ જોઈ-સાંભળી સાધુએ કહ્યું” જે સખ પ્રભુકી લીલા હૈ, હંસ સંસારી માયમે અપના કુપ હે નદિ. “આને

ગાલેકા નામ દાનેદાનેમે લિખ દિયા હે.” સોચ
ફ્યોં કરતા ? રાત દિન પ્રભુકા સ્મરણ કરતે રહે,
પ્રભુ સખ લેગિઝાઃ કલ્યાણ આદતા હે.”

આટલું કહી આશીર્વાદ આપી સાધુ આમો ગયો.

આ ખેડતનું કુટુંબ આમ સંસ્કારી હતું. એટલે
મત્સ્યની ચિનગારી પડતાં એનામાં જ્ઞાનની જ્યોત પ્રગટ
હતી. અને ધરીભર મનમાં વિચારી રહ્યો કે:-

‘અરેખર ! મહિનાઓના પરિશ્રમથી સાચવેલા, આ
પેકે જ કણસકાતા હું માલિક રહ્યો નથી. તો આ આખા,

ખેતરમાં મારું શું હોઈ શકે ! એમ વિચારી ત્યારથી જ એણે
અંહોનિંદ્ર પ્રભુસ્મરણમાં પોતાનું મન પરીની દીધું.

પ્રભુકૃપાથી બીજો વરસે પણ જુવારનો પાકે સારો
થયો ત્યારે તેણે પોતાના ખપત જેટલી રાખી,

થોડી જુવાર પોતાના સંસારના ખર્ચાના નિખાવ માટે
આછા પેસાથી વેચી દીધી અને બાકીની ગરીબોને :

વહેચી દીધી. ધીમે ધીમે : આઃ કુટુંબની : પ્રભુપ્રત્યે
શ્રદ્ધા વધતી લાગી, ધીરે ધીરે આ કુટુંબ, પ્રભુભક્તિ

: કરતું અનેપો આનંદ માણી રહ્યું. ૫૨૨

એક પ્રશ્નોત્તર ..

ભક્તિમાર્ગમાં જોડાવા માટે શું કરવું ?

વહાલા બાપ ! ભગવાન કૃપાળુ છે. તે આપણી જેવી યોગ્યતા દર્શી અને જે વસ્તુ આપણે
આપણે માટે સૌથી વધુ હિતકારી દર્શી તે જ આપણી આગળ લાવીને મૂકે છે-માટે જે
રચાને જે રિયતિમાં આપણને તેણે મૂક્યા હોય, જન્મ આપ્યો હોય અને આપણને જે જે
કામો સોંપ્યાં હોય તે પ્રભુએ જ સોંપેલાં જાણી તેમને પ્રમાણિકતાથી, ચીવટથી અને
સારી રીતે કરે જવા જેઠાએ એમ કરવાથી જ આપણી યોગ્યતા વધે છે. અને આપણી
લાયકાત વધતી તે આપણને બીજાં આગળનાં કામો સોંપે છે. તેનાં સોંપેલાં કામોનું
નિષ્ક્રમદાવે પ્રેમથી પાલન કરવું તેમાં જ સાચો ભક્તિમાર્ગ છે. ભક્તિમાર્ગનો વેશ
ભજનવાદનો હોતો નથી. ભજનવાદને આપણી પાસે જગતનાં કામ કરાવવાં ન હોત તો તે
આપણને આ જગતમાં મૂકત જ નહિ. માટે અનીતિ, દંભ, ગર્વ, ક્રોધ, લોભ તથા
ઈન્દ્રિયોને તાબે ન થતાં જેમ અને તેમ સારી રીતે ભગવાને સોંપેલાં કર્તવ્યોનું પાલન કરો.
તેમ કરવાથી જ ભગવાન તમારું બહુ કરશે અને તમને સારા માર્ગમાં મૂકશે. તમારી ચિન્તા
તેને છે. તમને આ જગતે જન્મ આપનાર અને આ રિયતિમાં મૂકનાર પણ ભગવાન જ છે.
માટે તેણે જે કાર્યો સોંપ્યાં હોય તે જાનવી. અને તેણે જે શક્તિ આપી હોય તેના વડે
બીજાં જીવોનું બહુ કરો. સ્વાર્થ, વાસનાઓ કે દંભને વશ ન થતાં હૃદયે સોંપેલ કર્તવ્યનું
અનાસક્તિથી સારી રીતે પાલન કરવું તેમાં જ હૃદય પ્રત્યેની આપણી ભક્તિ અસા યાચ છે.

—જયનારાયણ બાઈ.

ધર્મ વિના માણસ રહી જ શકતો નથી. જગતી મનુષ્યના ધણાખરા અપદાર પામ્યા
જેવા હોય છે. તથાપિ એ થયું છેક ધર્મ વિનાનો હોતો નથી એ પશુ નહીં, વૃક્ષ, સર્પ
વગેરેમાં પોતાના કરતાં અધિક ક્રોધ અલૌકિક શક્તિ જુએ છે, અને તેને પૂરું છે તથા
એ રીતે પોતાની ધર્મની લાગણી સતેવે છે. નારિતક માણસ હૃદયી સત્તા માનતો નથી,
પરંતુ એને બદલે તેને ધન, કીર્તિ, શબ્દસત્તા વગેરે આ દુનિયાની શક્તિઓને હૃદયની
માફક પૂજવી પડે છે. એથી કરીને ખરા હૃદયમાંથી દૂર રાખતા નતાં દુનિયાની
ખોટી વાસનાઓ તેને ઢેકે બારાઈ બેસે છે, અને આત્માને દુષ્ટાં છે.

શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘના સભ્ય થનારાઓને તેમજ પ્રચારકોને

શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘના સભ્ય જાનવા માટે બહારગામથી ઘણા લાઇઓ કવરમાં ચાર ઓનાની ટિકિટ ખીડે છે, જેથી તેમને રૂ. ૦-૪-૦ ના સભ્ય થવામાં રૂ. ૦-૬-૦ નું ખર્ચ થાય છે. આવા ઘણા લાઇઓ એક જ ગામના પણ હોય છે. તેઓ જે ચાર કે તેથી વધુ જણા સંઘને સભ્ય શ્રી મનીઓર્ડરથી મોકલે, તો બધાની શ્રી જે આનાના ખર્ચમાં જ અમને મળી જાય. સભ્ય થનાર ચારથી પાંચ લાઇઓનાં નામ મનીઓર્ડરની કુપન નીચે લખી શકાય એટલી જગા હોય છે. તે કુપન ઉપરથી અમે સભ્યોનાં નામ નોંધી શકીશું. અને જે સભ્ય વધારે થતા હોય તેમને એક પોસ્ટકાર્ડમાં પણ બધાનાં નામ મોકલી શકાયે. સામટી સભ્ય શ્રી મોકલવાથી મોકલવાનો ભુદોભુદો ખર્ચ થતો જાય અને સંસ્થા પણ તેની પહોંચ એક જ પુસ્તકોમાં સામટી મોકલશે એથી તેને પણ એટલો પોસ્ટજનો ફાસદો રહેશે. પચીસ-પચાસ કે તેથી વધુ સંખ્યામાં સભ્યો કરવાની ઇચ્છા ધરાવનાર લાઈ બહેનોએ અમારી પાસેથી પહોંચપુકો મંગાવી લેવી. અમારી ઇચ્છા ગામગામ ધર્મનો પ્રચાર કરવાની હોવાથી ભુદોભુદો દરેક ગામોનાં સેવાભાવી લાઈ-બહેનો પોતાપોતાનાં ગામોમાં આનો પ્રચાર કરી સહકાર આપશે એવી આશા છે. આપના સહકાર-અનુચાર આપને-પ્રચારનું સાહિત્ય તેમજ તેની વધુ માહિતી મોકલી આપવામાં આવશે. ઓગામી દીપોત્સવીના શુભ દિવસો દરમિયાન આપને રૂ. ૦-૪-૦ સભ્યો બનાવવાની સારી તક રહેશે. ૧૦૦ ઉપરાંતની સંખ્યામાં સભ્યો કરનાર લાઈ-બહેનોનાં નામ સંઘ તરફથી પ્રકટ થનાર 'શ્રી મહાશક્તિ' માસિકમાં જાહેર કરવામાં આવશે. શ્રી જગદેશ માતાજીના દરેક ભક્તની આ કાર્યમાં પોતાનો ફાળો આપવાની ક્ષેત્ર છે.

શ્રી મહાશક્તિ માસિક

આ માસિકનાં ગ્રાહક થનાર લાઈ-બહેનોએ લવાજમના રૂ. ૪-૦-૦ મનીઓર્ડરથી મોકલી આપવા અથવા માસિક પ્રકટ થયે વી. પી. ધી મોકલવા ઓર્ડર નોંધાવવો. કારણ કે મર્યાદિત સંખ્યામાં જ તેની નકલો છાપવાની છે. પ્રથમ અંક ૨૦૦ પૃષ્ઠ અને ૧૦૦ ચિત્રોનો પ્રકટ થશે.

જે લાઈઓના ગામમાં માતાજીનું મંદિર કે તીર્થસ્થાન હોય તેની વિગતવાર માહિતી અને તેની વ્યવસ્થા સંગ્રહી સમાચાર તેમજ તેનો ફોટો તેઓ મોકલવશે તો તે યથાસમયે માસિકમાં છાપવામાં આવશે. આવા લાઈઓ તેની માહિતી આપી તેમજ શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘના પ્રચારનું સાહિત્ય મંગાવી લઈ તે કાર્યમાં સંઘને સહકાર આપશે એવી આશા છે.

શ્રી મહાશક્તિ સેવાસંઘ સહાયક કોસરોજ, અમદાવાદ.

શકટાસુર અને તૃણાવર્તની માયા

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૬૬૬ થી ચાલુ)

પરીક્ષિત રાત્ર કહે છે કે ભગવાન દરિએ જેને અવતાર ધારણ કરી જેને સંભળાવવા લાયક લીલાઓ કરી તેથી મારા મનને આનંદ થાય છે. તેનાથી માણસના ચિત્તનો મેલ દૂર થાય છે અને વિષયનૃપ્ત્યા રાખી ગય છે. તેનાથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે અને ભક્તિ વધે છે. પરીક્ષિતનો ભાવ વધતો હતો એ બાહ્યને શુદ્ધેવળ હવે શકટાસુર અને તૃણાવર્તની કથા પરીક્ષિત રાત્રને કહે છે.

શકટાસુરના ત્રણ અર્થ થાય છે શકટ એટલે ગાડું. ઉપનિષદમાં માણસના શરીરને પણ રથ અથવા ગાડું કહે છે. ન્યારે માણસની અંદર દેહનું અભિમાન ઉત્પન્ન થાય તે વખતે શકટરૂપી અસુર આવ્યો એમ સમજવાનું છે. શ્રીકૃષ્ણ ઉપનિષદમાં શકટાસુરને લોકનું રૂપ આપેલ છે. લોક ઉત્પન્ન થાય ત્યારે પણ દેહનું અભિમાન આવે છે, છવ પોતે ધ્યાન કરીને પછી બહાર વૃત્તિમાં આવે ત્યારે પણ દેહનું અભિમાન ઉત્પન્ન થાય છે. આંહી શ્રીમદ્ભાગવતમાં કથાનો પ્રસંગ એવો આવે છે કે એકવાર શ્રીકૃષ્ણના ઔત્યાનિક અભિરોક્તો ઉત્સવ હતો. નાના બાળકને બહાર કાઢવાનો પ્રસંગ આવે તેને ઔત્યાનિક પ્રસંગ કહે છે. ન્યારે આત્માકાર થયેલ વૃત્તિ બહાર નીકળે ત્યારે તે દશાને પણ ઉત્યાન કહે છે. અથવા વ્યુત્યાન-દશા કહે છે. તે વખતે નંદ-રાયજીએ અને યશોદાજીએ બ્રાહ્મણોને દાન આપ્યાં અને પુત્ર કૃષ્ણને નિદ્રા આવે છે એમ બહુી તેમને એક ગાડાની નિમ્ને સુવરાની દીધા. થોડી વાર પછી શ્રીકૃષ્ણ ધાવવાં માટે શેવા લાગ્યા પણ યશોદાજી મહેમાનોનો સત્કાર કરવામાં રોકાયેલ હોવાથી તેમણે શ્રીકૃષ્ણનું શેડું સાંભળ્યું નહિ. તેથી શ્રીકૃષ્ણને ગુસ્સો આવ્યો અને પગની પાટુ મારી ગાડાને બેપુ પાડી નાખ્યું. એ ગાડામાં જે દૂધ દહીં વગેરેની ગોળાઓ ભરી હતી તે ફૂટી ગઈ અને તેનાં પૈડાં વગેરે તૂટી ગયાં. આ દેખાવ જોઈને નંદરાયજી યશોદાજી અને બીજા ગોવાળાઓને આશ્ચર્ય થયું કે આ ગાડું પોતાની મેલે બેપુ કેમ પડી ગયું. ત્યાં જે બાળક રમતા હતા તેમણે કહ્યું કે શ્રીકૃષ્ણ જ રાત્રિચિંતા પગની પાટુથી તેને બેપુ પાડી દીધું છે. પણ મેટા

માણસોને એ વાત ઉપર વિશ્વાસ આવ્યો નહિ. અપ્રમેય વહનં તસ્ય ઘાલકસ્ય ન તે ચિદુઃ (૧૦-૭-૧૦) તેઓને એ બાળકના અનુચિત બગની ખબર નહોતી.

આંહી કથાનો લાવાય એવો છે કે માણસોની રૂતિ ન્યારે બહુમુખ થાય છે ત્યારે દેહનું અભિમાન (શકટાસુર) આવે છે. તે વખતે દેહના પોપણ માટે દહીં-દૂધરૂપી યજ્ઞ સાધન ભેગાં કરીને રાખે છે. તેમાં તેમનો એટલો બધો વખત્ર ભય છે કે આત્મારૂપી શ્રીકૃષ્ણ પોતાના તરફ ધ્યાન ખેંચે છે તો પણ છવ આત્માની વાતો સાંભળતો નથી અને બહારના કામમાં બહુ નિમગ્ન રહે છે. તેથી ભગવાન તેમની સંસારની સગવડો એટલે દહીંદૂધનાં માટશાં ભગે છે, કે જેથી છવને પોતાની બૂજની ખબર પડે અને છવ ભગવાન તરફ વળે. માણસના છવનમાં દૂધ, અનાજ વગેરેની જરૂર છે પણ તે કામમાં આખું છવન વ્યતીત કરતું જોઈએ નહિ. ભગવાનને ધાવવાની ઈચ્છા થઈ એટલે છવ-બ્રહ્મની એકતાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે ધરનાં બીજાં કામ પડતાં મૂળને ધ્યાન-અજન કરી લેવું જોઈએ. તેને બદલે યશોદાજીએ ભગવાનનું શેડું ગિલકુલ સાંભળ્યું નહિ અને મહેમાનોને ખુશી રાખવા તરફ ધ્યાન રાખ્યું તે જૂલ હતી. ગાડું બેપુ પડી ગયા પછી યશોદાજીને પોતાની બૂજની ખબર પડી. માણસોના સંસારમાં વિધ્નો આવે છે ત્યારે જ તેઓ ભગવાન તરફ વળે છે.

હવે યશોદાજીએ શ્રીકૃષ્ણને સ્તનપાન કરાવ્યું. મેટા ગોવાળોએ ગાડાને શીડું કહ્યું અને તેના ઉપર બધી સામગ્રી ઠીક કરીને પહેલાંની માફક રાખી. પછી નંદરાયજીએ બ્રાહ્મણોને જમાણ્યા અને પુત્ર ગાડા નીચેથી બગી ગયો એ બ્રાહ્મણોની કૃપા સમજ તેમને દાન આપ્યાં.

એક દિવસ યશોદાજી પુત્રને ખેાળામાં લઈને રમાકતાં હતાં. તે વખતે શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના ચુરિરમાં પવેતની માફક લાર લાગ્યો. તે લાર યશોદાજી ઉપાડી ન ચડ્યાં. તેથી બાળકને જાગીને ઉપર મૂકી પોતે જગદીશ્વરનું ધ્યાન કરતાં ધરના કામમાં લાગી ગયાં. મહત્ત્વમાં ચિત્તની સ્થાપના કરવાથી મદિમા નામની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે

અને શરીરનો ભાર પણ વધે છે. એ સિદ્ધિ લગવાને આ પ્રકરણમાં ખતાવેલી છે. આ વખતે કેસે પોતાનો સેવક તુણાવતો નામનો દેવ ત્યાં મોકલ્યો. તે દેવ બાળકને ઉપાડી આકાશમાં ધર્ધ ગયો. તેણે સંપૂર્ણ વ્રજમાંજીને ધૂળથી એવું આગ્રહિત કરી. હાથુ' કે લોકોની આંખો ખંધ થઇ ગઇ. તે જાણક શંકે કરતો. દશે દિશામાં ફરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે એક યુદ્ધ સુધી સંપૂર્ણ વ્રજમાં ધૂળ અને ધોર અધકાર છવાઈ ગયો. ત્યાં શ્રીકૃષ્ણને મૂડ્યા હતા ત્યાં યશોદાજી ભેડા ગયાં તો પુત્ર મળ્યો નહિ. તે વખતનું વર્ણન કરતાં શ્રીમદ્ભાગવતમાં લખેલ છે કે:-

નાવયલ્કચનામાનં પરં ચપિ વિમોહિતઃ ।

તુણાવર્તનિસપ્તામિઃ સર્કરાગિરુદ્ધુઃ ॥ ૧૦-૭-૨૩

અર્થ—તે વખતે વટાળાયાથી તુણાવર્તે બિપ્રલેલી રેતથી લેકા એવા ઉદ્ધિગ અને બેશુદ્ધ થઇ ગયા કે કોઇ પોતાને કે બીજાને ઓળખી શકતા નહોતા.

આંહી તુણાવર્તનું ખરું સ્વરૂપ આપેલું છે. એ જગતની માયા રૂપી વટાળાઓ છે. તેણે જે માયા રૂપી ધૂળ ઉપાડી છે તેનાથી મથુરો પોતાને કે બીજાને ઓળખી શકતા નથી, અને તેની અંદર રહેલ શ્રીકૃષ્ણ પણ ભેવામાં આવતા નથી. આવી માયા માત્ર તે વખતે આવી હતી એમ સમજવાનું નથી. આજે પણ ચક્રાચુર રૂપી દેહનું અભિમાન અને તુણાવર્તરૂપી અજ્ઞાનથી સંસારી માણસોની આંખો એવી છવાઈ ગયેલ છે કે તેઓ પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખી શકતા નથી. એ કંસરૂપી દેવતાવતી સેના છે. શકેરામાં અતિશય રમેણુ રહે છે તેથી માણસના જીવનનો હેતુ શો છે તે જાણવાની પુરસદ રહેતી નથી. અને ગામગ્રામમાં અતિશય તમેણુ રહે છે તેથી ગામગ્રામ માણસોને આ બાબતમાં સ્વિ ઉત્પન્ન થતી નથી. કોઇ વર્ષના જીવનને વિવરણથી સુખી કરવા કરતાં તેમની વધારે શુદ્ધિ આપતી નથી, જીવનનું ખરું તત્ત્વ રોધિવામાં ઘણી સદ્મ સુદિની જરૂર છે. જ્યારે તુણાવર્તરૂપી વટાળાઓ આવે છે ત્યારે એવાં ચક્રર ઉત્પન્ન થાય છે કે જે ખેડું છે તેને સાચું માની લેવામાં આવે છે અને સાચાનો અનુભવ પ્રાપ્તી શકતા નથી. પ્રજા એટલે સંસાર, તેમાં એક યુદ્ધ સુધી રજસા તમસાવૃત્તમ્ એટલે રમેણુ અને તમેણુરૂપી ધૂળથી ધોર અધકાર છવાઈ ગયો હતો. (૧૦-૭-૨૨)

આવાં તીક્રિય વાયુ અને ધૂળના વરસાદમાં પુત્રનો પતો ન લાગવાથી માતા જશોદા અત્યંત કઠણપૂર્વક તેને માથે કરતી શોક કરવા લાગી. જશોદાજીના રક્તનો સ્વર સાંભળી ખીજ ગોપીઓ પણ તેની પાસે આવી.

આંહી વટાળાઓ રૂપી તુણાવર્ત જ્યારે શ્રીકૃષ્ણને ઉપાડીને આકાશમાં લઇ, યોગે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ પોતાનું વજન વધાર્યું. તેના ભાર તુણાવર્ત સહન કરી શક્યો નહિ. તેને એમ લાગ્યું કે તેના ખજા ઉપર એક શિલા પડી છે. વળી શ્રીકૃષ્ણ તુણાવર્તનું ગળું પકડી રાખ્યું હતું તેથી તુણાવર્ત તેમને છોડી શક્યો નહિ. તેથી તે નિશ્ચેષ્ટ થઇ ગયો, તેનાં નેત્ર બહાર નીકળી ગયાં. તેના શબ્દ બંધ થઈ ગયો અને તે પ્રાણહીન થઇ બાળક શ્રીકૃષ્ણના સહિત વ્રજમાં પડ્યો. પડ્યા જ તેના નુરેસુર થઇ ગયા. એ દેખાવ ગોપીઓએ ભેડ્યો. તુણાવર્તની ખતી ઉપર શ્રીકૃષ્ણ બેઠા હતા. તેમને કાંઈ ધન, ચર્ધ નહોતી. ગોપીઓએ શ્રીકૃષ્ણને ઉપાડી માતા જશોદાને સોંપી દીધા. વ્રજમાં બધાને ગદુગ્ધ આવનું થયો. બધા એમ કહેવા લાગ્યા કે આ કેવું આશ્ચર્ય છે કે આ બાળકને રાક્ષસ મારવા માટે લઇ ગયો જતાં જ્યોત પાછો આગ્યો અને રાક્ષસ પોતે મરી ગયો. સાચી વાત છે કે સાચું સમગ્રેવ મયાદિસુત્તરતે (૧૦-૭-૩૧) સાધુજન પોતાની સમતાના કારણથી બધા પ્રકારના ભયથી બચી ભય છે.

દશમ રકથના આવા બીજા બનાવો તપાસનાં પણ જણાય છે કે જ્યારેજ્યારે આવા પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે લગવાન પોતાનું વજન વધવાનાં હતાં તથા શરીર વધારતા હતા. તેઓ જ રીતે કોઇ શબ્દ જીવને જ્યારે માયાનાં અધયા દેવનાં આવરણ આવે ત્યારે તેણે પણ પોતાનું દેહાભિમાન છોડીને ખજાભાવ ધારણ કરવો જોઈએ. અજ્ઞાત એ જ જીવનની વિશાળતા છે. તેનાથી બધાં આવરણ દૂર થઈ શકે છે.

આવરણ દૂર કરવામાં ઘણા માણસોને મુશ્કેલી પડે છે. તે માટે નિમ્ને પ્રજાણે કેટલાંક સાધન પાતંગ્ય યોગ દર્શનમાં ખતાવેલ છે:-

૧. અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય.

૨. ઈર્ષ્યાની ભક્તિ.

૩. એક તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવો.

૪. મૈત્રી, ક્ષમા, સુદિતા અને ઉપેક્ષા કેળવવી.

૫. રેચક તથા પુરક પ્રણાયામ.

૬. શોક રહિત જ્ઞાનપ્રવૃત્તિ

૭. વૈરાગ્યવાન પુરુષોના મિત્ર ઉપર સંપર્ક કરવો.

૮. તથા અવસ્થાના જ્ઞાનનો વિચાર કરવો.

૯. પોતાને જોઈ જાણવાનું રૂપ છૂટ દોષ તેનું ધ્યાન કરવું.

જો સંકલ્પનો અર્થ જ્ઞાન થાય છે. તેનું પાલન ને રે તે ગોપ અથવા ગોપી કહેવાય છે. તેમાં કંઈકરૂપી તથાવના તરફથી તૃણાવર્ત નેવાનું આવરણો આપ્યા રે છે. તે આવરણ દૂર કરવા માટે ઉપર પ્રમાણે કેટલાક ઉપાયો શાસ્ત્રોમાં જ્ઞાતિવા છે. ન્યારે આત્મજ્ઞાન રેપર થવા માટે ત્યારે અતઃભરા પ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓના મિત્રમાં બહુ વિશેષ રહેતા હોય તેમને કેવળ રેવારથી આત્મજ્ઞાન થતું નથી. તેમને માટે સોગ-મિત્રોની જરૂર છે.

જ્યોત્સ્નાએ શ્રીકૃષ્ણને બદાર કાદમા તે વખતે આ પુરનો પ્રસંગ બનેલા છે. તે ઉપરથી સમજવાનું કે રેક જીવની જ્ઞાતિ ન્યારે બાહ્યરૂપ થાય ત્યારે ખાસ રીતે જાણ રાખવાની જરૂર છે. વ્યુત્થાનકાળમાં અવિવેક ઉત્પન્ન થતાં વાર લાગતી નથી. માણસ પોતાને કે ધીજને જોળખી સંકલ્પે નથી. વિષય અને ઈન્દ્રિયોના યોગથી ને અનેક પ્રકારની જ્ઞાતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. છુદ્ધિનો ધર્મ છે. પુરુષનો ધર્મ નથી. પુરુષ તો જ્ઞાન-વશ જ છે. પરંતુ મિત્ર તથા પુરુષના અવિવેકથી તે રૂપનો ધર્મ લાસે છે અને જાણે કે શ્રીકૃષ્ણ જોવાઈ પા એવું જ્યોત્સ્નાએ અને ગોપીઓને લાગે છે. જ્યોત્સ્નાએ શોક થાય છે તેનું કારણ એ છે કે તેણે ઉપા-રેના ધર્મોના પોતામાં આરોપ કરી લીધા. ખરી રીતે જ્ઞાન બધે છે પણ તે બાબતની જ્યોત્સ્નાને ખજર ડોલી. તે લીલા દેવે પછી બતાવવામાં આવશે. જ્યોત્સ્ના બ્રાંતિની જગમાં પંડી શોકમરત થયાં છે. તે જ યોગમાં જ્ઞાતિસાર થકે છે.

ને કે પરમાર્થથી આત્મા અસંગ છે તો પણ પ્રદ્યુમ્બકની પોં પાસે હોવામારથી ઉપકાર કરવાવાળા વત્સ પદ્યતો (દયસ્વત્સ વડે) આત્માની સાથે સંબંધ રાધી સમવેષણું દેખાય છે. એટલે કે સુખ દુઃખ આદ વગેરે આકારરૂપે પરિણામ પામેલું મિત્ર યોગ્ય થવ વડે પોતાના સ્વામી પુરુષ ભક્તોનું “સ્વ” ધર્મ થય છે. એવું મિત્ર વાસનાવાળું હોવાથી વિશેષ

કરાવે છે. જ્યોત્સ્નાએ કોઈ જાણાયમાં ન્યારે જુદીજુદી તરેહના તરંગો જોઈ જતા રહે છે ત્યારે તૃણાવર્તનું આવરણ આપ્યું એમ સમજવાનું છે. તે વખતે આકાશમાં રહેલા રિધર ચંદ્રમંડળના પ્રતિબિંબનું એ જાણાયમાં પધાર્યું રૂપથી જ્ઞાન થઈ નથી. પરંતુ ન્યારે તરંગો નિરત ધર્મ જન્ય છે ત્યારે નિઃશંક રૂપથી પ્રકાશમાન થયેલું ચંદ્રનું પ્રતિ-બિંબ સ્વચ્છ જોવામાં આવે છે તેમ ન્યારે મિત્રની જ્ઞાતિઓ વિષયકાર હોવાથી ચંચળ રહે છે ત્યારે ચેતન પણ ચંદ્રમંડળની પોં મિત્રમાં પ્રતિબિંબિત થઈને તંત્ર-કાર ચંચાલી સ્વસ્વરૂપે લાસતું નથી. ન્યારે મિત્ર-જ્ઞાતિઓના નિરોધ થઈ જન્ય છે. ત્યારે ચંદ્રમંડળની પોં ચેતન પોતાના રિધરરૂપમાં પ્રકાશે છે.

ચક્રાસુરના પ્રસંગમાં જ્યોત્સ્ના મહેમાનોનું સ્વાગત કરવામાં એવાં રીકાઈ ગયાં દર્તા કે શ્રીકૃષ્ણ ધાવવા માટે રકવા લાગ્યા તો પણ તેમણે સાંભળ્યું નહિ અને તૃણાવર્ત આપ્યા પડેલાં શ્રીકૃષ્ણને ભાર સહન ન કરી ચક્રાચી તેમને બાલુએ મૂકી જ્યોત્સ્ના ધરના-કામમાં લાગી ગયાં. બન્ને પ્રસંગમાં તેમનું આત્મવિશુદ્ધિનું જ્ઞાતિવેલ છે અને જન્ને પ્રસંગે માપાનો પ્રવેશ અને તેની નિરજ્ઞિત પણ જ્ઞાતિવેલ છે. ન્યાસીથી અસપ્રગત સમાધિ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી જ્ઞાતિઓમાં સંકેતરૂપ ચક્ર રહતું રહે છે. એ જ ચક્રવાતરૂપી તૃણાવર્તનું સ્વરૂપ છે. ન્યારે સમાધિના નેરધા આત્મામાં વિશાળતા આવે છે ત્યારે આત્માનું જગ વધે છે અને સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપી તૃણાવર્તન નાશ થાય છે. જીવ-મુક્તિમાં મિત્રોના સ્વરૂપનાથ થાય છે એટલે મિત્રની ચંચળતા દૂર થાય છે. વિરેદ્યુક્તિમાં મિત્રના રૂપો પેલુ અજ્ઞાન ચંચાલી સ્વરૂપનાથ થાય છે. બન્ને પ્રકારમાં પડેલાં પ્રમાણના થાય છે. ને વરુવિધયકજ્ઞાનને અન્ય જ્ઞાન બાધક ન થાય તે જ્ઞાન અજ્ઞાતિત કહેવાય છે. એવું જ્ઞાન દણુ જ્યોત્સ્નાએ ધણું નથી. શ્રીકૃષ્ણ એક નવી લીલા બતાવે છે.

એક દિવસ જ્યોત્સ્ના પુરને બોળમાં લઈને તેને અત્વંત સ્નેહપૂર્વક સ્તનપાન કરાવતાં દર્તા. શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ પી લીધું દણું અને યજોદાજી તેમનાં મુખને સુખેન કરી રવાં દર્તા. તે વખતે બાળકને બગાડું આપ્યું અને જ્યોત્સ્નાએ તેમના મુખમાં આકાશ, અન્તરિક્ષ, જ્યોતિર્મંડળ, નિશા, રાત્રી, ચંદ્રમા, ચંદ્રિ, વાયુ,

સમુદ્ર, દીપ, પર્વત, તેમાંથી નીકળતી નદીઓ, વન તથા શ્યાવર-જંગમ સમસ્ત પ્રાણી રહેલાં જેવાં. આવા દેખાવ પુત્રતા મુખમાં અકસ્માતે જોવાથી જશોદાજી કંપિત લાગ્યાં અને અત્યંત વિશિષ્ટ થઈને પોતાનાં નેત્ર બંધ કરી દીધાં. (૧૦-૭-૩૭).

આવી યશોદાજીને પ્રમાણ ન થયું છે એટલે જેવી વસ્તુ છે તેવી દેખાવ નજરે આવ્યો છે પણ તે પહેલો અનુભવ હોવાથી અને નવો અનુભવ હોવાથી સદન કરી શક્યાં નહિ તેથી દષ્ટિ ફેરવી નાખી.

ગીતામાં અર્જુનને પણ શ્રીકૃષ્ણે દિવ્ય દષ્ટિ આપી ત્યારે જ અર્જુન વિશ્વરૂપ જોઈ શક્યા હતા. તે વખતે પણ અર્જુન ગભરાઈ ગયા હતા. એ મનની ઉપર વિજ્ઞાનમય ક્રાંતિનો અનુભવ છે. તે વખતે જીવભાવમાં શરણાગતિ આવવી જોઈએ. શરણાગતિ લાવવા માટે ભગવાન ભક્તોની સંસારી લાવનાઓનો નાશ કરે છે. તેના દૃષ્ટ તરીકે ગોપીઓના ધરનાં દૂધ-દહીનાં માટલાં ફાડવાની કથા હવે પછીનાં અધ્યાયમાં આવશે. દૂધમાં વિશ્વપત્ન દર્શન કરવું હોય તો અનન્ય ભક્તિ અને શરણાગતિ જરૂર છે.

જેમજેમ નવાનવા અનુભવ આવતા જાય છે તેમ-તેમ નવાનવા વિધો પણ આવતા જાય છે. જુની ટેવોને પોતાનો સ્વભાવ છોડી ગમતો નથી અને છતાં નવાં અનુભવ પાસે તે ટેવો ટકી શકતી નથી. પોતાની મન-ગમતી બંધી માન્યતાઓ દૂર કરવી પડશે, અને માત્ર ભગવાનના અનુબદ્ધ ઉપર જ જીવનનો આધાર રાખવો પડશે. જેને વિધો દૂર કરવામાં શ્રીકૃષ્ણે જોવાજોવા ઉપાય લીધા છે તેવાં વિધાં અને ઉપાય દરેક જીવના જીવનમાં આપ્યા કરે છે. કાઈ પણ રીતે જીવભાવ

દૂર કરીને ભગવદ્ભાવ પ્રાપ્ત કરવો એ જ મુત્ય-જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. આ કામ અધરું હોવાથી બહુ યોગ માણસો આ રસ્તો લે છે અને તેમાં પણ બહુ યોગ પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

પછી હાલના કાળમાં નવીનવી મુશ્કેલીઓ ઉત્પન્ન થવા લાગી છે. સીનેમા, રેડીઓ, ન્યુસપેપર, ટોલેવો, સદસિદ્ધાંત વગેરે ભોગ. થઈને તૃણાવર્તન કામ કરે છે. તેથી રજોશુભ્ર અને તજોશુભ્રની ધૂળ ઉડે છે અને જીવ પોતાને કે જીનને બરાબર જાણી શકતો નથી. હજી કંસનું નેર નરમ પડ્યું નથી પણ વધતું હોય એવો ધણો અનુભવ થાય છે.

આવા સંજોગમાં કોઈ વ્યક્તિ તરીકે ભક્તિ પૂર્ણ કરીને આગળ વધી શકે છે પણ આખા સમાજને ભક્તિને માર્ગે વાળવો એ બહુ અધરું કામ છે. વિજ્ઞાનોની સમ-વધને લઈને પણ દેશના સંસ્કારોની ભેજોય થઈ ગયેલ છે. તૃણાવર્તન ધણા માણસોને લઈને આકાશમાં જોડે છે અને જશોદાજી અને-બીજી ગોપીઓ શ્રીકૃષ્ણને દાહ પણ સોંપ્યા કરે છે. જે બધા દેશોની પ્રજા વખતસર ચેતશે નહિ તો, ભગવાન તેમનાં સંસારનાં મુખરૂપી દૂધ-દહીનાં માટલાં ભાંગવા માટે નવાનવા બોમ્બ બનાવવાની મુક્તિઓ માણસોને બતાવશે.

પણ જશોદાજીને જેવું વિશ્વદર્શન થયું તેવું વિશ્વ દશન યોગ માણસો પણ કરી શકે અને ટકાવી શકે તો પ્રજાને પરમાર્થ તરફ વાળવાનો રસ્તો મળી શકે. જે તત્ત્વની અંદર આપું-વિશ્વ રહેલું છે તે તત્ત્વનું નામ શું છે અને શું નામ દેવું જોઈએ તે માટે હવે નામકરણ સંસ્કારની લીલા-શ્રીમદ્ભાગવતમાં આવશે.

બુદ્ધિરાણી ધીમે ધીમે ખાય છે. ધર્મદેવો અધીરો આહાર કરે છે અને યોગી માત્ર જીવન ટકાવવા જેટલું જ ખાય છે.

રત્ન કીચડમાં પડી જાય તો પણ તે અમૃત જ રહે છે અને હુણ આરેમાનમાં ચઢે તો પાણી તે પોતાની નીચતા છોડતી નથી.

બુદ્ધિમાન માણસ અત્યાર વેચનારની પદી સમાન છે. તે ગૌન રહે છે તો પણ પોતાનો શુભ દર્શાવે છે.

મગનમાર્ગના મણી ભાગનું અતિક્રમણ કરી ભગવાન ભારકરદેવ ગોધા ભાગ પર જઈ રહ્યા હતા. ભગવતી સીતાદેવીએ સુધારી તૈયાર કરેલ વનસ્પતિ મધ્યકાળેજન લઈ લક્ષ્મણજી, સ્વયં બોળન માટે ફળ લેવા વનમાં ગયા હતા. સીતા અને રામ ગોદાવરીના તીર પર ગયાં. અને હરિયાળી વનરાજિ વચ્ચે લીલી કી પ્રેરના એક પત્થર ઉપર-આસન કરી બેઠાં.

સીતા-આર્યપુત્ર ! યજુ સમયથી આપણી સાથે થોડી મર્યા કરવા મન રહ્યા કરે છે. નો આપણા હોમ તો આજે આરંભ કરું.

રામ-દેવી ! એવી શોધ મર્યા નથી કે જે તમે રામ સાથે ન કરી શકો, અહિ જનરયાનમાં તમે મારી સાથે અને હું તમારી સાથે મર્યા-વિનોદમાં સમય પસાર કરી શકીએ.

સીતા-ભગવત ! માતાજીએ આપને વનમાં ગોઠવ્યા ત્યારે મહારાજ પાસે યાચના કરતાં સ્પષ્ટ કહેલું હતું કે-

“તાપસ વેશ વિશેષ ઉઠાસી,

ચૈદદ વર્ષ રામ વનવાસી.”

એ વચન સંભ કરવા આપ રામચાલી કાં મૂકી મુનિ-નરેશ પશુ પહેરી વન આવ્યા છતાં આ હથિયાર-સજ્જોના સાથ કેમ છોડવો ગમતો નથી ? મોતીજીની અન્તિમ ઇચ્છા એ જ હતી કે-

‘હોત પ્રાતાઃ મુનિવેશ ધરિ જો ન રામ વનજાલિ,
મોર મરજુ શરિર અપરા નૃપ સમુચિય મનમાંલિ.
ત્યારે અહિં તો મુનિવેશ ઉપરાંત ધનુષ-બાણ વગેરે હથિયાર સાથે આપ વનવિહાર કરી રહ્યા છો ! આ કેવી ઉઠાસીનતા ! કેવી તાપસતા ! કેવું મુનિપણ !’

રામ-મૈથિલી ! હું હથિય છું. હથિયોનાં હથિયારો માણ્યોને જ છૂટે છે. ખીજ વાત, આજે તાપસો પશુ ક્યાં હથિયાર નથી રાખતા ! આત્મરક્ષા અર્થે સહુક્રમ અલ્પશ્વરો રાખી શકે છે. જુઓને, વિશામિત્ર મહામુનિ છતાં હથિયાર રાખે છે, વરદરામ અને અન્ય લાજવા બ્રાહ્મણ તાપસ છતાં છુટ્ટી હથિયારો રાખે છે. ત્યારે હું તો હથિય છું.

સીતા-હામ, કરતો નાથ ! મારા રાધવ જે રહી કરતા હશે તે મોંઘ જ કરતા હશે, એ નિઃશંક વાત છે. છતાં સંતપ્તી ખાતર કહેવું જોઈએ કે બ્રાહ્મણ આચાર્ય-વર્તમાં તાપસો અંશશ્વરો રાખે તો પશુ તે તેમને

માટે ધર્મકામ ગણાય નહિ. એથી તેમનું દિત નથી. તેમાં તેમનું પતન છે.

રામ-ત્યારે આપની માન્યતા શી છે ? મને તો શ્વરો રાખવામાં દાનિ જણાતી નથી.

સીતા-સ્વામિન ! એક સમયે મિથિલામાં પિતાજી પાસે એક મુનિ આવ્યા હતા. તેમણે એક ધરમ રમ્ય ગાથા કહી હતી. તે આજે યાદ આવે છે. નો આપણા હોમ તો કહું, જેથી આપોઆપ સમન્વિત જશે કે અશ્વશ્વરોનું ધારણ તાપસો માટે મોંઘ છે કે અપોમ્ય.

રામ-દેવી ! મુખેથી કહેા. સમય અને સ્થાન અત્યુપગ્ન છે. ભગવતી ગોદાવરીના રમ્ય કિનારો, ભગવાન ભારકરદેવનું પશ્ચિમપ્રવાણ અને જનરયાનમાં સ્વચ્છંદ વિહરતા વિદ્વાનોના કહ્યુચિય કથરવ. આ બધું હૃદયમાં આનંદની ભરતી લાવે છે.

સીતા-જેવી આર્યપુત્રની ભાવના. તે આવેલ મુનિ કહેવા લાગ્યા કે ‘કંડકારવ્યમાં મારા યજુજ રહેતા હતા, તેઓ મહા તપોધન હતા. તેમના તપ-અગ્નના પ્રભાવથી દેવરાજ ઇન્દ્ર કરી ગયા. તેને ધનુ’ કે કદાચ આ તપોધન મારા રાસનને ડગાવે. આથી તે પિતામહ પ્રજ્ઞા પાસે ગયા અને તપોધન પ્રાક્રણના તપ સંબંધી મર્યા કરી.

પિતામહ-દેવરાજ ! તમે અર્થ કરો છો. યજુ કદાચ લઈ નોમતા આન પામેથી શોધ સિંહ નીકળે અને તેવી શાનને ડર પેસે કે રમેને આ મારા ભક્ષને કસરી લઈ લે તો ! એટલે તે નાસવા લાગે; પરંતુ તેનું આ નાસવું અર્થ છે. કારણ કે મનરાજના કુલ-સ્થળ ચીરી ઉઘણ લોહી પીતે તમિ અનુભવનાર મનરાજ કેસરી શાનતા સંકો-હામકો તરફ નજર કરેતો નથી. નિષ્કામભાવે તપ કરનાર તાપસો મણુ લોકની સંપત્તિને પણ. સ્વપ્રમાં પણ. માહતા નથી. ત્યારે ભ્રમરાણુરીની સંપત્તિનો તો વાત જ શી ?

દેવરાજ-પિતામહ ! આપનું આશ્વાસન લખું છે. મારા અનંતરાત્મા કહે છે કે આપ તાપસો કહી નિષ્કામ હોમ જ નહિ. આપણા હોમ તો તેમના તપના ભજ માટે પ્રયત્ન કરું.

પિતામહ-હું એવી આપણા ન જ આપું છતાં ઇચ્છા જ હોય તો તમારા ભોખે તપભગની પ્રતિ આચરી છો છો.

મુંજાયેલા દેવરાજ અમરાપુર તરફ રવાના થયો. માર્ગમાં દેવર્ષિ નારદ મળ્યા. અમરપતિ તેમના ચરણોમાં નમ્મો.

નારદ—જય હો અમરપતિનો. દેવરાજ! એવા પર વિપાદની ઘેરી વાદળી, યાદની ઘી અમકતી લાવીને કેમ આચ્છાદિત કરી રહી છે?

દેવરાજ—મહર્ષિ! વ્યથા તો અમરપતિ—પદ મેળવ્યા છતાં પણ હોડતી નથી. માન્યું હતું કે સ્વર્ગ મળતાં ઉપાધિ જરૂર, પણ અહિં તો તે, માનવલોક કરતાં પણ હંજારગણી સતાવી રહી છે. વૃષાસુર, તારક, બીષ્માસુર અને બલિરાજ ન્યાઓ સાથેનાં યુદ્ધો, સુરચક્રનું રીયાતું, ત્વષ્ટાનું કાવતું, વિશ્વકર્માનું નારી જડું, લોકો આનંદને સ્વર્ગમાં વિશેષણ ભલે આપે પરંતુ હું તો કહીશ કે સ્વર્ગમાં આનંદનું સ્થાન જ નથી.

નારદ—આનંદ કોઈ સ્થાનમાં નથી, પછી તે સ્વર્ગ હોવા અપવર્ગ. આનંદ પ્રત્યેક માનવીના હૃદયમાં જ છે એ તે સમજવામાં ન આવે તો અન્યત્ર તે મેળવી શકાવતો જ નથી. છતાં આપ શ્રીમાનની અજની ઉભરીનતાનું કારણ તો કહો!

દેવરાજ—ભગવન! એક તાપસ દંકારવૃષમાં તપ કરે છે. કદાચ તે મારું ઇન્દ્રાસન લઈ લે એ ભીતિથી હું તેના તપનો લગ કરવાની પ્રવૃત્તિ આટલે પિતામહ પાસે આગ્રા લેવા ગયો હતો.

નારદ—દેવોના સ્વર્ગમાં! હજુ તમારામાંથી જુના કિન્નાપોરીના સ્વભાવો ગયા નથી. ખરેખર માનવીમાંથી દેવરાજના પદ પર આવનાર હોય માનવીથી પણ વધુ પામર છે. આથી મને ખરેખર બહુ ખેદ થાય છે.

દેવરાજ—આપ ચાહે તે માનો, પરંતુ મને કોઈ પણ માનવી મર્યાદા કરતાં વધુ તપ કરવા લાગે એટલે તે ઇન્દ્રાસન માટે પ્રયત્ન કરે એ ભીતિ થયા જ કરે છે. આને આપ ને માનો તો.

દેવર્ષિ—દેવેન્દ્ર! સંતાના સિંહાસન પર બેઠેલા દરેક સત્તાધીશોને બીજાના પ્રયત્નો—પછી તે ગમે તેવા સાર્વિક હોય—છતાં તેમાં તેમને રાજ્યદોહનો ગંધ આવે જ છે. પણ આ ભાવોને હું માનવલોક સુધીના જ માનતો હતો. આને એ ભાનિતિ દર થાય છે. અમરલોકમાં પણ સંતાનાં આસનો ખાલી કરવાં ગમતાં નથી. અસ્તુ, એ

તાપસના નુપનો લેંગ જ કરવો હોય તો એક સહેલો ઉપાય બતાવું!

દેવરાજ—આપનો ઉપકાર મહર્ષિ!

નારદ—તમે મુસાફર બની એ તાપસ પાસે જાઓ. સાથે એક સુંદર મ્યાનવાળી તલવાર લેતા જાઓ, તે તમારાથી સંભાળી શકતી નથી એવા લાવ બતાવી એ તપસ્વીની પશુક્રૂટીમાં મૂકી માથા આવો.

દેવરાજ—એથી શું?

દેવર્ષિ—આપારે કહેવાનો મને સમજ નથી. પરિણામ તમારા લાભમાં જ આવશે.

આટલું કહી નારદ પ્રહાલોકમાં માથા મથા. દેવરાજ મુસાફરને વેરી દંકારવૃષમાં આવ્યો અને મુનિને નમી બોલ્યો—દેવ! આ ખૂણ મારાથી સાચવી શકતું નથી. એકાદ અટવાડિયું. તેને આપ આપની કુટીમાં રાખો. હું પાછો વળતો લાઇ જઈશ.

પ્રથમ તો આનાકાની કરી, આખરે મુનિએ તેને કુટિરના એક ભાગમાં મૂકવા સૂચના આપી. દેવરાજના મથા પછી કુતુહલવશ મુનિએ તે ખૂણ દાખમાં લઈ બોલીને જોયું. બીજા દિવસે તેના ઉપયોગ કેમ થાય એ ચકાસી જોયું. તેમાં આનંદ આવ્યો એટલે તપને વખત ઓછો કરી તે ખૂણ મથાવવાની સાધના પાછળ સમય વીતાવવા લાગ્યા. એક સપ્તાહમાં તો તે ખૂણ વીંજવામાં પાવરધા થઈ ગયા. સાથે ઘોડી દિસા પડે 'કરી. એવી હેયું અશુદ્ધ થયું. તપ પર અલાપ થયો. ક્ષતિય થયાનું મન થયું અને ક્રોધો. પ્રતીકાર કરીને એની ચોખમાં પડ્યા. સપ્તાહ વીતતાં દેવરાજે આવી ખૂણની માગણી કરી એટલે મુનિએ ધરીને સાફ ના કરી. છન્દે લારે દઈ માગણી કરતાં મુનિ ખૂણમાં મેલનમાં આવી ગયા. આમ પોતાનું કામ સદાજન થયેલું નેત્ર દેવરાજે આનંદ પામતો અમરલોકમાં આવ્યો અને હે મહારાજા જનક! મારા ગુરુ ને એક વખત મહા તપોધન હતો તે અત્યારે મહાપાતકી અસુરભાવમાં બગલું કરી રહ્યા છે.

સીતા—રાધવેશ! પિતાએ તે સમજાવ્યું છે 'મુનિરાજ! તામસ વરતુને! ૧૨
સાર્વિક દૃઢધોને પણ પોતા તરફ ખેંચે છે. આ

શુભનું સમય આવતાં કહ્યાણુ થશે.' મુનિરાજ મક્કા પરનું આ જ પણુ એ વાત મ રાધી જૂઠાતી નથી.

એક તાપસ કે જે પરમ વિદ્વદ્ સાત્વિક દત્તા, તેમનું પતન માત્ર સાત રોજના તરવારના સહવાસથી થયું ત્યારે આપ નિરન્તર ધનુષ-ગણુ સાથે જ રહે છે. આ આપની તપાસતા કેવાંકે મિષ્ટ કૃષ્ણ લાવશે ?

રામ—આશ્ચર્યની ! હું સાચો તાપસ જ ક્યાં છું ? માતાજીએ કહ્યું હતું કે : 'તાપસ વેશ.' મેં વેશ તો તેવો જ રાખ્યો છે. છતાં તાપસના નિયમ હનિય મટે બંધબેસતો નથી.

સીતા—આપનો જવાબ સાચો અને અસરકારક નથી.

રામ—જે તો તેમજ. અને કદાચ આ સાચેન દધિવદિયાથી અવનનું તો : અવસ્થા થશે જ. પણુ તે વિષદદવાણી ભાવનાવાળું દશે એ નહીં જ છે.

સીતા—પણુ હું એમ પૂછું છું કે શાન્તિપ્રિય જન જનનારને હથિમારની જરૂર પરી !

રામ—મિત્રે ! જો, હૃદયભણુ આવે છે. તમારા આ પ્રશ્નો જવાબ સમય આવ્યે આપીશ. હાલ તો એટલું જ કે મોઢ પણુ વિકાર પેદા કરે તેવી વસ્તુઓ ત્યાગીએ માટે માલ નથી. ગમે તેવા સંધ્યોને માટે પણુ : સુંદરી, સુરા અને શરભો વિનાશક છે જ.

મદામના હૃદયભણુ આવે છે અને સર્વ મળી પણુ-શાશ્વત તરફ રવાના થઈ સાધુસંન્યાસના કાર્યમાં યુથાયા લાગે છે.

★

અનંતગીત.

: મિત્ર દરબારી :

દિવ્યશક્તિમય નાથ ! અનંત,
અજરામર જય હો ! ભગવંત.

અગ્રસાની ગોદમાં પોઢ્યો સાગર જે
હોરે હોરે ધુધમારા કરે,

અણુતાપ્યાં વારિ એ તહારી સ્તુતિનાં
ભક્તિભર ગીતાને ક'ંઠે ધરે.

અજરામર જય હો ! ભગવંત.

ગગનગામે ચંદ્ર-સરજ શા નીવડા
તેજ થડી તારાં મંદિર ભરે,

બહેતાં પ્રકાશનાં અણુતાગી પૂર એ
તહારી શક્તિનાં જે દર્શન કરે,

અજરામર જય હો ! ભગવંત.

થાક્યા વિણ વાતો આ વાણુનો વીંજણો
ચમ્બર ઢાળી તહારી સેવા કરે,

એના સ્વરો નાથ ! તારી બિરહાવસી
ગાણ, અને વિદ્યે હોરે ભરે.

અજરામર જય હો ! ભગવંત,
દિવ્ય શક્તિમય નાથ ! અનંત

—શ્રી હરિદાસ ઉપાધ્યાય

આત્મોત્કર્ષનું એક સાધન-વિચાર

લે. શ્રી. ભોગીન્દ્રરાય નાનાલાલ વૈદ્ય
B. A., B. T.

આપણે જેવા-વિચારનું સેવન કરીએ છીએ તેવા બની જઈએ છીએ. વિચાર જ આપણા ભવિષ્યનું નિર્માણ કરે છે એમ કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. આપણું મન દમ્ભેશાં અનેક વિચારો કરે છે. વિચારો સારા પણ હોય અને ખરાબ પણ હોય, સાત્ત્વિક અને તેજસ્વી વિચારો આપણને વ્યક્તિક શાન્તિ, ધૈર્ય, બલ અને સ્વસ્થતા આપે છે; પરંતુ નિર્બળ વિચારો આપણને નિર્બળ બનાવે છે. આપણું ભવિષ્ય કાંઈ અદ્વચ્ચ સત્તાના હાથમાં નથી. બહારના સંયોગો એ માટે મિલકુલ જવાબદાર નથી, આપણાં મુખી કે દુષ્ટો ભવિષ્ય માટે આપણે જ જવાબદાર છીએ. એ કારણે બહારના સંયોગોનો અંશ આપણે અન્ય લોકોનો દોષ કાઢીએ એ બંધી જાય છે. ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ ગીતામાં ૨૫૪ કહે છે કે:
ઉદરેદામનામ્નાનં નામનામવસાદયેત્ ।

આત્મેવ હાતમનો વન્ધુરામૈવ રિપુરામનઃ ॥ (જ૦૬-૧)

અર્થાત્ આપણે જ આપણા કિતકતી અને આપણે જ આપણા યત્ન બની શકીએ છીએ. માટે અધોગતિને રસ્તે ન જતાં આપણે આપણે ઉદાર થાય એ રીતે વર્તવું.

આથી ૨૫૪ ક્ષિત થાય છે કે આત્મોત્કર્ષની ઇચ્છા રાખનારાઓએ પોતાના વિચારો પર સતત ચોકી રાખવી જોઈએ. સમુદ્ગતરંગની માફક ઉત્પન્ન થતા વિચાર-પ્રવાહો પર પૂરો અંકુશ ન રાખીએ તો એ પ્રવાહો અનિચ્છનીય પ્રેક્ષા તરફ વળી જાય અને એથી આપણે લક્ષ્ય ચૂકી જઈએ. હ્રદય વિચારોનો બાહ્યદાર થવો જોઈએ અને ઉત્કર્ષમાં સહાયજનક અને એવા ઉન્નત વિચારોનું સેવન થવું જોઈએ. વિચારોના આપણે શુભમ બનવાનું નથી; કિન્તુ એમના પર આપણું સંપૂર્ણ પ્રભુત્વ હોવું જોઈએ.

આપણું મન નિરાશ, શુદ્ધ અને તેજસ્વી હોય ત્યારે જ ઉત્તરિને પથે લાઇ જઈ શકે તેવા તેજસ્વી વિચારો સંભવે પ્રથમ તો શરીરનું આરામ જળવાવું જોઈએ, કારણ કે શરીરેનાઈ ચલુ ધર્મસાધનમ્-ધર્મનું પ્રથમ સાધન શરીર જ છે. સતં પુરુષોએ મનુષ્યશરીરને મોક્ષનું દારૂ માન્યું છે. મનના આરામનો આધાર પણ શરીર પર રહે છે, એટલે મનનું આરામ જળવડાવવાના પણ ઉપાય જરૂરી છે. એ માટે મનને સુરક્ષિત કરવાની જરૂર રહે છે. સુંદર ગ્રંથોનો અભ્યાસ આ

પ્રકારના મોરાર્કની બરજ સારે છે; સદગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય એક પ્રકારનો સત્સંગ છે. સત્સંગનું માહાત્મ્ય કેમ છે એ સૌ જાણે છે. સાધુપુરુષોના અને સાધુપુરુષોએ લખેલા ગ્રંથોના નિત્ય નિરંતર સંસર્ગમાં આવવાથી આપણા સદ્વિચારોને ઉત્તેજન મળે છે. શ્રી કૃષ્ણે કાસ્ય મહારાજ સત્સંગનો મહિમા દર્શાવતાં કહે છે—

ખિત્તુ સત્સંગ ધિમેઘ ન હોઘ;
રામકૃષ્ણા ખિત્તુ મુક્તલ ન સોઘ;
સત્સંગત મુઘ મંગલ - મુક્તા,
સોઘદ્વલ સિધિ સખ સાધન ક્ષતા,
શક મુધરહી સત્સંગતિ પાઘ,
પારસ પરસ કુધાત મુહાધ.

(સત્સંગ વિના જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી; અને રામકૃષ્ણ વિના સત્સંગ મુક્તલ નથી. સત્સંગ આનંદ મંજરશ્રી થકનું ગણ છે; અને જ્ઞાન, પદ્ય, તપ વગેરે સાધન તેના દ્વારે છે અને સિદ્ધિ તેનું ફળ છે. પારસ મણિના સ્પર્શથી લેહું મુવર્ત્ય બને છે તેમ સત્સંગથી શક પુરુષો પણ મુધરી જાય છે.)

મહાપુરુષોનો સંસર્ગ ભોગચાળાને મળે છે. એમનો સમાગમ દુર્લભ છે, જનક રાજા નારદજીને આ વાત સુંદર રાજામાં બતાવે છે. તેઓએ નારદજીને કહ્યું—

દુર્લભો માનુષો દેશે દેહિનાં લગમમ્ભુરઃ ।

તત્રાપિ દુર્લભં મન્યે ધૈકુંઠમિવદર્શનમ્ ॥

શ્રી૦ ભાગવત ૬૩, ૧૧-૨ ૨૬

છવેને માટે મનુષ્યશરીર મળતું અનુત્તમ મુકેય છે. તે પ્રાપ્ત થાય તો પેણ પ્રતિજ્ઞાનું મનુષ્યનો ભય તો બેસે જ છે. એ કારણે અનિચ્છિત મનુષ્યજનમાં ભગવાનના પ્યારા અને ભગવાન પર રનેદ રાખનાર ભક્તજનોનાં દર્શન તો એથીયે વધુ દુર્લભ છે. મનુષ્યત્વ, મુશુક્તત્વ અને મહાપુરુષનો આશ્રય-આ ત્રણે વસ્તુ દુર્લભ છે અને પરમાત્માની કૃપાથી જ મળે છે એવું ભગવાન શ્રી આદ્ય શંકરાચાર્યજીનું પણ કથન છે. પ્રાચીન ભારતમાં સાંજે ગદિશોમાં, ગામને એરે કે નદી-તળાવોના તટ પર પવિત્ર પુરાણોનું જાહેર વાચન થતું, કથાવાતાંઓ થતી અને ભગવાનનાં ભક્તિભીની ભક્તગીતોનો ધર્મો. આવા પ્રસંગો યોગ્યતામાં મુખ્ય ઉદ્દેશ સદ્વિચારનો પ્રચાર કરવાનો હતો. સારાં પુસ્તકોનું થયેલું કરવાથી ખાનસિક વિચારસંજ્ઞા શુદ્ધ અને પવિત્ર

બને છે. આવા કીર્તનાદિ ઉત્સવોમાં હાજરી આપતાં સારા વિચારોની આપણને ટેવ પડે છે અને કુટ્ટ વિચારોને જોર ઓછું થતું જાય છે. જીવનને પ્રભુમય બનાવવામાં સત્સંગ કેવો મુંદર ભાગ ભજવે છે ! એથી આપણમાં સારા શુભોનો વિકાસ થાય છે અને મનુષ્યત્વ કેળવાય છે.

અંતઃકરણને શુદ્ધ અને પવિત્ર બનાવવામાં પ્રાર્થના પણ મોટો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. શ્રીરામની કૃપા વિના તો મોઢાં વસ્ત્ર સુલભ જ નથી. ભગવત-કૃપા પ્રોત્ત કરવા માટે અનન્ય ચિત્તથી પરમકૃપાળુ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરવી એ સૌનું પવિત્ર દર્શન્ય છે. એમાં પ્રમાદ કરવો એ મોટું પાપ છે. જે ઈશ્વરીય સત્તા આપણું અંદોનિય રક્ષણ કરી રહી છે, કંઠ્ય સચોટોમાં જે આપણી નિત્યની જરૂરીઆતો પૂરી પાડે છે તે સત્તાને જૂઠી જવી એ તો કૃતધ્વતા જ દેહવાય. પ્રભુને જ બહુવા એ જ સાચું ધન છે અને જૂઠી જવા એ જ કુલ્પ છે. પ્રાર્થના આપણા મનને શક્તિ અને નિર્ભય બનાવે છે; અને એથી કુટ્ટ વિચારોને દંશવચનું અસૌકીક બળ મનને પ્રાપ્ત થાય છે.

પુનઃપુનઃ એક જ વિચાર કર્યા કરવાથી એ વિચાર મનનું એક અંગ બની જાય છે. ક્રપિમુનિઓ નિત્ય પ્રભુવગ્દાન કરતાં, સોડહમ્ મંત્રનો જપ કરતા અને અહ પ્રહારિમ ની ભાવના હંમેશ મનમાં જામત રાખતાં, આમાં પણ સદ્ભાવનાને અપનાવવાનો સિદ્ધાન્ત રહેલો છે. દ્વીર્ધે ઘણવતુચાર્ય મનોરાજવં વિજીવતે ॥ કૌકારનો પવિત્ર પાવનકારી મંત્રોચ્ચાર મનઃપ્રેરણ પર વિનય બપાવે છે. મનુષ્ય જેનું ધ્યાન ધરે છે તેવો જ તે બની જાય છે. “હું શુદ્ધ છું, અચકતઃ છું, પાપી છું”-આવા આવા નિર્જળ વિચારો મનુષ્યને ચોક્કસ શુદ્ધ, અચકત અને પાપી બનાવે છે. એ જ પ્રમાણે “હું નિર્બાપ છું” એવા પ્રાણવાન વિચારો મનુષ્યને નિર્બાપ બનાવે છે. પ્રકાશનું ધ્યાન ધરેલો તો પ્રકાશસ્વરૂપ બની જાયો. પુણ્યનું ચિંતન કરેલો તો પુણ્યસ્વરૂપ બની જાયો. પુણ્યમાંથી પુણ્યોત્તમ બનવાના આદર્શનું સેવન કરેલો તો પુણ્યોત્તમસ્વરૂપ બની જાયો. સત્ય, શિવ અને સુંદર સ્વરૂપ બનવાને માટે તમારે સમિચારાનંદ સ્વરૂપ આત્માની ભાવના કરી પડવી. જેની આપણી ભાવના તેની સિદ્ધિ, અબેદિકા અને પાશ્વર્ય દેશોને અદૈત અને અબેદ નિરાદાન્તોનો

દુરસાદાર ઉપદેશ સંભળાવનાર પૂન્ય સ્વર્ગીશ્રી રામ-તીર્થેષ્ઠ પ્રભુવગ્દાનમાં સતત મસ્ત રહેતા અને ઉચ્ચ પ્રકારની ભાવનાના સેવન પર ખાસ ભાર મૂકતા. આવા એક પ્રચલનમાં આ “રામ યાદરાદ” આત્મદેવને સમીધીને કહે છે કે:- “હે રામ! પિરાજી! સંપૂર્ણ શરીર-કેન્દ્રમાં સ્થિત રહેલ મારા આત્મદેવ! સમિચારાનંદ સમ્રાટ! અનન્ત સત્તાધીશ! આશીર્વાદાત્મક તરતરરૂપ! હે પ્રિયતમ! અજ્ઞાનાવરણના શ્વેનમાં તમારે દાસત્વનો સ્વીકાર કરવાનો નથી, ઊંઝો, બગો અને આપની પંરમ સત્તાનો અનુભવ કરો! તમે ઈશ્વર જ છો, તે મિત્રાણ બીજું કંઈ નથી. હું...હું...હું...”

ઉત્કર્ષની ઈચ્છા રાખનારાઓએ પ્રભુ ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. અદા અને વિશ્વાસ વિના સ્વાન્તર્ય ઈશ્વરનું દર્શન થઈ શકતું નથી. અદા વિના મોઢાં પણ સંકલ્પ સિદ્ધ થતો નથી. વિશ્વાસપૂર્વક માનો કે જગમિપંતા પરમાત્મા આપણને શુભ રસ્તે જ દેરી જાય છે. આપણા જીવનપંથને એ જરૂર પ્રકાશિત કરશે. એ આપણો દિતચિંતક છે. એ પરમાત્માનું અનન્ય શરણ લઈ નિર્જળ અને શુદ્ધ વિચારોને મનમાંથી દૂર કરવા અને હંમેશ શુભનું જ ચિંતન કરવું એ સૌનું દર્શન્ય છે. શ્રી રામનામ, કૌકાર કે એવા મોઢાં મંત્રનો યદાથી જપ થવો જોઈએ. જપમાં તો બહુઈ શક્તિ રહેલી છે. જકારો જન્મનાશય પકારો પાપનાશન એવું નીતિનું વચન છે. જન્મનાશ અને પાપનાશ માટે આ અધૌકિક જપ-સાધનનું ધરણ લેવું, મન મોઢાં પણ શુભ વસ્તુનું અવલંબન લે એવો પુરુષાર્થ કરવો, સંતસમાગમ સતત યાત્રા રાખવો, થોડો સમય એકાન્તમાં આત્મચિંતન કરવું અને સતત ભગવાન સાથે પ્રાર્થના રૂપે વાતો કરવાની ટેવ પાડવી, આ બધા હિપાથો શુભ વિચારોનાં શુરણને વેગ આપનાર છે. એથી જીવનને ઉત્તર બનાવે તેવા સદ્વિચારો આપોઆપ શુરૂરો અને એવા વિચારો આપણા જીવનનો ઉત્કર્ષ જરૂર સાધશે. આપણે સૌએ વિશ્વાસપૂર્વક માનવાનું છે કે, આપણે કોઈ બનવાને જ જન્મમાં ઈગ્રીએ અને આપણું ઉન્નત બનિય આપણા જ હાથની વાત છે. પરમકૃપાળુ ભગવાન આપણી શ્રદ્ધિ તેજસ્વી બનાવે અને આપણે પ્રગતિને પથે નિર્દાષી, અદાષી, દિગ્બંધી અને પ્રેમથી આતંગ થીએ. એ જ પ્રાર્થના.

સાત પેઢી ન ભૂંસાય તેવાં ચિત્રો

લે. શ્રી. હરિશંકર દ. ત્રિવેદી

જુદો શાહ નામે એક વાણીઓ થયા વર્ષથી ગામડામાં રહેતો હતો. તેને બહાદુરશાહ નામે મોટી ઉંમરનો એક દિકરો હતો. બાપ-દીકરાએ ગામડામાં રહી પુષ્કળ વેપાર કરી થયો પૈસા એકઠો કર્યો હતો. બહાદુરશાહની મા દેવલોક થયાં હતાં. પોતે પરજીલો હાથ પોતાને બે દીકરા હતા.

પૈસાને સાફ મને છે, તેથી બહાદુરશાહે પોતાના બાપની સલાહ લઈ શહેરમાં મકાન અને દુકાન બંધાવવા તથા ત્યાં રહી છોકરાંઓને લાણવવા વિચાર કર્યો. પોતાના ગામડાથી આંક ગાઉ દૂર શહેર હતું ત્યાં જમીન વેચાણ લઈ રહેવાનું મકાન અને દુકાન બંધાવવા માંડ્યાં. દુકાનના કામની દેખરેખ જુદોશાહ રાખતા હતા, અને ધરના ચણતરની દેખરેખ બહાદુરશાહ રાખતા હતા. મકાનો ચણાઈ તૈયાર થયા પછી ગામડું છોડી ત્યાં રહેવાનું રાખ્યું. છોકરાંઓનો સાર ઘેર વિચાર કર્યો. ત્યારપછી બહાદુરશાહની સ્ત્રી મરી ગઈ. પૈસાવાળો હોવાથી તેને બીજી સ્ત્રી મળી, અને બાર માસની અંદર પંડવ્યો.

કેટલાક મદિના પછી બહાદુરશાહ કંઈ કામ સાફ પરાગમ ગયો. ત્યાં ત્રણચાર દિવસ કામ કરીને એક દહાડે મોટી રાતે ઘેર આવ્યો. ધરમાં જતાં કાઠપાયા માણસને ઉપરસ આવતાં સાંભળી. આથી દીવો ફી તેણે તપાસ કરી તો એક આદમી એક ખૂણે નજમ પર સૂતેલો હતો. તે જોતાજ તેને દુકર્મીના વહેમ આવતાં પોતાની તકવારથી મારી નાખી ઘર પાછળ વાગમાં બિંદી ખોડી 'ખોદી તેમાં દાટી દીધી. આ વાત કોઈનાં જાણવામાં આવી નહિ. મોટી ઉંમરે નાની નવી સ્ત્રી પરજીનાર લોકો આવા વહેમમાં પાપકર્મ કરી બેસે છે.

બહાદુરશાહે બીજો વર્ષ જને છોકરાંઓને પરણાવ્યા. બહાદુરશાહની ગાહરીને આવતાં વેત વડ્ડો કામ કરનાર થઈ. તેથી તે ભાગ્યશાળી ગણાવા લાગી. બાર માસ પછી તેને પુત્ર જન્મ્યો. એટલામાં જુદો શાહ મરણ પામ્યો.

નવી સ્ત્રીનો પુત્ર દોઢ વર્ષનો થયો ત્યારે બહાદુરશાહે પોતાના મકાનની સુનાયબે જોસરીની બીતોએ ચિત્રો કસાવવા માંડ્યાં. એક દહાડે પોતે કામ ઉપર આવે પછી ચિત્રો જોતા જામ છે, અને ચીતરનારને ભાગમણ કરે કરે છે કે 'સાત પેઢી સુધી બુંસાય નહિ એવાં ચિત્રો કાઢજો.' આ શબ્દો એક સાધુ શિક્ષા લેવા આવેલ

હતો. તેણે સાંભળ્યા. તેથી તેને જરા હસતું આવ્યું ને મોં મથકાવ્યું; તે બહાદુરશાહનાં જીવામાં આવ્યું. સાધુ શિક્ષા લઈ આવતો થયો. વળી ત્રીજો દિવસે બહાદુરશાહ પોતાના નાના દોઢ બે વરસના છોકરાને બેળો બેસાડી બોજન કરતા હતા. તે વખતે પણ પૈસા સાધુ શિક્ષા લેવા ત્યાં આવ્યો. તે વખતે નાના છોકરાને પેથાખ કરવાની ઇચ્છા થતાં ભાણીથી જરા દૂર બેળો થઈ પેથાખ કરવા લાગ્યો. તેના કેટલાક ખંડા ભાણીને લાગતા હતા. આ જોઈને પણ પૈસા સાધુ પ્રથમની પો જરા હસ્યો. તે બહાદુરશાહે બોલ્યું. સાધુ શિક્ષા લઈ આવતો થયો. ત્યારપછી બીજો દહાડે બહાદુરશાહ પોતાની દુકાને બેઠો નાચું લખતો હતો. તેવામાં કસાઈ બોકડાને લઈને આવતો માણસ પડ્યો. ધધારે નિહાળવાથી મહા તકશર અને ખર્ચના બોળનાં જીતરણું પડે એવા હેનુથી બહાદુરશાહ બોકડા તરફ ટાપ ન જાણે તેમ યાંત્રી નજરથી જોવા લાગ્યો. બોકડો કસાઈઓ પાસેથી દેખતો આવી બહાદુરશાહની દુકાન પર ચડ્યો. એકઠે બહાદુરશાહે જાણ્યું અજાણ્યું કરી બોકડાને ખરોડવા સાવરણી લઈને અગમી અગમી દુકાનની જોસરી વાળી ચડ કરી. તથા બકરી! બકરી! એવો શબ્દ બોલતાં સાવરણી તથા હાંધેના ધકાઈથી બોકડાને દુકાનથી નીચે ઉતારી દીધો. તેજ વખતે ત્યાં આગળ થઈને આગળ કહેલો સાધુ નીકળ્યો. તેણે ઉતારી મૂકેલા બોકડાની આંખોમાંથી આંસ ટપકતાં જોઈ જરા હસવા લેતું મોં કરી આવવા માંડ્યું. પાછળથી કસાઈઓ બોકડાને લઈ આવતા થયા.

કયા કે બ્યાખ્યાનમાં ખૂબ વ્હાણરસ આવે તો પણ જરાયે ન હસનાર આ સાધુ ત્રણ વારથી મને જોઈતે દસે છે એવું કારણ જાણવાની બહાદુરશાહને ઉત્કંઠા થઈ. તેથી પોતે સાધુની પાસે ગામ બહાર પર્વતશાખમાં ગયો. તથા ત્રણ વાર પોતાને જોઈને હસવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે સાધુએ કહ્યું, તમારે સંસારીને સાધુના મનના ભાવ જાણવામાં બીજકુલ સાર નથી. તો પણ બહાદુરશાહે બહુ આમદ કરી નવત્રાથી તે જાણવાની ઇચ્છા જણાવી. ત્યારે સાધુએ કહ્યું; 'મારા હસવાના પ્રયેક સમયે તમે શું કાર્ય કરતા હતા તે કહો.' બહાદુરશાહે કહ્યું, સાત પેઢી ન ભૂંસાય તેવાં ચિત્રો કાઢવા હું ચીતારાને ભાગમણ કરતા હતા તે વખતે આપ પ્રથમ હસ્યા હતા.

સાધુ—તે વેપતે તારી ઉમર માત્ર સાત દિવસની બાકી હતી, છતાં તારી આવી મિથ્યા લોલુપતા બેઠને મને હસવું આવ્યું.

બહાદુરશાહ—તે પછી ત્રીજે દહાડે હું જાગ્યો હતો ત્યારે હસવાનું શું કારણ ?

સાધુ—રાતના વખતમાં તારા ઘરમાં તારી ગેર-હાજરીમાં પેરેલા યુરુખને તેં છુપી મારી જમીનમાં દાટી દીધો હતો, તે જ આત્મા તારા તે છોકરામાં છે, છતાં તેના પેલાબના છાંટાને ન લેખવતાં તેને તું પ્રેમથી સાથે બેસાડે છે ને પંપાળે છે, એ માયાના બેઠને બેંચાં એ માથું ખીંચું કારણ.

બહાદુરશાહ સ્તબ્ધ બની ગલશાઈ તો ગયો પણ ધીરજ રાખી ત્રીજી વખત હસવાનું કારણ દુકાન અને બોકડાની સ્મૃતિ આપીને પૂછ્યું.

સાધુ—એ બોકડો તારા બાપ વ્હાલાહનેા હવ છે. તેણે પૂર્વજન્મે કસાઈને મુતર વેચાનું આપતાં કપટથી

એક શેર ઓછું આપ્યું હતું, તેના બદલો પૂરો કરવ તે બોકડો ઘણું કસાઈને દાથ પડ્યો છે. એ છવે પૂર્વ જન્મમાં આ દુકાન બંધાવેલી તે ઘણા દહાડા તે દુકાન પર બેઠેલો તેને કીધે આત્માના સંસ્કારોના જ્ઞાનથી તે દુકાન પર ચઢાવતી આશાએ ચડ્યો, તેને તે ઉતાર મૂક્યો. ત્યારે તેની અને આંખોમાંથી આંસ ટપક્યાં તે બેઠે મને બેલુકત હસવું આવ્યું.

બહાદુરશાહ—અરે! બાપજી એ બોકડાની હવે મં વલે થશે ?

સાધુ—કલાક પછી કસાઈ તેને મારી નાખશે તારી ઉમર હવે એ દિવસની રહી છે. હરિભજન કરજ હોય તે કરી લેજે.

બહાદુરશાહ બોકડાને છોડાવવા તપાસ કરી પણ મળ્યા આવ્યો નહિ. તેથી નિરાશ ઘણું પાછો વળ્યો. અને સાં પાસે દહાડા આસન લગાવી ધર્મોપદેશ સાંભળી ખીજે દહાડા મરણ પામ્યો.

★

પત્નીનું સ્વાર્પણ

અર્પણ ધવામાં પણ એક આનંદ છે. પરંપરા એટલે જેને પરંપરા તેને માટે પોતે કેવી રીતે સમર્પિત બની જવું તે જાણવું જોઈએ. તો જ પરંપરાનો ખરેખરો આનંદ શું છે તે જાણી-અનુભવી સમજાય. જે સ્ત્રીઓ, જેના સાથે પરંપરા છે તેના મનોભાવ સમજવા પ્રયત્ન કરતી નથી, તેના દિવમાં-દૂધમાં સાકરની માફક ઓગળતી નથી અને પોતાના સ્વભાવની જડતાઓ અને દુર્ગુણોથી પકડી રાખીને પતિ પાસેથી કેવળ પોતાની જ ઇચ્છાઓ પૂરી કરવામાં લક્ષ્ય રાખે છે, તેઓ કદી પરંપરાનો-સ્વાર્પણનો અસીદ્ધિક આનંદ માણી શકતી નથી. અને દૂધમાંથી જેમ કાંકરાને ઉલટી જાડું પડતું પડે છે તેમ અંનેનાં દિલ વિખૂટાં પડતાં ગાય છે, અને છેવટે ચરીર પણ વિખૂટાં પડી જાય છે. દૂધ અને સાકરની માફક તેઓ એકતાનું અખંડ સૌહાર્દ માત્ર કરી શકતાં નથી તેમના જીવનમાં મીઠાકાદે આનંદનો અનુભવ થતો નથી.

સાકરની માફક ઓગળતા-અર્પણ થતાં શીખ્યા વગર કોઈને કદી સાચો સ્નેહ મળતો નથી. અને કાંકરાનો માફક કોઈર અથડાવું પડે છે. અથવા લાકડાના કુંદાની માફક તેમનું જીવન કુષ્ટનામાં વીતે છે. માટે કાંકરા અને કુંદા જેવાં ન બનતાં અર્પણ થતાં શીખવું જોઈએ, પતિની ઇચ્છાઓ અને ભાવોને સમજતાં શીખવું જોઈએ અને તેમને અનુકૂળ રીતે વર્તવું જોઈએ. પતિ વિરુદ્ધની પોતાની ઇચ્છાઓને ધારી નાખી તેમને અનુકૂળ બની વર્તવામાં આનંદ લાગવો જોઈએ. ત્યારે જ અર્પણનું ખરેખરું તત્ત્વ સમજાય છે. અને તેનાં મંદુર ફોનોનો સ્વાદ ધોણ જ વખતમાં ગાળવા મળે છે.

જયનારાયણ લલિત.

સેવકની દરેક જરૂરીયાત સમાજ પૂરી પાડે છે. માગવામાં મહત્તા નથી. ત્યગવામાં ખરી મહત્તા રહેલી છે. વિશ્વ જલિ રાજા પાસે માગવા ગયા ત્યારે તેમને વામન જનનું પડ્યું. માગનારની કાટિ બિતરતી છે આપનારને દરજ્જે હંમેશાં બીચો છે. એ વાત સૌ સમજી શકે છે.

ધનવાનનાં પરિચયમાં આંગુ એ યોગ્ય નથી. ધનવાનના પરિચયથી માણસમાં માગવાની વૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. જેથી આધ્યાત્મિક અધઃપતન થાય છે. મનને કાણુમાં રાખી તેના પર વિશ્વ મેળવ્યા પછી શ્રમદોના સહવાસમાં આવવામાં કશો બાક નથી. માગ્યા વગર મળતી વસ્તુ માણસને આત્મસંતોષ આપવામાં કારણભૂત બને છે.

કોઈ-મોટા માણસ પાસે જવું હોય તો તેમને ભેટ આપવાની ઇચ્છાથી જવું સારૂ છે. કોઈ ધનવાન પાસે માગવાની ઇચ્છાથી માણસ બંધ છે ત્યારે એ ધનવાનની પ્રભુતા પાસે તેને પોતાની લઘુતાનું જ્ઞાન થાય છે.

સામાને દેવાની જ મનોવૃત્તિથી જવાનું નક્કી કરી જનાર માણસ ભલે સમાધી નાનો હોય પણ પોતે તેની જરોખરીનો જ છે એવો તેને પોતાને એ વખતે અનુભવ થાય છે. એથી માગવુવૃત્તિને કદી પણ હૃદયમાં સ્થાન નહીં આપતાં હંમેશાં અચાચકવૃત્તિ રાખી, આધ્યાત્મિક અધઃપતન થતું અટકાવીને વિશાળ હૃદયી બની પોતાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવા સદા જાગૃત રહેવું ઇષ્ટ છે.

સનાતનધર્મી કોણ ?

સનાતન ધર્મ જે સનાતન છે તો તે સર્વવ્યાપી હોવો જોઈએ. ઈશ્વર સનાતન છે-સત્ય-નિત્ય છે, તો તેને આપણે સર્વવ્યાપી માનીએ છીએ. આપણે સનાતન ધર્મ પાળવો જોઈએ એ કે આપણે જે ધર્મ કલુષી અને સંકુચિત હોય અને આપણને પાપરૂપે લાગી, આપણને મરણાન્તુષ-અસનાતન અને અદૃષ્ટ રાખતો હોય તેને ત્યાગી નિત્ય સત્ય ભાવમાં જોતજોત થવા તરફ વળવું.

જગતના બધા ધર્મોનાં નામ લઈ જુદાંજુદાં હોય, છતાં તેમાં જે વિશાળ અને સત્યને દર્શાવનારા માર્ગો છે તે સનાતન ધર્મના જ છે. અને તે સંપ્રદાયવાળાઓએ તે ધર્મમાં જે વહેમો સંકુચિતતાઓ ભેગવી છે તે સર્વવ્યાપી સનાતન ધર્મની નથી પણ પાપની છે. આપણે તે ધર્મોમાંની પણ તેની મહિનતાઓ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે. આપણે એમ સમજવાનું નથી કે એ તો પરધર્મ છે; અથવા ઈસ્લામ ધર્મ છે, ક્રિસ્તીય જે સનાતન ધર્મ સર્વવ્યાપી છે તો તે ધર્મો પણ સનાતન ધર્મમાં જ રહેલા છે અને તે ધર્મોના દોષો પણ સનાતન ધર્મના જ દોષો છે. જે અરેબરો સનાતનધર્મી છે તે દરેક ધર્મને સનાતન બતાવવા અર્થાત્ તેમાંથી અશુદ્ધિ દૂર કરવા નમ્ર પ્રયત્નો કરવાનો પોતાનો ધર્મ જ જુએ છે. તે સમજે છે કે એ દોષો પણ મદારા-અર્થાત્ કુદરતના સનાતન ધર્મની શિદ્ધતાનાં તરફ હોઈ પૃથ્વી ઉપર રહેવા જોઈતા એક શુદ્ધ સનાતન ધર્મમાંથી તેમને હાલવા જ જોઈએ. તેને એવો આગ્રહ હોતો નથી કે એ ઈશ્વરીય સનાતન ધર્મને હિન્દુ તરીકે જ ઓળખવો જોઈએ. તેને ભલે લોકોમાં ઈસ્લામનું કે જૈન-ખ્રિસ્તીયનું નામ અપાય પણ તે તો તેને નિર્દોષ અને સર્વવ્યાપી રીતે જોવા-આચરવાના એકમાત્ર આગ્રહવાળો જરૂરી.

—જયનારાયણ ભટ્ટ.

સન્નતોની સાથેનો એક વખતનો સમાગમ પણ ઉત્તમ છે. અને સન્નતો સાથે મિત્રતા કરવી તે એથી પણ વધારે ઉત્તમ છે. સન્નતોનો કરેલા સંગ નિષ્ફળ જતો નથી. એટલા માટે હમેશા સન્નતોની સાથે જ રહેવું જોઈએ.

જે પુરુષ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન, તપ ધન, અને પરાક્રમદ્વારા લોકોને જીતે છે તે જ પુરુષ કહેવાય છે.

ધર્મને છોડી વ્યર્થ જીવવાથી શો લાભ છે !

સંસારમાં જીવિમાન પુરુષ ક્ષણિક વસ્તુ સાથે પ્રેમ કરતો નથી.

ગમે તેવાં દુઃખ આવે પરંતુ તેથી વ્યાકુળ થવું અથવા ગભરાવું જોઈએ નહીં.

ક્રોધ, અહંકાર, લગ્ન ધૈર્ય અને અહંભાવ એ જેને લોભાવતાં નથી તે પાંડિત કહેવાય છે.

જે મિત્રની સાથે કપટનો વહેવાર કરે છે અને બળવાન સાથે શત્રુતા કરે છે તે મૂર્ખ છે.

જે વિના બોલાવ્યે જાય, વિના પૂછ્યે બકે, વિદ્યાસ ન કરવા યોગ્ય મનુષ્યનો વિદ્યાસ કરે,

બીજાને દોષ દે, અને પોતે તેવાં જ કામ કરે, તેમજ વિના કારણ ગુસ્સો કરે તેને મૂર્ખ કહે છે.

ચિંતાં સમાન શરીરને શોષનાર કોઈ નથી.

જ્યાં ધર્મ છે ત્યાં જ જય છે.

ધન્વિશેને જીતવી, સત્ય બોલવું, કોમળતા અને દયાળુતા આ ચાર ગુણો સારા મનુષ્યમાં સદા વાસ કરે છે.

કોઈનું અપમાન ન કરવું, અભિમાન ન કરવું, નીચની સેવા ન કરવી, મિત્રો સાથે વૈર ન કરવું, હસકું કામ ન કરવું, અને અર્થ વગરની વાણી ન બોલવી.

જે લાણ્યો છે પણ ગણ્યો નથી તે માણસ એવો છે કે જેણે જમીન ખેડી છે પણ બી વાવ્યું નથી.

જે મનુષ્ય પોતાની વિદ્વત્તા બતાવવા સારૂ અન્યની વાતમાં વચ્ચે પડે છે તે પોતાની મૂર્ખાઈ પ્રકટ કરે છે.

દાન કરો પરંતુ ઉપકાર ન ચઢાવો.

જેણે પોતાની જાંઘની અજ્ઞાનમાં જ શુભાવી તે એના જેવો છે કે રૂપીઆ તો ખરચ્યા પણ કોષ વસ્તુ ન ખરીદી.

જે કે જીવિશાળી રાજ આદિ કાર્ય કરવાનું પસંદ નથી કરતા, પણ તારો સર્વ કારભાર જીવિશાળીને જ સોંપે.

લોભ એ જ નરકની આગ છે. નરકની આગરૂપ લોભને પ્રબલિત ન કરો, કેમકે તે આગ તમે સહન નહીં કરી શકો. માટે તે લોભરૂપ આગ પેદા થતાં જ સતોષરૂપી જળથી તરત જ છુટાવી દો.

પ્રત્યેક મુંદર ચંદ્રેશવાળાનો સ્વભાવ પણ સારો જ હોય એવો કોષ નિયમ નથી; જેમ ઇન્દ્રવારણ.

મૂર્ખ માણસ દોષના જેવો છે, કે જે ચોર બહુ કરે છે પણ અંદરથી પોલો હોય છે. કુરાન આદિ શાસ્ત્રો એટલા માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે કે લોકો તેથી સન્માને ચાલતા રહે, નહિ કે લોકો તેના ક્રૂર પાંડ જ ક્યાં કરે.

અભિમાની સાધુ કરતાં પશ્ચાત્તાપ કરીને પ્રભુની ક્ષમા માગી રહેલો પાપી સારો છે.

અહિંસા એ જ પરમ ધર્મ છે.

વિદ્યા તે જ કે જે મુક્ત કરે.

વિશ્વમંગલ માસિકના જુનાં વર્ષોના અંકોની અપ્રાપ્ય ફાઇલો

—: જુજ કિંમતે મળશે :—

દશમા વર્ષના દળદાર વિશેષાંક

ધર્મીક

આ અંકમાં વર્ષના તરુ ઉપર મુજવાતના તેમજ કિંદના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોના મનનીય લેખોના સમાવેશ થયેલો છે. ધર્મનું રક્ષણ કરવા રીતે જમનવવા આ અંકમાં ત્રણ ખરો પાઠ્યમાં આવેલા છે. તેમાં પહેલા ખંડમાં-ધર્મીઓ, સાધુઓ અને મહાપુરુષોના ચિન્તનાત્મક નિબંધો રાખેલા છે. બીજા ખંડમાં-ધર્મના મમતિ આલેખન બતાવતી હાલના ધર્મી વર્તણૂકોનો સંમદ છે, સામાન્ય સિદ્ધિઓ અને કિશોરો પણ આ વર્તણૂકો વાંચી નાસ્તિકતા અને કુમારોથી બચી જઈ શકે છે. તથા આના ત્રીજા ખંડમાં-કિંદમાં પ્રવર્તી રહેલા જુદાજુદા સંપ્રદાયોના દર્શન અને તત્ત્વજ્ઞાન વિષેના તે તે સંપ્રદાયોના આચાર્યો અને વિદ્વાનોના લેખો લેવામાં આવેલા છે. જેવા કે : બખવાન દંકરાચાર્યનો અદર્શસદ્વાન, રામાનુજાચાર્યનો વિશિષ્ટાદેવાદ, નિરખાર સંપ્રદાય, મેવાચાર્યનો મત, શ્રીવલ્લભાચાર્યનો શુદ્ધદેવ મત, તેમજ-સામાન્ય સંપ્રદાય, સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાય, ચૈતન્યસંપ્રદાય, રાધાસ્વામી સંપ્રદાય, આ ઉપરાંત-વેદધર્મ, જૈન, બૌદ્ધ, કાન્દુચીઅન, પાર્શ્વ, ખીસ્તી, જરથોસ્તી, ઇસ્લામ વગેરે ધર્મો વિષેના લેખો તથા સંત કબીર સાહેબ, સ્વામી હવાનંદ સરસ્વતી તેમજ જુદાજુદા જાતો અને મતપ્રવર્તકોના દર્શનો ઉપરના લેખોના આ અંકમાં ખૂબ સંમદ થયેલો છે. વિચારો અને ધર્મીજાતિઓને આ ધર્મીક પુષ્કળ સામગ્રી પૂરી પાડે છે. ઉપરાંત બીજા ૧૧ માસિક અંકો.

આખો ફાઇલ માત્ર રૂ. ૨-૮-૦ અહીં રૂપિયામાં આપવામાં આવે છે. ધર્મીક એક કાગળ, પૃષ્ઠ-૫૫૫ ૨૨૫-૨૨૬ ત્રણસો, અને ૧૧ અંકોના પૃષ્ઠ ૪૫૦. કુલ પૃષ્ઠ-૫૫૫ ૭૭૫. પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩-૦-૦માં ફેર બેઠો પડે છે.

અધિયારમા વર્ષના દળદાર અંક

શ્રીમદ્ભાગવત એ ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યનો નિધિ છે. તેની કલાત્મક અભિવ્યક્તિ મનુષ્યને જ્ઞાત દિવસમાં જોડાઈ શકે.

શ્રીમદ્ભાગવતાંક

કાવ્યી શ્રી છે. જેવા ભક્તિ-માર્ગના પ્રમુખ મંત્રણા રચનાનો રોડ કરતા અનેક

મુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો અને આચાર્યોના મનનીય લેખોના આ અંકમાં ખૂબ સંમદ છે. ભાગવતનો ભક્તિરસ, રાગદીવા ૨૬૨૫, અવતારી શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર, ભાગવતના ભક્તો, પરીક્ષિત, માળખયોરી અને ચીરદરજુ વગેરે મુદ્ધ વિષયો ઉપર વૈજ્ઞેય સંપ્રદાયના અમરવર આચાર્યોના લેખો આ અંક તે વિષયોને વિશદ અને સરળ બનાવે છે. ભાગવત ઉપરની રસમય વાર્તાઓ અને નવલિકાઓનો પણ આમાં સંમદ છે, શ્રીકૃષ્ણકીર્તિ-ચિત્રાવલીનાં ૨૦૦ ચિત્રોમાં આ અંક સુશોભિત અનેલો છે. ભાગવત-ત્રેમીઓ, વધ્વવસંપ્રદાયના સત્ગુરો અને ભક્તિસાધકોને આ અંક અમૂલ્ય સામગ્રી પૂરી પાડે છે. એક કાગળ, મોટી સાઈઝ, સાદા ત્રણસો પૃષ્ઠો ઉપરાંત બીજા ઉત્તમ સંપ્રદાય લેખોના ૧૧ અંકોની ૪૫૦ પૃષ્ઠોની ફાઇલ સાથે અધીર કિંમતે રૂ. ૨-૮-૦ માં મળશે. પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩-૦-૦

શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય સલાપસ કોસરોડ અમદાવાદ

ગુપ્ત મહેલી કે ચોરાયલી વસ્તુ મળે કે નહિ

રિકા	પૂર્વમાં	દક્ષિણમાં	પશ્ચિમમાં	ઉત્તરમાં
કળ	પુરત-મળશે.	૩ કે ૮ દિવસે	૧ કે ૨ માસે	નહી મળે
૧૩૨	પુષ્પ રો.ઉમ્મ. આ. ૬. ૧૬. પી. પુ. આ. ૬. ૧૬. મા. ૬. ૧૬.	આદા મધા પુનપુ. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬.	આદા મધા પુનપુ. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬.	આદા મધા પુનપુ. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬. ૧૬.

જે દિવસે વસ્તુ ગુપ્ત થાય કે ચોરાય તે દિવસનું અથવા ખજાર પડે તે દિવસનું નક્ષત્ર ઉપરના જે કોણમાં મળતું આવે તે પ્રમાણે દિશા તથા કળ જાણવું. જેમકે પુષ્પ નક્ષત્રમાં ચોરી થઈ તે પૂર્વ દિશામાં પુરત હોય ત્યારે જેમ જાણવું.

સામાન્ય સુદર્શન વિચાર.

સુદર્શન તથા વાસ્તુ સુદર્શનનું તથા જાતકની બેઠક પર સુધારણું હોય અથવા પાનાયી નું કરવાનું હોય તો માનસર, પોષ, ફાલગુ, વિશાખ આવળુ માસમાં ૪-૬-૧૩-૧૪-૦) વિનાની તથિમાં રાવ, મંજળ વિનાની વારામાં રે. મ. પુષ્પ, ઉ. ફા. ૬. રવા. અનુ. ઉ. વા. પાન, કત. રેવતી નક્ષત્રોએ સારા ચોખ્ખીએ થઈ જાવવાનું કામ કરવું એટલે કે તેમજ ઉપર પ્રમાણે માસ લાભ, વાર તથા જાતક. મળ, આવળુ સાંકતના નક્ષત્રોમાં વાસ્તુપૂર્ણ કરવું તથા વાસ્તુ અદલવા.

મોડવણ મહિત-રવિ ૧-૧-૮ આ રાશિમાં પુષ્પામાં ૨-૩-૫ એ રાશિમાં જનિ પુષ્પામાં ૧૧-૧૨-૧ એ રાશિમાં નેત્રપત્રમાં અને ૮-૯-૧૦ આ રાશિમાં વાયવ્ય દિશામાં ખોલી નાખી સારી છે. રાખી બાધવી-જીને ૨૦ રવા બાદ ૩ કે ૫ માસે સુદમાં જાત્રા, મક, પુ. ૬. મ. ૩. પુ. ૬. ૧૬. અનુ. રે. ૨. તથા ૨. નક્ષત્રમાં રવી, મંજળ કે ગુરુવાર ૪-૬-૧૪ તથા શિવાજી સારા દિવસ નેત્ર રાખી નાખવાનું સુદર્શન છે.

સિમંત (ખોળા) નું સુદર્શન-મર્મથી ૪-૧-૭ માસમાં કે ૫-૭ માસમાં રવી, મંજળ ગુરુવાર ૪, ૬, ૧૩, ૧૪, શિવાયની તથા રાખીની નક્ષત્રમાં બેઠા કરવો.

નિશાએ બેઠાડવાનું સુદર્શન-જાતકમાં જાતકના પ્રથમ પત્રને વર્ષે વિશ્વ કોણ પછ અને સુતા પછીથી પ્રથમ સ્ત્રી મંજળ રાહત વારે ૧૧-૧૦-૩-૧-૫-૩ એ તથાજોમાં અનુ. કત, જિ. પુન. જ્યે-૨-૩. જ. એ નક્ષત્રોમાં કેમ સંકેતીને તથા ૬૪ દિવસવા સળમાં સાધવાજી સળ જળ પ્રમાણે શુદ્ધ જમને જનરારનું સુદર્શન એટલે.

ફાનનું સુદર્શન-ગુરુવાર, ઉત્તર, પુષ્પ, રવતી, રાશીઓ, જમ, વિત્રા, કત એવા નક્ષત્રો સુર, શુક્ર, શુક્ર, સોમ, રાવવારે એવા વારે શુભ તથામાં ફાનનું સુદર્શન કાર છે, ખરીદ વેચાણનું સુદર્શન-રે. ૬. ૨૫. ૭.

જ. જિ. એ નક્ષત્રોમાં સર્વ વસ્તુ ખરીદી અને વિ. પુ. ફા. ૫. ૧૫. ૫. ૧૫. ૭. ૬. આ નક્ષત્રોમાં સર્વ વસ્તુ વેચવી.

હળ (હળાત) નું સુદર્શન-૪, ૬, ૧૪, ૦) શિવાયની તથા ર. રવી. ગ. વરના વાર તથા જાત્રા, રાશી, પુન, પુ. મ. ઉ. ૫, ૬. જી. રવા. વિ. અનુ. પુ. ઉવા, ઉ. વા. ૨. નક્ષત્રોમાં કોણે ખેતીના કામને ચારંમ કરવો.

વરણ	૧૧	રે	૭	સેન	૧૫	૭-૮	૭
ખાસ	૬	રે	૫	તણ	૫	રે	૧૭
ટાં	૫	રે	૧૧	ચાં	૧૭	ચાર	૫
તારા	૫	રે	૬	રે	૧૧	અંત	૧૬
વાયુ	૧૩	તારા	૭	પિતળ	૧	રે	૧
વિનાશ	૧૫	ચોપટ	૧	કાંધ	૧૩	રે	૧૭
કાંધ	૧૧	ઉંદર	૧૫	કાંધ	૫	ધન	૧૬
જુખના	૩	રે	૧૫	કાંધ	૭	અંત	૧૬
તરસના	૧૩	પરે	૩	ખાખી	૧૭	કાંધ	૧૬
જાંબના	૬	કાંધ	૧૫	કાંધ	૫	ખાંધ	૧૫
આલસ	૧૩	જાંધ	૧૫	જાંધ	૬	કાંધ	૧૭
ઉત્તમ	૩	કાંધ	૧૫	જાંધ	૧૭	તમા	૧૧
કાંધ	૬	ધો	૧૫	જાંધ	૧૫	મોડા	૧૫
કાંધ	૬	તેજ	૭	જાંધ	૫	ઉત્તમ	૧૬
દળ	૬	ઉંદ	૧૫	મરુ	૭	કાંધ	૧૫

પનોતિ વિચાર

સિદ્ધે જાતિ તા. ૮-૭-૪૭ થી તા. ૩૦-૮-૫૦ સુધી છે. કલકે વંદ્ર: મોટી પનોતી કં (૬.૬) પગે, સેનને (મંદ) (મંદ) છાતીએ, લોખાને પાથે. (પાથે

કન્યા (૫.૬) માથે, સેનના પાથે મધ્યમ.

નાની પનોતી વરખ (જ. ૫. ૬) તાંબાને પાથે સારી મહર (જ. ૫. ૬) તાંબાને પાથે સારી કન્યામાં જાતિ: તા.

૩૦-૮-૧૯૫૦ થી સુધી, મોમે વંદ્ર: મોટી પનોતી

સિંદ (મંદ) પગે, લોહાના પાથે ખરાજ કન્યા (૫.૬)

છાતીએ તાંબાને પાથે સારી તુલા (૨. ૫) માથે સેનને

પાથે મધ્યમ તા. ૮-૭-૪૮ મોટી પનોતી કં, (મંદ)

કન્યા રાસોવાળાએ છે, તા. ૨૦-૮-૫૦ થી કં

રાસોવાળાને પનોતી ઉતરી જશે અને ટુંબા રાસોવાળાને

પનોતી રૂંદ થવાની. જેઓને પનોતી વાશુ હોય

તેઓને કાંધે કાંધ પ્રકારે મુજબ, કુ: જાંધે હેરાન મતીએ કરે છે. તે પનોતીના સાંતી. મારે જનિવારન અપવાદ કરવા, ૭૨૦

પાર	તિથિ	જા	મિ	પા	વિ	મ	પ	ક	મ	ક	તારીખ
સુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧૧	૩૨	૩	૨૪	૩૩	૧૮	૧૮	૧૮	૧૮
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧૦	૩૧	૩	૨૩	૩૨	૧૭	૧૭	૧૭	૧૭
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૯	૩૦	૩	૨૨	૩૧	૧૬	૧૬	૧૬	૧૬
મંગલ	ચૌપદ	કિમ	૮	૨૯	૩	૨૧	૩૦	૧૫	૧૫	૧૫	૧૫
બુધ	ચૌપદ	કિમ	૭	૨૮	૩	૨૦	૨૯	૧૪	૧૪	૧૪	૧૪
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૬	૨૭	૩	૧૯	૨૮	૧૩	૧૩	૧૩	૧૩
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૫	૨૬	૩	૧૮	૨૭	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨
સુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૪	૨૫	૩	૧૭	૨૬	૧૧	૧૧	૧૧	૧૧
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૩	૨૪	૩	૧૬	૨૫	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૨	૨૩	૩	૧૫	૨૪	૯	૯	૯	૯
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧	૨૨	૩	૧૪	૨૩	૮	૮	૮	૮
સુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૦	૨૧	૩	૧૩	૨૨	૭	૭	૭	૭
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૩૧	૨૦	૩	૧૨	૨૧	૬	૬	૬	૬
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૩૦	૧૯	૩	૧૧	૨૦	૫	૫	૫	૫
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૨૯	૧૮	૩	૧૦	૧૯	૪	૪	૪	૪
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૨૮	૧૭	૩	૯	૧૮	૩	૩	૩	૩
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૨૭	૧૬	૩	૮	૧૭	૨	૨	૨	૨
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૨૬	૧૫	૩	૭	૧૬	૧	૧	૧	૧
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૨૫	૧૪	૩	૬	૧૫	૦	૦	૦	૦
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૨૪	૧૩	૩	૫	૧૪	૨૯	૨૯	૨૯	૨૯
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૨૩	૧૨	૩	૪	૧૩	૨૮	૨૮	૨૮	૨૮
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૨૨	૧૧	૩	૩	૧૨	૨૭	૨૭	૨૭	૨૭
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૨૧	૧૦	૩	૨	૧૧	૨૬	૨૬	૨૬	૨૬
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૨૦	૯	૩	૧	૧૦	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧૯	૮	૩	૦	૯	૨૪	૨૪	૨૪	૨૪
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૧૮	૭	૩	૨૯	૮	૨૩	૨૩	૨૩	૨૩
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧૭	૬	૩	૨૮	૭	૨૨	૨૨	૨૨	૨૨
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૧૬	૫	૩	૨૭	૬	૨૧	૨૧	૨૧	૨૧
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧૫	૪	૩	૨૬	૫	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૧૪	૩	૩	૨૫	૪	૧૯	૧૯	૧૯	૧૯
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧૩	૨	૩	૨૪	૩	૧૮	૧૮	૧૮	૧૮
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૧૨	૧	૩	૨૩	૨	૧૭	૧૭	૧૭	૧૭
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૧૧	૦	૩	૨૨	૧	૧૬	૧૬	૧૬	૧૬
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૧૦	૨૯	૩	૨૧	૦	૧૫	૧૫	૧૫	૧૫
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૯	૨૮	૩	૨૦	૨૯	૧૪	૧૪	૧૪	૧૪
ગુરુ	ચૌપદ	કિમ	૮	૨૭	૩	૧૯	૨૮	૧૩	૧૩	૧૩	૧૩
શુક્ર	ચૌપદ	કિમ	૭	૨૬	૩	૧૮	૨૭	૧૨	૧૨	૧૨	૧૨

આહકોની સગવડતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે 'વિશ્વમંગલ'નું સલાજન પાછી પહોંચ મેળવીને લય શકાશે.

મંડીત નારાયણ મુળત પુત્રવાચક
લાલચાંદીચીર મુળત નં. ૧
શ્રી મુળત કરવાઈ, દેવેસોપ દેવો દેહેકુ
સ્ત્રી-અનંતવાદીને નાકે, મુળત ૨
મહેન્દ્રાચ દવાઈ કર રાકલ C/O સરત
ઓવમ કામીવમ બાલાચીર-સુરત
સત્યાનંદાસ તંગીતદાસ કાજવાળા
વિશ્વપુરા મિતવાદ સુરત.
ડી. એન. બપર કમુપીક બની મુત.
સાચેસર દેસાઈ બપર બનર-બાઈચ
રોસ કનુભાઈ શીખાભાઈ
શ્રી રામચંદી દાવીપોળ વડોદરા
જનમનદાસ દરમીવનદાસ કુકસેવર
ભોમરા પોળનાં નાકે વડોદરા
વડાકાઈ શીખાચ રોસ, નામચંદીર
મારી, દનુમાન માલા, વડોદરા.
નમંદાઈ કર કપાલાચ પાક
સવપુરા, ભેગીદાંક પિલુવનં પોળ વડોદરા
દવા ઉપીકીક રોસ ગોગુળનાચ મંદીર
ઉજાવાડી
મધુસૂત્ર બાઈલાલ કુકસેવર ખાદરા
શીલનનારાયણ બળનમુલવલી મેનેજર
રણીદાસાઈ કપાલાઈ
કે. રાણા નારાયણ દાગોતિદાસની
કુકને પાવરા
સન્નિવાલ ડાયાલાલ-સુરેશ્વર બાઈર
શીમનલાલ ડાયાલાલ કાંચવાળા ઉમરેક
કુકપ્રસાદ સમી મખાલીદેરી
ભાઈદાન જીવન શિરમી
મોરખનદાસ વલ્લભલાઈવંદેલ(સર)કેરમસ
કપરદાસલાલ તેજસીલાઈ- દારીચ

ડીનમીદાસાઈ કાસીલાઈબનરમચીરસદ
વેપુવ પ્રિન્સરી મિસસ
મ.અ.બાલાલ કાસીલાઈ લખાવાડનલીબા
દેસાઈ મધુસૂત્રન મનલાલ દેસાઈવચે
રામદાસભાઈની ખડકી નડીભાઈ
શ્રી સોભાચ કંચરસેર કાવસારવાડ
કાલીદાસ લક્ષ્મણ વસો-સન્નિ-વસે
મોલીલાઈ બેલાલાઈ વડુવાપાસે પેટલાઈ
અમદાવાદ
મધુસૂત્રન શેખીલાલ સાદ
દનુવાડા, કુબાવાડા. ૭૨૧/૧,
મોદનલાલ બટેચાદાસ મહેતા સાદપુર
બનમણી વાંકાની પોળ
અરવીન્દ એન્ડ કો. ચેચીરાઈ
— લક્ષ્મી વીલાઈ, દોરલ પાસે.
પરેલ અંબલાલ સુનીલાલ
કુમરણી પોળ સાદપુર
પોલ ચંકરાલ નારમુકાસ
નવી વડવાનો પોળ સાદપુર
મદાસાઈ સીતારામલ સમી માંડાની
પોળ સેતનીની પોળના મેડા વપર
સાદ સોમજંદ અંબાલાલ મડીયાની વપા
નમંદાઈ કર મુળત કર રાવપુરા કાપડીવાડ
કકર સુક કીશી સીચીરાઈ પુલ નીચે
ચંકરાચ. માલવચાંક બાલાવાડ સાદપુર
જુખારાની પોળ
ડના ઉપીકીક રોસ
વાસપોળ-સામી ખાડીવા
ચાન્ડીલાલ ડાયાલાલ લક
ગોમતીપુરા દરવાજ પાસે લોંબાલીચેરી
ગીળ.લાઈ સુખરામ ગોખા
મુ. દોરિયા દવા રાસે અસાપા
પુનલાલ બેલાઈ વંદેરી નવા વાડા

નાવલસાઈ મુળતલાઈ પરલ,
સરસપુર, ખામુની ચાલી, રમ નં. ૨૫
ચંકરાલાલ બેહલાસમ રીસિવ
સલનારાયણની મંડિર પાસે મુદોલ
નુજાવ બનરલ દે.કમની-મહેસાણ
પરલ કાન્દિલાલ ડાયાલાલ નાવલ
દામિળદાસ બોલવલ મદુ
નારાયણલાઈ પ્રેમજંદ મંડી બનર પોળ
મોખનદાસભેડાલાલગોડનાચીરી મધુ
દંદરાવમળીલાલસાદપુરાવાડામોદા
મણીલાલ લ. સાદ યો. મે. મોરી
દનુમાન આશમપોલાસન. ૧૧૨૧ નેચાચ
સંતીલાલ નાપુલાઈ ઉમા
મદાસાઈ હરીલાલ ડાયાલાલ
પે. મે. ૧૩૮ રાંમ
લીલાધર પુરોતમદાસ ને. રાંમ
લ.લાલસાઈ ત્રિપથરાલાલ દરો
ડી. પી. જાવ પે.લા.૧૪૧ મિન્નાસ
જનનાચ પાક કોર
કા. કાનલાઈ કામલાઈ અંદાદ
વળસીલાઈ રેમા નાકા પાસે, રાજકેલ
ચીલાલ દાસવનદાસ ત્રીચેરી કાણપુ.
નરસોભા પ્રવરલ કકર વાંકાનેર
મચીકર પુલકાલ અમદેઈ
દેસાઈ પાસેવમદાલ દીરામાળ જીનેર
નાલાલાલ એમ. ચીવેરી રીંકેડાપા
બનંદરાલ મોદનલાલ લા
કાસાસની દેરી કમુપીરાઈ કાવનર
પરલ મિલદાસ નારસાઈ મેડા
મદાસાઈ દિંમવડાલ દે
પે. મે. નં. ૪૨૫ કપાલા

ભગવાનનો ભક્ત કોણ ?

જે પોતાના આત્મસ્વરૂપ અન્તર્યામી ભગવાનને જ પોતામાં અને સર્વ પ્રાણીઓમાં રહેલો જુએ છે અને પોતાને તથા સર્વ પ્રાણીઓને તે એક જ આત્મસ્વરૂપ ભગવદ્ભાવમાં રહેતો જુએ છે, તે ભગવાનનો ઉત્તમ ભક્ત છે. જે ઇશ્વરમાં પ્રેમ કરે છે, ઇશ્વરના ભક્તોની મેત્રી કરે છે, સંસારી જનો પ્રત્યે કૃપા-ભાવ રાખે છે અને દેવીઓની ઉપેક્ષા કરે છે તે મધ્યમ ભગવદ્ભક્ત છે. જે ભગવાનની ષાઘ પ્રેતિમાની પૂજામાં જ દેવજ ભાવ રાખે છે પણ ભગવાનની ભક્તો અને અન્ય પ્રાણીઓ પ્રત્યે સદ્ભાવ રાખતો નથી, તે અધમ ભગવદ્ભક્ત છે. જે હિન્દીયોથી વિનયોને ભોગવતો છતાં કોઈ પદાર્થમાં આસક્ત થતો નથી કે કોઈ પદાર્થોની દ્રેષ કરતો નથી અને આ સંપૂર્ણ જગતને ભગવાનની માયારૂપે જુએ છે, તે પણ ઉત્તમ ભગવદ્ભક્ત છે. જે પોતાના અગ્નિનાશી એવા અન્તર્યામી ભગવત્સ્વરૂપના સ્મરણથી, નાથવન્ન એવા શરીર, હિન્દીયો, પ્રાણ, મન અને બુદ્ધિ વગેરેના જન્મ, મરણ, ક્રુધા, તૃષ્ણા, ભય, ચોક્કડ, ડુઝા વગેરે સંસારીભાવોમાં ગોઠે પામતો નથી. તે પણ ભગવાનનો ઉત્તમ ભક્ત છે. જેના ચિત્તમાં, કુળ મેળવવા માટે કર્મો કરાવનારી વાસનાઓ-તૃષ્ણાઓ ઊડતી નથી અને અન્તર્યામી આત્મસ્વરૂપમાં જ જે મગ્ન રહે છે, તે પણ ઉત્તમ ભક્ત છે. જેને પોતાનાં જાતિ, કુળ અને ધર્માનું અભિમાન નથી તેમજ જેને આ દેહમાં અહંકાર-‘હું-પણ’ ઉત્પન્ન થતું નથી, તે પણ ભગવાનને પ્રિય છે. જેને શરીર તેમજ ધન-સંપત્તિ પ્રત્યે પોતાનો તેમજ પારકાપણનો ભેદભાવ નથી, સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે જે સમતાવાન છે, શાન્ત છે, તે ભગવાનનો શ્રેષ્ઠ ભક્ત છે. ભગવાનનું જે ચરણ-કમળ અસંયમીઓ માટે હૃદય છે, જેને દેવતાઓ પણ ચોધી રહ્યાં છે, તે ભગવાનના પાદારવિન્દનું સ્મરણ, ત્રણે લોકના વેલવ મળતા હોય તો પણ જે અર્થો સહુ પણ હોઈતો નથી, તે અગ્રગણ્ય ભગવદ્ભક્ત છે. જે ભગવાનના ઉગતામાં સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ સમાઈ જાય છે, તેમના ચરણકમળના નર્પણી કાન્તિરૂપ ચન્દ્રિકાના પ્રકાશથી જેના હૃદયના તાપો અને અજ્ઞાન નષ્ટ થઈ જાય છે, તેવા ભક્તના હૃદયમાં, સંસારની તૃષ્ણાઓના તાપો, ચન્દ્ર-ઉગ્યા પછી સૂર્યના તાપની માફક, ફરી ઉત્પન્ન થતા નથી. જે ભગવાનનું ગળાતકારે પરવશતાથી નામ લેવામાં આવે તો પણ પાપના સમૂહોનો નાશ થઈ જાય છે, તે ભગવાનનાં ચરણકમળ જે ભક્તના હૃદયમાં પ્રેમપાશને લીધે જાંધાઈ જવાથી, ભગવાન તેના હૃદયને છોડી ચકતા નથી તે ભક્ત સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

[શ્રીમદ્ભાગવત સ્કંધ-૧૧, અ. ૨, શ્લો. ૪૫-૫૫.]

विष्णु मूर्ति

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે; હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

વાર્ષિક લવાજમ :

શા. ૫-૪-૦

પાકું બાઈ-ડીંગ

શા. ૬-૪-૦

તંત્રી :

મગનભાઈ છોટાભાઈ દેસાઈ

હિંદ બહાર

શા. ૭-૮-૦

પાકું બાઈ-ડીંગ

શા. ૮-૮-૦

વિષયસૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	રાગ અને ત્યાગ	... શ્રી 'પુનિત'	૭૨૫
૨	સંપાદકીય	... ..	૭૨૬
૩	શ્રી સદસચીવી મહાપચત્તુ' વિદ્યાગાવલોકન	... ..	૭૨૮
૪	સુવર્ણચંદ્રા	... શ્રી. 'પ્રભુચંદ્ર'મહાનુભાવી મિત્ર	૭૩૧
૫	મૃતિની સાથે પુરુષ અસિત કેવી રીતે રહી શકે છે	... શ્રી. રમણલાલ કૃષ્ણરામ, શાસ્ત્રી	૭૩૩
૬	સમય સાર્યક કરો	... ..	૭૩૫
૭	અર્વાચીન ભારતનું ધાર્મિક સ્વરૂપ	... શ્રી ધ્વજનંદન નરોત્તમદાસ દેસાઈ	૭૩૭
૮	ભક્તશાસ્ત્રક ભગવાન	... શ્રી. કાલિદાસ રામકૃષ્ણ પંડિત	૭૩૮
૯	ભારતીય સંસ્કૃતિનો એક આદ્ય-સેવા	... શ્રી. ભોગીનંદરાય નાનાલાલ વેવ	૭૪૧
૧૦	સંસારાસક્તની ભક્તિ	... શ્રી જયન્તીલાલ મંગળજી જોશી	૭૪૪
૧૧	પદ્મપતિ સહિત ધનસંપત્તિની મદદતા	... શ્રી. લક્ષ્મણજી ઉપાનતકાર	૭૪૬
૧૨	અધ્યાત્મ ભાગવત	... સ્વામી શ્રી માધવતીથેજી	૭૪૮
૧૩	રામકથાનો રસિયો	... અનુ. શ્રી 'પુનિતપદ્મજી'	૭૪૯
૧૪	પતિવ્રતધારી પત્નીની પ્રેમપરીક્ષા	... ..	૭૫૮

જરૂરી સૂચનાઓ:—

૧. માહિતી પોતાનું નામ-સરનામું ૨૨૯ લખવું નોંધવું, અને પોતાનો માહત્ક નંબર લખવાનું મૂલકું ન નોંધવું.

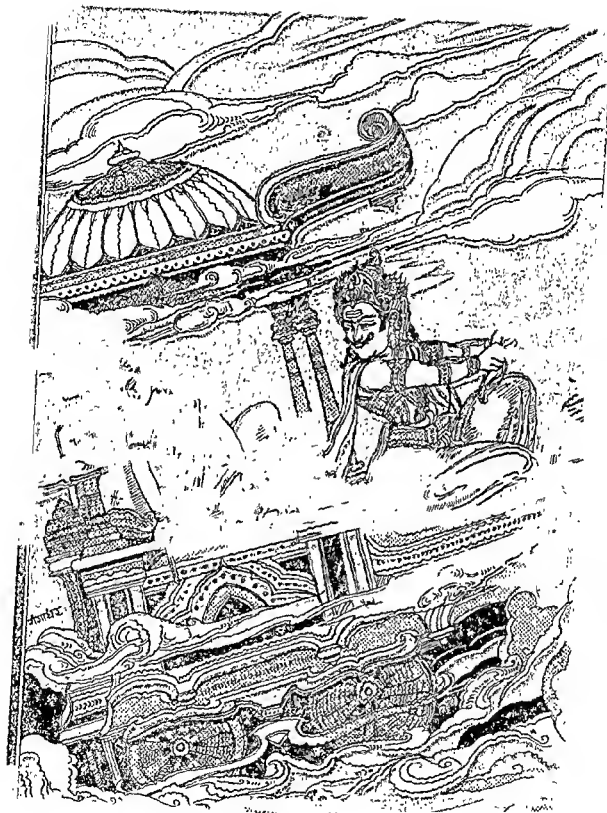
૨. પત્રનો જવાબ મેળવવા માટે સંપાદક પોસ્ટકાર્ડ ૧ ટીકટ મોકલવી જરૂરી છે.

૩. માહિતી મનીએડરથી જ લવાજમ મોકલવું નોંધવું. વી. પી. મેળાવવાથી કેટલીકવાર મરદિને કેદ મરદિને મળે છે. વી. પી. અને મનીએડર બન્નેનો ખર્ચ એકજ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાની બચતમાં અમ વિશેષ પડે છે.

અંક તા. ૧૦ મી સુધીમાં ન મળે તો પોસ્ટ માં લખા મંગાવી લેવો.

લખો:—શ્રી લલિતભાઈ ઠાકરિયા, પો. બો. નં. ૬ અમદાવાદ

શ્રી વીરવિજય પ્રીતીઝ પ્રેસ મુદ્રક અને પ્રકાશક શ્રી લલિત ભાઈ ઠાકરિયા
મતાપસં કોસરોડ, અમદાવાદ દેસાઈ મગનભાઈ છોટાભાઈ સલાપસંકોસરોડ, મોતીવિલા-અમદાવાદ

સ સંગં જનયત્પરાત્મવિપયે મક્તિ સમુદ્ધર્ષયત્ । કામોદ્દેગકુમાર્ગદમ્મજનકં સાહિત્યમુન્મૂલયત્ ।
પર્યદેયમનુસૂણં પ્રથમયત્સન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંજાતં લલુ 'વિશ્વમંગલ'—મપાકતું જગદુર્ગવિમ્ ॥

વર્ષ ૧૩ મુ : કાર્તિક-૨૦૦૬ : નવેમ્બર-૧૯૪૯ : અંક ૮ મો

રા

ગ

અને

ત્યાં

ગ

●

●

●

શ્રી

'પુનિત'

('શાંતિ ક્યાંથી આવે ?'—ત્યાગ બધું સમજવે...રાગ)

અથવા

(શાંતિ બન્યો મરણનો, નંદરાણી ! તમારો કોનો...રાગ)

માગે ત્યાંથી ભાગે, ત્યાગે ત્યાં છે આગે,

માગનારો નાનો લેખાતો,

તણખલાની તોલે થાતો,

મા પીરસે વણમાગે, ત્યાંગે ત્યાં છે આગે...માગે...(૧)

'ના બેઠ્ઠો' એમ નહીં થાતું,

વધવા માટે આવક—ખાતું;

ઢગલો થાવા લાગે, ત્યાગે ત્યાં છે આગે...માગે...(૨)

ઉપવાસ કરે ને બેઠારીમાં,

નામ ગણાતું નાદારીમાં,

સામે અન્ન ન આપે, ત્યાગે ત્યાં છે આગે...માગે...(૩)

'પુનિત' ત્યાગીની બલિદારી,

ટેક સદા હવનમાં ધારી,

જીવે ન ઠીસી આપે, ત્યાગે ત્યાં છે આગે...માગે...(૪)

સંપાદકીય

સ્વાર્થભાવનાનો વિલય

જ્યારે આર્થ સંતાનો પૂર્ણ મનોભાવવાળા, પરમાર્થમય ભાવનાવાળા હતા ત્યારે દેશ સર્વ વાતે સુખી હતો. કોઈના મનમાં છેતરપીંડી કરવાની કે અઘટનું મેળવવાની વૃત્તિ ન હતી. પોતે સમાજ પાસેથી જેટલું મેળવે, જેટલું લોગવે તેના કરતાં સવાયો જઈદો, પોતાના પરિશ્રમ દ્વારા સમાજને વાળી આપીને, મેળવવાની-લોગવવાની વૃત્તિ લોકોમાં હતી. એવી રીતે મહેનતનું લઈને જ મનુષ્યો પોતાને ઝંજીરમુક્ત સમજતા. પોતાની યોગ્યતા અને પરિશ્રમ કરતાં અધિક મેળવવાની લાલસ કોઈ રાખતા નહિ. આથી સમાજમાં કોઈ વાતની ઊણપ-તંગી ઊભી થતી ન હતી. આચરણો નીતિમય અને મન સન્તુષ્ટ હોવાથી કોઈને કોઈના તરફથી ભય કે અન્યાયની આશંકા રહેતી ન હતી. સર્વ જનો પોતાના કુટુંબને માટે શ્રમ કરતા હોય તેમ નિશ્ચિન્તતાથી સમાજનાં કામો કરતા ઝંજીરમુક્ત જનતા હતા. અંગાં પવિત્ર સંતાનો માટે પૃથ્વીમાતાના સ્તનોમાં રસ-કસ ઊભરાતા હતા. મેથો પૂર્ણ વૃદ્ધિ કરતા હતા. વનસ્પતિ ઉપર મિષ્ટ દુખોના મ્હોલ ઝૂંટતા હતા. મનુષ્યોને જેવું દિલમાં હોય તેવું જહાર જોવા મળે છે. સમાજના લોકો નીતિથી દૂર જતા જાય છે, કામના ચોર અને માદના લોભી જનતા જાય છે. સમાજને માટે, અરે, કુટુંબને માટે, પણ ઘસાવાનો વખત આવતાં તેમનાં દિલ સંક્રાંચાર્થ જાય છે, આવા તુષ્ટાણુ મનોદશાવાળા દુઃખિયા લોકો માટે કહી સુકાળ-સુખશાન્તિ આવી શકે ખરાં ? પ્રામાણિકતા અને મહેનતને છોડી પ્રપચ્છળ ખેડી રહેલા સઘ્ય વેશવાળા 'પુરુષોત્તમ' અનુસરણ કરવા જતાં જયો સમાજ પાયમાલ થયા વિના રહેશે ખરાં ? ગંસ એક જ ઉપાય છે. પોતે અને સમાજને ખડું સુખ જોવાનો માત્ર એક જ ઉપાય છે. દિલમાંથી મેળવવાની કે લોગવવાની ઇચ્છાની ભૂખ કાઢી નાખો. તમે ભૂખ્યા નથી, પૂર્ણ છો. સન્તોષ ધારણ કરો. સમાજને માટે, પારકાને માટે, ઘસાતાં શીખો, સ્વાર્થભાવનાનો વિલય કરો. પોતાને માટે અને સર્વને માટે સમરાજ્ય લાવવાની ચાવી આમાં જ રહેલી છે.

મહાભારત-તૃતીય ખંડ

વિશ્વમંડલના ઓઢમા વર્ષના પ્રથમક્ર-મહાભારત તૃતીય ખંડની તૈયારી થઈ રહી છે. જો કે આ સમયે કાગળની પરિસ્થિતિ પાછી ખરાબ થઈ રહી છે, ડાહરના ભાવ-વધારાને લઈને તેમજ લાઈસન્સ અમુક જ પ્રકારનાં મળતાં હોવાથી અમેરિકન કાગળોની આયાત ઓછી થઈ ગઈ છે. તેને લીધે બીજા કાગળોના ભાવ પણ પ્રથમ કરતાં કંઈક વધવા પામ્યા છે અને કાગળની અછત વર્તાવા લાગી છે. છતાં આ સ્થિતિનો સામનો કરીને પણ ચાલુ અંકો કરતાં સારી જાતના કાગળોમાં આપણો વિદ્યેર્પાક તૈયાર થઈ રહ્યો છે.

મહાભારત જલદી મેળવવાની યોજના

સરળ લોકભાષામાં લખાએલું આખું મહાભારત ગુજરાતમાં ગોચું નથી. આમાં અધરા શાસ્ત્રીય શબ્દોનું તાત્પર્ય સહેલા શબ્દો અને સરળ શૈલીથી વ્યક્ત થતું હોય ઘણું તરફથી મહાભારત આખું જલદી બહાર પાડવાની માગણી થઈ રહી છે. મહાભારતનું અધુરું શરીર વિશ્વમંગલના બારમા અને તેરમા વર્ષના બે વિશેષાંકો દ્વારા બે ખંડમાં પ્રકટ થઈ ચૂકેલ છે. હવે ત્રીજો અને ચોથો ખંડ અમે જલદી તૈયાર કરી દેવાની યોજના કરી છે. તે મુજબ મહાભારતનો ત્રીજો ખંડ લગભગ આવતી માઘ પૂર્ણિમાએ તૈયાર થઈ જશે અને ચોથો ખંડ લગભગ ચૈત્રમાં તૈયાર થઈ જશે. આ બે ખંડો વિશ્વમંગલના ચૌદમાં અને પંદરમા વર્ષના ગ્રાહકોને તે તે વર્ષના પ્રથમ અંક તરીકે આપવામાં આવશે. પરંતુ બે ગ્રાહકોને મહાભારતના —ત્રીજો અને ચોથો—ખંડને ખંડ આ જ વર્ષે સાથે મેળવવાની ઈચ્છા હશે તેઓને બે વર્ષનું સામઢું લવાજમ ભરવાથી તે ભળી શકશે. બે વર્ષનું સામઢું લવાજમ ભરનાર પાસેથી માત્ર રૂ. ૧૦-૦-૦ લેવામાં આવશે. આવતા વર્ષે તેમજ તે પછીના વર્ષે વિશ્વમંગલનું લવાજમ રૂ. ૫-૪-૦ મનીઓર્ડરથી મોકલતાં રૂ. ૦-૪-૦ મનીઓર્ડરખર્ચ થાય અને રૂ. ૧૦-૮-૦ લવાજમના, એમ કુલ રૂ. ૧૦-૧૨-૦ ખર્ચ આવે. જ્યારે યોજના પ્રમાણે બે વર્ષનું ભેગું લવાજમ રૂ. ૧૦-૦-૦ માત્ર બે આનાના મનીઓર્ડરથી મોકલી શકાશે. જેથી સામઢું લવાજમ મોકલનારને રૂ. ૦-૧૦-૦ નો ફાયદો રહે છે. અને મહાભારતનો ચોથો ખંડ પણ વહેલો વાંચવા મળે છે. જેમને ત્રીજો અને ચોથો ખંડ પાકા બાઈન્ડીંગના મેળવવા હોય તેમણે બે રૂપિયા વધુ મોકલવા. જેઓ વિશ્વમંગલના ગ્રાહકો ન હોય તેમને પણ મહાભારતના ખંડો, પહેલો—બીજો હાલ તુરત અને ત્રીજો ચોથો પ્રકટ થયે મળી શકશે. દરેક ખંડનું છુટક મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦ છે. પાકા બાઈન્ડીંગ માટે દરેક ખંડ રૂ. ૧૧ વધુ.

આ યોજના પ્રમાણે જે મહાનુભાવ ગ્રાહકોને મહાભારતના બંને ખંડો સાથે મેળવવાની ઈચ્છા હોય તેમના માટે આ અંકમાં કાર્ડ મૂકવામાં આવ્યું છે. કાર્ડમાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેઓ મનીઓર્ડરથી જન્મે વર્ષનું સામઢું લવાજમ મોકલી બે વર્ષના ગ્રાહક બની શકશે અને મહાભારતના બે ખંડો—ત્રીજો અને ચોથો ખંડ—વહેલા મેળવી શકશે અને બે વર્ષ સુધીના ચાલુ માસિક અંકો તેમને મળતા રહેશે. અથવા એ કાર્ડ દ્વારા અંક તૈયાર થયે તેમના ઉપર વી. પી. થી મોકલવાનો ઓર્ડર પણ નોંધાવી શકશે. જેમનાં લવાજમો મનીઓર્ડરથી આવેલ હશે તેમને અંક તૈયાર થતાં રજીસ્ટર્ડ બુકપોસ્ટથી મોકલી આપવામાં આવશે. અને જેમણે વી. પી. થી મોકલવા ઓર્ડર નોંધાવ્યો હશે તેમના ઉપર તે પછી વી. પી. સ્વાના કરવામાં આવશે.

એક પૃષ્ઠ દો કાજ

હાલના વિવિધ સમયમાં નૈતિક ભાવના અને ધર્મના પ્રચાર માટે આ પત્ર પ્રયત્ન કરી રહેલ છે. રાજકીય સ્વાતંત્ર્ય પછી દેશને સુખી અને સમૃદ્ધ થવા માટે, સુરાબ્ય,

સ્વરાજ્ય અને રામરાજ્યનાં દર્શન થવા માટે પ્રજાની આ દિશામાં પ્રગતિ થવી આવશ્યક છે. ધર્મ સિવાય અર્થ-કામ નથી અને અર્થ-કામ સિવાય મોક્ષ-મુક્તિ-સાચી સ્વતંત્રતા નથી. જે સહૃદય બંધુઓ વિદ્યમંજરીના ગ્રાહક છે અને જેઓ બીજાઓને ગ્રાહક બનાવે છે, તેઓ ધર્મના સત્સંગ મેળવવા સાથે, ધર્મપ્રચાર કરી રહેલ આ પત્રને ઉત્તેજન પણ આપી રહ્યા છે. તેમનો અમે આભાર માનીએ છીએ અને તેઓ આવાં પ્રભુનાં પ્રિય કાર્યો વધુ પ્રમાણમાં કરતા રહે એવી અભિલાષા રાખીએ છીએ. આમારી યોજના અનુસાર જેઓ ગ્રાહકો વધારી આપશે તેમને 'તીર્થાટન' નામનું પુસ્તક ભેટ મોકલારે. પોતાના સમગ્રની વર્ગમાં-મિત્રમંડળમાં પણ માસિકતા ગ્રાહક થવાની ભલામણ કરીને પરમાર્થપ્રેમી ભાઈઓ આ પત્રને ઉત્તેજન આપશે એવી પ્રાર્થના છે. હરિઃ ૐ તત્સત્ શ્રી સદસચંદી મહાયજ્ઞની સમાપ્તિ

આસો વદ ૯ તા. ૧૯-૧૦-૪૯ રવિવારના દિવસે પાંચ વાગે શ્રી જગદંબાની કૃપાથી બન્ધ રીતે શ્રી સદસચંદી મહાયજ્ઞની તથા શ્રી દેવીભાગવત-પાંચણની સમાપ્તિ થઈ હતી. શહેરની તથા ગાંધારગામની ભરચક માનવમેટનીએ દર્શનનો લાભ લીધો હતો, આ યજ્ઞમાં જે જે ધર્મપ્રેમી ભાઈ-બહેનોએ સહકાર આપ્યો છે, અને તેથી યજ્ઞની સારી રીતે પૂર્ણાહુતિ થઈ ચૂકી છે, તે સર્વનું શ્રી ભગવતી મહાશક્તિ કલ્યાણ-મંગલ કરે! શ્રી કલ્યાણુ અંથમાળાનાં પાંચ પુસ્તકો

અન્યમાળાના ચોથા વર્ષનાં પાંચ પુસ્તકો:—૧. સ્ફુલ્લિંગ, ૨. શ્રી રામકૃષ્ણ કથામૃત લા. ૧, ૩. તીર્થાટન, ૪. ભક્ત પાપાણ અને રાણી રાસમણિ તથા ૫. કલ્યાણુકુંજ ગાંધાર પરી ચૂક્યા છે. અને અત્યારે વર્ષ આખરે પણ રૂ. ૫-૦-૦ માં મળી શકે છે. જેમને ગ્રાહક થવું હોય તેઓએ સત્વર જણાવવું.

મનનીય નવાં પુસ્તકો

ભક્ત પાપાણ અને રાણી રાસમણિ

લેખક: કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ ચર્મા. આ વાર્તા વિદ્યમંજરીના આકંઠા અને નંબમા વર્ષના અંકમાં કમ્પ્યુટ પ્રકટ થઈ હતી. હોકો તરફથી કેટલાય વખતથી તેની માગણી હતી. આ સુંદર ભક્તિવાર્તા હવે પુસ્તકાકારે તૈયાર થઈ ચૂકી છે. ભક્તહૃદયનું દર્શન આમાં આગેદુન થાય છે. ભક્તવત્સલ પ્રભુ કેવી રીતે ભક્તના યોગક્ષેમનું વહન કરે છે તે વાંચતાં દિલ દ્રવીભૂત બની જાય છે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

કલ્યાણુકુંજ

લેખક: શ્રી 'શિવ'. જીવનને, ઉચ્ચ, સંસ્કારી અને પવિત્ર બનાવવા માટે મનનીય ચિન્તનાત્મક ઉપદેશો આમાં સંપ્રદાયપદ્ધતિથી આપવામાં આવેલા છે. નિત્યપાઠ અને મનન-નિદિધ્યાસન માટે પણ આ પુસ્તક ખૂબ ઉપયોગી છે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

શ્રી સહસ્રચંડી મહાયજ્ઞનું વિહંગાવલોકન

યુગરાતનાં જુગ્મજુલં ગામો અને શહેરોમાં શક્તિ-
શક્તિનો પ્રચાર કરી રહેલ શક્તિમંડળોએ સંયોજિત
છેને, એક સંઘર્ષે વિશિષ્ટ પ્રકારે કાર્ય કરવા માટે
ક્રમાબધુધારણા અને ધર્મપ્રચારનું ક્ષેત્ર લઈને શ્રી
મહાશક્તિ સેવકસંઘની સ્થાપના કરવાનો સંકલ્પ કર્યો.
હીઆદના શ્રી માધ્વભાઈ મંડળના પ્રમુખ શ્રી પુન્યભાઈ
પી. ખેડે તથા તેમના સાથીઓ અને મંડળની પ્રેરણાથી
મમદાવાદમાં તા. ૩૧-૭-૪૯ શ્રાવણ સુદ ૬ ને દિવસે
જન્મદિવસ સંકરાચાર્ય દ્વારા સારદાપીઠધીશ્વર શ્રી ૧૧૦૮
રી અભિનવસન્નિધિદાનીચંદ્ર મહારાજના મંજલ
હસ્તે શ્રી મહાશક્તિ સેવકસંઘના કાર્યકર્તાઓ ઉદ્ઘાટન
કરવામાં આવ્યું. તે પછી થોડા સમયને અંતરે, સમા-
જમાં આધિ વ્યાધિ અને અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવો આવેલા
જોઈને, સંઘને, તેની નિરૂત્તિ થાય અને વિષયો શાન્તિ
પ્રાપ્ત થાય, મનુષ્યોમાં-એકબીજા પ્રત્યેનું વૈમનસ્ય દૂર
થાય અને સૌ ભગવદ્શક્તિને માર્ગે વળી કલ્યાણ પ્રાપ્ત
કરે એવી ભાવનાથી એક મોટો યત્ન દોષ પવિત્ર પુરુષની
અખ્યક્તિ નીચે થયો જોઈએ એવો વિચાર બીજો થતાં,
થણા સન્નિધિની સુચનાથી અને ચાતુર્માસ માટે પધારેલ
પૂજ્ય ભગદ્ગુરુ દ્વારા પીઠધીશ્વર સંકરાચાર્યજીને તેના
અખ્યક્તિપદે સ્થાપવાનો નિર્ણય થયો અને એ રીતે યજ્ઞના
પરંબરી પૂર્વજામિકા રચાઈ.

સંઘના યત્ન કરાવવાના વિચારને શહેરના ધણા
ધર્મપ્રેમી સદ્ગુરુદયો તરફથી પુષ્ટિ, મળતી ગઈ. યજ્ઞ
કરાવવાનો સંકલ્પ પૂરો થાય ત્યાં સુધીને માટે, નડી-
આદના શ્રી સંતરામ મંદિરમાં ૧૧૫ વર્ષથી અખંડ જલ્દી
રહેલી જ્યોતમાંથી, પૂ. શ્રી જનકીદાસજી મહારાજના
હસ્તે એક જ્યોત પ્રકટાવીને તેને અદિ પદપાળા લાવીને
તેનું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું. (આ જ્યોતને હજુ
આમજ પશુ અખંડ રાખવામાં આવતીર છે.) આ
પછી પુરુષોત્તમ, મીલના કંપાઉડમાં ભગદ્ગુરુ શ્રી
સંકરાચાર્યજીના હસ્તે શ્રી પુનિત મહારાજના સામિપ્યમાં
તેમજ શહેરના ખીજા બહોતો અને સદ્ગુરુદયોની દાજ્જ-
રીમાં યજ્ઞમંત્રિની ખાતમુહૂર્તની ક્રિયા બાદરવા શુક ૧૨
ને શુક્રે યજ્ઞ.

આ યજ્ઞ સંઘના કે દોષ વ્યક્તિવિશેષના હિતની
કામનાથી કરાવવાનો ન હતો. પરંતુ સમસ્ત સમાજના
કલ્યાણની ભાવનાથી કરાવવાનો હતો, અને તે બંને
તેટલી ઉત્કૃષ્ટ રીતે, તેથી સંધે યજ્ઞના કાર્યવલનનો ભાર
શહેરના મુખ્યવિદિત સાધનસંપન્ન મહાનુભાવોની કમિટીના
દાયમાં સોંપ્યો. સૌથી પ્રથમ યજ્ઞમંત્રિની જગ્યાનો પ્રશ્ન
બીજો થતાં, આવા કાર્ય માટે વિશાળ જગ્યાની જરૂરિયાત
જણાઈ, અને તેને માટે શેડ શ્રી રતનકાંડાસ લાલુ-
ભાઈની કલામણુથી શ્રી. ભોળીલાલ મુતારિયા તથા
શાંત્યુદલાલ સતિયાપરે પુરુષોત્તમ મીલના કંપાઉડની
મારણી કરવામાં આવી. તેઓએ કંઈ પણ શી લીધા
વગર જગ્યા વાપરવાની મંજુરી આપી. આ જગ્યા મજ-
યાથી મદાપદ તેમજ તેની સાથેના ખીજાં કાર્યો જે
ભગ્ન રીતે યજ્ઞ કરવાં તે મોટે ભાગે આ જગ્યા આપનાર
મહાનુભાવે ને આજારી છે. તેઓએ લગભગ દોઢ માસ
સુખી વિભાવદયે આ કંપાઉડને ઉપયોગ કરવા દીધો
તેને માટે તેમનો જોડો આવવાર માનીએ તેટલો
આજો છે.

આમ યોગ્ય જગ્યા પ્રાપ્ત થતાં પૂર્વોક્ત રીતે યજ્ઞ-
મંત્રિનું ખાતમુહૂર્ત કરવામાં આવ્યું. તે પછી મંડપા-
રોપણક્રિયા યજ્ઞ. યજ્ઞમંડપ, સભામંડપ, દરશનમંડપ,
પાઠશાળા તથા ઉત્તરવરણસંમહાશાળા એમ પાંચ મંડપો
તૈયાર કરવામાં આવ્યા. દરશનમંડપમાં ભગવાનની વિવિધ
અવતારલોકોએની ઝાંખી કરાવતાં સુંદર દરરો તૈયાર
કર્યાં. આ તવીનતાના આકર્ષકદારા પશુ જનતાની રક્તિ
ભગવદ્ગુણુ અને એવો આશય હતો.

યજ્ઞનો ઉદ્દેશ સર્વ પ્રાણીમાત્રમાં વ્યાપક પરમાત્માનું
ચંચળ-પૂજન-સત્કર કરવાનો હોય છે. એવા યજ્ઞ
દ્રવ્યયજ્ઞ, જ્ઞાનયજ્ઞ, તપોયજ્ઞ, સ્વાધ્યાયયજ્ઞ, યોગયજ્ઞ,
જપયજ્ઞ, એમ અનેક પ્રકારે યજ્ઞ થકે છે. અનેક રીતે
ભગવાનનું અને ભગવાનનાં સ્વરૂપો-મણિ, શિવ, વિષ્ણુ,
શક્તિ વગેરેનું પણ યજ્ઞન યજ્ઞ થકે છે. પરંતુ આ
સમયને યોગ્ય અને શીઘ્ર ફલદાયક એવો શ્રી ચંડી
મદાપદ વધુ સંમતિ પામ્યો. જો કે પદમાત્રા અને
પરચંપાની ચર્ચિત વાસ્તવિક રીતે જુદાં નથી, પરંતુ

નનુષ્ઠ પરમાત્મા પોતાની વિવિધ ગુણમયી શક્તિઓ દ્વારા જ જગતનું તન્ત્ર ચલાવી રહ્યો છે. જગતના સર્જન, પાલન અને સંહાર માટે તે પોતાની સત્ત્વ, રજ્જ અને તમેમયી શક્તિનો આશ્રય લઈને ધ્યાન, વિષ્ણુ અને કૃદનાં કાર્યો કરી રહ્યો છે. તેથી પરમાત્માનાં વિવિધદેવતાઓનાં સ્વરૂપો કરતાં જે સર્વસામાન્ય શક્તિનો આશ્રય લઈને તે વિશ્વકાય કરી રહ્યો છે તેના તે સર્વવ્યાપક શક્તિસ્વરૂપના જગતદ્વારા જ આ યત્રમાં પરમ તત્ત્વની આરાધના કરવાનો ઉદ્દેશ રખાયો. આ કલિયુગમાં માનુષ્યે શક્તિની ઉપાસના કરવી તે સર્વકોષને માટે વિશેષ રીતે સંરક્ષ જણાય છે. પરમાત્માની આદ્યા શક્તિ જયંતિકા દુર્ગા વગેરે નામોથી કહેવાય છે. તેથી શ્રી યંડોમદાવત જ સર્વ કરતાં અધિકતર પસંદગીને પાત્ર બન્યો.

આ હોમપ્રધાન યત્રની સાથે ભગવતી મહાશક્તિનું તત્ત્વજ્ઞાન સમગ્રવ્યાપ માટે શ્રી દેવીભાગવતના પદાયભુષણ દ્વારા પદાય પદાય ચોળવામાં આવ્યો. તેમજ આસો સુદ ૧ થી આરંભીને યત્રની પૂર્ણાદિતિ-આસો વદ ૯ પર્યંત યત્રભૂમિમાં દરરોજ સાંજે જુગાજુદા સતો, ભકતો, મહાત્માઓ કીર્તનકારો વગેરેનાં પ્રવચનો રાખવામાં આવ્યાં. જગદ્ગુરુ શ્રી શંકરાચાર્યજી મહારાજ, શ્રી દ્વાલ લાગત, શ્રી 'પુનિત' મહારાજ, શ્રી સીતારામ મહારાજ, શ્રી શંકરભગત કલોલવાળા, શ્રી રસિક ભગત, શ્રી માધુભાઈ મંડળ, નડીઆદ વગેરેએ પોતાનાં પ્રવચનોથી અમદાવાદની વિશાળ ભાવિક જનતાને સુખે બનાવી હતી. જગદ્ગુરુશ્રીએ મહાગુજરાત ધર્મસંઘ સંમેલન, ગોરક્ષા સંમેલન, રામરાત્ર્ય પરિષદ, વિદ્યાસંમેલન વગેરે ધાર્મિક સંમેલનો ચોટ યત્રભૂમિને 'ધર્મક્ષેત્ર' બનાવી મૂકી હતી અને તેમાં ભારતના પ્રમુખ વિદ્વાન સંન્યાસી પં. શ્રી કરપાત્રોજી મહારાજે પધારીજનતાને પોતાનાં પ્રવચનોનો લાભ આપ્યો હતો. ચાર વેદનાં શુદ્ધ સંસ્કરણો પ્રકટ કરનાર શ્રી શ્રીપાદ દ્વાજીદર સાતાંવળેકરજીએ પણ આ દરમ્યાન પોતાનાં શક્તિસંજ્ઞાથી વ્યાખ્યાનો તથા સૂર્યનમસ્કાર અને આસનોની તાલિમ આપી હતી. આમ આ યત્રકાર્યમાં સેનામાં સુગંધની જે અનેક શુભ કાર્યો આવી મળ્યાં હતાં.

આસો શુદ્ધ ૧નાં ચરતસંપાતનાં શુભ દિવસે વિજય મુહૂર્તમાં યત્રના કુંડ-મંડપનું કાર્ય ચરુ કરવામાં આવ્યું. યત્ર માટે ૨૪ હાથનો મંડપ બનાવ-

વામાં આવ્યો અને તેમાં નવ કુંડોની રચના કરવામાં આવી. યત્ર બરાબર શરૂઆત વિધિ અનુસાર થવા માટે જુદાં જુદાં વ્યવસ્થાના ૧૩૫ વિદ્વાન બ્રાહ્મણોનું વરણ કરવામાં આવ્યું હતું. યત્રવિધિમાં મુખર્ષ સમાચારન પંચાંગકર્તા શ્રી મણિશંકર હરિશંકર જોષીને સર્વાધ્યક્ષ રાખવામાં આવ્યા હતા. તેમની વ્યવસ્થાથી યત્રવિધિ સારી રીતે સંપાદિત થયો હતો. અમદાવાદના મહાનુભવ પંડિતવર્ધ શ્રી ગણપતરામ વ્યંબકરામ દવેએ યત્રનું આચાર્યપદ શોભાવ્યું હતું. કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ મહારાજે યત્રમાં જગમાનનું કામ પૂર્ણ કર્યું હતું. શ્રી ગિરિનજશંકર હરિશંકર જોષી, શ્રી અનુપરામ સદાશિવ શાસ્ત્રી, શ્રી હિમ્મતરામ મહાશંકર જની તેમજ ખીળ કમનિષ વિદ્વાન બ્રાહ્મણોએ યત્રવિધિ સંગોપાંગ પૂર્ણ થવામાં સારો સાથ આપ્યો હતો. અને જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્ય દ્વારા સારંદાંપીકાશીચર શ્રી અભિનવસમિચદાનંદતીર્થજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં, તેમના આચાર્યશ્રીયો યત્રની સારી રીતે પૂર્ણાદિતિ-સમાપ્તિ કરવામાં આવી હતી.

આ યત્રમાં અમદાવાદના ધણા નામકિત શ્રેષ્ઠીઓ મમતાથી પોતાનો સહકાર આપ્યો હતો. તેમાં શેઠ મો રતનલાલ લલ્લુભાઈ, શેઠ શ્રી-કાન્તિલાલ ખુરાલભાઈ તથા શેઠ શ્રી જીવજીલાલ મૂળચંદ કાકવાળાએ તથા શ્રી પુરુષોત્તમભાઈ દોરાભાઈ દેસાઈ (સીનોરવાળા) એ પોતાના સમયનો ખૂબ જ ભોગ આપીને યત્રસંજ્ઞાથી બંધી આર્થિક વ્યવસ્થા, તેમજ સાધન-સામગ્રી એકઠી કરવી વગેરે બાબતોની જવાબદારી લઈ યત્રકાર્યને સફળ રીતે પૂર્ણ થવામાં કામગીરી સેવા આપી છે. તે સિવાય-

- શેઠ શ્રી રમણલાલ લલ્લુભાઈ
- શ્રી હરિલાલ અચરતલાલ
- શ્રી રતિલાલ નાથાલાલ
- શ્રી નરેન્દ્રમદાસ બેઠાલાલ ભાલકિયા
- શ્રી ભગવાનદાસ તેજી ખારાવાલા
- શ્રી ચન્દ્રકાન્ત મોતીલાલ જગાલાઈવાળા
- શ્રી અપ્પાલાલ હિમતલાલ
- શ્રી નંદલાલ સુનીલાલ બોડીવાળા

(તત્રી: સંસ્કર)

- શ્રી વ્યંમજીદાસ હરવલ્લભદાસ
- શ્રી દાદુભાઈ મૂળજીભાઈ અગીન

શેઠશ્રી ધોપડલાલ જોશલાલ ભાલકિયા
 " અ બાલાલ દલસુખરૂમ લખીયારા
 " ભાઈલાલભાઈ અ બાલાલ પટેલ
 (માધુપુરાના શેઠ)
 " મણિભાઈ હામુભાઈ પરીખ
 મીચુત રમણલાલ આણંદલાલ જાની
 શેઠ શ્રી મોહનલાલ લલ્લુભાઈ ઠક્કર
 મીચુત મગનભાઈ છાયાભાઈ દેસાઈ
 " પુંજભાઈ દી. પટેલ (પ્રમુખ મો
 માધ્યાલ મંડળ)
 " એમ. એસ. રામી (તંત્રી: અધિષ્ઠવાણી)
 " શ્રી ગિરિજશંકર હરિશંકર જેવી
 " રાજેન્દ્રપ્રસાદ સુનીલાલ મોદી
 " પુરુષોત્તમભાઈ હીરાભાઈ દેસાઈ સીનાર
 " પટેલ ત્રિભુવનભાઈ કાશીભાઈ
 શેઠ શ્રી મણિભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ
 " જશભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ
 " ચંદુભાઈ મગનભાઈ પટેલ
 " માણેકલાલ રણછોડલાલ પરીખ
 " લાધાભાઈ જીવણભાઈ ઠક્કર
 " લીલાવર વાઘજીભાઈ ઠક્કર

શેઠ શ્રી હરજોવનનાસ નારણદાસ
 " શ્રી બંસી ફોર મીડ
 તેમજ ખીમ ધણા સ્થાનિક તેમજ બહારગામના શુદ્ધ-
 રોએએ પોતાનો સક્રિય સહકાર આપ્યો હતો.

તે ઉપરાંત જનતાને બચ્ચરિયત રાખવા વગેરેમાં
 અત્રેના ધણા સેવાભાવી હોમગારોએ અને સ્વયં સેવાએ
 પોતાની સેવા આપી હતી.

પોતાની મદત્તપૂર્ણ સેવાથી યજ્ઞને સહકાર આપવા
 બદલ શ્રી દુલા અમતને શેઠ શ્રી હાદુભાઈ મૂળજીભાઈ અમી-
 નના શુભ હસ્તે તથા જગદ્ગુરુ ચંકરાચાર્યજી મહારાજને
 શેઠ શ્રી રતીલાલ નાથાલાલના શુભ હસ્તે યત્કામિતી તરફથી
 માનપત્ર સમર્પણ કરવામાં આવ્યાં હતાં. તેમજ અન્ય
 સેવા આપનારાઓને શેઠ શ્રી કાન્તિલાલ ખુશાભાઈ
 પટેલના બા હસ્તે સેવાપાત્ર તથા સદ્બચ્ચંદીના મેડલ
 આપવામાં આવ્યાં હતાં.

આ પ્રવચકામાં મદદ કરનાર, સેવા આપનાર,
 સહકાર આપનાર સર્વ કોષ્ટનું જગદંબા શ્રી મહારાક્ષિ
 સર્વમંત્રે મંગલ કરે એ જ પ્રાર્થના |

× ટૂંક સમયમાં શ્રી મહારાક્ષિ સેવાસંઘ તરફથી યજ્ઞના
 હિસાબનો રિપોર્ટ બહાર પાડવામાં આવનાર છે.

સુવર્ણસૂત્રો

લે. શ્રી 'ચુચુચુચુકમલાનુરાગી-
 વિષ્ણુ'

જે કામ કરવાનો તમે નિર્ણય કરો, તે કામ નિંદાથી તદ્દન પર હોવાું ભેદાએ.
 કારણ કે જે માણસનું વલણ એવા અયોગ્ય કામ તરફ યાય છે, તે ફિટકારને પાત્ર બને છે.

કોઈ પણ કામ ઉઠાવવા પહેલાં તે કામમાં રહેલી ચુરહેલીનો, તમારી તેમ જ
 સામાવાળાની શક્તિનો તથા તમારા અને સામાવાળાના સહાયકોની શક્તિનો ધરાશર તોલ
 કરી લેવો અને પછી જ તે કામમાં પડવું.

સુયોગ્ય તંકો અને સાધનો લે તમે સસંકે કરો તો સારી દુનિયાને જીતવાને તમે
 સમર્થ થાઓ.

જેમને સુલેહ-શાન્તિમાં રહેવાની આવડત નથી હોતી, જેમને પોતાની શક્તિ-
 અશક્તિનું જ્ઞાન હોવાું નથી અને જેઓ છડેલા હોય છે, તેમનો વિનાશ સત્વર થાય છે.

જે મનુષ્ય પોતાની સંપત્તિનું માથે શૂન્ય વગર ઉઠાવે જ બાય છે, તેનું વળિયું
 સત્વર સંકચેટ થઈ બાય છે.

જ્યારે કોઈ અસાધારણ સુંદર તક મળી જાય, ત્યારે તો વગર અચકાએ, કદસાધ્ય મનાવી વસ્તુ માટે પણ પ્રયત્ન શરૂ કરો.

મગર અગાધ પાણીમાં પણ સર્વશક્તિમાન હોય છે; પરંતુ પાણીની બહાર તો તે, માણસનું રમકડું માત્ર બની જાય છે.

મજબૂત પૈડાંવાળો રથ સમુદ્ર ઉપર નથી ફોડતો, તેમ સમુદ્ર ઉપર તરતું જહાજ સૂકી ધરતી ઉપર નથી ચાલી શકતું.

જે માણસ ઉચ્ચ કુળમાં જન્મેલો હોય, દોષોથી સુકત હોય અને જેને માનહાનિ કે અપ્રતિષ્ઠાનો ડર હોય, તેવો જ માણસ તમારા વિશ્વાસને માટે લાયક છે.

જેની પરીક્ષા કરી નથી તેના પર ભરોસો મૂકવો અને પરીક્ષામાં જે લાયક થયો છે તેના પર સંશય લાવવો એ ગન્ને એકસરખાં અનર્થોનાં કારણ બને છે.

તમારી સાથે રહેવા એવા મનુષ્યને પસંદ કરો કે જેનામાં દયા, શુદ્ધિ અને શીઘ્રનિશ્ચયના ગુણો હોય અને લોભલાલચ રહિત હોય.

પ્રથમ, કાર્ય કરવાની શક્તિ તેમજ જે કામ કરવા માટે તેની લાયકાત જણતી હોય તે કામનો નિશ્ચય કરી લ્યો, અને તે કામની જવાબદારી તેને સોંપી દો.

માણસની જીભમાં મીઠાચ અને હાથ ઉઢાર હશે, તો તેનો સમતીય વર્ગ. તેની આસપાસ એકઠો થશે.

કીર્તિ અથવા ગૌરવ અસાવધ માટે છે નહિ; દુનિયામાંના સકળ સંપ્રદાયોના વિચારકોનો એ નિશ્ચિત મત છે.

ગધા પ્રસંગે અને સર્વ મનુષ્યો સાથે સાવચેત રહેવામાં જો તમે પ્રમાદ ન કરો, તો એના જેવું એકે નહિ.

જે રાજા પોતાની પ્રજા ઉપર સ્નેહથી અમલ ચલાવે છે, તેની જ રાજ્યવૃદ્ધિ દીર્ઘકાળ રહે છે. જે રાજા પોતાની પ્રજા ઉપર આત્યાચાર ગુનેરે છે અને અન્યાયનાં કામ કરે છે, તે ખૂની કરતાં પણ જુડો છે.

બુદ્ધિમંદ નીચે કચકાતા લોકોની હાથ અને આંસુ જ રાજાની રાજ્યસમૃદ્ધિનો વાસ્તવિક રીતે હાથ કરે છે.

નિજ કર્તવ્યના પાલનમાંથી જરાયે ચ્યુત થયા વગર બીજાઓ પ્રત્યે જે રહેમતિલી અને કાવકાઈ દાખવી શકે છે, તે માણસ આ પૃથ્વીનો વારસદાર થશે.

તમારો અપરાધ કયો હોય તેવા લોકો પ્રત્યે પણ ક્ષમાપ્રદાન કરવું અને રહેમતિલી બતાવવી એ કુલીનતાનું લક્ષણ છે.

ઉત્સાહ અને ઉદ્યમ એ જ માણસનું સાચું ધન છે; કેમ કે ધનલોભત તો કોઈને કોઈ દિવસ તેની પાસેથી જવાનાં જ.

મકૃતિની સાથે પુરુષ અલિપ્ત કેવી રીતે રહી શકે છે ?

શ્રીમદ્ભાગવતી ગીતા :: અધ્યાય ૯ માં

પુરુષ મકૃતિ લક્ષણ યોગ

૧૦. શ્રી રમણુલાલ કૃષ્ણરામ શાસ્ત્રી, સાહિત્યતીર્થ

[શ્રીમદ્ભાગવતગીતા જગત અને ઈશ્વરના તત્ત્વનું જ્ઞાન આપનારી ભગવાનની ઔપનિષદી વાણી છે. તેમાં જે જ્ઞાન સંક્ષેપમાં અદ્ભુત રીતે સરળ શબ્દોમાં ઉતારવામાં આવ્યું છે તેનું જગતના કોઈ ગ્રંથમાં નથી. જે ગીતા ભગવાન વેદવ્યાસે પોતાના ૧૮૬ મહાકવ્ય મહાભારતમાં યોજી છે. વેદવ્યાસે મહાભારત પછી શ્રીમદ્ભાગવતની રચના કરી છે. એટલે તેમણે ગીતાના તત્ત્વજ્ઞાનને શ્રીમદ્ભાગવતમાં વિસ્તૃત રીતે નિરૂપ્યું છે. શ્રી રમણુલાલ શાસ્ત્રીજી ગીતા અને શ્રીમદ્ભાગવતના ઊંડા અભ્યાસી છે. ગીતાના અઠાર અધ્યાયોમાં જે જુદાજુદા વિષયોનું વર્ણન થયેલું છે તે વિષયોનું નિરૂપણ અને વિશેષ સ્પષ્ટતા કરતા શ્રીમદ્ભાગવતના શ્લોકો લાઇ થી યાચીજીએ ‘શ્રીમદ્ભાગવતગીતા’ની રચના કરી છે, તેમાં તેમણે ભાગવતના શ્લોકો લઈ જુદાજુદા વિષયોની છણાવટ કરતા ૨૯ અધ્યાયો યોજ્યા છે. ભાગવતના શ્લોકો અને અર્થની સાથે તેમણે સ્વસેચકે તેને વિષયનું સમર્થન કરતા ગીતાના શ્લોકો અને અર્થ આપેલા છે અને દરેક અધ્યાયની શરૂઆતમાં વિષયની સરળ રીતે સમગ્રવટ કરતી સમીક્ષા મૂકી છે. આથી શ્રીમદ્ભાગવત અને ગીતાનું તત્ત્વજ્ઞાન સમજવા માટે સમાજને આ ગ્રંથ ખૂબ ઉપકારક બની રહેશે. અહિં આપણે તેમની જે શ્રીમદ્ભાગવતી ગીતાના ૯મા અધ્યાયમાંની પ્રસાદી આખીએ. લેખનો વિસ્તાર વધી જાય નહિ એટલા માટે આ અધ્યાયમાંના શ્રીમદ્ભાગવત અને ગીતાના સંસ્કૃત શ્લોકોને છોડી દીધા છે અને માત્ર આ વિષયની સમજૂતી અને શ્લોકોનો અર્થ સંક્ષેપમાં આપવામાં આવ્યો છે.]

સમીક્ષા

આગળના અધ્યાયની સમીક્ષામાં સાંખ્ય એટલે શું અને શ્રીમદ્ભાગવતમાં જે સાંખ્ય કેવી રીતે અને કેટલા પ્રકારે નિરૂપેલ છે તેનું વ્યાખ્યાનિત વર્ણન થયું. જે ઉપરાંત જે અધ્યાયમાં ઈશ્વરની પ્રચંડ કાંલક્રાંતિથી ઉત્પન્ન થયેલ જગતનો ઇતિહાસ, ઉત્પત્તિ અને સંહારના ક્રમ પ્રમાણે કહ્યો. આ અધ્યાયમાં સાંખ્યદષ્ટિથી વિશ્વનાં તત્ત્વોનું પૃથક્કરણ કરી પ્રકૃતિ અને પુરુષ-જડ અને ચૈતન્યનો વિવેક બતાવવામાં આવ્યો છે. એક બાજુ જડ રથુસ તત્ત્વો અને બીજી બાજુ કેવળ અનુભવથી જાણી શકાયું ચૈતન્ય. આ બેની જે લીલા એવું નામ સંસાર-એવું જ્ઞાન છે.

મહાતાનીઓ કહે છે; ‘સંસાર તરીકે જાઓ.’ પણ જે શી રીતે તરાવ; જડ વચ્ચે ચૈતન્ય કામ કરવું નથી. ચૈતન્ય વચ્ચે જડ ચૈતન્યપ્રાપ્ત છે. પાણીમાં જ રહેવું અને ભયંકર મચર સાથે વૈર રાખવું એ કેમ બને.

પણ ખરી ખુબી તે એમ કરવામાં જ છે. મહા-ભારતની અઠાર અધ્યાયોની સેના વચ્ચે જોવા નિમિત્ત

એવા પાથંના આરયિ શ્રીકૃષ્ણનો વિચાર કરો. અનેક આસુરી બળો સામે ઢટતાથી લામ્યા રહેલા પુ. બાપુને યાદ કરો.

આ સિદ્ધિનો ઉપાય પુરુષ-પ્રકૃતિનો વિવેક છે. દેહ ભલે કામ કરે, તે કામોમાં આત્મને કરી દર્પ-શોક કે રાગ-દ્વેષનો ભાવ રહેવો નોઈએ નહિ. ડિપ ભાણેજ અને પાંચકુળનો; વંશધર અભિમન્યુ મરે, પારધિન બાણ વાગે છતાં તેની અસરથી શ્રીકૃષ્ણ નિર્લેપ જ રહ્યા. પોતાની પ્રકૃતિના આધારસ્તંભ મહાદેવ દેસાઈ ગયા, જ્યનસખી સીધાવી, હાથમાં ગોળીઓ લાગી છતાં, જે પ્રકૃતિબંધનથી મુક્ત પુરુષ બાણ નિર્લેપ, નિરુપાધિક રિયિતિને જ અનુભવી રહ્યા.

આ સંખ્યનું છેલ્લું પગથિયું છે. તેને ગ્રાંપ કરવાં માટે-પ્રકૃતિનાં તત્ત્વો, તેમનો આત્મા સાથેનો કલ્પિત સંબંધ, પ્રકૃતિના વધુ સંજોગો અસર, જેથી ઉત્પન્ન થતી દૈવી અને આસુરી વૃત્તિઓ અને જે સર્વને પાર કરવા માટે-તેના બંધનથી મુક્ત થવા માટે ભગવાનની નિરપેક્ષ અક્તિ-આ કર્તવ્ય બોલે જારી છે. તેથી આ

અધ્યાયમાં પ્રકૃતિનાં તત્ત્વો અને ઇશ્વર વિષે મીમાંસા કરવામાં આવી છે.

ગીતાના તેરમા અધ્યાય-ક્ષેત્રજ્ઞવિકાસયોગ તથા ત્રીજા અધ્યાય-કર્મયોગમાં સ્વાત્મક ભાષાથી પુરુષ-પ્રકૃતિનું દર્શન આપેલ છે. ભાગવતમાં ત્રીજા-૨૬માં તે વિસ્તારથી છે. તેથી આ અધ્યાયની સંકલના માટે ભાગે તેમાંથી કરી છે. આ અધ્યાયના ૬૦ શ્લોકોમાં મુખ્યત્વે આ બાબતો લીધી છે:

૧. ઉદ્ભવજ્ઞતા પ્રથમ, ૨. પુરુષ-પ્રકૃતિનું અસ્તિત્વ અને તત્ત્વોની સંખ્યા, ૩. મહત્ત્વ, ત્રિવિધ અહંકાર, મન તથા શુદ્ધિનું લક્ષણ, ૪. પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશનાં લક્ષણ, ૫. કાલસક્રિયતા તત્ત્વોનો સંયોગ, ૬. ઇન્દ્રિયોની ઉત્પત્તિ, ૬. જડમાં ચેતન્યનો પ્રાકૃતિ, ૭. પુરુષ-પ્રકૃતિનો વિવેક અને પ્રકૃતિના બંધમાંથી છૂટકા માટે ભક્તિનું દર્શન.

* * *

પુરુષ-પ્રકૃતિલક્ષણયોગ :

(સારાંશ)

ઉદ્ભવજ્ઞ યોધ્યા:—હું પુરુષોત્તમ ! આ જગતના કારણરૂપે રહેલાં; જડ અને ચેતન સર્વમાં વ્યાપી રહેલાં પ્રકૃતિ અને પુરુષનાં લક્ષણ કહો. નેક પુરુષ અને પ્રકૃતિનાં લક્ષણો ભિન્ન પ્રકારનાં છે છતાં આ જગતમાં પુરુષ અને પ્રકૃતિ એકબીજાનો આધાર લઈને પરસ્પર ભળીને વ્યાપેલાં હોવાથી તેઓનો ભેદ સ્પષ્ટ નોંધ શકાતો નથી. પ્રકૃતિમાં પુરુષ આત્મરૂપે દેખાય છે અને એક આત્મ-સ્વરૂપ પુરુષમાં પ્રકૃતિને પણ રહેલી નોંધ શકાય છે. તો હે સર્વજ્ઞ ! સુક્ષ્મયુક્ત પ્રામાણિક વચનોથી મારા મનના આ મહાન સંશયને તમે દૂર કરો !

ભગવાન યોધ્યા:—હે ઉદ્ભવ ! નિર્ગુણ સ્વયંપ્રકાશ આત્મા આ વિશ્વરૂપે પુરુષ-નગરમાં અથવા શરીરમાં રહેવાથી પુરુષ કહેવાય છે. તેણે સ્વેચ્છાથી પ્રાપ્ત થયેલી ત્રણ ગુણોવાળી પોતાના સ્વભાવરૂપ પ્રકૃતિનો લીલા માટે-રમત માટે સંસાર ક્યો અને તેમાંથી ઉત્પન્ન થતી વિચિત્ર પ્રકારની સર્જિતવે વાસના ઉત્પન્ન થવાથી તે પોતાનું જ્ઞાન ભૂલ્યો-ગોઠા પામ્યો. આ રીતે પોતાનું જ્ઞાન ભલેશે આત્મા પ્રકૃતિના બાંધને દ્રષ્ટિ પોતાને પ્રકૃતિનાં કાર્યોનાં કરતાં અને ભોક્તા મૌનવાં ધાર્યો. તે અર્થથી, પ્રકૃતિનો

સ્વભાવ, સાક્ષી અને ઉપાધિ રહિત હોવા છતાં પ્રકૃતિનાં કાર્યોમાં આસક્ત થવાથી તેના ઉપર પ્રકૃતિનું બંધન-પરતંત્રતા અને ઉત્પત્તિવિનાશરૂપ જ-મમરણ ફરી વળ્યા. આમ બંધુ કાર્ય પ્રકૃતિમાં આસક્ત થવાથી, પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થતાં મુખ-કુંભ, પ્રકૃતિથી પર અને સ્વતંત્ર એવા આત્માને પણ ભોગવવા પડે છે. (કરડે, માંકડ અને માર ખાય ખાટલો.)

પ્રકૃતે: ક્રિયમાણાનિ ગુણૈ: કર્માણિ સર્વશ: ।

અર્થકારવિમુદ્ધામા કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥ ગીતા

एवं परामर्श्यानेन कर्तृत्वं प्रकृते: पुमान् ।

કર્મસુ ક્રિયમાણેષુ ગુણૈરાત્મનિ મન્યતે ॥ ભાગવત

પુરુષ: પ્રકૃતિસ્યો હિં મુદ્ધૈકે પ્રકૃતિજાન્ ગુમાન્ ।

કારણ ગુણસંગોડસ્ય સદસ્યોનિજન્મસુ ॥ ગીતા

(હવે પ્રથમ ભગવાન પ્રકૃતિનું લક્ષણ કહે છે.)

ત્રણ ગુણોવાળું, નિત્ય રહેનારું ઉત્પત્તિવિનાશશીલ, જીહાજીહા રૂપે દેખાતું અને ન દેખાતું જે એક સામાન્ય તત્ત્વ છે તેને પ્રકૃતિ કહે છે. તેને જ સર્વ લીલાના નિધાન આધારરૂપ પ્રધાન પણ કહે છે. અનુક્રમે પાંચ, પાંચ, દશ અને ચાર એમ કુલ ચોવિસ તત્ત્વો એ પ્રકૃતિમાં રહેલાં છે. એમાં પહેલાં પાંચ તત્ત્વો પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ સમજવામાં બીજાં પાંચ પણ આનાં જ સ્ફુર્ભરૂપ છે. તે અનુક્રમે ગન્ધ, રસ, રૂપ, સ્પર્શ અને શબ્દ બોલવાનાં. દશ તત્ત્વો તે કાન, આંખ, જીભ, નાક, વાંધી, હાથ, પગ, શિશ્ન અને ગુદાની ઇન્દ્રિયો બળથી; છેલ્લાં ચાર તે મન, શુદ્ધિ, અહંકાર અને ચિત્ત બોલવાનાં. સ્થૂણ બહુ અર્થથી પ્રકૃતિની રચનામાં આ ચોવીસ તત્ત્વો જ રહેલાં છે અને આ ચોવીસ તત્ત્વોની જે જીહાજીહા અવસ્થાઓ પરિણામ પામ્યા કરે છે તે અવસ્થારૂપ 'કાર્ણ' નામનું પચીસમું તત્ત્વ ગણાય છે.

હવે ભગવાન પ્રકૃતિનાં આ તત્ત્વોની મીમાંસા કરે છે. તે વિસ્તૃત રીતે બોલવા માટે જુઓ શ્રોમદ ભાગવતી ગીતા અધ્યાય ૬ માં.

.....એ રીતે પ્રકૃતિના સમસ્ત ધર્મોથી પુરુષ સ્વભાવિક રીતે જ મુક્ત છે. દુઃખો, ભય અને બાંધનોતો આભાસ એ પુરુષને ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે તે પ્રકૃતિના ધર્મોમાં-પ્રકૃતિનાં કાર્યોમાં આસક્ત થાય છે, અને એથી

કરીને પોતાનું સર્વસમય, સ્વતંત્ર, પૂર્ણ જ્ઞાનમય, આનન્દમય સ્વરૂપ બૂઝી જાય છે. તમે પ્રકૃતિનાં બંધનોથી છૂટવાનો અભ્યાસ કરો, સંસ્કારનાં તત્ત્વોના વિવેકદૃષ્ટિથી વિચાર કરો અને તમારા મુક્ત સ્વરૂપને ઝાળખો. તમે તમારા તે સાચા સ્વરૂપને ઓળખશો તે જ વખતે મુક્ત બની જશો. તમને લાગશે કે હું તો મુક્ત જ હતો, મુક્ત જ છું. જે દુઃખ-બંધનનું દશન કર્યું તે બધું સ્વપ્ન જ હતું. તમારૂં તે પ્રાકૃત સ્વપ્ન જોડી જશે અને તમને છત્ર-મુક્ત સ્થિતિનો અનુભવ થવા લાગશે. તમારો

પ્રાકૃત અહીં ઝાળખી જશે. તેની જગ્યાએ જગન્નિયન્તાનો પ્રાકૃતભાવ આવવા લાગશે. તમારી ઇચ્છાઓના રથાને અગ્રાથ હિંદી ઇચ્છાઓ જગતનું શાસનકાર્ય કરતી તમને દેખાશે. પુરુષ અને પ્રકૃતિના આ ભેદને જે જાણે છે-પરમ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

ભગવાન કહે છે—

લેવલેવલેચોરેવમન્તરં જ્ઞાનચક્ષુષા ।

મૂતપ્રકૃતિમોક્ષં ચ યે વિદુર્વાન્તિ તે પરમ્ ॥

સમય સાર્થક કરો !

આજસ ! પ્રમાદ ! નિદ્રા ! એમણે કેટલાય માણુ-સોનાં લાગ્યને ભોવ ભેગાં કરી નાખ્યાં છે, છતાંય અક-સેસની વાત તો એ છે કે દુનિયામાં દગદગીઓતો તોડો નથી.

એ દગદગીઓના ચરદાર જેવાં ઝોલકાચકરને જેમણે દીક્રા હોય તે જ જાણે. જ્યારે જુઓ ત્યારે શ્વેદ જોધતા જ હોય, અને જોધતા ન હોય તો બગાસાં ખાતા ખાંતા એકતા હોય; કશી પ્રતિ કરવાને પ્રેરાય જ નહીં, અને ભોગભોગે પ્રાણજીવા લડવાને લીધે ઉગ્રા યાવ તો થોડે આગળ જઈ બેસતાં અને આડા પડતાં એમને વાર જ ન લાગે.

આવાને શ્વેર નહીં તો હોય જ ક્યાંયો ! અનન્દેવ આળસુઓના આલયમયો વિદાય લે છે. એ તો સૌ જાણે છે; દુઃખ, દરિદ્ર અને દુઃખાળ અડો જમાવવા એવાના જ ધરને ધસદ કરે છે. એટલે એકાધકરના ધરમાં બિચારી પ્રમાદીને પાને પડેલી પ્રાણજી અને પૂર્વજન્મના કંઈ પાપોનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાને જાણે આવી હોય એવાં બાળકોની ક્યામણી દશ થય તે કશી શક્ય તેમ છે.

“સંભલ્યું છે કે ?” શેરતા પ્રાણજીને દંડેગળી પ્રાણજી બોલી; “જાંદું જાંદું નો આહો અવાજ જવાબમાં આવ્યો. “કહે આપણા રામ મોહું દાનપવ” ઉત્તરવાના છે. પ્રમત્તાના પહોરમાં લાખો રૂપિયનું દાન થવાનું છે. સંભલો છો કે ?” “જાં જાં જાં ના અવાજે હોકારો ભર્યો. પ્રાણજીએ અકળાઈને સ્વામીને સારી

પેઠે દંડોલ્યો. એટલે મદામહેનતે આખો યોગતો પ્રાણજી બેઠો થયો અને પોતે ક્યા હોકારાં છે તે જાણે ન સમજી શકેતા હોય એવી આશ્ચર્યહી આખો એણે ઉધારી.

પ્રાણજી—“જાણો ! રામ પાસે જલદી જાઓ, દાનનો વખત વહી જશે, કંઈ કરતાં દગદગ જાય અને હોકારાઓને જગા મળે. આવો અવસર નહીં આવે.” શ્રીએ પ્રાણજીને જેમતેમ કરીને ઉડાડ્યો. પાણી આપી મોહું ધોવાડ્યું અને રામ પાસે વિદાય કર્યો.

પણ એમ સીધેસીધા જવા દેકાણે જાય તો એકાધકર ચંકર ચાના ! એ તો આની વડે ને તેની નેડે વાતો કરતા જાય, દાન લઈ પાછા વેળેશ ખીજા પ્રાણજીને ઉશા રાખી દાનમાં શું લઈ આવ્યા ને શું નહીં તેની પૂછપરછ કરે. એમ કરતાં કેરતાં જ્યારે તે રામ-મહેલે પહોંચ્યા ત્યારે તો દાનનું બધું કામ પતી મરુ હતું. રામ પણ અંદર ચાલ્યો ગયો હતો. પ્રાણજીના આશ્ચર્યે કહો એકાધકર ઉશા. સદ્ગુણો રામને પ્રાણજીના આગમનની ખબર પડી અને એ આંખણે પાછો આવ્યો.

“મદારાજ ! કેમ મોહું થયું ? દાનવિધિ તો પૂરી થઈ ગઈ.” રામએ કહ્યું.

પ્રાણજી—“પૃથ્વીપતિ ! ઉંઘી ગયો હતો અને રસ્તામાં બંધનિ નેઈ વાત કરવા રહ્યો એટલે ચૂક્યો. નયીય માફ !”

રાજા—(મનમાં) માલો ખરો એકી લાગે છે !
(બાહ્યુને) “વાર મહારાજ ! ફર નહીં. હો આ
ચિટ્ટી ફાંચુ” છું. લખતે લંડન પાસે. જાઓ. આજ
સંજના ૬ વાગતાં સુધીમાં જેટલું લેવું. હોય તેટલું
લંડનમાંથી તમને લઈ જવાનો હુકમ કરું છું.”

પૂજા પૂજા થઈ જઈને બાહ્યુ ચિટ્ટી લીધી અને
પહેાંચેા સીધા ઘેર, તે બાહ્યુને ચિટ્ટી ખાતરી કહેવા
લાગ્યા; “હે, ને આ ચિટ્ટી ને ! ખુલી મુખ ! જેટલું
નેમંત્રે તેટલું, તારે સોનાના થાં આ ધરેલાં કરાવનાં
છે ? બેલ ને નેમંત્રે તે; રાધ સાપથી, પાડોશીને ત્યાંથી
અંતરે ઉછીનું લઈ આવ, તે રાધ સાપથી. ને, ને, આ
ચિટ્ટી ને. જેટલું નેમંત્રે તેટલું બસ આપણાં લાગ્ય
હી મુખ !”

બાહ્યુએ ચિટ્ટી વાંચી: “સંજના ૭ વાગ્યા સુધીમાં
આ બાહ્યુને નેમંત્રે તેટલું લંડનમાંથી લેવારેવું.”

“ઉપડો ત્યાર વહેલા, મોડું શાને કરો છો ? લેવાય
૧૦૦ લાખો.”

બેસ, બેસ. હવે ઉતાવળ શી છે. રાધ સાપથી, સગર
પ્રજાને તો ખરા. હવે શા તોડો છે. વાહ રાજા વાહ !
તો આ સુધમાને બ્યાલ કર્યો !

બાહ્યુ રાધથી રાધવાઈને બાહ્યુકર ખાટમાં
આડા પડ્યા, તે પડ્યા તેવા લખપતિનાં રૂપનાં સેવતા
સુપ્તિમાં સરડી ગયા. ઉતાવળે રસોઈ કરી બાહ્યુએ
બોલાવ્યો ત્યારે મહામનતે બાહ્યુ બોલ્યો અને લખપતિ
ઉપર હાથ અજમાવતો બંધ અને બાહ્યુને કહેતો જન-
“નેમંત્રે આ ચીટ્ટી ! લખપતિ, હવે તો લખપતિ. તાર
શું છું નેમંત્રે તે બોલી નાખ.”

“હવે એ બધું તો ચર્ચ રહેશે. પહેલાં જીવી સધને જીવ
ઉપડો, લંડન પાસે જાઓ. તે પુષ્કળ ધન લઈ આવો.”

“અધીરી ચર્ચ ચર્ચ, અધીરી. ને આ ચીટ્ટી ને.
શું લખ્યું છે. “બાહ્યુને નેમંત્રે તેટલું લેવા દેને.”

બાહ્યુ—“એની મોણ ના પાડે છે ! પણ નેડે આ
પણ લખ્યું છે કે “સંજના ૬-૧૦ વાગ્યા સુધીમાં.” તો હવે
જલદી જલદી જાઓ. નહીં તો વળી પાછી. વેળા પીતી
જરી.” જેમ તેમ કરીને એણે નમતે પહેારે બાહ્યુને
લંડન તરફ રવાના કર્યો. બાહ્યુ ચાલ્યો, રસ્તામાં જ એણે
તેને ચિટ્ટીની વાત કરે, વાંચીયાને કહે જાળ, લી, મહાનું
મોડું ઘેર મોકલી આપજો. જુઓ આ ચિટ્ટી, નહીં છું
લંડન પાસે.”

“જલદી જાઓ ! મહારાજ ! જલદી.” વાંચીયાં કહે છે.
વળી આજળ મોકલીની દુકાને બાહ્યુ ઉભો રહ્યો અને
કહ્યું: “૧૦૦ લાખ સોનું અને ૧૦૦૦ લાખ ચાંદી તૈયાર
રાખજો, આવું છું. જુઓ આ ચિટ્ટી” મોકલી વાંચીને
કહે છે. “જલદી કરો મહારાજ ! જલદી, થોડી વારમાં
૬ લાખો.”

વળી આજળ કાપડની દુકાને ઉભો રહ્યો બાહ્યુ વરદી
આપે છે; “પાનાચંદ્રાઈ ? હાત નેડા રેશમી પોતિયાં અને
ખાલીસ ખનાડુસી સાંડીએ ઘેર મોકલાવજો, જુઓ આ
ચિટ્ટી ! પાનાચંદ્રાઈ ચાંચીને કહે છે; “દોડો મહારાજ
દોડો, કમા પાંચ લાખ છે. પહેાંચાય તો નુંશીખ.

બાહ્યુ દોડ્યો પણ મોડું દોડીને પાછો લખપતિનાં
સ્વપ્નાનાં ભારથી ધીરો પડી ગયો. ઉપરે લંડન પહેાંચ્યો.
તે તખતે ૬ ની ઉપર પાંચ મિનિટ થઈ ગઈ હતી.
લંડનમાં ચિટ્ટી વાંચી કહ્યું: “મહારાજનાં ચિટ્ટીનાં ૬ થઈ
ગયા. હવે કશું નહિ મળી શકે.”

બાહ્યુ વીલે મોટે પાછો ફર્યો.

જનતામાં આવા તો કટલાય બાહ્યુકરે પ્રમાદવશ
થઈને થાં સમો ચૂક્યો કરે છે ને બાહ્યુની બનવાને
બલે હતબાગી જ રહે છે !

[નવનીતમાંથી]

સર્વધર્મસમભાવ અને ધાર્મિક સંદિગ્ધતાના આ આર્વાચીન જમાનામાં આખી દુનિયાના ધાર્મિક સંપ્રદાયોએ ધણી કુટાહલો મૂકી દીધા છે. એટલે ધર્મમાં માનનારાઓમાં ને જગતના આશયણ થઈ હતાં, તેને બદલે નિખાલસતાએ પ્રવેશ કર્યો છે. મોટા પછી આખતમાં નિખાલસ થઈ ધારણ કરવી એ જ સર્વોત્તમ માર્ગ છે. એ થતિ સિવાય અન્યથા થઈ શકાઈ નથી, અને સંસ્કૃતિ ઘાવી રાખતી નથી.

સરકારની સર્વોપરિતા અને સમાનતાનો દાવો કરતા સનાતન ધર્મ જ્યારે પ્રાચીન ભારતવર્ષમાં પ્રચલિત હતા, ત્યારે પણ તેણે અસ્પૃશ્ય રાખ્યું નહોતું. ઇસુ ખ્રીસ્તી આ ધર્મ સંદિગ્ધ રહી છે. ખ્રીસ્ત ધર્મોત્તેજે માન આપ્યું છે; ઇસુ જીવંતી સેવાની થતિ રાખી નથી. સરખાતથી તે હેઠા ધારણુક સુધી-શ્રીકૃષ્ણ અને પાંડવોના વખત સુધી સનાતન ધર્મે ખ્રીસ્ત ધર્મોત્તેજોથી ધણી સેકોતે પોતાના ધર્મમાં દાખલ કર્યા છે. પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ગીતાના ઉદ્દેશ્યમાં કહ્યું છે કે ધર્મનો ખરોટો કરવો એ પાપ છે, તેમજ જ્યારે પોતે ખ્રીસ્તે ધર્મ સ્વીકાર્યો એ દુઃખરૂપ છે, તેમ ખ્રીસ્તે ધર્મ ખૂંચતી રેવો. એ પણ તેટલું જ તેને દુઃખરૂપ છે. ધાર્મિક આખતમાં આટલી ઉદાર છટ મૂક્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પહેલવહેલા માણુમ પડે છે.

તાંસુધી આર્યોએ અનાયોતિ સનાતન ધર્મમાં દાખલ કર્યા. દિગ્વિજયના વાનર અનાયો, નર્મદા અને તાપીના પ્રદેશના તામ સેકો; દિમાસર અને મગધનું વનમાં મહાસત્તા બીજ સેકો; તથિણ પ્રદેશમાં વસતા રાક્ષસ સેકો-અથાવને આર્ય ધર્મમાં દાખલ કરી સનાતન દિગ્વિજયે નિકાળતા ધારણ કરી, તેમનાં રહેરોએ પછી પોતે અપનાવવાનો શ્વાનો લીધો.

તે પછી આવેલા અધિકાર-મુગર્માં એટલે બોલ અને તેમ ધર્મની સરખાતમાં સનાતન ધર્મે ને દીક્ષાક મૂકી તેથી તેને ધણું સદન કરવું પડ્યું. કામ આ દીક્ષાકને લીધે જ સનાતન ધર્મ સનાતન મરી બાલકધર્મ બની મરો દોરો બેઠો. અને બાલકોના જામો, વડાઓ, સરકારની સર્વોપરિતાનો દાવો ખ્રીસ્તે અજાનમાં અને

અધિકારમાં રાખવાની થતિ, 'અદમ', વેદ, ઉપનિષદ અને સ્મૃતિઓમાં પાલમેલ-આ નધામાંથી સનાતન ધર્મના અર મોટા પડી મર્યાં બોલધર્મ, જૈનધર્મ, વેદધર્મ અને બાલકધર્મ.

તે વખતના રાજાઓએ મહારાજા-અધીક, સમુદ્ર-અધી અને હર્ષવર્ધન વગેરેમાં આ અધિકારધર્મની અને પ્રેમની ભાવના વધારે પાતી માણુમ પડે છે. અને એવામાં સનાતન ધર્મના ઉદારક શ્રીમદ્ સંકરાચાર્યે ભારતવર્ષના તેખતાપર આવી પોતાની અસાધારણ બુદ્ધિમાંથી વેદિક ધર્મનો દિગ્વિવિજય કરી ફૂલી જતા પ્રાચીન ધર્મને બચાવ્યો.

પછી તે પછી પદ્મવેલા સંજોતેમાં મુસ્લીમ રાજાઓ-આના અમાનુષી ત્રાસમાં, જખતોવખત થતા નિર્દય દાસઓમાં સનાતન ધર્મની પાક, ધણી દીલી પડી અ, ઇમ્તિ નદિ દોવા છતાં તેણે ખાનાખંડાખી બેરોરી લીધી. તેથી સનાતન ધર્મને ધણી દાન મળ્યું. મુસ્લીમ અને ખ્રિસ્તી ધર્મોએ દિગ્વિજયમાં ધર્મની આખતમાં ફેલાવેલી બેરોરી પારખી અને પોતાના ધર્મમાં આ દિગ્વિજયને અપનાવવાનું આકાન ક્યું. સામાન્ય રીત-રિવાજોથી ત્રાસી નર્મ ધણી સેકો પાલધર્મમાં જવા લાગ્યા. સમયમ દસ કરોડની મણાતી મુસ્લીમ વસ્તીમાં હાલ આંકે કરોડ ઉપરના અસલ દિગ્વિજય છે. અને એક ને કરોડની ખ્રિસ્તી વસ્તીમાં સમયમ બધા જ દિગ્વિજય આ સત્ત્વ દરોડત મહાત્મા ગાંધીજીએ એવામાં આવી એટલી થતી દિગ્વિજયની ઉદારતાનું કામ જરૂરુક સંકરાચાર્ય પછી મહાત્મા ગાંધીજીએ આપ્યું. ગાંધીજીએ સનાતન ધર્મની આ વૃદ્ધી નાક ન પારખી હોત તે આને સમયમ દરોડ રહેલા દિગ્વિજયોમાંથી અપી અપામ કામ ખ્રિસ્તી ધર્મરો હોત માટે જ જોમ "ચિવાજી" ન હોત તે સુખત હોત સંગી, "તેમ ગાંધીજી ન હોત તે દિગ્વિજય હોત ખ્રિસ્તી" એ નયું સત્ત્વ છે.

ગાંધી ગાંધીજીએ અપનાવેલી સર્વધર્મસમભાવ, પોતાના ધર્મમાં જલ દેવ તે તે સુધારીને પણ પોતાના જ ધર્મમાં રહેવાનો આમક, સત્ત્વ અને અધિકારની ચોતે અપનાવેલી શીસ્તી, ગાંધીવાદી વિચારસરણીમાં

જીવનનો સુમેળ, સ્વદેશી ધર્મ આદરવામાં પોતે ખર્ચેલું જીવન, બધા જ ધર્મોમાંથી સાફ હોય તે જેવી લેવાની વૃત્તિ..... આ બધાથી દરેકના જીવનમાં પદ્ધતિ આવ્યો. સૌ વિચારતા થઈ ગયા કે ધર્મ શું છે? ધર્મ એટલે શું?

તાત્તી કવિ આખાં પશુ કહ્યું છે કે ધર્મ તિલક-ટપકાથી પર વસ્તુ છે. -ધૃતિ, ક્ષમા, દમ, અસ્તેષ, સૌચ, સત્સંગ, વિદ્યા, સત્ય વગેરેમાં એટલે સારી બાબતમાં પ્રવૃત્ત રહેવું એનું નામ ધર્મ. અને આ તો દરેક ધર્મ શીખવે છે. 'પછી ધર્મ ધર્મ' કરીને મંરવું-મંરવું શું?

અસહ્ય ધર્મનું જે સ્વરૂપ હવે તેમાં યોગ્યવર્તે એક કંઈક કંઈક આડાઈ અને કાળાશ આવી જતી, ત્યારે તે આડાઈને દૂર કરવા અને કાળાશને ખંખેરવા મહાનુભાવો વિચારપૂર્વક ઊભા થતા. બ્રહ્મવાન મનુ, પરશુરામ, બ્રહ્મવાન રામ, રાજર્ષિ વિશ્વામિત્ર, બ્રહ્મવાન શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીમદ્ જગદ્ગુરુ ચક્રરાચાર્ય, બ્રહ્મવાન ભુવ, મહાવીર સ્વામી, ઈશુખ્રિસ્ત, મહમદ પેગમ્બર, ઝરથુસ્ત્ર, શ્રીમદ્ વદનભાચાર્ય, સ્વામી સદ્ગુરુનંદ, દયાનંદ સરસ્વતી, સ્વામી વિવેકાનંદ, તિલક મહારાજ અને મહાત્મા ગાંધીજી. ગાંધીજી આ લાંબી ઢાલમાંનાના મેકે સમાન હતા. સર્વેએ ધર્મની જે ઉદાત્ત ભાવના પોષી અને જનતા આગળ મૂકી તેમાંથી અત્યારે આ સર્વધર્મસમભાવના પ્રગટી છે. આજે અત્યારે આ આંદોલન હિન્દુસ્તાનમાં અને વિશ્વના દરેક દેશોમાં એક વિશ્વની ધોણા નળી છે ત્યારે કુંડું કરીને કૂપમંડક બનાવાની જરૂર નથી. વિશ્વ એટલું વિશાળ પેટ રાખીને જ અત્યારના ધર્મો પાળવાના છે. તો જ આગળ વધી યશસ્વી અને તો જ આપણે ભારત-વર્ષને સંસ્કૃતિની રાણી બાવી યકીયું.

આપણે અત્યારે વર્ષવિહીન સમાજરચનાને ઉંજરે તો આવી પહોંચ્યા છીએ. વહુશ્રિમધર્મનો લગભગ લોપ થયો છે. હિન્દુઓ પોતાની દીકરીઓ મુસલમાન, પારસી અને યુરોપિયનોને આપે છે અને એવા જ ધર્મોમાંથી કન્યા લાવે છે. પછી ત્યાં ધર્મનો સંક્રાંચ ક્યાં રહે? આપણે આપણા જીવનના દરેક સ્વાલોને ધર્મના કાલથી જોખીએ છીએ એ આદત કદાચ પહેલાંના વખતમાં સારી હતી પણ આ પદ્ધતિ-વેલા સંજોગમાં એવો ધર્મ આવી પહોંચી બાબતોમાં નાકામી-

યામ નીવડ્યો છે. એટલે આપણે આપણા ધાર્મિકતાના સંકુચિત વિચારો અને સામાજિક વલણ ફેરવવી રહી.

અત્યારે હિન્દી તત્ત્વજ્ઞાન પ્રચારક સમિતિએ સર્વ-ધર્મપરિષદ બરીને આ કામ હાથમાં લીધું છે. જાનની ન્યોત જોનામાં હશે અને જે કમમાં માનતા હશે, તે જ જીવો એ અત્યારના પદ્ધતિવેલા સંજોગમાં દીવાદાંડી-રૂપ કથન છે. એટલે આપણે હિન્દુ હિન્દુ કરી-જીવ કરવું એવી ઘાત મેકવી રહી નથી. આપણે હિન્દુ છીએ તે હિન્દુ ગ્રંથોના અને આપણામાં આપણાપણું હશે તો. ધાર્મિક જીવનનું પહેલું ધ્યત્ત છે માનવતા. આપણે માનવતા ભૂલી ગયા હતા. અમર અત્યારે પશુ વલે અરી માનવતાથી દૂર રહીશું તેટલું દુઃખ આપણે ભોગવીશું.

લગી વિચાર કરશે તે જોઈ શકશે કે આ ધર્મનો આવો અને આટલો પ્રચંડ, પદ્ધતિ કયાંથી ને કેવી રીતે આવ્યો? આપણી ધાર્મિક વૃત્તિ; આપણી આંકડા-છેટની નીતિમાં ફેરફાર; આપણો સ્વદેશીધર્મ. જુની પ્રજાલોકોમાંથી કંટાળેલું માનસ, વિશાળ શક્તિનું મહત્ત્વ કરવું, અંગ્રેજ રાજ્યનો અંતઃસ અને ગાંધીવાદી વિચાર-સંરણી-આ બધાને લીધે આપણે આટલું કીધ્યા, અને આવો 'એક વિશ્વનો' આદર્શ અપનાવવાની વૃત્તિએ આવી પહોંચ્યા.

આપણે ખરેખર તે રસ્તો પ્રદલ્ય કરીએ છતાં, આગળ જવાનો ધોરી માર્ગ તો એક જ છે. ધર્મને પાયરેલી ધર્મરૂપી વિશાળ શેતરંજમાં જુદાજુદા ધર્મરૂપી જુદાજુદા રંગના આડાપાડાઓ છે. અને તે ઉપર આકાશની પોંડે ઉચ્ચ અને નીચ, ધર્મવાન અને ગરીબ, એ સર્વને માટે એકસરખો અને પૂરેપૂરો અવકાશ છે જ. વિશાળ હૃદયના મનુષ્યો ભિન્ન ભિન્ન ધર્મોમાં રહેલા એક જ અભિન્ન સત્યને જુએ છે ત્યારે જ તેઓમાં સર્વ-ધર્મસદિષ્ટતા પ્રકટે છે. અને સમગ્ર પૃથ્વીને પોતાના કુટુંબપુલે માને છે.

આથી બીજા પ્રકારના ધર્મમાં કે કંઈક ફસાવાની જરૂર નથી. એટલે આ પદ્ધતિવેલા સંજોગમાં આપણે આટલી ઉદાત્ત શક્તિ નહિ ફેળવીશું તો ત્યારે કેળવીશું?

આ જગતે આરે,
જમને ચારે,

એક જ માનું,
રક્ત વહે નયેનસમાં.
તો પણ માનવી,
મૂખ માનવી,
માને એવકા,
લગ્નને ધાવણ માતાની.
એ ધાવણની,
રોદધિન્દુની,
દિલમાં રાખી યાદી,

દરો વિશ્વખેલ ભાષ;
વિશ્વખેલ,
પ્રેમનું તત્ત્વ,
આદિસાનું પ્રતીક,
સ્થાપો માનવને મંદિર.
એ મંદિર,
એક જ ચીર,
રહો લપેટાઈ,
એવી એક જ પત્થ મારી.

સકલભાવુક ભગવાન

લે: શ્રી. કાલિદાસ રામકૃષ્ણ પરિત

વિક્રમે સંવત ૧૯૩૦ ના માગશર માસના મધ્ય
અગ્રિયા માસના મહાત્મા કાનગીરીજીની મંડીની
જન્મવા જન્મની નાગરણી વાગી. ત્રણસીક સતે
સાથે, ૨૧ વર્ષના નવયુવાન હોવા છતાં કૃષ્ણ
પ્રેમના રસસાગરને દાહારમાં વહાવનાર કાનગર
આજે જોડીયા નામના ગામમાં સવારે આવ્યા હતા
તે આપારે એક ભક્તને ઘેર જન્મવા જતા હતા.

કાનગીરીજીને એ અટલ નિયમ હતો કે પોતે
ત્યારે જ જન્મવા જેણે કે ગામમાં કોઈ પણ દીન-દુઃખી
માનવા કે સંત-સાધુ-શ્રીર જન્મ્યા વિના ન રહી શકું
હોય. આજે આગામી સમાજ જન્મવા જઈ
રહો હતો. જોડીયાના નામરિયા ગલીએ ગલીઓમાં
આ મહાપુરુષને જોવા ઉભરાયા હતા. કાઝ મુદંગ
અને ભજનની ધૂનથી ગામ ગોજાઈ હતું. ધીમે ધીમે
આ સમુદાય ધમકીથી ભગત નામના લોહાણા ભજનની
જન્મની પાસે આવી પહોંચ્યા. કારણ કે ન્યાં જન્મવા
જનું હતું તે વળખાનને ઘેર જવાનો આર્થ ત્યાં
થઈને જતો હતો.

સર્વ મંડળ ને સતો સાથે કાનગીરીજી નીકળ્યા ત્યાં
થોડા માણસોને રક્ષક કરતા જોવા. તેમણે પૂછ્યું: "ભા !
શું છે? આ મારે સદુ જણ થઈ રહ્યા છે?"

માનવસમુદાયમાંથી કોઈ એક ભાઈ જોડીયા:
"આપ ! આ મહાત્મા જન્મવા આવતા નથી. આજે સાત
વિસ થયા ઉપવાસ પર છે. ગામ ભણે સમજાવી
સમજાવીને યાજ્યું પણ એકના બે થતા જ નથી. આપ
સમજાવો તો સમજે,"

કાનગીરીજી સંત પાસે આવ્યા અને તેનાં મરણ
ની રજ લઈ માથાંપર ચાપી પગમાં માથું મૂકી બેસ્યા;
"ભગવાન! પધારો જન્મવા. આ મારે આ જન્મતા નથી!"
"સાધુ કાનગીરીજી ! તમારું નામ મેં સાંભળ્યું છે.
તમે સંતરેલી છો એટલે તમેને વાત કરવામાં
દાનિ નથી.

" સાધુએ દોહી ના કારણ દાનિ
તાતે કરીએ દહી પડીયાની.

આ ભગતને ત્યાં હું આવ્યો સાત રાજ પહેલાં
આવ્યો. તેણે મારું ઘેરાયિત રચગત ક્યું. મેં તેમને
સદજ પૂછ્યું આપને કોઈ બાળબચ્ચા છે? તેણે હંભમાં
કહ્યું: "હા, આ કોરજીના બાળો અને આ કોરજીની
ટેકરી છે. આમ બીજાજોનો પરિચય આપ્યો. મેં કરી
પૂછ્યું કે ભાઈ! તમારાં કોરજીનાં તે કોર? કોરજીનાં
દોષ તો મારે બોરીની જરૂર હતી. મેં માંગણી
કરી કે હું પણ કોરજીનો જ દાસ છું. મને આ બી
આવી દો. તે મારી સેવા કરશે."

આ કેવળ બેલચમાં જ શરૂ કરી ભજતે ના કરી,
મેં નિર્જીવ ક્યો કે જો આ બી-બાળો કોરજીનાં જ
છે તો મને બી આપે પછી જ જન્મું નહીંતર દેહ
પાડી નાખ્યો. જોડો આમાં હું શું વ્યયેય કદું છું?"

કાનગીરીજી થોડી વાર વિચાર કરી બેઠા, ભજવત
આજના નાસ્તિક થતા સમયમાં આવો દુરાગ્રહ કરવો
એ આપને અને ભક્તિમાર્ગને મારે ભલામણું લે
નથી જ, છતાં આપ સંત છે.

“જો કહ્યું સાધુ કેરે સોષ જાને.

સાથે નારાયણ) પધારે જમવા. ભગતે તેની ઝોરત આપે, કે સમજાવીશ. ચાલો.

સાધુ, કહે નહીં. મારી રેક છે કે પ્રથમ શ્રી આપે પાણીથી જ જમ્યું.

કાનગીરીછ બોલ્યા, બાપુ! હું કદી જુલું બોલ્યો નથી. એટલે મારા વચન પર હોરા. જાઓ. કારણ કે સાત વિવસના ઉપવાસ પછી થોડી શાન્તિની જરૂર છે. વળી આપ નહીં જાઓ ત્યાં સુધી આ ૩૦૦ સંતો અને ખીજા ભક્તો જમ્યા વગર જમ્યા રહેશે. શા માટે આપણી હાની ખાતર ખીજાના આત્માને કુખ દેવું નોંધ્યો?

સાધુ સમજી ગયા અને જમવા આવ્યા. ગીરીછએ તેમના ચરણ ધોયા. પૂજન કરી પુષ્કળ ભાવથી જમ્યામ્યા. ખીજા તરફ એક ઉંટવાળા સાથે પંચ લખી તેને પોતાના ઝોરત વાલખાઇ કે જે અત્યારે પોતાના ગામ ઝીઝોડા હતો ત્યાં તેમણે રવાના કર્યો. સાંજ ચતામાં વાલખાઇ સાથે બેઠે આવી પહોંચ્યો. કાનગીરીછ ભગતને બોલાવી કહે: આને તારે ધેર લઈ જાવ, અને તારી સ્ત્રીનાં કપડાં પહેરાવી તેવાર કર. હું આવું છું.

વાલખાઇની ઉમર આ વખતે સત્તર વર્ષની હતી. આકૃષ્ટિ સુંદર અને પ્રકૃતિ અત્યંત નમ્ર સાથે સાધુસેવી હતી. પતિની આજ્ઞા વેચવન માનવાર આ સન્ગારી ભગતને ધેર ગયાં અને એક શબ્દ પણ પૂછપરછ મારે નહીં ઉચ્ચારતાં તેમની સ્ત્રીનાં વસ્ત્રો પહેરી લીધાં.

ભગતની સ્ત્રીએ બધીયે વાતો જણાવી. તમારું દાન આ સાધુને આપવાનું છે એ પછું બારેપૂરક જણાવ્યા વગર ન રહેવાયું.

વાલખાઇએ માત્ર દેહકા જ જવાબ આપ્યો કે ગીરીછ દેહના શ્વામી છે. તેમને થોડાં દાન્ય તેમ વતે. આપણે ધર્મ તેમના ચન્દો માનવામાં છે.

થોડી વારે સાધુ સાથે ગીરીછ આવી પહોંચ્યા અને ભગતને કહે, આપી દે તારી સ્ત્રીનું આ સંતને દાન. લે પકડ દાન્ય ભગતે જરા અચકાયા. ગીરીછ હસી બોલ્યા; ભગતી આમ ચાલી દેશે? દે દે, મમતા ત્રક, સંતને અપેક્ષા કર. આવાં ટાણાં હર સમયે નથી આવતાં.

ભગતે ગીરીછનાં પત્ની વાલખાઇને દાન્ય પકડી સંતનાં દાન્યમાં આપ્યો. લો મહારાજ, આપની વાત પૂરી થઈ.

આ જોઈ સંત હસી પડ્યા અને બોલ્યા; “આ બાઈ! નકામી થયે શું કરવા લે છે? આ ઝોરત તારી નથી. કાનગીરીછની છે.” હું સાવ જોવા નિરાદ નથી જો તારામાં આવી સમજાવના હોત તો સાત રોજ મારે જૂને ન મરતું પડત.

મંછી ગીરીછ તરફ ફરી કહે; “કાનગીરીછ! તમે માનવરૂપે મહાપુરુષ છો. હું તમારા આટલી જ સુધીના ઉત્તર માંવો નોંધ પ્રસન્ન થયો છું. મારે ઝોરતને શું કરવી છે? આ તો મારો હાકરી છે, લેન વાધુ! તું પણ સિદ્ધ બનીશ, તારા પતિના પરોક્ષ ગમન પછી ધર્મની ખજા તારા દાન્યમાં રોજશે. જ્યાં જ્યાં તારી નજર પડશે ત્યાં ત્યાં દુનંદો અભાગતે રોડી પામશે. ગીરીછ! હું આવી ચકાસણી ક્યારેક ક્યાં રેક શોષાઈ વીરલાની કરું છું. તમારું દેવતજીવન જો કે બહુ સમય નહિ દેકે તો પણ તમારી નામના અને તમારું બાંધેલ નિશાન સર્વવંદ રહેશે ત્યાં સુધી ટકશે. આ તમારી પત્ની સ્ત્રીરૂપે માં બનશે. લેતો વાલખાઇ મા કહી તેમાં પગલાં પૂજશે. મારું વચન છે.”

સાધુ મહારાજ પછી કયાં ગયા એ આજ સુધી સમજાયું નથી. કાનગીરીછ આ પ્રસંગે પછી ચારેક વર્ષ નિવાળાયક પામ્યા અને વાલખાઇ માએ ત્યાર પછી પતિનું સ્મરણ રહેલું સંત-ગાયોને ચોપવાનું કામ આનંદથી કર્યું. લેખિકાએ અનન્ય શ્રદ્ધાથી તેમને પૂજ્યાં અને તેમનાં ચરણમાં અંદળકે દોલત ધરી પોતાનાં મદદ ભાગ્ય માન્યાં.

આજે ઝીઝોડામાં રાત-સ્વામીની જગ્યા છે. જનવાને આરીરાં આપ્યો હતો તે વાલખાઇ માનો આ લખનારને બહુ જ પરિચય હતો. તેઓ અમલ છતાં ઉપનિષદ-ગીતા અને વેદાન્તના નિગૂઢ પ્રશ્નોના ઉપરો આપતાં. તેમનાં કંઠમાં અનન્ય માધુર્ય હતું. જોકે લેખિકા દર્શન કયાં ત્યારે તેઓ શ્રદ્ધાની છાંયામાં હતી છતાં સુંદર તો હતી જ. તેમની શાન્તિ એકવાર પરિચયમાં આવનારને જીવનભરની શાન્તિ આપતી હતી.

છેક ૧૯૩૦ એટલે આજથી ૭૫ વર્ષ પહેલાં પણ લગવાન ભક્તશોકુકે હતો. આજે એ જ ભાવે પૂછ છે: મોત્ર જોવા ભક્તો બહુ જ વિરલ થતાં જાય છે. લેખિકાનાં ઘણાં આ પ્રસંગે જોડીયાં હતાં. તેમણે આ પદના નજરે જોયેલ હતી.

ભારતીય સંસ્કૃતિનો એક આદર્શ—સેવા

ડૉ. બી. લોગી-દ્રાવ્ય નાનાલાલ પેઠ

માનવ સંસ્કૃતિના ઇતિહાસમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનું સ્થાન ઘણું જ ઊંચું છે. કારણકે એ સંસ્કૃતિ એકદેશી નથી, પણ સર્વદેશીય છે. એ સંસ્કૃતિએ જીવનનાં સઘળાં અંગોનો વિચાર કર્યો છે. જીવનવ્યવહારના જડ જગતનો વિચાર કરવા ઉપરાંત મનુષ્યજીવનના આધ્યાત્મિક વિકાસનો પણ તેણે વિચાર કર્યો છે. એ કારણે જ ભારતીય સંસ્કૃતિ તેજસ્વી છે. ભારતના દ્રાવિડોએ પોતાના અનુભવોને પુસ્તકોમાં ઉતાર્યા છે. એ સાહિત્યનું અવલોકન કરતાં જણાય છે તેમણે સમાજશાસ્ત્રમાં ધર્મ, નીતિ, ત્યાગ, સેવાપરાયણતા વગેરે આદર્શ સૂચવેલો જીવનમાં આચરવાનો ઓખ આપ્યો છે.

આ સઘળા આદર્શોમાં સેવાનો આદર્શ પણ ઘણો સુંદર છે. ભારતીય સંસ્કૃતિના આ આદર્શ પશ્ચિમને પણ મુગ્ધ બનાવ્યું છે. આદર્શ સેવાનો પ્રાથમિક જોએએ જીવનમાં ઉતારો છે એવા સેવકોને ધનસંપત્તિ, શારીરિક સુખ અને માન વગેરેની સ્પૃહા યત્નચિત્ત પણ હોતી નથી. પ્રાણીમાત્ર પર દયા રાખવાનો તેમનો સ્વભાવ જાની બાબ છે. સંયમૃતદિતે રતા:—એ કથન અનુસાર તેના દેયામાં પ્રાણીમાત્રના હિતને જ સ્થાન છે. સઘળાનું કલ્યાણ કેમ થાય, એ કલ્યાણ-કર્મમાં પોતે શું કરી શકે અને પોતાનો સમય એ કાર્યમાં વધુમાં વધુ કેમ પસાર થાય એજ જ વિચારો તેના મનમાં સર્વદા ધોળાયા જ કરે છે. સેવાનાં કઠિન માર્ગો તે આગળ વધે બાકી છે. એ માર્ગમાં લાલચો, સુરકેલીઓ, ઉપાધિઓ, ચિંતા વગેરે તેને ખૂબ હેરાન કરે છે. પણ તેનાથી આ સાચા સેવકો ડરતા નથી. નિષ્કામ ભાવે કર્મ કરતાં કરતાં તેમનું ચિત્ત શુદ્ધ થયેલ હોવાથી મમતા, આસક્તિ અને અહંકાર જેવી દુષ્ટ વૃત્તિઓ તેમના મનને અસર કરી શકતી નથી. એઓ નિશ્ચિત સુદિથી માને છે કે, જનસેવા એટલે જ જનાર્હનની સેવા. સેવાધર્મ ઘણો ટકજી છે. સેવા કરનાર વિભૂતિને યશ મળવાનો સંભવ ઘણો જોઈએ છે; પરંતુ તેમને યશની ગિલકુલ પરવા નથી. એઓ તો નિઃસ્પૃહ ભાવે પરમાત્મપ્રીત્યર્થે સેવા કર્યા કરે છે.

આજકાલ સેવાની ઘણી વાતો સમાજમાં સંભળાય છે. જાહેર સેવકોનાં બ્યાખ્યાનોમાં આ શબ્દનો ખૂબ ઉપયોગ થાય છે. સમાજની સેવા જરૂર થાય છે, પણ ભાવણોના પ્રમાણ-માં તો નહિ જ. એ ઉપરાંત ભારતના યજ્ઞ જાહેર સેવકોને જનતાની સેવા કરવામાં જિંદા સ્વાર્થ હોય છે. તક મળે તો તેઓ પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેતાં વૃક્તા નથી. આવા સેવકોમાં અપવાદ જરૂર હશે; પણ પૂતળ મહાત્માજી જેવા આદર્શ સંત-સેવકો કેટલા? સામાન્યતઃ તેઓમાં નિષ્કામ ભાવની ખામી દેખાય છે. જનતાની સેવા કરવી એ પવિત્ર કામ છે. એ એક પ્રકારનો યજ્ઞ છે. આવા પ્રકારનું યજ્ઞ-કાર્ય સ્વાર્થ, અપ્રમાણિકતા વગેરે દોષોથી દૂષિત ન થાય એ જેવાની આપણી સૌની દરજ છે. દરિદ્રનારાયણની સેવા કરવી એ જ સારી ઈશ્વરસેવા છે, એમ કહેવામાં ગિલકુલ અતિશયોક્તિ નથી. તપ વિના દાઈ એ જ સારી ઈશ્વરસેવા છે, એમ કહેવામાં ગિલકુલ અતિશયોક્તિ નથી. સંયમ અને ત્યાગ પણ સિદ્ધિ ન મળે, એ કારણે આદર્શ સેવકે તપસ્વી બનવું જ જોઈએ. સંયમ અને ત્યાગ જેવા સૂચવેલા સેવકને માટે ઘણા જરૂરી છે. મહાત્માજી જેવા સંત-સેવકોનાં જીવન તપા-

સીકું તો તરત માલમ પડશે કે તેઓ કેવું સંયમી, ત્યાગી અને પવિત્ર જીવન ગાળતા !
 સેવાનાં કાર્યને યજ્ઞ-કાર્ય સાથે સરખાવી જાનયોગી શ્રી ચંદુભાઈએક સ્થળે કહે-છે-કે :
 “યજ્ઞ કરવો, અને કરાવવો એટલે બીજાને યજ્ઞ કરવા પ્રેરવા એ બ્રાહ્મણોનું મુખ્ય કર્તવ્ય
 હતું. યજ્ઞકર્મ એટલે સેવાકર્મ. નિઃસ્વાર્થભાવે કરેલી સમાજની સેવા તે સાચો યજ્ઞ છે.
 એવા સાચા યાજ્ઞિકો એટલે સાચા સેવકો-એટલે જ સાચા બ્રાહ્મણો-બ્રાહ્મણો પોતાનું કર્તવ્ય
 મૂડી દેશે તો બીજાઓ તે લઈ લેશે. સમાજની સેવા તો થવી જ જોઈએ. પછી તે બ્રાહ્મણ
 કરે કે બીજા કોઈ કરે. જે સેવા કરશે તે પ્રતિષ્ઠા મેળવશે.”

(અધ્યાત્મ વાર્તાલાપ-પૃષ્ઠ ૪૫૬)

ભારતને આવા સાચા સમાજસેવકોની જરૂર છે. પરમકૃપાળુ પરમાત્મા-પિતાનાં
 આપણે સૌ સંતાનો છીએ, એ દારણે લાઈ લાઈની સેવા નહિ કરે તો-બીજા કોણ કરશે ?
 પરસ્પર સહકાર વિના કંઈ પ્રગતિ સાધી શકાય ? વેર, કુસંપ, વિશ્વકવગેરે અનિષ્ટોને
 દૂર કરી આપણે સૌ પર પ્રેમ રાખીએ તો આપણો વ્યવહાર કેવો સરળ બની જાય !
 વિશેષ ઉદાર દષ્ટિએ વિચાર કરશું તો જણાયે કે આત્મદષ્ટિએ આપણે સૌ આત્મ-
 સ્વરૂપ જ છીએ. પોતે જ પોતાની સેવા કરે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? અરે ! હૃદયસ્થ પરમાત્મા
 સર્વનાં હૃદયમાં વસે છે, એટલે આપણે સૌ નારાયણસ્વરૂપ જ છીએ. સેવા કરતાં કરતાં
 આપણી જીવનદષ્ટિ કેમશઃ વિશાળ બનતી જાય છે. આપણે સૌ ભાઈઓ છીએ એમ
 માનતાં માનતાં આપણે નારાયણસ્વરૂપ જ છીએ એવી એલેક લાવના દૃઢ શાંય છે. આ
 લાવનાથી થયેલ સેવા જનસમાજનું કલ્યાણ સાથે છે અને આપણા ચિત્તને નિર્મળ અને
 પ્રસન્ન બનાવે છે.

સેવાયજ્ઞથી નિર્મળ અને પ્રસન્ન બનેલું ચિત્ત આપણી આધ્યાત્મિક પ્રગતિમાં પૂર્ણ
 સહાયરૂપ બને છે. કોઈ પણ સ્વાર્થ વિના આપણે સેવા કરીએ તો સેવા આત્મોન્નતિનું
 એક સાધન બની જાય છે. આ સેવા-સાધન પરમાત્માને અપરોક્ષ સાક્ષાત્કાર પણ કરાવે
 છે. શ્રી રામચંદ્રજીનાં પરમ ભક્ત હનુમાનજીએ સેવાદારા જ શ્રી રામદરબારમાં શાંત
 સ્થાન મેળવ્યું છે. વિલીધણ અને સુગ્રીવ કરતાં પણ હનુમાનની સેવા કીમતી હતી, કારણ
 કે તેમાં સ્પૃહા ન હતી. જગજ્ઞની સીતાજીએ હીરાનો ગર્દુમૂલો હાર લેત આપવા માંડ્યો
 પણ હનુમાનજીએ તેને તોડી નાખી ફેંકી દીધો; કારણ કે એ હારમાં તેમને પોતાના ભક્ત-
 વત્સલ મર્યાદાપુરુષોત્તમ શ્રીરામ ભગવાનનાં દર્શન ન થયાં. રામનાંમંત્રિનાની વસ્તુ એમને
 નિર્સ્થક લાગી ! શ્રીરામે વરદાન માગવાનું કહેતાં હનુમાનજીએ માગ્યું કે—

માય ! મક્તિ તવ ભવિ જ્ઞાનપારણિ

દેહુ દયા કર શિવમનમારણિ

નિઃસ્વાર્થ સેવકને કનક કે દામિની કેમ આંછ શકે ? આવો સાચો સેવક બીજું
 માગે પણ શું ? પરમાત્માની અનપાયિની ભક્તિથી વિશેષ મહત્તર બીજી વસ્તુ પૃથ્વી પર
 કંઈ છે ? બન્યું છે આવા ભક્ત-સંત-સેવક હનુમાનને ! !

ભારત સ્વતંત્ર થયું ખરું; પણ ભારતીય યુવાનો આપણી સંસ્કૃતિએ બતાવેલાં સાચી સેવાના પાઠો ભૂલ્યા હોય એમ લાગે છે. સ્થળેસ્થળે તકનો લાભ લેનારા નગર પડે છે. આવાઓએ યાદ રાખવું જોઈએ કે, સેવા અને સહકાર વિના પોતાની તેમજ સમાજની પ્રગતિ અશક્ય છે. મનુષ્યમાં રહેલી નૈતિક ભાવનાની ઉપેક્ષા થશે તો મનુષ્યમાં રહેલા સહજ પશુભાવ પોતાનું જોર અજમાવી જશે. એ વિશે સહર્ષિ સ્વી-દ્રનાથ ટાગોર પોતાના "Nationalism" નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે :— "Each individual has his self-love. Therefore his brute instinct leads him to fight with others in the sole pursuit of his self instinct. But man has also his higher instincts of sympathy and mutual help. The people who are lacking in this higher moral power and who therefore cannot combine in fellowship with one another must perish or live in a state of degradation. Only those peoples have survived and achieved civilisation who have this spirit of co-operation strong in them. So we find that from the beginning of history men had to choose between fighting one another and combining, between serving their own interest or the common interest."

(Page 99)

આ કથનને દૂકમાં ભાવ આ પ્રમાણે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યને પોતાના સ્વાર્થ તરફ પ્રેમ હોય છે. તેથી પોતાની સ્વભાવિક પશુ-વૃત્તિને તાળે ધ્રષ્ટ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા માટે બીજાઓ સાથે તે લડે છે. પરંતુ આ સહજ વૃત્તિ ઉપરાંત મનુષ્યમાં સહાનુભૂતિ અને એક-બીજાને સહાયબૂત થવાની ઉચ્ચતર લાગણીઓ પણ રહેલી છે. જેઓ પ્રાતુભાવે રહી શકતાં નથી તેઓનો નાશ થાય છે અથવા તો તેઓને આધમ છવંન ગુજારવું પડે છે. જે પ્રજામાં સહકારની ભાવના દંઢ છે તે પ્રજાઓ જ કાયમ ટકી રહી છે અને તેમણે જ પ્રગતિ સાધી છે. વિગ્રહ કે એકસંખી પ્રેમાળ છવંન, પોતાની સ્વાર્થસાધના કે સર્વોદયની સાધના—આ જનનેમાંથી પસંદગી મનુષ્યે કરવાની રહી છે; ઇતિહાસના આરંભકાળથી આમ જ બનતું આવ્યું છે.

ભારતના યુવાન વર્ગે યાદ રાખવું જોઈએ કે સમાજના પાયા સત્ય, પ્રેમ, અહિંસા અને સેવા જેવા સફળશ્રેણી પર જ ટકે છે. એ પાયા જરા વધુ નબળા પડે તો સૌને સોગવું પડે. નીતિના સર્વમાન્ય સિદ્ધાન્તોને ભૂલી જઈશું તો હિંસા નબળો બનશે. પોતાના સ્વાર્થને ભૂલી જઈ નૈતિક ગળ સૌએ કેળવવાનું છે. સર્વશક્તી કાળના ચોક્કસ પ્રવાહમાં આપણી સંસ્કૃતિના આદર્શો વિલીન ન થઈ જાય એ જોવાનું કામ આપણું બધાનું છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ નીતિના સિદ્ધાન્તો પર નિર્ભર છે અને એ સાંસ્કૃતિક પ્રવાહને સહાં વહેતો રાખવો, વેગ આપવો અને આગળ વધવું એ કર્તવ્ય સ્વતંત્ર ભારતના યુવાનોનું છે. આદર્શ સેવાના પાઠોનો છવંનમાં અમલ થશે તો આ કાર્ય અધર્ નથી.

સંસારાસકતની ભક્તિ

અનુવાક: શ્રી જ્યંતીલાલ મંગળજી ઓજા.

વધારે વિષયભોગ મળે એ ઇચ્છાથી બદલે જીવન પુણ્યના કામો કરે છે, પણ દુઃખ, દારિદ્ર્ય કે શોકના પ્રસંગો આવ્યા પડતાં એ બધું ભૂલી જાય છે. પોષ્ટક આંગો દિવસ, રાધાકૃષ્ણ બોલે છે પરંતુ બિલાડી તેને પકડે છે કે તરત ભગવાનનું નામ છોડી પોતાની સાધારણ બોલી બોલવા માંડે છે. માટે જ કહ્યું છે. સંસારી જીવોને ઉપદેશ દેવો નિરર્થક છે, ગમે તેટલો ઉપદેશ મળે પણ એ તો જેવા છે તેવા ને તેવા જ રહેવાના. નીચે કમાન હોય એવી માદી ઉપર ખેસીએ, તો ન્યાસુધી તેના ઉપર, બેઠા હોઈએ ત્યાસુધી તે દયાયેલી રહે છે; પણ દયાણુ જાય કે તરત જ હતી તેમની તેમ. માયાસકત જીવનું પણ આનું જ છે. ન્યાસુધી કથાવાતાં સાંભળે, ત્યાસુધી ધાર્મિક ભાવ ખરે, પણ જેવા સંસારના વહેવારમાં પડ્યા કે તરત જ આ બધી ઉઘી પાતો જલી જવાના અને પાછા હતા તેના તે. બહીમાં પડ્યું હોય ત્યાસુધી લોડું લાલચોળ દેખાય છે, પણ બહાર નીકળ્યા પછી તરત જ કાળું પડી જાય છે. માયાબદ્ધ જીવો પણ ન્યાસુધી મંદિરમાં હોય અને સત્સંગ કરે ત્યાસુધી તેમનો ભક્તિભાવ ઉત્તરાર્ધ જાય છે. પણ જેવા બહાર આવ્યા કે બધું પલાયન. માંખી જેમ પર ઉપર ખેસે, અને ભગવાનને ધરવાના ભોગ ઉપર ખેસે; તેવી રીતે સંસારી જીવનું મન એક વાર, ધાર્મિક વિષયોનું ચિન્તન કરે, અને થોડી વાર કામિની-કામિનના વિચારોમાં પણ ફૂપી જાય. સંસારી જીવોનું મન છાણાના કીડા જેવું છે. છાણોના કીડા કામમ છાણમાં જ રહે છે, અને તેમાં તેને ઉલટી મળ પડે છે. ભૂલેલું ને કાઈ તેને ત્યાંથી ઉપાડી કમળ પર મૂકે, તો એની સુગંધને લક્ષ્મીને તે મરી જાય છે. સંસારી જીવો પણ સંસારના વિચારો અને કામનાઓની ગંદી હવા સિવાય રહી શકતા નથી. સંસારી જીવોનો ઈશ્વરનો ખ્યાલ કેવો હોય છે તે ખબર છે કે બાળકો ભેગા મળીને રમતમાં બોલતાં હોય છે એના જેવું. ઉદારગીયો કેટલીય વાર સમ

જાણે કહે, 'ભગવાનના સમી જનોઈના સમી. ગોદેશગીને આ રીતે સમ ખાતો સાંભળીને તેઓ એમ બોલતાં શીખ્યાં હોય છે. જગીયામાં ફેરવા ગયા હોઈએ ત્યારે કેટલીય વાર આપણે નોંધ્યો છીએ કે ફેરવા આવેલાંઓમાંથી કોઈકાઈ બાજુ માંથી સુંદર કુલ તોડી, હાથમાંની લાંબી ફેરવતા ફેરવતા ફૂલ ચંપતા જાય અને બોલતા જાય 'મદા! પરમાત્માએ કેવું સુંદર ફૂલ બનાવ્યું છે; સંસારી, લોકોનો ઈશ્વર સંબંધી ખ્યાલ વધુ તો એટલો જ હોય છે. તોપણ લોકો પર પાણીનું ટીપું નાખીએ એના જેવો ક્ષણિક એ ભાવ હોય છે. આવો ક્ષણિક ભાવ શું કામનો? ઈશ્વર માટે તલપાપડ થઈ જવું નોંધ્યો, દરિયામાં ખૂબ ઉડે ફૂંકી મારવી નોંધ્યો.

સંસારાસકત અને સાધના

કાઈ ખેડે તે આંગો દિવસ શેરડીનાં વાડાને પાણી પાડું. સાંજે જઈને જુવે તો એક ટીપું પાણી પણ શેરડીને પહોંચ્યું ન હતું. કેટલીક બાકારોઓમાં થઈને પાણી જમીનની અંદર ઊતરી ગયું હતું. હદયમાં તૃણ-વાસના ફૂપી રીતે બરી રાખીને જે ભક્ત ભગવાનની પ્રકૃતિ કરે છે, તેની આવી રિયત છે. બલેને તે રાજ સેવા-ભક્તિ કરતો હોય, છતાં તે જરા પણ આગળ વધતો નથી, આ કામ-વાસનાનાં કાળોમાં થઈને તેના ભક્તિપ્રવાહ બહાર નિરર્થક વહી જાય છે, અને આખી જીંદગીની ભક્તિસાધના પછી પણ બાઈ તે જોય છે ત્યાં ત્યાં. ખાત ધરતી વખતે મન દોડાદોડ થઈ કરે છે. માંખી કંદોઈની કુકાનની મીઠાઈ પર ખેસે છે; પણ જો મેલાની રોલ બરીને બંગી એ રરતેથી નીકળે તો તરત તેના પર જઈ ખેસે છે અને મીઠાઈનો સ્વાદ લેવો છોડી દે છે. એથી ઉલટું મધમાંખી તો ફૂલ ઉપર જ ખેસે છે, ગંદી ગ્યીએ તરફ નજર સુઢાં કરતી નથી. માંખી જેવા સંસારી જીવો વખતેવખતે થોડા સમય દેવી આનન્દનો ઉપભોગ કરે છે, પરંતુ તેઓની દુર્ગંધ મારતી સ્વાભાવિક વિષયલોહુપતા તેઓને દુનિષાધારીના ઉકરણ તરફ ખેંચી જાય છે. મોટા પરમહંસો તો હનેશાં ધ્યાનમય રહે છે અને બધા ઈશ્વરી પ્રેમનો રસ જ પીધો કરે છે.

૯ ને કાઢને જૂત વગરનું હોય તો મંત્રેથી રાઈ તેના પર છાંટવાથી જૂત ભાગી જાય છે, પણ ને જૂત એ રાઈમાં જ ભરાઈ બેઠું હોય તો પછી તે રાઈથી કાંઈ જૂત ભાગે? ને મન વડે 'ભગવાન' ધ્યાન કરવાનું છે તે મન જ ને સાંસારિક વિદ્યા રોથી બરેહું હોય, તો પછી એવા સંકેતો સાધન વડે ભગવાનની સાધના શી રીતે થઈ શકે?

૧૦ બીની દીવાસળી એકદમ સંગમતી નથી, ભલેને ગમે તેટલી ધસો. પરંતુ ને દીવાસળી સુટી હોય તો જરાક ધસવાથી સળગી બેઠે છે. સાચા ભક્તનું હૃદય સુટી દીવાસળી જેવું છે. 'ભગવાનનું' જરાક નામ લેવા કે તરત જ તેના અંતરમાં રહેલો ઈશ્વરપ્રેમ પ્રદીપ્ત થાય છે. દ્રવ્ય અને દ્રાવ્યના ચિંતનમાં, બીજાંયેશુ સંસારી જીવનું મન, બીની દીવાસળી જેમ જટલ બંધને પ્રત્યક્ષિત થતું નથી. ગમે તેટલી વાર તેને 'ભગવાનની ભક્તિ' કરવાનો ઉપદેશ આપીએ, પણ તેના હિલમાં દીવો થવાનો નહીં.

૧૧ બદ જીવમાં ભલેને જાની જેટલું જ્ઞાન અને શુદ્ધિ હોય, ભલેને તે યોગી જેવો તપસ્વી હોય, અને ઋષિમુનિઓ જેવો સંયમી હોય; છતાં પણ તેનો શક્તિપ્રવાહ અવગે રહેતો વહેતો હોવાથી, અને આ બધું 'ઈશ્વરપ્રણ' શુદ્ધિથી નહીં, પણ સાંસારિક માનપાનની લાલસાથી કરેલું હોવાથી, તેની બધી મહેનત ફોગટ જાય છે.

૧૨ મેલા ચરિત્રમાં સ્થૂનાં કિરણોનું પ્રતિબિંબ પડતું નથી; તે જ રીતે માયાના કંદારમાં પડેલા અને મનના મેલા લેકો કદી પણ પ્રભુનો પ્રકાશ કીટી શકતા નથી. તેથી પવિત્ર બને.

૧૩ ને દૂધમાં ખૂબ પ્રાણીનો ભેગ હોય. તો તેનો દૂધપાક કરતાં ખૂબ ઉકળવું પડે છે, અને વખત પણ ખૂબ લાગે છે. તેવી જ રીતે અશુભ અને અપવિત્ર વિચારોથી નિર્બળ થઈ એવા મનને શુદ્ધ, પવિત્ર અને સમર્થ બનાવવું હોય તો લાંબા સમય સુધી સખત મહેનત કરવી પડે છે.

૧૪ પ્રશ્ન—સંસારી જીવો ઈશ્વરની શોધમાં બધું ત્યાગી શકતા નથી, એમ કેમ? જવાબ—રંગભૂમિ પર આવેલો નટ ચોતે ધારણ

કરેલો વેશ શું એકદમ કાઢી નાખી શકે છે? સંસારી જીવોને પણ તેમને માટે કરેલો પાક ભગવવાનો હોય છે, અને યોગ્ય સમય થતાં તેઓ ચોતેનો બનાવરી વેશ ફેંકી દેશે.

૧૫ સંસારમાં સદંતર રમ્યોપરમ્યો રહેતો જીવ છાણના કીડા જેવો છે; એ કીડો જીવ છે પણ ત્યાં અને મેરે છે પણ ત્યાં જ. એથી વધારે જાણી રિયતિની એને કદવના જ નથી. આનાથી એકાદ આસક્ત જીવ ખડીમાં મીઠાઈ પર અને ધડીમાં પર પર બેસતી માખી જેવો છે. પરંતુ શુદ્ધ જીવ તો મધ સિવાય કદી પણ બીજું કાંઈ નહીં આપનાર મધમાખી જેવો છે.

૧૬ બદ જીવ મગરમગ્ગ જેવો છે. મગરમગ્ગના શરીર પર દયીઆરતા ગમે તેટલા ધા કરે. પણ તેને વાગતું નથી, તેને મારી નાખવો હોય તો તેના પેટ પર જ ધા કરવો ભેદ્યો. આ જ રીતે બદ જીવને પણ તમે ગમે તેટલો ઉપદેશ આપો, ચોતાની જાત. માટે તેનામાં ગમે તેટલી ધૂણી ઉત્પન્ન કરો, છતાં તેની આસક્તિના પદાર્થો તેની પાસેથી પડાવી દેશે નહીં, ત્યાંસુધી તેને ચોતાની ખરી રિયતિનું જ્ઞાન થશે નહીં.

૧૭ ભગવાનના પાદપદ્મનું ચરણ લેવાની ઝંમે તેટલી શિખામણ આપો, તો પણ માયાસક્ત જીવ તમારું કહેવું માંનશે નહીં. તેથી ખૂબ વિચાર કરો આવા જીવાત્માઓને આકર્ષવા માટે ગૌર અને નિતાઇએ (ભગવાન - ચૈતન્યદેવ અને નિતાઇ) એક સુદ્ધિ શોધી કાઢી તેઓ કહેતા; " આવો, આવો, ભગવાન નામ દેવો, તમને સ્વાદિષ્ટ ઓસામણ અને સુંદરીનું આનંદન મળશે. " આ એ વાતનું નામ સાંભળી મણા. તેમની મંડળીમાં ભગતા અને ભગવાનનું નામ લેતા; ધીમે ધીમે બધારે તેઓને દરિયામાથતો રસ લાગતો ત્યારે તેઓ નિત્યાનંદના કહેવાને અર્થ સમજતા. " સ્વાદિષ્ટ ઓસામણ (ખંખણી માટેર-ઝાલ) એટલે બીજું કાંઈ નહીં પણ ભગવાન માટેના પ્રેમનો અશુભ્રવાહ; અને સુંદરી એટલે પૃથ્વી, અને તેનું અલિંગન એટલે ભગવતપ્રેમમાં લોટ-પોટ થઈને જમીન પર પડતું તે.

[શ્રી રામમુનુની ઉપદેશ વાણીમાંથી]

પટ્ટસંપત્તિ સહિત ધનસંપત્તિની મહત્તા લેખક શ્રી લલિતભાઈ ઉપાન્યાસ

વ્યવહારના નિર્ભાર માટે મનુષ્યને ધનની જરૂર પડે છે, જેથી તેના માટે માનવીના મોટા ભાગે જેમાં પ્રવલણીત રહે છે. એમાં જે મનુષ્યો છૂપકપટ્ટ, અસત્ય, લોભ, આદિ અનોતિનો આશરો લે છે તેઓ વિપ્લવ ધનના ધણી હોવા છતાં અને જાહેરમાં સદ્ગુણો લેખાતા હોય તો પણ જગન્નિવંતના પરમેશ્વરના ચોર જ ગણાય છે. તેથી જ અનોતિનો માર્ગ સર્વેષ ધૃણાને ખાત્ર ગણેલો છે.

માનવજીવન એ નિર્ભરતાનો ઉત્પત્તિનું દર ગણાય છે. તેથી એ જીવનની અમૂલ્ય પલો સાધને વિસારી કેવળ સાધનરૂપ ગણાતાં ધન-દોલતની પાછળ વ્યતીત કરવી એ પોતાના આત્માને, જાણીજીલને અવનતિના માર્ગે લાઇ જવા જેવું છે. કારણ કે ધનસંપત્તિનો અપૂર સમ્રદ કરવાની લાલસા ગ્રાપવી એવું જ બીજું નામ લોભ છે. મનુષ્યની આધ્યાત્મિક પ્રગતિના વાટસરુ ગણતા વધુ મહાન દુઃખિદામ, ક્રોધ અને લોભ છે. તે પશીનો આ લોભ પણ હિતરુતુ છે એમાં કશી પણ શંકા નથી.

બહુધા દરેક મનુષ્ય જાણે છે કે આ વિશ્વમાં જે અનંત જીવાત્માઓ નિવરે છે તેમાં મનુષ્યદેહધારી જીવાત્મા સર્વોપરિ ગણાયો છે અને જ્યાં અધિકારીની જીવી કક્ષા પ્રમાણે તેના દિવસે કરવાનાં કાર્યો પણ જીવી કાર્ટિનાં જ છે. એ નિયમ પ્રમાણે મનુષ્યના જીવન દરમ્યાન તેને માટે કરવાનાં કાર્યોમાં પણ વિશ્વનિવંતાએ કેટલીક વિસિષ્ટતા રાખેલી છે. આ સિદ્ધાંત ધર્મશાસ્ત્ર પુરુષોનાં જીવનચરિત્રોથી જાણી શકાય છે. પશુપક્ષીઓનો જીવનવ્યવહાર લોભ, આહાર, ઝેર અને મૈયુન એ ચતુર્વિધ પ્રકારનાં વર્તણૂકમાં આજીવિકા પૂરતો જ મર્યાદિત હોય છે. તેટલો જ વ્યવહાર જો મનુષ્ય પણ આચરે તો પશી, મેનવરેકની મહત્તા ક્યાં રહી!

પ્રજુએ મનુષ્યને બીજા જીવાત્માઓના રક્ષક નીમી તેનામાં સ્વતંત્ર, સહાયરની અપેક્ષા રાખેલી છે. જીતાનું વાક્ય છે કે "મારામાં મન રાખ, મારો ભક્ત થા, મારે નિમિત્ત મૃત કર, મને નમસ્કાર કર, એટલે મારામાં પરાયણ મધ આત્માને મારી રહ્યો નેહીને તું અને જ ખામીક." (ગીતા ૬-૩૪). આમાં સહાયરની

પરંપરા રહેલી છે. તેના પાલન વડે જ મનુષ્યની સર્વોપરિતા અંકજ્યેલી છે. અને તેના વિશુદ્ધ આચારનું પાલન કરવું તેને જ પટ્ટસંપત્તિનો સમ્રદ કહેવાય છે. એ પટ્ટસંપત્તિ અથવા સહાયરને જ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ગીતામાં દૈવી સંપત્તિરૂપે વર્ણવેલો છે.

મનુષ્યને જીવનવ્યવહારના સાધનો માટે જે ધનસંપત્તિની આવશ્યકતા હોય છે. તેવી જોરીને આંતરિક ઉત્પત્તિનાં સાધનો માટે આ પટ્ટસંપત્તિની પંચ અંતિ આવશ્યકતા રહેલી છે. વ્યવહારનું રચન આંતરિક નીતિની અપેક્ષાએ જોયું હોવાથી ચિહ્નજનોને ધનસંપત્તિથી કમાણી કરતાં પટ્ટસંપત્તિની કમાણી વધુ કામગીરી ગણાય છે. એવું ખાસ રહસ્ય જોવું છે કે ધનસંપત્તિ નીતિ અને અનોતિ અથવા મરજ અને અધર્મ એમ બે પ્રકારના માર્ગથી મેળવી શકાય છે. પણ પટ્ટસંપત્તિ તે કેવળ ધર્મ-નીતિના જ માર્ગદારા મેળવી શકાય છે. આ એની ખાસ વિસિષ્ટતા છે. જગતમાં જેઓ મહાન પુરુષો તરીકે પ્રખ્યાત, ચરેલા છે તેઓમાં બહુધા આ પટ્ટસંપત્તિવાન મનુષ્યોનો જ સમાવેશ થાયેલો છે. અથવા તો એ પટ્ટસંપત્તિસહિત ધનસંપત્તિવાનોની કાર્ટિકયાએ ગવાતી હોય છે. પણ કેવળ ધનસંપત્તિવાન મનુષ્યોની મહાપુરુષ તરીકે કહી પણ ગણવા નથી થયેલી એમ ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. આને કેવળ ધનસંપત્તિનો સમ્રદ નિષિદ્ધ હોવાના પ્રમાણ રૂપે લેખી શકાય છે.

નીતિના રાહથી મેળવેલી ધનસંપત્તિથી કોટુખિ અને સામાન્ય વ્યવહારનાં કાર્યો સરળતા, સતિ, આનંદાસ્થાસ અને નિવિદ્યે વધુ ભગ છે એવો અનુભવ અનેકને થયેલો હોય છે. નીતિમય ક્રિયાનો આ એક અપરોક્ષ લાભ ગણાય છે. તથા રાષ્ટ્રદૃઢિત કે લોભપરોક્ષી સહાયો કરવા માટે ઉદારતાથી દાત આપવાની અંતરમાં રુદ્રેશ્વર થતી હોવાથી તે સહાયોદારા સ્વર્ગ-વૈકુંઠે આદિ અપ્રત્યક્ષ લોભનું પુરુષ પણ મેળવી શકાય છે. એ બીજો પરાયણ લાભ છે. એટલે આનો અર્થ એ થયો કે પટ્ટસંપત્તિ સહિત ધનસંપત્તિ મેળવાનાર મનુષ્ય આ લોભ અને જયોક એમ બન્ને પ્રકારનું હિત સોધી શકે છે

પદ્મસંપત્તિ વિનાની ધનસંપત્તિ બહુધા અધર્મ કે અનીતિના માર્ગથી જ મેળવેલી હોય છે જેથી તેવી ધનસંપત્તિવાળા હજારો અને લાખોના માલિકો આપણી આસપાસ સ્વચ્છ હેઠળ મોજમજા ઉઘાવતા નજરે પડે છે. એટલું જ નહિ પણ તેઓ ખીબા નિર્દોષ મનુષ્યો અને જીવોને કુંભના કારણરૂપ થતા હોય છે. મરણ પછી તેમની ધનસંપત્તિ બ્યાનીત્વા જ પડી રહે છે, કાષ્ટ પણ પ્રેરકારી કાર્યોમાં તેમની કમાણીનો સ્વરૂપ અંશ પણ પોતાના હાથથી આપી જવાની તેમની દિવ્ય નમો ચાલતી. અંતમાં પરદરતે ગયેલી તેવી સંપત્તિની કુદરેપોય થયાના ધણા દાખલા મળી આવે છે.

અગવાન શ્રીકૃષ્ણે એવા મનુષ્યોનો આરંભ અને અંત દર્શાવતા કહ્યું છે કે:—“આજ મેં આ મેળવ્યું, હવે આ મને રથ પૂરા કરીશ, આટલું ધન મારી પાસે છે, વળી શહે આટલું ખીચું માફ થશે; આ સત્તુને તો માર્થો, ખીબાને મારીશ; હું સર્વસંપત્તિ છું, ભોગી છું, સિદ્ધ છું, બળવાન છું, સુખી છું, હું શ્રીમંત છું, મારા જેવો ખીબો કોણ છે? હું યજ્ઞ કરીશ દાન દર્શ, આનંદ માણીશ; એમ અઘાનથી મૂક થયેલા માને છે અને અનેક કમણીઓમાં પંડી મોહનગમાં કૃષાષ્ટ વિષયભોગમાં મસ્ત થયેલા એવા તે લોકો અર્પણ નરકમાં પડે છે.” (ગીતા. ૧૧-૧૩-૧૪)

ધનની હમેશાં દાન, ભોગ અને નાશ-આ ત્રણ પૈકી એક ગતિ થાય જ છે. તેમાં સંતોજન મનુષ્યો સાવધતાથી પહેલી ગતિ માટે સ્વકમાણીનો સફરપોય કરી લે છે. પૂણ નહીં તેો અમુક અંશે પણ જનહિતાયે દાન આપનારની ધનસંપત્તિનો સ્પૂળ અંશ આ લોકોમાં અનેક જીવાત્માઓને ઉપયોગી બનવાથી તેઓ કદમાણ્ય પ્રદ આપિ મેળવે છે અને દાનના રમ્યતિચિત્તો જીવંત રહેવા સુધી કાંતિ અને સંપ્રેરણા તે દાનદાતાને વગતરરે મળતા રહે છે. આ સિવાય ધનનો સફ્રમ અંશ તો હવયશ્ચરિયે તે દાતાને દરતમાં જ મળતો હોવાથી અસ્વચ્છ રીતે તેના સફ્રમ દેહના-ભાવિ કમાણીનો માર્ગ મોકળો થતો જાય છે. તેથી જ કહ્યું છે કે “યદ દાન અને તપ વિવેકીને પણ પાવન કરનારા છે. (ગીતા ૧૮-૫) આ મુખ્ય રહેત્યે, કેટલાક પુણ્યવાન ધનિઓને મળે કોતરેલું હોવાથી તેઓ ઉદાર દાતા તરીકે

જીવન જીવીને આ લોકમાં મુપય મેળવી, મરણ પ પછુ આત્માની જીવં ગતિ સંપાદન કરે છે.

આમ જેટલી ધનસંપત્તિનો સફરપોય થયો હે તેટલી જ કમાણી, સાચી કમાણીરે કરે છે. અન્ય મુમત્વથી માની લીધેલી ખીબા કમાણી, પ્રત્યેક મનુષ્ય તેના મરણકાળે અને તે પછી પણ, બપંકર બાર થાય છે. એમાં ખીલકુંલ શંકા નેતુ નથી, કારણ પદ્મસંપત્તિથી રહિત ધનસંપત્તિ મેળવવા માટે અને પ્રકારનાં નિષિદ્ધ કાર્યો કરાએલા હોય છે જેથી, તે જવાબ વિશ્વનિવૃત્તાને દરેક મનુષ્યે આપેલા જ છે. આ જગતના પ્રત્યેક ધર્મની દૃઢ માન્યતા એટલું જ નહિ પણ એવો અટલ સિદ્ધાંત છે કે સારા-ખો, કર્મના ભોગથી કાષ્ટ પણ મનુષ્ય છડી શકેના નથી.

પદ્મસંપત્તિથી રહિત ધનસંપત્તિના સંમાહર્ષ રિચિતિનો વિચાર કરતાં જણારી કે જેમની પાસે ધન સંપત્તિ નથી હોતી તેમને દાન-પુણ્ય કરવાનું કેમજ થાય છે, પણ ન્યારે સાદસ, કૌણસ કે પૂર્વ પુણ્યના ભોગથી તેઓ ધનસંપત્તિના માલિક અને ત્યારે, તેમની એ ઉચ્ચ ભાવના કાદળ-જગત્ત અદક થઈ જાય છે. અને તેને બદલે તેમનામાં બદલા મમતા, લોભ, પમંડ, કબ્બા, વેર, વિલાસિતા અં કંજુસાઈ આદિ કુસિત ભાવનાઓ ધૂસી જાય છે પરિણામે એવી અધર્મથી ઉપાનિત કરેલી ધનસંપત્તિ તેમનાં આત્માને અવનતિના માર્ગે પરાણે ધસડી જાય છે. આનું મુખ્ય કારણ પદ્મસંપત્તિનો અભાવ છે.

હવે ધનસંપત્તિથી રહિત પદ્મસંપત્તિના સંમાહર્ષ પરિચિતિનો વિચાર કરીશ તો જણારી કે ધર્મપાપણ રહેતું એ દેવીસંપત્તિવાનું, જીવનસત્ત છે. અને પદ્મસંપત્તિનું અચારણ ધર્મનિષ્ઠ થવાના પરચિતાર હોવાથી એવા મનુષ્યો કનિયોના વપયભોગે જ જગતના સુર વૈભવના પદાથીનો કોણપૂત નથી સમતા. તેઓ એ દિશામાં “યદ્ગજાઘાગસંદુષ્ટ-ને સદજ મલેકુ” હોય તેથી સંદુષ્ટ રહે છે” (ગીતા ૪-૨૨) આ નીતિને અનુસરનારને માટે અન્યથા પણ કહેવાયું છે કે

“જાધિન મજ્જન મોપવન ઝોર-રતનધન ખાન;”
જે રખવે સંતાપ-ધન સમ ધન ધૂલી સમાન.
તેઓ આતરિક સદુચ્ચુને જ ધન સમજે છે, અને એ મુત ધન-પદ્મસંપત્તિને સમઘવાની જ નીવડતા

રાખે છે. પ્રતિપક્ષે જીવનવ્યવહારમાં પણ કાઈનું અસ્થિત ન થાય તે માટે સંચેત રહે છે. પોતાના તથા આશ્રિત અને પાડોશી જનોના કલ્યાણ માટે તન-મનથી પવિત્ર રહીને પ્રત્યેક ક્રિયા લોક-કલ્યાણની ભાવનાથી કરી નિમલ્ભાની ઉચિત રાખે છે. નીતિથી મેળવેલા શોધક ધનથી પણ પોતાનો વ્યવહાર કરકસરથી નિભાવે છે. એટલું જ નહિ પણ તેમાંથી પ પોષકોર માટે અથ્થ અંશ દાન આપવાનું નથી ચૂકતા. આમ પોતાના જીવનને કૃતાર્થ કરી ઈશ્વરની કૃપા માટે પાઠ માને છે અને અંતમાં આશ્વત સુખરૂપ પરમ પદને પ્રાપ્ત કરે છે.

આમ આ પદસંપત્તિરૂપ દિવ્ય ધન નવ પ્રકારની લૌકિક ધનસંપત્તિ કરતાં અતિ શ્રેષ્ઠ છે એમ સિદ્ધ થઈ શક્યું છે. ભગવાન કૃષ્ણે કહ્યું પણ છે કે "દૈવી સંપદ વિમોક્ષાય નિબંધાપાસુરીમતા" અર્થાત્ દૈવી સંપદ મોક્ષ આપનારી અને આસુરી સંપદ બંધનમાં નાખનારી મનાઈ છે." (ગીતા ૧૧-૫)

લૌકિક ધનસંપત્તિના નવ પ્રકારો આ પ્રમાણે શાસ્ત્રોમાં જુદા છે. (૧) દ્રવ્ય, (૨) ભૂમિ, (૩) ધરુ, (૪) પત્ની, (૫) મિત્ર, (૬) અનાજ, (૭) પૈસા, (૮) દાસ-દાસી.

હવે પદસંપત્તિ શું છે એ વિશે સુક્ષિપ્ત વિચાર કરવાનું બાકી રહે છે. પદ એટલે છ અને સંપત્તિ એટલે એકથી વધુ. અથવા આખા કંઈક સમગ્રજીવન દોષત. (૧) સમ-મનમાં કાઈ પણ કુવિચારો ઉપર તેમને મક્કમતાથી હકામી દુષ્ટ વિચારોમાં મન નોડવું તે. (૨) સમ-પાંચ જ્ઞાનન્દ્રિયો અને પાંચ કર્મે દિવ્યોત્તમ નીતિધર્મના માર્ગે વ્યવહાર કરવો તે. (૩) અહમ-સંત અને શાસ્ત્રોનાં મોધ-વાક્યોમાં શંકા ન રાખવી તે. (૪) સમાધાન-ચિત્તની શક્તિની અવ્યથતા દૂર કરવી તે. (૫) ઉપરતિ- (અને જ ઉપદ્રવ કે ઉપદ્રામ પણ કહેવાય છે.) રિપવના ઉપ-બોળમાં દોષદષ્ટિ રાખી ત્યાગભાવ ધરવો તે. (૬) તિતિદાસ- (અને જ તપ પણ કહેવાય છે) ટાક-તકો, બ્રુષ-તરસ, માન-અપમાનને સહન કરી સંદાગારનું પાલન કરવું તે.

પદસંપત્તિનો આ દૂર્ઘ્ન વ્યાખ્યા છે. એના પાંચન વિનાનો કાઈ સત્ધર્મી નથી ગણાતો. એ સિદ્ધાંત વિનાનો કાઈ ધર્મ નથી મનાતો. જે એને નિત્ય વ્યવહારમાં આચરે છે તે અનંત આત્મસુખ મેળવી જીવનમુક્ત બનવાના ફળને મેળવે છે અને અનેકને ચાંતિનો માર્ગ દર્શક બની મહાપુરુષ તરીકે કૃતિદાસમાં અમરતા પ્રાપ્ત કરી જાય છે. હરિ એ તત્સત.

ક્રિ

અમુક નિર્ણય પર આવવા માટે કાઈએ ઉતાવળિયાં ચલું નહિ. તેણે પોતાની આજીવિય સારી રીતે તપાસવી નોંધવું, અને અમુક નિર્ણય ઉપર આવવાથી કેવા સંભોગો ને મુશ્કેલીઓ જાણી યોગ્ય તે બાબત લક્ષમાં લઈને, તેમનો બેટો કરવા સંપૂર્ણ રીતે લાયક થવું પડશે. મારા નિર્ણય સ્વરૂપ કું પૂછું રીતે સમજાવે છું. કું છવટની નિર્ણય પર આવ્યો છું, અને મને તે બાબતમાં જાણે સંદેહ અને ભય નથી, એવી તેની ખાતરી થવી નોંધવું. આવી રીતે સન-તેવર યામ તો, જે નિર્ણય ઉપર આવવું છે તેમાંથી કદી સ્વસામર્થ નથી, અને તે નિર્ણયની મદદથી દરકાષ મેનુષ્ય, યોગ્ય સમયે, પોતાનો દડ સંકલ્પ પાર પાડી શકશે.

ઉતાવળિયાં નિર્ણયો નિષ્ફળ નીચડે છે. જે કાંઈ આવી પડે તે સહન કરવા મનને મજબૂત બનાવવું નોંધવું.

ઉત્તમ માર્ગે જવા નિર્ણય કયો કે તરત જ માથામાં બળા કંસોડી કરવા માટે છે. વધુ ઉચ્ચ અને ઉમદા જીવન માળવાના નિર્ણય ઉપર મનુષ્ય આવે છે ત્યારે તેમના આગમાં માથા દેવી એવા પ્રસેદાઓ-લાક્ષ્યો અને મુશ્કેલીઓ લાવી દે છે કે. શું કરવું એ અચ્છ નથી; એ સ્થિતિ તેમનાથી સહેવાતી નથી, અને આ કારણને લીધે ધણા મેનુષ્યોએ પોતાનો નિર્ણય જતો કર્યો છે, એવું આપણે જાણીએ.

ભગવાનનાં નામ, રૂપ અને કર્મ

(ગતારક પૃષ્ઠ ૧૬૧ થી ચાલુ)

દશમ સ્કંધમાં ભગવાનનાં જે ચરિત્રો આપવામાં આવે છે તેને નિરોધધીલા કહે છે. નિરોધ એટલે કિંતિથી અથવા પ્રેમથી ભગવાનની સાથે એકતા પામીને મહાનથી જીવ ભગવાનથી જુદો પડી જાય છે અને જીવ તેનામાં સંસાર સંબંધી અને અનાત્મા પ્રાપ્ત થઈને વૃત્તિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. એવી વૃત્તિઓનો નિરોધ કર્યા વગર ભગવાન સાથે એકતા થઈ શકતી થી તેથી નિરોધ માટે યોગદર્શનમાં ધ્યાન ઉપાધિ તાલેલા છે અને તે ગયા પ્રકરણમાં આવેલા છે.

કવિત દ્વારા નિરોધ સારી રીતે યાદ થઈ છે તે બાળ-તુ' સ્પષ્ટ થયું ન દશમ સ્કંધમાં આવેલું છે. દશમ સ્કંધની રૂપાત્મક ભગવાને પૂતનાને મારી' અને ચક્રાધાર અને જ્વાલતને મારી પોતાનું અધ્યયન બતાવ્યું, એવી રીતે પ્રગ્ભાષીઓનું આવરણ દૂર થવા લાગ્યું. જેની સત્યથી આવરણ દૂર થાય છે, અને માયાનાં વિધિનો પરાલભ થાય તેનું નામ, તેના શુભ અને તેનાં ચરિત્ર વધારે સ્ત્રાવણની લક્ષ્યોને સતત ધ્યાન રહ્યા કરે છે. પણ મુરુ વગર અસંખ્ય સમજી શકતા નથી, તેથી હવે મર્ગાચાર્ય રૂપી જે લક્ષ્યોને ભગવાનનાં નામ, શુભ, કર્મ વગેરે કહેવા માટે નંદરામજીને ત્યાં આવે છે.

નામ, રૂપ અને કર્મ એ માયાનાં છે, તેમાં ધણા પ્રાણી-પક્ષી જાય છે. તેમને એવી માયામાંથી બહાર કાઢી માટે ભગવાનનાં નામ, રૂપ અને કર્મ આપવાં તેમજ જીવન ઉપર પડી ગયેલા માણસ જેમ જીવનનો આધાર લઈને બેઠે છે તેમ નામ-રૂપની માયામાં પડી ગયેલ જીવ પોતાના ધર્મદેવનાં નામ, રૂપ અને કર્મનો આધાર લઈને પોતાની પ્રકૃતિ કરી લે છે.

યાદીવાળાં કુળપુરોહિત મર્ગાચાર્ય નંદજીની પાસે પ્રાર્થનામાં આવે છે. નંદજીએ તેમનું વિષ્ણુશ્રદ્ધિથી જન ક્યું. અને પૂછ્યું કે મારું આપની શી સેવા રીતે આપ જેવા આત્મામાં શુભોત્તો અમારા જેવા હૃદયોના કંથ્યાણને માટે જોઈ રહે છે. આપને તો

કાળનું યાન છે, આપ બ્રહ્મવેદોત્તમા શ્રેષ્ઠ છો, માટે આપ મારા આ બાળકોનું નામસંસ્કરણ કરો. મર્ગાચાર્યે કહ્યું કે "હું મુકુટગતો આચાર્ય છું, તેથી ને હું તમારા પુત્રનો સંસ્કાર કરીશ તો લોક જીવે દેવકીજીનો પુત્ર માનશે. વળી કંસને ખબર છે કે દેવકીજીનો આમો પુત્ર સ્ત્રી ધંધ શકે નહિ, તેથી ને તેને આ બાળકની ખબર પડી જાય તો તે તેને મારવાનો ઉપાય કરશે." નંદરાયે કહ્યું: "એમ હોય તો તમે એકાંતમાં માત્ર સ્વસ્થિતામન કરી તેમનો દ્વિગતીય સંસ્કાર માત્ર કરો." આ પ્રમાણે એકાંતમાં શુભાવધી મર્ગાચાર્યે બાળકોના નામસંસ્કરણ કર્યા અને નંદરાયજી યશોરાજ વગેરેને કહ્યું કે:-

"આ રાહિણીનો પુત્ર પોતાના યુગોથી સ્વચ્છતાને રમાડશે. તેથી તેનું નામ રામ રાખેલ છે. બાળની અધિકૃતાથી તેને કોઈ બલબદ્ધ કહેશે અને તે યાદીમાં સંપ કરાવશે તેથી કોઈ તેને સંકેપણ પણ કહેશે.

અને જે બીજા પુત્ર હાસમાં કૃષ્ણવર્ણ જેવા લાગે છે તે તેમના રૂપ ઉપરથી કૃષ્ણ કહેવાશે. તે એક વખત વસુદેવને ત્યાં જન્મ્યા હતા તેથી તે વાસુદેવ પણ કહેવાશે. વળી:-

યદ્દનિ સન્નિ નામાનિ રૂપાણિ ચ મુતસ્ય સે ।

ગુણકર્મનુરૂપાણિ સામ્યદં વેદ નો જનાઃ ૧૦-૮-૧૫

અર્થ-શુભ અને કર્મ પ્રમાણે તમારા આ બાળકનાં ધણાં નામ અને રૂપ છે, તે બધાં હું જાણું છું, બીજા સાધારણ માણસો તે જાણતા નથી."

આદી મર્મિત લખે શુભ એમ જણાવે જન્મતાં નેટલાં નામ અને નેટલાં રૂપ છે તે બધાં ભગવાનનાં જ છે, કારણ કે (સત્ય) એકની જ છે. માયામાં રહેલા માણસો બુદ્ધિ અને જ્ઞાન-સત્તા જેમ સ્વપ્નમાં માની બેસે છે તેમ જન્મતમાં પણ માની બેસે છે. સ્વપ્નમાં જેમ પોતાના આત્માનું જ્ઞાન રાખતા નથી તેમ જન્મતમાં પણ જ્ઞાન રાખતા નથી, તેથી મર્ગાચાર્ય કહે છે કે:-

एष वः श्रेय व्याधास्यन्दोषमो कुलनन्दनः ।

अनेन सर्वदुर्गाणि यूयमजरतरिव्यथ ॥

૧૦-૮-૧૬

અર્થ-આ બાળક તમારું કલ્યાણ કરશે અને ગોપ-ગોપીઓને આનંદ આપશે. તેની સહાયતાથી તમે દુસ્તર વિપત્તિઓ સહજમાં ઓળંગી શકશો.

આત્માના યશ્આતના અનુભવને પણ બાળપણ કહી શકાય છે, તે વખતે આનંદ આવે છે અને તેમાં ચિત્તની એકાગ્રતા થાય તો ધણી મુશ્કેલીઓ દૂર થાય છે. એ ભગવાનને અનુમદ્દ કહેવાય છે. ગર્ભાધ્યાય કહે છે કે “આ બાળક પૂર્વકાળમાં પાપીઓની પીડા દૂર કરી સાધુઓનું રક્ષણ કર્યું હતું.” જે માણસ એના ઉપર પ્રેમ કરે છે તેને કોઈ શત્રુ દ્વારા શકતા નથી. જેઓને વિષ્ણુની રક્ષા મળે છે તેમને અમુકે છતી શકતા નથી. માટે

તસ્માન્નન્દામજ્જેડયં તે નારાયણસંવો ગુણૈઃ ।

શ્રિયા કૌર્ભવાનુભાવેન ગોપાયત્વ સમાહિતઃ ॥

૧૦-૮-૧૬

અર્થ-તમારો આ બાળક ગુણ, કીર્તિ અને પ્રભાવમાં સાક્ષાત્ શ્રીનારાયણની સમાન છે. તમે સાવધાનતાપૂર્વક તેની રક્ષા કરજો. (ગોપાયત્વ)

આ શ્લોકમાં નીચે પ્રમાણે ૩ બાળત ૨૫૪ થાય છે:-

૧. શ્રીકૃષ્ણ એ નારાયણનું સ્વરૂપ છે.
૨. તેનો સાક્ષાત્કાર પોતાના હૃદયમાં જેને થાય તેણે તેમાં નિષ્ઠા કરીને તે ભાવનું રક્ષણ કરવું નોંધ્યો. એવી દયા પ્રાપ્ત કરવાની હિંચાવાળાને ગો-પ ગો-પી કહે છે. ગો એટલે આત્મચાન. તેની રક્ષા કરીને રિયતપ્રવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાની જેની ઇચ્છા હોય તે ગોપ કહેવાય છે. તેમાં વિનિયો આવે તો કહે છે કે:-
૩. સમાહિતઃ એટલે ધણે વખત સમાધિસ્થામાં રહીને આત્મભાવની રક્ષા કરવી. ઉપાધિ વધારે હોય ત્યારે એવા ભાવની રક્ષા યથા શકી નથી. કારણકે એ બાળકની ટેવ એવી હતી કે કોઈ કોઈ વાર તે વાહનમાં પૂંઠ પકડી લેતા હતા અને વાહનની સાથે ધસાતા હતા. પ્રવૃત્તિ પુલ્કે: (૧૦-૮-૨૪) એનો અર્થ એ પ્રમાણે સમજવો કે સંસારના વ્યવહારમાં ધણીવાર માણસોની અંદર પશુના જેવી

વૃત્તિઓ ભ્રમત થાય છે અને તેની પાછળ આત્મા પણ ધસાય છે. વૃત્તિસારૂપ્યમિતરજ્ઞ યોમ સ્વર્માં લખેલું છે કે. ન્યારે વૃત્તિનો નિરોધ થાય ત્યારે દયા સ્વરૂપમાં રહે છે અને નિરોધ ન થાય ત્યારે દિવિ ભવે ધમ્ભ થાય છે. યશોદાજી અને રાહિણીને પણ એવી મુશ્કેલી ધણીવાર આવતી હતી. તે જાણવું માટે શુકેવલ કહે છે કે:-

શૂન્નચગ્નિર્દ્રહૂચસિજઞ્ઞિજઞ્ઞકળકેમ્યઃ

ક્રોધાવરાત્તિચક્રો સ્વસૃતો નિપેદ્યુર્મ ।

ગૃહાપિ કર્તુમપિ યત્ર ન ત્વજનન્દ્રો

શોકાત આપતુરલં મનસોડનવરણમ્ ॥

૧૦-૮-૨૧

અર્થ-ન્યારે માતા જશોદા અને રાહિણી પોતાના મુખ બાળકોની રમત વખતે ગાય, બળદ વગેરે પશુઓથી અગ્નિથી, કૂતરાં વગેરે દાંતપાળી પ્રાણીથી અને તલવાં વગેરે હથિયારોથી, જળ, પહો અને કાંઠાથી ભયભરમ ધ્યાન રાખવું અને (અર્ત) કામ પણ કરવું એ બંને સાથે કરી શકતી નહોતી ત્યારે તેમનું ચિત્ત બહુ ઉદ્વિગ્ન રહેતું હતું. એટલે બચ્ચારનું દૈત્યાવંશાણું કામ કરવું અને અદૈત્યાવંશી શ્રીકૃષ્ણનું રક્ષણ કરવું એ સંકેત રમાં બહુ જ મુશ્કેલ કામ છે. તેથી અધિમુનિએ આશ્રમની પદ્ધતિ ગોપેય છે. એટલે ગૃહસ્થાશ્રમની પછી વાનપ્રસ્થ આશ્રમમાં અથવા સંન્યાસ-આશ્રમમાં જવું નોંધ્યો. એ નવા આશ્રમમાં પશુના જેવી વૃત્તિઓ વિન્ય કરી શકતી નથી. દાહના ફાળમાં ધણું માણસોને વ્યવહાર અને પરમાર્થ સાથે કરવાની ઇચ્છા થાય છે. ન્યાસિથી વ્યવહાર ગમતો હોય ત્યાંસુધી વ્યવહારમાં વિશેષ લાગતો નથી પણ ન્યારે આત્મસાક્ષાત્કારની ઇચ્છા થાય અને તે વ્યવહાર દ્વારા પૂરી ન થાય ત્યારે વ્યવહારમાં વિશેષ લાગે છે. તેથી પ્રહલાદે બાપનું કહેવું માન્યું નહિ, (વચીપણે ભાઈની આસી માની નહિ, બહિ રાગએ ગુરુનું કહેવું માન્યું નહિ. હલ્લે કુંડળ ઓડ્યું, મીઠું આપ્યું નાન્ય ઓડ્યું અને શ્રી અરવિંદ કીરેસનું પ્રજ્ઞ પદ ઓડ્યું. અસત્ પ્રજ્ઞી તત્તરમૃતિને ભૂલતાં કે જે પરોક્ષાત્મી નજર આગળ રોજ સંકુલ ભગવાન દર્શન હતા તો પણ તેને વિશેષ નડતો હતો, તો આજ કાલ સંસારની ભાવનામાં મસ્ત થયેલ માણસોને આત્મ

સાક્ષાત્કાર શી રીતે થઈ શકે તેથી અભ્યાસ અને વૈરાગ્યની જરૂર છે, પણ જેને સંસાર મીઠો લાગતો હોય તેનામાં વૈરાગ્ય શી રીતે આવે ? તેથી ભગવાન સંસારમાં વિદ્યો નાખે છે અને સંસારી માણસોનાં સુખનાં મટલા ફોડે છે, એવી લીલા ભગવાન કરે નહિ અને સંસારમાં વિદ્યો નાખે નહિ તો સંસારી માણસો ભગવાન તરફ વળે નહિ, તેથી હિંદુઓના રાત્ર્ય પછી મુસલમાનોનાં રાત્ર્ય આભ્યાં મુગલ વંશનાં રાત્ર્યોના સુખનાં માટલાં શિવાજી અને અંગ્રેજો દ્વારા ભાંગ્યાં અને અંગ્રેજોનાં માટલાં મહાત્મા ગાંધીજીએ ભાંગ્યાં. હજી કાશ્મીરનું માટલું ખાકી છે. કાશ્મીરના સૌન્દર્યનું સુખ ધણીએ લીધું છે. તે માટલું ઠીક રાખ્યા માટે ધણા પ્રયત્ન થાય છે પણ તે ભાંગશે એવું લાગે છે. તે કોણ ભાંગશે તે જોવાનું છે, ગમે તે પરિણામ આવે પણ સંસારમાં જેઓ સુખ માની બેસે છે તેમના સુખનાં માટલાં ભાંગવાનું કામ ભગવાને આગળના વખતમાં કરેલ છે અને હવે પણ કરી ખતાવે છે. ભગવાન એવું ન કરે તો ભક્તોનો નિરોધ થાય નહિ અને માણસો આગળ વધી શકે નહિ.

ગોપીઓ જશોદાજી પાસે ફરીવાર કરવા આવે છે અને કહે છે કે “તાશો આ કનેશે બહુ ખટપટી છે, ગાયોને ફોદવાને વખત થાય તે વખતે વાણગને છોડી દે છે, તે વખતે અમે દુધો આપીએ તો દસે છે. કોષ્ટકાર દહીં-દૂધ ચોરીને ખાય છે અને વાંદરાને બેઠેલી આપે છે. વાંદરા ન ખાઈ શકે તો માટલાં ફોડી નાખે છે અને કોષ્ટ વસ્તુ ન મળે તો બાળકોને રૂબાળીને ભાખી નવ્ય છે. [૧૦-૮-૨૬]

એટલે ન્યારે જ્ઞાનનો વખત થાય ત્યારે વૃત્તિઓને છોડી મૂકે છે. એવી વૃત્તિઓ કેમ આવી તો પોતાને જ હસતું આવે છે. દુઃખેન નામની અમેરીકાની ગોપી કહે છે કે તેમને એવી બીક લાગે છે કે તેમનાં માટલાં ફરીઆવાળા ભાંગી નાખશે. બીજા દેશોને પણ એવી બીક લાગે છે. અમેરીકાવાળા પોતાના સુખનાં માટલાં ગ્રીયા મેક્સનમાં રાખે તો ત્યાં વિમાનની બીક લાગે છે. ઈલાહ અને ફરીઆને પણ પોતાના સુખનાં માટલાં ભાંગી જશે એવી બીક લાગે છે. પાકિસ્તાન અને હિંદની પણ એવી દયા છે. જશોદાજીએ ગોપીઓને કહ્યું કે, ત્યારે તમે દૂધ-દહીંનાં માટલાં અધારમાં રાખો. ગોપીઓ કહે કે શી કુંજી કોસ્તુભ મણિ વગેરે

પહેરેલ હોવાથી તેના પ્રકારથી અધારમાં પણ પ્રકાર થઈ નવ્ય છે. હાલના કાળમાં ફેડીઓથી અને ન્યુસ-પેપરોથી અને ભગવાનના સી. આઈ. ડી. માણસો મારફત બધી દર્શકત પ્રચલ થઈ નવ્ય છે. તેથી બંધા દેશો, ગોપીઓની માફક ચિંતામાં પડી ગયા છે. ભગવાન દરેક વખતે સંસારમાંથી કાંઈક ચોરીને લઈ જવાની શક્તિ રાખે છે કે જેથી સંસારી માણસો પોતાના સંસારમાં મુગ્ધ થઈ નવ્ય નહિ. મ. ગાંધીજીને પણ છેલ્લી વખતે સ્વચંદ્રનું એવું ૧૫ દેખાણ કે તેમને રાત્ર્યનો મોહ જતો રહ્યો અને વધારે જીવવાની તેમની ઇચ્છા રહી નહિ. સંસારમાં કોષ્ટની ઇચ્છા પૂરી થતી નથી. જો સંસારી માણસોની ઇચ્છા પૂરી થાય તો કોષ્ટ ભગવાન તરફ વળે જ નહિ. તેથી સંસારમાં વિદ્યોનાની જરૂર છે. દૈતવાણું જીવન એ અસુશાના જેવું જીવન છે. પણ હાલના કાળમાં અદૈતવાણું જીવન કોણ સમજાવે ? અને લોકોને સાચે માર્ગે કોણ બાળે ? વળી રસ્તામાં કંસના સેવકો સીનેમા, ન્યુસપેપર, સદા-શિશુજી, ફેડીઓ, સાંમાજિક તત્ત્વો વગેરે એટલા બધા પડ્યા છે કે માણસોની ચિત્તવૃત્તિ બહુ જ અચળ રહે છે અને ગ્રામ્ય એટલે સોનનું રક્ષણ થઈ શકતું નથી. ગોપીઓના ધનનાં માટલાં ફોડીને ભાગવાન સિદ્ધ કરી આપે છે કે જેઓને સંસારનું સુખ જોઈએ છે તેઓ આત્મતાન મેળવી શકશે નહિ અને સોનનું રક્ષણ કરી શકશે નહિ. ચુલ્હીકાની રીકામાં આ પ્રસંગ ઉપર એક સાથે વિશેષ પ્રુલાસો એ કરેલ છે કે ભગવાન કહે છે કે મારા જન્મ પહેલાંથી જ બધાં ધર મારા જ છે. મેં દહીં-દૂધ લેવાનું કામ કહ્યું છે તે ચોરી નથી. ચોર તો ગોપીઓ છે કે જે પોતાનું માનિને ચોર બને છે. ભગવાનને બધું પોતાનું છે તેથી તે ચોર થઈ શકે નહિ.

હાલના કાળમાં સાય-સની શોધોથી હિન્દિયોના સુખ માટે વધારે સંગઠક મળી છે. ખાસ કરીને સીનેમામાં પાંચે હિન્દિયોનાં સુખ મળે છે તેથી તે માણસોને બહુ આકર્ષણ કરે છે. જે બધી કંસની સેના છે, જે બાળતરી માણસને ખખર પડતી નથી. તુણાવર્ત એવી ધૂળ લગાડે છે કે કોષ્ટ પોતાને કે બીજાને જોગબી શકતા નથી. કેટલાક માણસો એમ માને છે કે ભગવાને પોતે જ મારા રચી છે તો અમે શા માટે તેના ભોગ ન કરીએ ? ભગવાને સીનેમા, ફેડીઓ, વિમાન, વગેરે

ખનામાં તો તેનો ઉપયોગ કરવામાં શી હરકત છે. માયામાં સત્તા હોય કે ન હોય પણ તે ભગવાનની માયા છે. ભગવાનના સ્વરૂપમાં દેખાય છે. તો તે વાત સાચી છે કે નહિ તે બાબતનો ખુલાસો હવે શુકદેવજી પરીક્ષિત રાખને આપે છે.

માટેશમાં રાખેલું સુખ એટલે શરીરનું સુખ. એવું સુખ ભગવાનની અંદર નથી. ભગવાન અખંડ વસ્તુ છે. તેની અંદર સંસાર રહે પણ સંસારનું સુખ રહે નહિ. એ બાબત ધ્યાનને સમજાતી નથી. એક દિવસ બલરામજી વગેરે ગોપ-બાલક રમતા હતા. તે વખતે તેમણે જશોદાજીને કહ્યું કે “શ્રીકૃષ્ણે માટી ખાધી છે.” એ સાંભળી જશોદાજીને ખુબ ક્રોધ થયો અને કનેશને કહ્યું કે “અરે નટખટ ! તેં એકાન્તમાં રવી શા માટે માટી ખાધી ? ને, બીજા બાળકો અને તારા ભાઈ બલરામ તે બાબતની સાક્ષી પૂરે છે. શું ધરમાં ખાવાનું એણે છે ?” એનો અર્થ એમ છે કે આત્મા પાસે આત્માનું સ્વયં સુખ છે, તે છોડી આત્માએ અનાત્માનું (માટીનું) સુખ શા માટે લીધું ? ઘણા માણસોના મનમાં પણ એવો પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે કે જે પોતે સત્-ચિદ્-આનંદ-સ્વરૂપ છે તે માયાના સુખમાં કેમ લોકાલો ?

શ્રીકૃષ્ણે જવાબ આપ્યો કે મેં માટી ખાધી નથી. આત્મા સદા અસંગ છે. માત્ર અજ્ઞાનથી બીજા માણસો ખોટીખોટી વાતો કરે છે. બલરામનાં વિરહ ધર્મ રહી શકતા નથી. ભગવતનાં સુખ-દુઃખ સ્વપ્નમાં જતાં રહે છે. તેથી તે આત્માના ધર્મ નથી. વસ્તુમાં જે કોઈ વખત દેખાય અને કોઈ વખત ન દેખાય તે તે વસ્તુનો ધર્મ નથી. ભગવત અવશ્યામાં આત્મામાં સંસાર દેખાય અને નિદ્રામાં સંસાર ન દેખાય તો તે આત્માનો ધર્મ નથી. છતાં ભગવતનાં પ્રમાણથી ભગવત જગતમાં અનેક પ્રકારનાં રૂપ દેખાય છે અથવા આ બાબતનો બીજો અર્થ એમ પણ થઈ શકે કે શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે મારાથી જુદું હોય એવું મેં કંઈ લીધું નથી. બન્ને રીતે અદ્વિતભાવ સિદ્ધ થાય છે. બંધુ એક સત્તામાં રહેલું છે તે વાત હવે નીચે પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણના જવાબથી સિદ્ધ થાય છે:-

શ્રીકૃષ્ણ પશોદાજીને કહે છે કે મેં માટી ખાધી નથી, બીજા માણસો ખોટું બોલે છે છતાં તેની ખાતી કરવી હોય તો મારું સુખ ને. જશોદાજી કહે છે; “ને એવી

વાત હોય તો તારું સુખ ખોલ.” એ સાંભળી જશોદાજી માણસના બાળકનું રૂપ ધારણ કર્યું હતું, તે અખંડ એકચ્છેદન ભગવાને પોતાનું સુખ ખુલ્લું કર્યું. તે વખતે:-

સાન્તત્ર-દદશે વિચં જગત્સ્થાસ્તુ ચ સં દિશઃ ।

સાદિદ્વીપાન્ધિમ્ભૂકોલં સંવાયનોન્નુતારકમ ॥

(૧૦-૮-૩૭)

અર્થ-જશોદાજીએ સંપૂર્ણ મરામર જગત, આકાશ, દિશા, પર્વત, દ્વીપ અને સમુદ્ર સહિત સંપૂર્ણ જ્વોત્ક, વાયુ, અગ્નિ ચંદ્રમા અને તારાગણ સહિત બધાં જ્યોતિ મંડળ, તથા જળ, તેજ, પવન આદિના વગેરે પંચભૂત, વૈશ્વરિક અહંકારના કાર્ય ઉદ્દિષ્ટોના અધિષ્ઠાતા દેવ અને રાજસ અહંકારનાં કાર્યભૂત મન, ઉદ્દિષ્ટો, તન્મત્રા; તામસ અહંકારનાં કાર્યભૂત પંચતન્મત્રા અને તથા શુદ્ધ બાળકના સુખમાં જોવા, આ પ્રમાણે જીવ, કાળ, સ્વભાવ, કર્મ, આશય અને વિભિન્ન શરીરોના કારણે રૂપ વિચિત્ર બેદનાણું આ સંપૂર્ણ વિશ્વ અને પોતા સંહિત સમસ્ત વ્રજગંડગને પુત્રના નાના મુખમાં જોઈ પશોદાજીને નીચે પ્રમાણે માટી સંકા ધર્મ:-

કિં સ્વનં દત્તદુત દેવમાયા કિંવામરીયો ચત્તુર્દિગોદઃ ।

અથો મનુષ્યૈઃ ગમામંકરયયઃ કલ્હોનોત્તિકચામયોગમ્ ॥

(૧૦-૮-૪૦)

અર્થ-આ કાંઈ સ્વપ્ન છે કે ભગવાનની માયા છે, અથવા મારી શુદ્ધિમાં કોઈ ભ્રમ થઈ ગયો છે, અથવા મારા આ બાલકમાં કોઈ જન્મથી કેળવણિ આવી છે તે બાબત ખબર પડતી નથી.

જેમ ભગવાનનાં નામ અનંત છે તેમ ભગવાનનાં રૂપ પણ અનંત છે. તે બધો માયાનો દેખાવ છે. તેમાં સત્તા ધ્વજની છે અને કિંવા માયાની છે. માયામાં સત્તા નથી તેથી બધું ભગવાન કરે છે એમ વેળાવ, સંપ્રદાયમાં માનેલ છે. મહાકારત વખતે અણૂંને પણ ભગવાને ખાલી માયા બતાવી હતી, અહરજીને જુદા પ્રકારની બતાવી હતી. સુદામાજીને એક મિનીટની કુબકીમાં ૩૦ વર્ષનો અનુભવ થયો હતો. જશોદાજી કહે છે કે જે સ્વરૂપ ચિંત, મન, વાણી અને કર્મથી બરાબર બાણી કાઢતું નથી, જેમાં આ જગત સ્થિત છે તથા જે

ઈ દિશોના અધિષ્ઠાતા અને સુદ્ધિના પ્રેરક દ્વારા આવી પ્રતીતિ થાય છે તે અચિન્ત્યશક્તિ પરમપદને હું પ્રણામ કરું છું. “આ હું છું, આ મારા પતિ છે, આ મારા પુત્ર છે, હું પ્રજારાજ નંદીની સંપૂર્ણ સંપત્તિની શ્વામિની-ધર્મપત્ની છું તથા સમસ્ત ગોપ-ગોષ્ઠી અને ગો-ધન મારે જ આધીન છે” એવું જેની માધાધી મને લાગ્યા કરે છે તે ભગવાન મારી એકમાત્ર મતિ છે.

આંહી માયાનું સ્વરૂપ બહુ સ્પષ્ટ કરેલ છે, હું અને મારું એ માયાનાં મુખ્ય અંગ છે. તેનાથી જીવ યોતાને બાંધીતો નથી, અને ક્ષયિતે પણ બાંધીતો નથી. ન્યારે આત્મજ્ઞાન થાય છે ત્યારે એમ લાગે છે કે એ બધું એક સત્તાને આધારે રહેલું છે. એવું જ્ઞાન ધરાવનારને યથા લાગ્યું ત્યારે ભગવાને વૈશ્વકો વ્યતનોઽનાયાં પુનરેહમર્થો વિશુઃ ।

(૧૦-૮-૪૨)

ભગવાન વિશુએ પુનરેહમર્થો વૈશ્વકી માયા દેહાવી, તેથી જ્ઞાતાદાહ તત્ત્વ તે વિશ્વસ્વરૂપ બૃહદી શર્વા, પુનરે જોનામાં લાઇ લીધા અને પ્રેમથી આશ્વિંગન આપ્યું. શ્રેણી વેદ, ઉપનિષદ, સાંખ્ય, યોગ અને ભક્તો જેના સ્વયં થાય છે તે હરિને જ્ઞાતાદાહ પુન મનના લાગ્યા. આંહી વૈશ્વકી માયાનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે. વિશ્વ જગતને રિયતિ આપે છે. એવી રિયતિ વગર કાકા, મામા કે પિતા-પુત્રના સમ્બંધ યદ્ય શકે નહિ. જેને વિશ્વરૂપ દેખાય તેનામાં ભેદ જતો રહે છે. તેથી પિતા પુત્ર વગેરે સંબંધ જોવામાં આવતા નથી પણ વૈશ્વકી માયા સમ્બંધને સાચા મનાવે

છે. એ પણ માયા જ છે. જે માત્ર ભગવાનને જ ધારણે જમ્ય છે તે જ તે માયા તરીકે શકે છે. યોગયાસિદ્ધમાં ગાંધી બ્રાહ્મણને એક મિનીટની (જળમાં) ડૂબાડીમાં ૭૦ વર્ષનો જે અનુભવ થયો, તેનું કારણ વિશ્વને ન્યારે ગાંધીએ પૂછ્યું ત્યારે વિશ્વએ જવાબ આપ્યો કે એ મારી મર્યાદા હતી. સ્વપ્નમાં સિયરતા નથી જતાં ન્યારે તે વખતે ત્યાં સિયરતા લાગે છે તે પણ વૈશ્વકી માયાનું સ્વરૂપ છે. વૈશ્વકી માયા જીવની શક્તિથી જીતી શકતી નથી તેથી સ્વપ્ન વખતે સ્વપ્નની બ્રહ્મની ખચર પછી નથી, તેથી ભગવાનના અનુમદની જરૂર પડે છે અને એવો અનુમદ મેળવવા માટે જીવની ધરણાગતિની જરૂર પડે છે. સર જેમ્સ-જી-જી કહે છે કે When the individual time and Space are welded together, the individual seems to fall out altogether, the constituents are subjective but the product is objective. એટલે ન્યારે જોનાર આશ્વિંગના દેશ-કાળ ભેદા કરવામાં આવે છે અને જીવ દેશકાળની દૃષ્ટિમાં આવે છે. ત્યારે જોડી દેશ ઉત્પન્ન થાય છે તેમાં એક ભાતનું દૃશ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે વખતે હું તું મારું તારું જેવી માયા ઉત્પન્ન થયા લાગે છે. દેશ-કાળની દૃદમાંથી નીકળતું હોય તો જીવની ધરણાગતિ માટે હું અને મારું હોયતું જોઈએ. એ કામ પ્રેમનું અર્થ છે તે દેવે પછીની લીલામાં બતાવેલી. ચલે પ્રેમનું થોડું દૃશ્ય પણ ઉભરાઈને દોળાવા લાગ્યું એટલા પ્રેમમાં જ્ઞાતાદાહ ભગવાનને ધાવતા હોય કે એ સંસારનો મમતામાં બહુ આસક્તિ બતાવે છે. દેવે પછી શુદ્ધેચ ૬ મા અધ્યાયમાં તેનો વધારે પ્રુદાસો કર્યો.

૫

પૂર્ણજ્ઞાન મલેયી છેવટે દેહભાવ પર વિન્ય મેળવાય છે. એ વિન્ય જોયો સંપૂર્ણ હોય છે, મનમાં પાપ સંબંધી જરાપણ વિચાર કે ભાવ યથા પામતો નથી. કારણ પાપનું પૂર્ણ સ્વરૂપ-તેના મનમાં અંકુર દેહવાની યાત્રાતથી તે છેવટના તેજ કર્મ ને પરિણામ સુધી સારી રીતે સમજાય છે ત્યારે, તેને (પાપને) જીવનમાં મોઢું સ્થાન મળતું નથી, અને તેનો સદાકાળ ત્યાગ કરવામાં આવે છે. તે પછી મન ચાંત થાય છે. તે યુગ્મયુગા મનમાં બીજા જીના અનુચિત વર્તનથી દુઃખ થતું નથી, કે અપકર કરવા તે પ્રેક્ષતા નથી. તે આનંદી ચાંત ને-તાની થયો છે. તે પ્રેમરૂપ થયો હોય છે અને તેના રેવરમાં આનંદ પ્રવર્તી રહ્યો હોય છે. દેહભાવ ઉપર પૂર્ણ વિન્ય-રિયતિ તે આ છે.

મનુષ્યો યોતાના પાપકર્મને દૂર કરી યજ્ઞ નથી તેનું કારણ એ છે કે, તેઓ જોડેથી શુદ્ધિ આવતી કરે છે. તેઓ પ્રથમની ચાર ભૂમિકામાંથી પસાર થયા સિવાય, સમર્થન એટલે જોડાની છેલ્લી ભૂમિકામાં એકદમ જવા મળે છે. વાડીવાળો-આગવાન તેના જોડાની આકરી ને દેગવણી થ્યાં સિવાય તેમને સારા રજા ભાગે એવી ક્ષમ્બ રાખે તેના જેવા તે મનુષ્યો હોય છે ।

રામકથાને રસિયોં

મૂળ હિન્દી લેખક: શ્રી. 'ચક્ર'

અનુવાદક: શ્રી. 'સુભાષ'

દૂસરી રતિ મમ કથાપ્રસંગ ।

‘ચત્રો, ચાર રસ્તા આગળથી નીકળીએ !’ બગલાની પાંખ જેવું સફેદ ખીસ અને ફિષ જેવી ઊંજળી પોતી પહેરેલા એક સિપાઈએ, ફરજ પર જઈ રહેલા ખીજ સિપાઈ સાથીદારને કહ્યું. ‘ચમુ પાનવાળાની ઢુકાને પાન ખાધને જાણે !’ રસ્તામાં વાત કરનાર વ્યક્તિની જરૂર હોવાથી તે આ પ્રમાણે આગ્રહ કરી રહ્યો હતો.

‘આજે મોડું થઈ ગયું છે.’ પોતાના ઉપરી અમલદારના ઢુકમના પાલન અર્થે તે જણી તેનાથી છૂટો પડ્યા છત્તો હતો. ‘પાન પછી ખાઈ લઈશું, અમારે ખાસ જરૂર નથી.’ બીનજરૂરી વાતોથી તે દંડાળી ગયો હતો.

‘એ મિનિટમાં શું ખાટું-મોટું થઈ જવાનું છે ?’ પહેલા મિત્રે બીજાને હાથ પકડી કહ્યું, ‘અરે, હજી તો નવ પથ્રુ વામ્યા નથી; ફરજ પર હસ વાગે હાજર થવાનું છે. પાંચ-સાત મિનિટ વધારે જરૂર એ કે બીજું !’ પેલાને આગ્રહ દુરાગ્રહ બની ગયો હતો.

‘આજ રારીર નરમ છે.’ સાથે જ તેના મનમાં દંડક-યજ્ઞ ગયું હતું. શરીર સાણું-તાણું હોવા છતાં કોણ ગળે કેમ તેવું મન બેચેન બની ગયું હતું. ચિંતાનું કોઈ ખાસ કારણ પણ નહોતું. એકલા રસ્તા રામને શી ઉપાધિ હોય ? ‘જઈને ફરજ પર હાજર થવા છલિં છું. માટે આજે વધુ આગ્રહ ન કરો તો મોટી મહેરબાની. તેણે હાથ ઊઠાવીને પોતાના રસ્તે આશ્વસ માંધું.’

‘રામજી મંદિરમાં આજે રામાયણની કથા રાખી છે.’ રોકવાની નવી યુક્તિ અજમાવીને પેલાએ કહ્યું. બીજું કંઈ નહિ તો હતુમાનજીમાં ફર્સન તો કરતો જા ! તેણે પોતાને અસલી ફરિદો વ્યક્ત કરી.

‘લઘા, ફર્સન કરવાની કોણ ના પાડે ? પથ્રુ વાંત એવી છે કે મને આવેલો બેઠને બધા ઉપરાઉપરી આગ્રહ કરવા હાગરી ને પરિણામે મોડું થઈ જશે.’ અંદરની તીવ્ર ઉત્કંઠાને કારણે તેણે મનને કર્તવ્યના મારગે સ્થિર રાખ્યું.

‘તું ત્યાં બેસીય નહિ. હું તારાવતી બધાને પરિસ્થિતિ સમજાવી દઈશ, ફર્સન કરીને. ખાસખાસ આજે જાણે.’ પહેલાને આગ્રહ અનંત હતો. લાવતું ભોજન મળ્યા પછી હેયું ક્યાં મુઠી હાથ રહે ? ચોઈ, આનાકાની પછી તેણે ન છુટકે મિત્રની ફરખાસ્ત મંજૂર કરી અને બંનેએ રામજીમંદિરને રસ્તે પગ ભારીને આશ્વસ માંધું.

[૨]

તપાવેલા સોનાના જેવી કંતિવાળું શરીર, અમૃતના કપારા સમી મોટી અણીવાળી આંખો, પોપટની ચાંચ જેવું મુંદર નાક, આદિમક તેજશ્વી ચમકતું વિશાળ કપાળ અને લીંછુ ફરે એવો બરાવદાર મુઠો—આટલી વિશેષતાઓ તેનમાં પહેલી જ નજરે તરી આવતી હતી. આટલું જાણે એણે હોય તેમ તેના કંઠમાં અદ્ભુત ગીતો કહી હતી. છુલ્લું અવાજ ને ગંબીર સ્વર કોને આકર્ષી શકતો નથી ? આસપાસના મહોલ્લામાં તેના વિના રામાયણનો રંગ નહોતો જામતો. મદમસ્ત હાથીની જેમ ડોકતો ડોકતો તે કયા લક્ષ્યકારતો અને તેના પડપા તરીકે શ્રોતાવર્ગ પથ્રુ ડોલી ઊઠતો જે પોતે નાચે એ બીજાને કેમ ન નચાવે ?

સવાર-સાંજ મળીને લગભગ દોઢેક કલાકે કરીને તે દુધથી ભરેલો મોટો લોટો ગટગટાવી જતો. દિવસમાં એકથી વધુ વાર રસોઈ કરવાની ઝંઝટ નહોતી; તે પથ્રુ મોઈ મોઈ દિવસ જ આદાણ હોવાને લીધે, અંધારામાં ચાર-પાંચ દિવસ તો લુતાના લાવિક ભકતો તરફથી તેને પ્રસાદ માટે આમંત્રણ વ્યૂત મળતું. તેના મિલનસાર સ્વભાવે તેમજ મુખપુર કે તેને સામાન્ય સિપાઈ રહેલા દીધા નહોતા. મહોલ્લામાં તે મોંઘના કોમ થતો તો કોઈ તેના કોમ થતો. શાંત, ભાઈ વિગેરે સંબંધો પણ સંપાદિ ગયા હતા.

તેને આગળ પાછળ મોઈ હતું નહિ. આગળ ધરાળ નાંક પાછળ ઉઘાળ નહિ માં-બાપનો એકનો એક બંધાસોળે દીધો હતો. તેમના અવસાન બાદ તે પોષિ સ્ત્રી ભરતીમાં દુઃખ થઈ ગયો. ધેર બેઠાં ખાપ શું ? મહેલુલ નહિ લક્ષ્મીની જાણ તો જમ થઈ ચૂકી હતી.

દેવે અલી નિરાત હતી. સારંસાર ખાતુ અંતે જે કંઈ બચે તેનાથી સાધુ-સંતોની સેવા કરવી. માલ-માલ પ્રસંગની તેણે કાંઈ દિવસ ચિંતા કરી નથી. ભક્તિય માટે પૈસા ભેગા કરવામાં તેને પ્રયત્ન પરનો અવિશ્વાસ દેખાતો.

તેને બીજી કંઈ બચન નહોતું, અલબત્ત દૂધ યા બદામને બચન કહેતું હોય તે કહી શકાય કલ્પસર્માં બે વખત, બોજન કરતો અને વાંકડિયા વાળ માટે સુગંધીદાર તેલ પણ રાખતો. બીજા સાથીદારોની જેમ તેણે પણ પેલિસના પરવાના સમી નાનકડી ઘડકી રાખી હતી. પરંતુ તેને લઈને બહાર ભાગ્યે જ નીકળતો હતો.

ફરજ પડી થયા પછી બોજનાદિ કાર્યથી પરવામાં પછી તે ભાગ્યે જ ઘેર મળતો, ધરથી અંધો માધવ દૂર રામજીનું મંત્રિ છે, ત્યાં રામનંદ સમપ્રદાયના એક વૈષ્ણવ રહે છે. બહારથી આવતા સાધુ-સંતો પણ ત્યાં જ અડા લગાવતા તે પણ આખો દિવસ ત્યાં જ રહેતો. મહારાજ રામાયણ વાંચતા અને તે જોઈચિતે સાંભળતો. ને ત્યાં તે નજર ન પડે તો નકકી માનવું કે બીજો કંઈ સ્થળે કયા સાંભળવા ગયો હશે.

ક્યાનું તેને બચન હતું 'કથા' એ તેને મન થાક ઉતારવાનું સાધન હતું. કોઈ કથાકાર ન હોય તો તે તેનું સ્થાન લઈને કથા કરવા બેસી જતો. હૈયાનો ભાવ તે દાસ હાલવતો, રામાયણનો ગમે તેવા છટાદાર કથાકાર પણ તેની તોલે આવતા અસમર્થ ગણાતો. પરંતુ ને કોઈ કથાકાર હાજર હોય તે ગમે તેટલી આધારૂટ કરવા છતાં પણ તે કથા કરવા તૈયાર ન થતો. કહેવા કરતાં સાંભળવામાં તેને વિશેષ આનંદ આવતો.

જોમાસાના દિવસમાં જ્યારે ધરની બહાર નીકળતું અચકમ જાણુય ત્યારે તે પોતાની રામાયણ ખોલીને વાંચવા બેસી જતો. તેનાં આંસુઓથી બીજાને પુસ્તક ખરાબ બની શકું છે.

[૩]

“પધારો, બધારો, રમણભાઈ અને બધાં તો નિરાશ થઈ ગયાં હતાં અને વિચારમાં પડી ગયાં હતાં કે આને આપ નંદિ બાવી શકો” એક માણસે બેસવા માટે કહ્યું હતી આપંતાં કહ્યું.

વચ્ચે બેઠો મંડળી રહેજ આવી ખસી ગઈ. એક વ્યક્તિ બેસી રોકે એટલી જગ્યા થઈ ગઈ એક મંધવી (પુસ્તક પ્રકાશની ધોડી) પર રામાયણનું પુસ્તક મૂકવામાં આવ્યું. બધા કાન ધરને રમણભાઈ કથાકારની સામે ટાંચી રહ્યા હતા. એમને બીજું કંઈ કામ હશે કે કેમ એ વિચારવાની તેમને ધરસાં નહોતી. ગરજવાનને કહી અકકલ હોય છે ખરી!

“માઈ! હું તો હતુમાનજીનાં દર્શન કરવા આવ્યો હતો, મારે વખતસર નોકરીમાં હાજર થવાનું છે. નોકરીને સમય થઈ ગયો હોવાથી હું આપ સોની રજા લઉં છું.” એ ધર્મસંકટમાં પ્રકાશ ગયો હતો. હૃદયમાં હા-નાનો વિકલ્પ ફરતો હતો. હૃદય કહેતું હતું કે અહીં જ બેસી ભજો થવાનું હશે તે યશો, કર્તવ્ય એથી જીવડું જ કહી રહું છું.

“એ તો આવવાની જ ના પાડતા હતા, મહા મુશીબતે સમજાવીને હું લાઈ આવ્યો છું.” સાથે આવેલા મિત્રે કહ્યું જ્યારે બધા લોકોનો આગ્રહ હતો બે-પાંચ મિનિટ કંઈ લાભ આપે.” હતું તો ફક્ત સવાનવ જ વાગ્યા છે ઘડિયાળ બતાવીને પેશાએ કહ્યું.

‘ફક્ત એક જ ચોપાઈ કહેલો.’ બીજાએ એ દાસ પકડીને આગ્રહ-અનુરોધ કરવા માંડ્યો. બધાંના અતિ આગ્રહને માન આપીને તેમને જીવડું પડ્યું. તે પોતાના મનને મનાવીને આત્મચત વિચારવા લાગ્યા. ‘એક ચોપાઈ સમજાવીને રસ્તે પડીશું. એમાં થી વાર લાગવાની છે? વળી, કચેરી પણ અહીંથી ક્યાં દૂર છે?’ હૃદય બેસવાની તરફેણમાં હતું, કર્તવ્ય તેની વિરુદ્ધમાં હતું. પહેલાનો વિજય થયો, બીજાની દાર થઈ. તમામ તક-વિત્તોના અંત આવ્યો.

દોલકની યથોચિત યાપ અને શ્રીકૃષ્ણના તાલબદ્ધ રજુકરમાં માનવ-માનસનાં સૂતેલાં દેવાં નામવા લાગ્યાં. શ્રોતા અને વક્તા બંને સર્પની જેમ ડોલી રહ્યા હતા. સમધૂર સંગીતના સૂરો દરદર સુધી વણુમાં વહેતા થયા હતા, ક્યાની હવા બધાંમાં મઈ હતી. દોલક વગાડનારનાં કપડાં પરસેવાથી રેશ્મીલ થઈ રહ્યાં હતાં. અને યાનારનાં કપાળ પરથી પ્રતેવ-બિંદુઓ ટપટપી રહ્યાં હતાં.

રમણભાઈ રામાયણના આજીવન અવસરો હતો. લઈલેવ જતખી રામયણ તેમને મેડે હતો. અંધારા

‘ત્યારે શું મારી ટ્યૂટી વખતે હાંદમણ નહોતો ?’
‘તમે તેની પહેલાં આવી ગયા હતા ?’ રમણભાઈ કંઈ
સમજી ન શક્યા.

‘જઈને ઘેર સર્કી જાઓ, તમારું મગજ આજે
કેમણે નથી લાગતું ?’ મિત્રાર્થમાં મનમાં ફરી ગયું કે
જરૂર આનું ભેજું ચસકયું છે, થોડી વાર રહીને બોલ્યોઃ
‘અરે, વાહ, ભાઈ ! વાહ, તમારી ટ્યૂટી વખતે તમે ન
હો તો બીજે કોણે હોય ?’

‘મરીબ માથુસની મસ્કરી શું કામ કરો છો ! તમે
કોની પાસેથી ચાન્ડ સંભાળી લીધો છો ?’ પોતાને
બતાવે છે એવી માન્યતાથી રમણભાઈ પૂછ્યું.

‘તમારી પાસેથી, વિશ્વાસ ન બેસતો હોય તો જોઈ
લો; આ રહ્યા તમારા જ હાથના અડધા !’ આશ્ચર્ય
અને શયપૂર્વક તેણે રજિસ્ટર ખોલીને બતાવ્યું. પેટ
ભરીને જોઈ લો. સાહેબની સદી પણ મેળવી વ્યુઆ, બધા
માથુસ, આ તે કંઈ હાંસી-મસ્કરીનો વિષય છે !’

રમણભાઈએ કંઈ જ સાંભળ્યું નહિ. આંખો
ફારીને તે વારંવાર રજિસ્ટર (હાજરી પત્ર) સાથું

જોઈ રહ્યો, ચાન્ડ સેતી વખતે અને ચાન્ડ છોડતી
વખતે તેના જ હસ્તાક્ષર હતા. સાહેબની સદી પણ
બરાબર હતી. તેની આંખો આંધુથી બરાબ ગઈ હતી,
‘પ્રતો ! મુજ અધમની ખાતર આપને આટલું બધું
કુખ વેકતું પડ્યું ?’ મોં ફેરવીને ત્યાંથી ચાલતો થયો.

બીજે દિવસે સવારે પોતાના રહેઠાણે રમણભાઈને
પતો ન લાગ્યો. પોસ્ટ દ્વારા સાહેબને તે જ દિવસે
નોકરીનું રાજીનામું મળી ગયું.

[૫]

બન્ને વર્ષો ગુથી આગિયર શેટમાં એક મુખસિદ્ધ
સંત રહેતા હતા બાવળના ઝાડ નીચે એક લાંબા કંડે,
લાંબને તે પગા રહેતા હતા. પગે લાગતોને પ્રવેશ
કરનાની પીઠ પર તે કંડે મોકતો. દૂર બેસીને
લોકો તેમને સામાયણ સંભળાવતા અને મદદમણ
મસ્તીમાં મસ્તાન બનીને મેં પાછો લાગાવતા.
લોકોની એવી શ્રદ્ધા હતી કે તેઓ ક્ષિપ્રની મોક-
રીમાંથી રાજીનામું આપીને સાધુ બની ગયા હતા.

છ

કોઈ પણ કાર્યનો આરંભ કરતાં પહેલાં તેના નફા-નુકસાનનો સંપૂર્ણ વિચાર કરી
તે પછી જ તે કાર્યનો આરંભ કરો.

બીજાઓની આગળ હાંસ્યપાત્ર બનવાનો જેમનો વિચાર ન હોય તેઓ કોઈપણ
કામ પૂરા વિચાર વગર કરતા નથી.

કેટલીક બાબતો એવી હોય છે, કે જે તમારે હસીજીવ ન કરવી જોઈએ, અને જો તે
કરો તો પાયમાલ જ થાઓ છો; ત્યારે કેટલીક બાબતો એવી પણ હોય છે, કે જે અવશ્ય
કરવી જોઈએ, અને તે જો નહિ કરો તો પાયમાલ થશો.

પાટી તક ઓળખીને અને યોગ્ય સાધનોને વાપરીને તમે કોઈ કામ ઉપડો તો
કેઈ વસ્તુ અશક્ય નથી.

સાધનાતાપૂર્વક વિચાર કર્યા વગર કોઈ પણ કાર્ય કરવાનો નિર્બુધ્ધ કરી નાખવો
નહિ. મૂર્ખ રોય તે જ પ્રથમ કાર્ય હાથમાં લે છે અને પાટી લે છે કે “પાછળથી
વિચાર કરી લઉં.”

ભલું કરવામાં પણ જેનું ભલું કરવું હોય, તેના સ્વભાવ અને લક્ષણોને ધ્યાન ને
નહિ રાખે, તો ભલાઈ કરવામાં બુદ્ધિયો થવા પૂરો અંબવ છે.

પતિવ્રતધારી પત્નીની પ્રેમ-પરીક્ષા

અનુવાક: શ્રી. 'પુનિતપદ્મલુ'

(ભારતીય સ્ત્રીના અંતરમાં જાગતી વાર્તા)

કલકત્તા શહેરની પ્રેસીડેન્સી કોલેજમાં જ્યારે શરદળાખૂ એમ. એ. નો અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે મીસ રોજ નામની એક અંગ્રેજ યુવતિ બી. એ. માં ભણતી હતી. પ્રસંગોપાત્ત અરસ-પરસ મળવાનો યોગ આવતો. શરદળાખૂ તેના પર મોહિત થઈ ગયા અને તે પછી શરદળાખૂને આહવા લાગી. સહશિક્ષાનું આથી બીજું કંઈ પરિણામ હોઈ શકે ?

એકાદ વર્ષ પછી મીસ રોજના પિતા, કે જે એક વેપારી પેઢીમાં ગેનેજર હતા, તેઓ પેન્શન લઈને લંડન આદ્યા ગયા. સ્વભાવિક રીતે જ તેની પુત્રી પછી સાથે જ સ્વદેશ ગઈ. તે જ વરસે શરદળાખૂએ એમ. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી અને તેમનો વિવાહ મુશીલા નામની એક મુશિક્ષિત અને સૌંદર્યવતી સ્ત્રી સાથે થઈ ગયો. લગ્નજીવનના લહાવા દીધા પછી એન્જનિયરીંગની પરીક્ષા આપવા માટે તેઓ લંડન ગયા. તે દરમિયાન મીસ રોજ સાથે પત્રવ્યવહાર ચાલુ જ હોવાથી તેના લંડનના સરનામાથી તે સંપૂર્ણ માહિતગાર હતા. લંડન પહોંચ્યા પછી તેઓ જાને પ્રેમહિંડોળે જૂજવા લાગ્યાં. લગભગ ૧૨ મહીના પછી શરદે પોતાને કુંવારા તરીકે જાહેર કરીને કાયદેસર મીસ રોજ સાથે કેવળમાં લગ્ન કરી લીધું. લગ્ન રજીસ્ટર કરાવાયું. જાને યુગલનો એક સંયુક્ત ફોટો પડાવીને તેના પર લગ્નની તારીખ લખવામાં આવી. એન્જનિયરીંગની દીકરી મેળવીને મી. શરદચંદ્ર ધોવ પોતાની ગોરી પત્ની સાથે કલકત્તા આવીને ત્યાં જાને સાથે રહેવા લાગ્યાં.

શરદળાખૂ દરે મહીને એક અઠવાડીયા સુધી પોતાના જૂના ઘેર, પોતાની અંસલ પત્ની સુશીલા

સાથે રહેતા હતા. આમ કરવા માટે તેઓ મીસ રોજને ગહાનાં ગતાવ્યા કરતા હતા. કોઈ વાર પૂલ-રીવેરીંગનું ગહાનું ગતાવે તો કોઈવાર પ્લાન બનાવવાનું જણાવતા, ગિઆરી રોજ તેમની વાતને આથી માની લેતી હતી. એક અઠવાડિયા પછી જ્યારે તેઓ રોજ પાસે આવતા ત્યારે કંઈ ને કંઈ નવી ભેટ તેને માટે લાવતા જ્યાં રોજને તેમની વાતમાં વિશ્વાસ બેસે.

જગતમાં લુહાણું લાંબા વખત સુધી નથી આવતું. અસત્યનું આયુષ્ય હ'મેશાં ઓછું જ હોય છે. દ'ભનો પડદો મોટો થા વહેલો ચીરાયઃ વિના રહેતો નથી. દ'ગો પછી દ'ગાખોર વ્યક્તિને દ'ગો દીધા વિના નહિ હોય. એકંવાર લખનીના નવા સ્ટેશનનો નકશો તેમાર કરવાનું જહાનું ગતાવીને તેઓ આદ્યા ગયા. એક અઠવાડીયા પછી પાછા ફરવાનો વાયદો કર્યો હતો.

એક દિવસ મીસ રોજના રસોઈયાએ સાંજે મીસ રોજને કહ્યું—ખાઈ સાહેબ! ચિત્તરંજન-રોડ પર આજે એન્જનિયર સાહેબને સફેદ મોટરમાં જતા મે'લોયા હતા.

રોજ—તેમની સાથે તેમના સિવાય બીજું કોઈ હતું ખરું ?

રસો.—એક અત્યંત સુંદર ગંગાલી સ્ત્રી તેમની લગોલગ ખેલી હતી. જાને ખુશ મિન-જમાં બાર્તાવિનોદ કરી રહ્યાં હતાં.

રોજ—તારી આંખોએ તને દ'ગો તો દીધો નથી ને ? એન્જનીયર સાહેબને ગહલે બીજું કોઈ હશે !

રસો.—જ નહિ સરકાર ! એ જ અરમ, એજ દોટ અને એ જ ટોંપી. તેઓની મોટર

મારી જાનુમાંથી જ પસાર થઈ હતી. મેં તેમને જોયા હતા, પરંતુ તેમણે મને જોયો ન હતો.

રોજ—તે તેમને અંદરે ન હોતો જોયો ?

રસો.—જોયો હતો. ધારી ધારીને જોયો હતો. તેમના મુદ્રત હાસ્યથી પણ હું સુપરિચિત છું. મને દૃઢ વિશ્વાસ છે કે તેમના સિવાય બીજું કોઈ નહોતું.

રોજને હવે વાત ગળે ઊતરવા લાગી. મનમાં ઊંડો વિચાર કરીને તે બોલી; “વારુ, તેમને અહીં આવવા દો ! પછી તેમની ખબર લઈશ.”

આપેલા વચન પ્રમાણે ચરદળાખૂ પાછા આવ્યા. શ્રીમતી રોજ માટે સ્વાદિષ્ટ ફળો સાથે લાવ્યા હતા. લખનો સ્ટેશનનો નકશો કેવો સુંદર બનાવ્યો છે તે પણ તેમણે રોજને સમજાવ્યું. રોજને લાગ્યું કે જરૂર રસોઈયાએ ખોટા રિપોર્ટ આપ્યો છે. પોતાના પ્રિયતમ ચરદળાખૂ તેને દગો દે એ વાતમાં તેને માફ ન દેખાયો. સમય જતાં આ વાત વિસારે પડી.

[૨]

જ્યારે રોજ કલકત્તામાં રહેતી હતી ત્યારે સરલા નામની એક જાળગી છોકરી તેની સાથે ભણતી હતી. જાને સહાધ્યાયી હોવાથી જાને વચ્ચે ગાદ મિત્રતા બની હતી. એક દિવસ કોઈ ખાસ પ્રસંગે તેને ત્યાં મિત્રોના મેળાવડો થોળ્યો હતો. તેમાં તેણે રોજને પણ આમંત્રણ આપ્યું હતું. રોજ વખતસર આવી હતી અને સરલાની સાથે દરવાજાના નાકે આગતુક મહેમાનોનું સ્વાગત કરતી હતી.

સરલા-જાહેન રોજ ! જ્યારે તું લંડન ગઈ હતી ત્યારે મારું લગ્ન પટણાના એક વિખ્યાત ડોક્ટર સાથે થઈ ગયું હતું. હવે તેમની જાહેલી અહિં કલકત્તા ખાતે થઈ છે. તે દિવસે મેં તને અચાનક ફળ-ખતરમાં જોવાથી તને પણ આમંત્રણ પાઠવ્યું હતું, પરંતુ ઉતાવળે હોવાથી તારી

સાથે વધુ વાતચીત નહોતી કરી. કલકત્તામાં તારે કેમ આવવું થયું, જાહેન ?

રોજ પોતાના લગ્નની વાત જૂપારી દીધી. તેણે બીજું બહાનું બતાવીને કહ્યું;—“હું અહીંની ક્રિશ્ચિયન ગર્લ્સ સ્કૂલની મુખ્ય શિક્ષિકા (Head Mistress) તરીકે આવી છું.”

સરલા-બહુ ખુશી થવા જેવી વાત છે. ત્યારે તો આપણને અવાર નવાર મળવાની તક જરૂર મળશે.

રોજ-જરૂર, કેમ નહિ ?

સરલા-હું મારું છું ત્યાં સુધી, તે લંડનમાં એમ. એ. ની પરીક્ષા તો આપી હશે ?

રોજ-હા. તે વાતને તો આજે ઘણો સમય વીતી ગયો.

આમ એકબીજાના મુખની વાતો ચાલતી હતી એવામાં એક સફેદ મોટર કાર પાસે આવીને ઊભી રહી અને અત્યંત લોળી અને દેખાવડી યુવતિ તેમાંથી ઊતરી.

સરલાએ તેની એળખાણ આપતાં કહ્યું—જુઓ, શ્રીમતી રોજ ! આમનું શુભ નામ સુશીલા છે. તમામ સદ્યુભોધી તેઓ શોભી રહ્યાં છે. તેમના જેવી સતી, સુશીલા અને વિદ્વાન સ્ત્રી આ વિશાળ શહેરમાં ભાગ્યે જ જોવા મળશે. લંડનથી એન્જિનિયરીંગની પરીક્ષા પાસ કરનાર શ્રીયુત ચરદળાખૂ થોપની તે વિવાહિત પત્ની છે. તેમની પીળી સાડી કેવી ચમકી રહી છે ? જાણે વચંત અહીં જ ખીલી રહી હોય એવું લાગે છે.

રોજના હૈયામાં તેલ રડાયું. તે એકીટસે સુશીલા સામું જોઈ રહી. સુશીલાનું હાસ્ય તેને માટે ખરેખર ઈન્જેક્શનની ગરજ સારી રહ્યું હતું. તેને વર્ષો પહેલાંની પોતાના રસોઈયાની વાત યાદ આવી. તે જ સફેદ મોટર અને તે જ સ્ત્રી !

[૩]

મેળાવડો પૂરો થયો. રોજ આવેશમાં ઘેર આવી. ચરદળાખૂ તેની સંક જોયાં કરતાં હતા.

તે પણ શુસ્સામાં ને શુસ્સામાં એક જુરશી પર બેસી ગઈ. તેના આવા વર્તનનું કારણ ન સમજતાં તેમણે રોજને પૂછ્યું; “પ્રિયે ! આપના મુખ-પર આજે શોકનું પાદળું છવાયેલું કેમ દેખાય છે ? શું મેળાવામાં કંઈ અણુછાજતો બનાવ બન્યો હતો ?”

રોજ—અવશ્ય; ત્યાં એક ભયંકર બનાવ બન્યો હતો.

શરદ—કંઈ હરકત ન હોય તો હું તે બંધુવા ઈતેભર છું.

રોજ—તમે બંધુવા ન ઈચ્છતા હો તો પણ હું જણાવ્યા સિવાય ક્ષેત્રવાની નથી; કારણ કે તેમાં તમે સીધેસીધી ને પૂરેપૂરી રીતે સંડોવાયેલા છો.

શરદ—કોણ હું સંડોવાયેલો છું ? કદાચ ન બને.

રોજ—જે હકીકત બની ચૂકી છે તેના પર ઠાંકપિછોડો કરવો તદ્દન નિર્વર્થક છે.

શરદ—વાત શું છે તે તો કહો ?

રોજ—સુશીલાકુમારી સાથે તમારે શું સંબંધ છે ?

શરદ—કોણ સુશીલા ? હું તેને ઓળખતો જ નથી. તમે કહ્યું ત્યારે જ તેનું પહેલીવાર નામ સાંભળ્યું !

રોજ—કોરટમાં તમે આ વચનો કહી શકશો ?

શરદ—જે ધડક, એમાં શું વાંધો છે ?

રોજ—સાર. જો જો ફરી ન જતા. હું આજે ને અત્યારે જ જઈ રહી છું. હવે હું મારી બહેનપણી સરલાને ઘેર રહીશ. આપના પર હરબ (હાથ) ની કલમ લાગુ પાડીશ. તમારી સાથે છૂટા છેડા પણ લઈ લઈશ.

શરદ—આટલી બધી ઉતાવળ કરવાનું કારણ શું ?

રોજ—કારણ એ જ કે સુશીલા એ આપની પરભેતર સી છે. આંખ અવિવાંહિત તરીકે

મારી સાથે લગ્ન-અંશથી જોડાયા છે. તમે મને છેતરી છે તેનું પરિણામ હવે જોઈ લેજો.

શરદ—પણ તને આવું જૂલ લગાવ્યું કોણ ? સુધીલા સાથે મારે કંઈ જ લેવાદેવા નથી. હું તેને દીકે પણ ઓળખતો નથી. સંભવ છે, કે તેના પતિનું નામ પણ મારા જેવું જ હોય.

રોજ—યાદ રાખો સી. શરદ ! અંગ્રેજ પ્રજા પ્રેમ કરતાં પણ બાળે છે અને વેર બાંધતાં પણ બાળે છે. અમે લોકો જેવી રીતે પ્રાણનું બલિદાન આપતાં બાણીએ છીએ. તેવી રીતે પ્રાણની આહુતિ લેતાં પણ સારી પેઠે બાણીએ છીએ. આપે હનુસુધી મારી કાંઈ પણ પરીક્ષા લીધી નથી. કદાચ પ્રાણ પડીકે જાંધાના પ્રમંગ બિલો થાય તો પણ પ્રેમ-પરીક્ષામાં પાસ થાના હું પૂરે પ્રયત્ન કરતા; આપ તો જેવીવી રીતે જ પ્રેમ-પરીક્ષામાં નાપાસ થયા છો.

રોજના જડણાતોડ જવાબોએ શરદને ઢીલો બનાવો દીધો. તેને મનમાં એમ થયું; કે હવે આગળ વધવામાં માલ નથી. શુન્દહાની કબૂલતમાં જ મગ્ન છે. દુઝાયેલા અવાજે તેણે કહ્યું—‘મનુષ્ય ગત્ત ભૂલને પાત’ છે; કદાચ પ્રેમને ખાતર મેં જ્યો રીધો હોય તો પણ તે અસમ્ભવ તો નથી જ !

રોજ—જરાય નહિ. પ્રેમ એ કોઈ બાબતની ચીજ નથી, કે જો તેને વેચી શકાય. મને સોંપાયેલા હૃદય પર બીજાનો લેશમાત્ર પણ અધિકાર સ્વીકારતા હું લાચાર છું. એક હૃદયના બે ટુકડા સંભવી શકે ખરા ? ...અને એમ બને તો માણસ છવી શકે ખરા ? આવું નામ પ્રેમ નથી પણ મોહ છે, વાસના છે. પ્રેમપંથીઓ અને વાસના-વિહારીઓના રાહ મિરાળા જ હોય છે.

શરદ—મારી જૂલ બદલ શું તું મને માફી નહિ આપે ?

રોજ—જૂલો તમે સ્વીકાર કરવા તૈયાર છો ?

શરદ—હું તેને માટે તૈયાર છું.

રોજ—તો થયેલી બૂલને સુધારો લો. બાળતા બડકાને છુટાવી દો.

શરદ—આપ કહો તેમ કરવા હું રાજ છું.

રોજ—કાં તો સુશીલાને છૂટાછેડા આપો યા મને છૂટાછેડા આપો. એક મ્યાનમાં બે તલવાર ન સમાઈ શકે.

શરદ—પરંતુ અમારે ત્યાં રાત દશરથે ત્રણ લગ્ન કર્યાં હતાં.

રોજ—કર્યાં હશે ! એની સાથે મને કંઈ જ નિસ્ખત નથી. કિન્તુ-પરંતુમાં હું માનતી નથી. મને તો દીવા જેવી ચોકળી વાત ગમે છે.

શરદ—રોજ ! તું આટલીયે ઉદારતા નહીં લાખવે ?

રોજ—ઉદારતાને જે પાત્ર તેને જ ઉદારતાની સાથના કરવાનો અધિકાર છે. તમે કયા મુખે ઉદારતાની વાત કરી રહ્યા છો ?

શરદ—હું તને જાને હાથ ભેડીને પગે લાગું છું. કહે તો તારા પગમાં માથું ઝુકાવવા પણ તૈયાર છું. પરંતુ મહેરબાની કરીને મને કોરંટમાં ઘસડી જવા જેટલી નિર્ભય ન બનીશ. નહિ તો મારી તમામ 'કારકીદી' પાણીમાં જશે.

રોજ—જે બીજાનું જીવન નષ્ટ કરતાં વિચાર નથી કરતો તેને પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો પ્રશ્ન ભણે કરતાં શરમ નથી આવતી ? વેરનો બદલો વેરથી જ મળવો બેઝબે.

શરદ—બેમાંથી એકેયને છૂટકારો આપવો એ મારી શક્તિ બકાસની વાત છે. તું એક લાખ રૂપિયાને કૂંડ કરમાવે તો વિના આનાકાનીએ તે બરવા હું ખુશી છું.

રોજ—પ્રેમ પૈસાથી ખરીદી શકાતો નથી. મૂર્ખાઓના સ્વર્ગમાં વસનાર જ આવીં હલદી વાત કરી શકે. હું રૂપિયાની બૂળી નથી, સંસ્કૃતિની બૂળી છું.

રોજે શરદબાબૂને કોરંટનો દરવાજો દેખાડીને હજેત કરવાનો આખરી નિર્ણય કરી લીધો હતો.

આજે કોર્ટ ચીફાર બરાઈ ગઈ હતી. રોજનો પ્રણય-કિસ્સો અખબારોના પાને ચડી ચૂક્યો હતો. રોજે શરદબાબૂ પર બે આરોપો મૂક્યા છે—એક કબાઈનો અને બીજો છૂટાછેડાની માગણીનો. શહેરના સુપ્રસિદ્ધ દૈનિકાએ રોજની તરફેણમાં સમ્પાદકીય નોંધ તથા અગ્રલેખો પણ લખ્યા છે. ન્યાયાધીશ પણ અગ્રેજ છે. કલકત્તા શહેરના પ્રતિષ્ઠિત નાગરિકો પણ કોરંટમાં કેસ વખતે હાજર હતા. આજે સુશીલાકુમારીની સાક્ષી લેવાવાની હતી. વાલી અને પ્રતિવાદીના પાંજરામાં અનુક્રમે રોજ અને શરદબાબૂ જાને હાજર થયાં જાને પક્ષના બાળીતા બેરીસ્ટરો સુસજ્જ થઈને બેસા હતા.

સુશીલાકુમારીને સાક્ષી પૂરવા માટે બોલાવવામાં આવી. મી. શરદચંદ્ર પર રાહું અને કેતુ જાનેએ આક્રમણ કર્યું. તેમણે ત્રિચાકુ કે રોજરૂપી રાહું અને સુશીલારૂપી કેતુ જાને શરદરૂપી ચંદ્રને ઘેરી રહ્યા છે. હવે શું થશે ? સુશીલાની સાક્ષીથી પને ઓછામાં ઓછી ત્રણ વર્ષની સજા તો થશે જ. તે ઉપરાંત રોજના છૂટાછેડાની માગણી પણ મંજૂર થશે. ધોળીના કુતરા જેવી મારી બૂંડી દયા થશે—બરનોય નહિ રહું અને ઘાટનોય નહિ રહું. જાને સ્ત્રીઓરૂપી મૂંડી શુભાવીશ, એટલુંજ નહિ, પ્રતિષ્ઠારૂપી બ્યાજ પણ ખોઈ બેસીશ. આ જાનાવ બહાર થયા પછી મને કાંઈ નોકરીમાં રાખશે કે કેમ એ પણ શંકાસ્પદ બાળત છે. આના કરતાં તો પરિણામની બહેરાત સાથે જ મારે હીરાની વીંટી ચૂસીને મરી જવું એ જ બહેતર છે. શરદબાબૂનું શબ આજે આ અદાલતના ઓરડામાંથી જ નીકળશે. હે ઇશ્વર ! મેં સાંભળ્યું છે કે તે અનેકનાં સંકેતો દૂર કર્યા છે. થયાં હું. આપનો ભક્ત તો નથી, તથાપિ જો આપ મારી લાજ સાચવશો તો હું જીવન-

ભર આપનો. ઉપકાર નહિ જુલું તેની ખાત્રી આપું છું. અંતર્યામીને વધુ શું કહું ?

સુશોભિત સાદી પહેરીને સુશીલાકુમારી અદ્વાલતમાં આવી, તેણે એકવાર પોતાના પતિના નિસ્તેજ વહન તરફ દ્રષ્ટિ નાખી અને પછી રોજના રૂવાળભર્યા ચહેરા સામું જોયું. પ્રેક્ષકવર્ગ ખાનો ગમ ન સમજી શકેલા.

ન્યાયાધીશે પૂછ્યું—આપનું નામ શું છે ?
સુશીલાએ ધીરગંભીર સ્વરે કહ્યું—સુશીલા-કુમારી !

ન્યાયા.—આરોપી શરદચંદ્ર ઘોષના મઝા-
માં તમે રહો છો એ વાત સાચી છે ?

સુશીલા—તદ્વન સાચી વાત છે.

ન્યાયા.—તમે આરોપી સાથે વિધિપૂર્વક
જૂઝ ઠર્યું છે તે હકીકત ખરી છે ?

સુશીલા—ગિલકુલ ખોટી વાત છે.

ન્યાયા.—ત્યારે શું આપ રખાત તરીકે
છો ?

સુશીલા—જી હા.

ન્યાયા.—તમને તે ગદલ માસિક કેટલો
ર મળે છે ?

સુશીલા—મને દર મહીને ૩૫૦ રૂપિયા
મે છે.

ન્યાયા.—તમને એ વાતની ખબર છે કે
ખારોપી શરદગાળૂએ રોજ સાથે કાયદેસર લગન
ક્યું છે ?

સુશીલા—મને પૂરેપૂરી ખબર છે.

ન્યાયા.—શું આ લગન શરદગાળૂએ તમારી
સંમતિ લઈને ક્યું હતું ?

સુશીલા—મારી સંપૂર્ણ સંમતિ હતી.

ન્યાયા.—શરદગાળૂ વિશે આપને કંઈ કહેવું છે ?

સુશીલા—પતિ સામે ફરિયાદ કેવી ? ત્યાં
હ ન સંબળાય ત્યાં જ ફરિયાદ કરવી પડે.

ન્યાયા.—શું બલિષ્ઠમાં તમે તેમની સાથેના
સંબંધ સાબુ રાખશો ?

સુશીલા—જરૂર, જીવનના ઉદ્દતા શ્વાસ
સુધી રાખીશ.

ન્યાયાધીશે—ચક્રોદો નારેર ક્યો—આ
કેસ કાઢી નાખવામાં આવે છે. શરદગાળૂને
સન્માન સહિત નિર્દોષ ઠરાવવામાં આવે છે.
ગ્રીમતી રોજની છૂટાછેડાની દરખાસ્ત નામંજૂર
કરવામાં આવે છે.

અદ્વાલતના ખંડમાંથી ગદાર નીકળ્યા પછી
ગાંધી અંદરઅંદર અભિપ્રાયો નમકત કરવા
લાગ્યા. એક જણે કહ્યું—“જેથું, આતું” નામ
ભારતીય સંસ્કૃતિ ! પરંતુ સુશીલાએ આપ્યું.
સહારીઓને જુગજુગે વારસો જાળવી રાખ્યો છે.
પ્રેમની પરીક્ષામાં સુશીલા પ્રથમ નંબરે પાસ છે.”

પહેલો બોલવાનું પૂરું કરે તે પહેલાં તો
બીજો વચમાં બોલી બેઠો; “જે ભારતવર્ષમાં
સીઓની આ ત્યાગભાવના ન દેખાય તો પતિ-
વ્રતધર્મનો નાશ થઈ જાય. હિંદુધર્મની ભેડ
જગતભરમાં જોવા નહિ મળે.”

શરદગાળૂએ ગદગદ કંઈ કહ્યું; “ભાઈઓ !
પોતાની પ્રતિષ્ઠાના લોભે પણ સુશીલાએ મારી
પ્રતિષ્ઠાનું રક્ષણ ક્યું છે. ભારતી મહિલાઓની
મહત્તાનો સાચો ખ્યાલ મને આજે જ આવે છે.”

રોજના મોતિયા ખરી ગયા હતા. તેની સાન
હવે કેકાણે આવી ગઈ હતી. સુશીલાના જવાબોએ
તેને દિગ્બૂદ બનાવી દીધી હતી. તેના હૈયામાંથી
પણ શબ્દ સરી પડ્યા; “ધન્ય છે દેવી સુશીલાને !
પ્રેમનું સાચું તત્ત્વ અને તદ્વનુસાર વહેવાર તો
એક માત્ર હિંદુ સતિનું હૃદય જ જાણે છે. આવી
દેવી સાથે રહેવાનું સૌભાગ્ય મળ્યા ગદલ હું
મારી જાતને ખરેખર ગણાવો માનું છું.”

વિશ્વમંગલ માસિકના જુનાં વર્ષોના અંકોની અપ્રાપ્ય કાલે

—: જુજ કિમ્તે મળશે :—

દશમા વર્ષનો દળદાર વિશેષ

આ અંકમાં ધર્મના તત્ત્વ ઉપર બુદ્ધિશીલતા તેમજ કિંદના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોના મનનીય લેખોનો સમાવેશ થયેલો છે. ધર્મનું રહસ્ય સરળ રીતે સમજાવવા આ અંકમાં ત્રણ ખંડો પાડવામાં આવેલા છે. તેમાં પહેલા ખંડમાં-ધર્મશાસ્ત્રી, સાક્ષરો અને મહાપુરુષોના ચિન્તાતત્ત્વો નિખરવા રાખેલા છે. બીજા ખંડમાં-ધર્મના મૂળને આલેખી જતાવતી હાસ્યરસથી ધાર્મિક વાર્તાઓનો સંગ્રહ છે, સામાન્ય ક્ષિતિનો અને કિશોરો પણ આ વાર્તાઓ વાંચી નાસ્તિકતા અને કુમારથી બચી બર્ષ કરે છે. તથા આના ત્રીજા ખંડમાં-નિકંદમાં પ્રવર્તી રહેલા જુદાજુદા સંપ્રદાયોના રહસ્ય અને તત્ત્વગાન વિષેના તે તે સંપ્રદાયોના આચાર્યો અને વિદ્વાનોના લેખો લેવામાં આવેલા છે. ભેગ ૧: ભગવાન સંકરાચાર્યનો અદ્વૈતસિદ્ધાન્ત, રામાનુજાચાર્યનો વિશિષ્ટાદૈતવાદ, નિમ્બાર્ક સંપ્રદાય, મધ્વઆચાર્યનો મત, શ્રીવલ્લભાચાર્યનો શુદ્ધાદૈત મત, તેમજ-રામાનંદ સંપ્રદાય, રવામનારાયણ સંપ્રદાય, ચૈતન્યસંપ્રદાય, રાધાસ્વામી સંપ્રદાય, આ ઉપરાંત વેદધર્મ જોન, બૌદ્ધ, જૈન, કૌટુંબીયન, શાકી, ખ્રીસ્તી, બરેલોસ્તી, છર્યાય વગેરે ધર્મો વિષેના લેખો તથા સંત કબીર સંકેત, સ્વામી હવાનંદ સરસ્વતી તેમજ જુદાજુદા સંતો અને મતપ્રવર્તકોનાં દર્શનો ઉપરના લેખોનો આ અંકમાં જંદુલ સંગ્રહ થયેલો છે. (વિચારો અને ધર્મજિજ્ઞાસોને આ ધર્મિક પુષ્કળ સામગ્રી પૂરી પાડે છે. ઉપરાંત બીજા ૧૧ માસિક અંકો.

આખો હાર્દભ માત્ર રૂ. ૨-૮-૦ બધી રૂપિયામાં આપવામાં આવે છે. ધર્મિક ગ્રંથો કાગળ, પૃષ્ઠસંખ્યા ૩૨૫-૩૨૬ ત્રણસો, અને ૧૧ અંગોનાં પૃષ્ઠ ૪૧૦. કુલ પૃષ્ઠસંખ્યા ૭૬૫. પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩-૦-૦માં ફર ભેદો પડે છે.

અ.ગદાદશમા વર્ષનો દળદાર અંક

શ્રીમદ્ભાગવત એ ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યનો નિધિ છે. તેની કાલુ અધ્યયન મનુષ્યને જાત વિવસમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે. એવા ભક્તિ-માર્ગના પ્રમુખ મંથનો રહ્યેલોનો રોડ કરતા અનેક

શ્રીમદ્ભાગવતોંક

સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો અને આચાર્યોના મનનીય લેખોનો આ અંકમાં જુદાજુલ સંગ્રહ છે. ભાગવતનો ભક્તિરસ, રાસલીલા રહસ્ય, અવતારી શ્રી કૃષ્ણચન્દ્ર, ભાગવતના કાષ્ઠો, પરીક્ષિત, માણસ્યોરી અને ચીરહરણ વગેરે મુદ્ધ વિષયો ઉપર વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના સમગ્રપણ આચાર્યોના લેખોથી આ અંક તે વિષયોને વિશદ અને સઘળ મનાવે છે. ભાગવત ઉપરની રસમય વાર્તાઓ અને નૃપસિદ્ધાંતો પણ આમાં સંગ્રહ છે, શ્રીખ્ણલીલા-ચિત્રાવલીનાં ૨૦૦ ચિત્રોમાં આ અંક સુશોભિત બનેલો છે. ભાગવત-પ્રેમીઓ, વજ્રવલ્લભપ્રદાતા સજ્જનો અને ભક્તિસાધકોને આ અંક અમૂલ્ય સામગ્રી પૂરી પાડે છે. સ્વેચ્છ કાગળ. મેટી સાઈઝ, સાદા ત્રણસો પૃષ્ઠો ઉપરાંત બીજા ઉત્તમ સંપ્રદાય લેખોના ૩૧ અંકોની ૪૫૦ પૃષ્ઠોની હાર્દભ સાથે અધો કિમ્તે રૂ. ૨-૮-૦ માં મળશે. પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩-૦-૦

શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય, સલાપસ કોસરોડ, અમદાવાદ.

૩.૧૪ માં સંપૂર્ણ મહાભારત

[૧૦૦૦ પ્રસંગ-ચિત્રો, ૫૦ દ્વિરંગી ગોટા ચિત્રો અને લગભગ રૂ૦૦૦

પાનાંનો આ ખૂબ અંચ ચાર ખડામાં]

મહાભારતના આઘંત સંક્રાંતિ આ ચાર ખડામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બધા સંસ્કૃતમય શબ્દોથી રહિત સરળ, સાદી અને રમણીય શાપાને લીધે દરેક પ્રસંગો સહેલાણી સમજાઈ જાય છે. વેદાન્ત અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં મૂલ વિધિને પણ લોકમાણ્ય વરણ આપમાં જોવામાં છે.

મહાભારત ઐત્સે-ભારતીય આયસંસ્કૃતિનો નિષિ જરે ગાંધીજીએ અમૂલ્ય રત્નોની અખૂડ ખાજુ રહી છે. ધર્મ, નીત, તત્ત્વજ્ઞાન, સંસ્કાર અને તેજસ્વિતાનો રત્નાકર :

પ્રસંગપ્રસંગે ચિત્રો અને સરળ વાર્તાને લીધે દરેક વિષયો સહેલાણી સમજાઈ જતા હોવાથી માગકો અને સ્ત્રીઓ પણ આને હૃદયથી વાંચી શકે છે. આમાસરક સર્વકોષને હિપથોગી જીવનમાં એકવાર અવશ્ય વાંચવારિય મહામંથ. આ મનનત બે ખડો પ્રકટ થઈ ચુક્યા છે. અને ખીજ ખડો તૈયાર થઈ રહ્યા છે. આનું પકટ મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧૪-૦-૦ લઈ માહકો નોંધી રહ્યા છે. બે લોકો રૂ. ૧૪ બરી હાલ તુરત માલક થશે તેમને તૈયાર થયેલ બે ખડો અત્યારે મોકલી આપવામાં આવશે અને ખીજ બે ખડો પ્રકટ થશે રવાના કરવામાં આવશે, આ જાનનીતુ ગોરેજ અર્થે પણ તેમના ઉપર લગાવવામાં આવશે નહિ. સંપૂર્ણ મંથ તૈયાર થઈ તેની કમત લગભગ રૂ. ૨૬-૦-૦ થશે. માટે રૂ. ૨-૦-૦ નો લાભ મેળવવા આવજે રૂ. ૧૪-૦-૦ મોકલી પ્રગટ થયેલ અંગ મંગાવી લો.

વિશ્વમંડલ

મહાભારતીક (૫૫૫૫)

ધાર્મિક જનતાનું લોકપ્રિય માસિક

વાર્ષિક લગભગ રૂ. ૫-૪-૦

૪૦૦ ચિત્રો અને ૫૦૦ પૃષ્ઠોના પહેલા અંક

મહાભારતનો એક ખડ મળે છે.

પહેલો અને બીજો ખડ પ્રકટ થઈ પડે છે.

ત્રીજો અને ચોથો ખડ દરે પછી પ્રકટ થશે.

'વિશ્વમંડલ'ના ચાર વર્ષ સુધી માલક રહેનાર

આ અંચ સંપૂર્ણ વસાવી શકે છે, વચ્ચેથી માલક

ઘનારને મહાભારતના પ્રકટ થયેલ બે ખડો અને

મધ્ય માસિક અંગે માલક થતી વખતે જ મળે છે.

ચાર વર્ષનું સામૂહી લગભગ રૂ. ૨૦-૦-૦

લેવામાં આવે છે. પ્રકટ થયેલ ખડો તથા બીજો

લગભગ આજેથી રવાના કરાય છે. રૂ. ૨૦-૦-૦માં

ચાર વર્ષ સંપૂર્ણ મહાભારતના પાકા બાઈ-ડીંગના

ચાર ખડો તથા ૪૪ માસિક અંગે વસાવી શકાય છે.

લખો : શ્રી બકિતમર્ગ કોર્સલય

સલાપત કોસરોડ-અમદાવાદ

શ્રી મહારાકિત સેવાસંઘ સંસ્થાપક કોમિટી અમદાવાદ

નોંધ—સંઘના સમાચારની વાર્ષિક શી માત્ર ચાર આના આપી. સંઘના સભ્ય ખેનો. બહારનામયી શી મોકલનારે પાંચ આનાની ટીકીટો મોકલી આપવી. તેમને બે રૂબમાં છાપેલ, ધરમાં વસાવવા લાયક “શરણુગત દીનાતંત્ર”નો આગે સંકલનન મેટ તરીકે મોકલી આપવામાં આવશે. બે બાઈ-બહેન ૧૦૦ ઉપરાંત સભ્યો નીંધી આપશે તેમનું નામ માસિકમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે.

ગ્રાહકોની સગવડતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે ‘વિશ્વમંગલ’નું

સલામત પાછી પહોંચ મેળવીને બરી થકાશે.

પંક્તિ નાશવલ્લ મુળત પુસ્તકાલય
સબબારીપોલ મુળત નં. ૧
શ્રી મુળત કરસાઈ, ફરેસીય ટેપો ફેરફાર
સ્ક્રીપ્ટ-અનંતવાડીને નામે મુલક ર
મહેન્દ્રસર કથાકર યુક્ત C/O સરવ
ઓપથ કથાલય ભાલાપોલ-મુવત
અનંતવાડી નવીનદાસ દાળવાળા
બેનમપુરા મેલવાડ મુવત.
શ્રી. બેન. અમર કથાકર અના મુવત.
મુકોલેલે દેસાઈ અમર નબર-કાચર
પટેલ કથાકર શીવાભાઈ
શ્રી રામકળીય દાધીપોળ બટોદરા
અનંતવાડી દાધીવનદાસ છકોલેર
લોમકા પોળના નામે બટોદરા
મદાકાળી બેજાલ સ્કોલ, ન્યાયમંદિર
પાસે, હનુમાન ચક્રા, વડોદરા
નમંદાકર કથાકર પાક
રાવપુરા, બેગોદાસ વિઠ્ઠલનીપોળ બટોદરા
વડા ઈશ્વરીય સ્કોલ મુકુન્દપાલ મંદિર
હુણવાડા
મમુલુન કાલકાલ મુકોલેર પાદશ
શ્રીસ્તનારાયણ અનંતવાડી મેનેજર
રણાકાઈ કથાકર
દે. રાણા નારણદાસ હાથેવિંદાસની
ફાને પાદશ
લાન્તલાલ ઠાકરાઈ-મુકોલેર ઘાટેડ
અમલાલ ઠાકરાઈ કથાવાળા ઉમરેડ
ફાવેસાઈ લમો પળાલીયેરી
ભારદ્વાજ કુવન મોરબી
શ્રીમંતનાસવલ્લભાઈપટેલ(સર)કરમચેડ
કરમચરવાલ તેજસીભાઈ હારીમ

ઉનમીયાભાઈ કાચીભાગલનરમીચરકાઈ
વેલ્લુ પ્રિન્ડરી ધિરસદ
પા.અ.ભાલાલ કાકાભઈ લખાવાડનીઆદ
રેસાઈ મમુલુન મનલાલ દેસાઈવગે
રામદાસભાઈની ખડકી નવીખાડ
શ્રી સોભાઈ કંચનસરોર ભાવસારવાડ
શાળીદાસ લલુભાઈ વસે-સ-વે-વસે
મોતીભાઈ નેમકાભાઈનકુવાપાસે પેટકાઈ
અમદાવાદ.
મમુલુન ભોરીલાલ યાદ
દુલ્લાવાડા, કુલાવાડા. ૭૧૧/૬,
મીલનલાલ બહેવાડાસ મહેડા યાદપુર
વનમળી ચક્રાની પોળ
અરવીન્દ એન્ડ કો. ઈશ્વરીય
લડગી વીલાસ દોલલ પાસે
પટેલ અંબાલાલ સુનીલાલ
કુલકાળી પોળ યાદપુર
પટેલ ચંકરલાલ નારણદાસ
નવી વડવાળી પોળ સ હપુર
મદારાજશ્રી સીતારામલ ઠમો માંડવીની
પોળ સેતીની પોળના મેડા કપર
યાદ સોમચંદ અંબાલાલ પદવીણી તવા
નમંદાકર મુળકર રાવપુર કાપડીવાડ
કરમ કુકા ઈશ્વરીય પુલ નીચે
ચંકરસાવ અમલપથ મલવાડા યાદપુર
સુખારાની પોળ
વડા ઈશ્વરીય સ્કોલ
વડાપોળ-સામી ખાડીવા
સાન્તીલાલ ઠાકરાઈ અક
મોતીપુર દરખાલ પાસે બીંભાલીયેરી
બીંભાલાઈ સખારામ ધિરકર
મમુ. ટોરેલા દળા પાસે અસારના
પુલલાલ નેચંકર વડેરી તવા વાલજ

નામકાઈ મુળકાઈ પટેલ,
કરમપુર, પાણીની ચાલી, રમ નં. ૧૫૮
ચંકરલાલ ભેજવાંશમ ઈશ્વિત
સત્તનારાયણના મંદિર પાસે દેહાલ
મુળકાલ જનકલ દેહામળી-મહેકાભાઈ
પટેલ માન્તલાલ લખાલાલ નાવલી
લામળદાસ બોધવલ મમુલુ
પાણીભાઈ પ્રેમચંદ નાંધી બનર ધાળકા
મોરમંતનાસઠાકાભાઈમોરવાડીયી જંકુકા
મંદારામભીલાલયાદપુરવાડાવાડાકા
મમુલુલાલ અ. યાદ. ઘેડા. મેડા. મોરોસ
હનુમાન આશમમોલકન. ૧૧૨૧ મેડાળી
રાતીલાલ નાણાઈ હુવામી
મદારાજ વડેલાલ છવરામ
પો. મેડા. ૧૩૮ યંબા
લીલાધર પુરષોત્તમકાઈ વેડ
લાલકાઈ ચિરમરલાલ ઈશ્વરી
શ્રી. પી. ભવત પો. મેડા. ૧૪૧ મેડાભાલા
જનલાલ પાક કાકર
કા. કાનલકાઈ કાનલકાઈ અંદાલ
વળકીલાઈ રેખા નાકા પાસે, વાળકોલ
કુલીલાલ હરજનનાસ ચિવેરી રાણપુર
નરસીરામ કુવરક કકર ચાંકોનેર
મમીયર પુરવલભવ અમરેલી
રેસાઈ પરસોત્તમદાસ દીરાભાઈ જોનિય
નાનાલાલ એમ. ત્રિવેદી શ્રીકાળાલ
અનંતવાડે મીલનલાલ અક
કામદાસની ઈશ્વરી કુલવાડા કાવનમર
પટેલ વિઠ્ઠલાલ નારણદાસ બેડા
મદારાજ દિ'મલલાલ ફરે
પો. મેડા. નં. ૪૨૫ કચલાલ

૯ ૯ ૯ રધુપતિ રાધવ રાજરામ; પતિતપાવન સીતારામ ૯ ૯ ૯

હરે હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે, હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

વાર્ષિક લાવાજમ :

હિંદ બહાર

રૂ. ૫-૪-૦

તંત્રી :

રૂ. ૭-૮-૦

પાકું બાઈન્ડીંગ

મગનલાલ છોટાલાઈ દેસાઈ

પાકું બાઈન્ડીંગ

રૂ. ૬-૪-૦

રૂ. ૮-૮-૦

વિષયસૂચિ

ક્રમિક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	નાથને નિવેદન	... શ્રી 'પુનિત'	૭૧૫
૨	સંપાદકીય	...	...
૩	રામચરણ	... શ્રી હરીય નાયક	૭૧૮
૪	ચિત્ત રિયર કરવાનો ઉપાય	... શ્રી રંગોદયનંદ મહારાજ	૭૧૨
૫	પૃથ્વીનું આરાધન	...	૭૭૪
૬	મૃત્યુ પ્રાપ્તિનાં અદ્યક્ષત પ્રમાણ	... અનુ: શ્રી 'પુનિતપરવેશ'	૭૧૫
૭	ગરીબ મોણ	...	૭૮૦
૮	અધ્યાત્મ ભાગવત	... શ્વામી શ્રી મધિવતીયંદ	૭૮૧
૯	મોદનાં બાણ	... શ્રી. કલિદાસ રામકૃષ્ણ પંડિત	૭૮૫
૧૦	નવનાથ કથામૃત	... કીર્તનાચાર્ય સીતારામ શર્મા	૭૮૭
૧૧	સર્વત્યાગનું રહસ્ય	... શ્રી. જોગીન્દ્રરાય નાનાલાલ વેધ	૭૮૯
૧૨	વિવિધ પ્રકારના સાધકો અને તેમના અલ્પચો	... શ્રી જ્યન્તીલાલ મંગેજી જોશી	૭૯૨
૧૩	માઠિ હરીનું ગીત	... શ્રી પીતામ્બરદાસ બાવસાર	૭૯૩
૧૪	ભગવાનનું અપરિણામ શાન	... શ્રી રંગભીમાચલ	૭૯૪
૧૫	પસાઈ છટવાની સફરશિ	... મુનિશ્રી સંતગાલંદ	૭૯૫
૧૬	સુવર્ણસંજ્ઞા	... શ્રી. 'પુરુષરણકમલાનુરાગી વિભુ'	૭૯૬
૧૭	સતિયા	... શ્રી રામનિલાલ દાદર એમ. જો.	૭૯૭
૧૮	ભગવાન બીજમ	... કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા	૭૯૮
૧૯	ભગવદ્ગીતાના ચોરનું રહસ્ય	... શ્રી વેળીશંકર જો. વલ્લ. બી. જો.	૮૦૧

બહારી સુચનાઓ:-

૧. માદકાએ પોતાનું નામ-લિપિનું રપટ લખવું નોંધજો, અને પોતાનો માદક નંબર લખવાનું જલ્લું ન ભેજો.

૨. પત્રો ભલામં મેળવવા માટે રી'લાઈ પોસ્ટમાર્ક

૧) ટીપ્પટ મોકલવી બહારી છે.

૩. માદકાએ મનીઓરથી જ લવોજમ મોકલવું નોંધજો. વી. પી. મંબાવવાથી કેટલીકવાર બહારી મોકલે મળે છે. વી. પી. અને મનીઓર નાનેલો ખર્ચ એકજ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાનો બંધરશર્મા અમ વિરોધ પડે છે.

અ. તા. ૧૦ મી સુધીમાં ને મળે તો પોસ્ટ માર્ક લખી મંજાવી મેલો.

લખો:-શ્રી વાહિતમગર્ગ કાર્યાલય, પો. બો. નં. ૬ અમદાવાદ

શ્રી વીરવિજય પ્રીન્ડીંગ પ્રેસ
અલાપત કોસરોડ, અમદાવાદ

મુદ્રક અને પ્રકાશક
દેસાઈ મગનલાલ છોટાલાઈ

શ્રી બ. જિ. મા. ગી. દા. પાં. લ. ય.
સલાપતકોસરોડ, ગોતીવિલા-અમદાવાદ

સત્સંગે જનવત્પરાત્મવિપયે મક્તિ સમુદ્ઘર્ષયત્ । કામોદ્દેગહુનાર્ગદમ્મજનકં સાહિત્યમુન્મુલયત્ ।
ધર્મદ્વેષમનુક્ષણં પ્રથમયત્સન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંજાતં લલુ 'વિશ્વવંશલ'—મપાર્શ્વં જગદુન્નતિમ્ ॥

વર્ષ ૧૩ મું : માર્ગશીર્ષ—૨૦૦૬ : ડીસેમ્બર—૧૯૪૯ : અક ૯ મી

નાથને નિવેદન

[ગાથા દો છ ગોઠા કિતરે કિતરે...રામ]

નાથ ! જેવા નિલાબ્યો, નિલાપી લેજે,
મારી સાથે સદાયે તું ઊભો રેજે....નાથ !....(૧)
ગાંડો-ઘેલો છતાં હું તો તારો થયો,
મને આશરો એક જ તારો રહ્યો,
આબ્યો તારે દ્વારે તું સ્વીકારી લેજે...નાથ !....(૨)
ગુણ-દોષને મા-આપ નથી ભેતાં,
રોતાં બાળનાં આંસુકાં ભતે લોતાં.
તારે ખોળે આ બાળ બેસાડી દેજે....નાથ !....(૩)
કરે 'પુનિત' પોકાર અંતસ્થી,
મદા નમે તને ભેડી બે કરથી,
તારાં ચરણો આંસુથી ધોવા દેજે....નાથ !....(૪)

મી. 'પુનિત'

સંપાદકીય

મહાદેવ આહકોને 'વિશ્વમંગલ'ના તેરમા વર્ષનો આ ત્રવમો અંક નિવેદિત કરાય છે. હવે પછીના ત્રણ અંકો પછી 'વિશ્વમંગલ' તેનું તેરમું વર્ષ પૂરું કરી ચોદમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરશે. મહાનુભાવ લેખકો અને આહકો તેને જે મમતાથી ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે તેને લીધે 'વિશ્વમંગલ' સમાજમાં આવા વિષમ સમયે પણ ધર્મ અને નીતિનું નેવેદ્ય રજુ કરતું લગવડ-શુણેનું ગાન ગાઈ રહ્યું છે. તે આજે તેના સુત્ર લેખકો અને આહકકર્તાઓનો હૃદયપૂર્વક આભાર માને છે. ત્રીજો અને ચોથો ખંડ

મહાભારતકાંડના બે ખંડો પ્રકટ કર્યા પછી 'વિશ્વમંગલ' હવે તેનો ત્રીજો ખંડ તૈયાર કરી રહ્યું છે આ ત્રીજા ખંડમાં જગતના કુરુક્ષેત્ર ઉપર સનાતન કાળથી લડી રહેલાં દેવી અને આસુરી બળોને, જગતના મૂળભૂત પરમતત્ત્વ તરફથી શો ન્યાય મળે છે તેનો ચૂકદો આવી જાય છે. મહાપુરુષોએ પોતાની વિવેકયુક્ત દૃષ્ટિથી જોયું છે, અને ઇતિહાસના અજવાળામાં આપણે પણ જોઈ શકીએ છીએ કે "સત્યમેવ જયતે" સત્ય જ વિજય પામે છે-તે શાથી, જગતનું સમતાવાનું મૂળતત્ત્વ સત્યના ઉપર પક્ષપાતી બનીને તેને વિજયી કરે છે કે શું, ઇત્યાદિ તત્ત્વજ્ઞાનનું સૂક્ષ્મ નિરૂપણ આપણને આ તૃતીય ખંડમાં જોવા મળે છે. દસ્તુદા: જગતનું મૂળ તત્ત્વ / કોઈના ઉપર પક્ષપાતી નથી, પરન્તુ અસત્યના રચના ચાલ જ એવી રીતની હોય છે, કે અનીતિથી તાત્કાલિક વિજયો, કામ ચલાઉ લાભો મેળવી લેવા જતાં પરિણામે અન્તિમ શાસ્ત્રવત વિજય તે શુભાવે છે. અને સત્યના રથ પ્રાયશ્ચિક્ષ પરાજયો અને મુશ્કેલીઓ સહન કરીને પણ અસત્ય અને હિંસાને તરી જાય છે. આ ખંડમાં આવતા અન્તિપર્વમાં પારમાર્થિક અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો સમૃદ્ધ લહેરાઈ રહ્યો છે.

વળી તે પછીનાં મહાભારતનાં ઉપવર્તાં પર્વોમાં મનુષ્યમાત્રને ઉપયોગી, આ સંસારલીલાને ચાર રજુ થઈ શકે છે. પૃથ્વીનું સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યા પછી ધર્મશૂર્તિ યુધિષ્ઠિર અને પાંડવોને હવેનનાં જે સત્યોનો અનુભવ થાય છે, તે બહુવાની ઇચ્છા ત્રીજો ખંડ વાંચી રહ્યા પછી ઉત્કટ બની જાય છે. અને સમગ્ર રીતે જોતાં છેલ્લા આ બે ખંડોમાં જે મોક્ષધર્મનું નિરૂપણ થાય છે તે પૂરું વાંચ્યા વગર જિજ્ઞાસુ વાચકોને ચેત પડે એમ નથી, અને એ આખું જ્ઞાન જો સમયના અંતર વિના સજગ વાંચવામાં આવે તો તેની ઘણી જ અસર થાય તેમ છે. તેથી અમે ત્રીજો અને ચોથો ખંડ સાથે જ પ્રકટ કરવાનો નિષ્ણય કર્યો. વળી આવી સરળ ભાષાના આખા મહાભારતની માગ પણ વધતી જતી હતી.

મનીઓર્ડર ફોર્મ વિશે.

એટલે જેમને આ ત્રીજો અને ચોથો ખંડ આ જ વર્ષે લેવાની ઇચ્છા ન હોય એવા આહકો કોઈક જ નીકળશે એમ ધારીને અમે બે ખંડ મોકલવા માટે રૂ. ૧૦-૦-૦ લવાજમ સખ્યું છે. અને તેથી આ અંકમાં દશ રૂપિયાનાં મનીઓર્ડર ફોર્મ મૂકવામાં આવ્યાં છે. વળી આહકોને એ ફાયદો છે કે દશ રૂપિયાનો મનીઓર્ડર કરવાથી તેમને બે વર્ષે સવા પાંચ રૂપિયાના લવાજમને બદલે પાંચ રૂપિયામાં વિશ્વમંગલ પડશે. અને બે વાર મનીઓર્ડર કરવાને બદલે એક જ વખતે બે આનાનાં મનીઓર્ડર ખર્ચથી તેઓ દશ રૂપિયા મોકલી દઈ શકશે. આમ આહકોને પણ ચોથો ખંડ વહેલો મળવા સાથે દશ આનાનો ફાયદો રહે છે. તેમ છતાં જે લાઈઓ એક જ વર્ષનું લવાજમ મોકલવા માગતા હોય તેઓ મનીઓર્ડર ફોર્મમાં 'દશ રૂપિયા' છેડીને રૂ. ૫-૪-૦ સવા પાંચ રૂપિયા લખીને મનીઓર્ડર મોકલવા માટે તે ફોર્મનો ઉપયોગ કરી શકશે. જે લાઈઓ

મનીઓર્ડર ન કરતાં વી. પી. થી મંગાવવા માગતા હોય, તેમણે 'ત્રીજા ખંડનું' કે ત્રીજા અને ચોથા એમ બંને ખંડનું વી. પી. મોકલવા સ્પષ્ટતા કરી તે પ્રમાણેનો ઓર્ડર નોંધાવવો અને મનીઓર્ડર ફોર્મ કોઈ ઉપયોગ કરનાર બાઈને આપી દેવું.

જેઓ. રૂ. ૨૦) ભરી ચાર વર્ષના સામટા આહકે રચેલા છે, તેઓ મનીઓર્ડર ફોર્મ કોઈ બીજા બાઈને આપશે. ત્રીજો અને ચોથો ખંડ તૈયાર રહે, રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી, (પાકા બાઈન્ડીંગના ખંડો) રવાના કરવામાં આવશે.

કોર્ડ મંબધી

આ સાથે કોર્ડ મૂકવામાં આવ્યું છે. તેમાં આપના ધર્મગ્રંથો મિત્રો અથવા સંબંધીઓનાં નામ ભરી અમારા ઉપર મોકલશે. અમે તેમના ઉપર વિશ્વમંગલના નમુનાનો અંક અને શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલયનાં પુસ્તકોનું વિસ્તૃત સ્વિયંત્ર મફત ગ્રાહકલીસું આપ તેમને વિશ્વમંગલના આહકે થવા લાભમણ કરીને અથવા જ્ઞાન-ભક્તિનાં પુસ્તકો દ્વારા ધર્મમાં રસ લેતા કરશે. તે તથા આપના મિત્રો કલ્યાણ-પથે વળશે, આપ પુણ્યના ભાગી બનશે અને ધર્મપ્રસાર કરી રહેલી આ સંસ્થાને ઉત્તેજન મળશે. શુભ કાર્યમાં આપનો સાથ જરૂર મળી રહેશે એવી આશા છે.

શ્રી રામનામ બેંક મહોત્સવ

જણાવતાં આનંદ થાય છે કે પૂ. શ્રી 'પુનિત' મહારાજે આજથી લગભગ ૭ વર્ષ પહેલાં જનતા પાસે 'રામ' મંત્રો લખાવવાનું શરૂ કર્યું હતું. દુર્વિચારો આવતા અટકે અને શુભ સ્વરૂપમાં મનની ઐશ્વર્યતા દૃઢ થતી બાજુ એ ભગવાનના નામના લેખનનું કૃણ છે. તે રામનામના લખેલા મંત્રોને શ્રી 'રામનામ બેંક' ના રૂપમાં એકઠા કરવામાં આવે છે. પ્રથમનાં બે વર્ષ તો શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલયે રામનામ લખનારને રામ-નામ લખવાની નોટ અને શ્રી 'પુનિત' મહારાજ સ્થિત 'ભક્તિ' ગરેણાં નો વાંગ વિભામૂલ્યે આપ્યાં હતાં, પરંતુ તે પછી કાગળના ભાને વધી જતાં, રામ-મંત્ર લખવાની નોટ અને ભક્તિગરુણાનો ભાગ ચાર આના લઈ આપવાનું રાખવામાં આવ્યું હતું. જનતાના વિપુલ સહકારથી અત્યાર સુધીમાં બરાબર સાત અબજ રામ-મંત્રો લખાઈને આવેલા છે. આ રામમંત્રોની આજી માગથર શુદ્ધ ૧૨ ને શુદ્ધવારે, મણિનગર શ્રી પુનિત-સેવાશ્રમનાં બાંધુમાં, સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ નિમિત્તે માગથર શુદ્ધ ૧ થી પૂર્ણિમા પર્યંત બુદ્ધબુદ્ધ ધાર્મિક કાર્યકરો રાખવામાં આવ્યા હતા. શુદ્ધ ૧ થી ૧૩ સુધી શ્રી રામચરિત માનસનું પાસાયણ રાખવામાં આવ્યું હતું, તેમાં નહીંઆદના શ્રી કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રીજીના ભક્તિભાવભર્યા પ્રવચને જનતાને ખૂબ જ આકર્ષિત કરી હતી. તેમ જ શુદ્ધ ૧૦ થી લઈને ૧૪ પર્યંત અખંડ નામસંકીર્તન અને રામચાગ રાખવામાં આવ્યો હતો. મંત્રોનું સંસ્થાપન ભારત પ્રસિદ્ધ વિદ્વદ્વર્ગે ગોસ્વામી શ્રી 'બિન્દુજી' મહારાજના મંગલ કરતે સુપ્રસિદ્ધ નાગરીકો અને ભક્તોની હાજરીમાં કરાવવામાં આવ્યું હતું. આ મંત્રો ઉપર એક સુંદર મંત્રમંદિર બંધાશે અને તેની અંદર ભગવાન શ્રી રામચન્દ્રજીના ચરણ-રવિંદ્રની સ્થાપના થશે. શુદ્ધ ૧૧ ગીતાજયન્તીને દિવસે લખાશેલા રામમંત્રોને શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલયથી વરદોહા દ્વારા મણિનગર પુનિત સેવાશ્રમમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા. ઉપરના કાર્યક્રમ ઉપરાંત દરરોજ સાંજે ૬ થી ૭ અંત-મહાભાઓનો પ્રવચનો અને દરરોજ રાત્રે ૯ થી ૧૨ મહાશુજાતના બુદ્ધબુદ્ધ ભક્તોનાં ભજનોનો ધાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો હતો. આ મહોત્સવમાં અમદાવાદ તેમ જ જહાજ ગામની જનતાએ પુષ્કળ પ્રમાણમાં રસપૂર્વક ભાગ લીધો હતો. રામ-મંત્રો લખાવવાની યોજના પહેલાંની રીતે જ આજી રહેનાર છે.

બહુ જુના વખતની વાત છે. એક ગામમાં એક સાધુ રહેતા હતા. તેનું નામ હતું ‘રામશરણ’. પોતાની નાની સરખી કુંપડીની અંદર તેણે હોદારજીની એક નાની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી હતી. અને એ મૂર્તિની પૂજા-અર્ચામાં તે પોતાના દિવસ કાઢતા હતા.

હોદારજીના ભક્તોની કૃપાથી એને રોજ ચાર આનાની આવક થતી હતી. એમાંથી તે હોદારજીને ભોગ ધરાવતો, અરની કરતો, પ્રસાદ વહેંચતો અને પોતે પણ એ વખત ખાઈ શકતો. તે વખતે કંઈ આટલી બધી બીપણ મેળવતી ન હતી. નવાઈ પમાડે એવી વાત તો એ હતી કે એને રોજ ચાર જ આના મળતા. એક પાંચ એાછી નહિ કે એક પાંચ વંચારે નહિ. રામશરણ સંતોષી છત્ર હતો. ચાર આનામાં તો તે ઘણી સારી રીતે પોતાનું અને પોતાના હોદારજીનું રૂબરૂન ચલાવી શકતો, અને એમાં એને કોઈ પણ જાતની તકલીફ પડતી ન હતી.

‘દિવસો આ પ્રમાણે પસાર થતા હતા પણ એક દિવસ એક એવી વાત બની મધ જેથી રામશરણ કાયમને માટે ધર્મસંકટમાં કાપાઈ પડ્યો.

સંધ્યાનો વખત હતો. જરણ દાયમાં આરતીનો દીપ લાખે, અ- કાળા દાયમાં મટી રગાડેના રામ-શરણ હોદારજીની આરતી કરતાં, ભક્તિ અને શ્રદ્ધાના નશામાં બાલ બૂલી રહ્યો હતો. પાંચે જ દેટલાક ભક્તો દાય નેડીને બેસા હતા. કુંપડી ધૂપ અને કપૂરની સુંગંધથી મહેકી ઊઠી હતી. ભક્તિરસનું જ્વાન કરાવતી ઘંટડીની ‘દીનદીન’ રણકી નજી અમૂલ્યની વર્ષા કરી રહી હતી. પાસેથી જ પસાર થતા એક સંન્યાસીએ ઘંટડીના મધુર રણકર સાંભળ્યો. તે કુંપડીની આમે આવી બાળકોની વચમાં દાય નેડી બેઠો રહ્યો.

‘જ્યજ્ઞકાર’ સાથે અરની સમપત યજ્ઞ હોદારજીના ચરણોમાં આરતીનો દીપ મકા રામશરણે હોદારજીની અર્ચના કરી. પછી ભક્તોને મરણામૃત અને પ્રસાદ વહેંચ્યો. પ્રસાદની યાળાં લઈ તે બહાર બાળ-ગોપાળમાં આવી પહોંચ્યો. લાલચભરી નજરથી રામશરણની સામે નોંધ રહેલાં બાળકો યાળા તરફ દાય બેસા કરવા લાગ્યા. રામશરણે યાળાને બેસી

કરી પ્રસાદ વહેંચ્યો થાર કર્યો. પેલા સંન્યાસી એક બાણુ ખસી ગયો.

બાળકોને પ્રસાદ વહેંચાઈ રહ્યો કે તરત જ રામ-શરણની નજર સંન્યાસી પર પડી. ‘જ્ય હોદારજી હી’ કહી રામશરણે તેનું સ્વાગત કર્યું. અને તે બધા સંન્યાસીને પ્રસાદ આપવા બોલ્યો. ‘ત્યાં જ સંન્યાસી બોલ્યા: ‘ભગવન ! પહેલાં જરા પાણી આપો તો હું દાય થોડું પીઉં અને પછી પ્રસાદ લઉં. થોડું જ દરથી આવી રહ્યો છું.’

ઘણી જ નમ્રતાથી રામશરણે જવાબ આપ્યો: ‘ઘણી જ ખુશીથી, મહારાજ !’ અને તે કુંપડીની અંદરથી કમકંઠમાં પાણી લઈ આપ્યો અને સંન્યાસીને દાય-મેહું પીવા કહ્યું. સંન્યાસી બપોરે પ્રસાદ આદેશી રહ્યો હતો ત્યારે રામશરણે અમરનું જ પૂછ્યું: ‘ક્યાંથી આવી રહ્યા છો મહારાજ !’

“હું કાશીથી આવું છું. અને પ્રયાગરાજના કુંભરેણામાં જરા મારો વિચાર છે.” સંન્યાસીએ જવાબ આપ્યો. રામશરણ ખુશ થતાં બોલ્યો: ‘અહો-ભગવ મારા કે તમારા દર્શન થયાં.’ “એ બધી તો, હોદારજીને મદિમા કે ભગવન !” સંન્યાસીએ હોદારજીની મૂર્તિ નાંદ દાય કરી કહ્યું. પછી થોડીવર સુધી મૌન પયસાઈ રહ્યું. અને ફરીથી સંન્યાસીએ વાત કહી: ‘માલતીયાલતાં હું બહુ જ યાકી ગયો છું. અને તમારા જવાં ભક્તોનો સંગત તો નસીબ હૈય તો જ મળે? ને કંઈક થોડું ઘણું ખાનાનો બદાવત્ત થઈ નય તો અજની રાત અહીં જ હોદારજીના ચરણોમાં વિતાવવા વિચાર થાય છે. તમારી સંમતિના સુયોગનો પૂરેપૂરો લાભ લઈ સત્તાર થતાં જ હું નાચ્યો જઈશ.”

રામશરણ નમ્રતાથી માથું ઝુકાવી બોલ્યો: ‘હોદારજીની કૃપાથી જે કંઈ મને મળશે તે હું આપની સેવામાં અર્પણ કરીશ. આપના આતિથ્યનો આવા સુખવસત્ર મળવો એ તો મારે માટે મોટા લાભનો વાત છે. આપ સદાય વિશ્રામ કરો મહારાજ !’

સંન્યાસીએ પચર પર મુગધમાં ગિણબું અને નિશ્ચિન્ત થઈને ચૂતો. રામશરણ એના સત્કારની ચિંતામાં કુંપડીની અંદર ગયો.

હકોરજીના ચરણકમળ આગળ પડેલી થાળીમાં જિલકુલ થોડો પ્રસાદ બાકી રહ્યો હતો. સંન્યાસી ન હોત તો રામશરણ એટલા પ્રસાદને જ આદેશી પેતાની રાત કાઢી નાખત. પણ હવે આટલા પ્રસાદથી શી રીતે ચાલે? રામશરણને પેતાની ચિંતા ન હતી. એ એટલો જ પ્રસાદ સંન્યાસીને માટે પણ પૂરતો હોય તો તે એમ જ ખાધા વગર ઉપવાસ કરી સર્પ રહેત. પણ આ પ્રસાદ તો એટલો બધો ઓટો હતો કે સંન્યાસીની સામે મૂકતાં પણ એને રામ આવતી હતી. આ બધા વિચાર કરતો તે કુપડીની મહાર નીકળ્યો અને એણે ગામ તરફ ચાલવા માંડ્યું. એ આશાએ કે કોઈ હકોરજીનો ભક્ત મળી જાય તો આવા અણીના પ્રસંગે મદદ કરે.

રામશરણે કોઈ દિવસ ગામમાં જતો ન હતો. આજં મુધીની એની છંદગીમાં એણે કોઈ દિવસ કાંઈ જ કોઈ પાસે માંડ્યું ન હતું. અને અત્યારે પણ એને તો એમ જ વિચાર આવતો ‘હતો કે કશય આને પણ એને કોઈનો સામે હાથ લાગે કંઈની જરૂર નહિ પડે. હકોરજીની કૃપા હરી તો બહુ’ આપેઆપ જ પતી જશે. અને એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં તેણે ગામમાં ફરવા માંડ્યું.

લોકો એને ગામમાં આમ ફરતો જોઈને આશ્ચર્યમાં પડી ગયા. કેટલાયે ‘પૂજ્ય’ કે “મહારાજ” આને તમે કેમ ગામમાં આવવા તરફી લીધી?” પણ રામશરણના મોઢામાંથી જરૂર હોવા છતાં પણ એ વાત નીકળી શકી નહિ. એણે કોઈને પણ કહ્યું નહિ કે મારે સીધાની જરૂર છે. “કોઈ ભક્ત આપોઆપ સમજી જઈ નહિ આપે શું!” એમ એણે માન્યું.

અને પરિણામ એ આવ્યું; જેવો એ ગયો હતો તેવો જ ખાલી હાથે તે પાછો ફર્યો. મન દુઃખથી ભરાય આવ્યું હતું. શી રીતે તે પેતાને બારણે આવેલા અતિથિનો સત્કાર કરે? શું હકોરજીની સામે ભક્તને અપમાન સહન કરવું પડશે? આત્મની રેખાઓ એના અંદર ઉપર વારંવાર તરી આવતી હતી.

એટલામાં રામશરણની નજર કુપડીની પાસે જ આવેલી એક દુકાન પર પડી. અને તેના મનમાં એક વિચાર ધસી આવ્યો; “વાણીયા પાસે ઉધાર લઈ લઉં તો શું વધી છે? હકોરજીના પૂજારીનો વાણીયો એક બે આના માટે વિચાસ નહિ કરે શું?” અને

આમ વિચાર આવતાં જ તે સોધો વણીયાની દુકાને આવીને બેસી રહ્યો. આઠકાને પતાવતી વાણીયાએ સાંકુ તરફ દર્શિ નાંખી. “મહારાજ, તમે અહીં ક્યાંથી આવે?” તેણે પૂછ્યું.

“મારે ત્યાં આને એકાએક એક સંન્યાસી અતિથિ પધાર્યા છે, તેમને માટે સીધાની આવશ્યકતા છે. તમે મને ઉધાર આપી શકશો? હું કાને જ તમારા પૈસા આપી દઈશ?” રામશરણે જવાબ આપ્યો.

વાણીયા પેતાની રીતે બોલ્યો; “ઉધાર તો હું કોઈને જ આપતો નથી. મહારાજ! પણ જ્યારે તમારા જેવા માણસ આવીને બેસી રહ્યા છે એટલે આપું છું, પણ એક શરતે.” વાણીયા કાંઈ દિસાબ બોલતો બોલ્યો; “બે આનાનું સીધું થશે. જ્યાંસુધી તમે બે આના આપી ન દો ત્યાં મુધી રાજના બે આના તમારે વ્યાજના આપવા પડશે, અને વ્યાજ આજથી અઢવાનું શરૂ થઈ જશે. મારું કરતો મહારાજ, અમારે તો અમરો વેપાર કરવાનો રહ્યો એટલે આમ કરવું જ પડે છે. નહિ તો...” અને પછી વાણીયા ‘હીહીહી’ કરતો દસી પડ્યો. રામશરણે ફરીથી વિચાર કર્યો કે ‘એમાં શું મોટી વાત છે. કાલે તો એ દિસાબ ચૂકવી જ દેવાનો છે ને! તેણે આ શરત મંજૂર રાખી.

સીધું લઈ જઈ પતો તે પેતાની કુપડીમાં આવ્યો. અને સંન્યાસીના ખાવાપીવાનો પ્રયત્ન કરી એણે નિશ્ચિંતતાનો શ્વાસ લીધો.

સંન્યાસી રામશરણને કોઈ કોઈ ધન્યવદ્ આપતો ચાલ્યો ગયો. પણ રામશરણ તો મચકોરો એવો સંકટમાં ફસાય પડ્યો હતો કે તેમાંથી છૂટવું સહેલું ન હતું.

રામશરણની રાજની આમદાની ચાર આના હતી. જેમતેમ કાપકાપ કરીને તે દિવસે એણે બે આનામાં જ હકોરજીનો ભોગ પતાવ્યો. પ્રસાદ પહેલ્યો પછી કંઈ જ વધું ન હતું. પણ તેની એને ચિંતા ન હતી. એક દિવસ ઉપવાસ એટલી કાલે એ કંઈ એને માટે બહુ મુશ્કેલીની વાત ન હતી.

સંધ્યાની આરતી પછી તે બચેલી બે આની લઈને વાણીયાને ત્યાં પહોંચ્યો અને તેના હાથમાં બે આની મૂકી દીધી. વાણીયાએ બેઆની જોઈને કહ્યું “મહારાજ! આ બેઆની તો વ્યાજની થઈ. મારી ઉધારવાળી બે આની નથી લાગ્યા શું?”

‘અરે હા.’ રામચરણને વિચાર આવ્યો; ‘આ વાત તો એ જુદી જ ગયો હતો?’ તેણે વાણીયાને કહ્યું; ‘આજે તો મારી પાસે આરથા જ છે. ખાટીનો પણ હું બકિયસ્ત કરી દઈશ.’

વાણીયો દસીને બોલ્યો; ‘અરે કાંઈ વધી નહિ. મહારાજ, તમારી પાસેથી ક્યાં જવાના છે?’ રામચરણ ત્યાંથી પાછો ફર્યો ત્યારે તેણે મન ચિંતાથી આકુળ-વ્યાકુળ હતું. તે વારંવાર કરજ ચૂકવવા માટે વિચાર કરી રહ્યો હતો પણ કોઈ પણ રીતે ઘાટ બેસતો ન હતો. ચાર આના રાજની આમદાની, એમાંથી એછામાં એછા બેઆનાનો દોઢોરજના ભોગનો ખર્ચ. ખાટી રહેલા બે આનાથી તો એ વ્યાજ જ આપી શકશે. સુદૃઢ તો હમિશાં એના માથા પર ઊંટુ જ રહેશે. ‘હાથે રામ! હું કેવી મુશીબતમાં કસાઈ પડ્યો!’ તેણે નિઃશ્વાસ મૂક્યો. ફરીથી એને વિચાર આવ્યો. ‘એક દિવસ દોઢોરજને ભોગ નહિ ધરાવું તો શું વધે? એક જ દિવસના ચાર ચાર આના વાણીયાને આપીને આ કરજમાંથી તો છૂટા થઈ જાઉં. પણ...દોઢોરજ લકતના હાવા છતાં ઉપવાસ કરે! નહિ નહિ; એ વાત ગિલકુલ શક્ય નથી. બે ભોગ જ ધરાવવામાં ન આવે તો પછી લકતજનો શું કરશે? પછી તેઓ દોઢોરજને માટે પૈસા આપવાનું પણ ગંધ કરશે. નહિ, આમ તો મામલો ચોર ચોર થઈ જશે. અને આગ કદવાયા દોઢોરજ ભોગ વગરના રહેશે. વાણીયો વ્યાજ વગરના રહેશે ને મારે માથે દેવું તો એવું ને એવું કામ્ય રહેશે.’

કોઈ રસ્તા ગિચારા રામચરણને જડ્યો નહિ. રાજ તે વાણીયાને બે આના વ્યાજના આપી આવતો અને ખાટીના બેઆનાનો ભાર માથા પર રાખી કંઈ ખાધા પીધા વગર જ સૂઈ જતો.

પણ આમ કેટલા દિવસ ચાલે? અજાણ્ય અને જળના આધારે તે કેટલા દિવસ કાટે! શરોર ધીરે ધીરે દુર્બળ થતું ચાલ્યું. શક્તિ ઓછી થવા લાગી અને હરવા-હરવામાં પણ એને થાક લાગવા માંડ્યો. છતાં પણ તે દોઢોરજની પૂજા-અર્ચા કરતો, ભોગ ધરાવતો, અસ્થા વહેંચતો અને સાંજના કોઈ પણ દિસાને વાણીયાને બે આના વ્યાજના ચૂકવી આવતો.

ધીરે ધીરે તે ગિલકુલ અણકત થઈ ગયો. લકતો એને નોંધતે પૂછતા; ‘મહારાજ! તમને શું થયું છે? આમ દિવસે દિવસે આરથા બધા સ્થગતા કેમ જાયો

છે? કોઈ વૈદને ખતાવી દવાદાર કરો ને? આમ ક્યાં સુધી ચાલશે?’

‘રામચરણે દોઢોરજની મૂર્તિ તંત્ર નોંધી દસતાં દસતાં કહ્યું; ‘એ બંધી તો દોઢોરજની મહેરબાની છે. એમની દૃષ્ટા વગર કાંઈ ઓછું જ થાય છે, એ ને કરે છે તે સારને માટે જ કરે છે.’

અને વળી દિવસો પસાર થવા માંડ્યા. રામચરણમાં તો હવે ઊંઘા-એસવાની તાકાત પણ જતી રહી. એને પોતાને મરી જવાની ચિંતા ન હતી. ચિંતા હતી કેવળ સેલી બે આનાની, કે એ કદાચ વાણીયાના બે આનાનું દેવું મોંઘે રાખીને મરી જાય!

પહેલાં એને આઠા હતી કે દોઢોરજની મહેરબાનીથી એકને એક દિવસે તે એ પ્રજામાંથી એકસ મુકત થઈ જતો, પણ હવે એ આઠા પણ ડૂબતી જણાઈ. મૃત્યુ એની સામે નાચી રહ્યું હતું. આજે નહિ તો કાલે અને કાલે નહિ તો પરમ દિવસે તે અવસ્ય મરી જવાનાં છે. આજ સુધી સારી છાંદશીમાં જેણે કાપનો એક પૈસાનો ઉપકાર પણ માથે નથી લીધો તે શું આમ દેવું માથે લઈને મરી જશે?

દુર્બળતાને લીધે તે મોટે સુધી સૂઈ રહ્યો, જ્યારે એને જાન આવ્યું ત્યારે તે ઊઠ્યો અને દોઢોરજની આરતીની તૈયારી કરવા લાગ્યો. હાથમા આરતી લઈ, અને લીલે હાથે ‘દીનદીન’ ધટકી વગાડતો જ્યારે એ દોઢોરજની આરતી ઉતારી રહ્યો હતો ત્યારે લકતોને લાગ્યું કે આજે રામચરણ નાંદે પણ રામચરણનું મૂર્ત આરતી ઉતારી રહ્યું છે. અંદરઅંદર વાતચીત ચાલી રહી કે, ‘આજે મહારાજ એકસ મરી જવાનો છે.’

આરતી સમગ્ર થઈ. આજે અસ્થા વહેંચવા જેટલું જોર પણ રામચરણમાં ન હતું. ત્યાં ઊભેલા એક લકતે તે કામ પતાવી દીધું. ખીજા એક લકતે આરતી-ચરતી પૈસા કાઢીને રામચરણના હાથમાં મૂકતાં કહ્યું; ‘મહારાજ ચાર આના છે.’

ચાર આના! હા, રાજ ચાર જ આના તો મળે છે. જ્યારે ક્યાંથી મળે? અને એ મરવા પડ્યો છે તો પણ એક પાંચ પણ વધારે નહિ! ફક્ત ચાર આના! લકતો ચાલ્યા ગયા. મૂંઝામું ચાર આના લઈ રામચરણ-લગનાનની મૂર્તિની સામે દયામણી નજર નોંધ રહ્યો. આંસુનો અખૂટ ધારા એની આંખોમાંથી વહી રહી હતી; રામચરણે મૂંઝી ખોલી, પૈસા ફરીને ગણ્ય.

અને ફરીથી એક ફૂલકું આપ તે રહી પડ્યો. તે બોલ્યો
“હે ઠાકોરજી! જીવનમાં મેં તારી પૂજા અને ભક્તિ
સિવાય બીજું કંઈ જ માગ્યું નથી. તારા ચરણભગની
સેવામાં મેં મારું સારું જીવન ગાળ્યું છે. પણ તારી
પાસે કોઈ દિવસ કંઈ માગ્યું નથી કોઈ ચીજની આશા
રાખી નથી. હું ધારતો હતો કે તું તારા ભક્તનું સુખ
દુઃખ સાચી રીતે સમજે છે. અને કાંઈ ને કાંઈ દિવસ
જરૂર તું એનું નિવારણ કરશે જ. પણ આજે મારી
આખરી ઘડી આવી પહોંચી, અને તોય હજી તું ચૂપ
છે. જાણે કંઈ બન્યું જ નથી એમ. હું તને આ શોભા
દેશે? આ ભગવાન! તારો એક ભક્ત માથે દેવું લઈને
મૃત્યુ પામે? નહિ નહિ, મારા સારા જીવનની સેવા
અને પુરુષકર્મના ફળપે પણ તું આ બે આનાના
દેવામાંથી બચાવ, આ મહા સંકટમાંથી મારા આત્માને
મુક્ત કર.” અને તે બેલાન અવરથામાં ક્યાંય સુધી પડી
રહ્યો, એની આ અવરથા મૃત્યુની પહેલાંની અવરથા
હતી. હોલવાઈ જતા પહેલાં દીર્ઘ એકવાર મોટા પ્રકાશ
આપી શે છે તેમ રામચરણની ચેતના પણ એકવાર
ફરી આવી, અંધકારમાં રૂપતા એના આત્મામાં હજી
પેલી બેઆની ખૂંધતી હતી. એણે બધે મૂડી બોલીને
એક વાર નીંધું અને ચોથરાતી જાગે બોલ્યો: “હે
ઠાકોરજી! તારો ભોગ લગાવવાના વખત સુધી હું જીવતો
રહું એમ હવે લાગતું નથી. આ ચાર આના વાણીયાને
આપી તેનું દેવું ચૂકાવી ઝલમુક્ત થઈ હું તરત જ
પ્રાણ ત્યાગ કરીશ. તારા ભક્તે કેટલાય દિવસનો ઉપવાસ
ક્યાં છે, આજે એક વખત ‘તું’ પણ તારા ભક્તના
મૃત્યુ પર ઉપવાસ કરી લેજ.” પણ આમ બોલી તે
જીજ્ઞાસ થવા લાગ્યો છે કે તરત જ તે દગલો ઘસીને પડ્યો
તેના દેહ પીંજરમાંનું આડુગ પડી બીડે ગયું.

સાચા વખતે આરતી માટે ન્યારે ભક્તજનો
આવ્યા ત્યારે એણે કે રામચરણ ઠાકોરજીના ચરણ-
કમળમાં મરેકો પડ્યો હતો. એના હાથની મૂડી ઉપાડી
હતી અને એકે દયેળીમાં ચાર આનાના પેસા પડેલા હતા.

આખા ગામમાં ખબર પડી ગઈ કે રામચરણ
મહારાજ મૃત્યુ પામ્યું. પેલા વાણીયાને ન્યારે ખબર
પડી ત્યારે તેણે તેની પત્નીને કહ્યું: “તે સાંભળ્યું કંઈ?
પેલો રામચરણ મરી ગયો! એની પાસે તો હું ચાર
આના માગતો હતો, તું જરા દુકાન પર બેસ, એક

તો ખરો કંઈ હાથમાં આવી જાય એવું હોય તો...”
અને એમ કહેતો તે રામચરણની કુંપડીએ પહોંચ્યો.
રામચરણની કુંપડીમાં લોટા ભેગાં ક્યાં હતાં અને પેસા
ભેગા કહી સાધુના કાનના અને અભિસંસ્કારનો
બદોળાવ કરતાં હતાં. વાણીયા તેમાંના એકની પાસે
જઈને બોલ્યો: “કમ લાઈ! મહારાજ મરી ગયો?”
તેણે કહ્યું, “હા લાઈ, મરી ગયાં, આવો સચો સાધુ મેં
ક્યાંય જોયો નથી. ઠાકોરજીની પૂજા હોડી એણે સંસારની
ગાંધ વાત સાથે ગાંધ મતલબ રાખી ન હતી.”

“અરે?” વાણીયાએ નિસ્સસો મૂક્યો,
“લાઈ! હવે દુઃખ કરવાથી શું થઈ શકાયું
છે?” પેલાએ કહ્યું.

“લાઈ, મને એના ચરણનું દુઃખ એટલું બધું
નથી, જેટલું એ વાતનું છે કે એના જીવને જીવ હું
એને માણ્યુકત ન કરી શક્યો. મારા ચાર આનાના
પેસા એની પાસે રહી જ ગયા.”

એક બીજો માણસ જે એમની સાથે બીજો
રહીને વાતો સાંભળતો હતો તે બોલ્યો: “તો તમારે
ચાર આના મહારાજ પાસે લેવાના હતા? કદાચ એ જ
પેસા મહારાજના હાથમાં છે એ તો નહિ! સારું
થયું કે તમે વખતસર આવી પહોંચ્યા, હવે તો આ
પેસા તમે લઈને મહારાજને માણ્યુકત કરો. નહિ
તો એમનો આત્મા દેવાના બંધનમાં બંધાયેલો જ
રહી જશે.” અને એમ કહી તેણે રામચરણના હાથમાં
પેસા પડ્યા હતા તે તરફ આંગળી કરી. વાણીયાએ
નેણું તો એની છાતી ધાડી બીડી. મનમાં થયું તો
ખરું કે હા ઠાકોરને પેસા લઈ લઉં, પણ તે
એ સાદસ કરી ચાલ્યો નહિ. એની નજર
ઠાકોરજીની મૂર્તિ પર પડી અને એક પૂનઃરી એના
ચરિત્રમાંથી પસાર થઈ ગઈ. એને લાગ્યું કે ઠાકોરજીનો
આખમાંથી કોઈમિતી નવાળાઓ એની તરફ ધસી રહી
છે. તે એક કમળ પાળા ખસી ગયો.

“કમ તમે પેસા લઈ લેતા? બિચારા મહા-
રાજને હવે તો માણ્યુકત કરે.” કાંઈએ પૂછ્યું.

વાણીયા “ઢીઢીઢી” કરી પામ્યો. તે બોલ્યો “એમના
કાન માટે અને અભિદાન માટે આજ ઉપચણી કરી
રહ્યા છે તો મારા એ ચાર આના તમે એ કામમાં
જ લઈ લો, મારા તરફથી ઢીઢીઢી....”

ચિત્ત સ્થિર કરવાનો ઉપાય

વ્યાખ્યા:—શ્રી દેવીતાનંદ મહારાજ

(શ્રીમદ્ જો દેવીદાન મહારાજ એક યજ્ઞનિષ્ઠ મહાપુરુષ હતા. તેમણે આ માર્ગમાં પચાસ વર્ષથી પણ વધુ સમય વ્યતીત કર્યો હતો, અને અનેક પ્રકારનાં સંકટો સહીને યોગ, તપ, સંયમ અને નિષ્ક્રમની ક્રિયાઓને પૂર્ણ રીતે સાધીને તે દ્વારા પોતાની જાતને એ મહાન પદ પર લાવ્યા હતા. એ મહાન યોગીએ ઉપાસના રાત્રે જે થોડી સરખી સરળ રીતે બતાવી છે તે અહીં આપીએ છીએ. જેના અનુચ્છ, મનન અને નિદિધ્યાસન વડે મનુષ્યજન સહેલધરી રાત્રિ પ્રાપ્ત કરી શકે અને આ સંસારસાગરમાંથી કંટ બાંધવા વગર મુક્ત થઈ જાય.)

આ સંસારમાં રાત્રિ પ્રાપ્ત કરવી એ જ મનુષ્ય-જનની સફળતા છે. રાત્રિ મેળવવાને માટે થોડા થોડા રાજ-મહારાજ, અધિપતિઓ આ સંસાર ત્યાગીને વનમાં વસ્યા હતા, અને વિવિધ પ્રકારની સાધનાઓ કરી છટ વેઠ્યું હતું. જ્ઞાન વિના રાત્રિ પ્રાપ્ત કરવી એ થઈ મુશ્કેલ છે. આપણે સંસારની વાસનાના કંદારમાં પડીને અને વિવિધ કષ્ટનાઓ કરીને બધાંય સમય ગુમાવીએ છીએ અને રાત્રિનો કોઈ સરળ માર્ગ ન સમજવાથી થણા દુઃખી થઈએ છીએ.

દિવસ અને રાત મળાને ચોતીસ કલાક હોય છે. એમાંથી બાર કલાક ધંધા રોજગારમાં પસાર થાય, કે જે વડે કુટુંબના ગુજરાન માટે દ્રવ્યોપાર્જન થઈ શકે. બાર કલાક ખાવા પીવામાં અને આરામમાં પસાર થાય; છ કલાક નિરાતિ નિદ્રા લઈએ; હવે બે કલાક જે બાકી રહ્યા એમાં આપણે આપણા બધા જે વિચારો, વાસનાઓ અને રમૂતિમાનને દૂર કરવાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દરરોજ, મન ધણું ચંચળ છે, એને અન્યાસથી જ શાંતી શકાય છે. જો તે વખતે મન જ્યાં ત્યાં ભટકવા માંડે તો તેને તેમ કરતાં રોકવું જોઈએ. શરૂઆતમાં એક એક કે અર્ધી અર્ધી મિનિટ સુધી શાંતિની દેવ પાડવી જોઈએ. તેને સમજાવવું જોઈએ કે, “હું કેમ જ્યાં ત્યાં ભટકે છે? આખરે તો તારે કોઈ જ પાણ કરવું પડશે. જ્યારે હું નિદ્રામાં હોઉં ત્યારે તને કેટલું સુખ હવે? તે વખતે તારામાં કુન્નનો અંશમાત્ર પણ ન હોતો અને તેથી તને સુખના અનુભવની જરૂર પણ ન પડતી. બીંધ આવવાથી સંસારની સપળા કુન્ન દૂર થઈ જાય છે; એટલે સુધી કે વીંછી કંડોળો હોય તો તેની પેદાશની પણ ખજાર નથી પેદાશી. હવે હું જામત થઈ કે તરતજ જાણવા માગે છે કે, ‘આ વખતે કેટલા વાગ્યા અને કેટલી રાત બાકી છે, આટલો સમય હું ક્યાં હોઉં કે જ્યાં જવાથી તારું કપડું કુન્ન નાશ પામ્યું હવે? કે અથવા કપડું હવે?’

બને એ વખતે તો હું ત્યાં બૂસથી અજાનપણે ગયું હતું, હવે જામત થઈને તે રથને બવાનો પ્રયત્ન કર.” આ બે કલાકમાં જીવ, ધર્મ, ઈશ્વર, નારાયણ આદિ કહેને વાદ ન કરવા. ફક્ત મનને સમજાવવું જોઈએ કે, તારું શરીર સુતેલું છે, જે જ કલાક રાત બાકી છે, આ સમયે બીજું કંઈ મારું નહિ થઈ શકે, તો પછી નાકે શા માટે ભટકે છે? ભટકવાને અને ચિંતા કરવાને તને બાર કલાક આપી દીધા છે એમાં સંસારી વાતોનો વિચાર ક્યાં કર. હમણાં તો જરા રાત્રિ રાખી વિચાર કર. અર્ધ કલાક છે કે પરમાત્મા સર્વ રથને છે તો હું ક્યાં છું? હું પણ એમાં જ છું. જ્યારે હું ન હોતો ત્યારે પરમાત્મા તો હોતો જ. હું એમાંથી જ ઉદ્ભવ્યો, છતાં પણ મેં જમારી જાતને છુટી ગઈ અને વિચાર્યું કે, પરમાત્મા અને હું છુદા છીએ; અને તેથી જ આપણે અનેક પ્રકારનાં કટ વેઠ્યાં પડે છે. આ (છુદાઈનાં) વિચારને દૂર કરવો એ જ આપણું કર્તવ્ય છે. પરમાત્મા સર્વ રથને છે અને આપણે તો એક જ રથને છીએ. થોડી વસ્તુમાં નાનીનો સમાવેશ થાય છે. પરમાત્મા તો અનંતગાથી છે કેવળ આપણે જ આ સમય પૂરતા છીએ. યોગજ જતાં આપણે નાસ પામીશું અને અનંતમાં સળી જઈશું.

“હું એક છું, અનેક થઈ જાઉં.” x પરમાત્માનો આ વિચારમાંથી જ સંસારની ઉત્પત્તિ થઈ છે. એટલે હું પણ એમાંથી જ ઉદ્ભવ્યો છું, અર્થાત, તે જ છું. જો આ નિષ્ક ૬૬ થઈ જાય તો પછી વાદ જ રોને કરવાનો રહ્યો? જલદી વાદ કરવું એટલે એનાથી છુદા થવું. જેની રીતે કંઈ માણસ પોતાની પાસે જ બેઠેલાને જોઈને જામ પાડીને બેલાવે તો તે વખતે તે એમ જ કહેશે કે જેને મંખ છે? હું તો એની પાસે જ બેઠો છું અને એ મને જામ પાડે છે! એની જ રીતે હું પરમાત્મા જ છું. એનો ૮૮ નિષ્ક કરીને

રમુનિમાત્રને નિરમુનિમાં પત્તાવોને એક એક કે અર્ધી અર્ધી મિનિટ મનને રોકવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ એવી રીતે સૌ બંધો વખત કડવાથી સૌ મિનિટ ઘડ જશે અને રાજની દોઢ કલાકની ટેવ પડી જશે.

આ જ ટેવ આગળ જતાં ચોતીસે કલાક ચિત્તને પ્રસન્ન રાખશે અને મનને શાન્તિ આપશે. અંત સમયે બ્યારે સંયળા ઈન્દ્રિયો શિથિલ થઈ જશે, હજી બંધ થઈ જશે, અને કડવા વધારાથી શ્વાસ ખડખડ કરતો ચાલતો હશે તે વખતે આ ટેવની મદદથી આપણે એવે સ્થળે પહોંચ્યું કે જ્યાં આપણને કે ઈશ્વરનું કૃપા નહિ પડે, અને આપણું સરીર છૂટતાં જ પરમાત્માના શીન થઈ જાયું. એવી રીતે કોઈ માણસ પાણીમાં તરતાં થીએ તો એને પંદર દિવસ કે મહિનામાં તરતાં આવડી જાય. તે પછી જો તે થોડો સુધી ન પણ તરે અને અકસ્માત કે ઈ નદીમાં પડી જાય તો પ્રથમની ટેવના બળે એનાથી તદી પાર જવાય. પરંતુ જો તેને તરતાં જ આવડતું નહિ હોય તો એ તરત જ ડૂબી જશે. એવી જ રીતે મન રોકવાથી પહેલાંની ટેવ-પૂર્વ અવસ્થા સમય પર હોમ લાગે છે. એવો અભ્યાસી આ સંસાર-સામ્રાજીમાં વિના કશી પાર કીતરી જાય છે, અને પર-વજની ન્યોતિમાં એવી ન્યોતિ મળી જાય છે. એ જ-મમરણના ફેરામાંથી બચી જાય છે.

એટલા માટે જોઈએ જોઈ એક કલાક સુધી તો ઉપર સૂચના પ્રમાણે સર્વ સંકલ્પો સ્થગતા તો શ્વા-માત્રને બુદ્ધવાની ટેવ અવરસ પાડી જોઈએ, અને એક કલાક આપણા સ્વપ્નચિંતનમાં વિનાયકો જોઈએ. તે સાફ આ પ્રમાણે કરવું-પ્રત્યેક મનુષ્યને સ્વપ્ન થઈને વિચારવું કે નિંદ્રા વખતે આ સરીર તો કનેક્ટ થયું હોય છે. આંખ, કાન, નાક, મોં વગેરે બંધ હોય છે. તો પણ તું (મન સાક્ષી-આત્મા) આંખ વિના જુએ છે, નાક વિના સંધે છે. અને કાન વિના સંધે છે, હજી ચિંતા જોલે પણ છે. તને બીક નથી લાગતી, તું જ્ઞાનદામાં રહે છે, બીક બીજાની હોય છે; પરંતુ બીજો તો છે જ નહિ. જ્યાં ત્યાં સર્વ તું પોતે જ છે. જોઈની આ જ અવસ્થા મરણસમયે પણ દરેક ત્યારે પણ આંખ, નાક, કાન વગેરે બંધ થઈ જશે, ત્યારે તને એનાથી (માણસો) કું કૃપા થઈ સારી, જે અવસ્થા નિમગ્ન સ્થિતિમાં પોતે છે તેવી જ મરણસમયે પણ થશે. એવી રીતે નિદ્રામાં મનને ખૂબ જ્ઞાનદામાં દોલ

છે, એવી જ રીતે મૃત્યુસમયે પણ થાય છે. તું મનમાં જરા પણ બીક ન રાખ કે તું મરી જાય. સત્ય તો એ છે કે તું એ વખતે આ સંસારના કૃપામયી છરીયા ત્યારે ક્યાંય જતાનું નથી કે આવવાનું નથી. ત્યારે જ-મમરણ પણ નથી તું તો આ સરીર મેળવીને તને પોતાને જુડી રહ્યો છે અને સરીરને જ દું-પોતે માની બેઠે છે તેથી જ કૃપા થાય છે. તું તો સરીરમાં સાક્ષીરૂપ છે, તારી જ શાતાથી સર્વ ઈન્દ્રિયો પોત-પોતાનું કામ કરે છે, તું જ તેમને ચલાવે છે, તું જ તેમની સર્વ દિગ્ગજાલ જાણે છે; પરંતુ તું તેમનાથી જુદો છે. તેઓ તને જોઈતી નથી; તું તો જ્ઞાનદ-સ્વરૂપ છે. આ સંસાર તારામાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, અને જોઈતું એકું આવતાં જ તારામાં શીન થઈ જઈ નાથ પામે છે. તું જા બને અવરથાતો જલુશાર, સાક્ષી, આત્મા, સ્વયં પ્રકાશમાન, અખંડાનંદ, નિરા-કાર; નિરંજન, સત્-ચિત્-આનંદ, નિર્ભય, અજર, અમર, સર્વશક્તિમાન અને સર્વં છે. જ-મમરણ કેવળ ઈન્દ્રિયો જાય છે. ઈન્દ્રિય મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. મનથી જ આ સંસાર રચાયો છે. મનથી જ મુખ-કૃપા થાય છે. તું તેનાથી મિત્ત છે.

એવી રીતે તમારો પ્રવ ક્યાંય પહેલમાં દોલ અને કોઈ એકું લખે કે તેનું મનું થયું. તો એ સામગ્રી જ તમને કૃપા લાગશે; પરંતુ જો કોઈકે મરી જશે હોય અને કોઈ લખે કે તે જ્ઞાનદામાં છે તો મનને કૃપા નહિ થાય. તેથી જ આ સંસારને મનોમય કહ્યો છે. મનમાં જે ઇચ્છા થાય તે મનુષ્યને જોવાની પડે છે. દરેક માણસના મનમાં દગ્ગરો ઇચ્છાઓ ઉત્પન્ન થયા કરે છે, તેમાંથી કેટલીક તો પૂર્ણ થાય છે, જ્યારે કેટલીક અર્ધજીવે રહી જાય છે, જેમકે મનમાં ઇચ્છા થાય કે મને દગ્ગર રૂપિયા મળી જાય તો કું જનું મુખી થઈ જાઉં. એ ઇચ્છા પૂરી થતાં પહેલાં જ બીજી ઇચ્છા જાગે કે મને દગ રૂપિયાની તો જનું જ જરૂર છે. દને જુલો કે દગ્ગર રૂપિયાની ઇચ્છા સ્વપ્ન જ છે એટ-લામાં વચમાં જ દગ રૂપિયાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ, અને તે તરફ થઈ જાય. અને દર નિમર ક્યો કે દગ રૂપિયા તો મેળવતા જ જોઈએ. કાંઈકથી દગ રૂપિયા મળ્યા તો માની સૌ કે ઇચ્છા પૂર્ણ થઈ એવી રીતે મનુષ્યમાનની ઇચ્છાઓમાંથી કેટલીક પૂર્ણ થઈ જાય છે અને કેટલીક બાકી રહી જાય છે.

મનુષ્યની જે કમજોશી બાકી રહી જાય છે તે બધી રીતે વળીને મનુષ્યના અંતઃકર્મો તેની સન્નિધિ આવે છે અને તેમને બેઠગવા માટે મનુષ્યને પરેડું રૂપ હોયવા પડી જાય. રૂપમાં જન્મ લેવો પડે છે-બાળે દેહ ધારણ કરવો પડે છે. વર્ષાઋષ્ટ્રો એને જાન પ્રતિ ન થાય ત્યાંસુધી એ જન્મ-મરણના ફેરામાં પડાય કરે છે; પરંતુ મુક્તિ એને જીવનિક ગુરુથી જાન પ્રાપ્ત થઈ જાય તો એ વિચારે છે કે; પરમાત્મા કેવં બાપ છે તો હું પણ પરમાત્મામાં જ છું; તો પછી કમજોશી કામ કરું અને કમ વસ્તુની કરું? આવા વિચારથી એની કમજોશી બધે યથ જાય છે ત્યારે તે પોતે જ શાંત થઈને બ્રહ્મથી માંડીને એક જંતુમાં ચે સર્વ પોતાના

જ અસ્તિત્વને જોતો થાય છે; અને જન્મ-મરણના ફેરામાંથી છૂટી જાય છે.

વસ્તુતઃ અમરતાની તો જન્મ-મરણના ફેરો-આવા કમજોશી પણ માનવા નથી; કારણ કે તેઓ સમજે છે અર્થાત અતુલમયો જીવે છે; જેવી રીતે સમુદ્રમાંથી મોઝા જન્મે છે તેવું સ્વરૂપ જગત છે અને મોઝા તો દેખાવાના જ હોય છે; એવી રીતે પરમાત્મામાં હું; તમે અને આખો સંસાર મિશ્ર દેખાવ પુરતા જ છીએ; આપણે પરમાત્મા જ છીએ; એવા સિદ્ધાંત બીજા કોઈ નથી. ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વિચારતાથી શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે અને એનો અભ્યાસ કરનાર સદા આનંદમાં રહે છે.

પૂણ્યનું આરાધનું

હું મનુષ્યો! આલો આલો આપણે એક વાતનો અનુભવ કરી લઈએ કે, આ સંસાર પરિપૂર્ણ છે. સંસારમાંની કોઈ પણ એક વસ્તુને છૂટીછૂટી તપાસી શું તો તે અસંખ્યત અપૂર્ણ, અધૂરી અને ખોડખાંપણવાળી માણસ પડશે; પણ આ આખા સંસારને એક સામ્રાજ્ય સરવાળો કરીને એક અખંડ અસ્તિત્વરૂપે જોઈએ તો તે પરિપૂર્ણ જ હશે. સંસાર સામ્રાજ્ય રીતે પરિપૂર્ણ જ છે. સંસારની પારિપૂર્ણતાનો આપણને અનુભવ ન થતો હોય તો તેવું કારણ એક જ છે કે, આપણે હજી સંસાર શી વસ્તુ છે તે બહુ જ નથી. એકસામ્રાજ્ય સર્વમાઠી દૃષ્ટિએ બ્યારે આપણે સંસારને જોતાં શીખીશું ત્યારે આપણે જોઈ શકીશું કે, આ સમગ્ર સંસારમાં કશી ખોડ-ખાંપણ અપૂર્ણતા કે ખોટાપ છે જ નહિ. સંસાર પરિપૂર્ણ ન કેમ હોય? બ્યારે પૂર્ણ પુરુષે તેને રચ્યો છે તો તે પૂર્ણની રચના પણ પૂર્ણ હોવી જ લેઈએ ને? પૂર્ણ જ ઉત્પત્ત થાય છે આ પૂર્ણ જગત નિઃસંદેહ પૂર્ણ પરમેશ્વરમાંથી નીકળ્યું છે અથવા પ્રદુર્ભાવ પામ્યું છે.

આ ઉપરાંત તમે બીજું એ પણ જોઈ શકશો કે, તે પૂર્ણ પ્રભુએ પૂર્ણ જગતને માત્ર એકવાર પેદા કરીને છોડી દીધું નથી, પણ એને સાગસાગર પાપી રેલા છે, તેનામાં પોતાના જીવનરસનું સતત સિંચન કરીને તેનું પાકન પણ કર્યું જ કરે છે. આનો અર્થ એવો થયો કે, આ જગત કેવળ પૂર્ણ રૂપે પેદા થયું છે, એટલું જ નહિ પણ તે પૂર્ણપણે નીલી રહ્યું છે. સદાકાળ પૂર્ણ ને પૂર્ણ રૂપે જ ચાલ્યા કરે છે. પૂર્ણ માણીએ તેને જન્મ આપ્યો છે, તે તેને પૂરી રીતે પાપણ આપ્યા કરે છે અને એ રીતે તે હમેશાં પૂર્ણપણે કાયે-કૃષ્ટ છે.

આ જગત એક પરિપૂર્ણ કૃતિ છે એટલું બો આપણે સમજ લીધું હોય, અને જગત પૂર્ણ છે તો તેનો કર્તા પણ પરપૂર્ણ હોવો જ લેઈએ, એ પણ આપણો સમજમાં આવી ગયું હોય તો ચાલો, આપણે બધા તે પરિપૂર્ણ પરમાત્માને જાણીએ, જાણીએ અને તેની પ્રાપ્તિ કરી લઈએ. જે પરમાત્મા આ પૂર્ણ જગતને ઉત્પત્ત કરીને તેવું પરિપૂર્ણ રીતે સિંચન કરી રહ્યા છે; તેને આપણે આપણા પોતાના બંધાવી દઈએ. ચાલો, ચાલો, જે પોતે પરિપૂર્ણ છે અને બીજાઓને પરિપૂર્ણતા આપી શકે છે તેની આજ્ઞા જ આપણે શોધ કરવા મંડી જઈએ.

મારા બધાઓ! જે માર્ગે જતાં આપણે એક દિવસ પરિપૂર્ણતાના પદ ઉપર જઈ પહોંચીશું તે માર્ગના આપણે બધા આજ્ઞા જ પ્રવાસી બની જઈએ. —પૂર્ણ

મહુ-પ્રાર્થનાનો અદ્ભુત પ્રભાવ નાસ્તિક મઢીને આસ્તિક બનેલા સિપાહીની વાર્તા

અનુવાદક : શ્રી 'પુનિતપદ્મરેણુ'

તે અરસમાં હરદારમાં અર્ધકુંભનો મેજો લગાવે
હતો. હું પણ ત્યાં ગયો હતો. લાગણ્યપૂર્વક ત્રણ દિવ-
સથી હું જોઈ રહ્યો હતો કે એક સિપાહી, પોતાના
ઉપરી અમલદારની સચનાથી, એક જગ નીચે બેઠો-
મેજો ચાંતિથી મળા ફેરવી રહ્યો હતો. મને નવાજ
લાગવાથી ત્રીજો દિવસે હું તેની પાસે ગયો. તેણે હાથ
જોડીને 'જય સીતારામ' કહ્યો. હું તેની બાજુમાં જ
બેસી રહ્યો.

હું-તમે કાંઈ નવી જાતના સિપાહી લાગે છે ?
તે-એમ કેમ, મહારાજ !

હું-સિપાહીના હાથમાં વળી માળા કેવી ! તેના
હાથમાં તો માળાને બદલે લાલો નોંધ્યો.

તે-એનો અર્થ શું એવો થાય છે કે, એક સિપાહી
મજુનો ભક્ત નથી બની શકતો ?

હું-મારી સમજણ પ્રમાણે જેને ભક્ત બનવું
છે તે લાગે જ સિપાહી બની શકે છે અને જ સિપાહી
બને છે તે જ્યારે જ ભક્ત બની શકે છે. બને અપ-
સ્થાનો પરસ્પર વિરોધી (contradictory) છે.

તે-પરંતુ મહારાજ ! હિંદુની કૃપાથી મારા માટે
તે બને વિરોધી મઢીને સહયોગી બની ગઈ છે.

હું-હુઓ, સિપાહીઓનું જીવન ! રેલા બે
સિપાહી ગાંજની અવધ કુંડી રતા છે. બીજો સિપાહી
એક ગરીબ યાત્રાળુ પાસેથી ગેરમાલદે પેસા પડવી રહ્યો
છે. વળી જુઓ, પેસા ત્રણ સિપાહીઓ પૂઠ પરથી
આવતી ધુવતિઓની છેતી કરી રતા છે-કેમ જાણે
વિધિનિર્મિત સૌંદર્ય-મંદના તેઓ રાફ-કેનુ જ ન હોય !

તે-આપનું કહેવું તદ્દન વધાય છે. આથી પણ
વધારે દુસ્મી સિપાહીઓ જોવામાં આવે છે. સિપા-
હીઓની આખી જાતિ જ લગભગ અધર્મી બની ગઈ છે !

હું-આ બાજુ તમે એકાંતમાં બેસીને, ડુનિયાથી
દૂર રહી માળા ફેરવી રતા છો. આપને દરકત ન
હોય તો પૂછું, કે આપ કયાં મંત્ર જાપી રતા છો !

તે-ત્રિલુ ભગવાનોનો !

હું-આ મંત્ર તમને આપ્યો કેવો !

તે-મારા શુરુએ !

હું-તમારા એ શુરુનું નામ મને જાણી શક્યો !

તે-આપને સાંભળીને આશ્ચર્ય થશે કે, તે શુરુ
બીજા કાંઈ નહિ, પરંતુ મારી સ્ત્રી પેતે જ છે.

હું-તમે તો ગજબ ધડાકો કર્યો ! અન્યોન્ય
વિરોધી વસ્તુઓને આપે સિદ્ધ કરી બતાવો !

તે-એમાં આપને શું અવગુણ લાગ્યું ?

હું-એક તો 'સિપાહી ભક્ત' અને બીજું 'સ્ત્રી
શુરુ' ! આ બંને એકબીજાના વિરોધી છે. અર્થાત્,
સિપાહી ભક્ત બની શકતો નથી કારણ કે સિપાહીની
જાતિ પ્રત્યે જ લોકોને એક જાતની હજવી નફરત છે;
અને સ્ત્રી શુરુ બની શકતી નથી. કારણ કે સ્ત્રીઓના
અંબ-પ્રત્યંબમાં માયા ભરેલી છે. પરંતુ તમે આ બંને
વસ્તુઓના મેળ મેળવી શક્યા છો એ અદેખર આશ્ચ-
ર્યનો જ વિષય છે.

તે-ક્યારે ! સિપાહી પણ ભક્ત બની શકે છે અને
ક્યારેક સ્ત્રીઓ પણ શુરુદે રધાપિત થાય છે.

હું-એ પણ કાંઈ અસાધ્ય છે. અસંભવિતને
સંભવિત બનાવવાની યાત્રા મૂર્તિમાં કયાં નથી રહેલી !
સમ્ય, અસમ્ય અને અનન્યા સમ્ય-આ ત્રણે વસ્તુઓ
મૂર્તિમાં મેળવે છે.

તે-વીરર લક્ષ્મણની શુરુ સુખિયા ફેરી, સંત-
શિવમજી દુયસીરાસની શુરુ સ્વપ્નની રનાવધી, વિઠ્ઠલ
દેરાળી ગેપોચાંદની શુરુ તેની માતા મેનાળની, ગદાદુર
બદારવરિયા જેલવની શુરુ સતી આતા તેરવ અને
સુપ્રસિદ્ધ ભક્તશિરામજી સદાસની શુરુ શુભિષા ચિંતા-
મણિ વગેરે સ્ત્રી જાતિમાં જ જન્મી હતી ને ! એ જ
પ્રસિદ્ધ પરંપરામાં મારી સ્ત્રીએ એક વધુ ઉમેરો કર્યો છે.

હું-આપનું કૃમ નામ શું છે !

તે-આશીરને લોકો જીવાનસિંહના નામે ઓળખે છે.

હું-આપનું મૂળ વતન કયાં છે !

તે-જેનપુર. કુંભના મેજા નિમિત્તે મારી અંદી
કાચચાક નિમજીક થઈ છે.

હું-માર, જીવાનસિંહ ! મને આપની વાર્તામાં
રસ પડ્યો છે. આપ આપના જીવનની આખી વાર્તા
સંભળાવવાની કૃપા નહિ કરો ?

જુવાનસિદ્ધે માળા એક બાળુએ મૂકીને ટહેવાનું શરૂ કર્યું—‘આપને વિદ્યાસન પડતો હોય તો સંભળી લો, આ મારી વિચિત્ર જીવન-વાર્તા.’

હું—મારું એવું અનુમાન છે કે, આપની વાર્તામાં કોઈ અદ્ભુત રહસ્ય જરૂર હોવાયેલું છે.

જુવાન—આપનું અનુમાન સોએ સો ટકા સાચું છે. એ જ રહસ્યમય બનાવે અને ખરેખર પાગલ બનાવી દીધો છે.

હું—કહો, શું વાત છે ? શક્ય હશે તો હું પણ તેમાં આપને મદદગાર થઈ પડીશ.

જુવાન—આપનું કંઈ માર્ગદર્શન મળશે એ આશાથી જ આપને સંભળાવવાની હિંમત કરું છું. ક્ષણિક એવી છે કે હું કંદેર નાસ્તિક હતો. બધી વાતોનું ખંડન કરતો હતો. જ્યારે મારી સ્ત્રી મૃત સનાતન ધર્મી હતી.

હું—મૃત સનાતનધર્મી !

જુવાન—મૃત હતી એટલું જ નહિ, બહુ અતિથયોક્તિને બાદ કરીને એટલું બેધક્ક કહી શકાય કે મૃતોમાં પણ તે આંગણપડકું સ્થાન ધરાવતી હતી.

હું—એનો કોઈ પુરાવો આપી શકશો ?

જુવાન—તેણે ધરખાંચણે વૃક્ષસીમે છોડી રાખેલો હતો. તેમાં તેના શરૂએ આયેષ શાલીપ્રામછની મૂર્તિ મૂકી હતી. તે ઉપરાંત તેમાં ભગવાન વિષ્ણુની છબી પણ રાખી હતી. દરરોજ આઠમુહૂર્તમાં ભીડીને તે સ્નાન કરતી અને કોઝરછની પૂજા કરતી. રામાયણ અને વિષ્ણુસહસ્રનામનું પારાયણ પણ વચાસકિત જરૂર કરતી. તે પછી જ કોઈની સાથે વાત કરતી.

હું—તેનું નામ શું હતું ?

જુવાન—તે દણ્ડ જીવત છે. તેનું નામ ગોમતી-દેવી છે. ત્રણ પુત્ર અને એક પુત્રીની તે માતા છે.

હું—વારુ, આગળ ચલાવો.

જુવાન—એક દિવસ રાત્રે મેં તેને કહ્યું; કે ‘મારા સાહેબ મારા પર ગુસ્સે થયા છે. કારણ મારા એટલું જ હતું કે હું તેમને સલામ કરવાનું બૂલી ગયો હતો. તેમણે મને અભોગા જવાનો કુકમ કર્યો છે.’

ગોમતી—એ ગામ ક્યાં આવ્યું ?

જુવાન—તે એક પહાડી છાત્રો છે. ત્યાંના લોકો બહુ જ કૂર મનાય છે. અહીંથી તે બહુ જ કૂર છે. ઘણાજ ધરતીને ડિનારે.

ગોમતી—તો કહે શું કરશો ?

જુવાન—બીજું તો શું થાય ? ન જુલું રાજીનામું આપું પંચો.

ગોમતી—પછી પેટનો ખાડો કેમ પૂરશો ?

જુવાન—ખેતીવાડીમાં ખ્યાન કેન્દ્રિત કરીશ. આપણામાં કહેવત છે કે, ‘ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વેપાર અને કનિષ્ઠ નોકરી.’ કનિષ્ઠને છોડી ઉત્તમમાં આવું તો એમાં શું ખોટું છે ?

ગોમતી—પ્રાણનાથ ! એમાં મલારવાની કેમ જરૂર નથી. હું મારા પ્રભુને આને માટે પ્રાર્થના કરીશ. તમારી બાકી જરૂર બધું રહેશે.

જુવાન—સાહેબ પાસે જઈને કાઠાવાલા કરવાની મારી જરાય તૈયારી નથી.

ગોમતી—હું ક્યાં તમને કહું છું ? યોગ્ય લાગે તો જાણે, નહિ તો કંઈ નહિ.

જુવાન—શું તોય મારી બહીની કુકમ રદ થશે ?

ગોમતી—હા, જરૂર રદ થશે. મને એમાં તક-ભાર રાંઝા નથી.

જુવાન—કેવી રીતે તે શક્ય બનશે તે હું સમજી શકતો નથી.

ગોમતી—વિષ્ણુ ભગવાન પર મારી સંપૂર્ણ આસ્થા છે. તેઓ આપણને જરૂર સંહાર્ય કરશે.

જુવાન—અરે ગાંડી ! વિષ્ણુ ભગવાન જેવી કોઈ ચીજ જ દુનિયામાં નથી !

ગોમતી—અરે, આપ આ શું કહો છો ! આપ બોલતાં તમારી છલ કેમ ભરે છે !

જુવાન—શ્રદ્ધા, વિષ્ણુ અને રાંકરની કલ્પના એ તો સનાતનધર્મીઓનાં સહેલાં ભેળાંની શોધ છે. અને લોકો કલ્પનાની જાહેરમાં પડતા નથી. વાસ્તવિકતાને નજર સમે રાખીએ છીએ. વિષ્ણુ ભગવાનને કેણે બોલ્યું છે ! સાચું જોયું તો, વિષ્ણુ જેવી વસ્તુ જ વિશ્વમાં નથી. ઉંધર જેવી કોઈ કદાચ ચીજ હોય તો તે પણ નિરાકાર જ છે !

ગોમતી—જે નિરાશાર છે તે જ સાધાર છે અને સાધાર છે તે જ નિરાશાર છે, અલગના રૂપે તે જ પરમાત્મા સંપૂર્ણ સર્વન કરે છે. વિષ્ણુએ તે જ જગતનું પાલન-પોષણ કરે છે અને શરેરના રૂપે તે વિષ્ણો વિનાશ કરે છે.

ભુવાન—(દસીને) મારી હુદ્દિ આ વાત સ્વીકારવા લાગ્યાર છે. તેમ છતાં વિષ્ણુ ભગવાન દર્શો તો દેવે તે પરાય યજ્ઞ ગયા દશે અથવા મરી ગયા દશે.

ગોમતી—એવું નથી, સ્વામીનાથ ! દેવતાઓ જેમ રક્ષ થતા નથી તેમ તેઓ મરતા પણ નથી. દર્શો વિષ્ણુ તો દેવોના પણ દેવ છે. આશ્ચર્ય કંઈક જ છે.

ભુવાન—વિષ્ણુ ભગવાન પર મને તો ત્યારે શ્રદ્ધા બેસે કે જ્યારે મારી બાંધો બંધ રહે અને મારે સાહેબની પ્રતાપત ન દરવી પડે.

ગોમતી—ઈશ્વરકૃપાથી એમ જ થશે.

ભુવાન—એ એમ થશે તો હું મારા સુધારકપદાને લાત લગાવી સનાતન ધર્મશાળી બની જાશ. એટલું જ નહિ, પરંતુ તને જ મારું તરફે મળીય.

ગોમતી—આજે હું સાચા ઉપધી જરૂર પ્રાર્થના કરીશ.

ભુવાન—પરમ દિવસે સવારે તો હું રાહનામું આપી દશ. લખાને તૈયાર રાખેલું છે. મારે એકાદ બે દિવસમાં જે પ્રશ્નોગ અજવાબ હોય તે અજમાવી લેજો, કાલજ કે ચોથે દહાડે તો અમોઝા જવાનો દુકમ મળી જશે. બાંધોના દુકમ ક્યારનો ય લખાઈ ગયો છે. સાહેબે મરુ પજુ મારી લીધું છે.

ગોમતી—તમે તમારે નિર્મિત બનીને ફરજ પર જાઓ. ભગવાનની કચ્છાપી સો દેશ સાઈવાનાં થશે.

હું—ભુવાનચિંદ ! તમણે સાહેબ કઈ બ્રહ્મિના છે ?

ભુવાન—તેઓ એક અગ્રેજ દતા. તેમનું નામ દવું મી. પેક. ખૂબ જ કાક મિતજના સાહેબ દતા.

હું—જાક, પછી શું થયું ?

ભુવાન—હું મરી ફરજ આઠ કાંવા જાઉં રહી દતો. મધ્યરાત્રિના સમા દતો. આંઈ રાત્રી સવાર સુધી મરી 'કાઠી' હતી. ત્યારે હું એનિસના ફરજને પોંચો ત્યારે મને એક પંડિતજીના બેઠો થયો. મારા કુચ-પુરાદિન પં. કુચકર ચમન બેઠીને હું વિરેકની આંતર બેઠો મણ ગયો. સનાતનધર્મ પ્રમે મારી અશ્વદ

દોવાથી હું તેમને માથા ચોર તરીકે મનથી માન્ય રાખતો નહોતો. મારી જીને તેના પર શ્રદ્ધા હતી અને તે વાદેનદેવારે તેમને બેઠાવાને તેમની પાસે મને વિરે-રેના નિયમો હોતી. મને તેમણે કહ્યું—

‘મને તમારી બાંધોની ખબર છે. પરમ દિવસે સવારે રાહનામું’ રજુ કરજો. તે જ દિવસે સાંજે તમારી બાંધો બંધ રવાના સુખદ સમાચાર તમને મળી જશે.’—

આટલું કહીને તેઓ મારવા ગયા. મેં તેની વાત પર ખાસ વચન ન આપ્યું. કેમકે પહેલેથી જ મને ન્યોતિપીઓ અને ન્યોતિપટ્ટાં પર અનિષ્ઠા હતો. હું—પછી તમે તે દિવસે રાહનામું આપ્યું કે નહિ ?

ભુવાન—મેં મનથી એવો નિશ્ચય મેં દતો કે રાહનામું એક દિવસ મોડું આપ્યું. મારી ઓ અને પંડિતજીની વાતની પણ ખાત્રી કરી લેતી બેઠી.

હું—આગળ વધો.

ભુવાન—જ્યારે નોકરી પરથી છૂટીને હું ઘેર ગયો ત્યારે મારી જીને ન્યોતિપીચળી વાત કરી. તેજે જગ્યાનું કે ‘મેં’ પણ આજે પ્રભુ-પ્રાર્થના કરી હતી.’ ત્યારબાદ મોટા ઊંડારને મોઢીની તેજે પંડિતને ઘેર બોલાવ્યા અને તેમને આપ્યા.

ગોમતીએ તેમને વિધિપૂર્વક બેસાડ્યા અને પૂછ્યું : ‘જઈ કાસે અડધી રાને તમે ‘એમને’ (ભુવાનચિંદને) શું કહ્યું હતું ?’

પંડિતજી—મેં કંઈપણ કહ્યું હેવ એવું મને યાદ નથી.

ભુવાન—એટલી વારમાં જ ભૂવી ગયા, પંડિતજી ! કહે તો તમે મને બોદિશવ્ય ફરજને અડધી રાને મન્યા દતા !

પંડિતજી—મને લાગે છે, કે આપની કંઈક બધ યાદ છે.

ભુવાન—જ્યારે તે માણસ મેળુ દતો !

પંડિતજી—મને શું ખબર !

ભુવાન—કાસે અડધી રાને તમે પારી જાહર ડેશ જાણસે ગયા દતો ખત !

પંડિતજી—મેં એક કહ્યું ‘૪૫ મળી જદાર મહુ’ નથી. ખાસ શમ મિતવ એ સમયે મેળુ જદાર નીકળવાનું પસંદ કરે !

લુવાન—હું એ માનો રહેતો નથી. હું સિપાલી છું, મને હેતરવાની એટલા કરવી તદ્દન નિરર્થક છે.

પંડિતજી—આપને આત્રી ન થતી હોય તો મારી પાસે તેનો પુરાવો પથ છે.

લુવાન—શું પુરાવો છે ?

પંડિતજી—મારા ઘરની બાજુના ઘરમાં પં. વિશ્વનાથ વેધ રહે છે.

લુવાન—હું તેમને સારી પેઠે ઓળખું છું. ધણીવાર તેમને ત્યાંથી દગ પથ લાવ્યા છું.

પંડિતજી—તેમને અહીં બોલાવો તો તેઓ સત્ય હકીકત રજૂ કરશે.

લુવાન—છોકરાને મોકલી મેં વેંચને બોલાવ્યાલા. વેંચરાજને મેં કહ્યું 'કેમ વેંચરાજ' મારી એક વાતનો જેણે છે તેણે સાચો જવાબ આપી રાખ્યો ?

વેંચ—સત્ય બોલવામાં અંતરાય રૂપ માત્ર બે જ કારણો છે (૧) ભય અને (૨) લોભ. મને તમારો ભય નથી અને કોઈ વાતનો લોભ નથી. જે સત્ય હશે તે ધિક્કારની સાક્ષીએ જણાવી દઈશ.

લુવાન—તમને તમારી વ્હાલામાં વ્હાલી રજુના સોગંદ છે. મારે જે સાચું હોય તે જ કહેજો.

વેંચ—ભય અને લોભથી મુક્ત માનસીને સોગંદ ખરાબો તો પથ સાચી જ વસ્તુ કહેશે. એવી ને સોગંદ દેવા એ એમના અપમાન ખરાબર છે.

લુવાન—કાલ રાતે જ્યોતિષીજી કયાંય બહાર ગયા હતા ?

વેંચ—કાલ સાંજે મેં બાંગ તેવાર કરી હતી. અને તેમને જરાક વધારે પડતી પાઠ દીધી હતી. તેઓ આખી રાત બેઠોણ પડ્યા રહ્યા. તેમની સ્ત્રી ગભરાઈ ગઈ હતી. અર્ધી રાતે મને નાડી ભેંચા બોલાવ્યા હતા. મેં તેમને દવા આપીને ઉઠાડી કસવી હતી. હું સોગંદ પૂરકે કહું છું કે તેઓ સવાર સુધી કપાય ગયા નથી.

લુવાન—બસ, આપ બંને સાહેબો જઈ રાંડો છો. તેઓ બંને ચાલ્યા ગયા.

બચેરે ફેજાદાર સાહેબે મને કહ્યું કે 'તમારા ફેરફાર મારેના હુકમ રદ કરી દેવામાં આવ્યો છે. તમે બેનપુરમાં જ રહેશો, જ્યારે મેં કારણ પૂછ્યું ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો; 'સાહેબોના મનની વાત હું શું બોલું' ?

લુવાન—હવે બતાવો સ્વામીજી ! જ્યોતિષીના રૂપમાં તે કોણ હતા ?

હું—વિશ્વ ભગવાન જ હતા.

લુવાન—તેઓ શા મારે આવ્યા હતા ?

હું—તમે કહ્યું હતું કે વિશ્વ મરી ગયા છે તેથી તેઓ હાજરી આપવા આવ્યા હતા કે હજી હું નથી મર્યો.

લુવાન—પથ હું તો મરી ગયો. તે જ વખતથી હું પાગલ થઈ ગયો છું. મેં મેં બધું હોત કે વિશ્વ ભગવાન જ પ્રાણજીના રૂપમાં ભલા છે, તો હું તેમના ચરણ પકડી લેત; લકિતરું વરદાન માગી લેત.

હું—તમને દર્શન થઈ ગયાં, તમે ધન્ય છો. મોટા મોટા લોકોને તેમનાં દર્શન થતાં નથી. ભગવાનનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન એ તો આ કળિકાળમાં ધણી જ મુશ્કેલ વસ્તુ છે.

લુવાન—મારી સ્ત્રીએ 'શ્રો હરિઃ શરણમ્' તો મંત્ર મને આપ્યો તે જ મંત્રની માળા હું બાંધી કહું છું અને 'ત્યારથી જ બેઠો બેઠો તેમના ફરી આવવાની રાહ ભેંધ રહ્યો છું.'

હું—આ પ્રમાણે સુધરેલપણાનું જૂત તમને છોડીને ચાલું ગયું.

લુવાન—મેં 'સમજી લીધું' કે સુધરેલપણામાં કાંઈ તથ્ય નથી; કેળવે મોતંના હાથમાં જ છે. જ્ઞાન તો તેમાં નહિ જેવું જ છે. યથાર્થ જ્ઞાન સાથે તેનો કાંઈ સંબંધ નથી.

હું—હીક છે.

લુવાન—કેમ સ્વામીજી ! શું હવે ફરી દર્શન નહિ થાય ?

હું—સાહેબોના મનની વાત હું શું બોલું. મેં તેઓ પ્રસન્ન થઈ બાંધ તો ફરોજ પથ દર્શન આપી રાકે છે. પ્રસન્ન ન થાય તો સાત જન્મે પથ ન મળે.

લુવાન—હું પ્રયત્ન તો કરી જ રહ્યો છું કે તેઓ એક વાર ફરી મને મળે.

હું—મારા પાંતરા બંધુ ! તમે અવશ્ય પ્રયત્ન કરો જાઓ. તે પ્રયત્ન જ મનુષ્યપન્થનું સૌથી મોટું ફળ છે.

લુવાન—આ જ મારા જીવનની એક અદ્ભુત ઘટના છે.

હું—ખરી વાત છે; બાકી તમે ખરેખર એક અજબ સિપાઈ છો.

“નિભાવી લો”

આને અહીં રહેવાનો મારો આ-હેતુ હવે છે. કલાક પછી ગાડી જવાની છે. એક ઘેર મળવા માટે ગયો. બધાંએ આમ્રદ કર્યો; ‘કંઈક સંભળાવવા જાઓ’. સામું ને વહુ એ બે ધની જોએ માં સામું બિચારી સમ્રહણીના રોગથી પીડાતી હતી. તેને જનજર જવાની જરૂર પડી, એટલે ‘જરા થોભજો, આવું છું’ કહી એ વાડામાં ગઈ. એ ગઈ એટલે વહુ આગળ આવીને બોલી: “મારી સામુમાને કંઈક હેપ્થેશ આપો તો સારું બાપડ! હાથ લાંબી જીલ છે, નાચલુના જેવી. મને સારા દહાડો વચ્ચે જ કરે છે. મારું જીવન ન જીવવા જેવું બની ગયું છે. કંઈક કહેજો એમને.”

“હા, જરૂર એમને સંભળાવીશ. એમાં શું? કાલે એ બદલાઈ જશે, ધીરજ રાખવી. બેન! પશુ આ એક નાની શી વાત તારે માટે પશુ છે. કહું ને?”

“કેમ નહીં? એક શું બે કહો.”

“જો ત્યારે, આમ્ર વડે ત્યારે, તારે એમને બોલું કંઈ કહેવું નહીં, માત્ર હાથ નોડી ખરા જીરથી બોલવું: ‘નિભાવી લો, તમારી છું.’”
વહુ ખુશીથી કમજ થઈ ગઈ.

સામું ઝઝી વાર થઈ તો પ આવી યજી નદિ ને મારે-વખત થઈ જતો હતો એટલે બધાની રજા લઈ હું ચાલ્યો ગયો.

x x x

બે વરસ પછી હું પાછો ફરીશ-તેજ શ્રમિની હું લેવા આવ્યો છું. ત્યાં તો બે વરસ પહેલાં મને પેલી વિચારે પહેલાં છેલ્લી વાત મેં જો કુટુંબમાં કરી હતી તે કુટુંબની પેલી સામું વહેલી વહેલી મારી પાસે આવી ને આનંદથી બિચારાના હાથે ને જરૂરિયાત હાથવતા અવાજે બોલી: “ગયે વખતે શું જાહું. કરી ગયા? અમારાં તો ભાગ્ય ફરી ગયાં, અમારું કુટુંબ તો સાક્ષાત્ત રવગ્રામ બની ગયું છે. મુખ અને રોડના કુવારા તજેરાત-દહાડો અમે જાણે નાંદા જ કરીએ હોએ.”

“પશુ બાઈ! શી બાબત છે? મને તો કંઈ માદ આપવું નથી.”

“અરે બાપ, શી વાત કહું. તમે આવ્યા તે

પહેલાં રોજ કહ્યો, રોજ કંકાસ! વહુને એક સખ્ત કહું ત્યાં તો એ બોલી ઊઠે; ‘જીજી લાવવી હતી ને’ અને મને ગુસ્સો આવે ને પછી તો બીજો જ છે ને. મારો સ્વભાવ રહ્યો આક્રોશ. એટલે ગમે તેમ બોલી નાખું. ને વહુ પશુ સામા એવા જ જવ.બ આવે. ધર જાણે વાધરીવાડ જેવું થઈ જાય! પશુ જો દહાડાથી તમે વહુનો કાન પુંક્યો તે દહાડાથી-અહા! શી વાત કરે! વહુ સાવ બદલાઈ ગઈ છે, થી ઢેલે ને હું તો મારા સ્વભાવ પ્રમાણે કપકો દઈ જ. પશુ એ તે માત્ર હાથ નોડીને બોલે; ‘બાઈજી! નિભાવી લો, જેવી છું’ તેવી તમારી છું.” ખીચડીમાં વધારે મીઠું પડે ને હું તપ્પડી ઊઠું. “અમે સંધ્યાં શીખવાડ્યું છે કે નહિ?”
પશુ વહુ બપોડી આવતું જ બોલે, “બાઈજી! નિભાવી લો, માએ નથી શીખવાડ્યું, પશુ તમે મારાં મા જ છો ને, તમારી પાસેથી શીખીશ.” પહેલે દહાડે તો મને નવાઈ લાગી ને હું અવાજ થઈ ગઈ. ખીજે દહાડે પશુ એવું જો જ. મારું દિલ બોલી ઊઠ્યું; “વહુ! તને નિભાવી લઈ શી! તને તો મારે માથે રાખું. મારે ક્યાં પાંચ-સાત વહુઓ છે? તને તો મારે હાથે જડી રાખું. હજાર વહુઓ હોય તોય તને તો મારી આંખની કીડી ખનાવું.” તે દહાડાથી ધરમાં ન થાય કહ્યો કે ન થાય કંકાસ. પ્રેમની રેઝમહેલ, મુખની દહાણી, આનંદ! આનંદ! શાંતિ! શાંતિ! શાંતિ! સ્વર્ગેય અમારા ધર જેવું મુખી ધર નહીં હોય.”

સામું વાત કરતી હતી ને મારું હાથ પ્રકુલભાવે કાંઈ અનન્ય પ્રદેશમાં વિદ્યાર્થ. અકસ્માત ‘નિભાવી લો’ તો મહામંત્ર મને મળી ગયો હતો. નરકને સ્વર્ગમાં પલટાવી દેનાર, ઝેરવેરની જવાબાને અમૃતના છંટકાવે ફરી દેનાર. કલ્પને હાથનો ભાવતરી બેટમાં સમાવી દેનાર, જીવનનો સર્વ બચાવતો રોડની સંવાદિતા સમર્પી પ્રેમના ગાનના પ્રાણે પ્રાણે પાપાઓ પાડનાર, સદા સર્ગ અને તેથી જ મુંદર અને મહાન મંત્ર ‘નિભાવી લો!’ ધન્ય પ્રભુ! ધન્ય! તારી પ્રેરી આવતી રક્ષણોએ જ સાચા મંત્રો છે. અમારી દીન વાણીને એની દીક્ષા આપજો, પ્રભુ! [સોભાચ્ય સર્વોપમાયી]

સોભાચ્ય સર્વોપમાય પુસ્તકનું મુદ્રણ રૂ. ૩૦-૦-૦.

લખો:—શ્રી ભક્તિમાર્ગ દાર્શનિક-અમરાવાદ.

એક સાધુ પાસે ત્રાંઘાનાણું હતું. તે કેટલાંક છોકરાને આપી દેતો હતો. ઘણા લિખારીઓ તે લેવાને આવ્યા પણ તેમને ન આપ્યું. છેવટે હાથી ઉપર બેસીને એક રાત્રી ત્યાં આવ્યો, એટલે પેલા સાધુએ મૂંઠા બરીને ત્રાંઘાનાણું રાત્રી ઉપર ફેંક્યું. સાધુના આ વિચિત્ર વર્તનથી રાત્રી અચ્ચો પામ્યો. અને તેણે સાધુને તેમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. સાધુએ કહ્યું કે આ પૃથ્વી ઉપર સૌથી મોટો ગરીબ તું છે, માટે સૌથી વધુ હું તને આપું છું. રાત્રીએ પૂછ્યું કે:—“હું ગરીબમાં ગરીબ કેવી રીતે છું?” સાધુ કહે; રાત્રી તારા વેશન તથા ધન-હોલતને લઈને જ તું ગરીબ છે. તું આટલાથી પણ ધરાતો નથી; અને તેથી પણ અધિક વૈભવ, રાત્રી વગેરે તારે બોધ્યો છે. માટે તું ગરીબમાં ગરીબ છે.

સાધુ—તે રાત્રી! એક મનુષ્ય એક પેઢીમાં પૈસાના ઢગલા કરતો હતો. ત્યાં ઘડને એક સાધુ આવ્યો જતો હતો. સાધુને પેલાએ આમંત્રણ કરી બોલાવ્યો એટલે એણે પૂછ્યું કે; “ભાઈ આમ નાણાં એકઠાં કરવાનું શું પ્રયોજન છે?” પેલા ધનાઢયે કહ્યું:—“સંતોષ! તમારે શી દરકાર છે? તમને તો લોકો અન્ન આપે છે, માટે સુખપ્રાપ્તિ છે. ને કદાચ અન્ન ન મળે તો પણ તમને તો તે જાણતની દરકાર નથી; પણ અમારા જવાને તો આમ એકઠું કરી રાખવાની ખાસ જરૂર છે. કારણ કે કોણ તલે ક્યારે કેવો સમય આવે.” સાધુ કાંઈ બોલ્યો નહિ છીને દિવસે પેલો ધનાઢય જુવંપડીમાં જ્યાં સાધુ રહેતો હતો ત્યાં ગયો; ને બોલ્યું તો સાધુએ પોતાની પાસે એક ખાડો બોલ્યો હતો, ને તેમાં સારા સારા ગોળ પથરા એકઠા કરીકરીને દાટતો હતો.

ધનાઢય—અરે સંતોષ! આ શું કરો છો ?

સાધુ—કેવા સુંદર ને ગોળ પથરા છે! ભેતો નથી? એ બધાને એકઠા કરે છું પેલો ધનવાન પુરુષ હસ્યો ને કહ્યું:—“શું સારૂ આપ પથરા એકઠા કરો છો. આ ઝાળો પર્વતનો પર્વત તો અહીં પડેલો છે?”

સાધુ—જરૂરી વખતે કામ લાગે માટે એકઠા કરું છું. કદાચ આ પર્વત અહિંથી ઉખડી જાય તો કોઈક સમયને માટે આ પથરા કામ આવી જાય.

ધનાઢય—અરે સાહેબ! એમ તે જને ?

સાધુ—ભાઈ! તે જ મને આગ કરવાનું શીખવ્યું છે. મૂર્ખ! તને પ્રભુ તરફથી અન્ન નહિ મળે એવો સમય કદી આવવાનો જ નથી, છતાં તું પૈસા સંઘરી રાજો છે અને અમૂલ્ય વખત તેમાં નકામો ગાળો છે. પ્રભુએ કાંઈ આમ પૈસા એકઠા કરી રાખીને જીવન એળે કાઢવાને નથી આપ્યું. ચિંતા અને ઉપાધિમાં જ પડી રહેવાને માટે કાંઈ માનવ જીવન નથી.

પરીક્ષિત રાગ શુદ્ધેવળને પૂછે છે કે નંદજીએ એવું શું પુણ્ય કર્યું હતું અને જ્યોત્સનાજીએ એવું શું તપ કર્યું હતું કે જેથી શ્રીકૃષ્ણ તેમને ત્યાં પુત્ર તરીકે આવ્યા ?

શુદ્ધેવળ—દ્રોણ નામના વસુએ અને ધૃષ્ટ નામની તેમની ઓએ ઘણાજ પાસે એવી પ્રાર્થના કરી હતી કે અમે જ્યારે પૃથ્વી ઉપર જન્મ લઈએ ત્યારે વિશ્વ-પતિ શ્રીહરિમાં અમારી અનન્ય ભક્તિ થવી જોઈએ. પ્રજ્ઞાએ 'તથારણ-એટલે એમ થયે.' કહ્યું. તેના પરિણામે દ્રોણ નંદ થયા હતા, અને તેમની પત્ની ધૃષ્ટ જ્યોત્સના થયા હતા અને ભગવાન તેમને આનંદ આપતા હતા. વસુ એટલે વ્યાપકતા જેનામાં આવે, તેનામાં આનંદ આવે, પણ સાથે ધૃષ્ટ રૂપી માથા હોય તો આનંદમાંથી 'આ' જતો રહે અને 'નંદ' રહે. ફરીથી માથા છતાંય ત્યારે નંદમાંથી આનંદ થાય.

અને એક જગ્યાએ શિક્ષા માટે ગયા હતા. તે ધરના 'નંદ' અને 'જ્યોત્સના'ને અને પૃથ્વું કે હાથમાં ભજન અને અસ્તંગ કેમ આવે છે ? તેમણે કહ્યું કે દમશ્યા તો હાકારા રમાડવાનું ભજન આવે છે. એવું પણ કુડોળમાં આવે છે પણ છતાં હાકારા રમાડવામાં અનન્ય ભાવ રહે એવું પ્રજ્ઞાજી પાસે તેમણે માગેલ શ્રીમ તો હાકારામાં પણ ભગવાન દેખાય અને સંસારમાં સંસારપણું રહે નહિ. માટે જેવું વરદાન દ્રોણ અને ધૃષ્ટાએ માગ્યું હતું તેવું વરદાન બધા શુદ્ધરથોએ પ્રજ્ઞાની પાસે માગ્યું જોઈએ. ભગવાનની સાથે પણ પ્રકારનો સંબંધ થઈ શકે છે અને ભક્તો પાસે ભગવાન પોતાનું 'ઐશ્વર્ય' હોદી કે છે, તેથી કોઈ દાસભાવ રાખી ભગવાનના દાસ થઈ શકે છે, કોઈ સમ્બંધાવ, કોઈ વોલંતસભાવ, કોઈ કાન્તાભાવ અને કોઈ શુદ્ધ ભાવ રાખી શકે છે. છતાં તે વખતે માથાનું જોર લાગી ન જાય તેવી બરાબર સંજ્ઞા રાખવી જોઈએ. ભગવાન ભક્તોને બે રીતે મદદ કરે છે. એક તેને અત્યાચારના આપી પોતાના તરફ વાળે છે અને બીજી ભક્તને સંસારમાં મોહ થાય તો તેના જીવનમાં વિષ નાખીને પણ પોતાના તરફ વાળે છે. જ્યારે બહારની આસુરી પ્રતિભાવિષ્ય ભક્તને નડે છે ત્યારે ભગવાન ભક્તની રક્ષા કરે છે પણ જ્યારે ભગવાન પોતે વિષ નાખે છે ત્યારે જીવને ખબર પડતી નથી, છતાં તેનાથી જીવના

અંતઃકરણની શુદ્ધિ સારી થાય છે. જીવ પોતાના સંસારનો બચારદાર બીક કરવા જાય છે પણ ભગવાન તેમાં વિષ નાખીને તેને બીકરહેવા દેતા નથી. માથાસેને ઉત્પતિ અને રિયલિટી અને છે પણ હવે અથવા રિનાયની લીલા અમલી નથી છતાં ભક્તોને ભક્તિ તરફ વાળવા માટે તે પણ જરૂરી છે. જે પ્રજ્ઞામાં સંબંધ જનતો નથી તેની સામે અતીતિક સંબંધ બાંધી રાખાય. તેજા માટે અનેક જાતની લીલા ભગવાન હોને ખતાવે છે. વૈષ્ણવ ધર્મમાં જે દીક્ષા આપવામાં આવે છે તેને બ્રહ્મ-સંબંધ કહે છે. પ્રેમના માર્ગમાં જેથી શુદ્ધિ થાય છે અને એકતામાં તેનો અંત આવે છે, જાનમાર્ગમાં શુદ્ધિ એકથી થાય છે અને છપરે પણ એક રહે છે.

Sagun Brahma unifies differences
Nirgun Brahma denies differences.

સગુણ બ્રહ્મ એકતા અનેક કરાવે છે, નિર્ગુણ બ્રહ્મ એકતા નિરોધ કરાવે છે. બંનેનું ફળ સરખું આવે છે, બંને રીતે અદ્વિત સિદ્ધ થાય છે. છતાં બંને માર્ગમાં ધબકા વિપ્લો આવે છે. એ વિપ્લો ફેરી રીતે આવે છે અને તેમને ફેરી રીતે દૂર કરી શકાય તે બતાવવાની પ્રક્રિયાને નિરોધધીયા કહે છે.

એક દિવસ ધરતી દારીએ ધરના ખીન કામમાં લાગી હતી તેથી જ્યોત્સના પોતે જ દહીંનું મંથન કરવા લાગ્યાં. ભગવાનની જેને જાણીયાનું વર્ણન અહીં સુધીમાં આપી ચર્ચા તે બધી લીલાને માનનાર્થાં તે દહીંનું મંથન કરતાં હતાં. તે વખતે શીવર સ્તન-પાનની છત્રાળી માતાની પાસે આવ્યા અને મંથનની રાસ પકડી તેમને કામ કરતાં રોક્યાં. માતાએ તેમને ખેળામાં લીધા અને સ્તનપાન કરાવતું ચક્ર ક્યું. આ વખતે પ્રજ્ઞાસંબંધના સુખનો દત્તો. પણ તે વખતે ચૂંથા ઉપર શ્રીકૃષ્ણ દેવ ભગવાન લાગ્યું. તેથી જ્યોત્સના ભગવાનને આત્મ પોતેને જસકી દેખ ઉતારવા આવ્યાં. તેથી કૃષ્ણચંદ્રને બહુ ક્રોધ થયો. તેમણે ક્રોધમાં પોતાના દાંન દવાની લોટાના સ્પર્શથી દહીંનું મારકું ફેડી નાખ્યું અને બર્બરકી આંસુ છાંટી ધરતી અંદર નઈ એકાન્તમાં માથાજી ખાવા લાગ્યા.

અહીં કથનો ભાવ એવો સમજવાનો છે કે જ્યારે માથાસ જ્યોત્સનાની માફક ધરના કામ વખતે પણ ભગવાનના ભજન આત્મનાર્થાં કામ કરે છે ત્યારે

તેને પ્રહસનંબધ થાય છે. જ્યારે પ્રહસનંબધ આપ અને પ્રહસનું સુખ આપવા લાગે તે વખતે વ્યવહારનું ખીજું કામ આવી પડે તો પણ તેની દરકાર કરવી નહિ, ગીતામાં પણ કહેલું છે કે—

સર્વધર્મનું પરિવચ્ય માનેર્ક શરણં મ્મજ ।

એટલે જગવાન કહે છે કે બધા ધર્મોને છોડીને તું મારે શરણે આવ. પણ તે વખતે ખીજા દોષ લાગે તો કહે છે કે—

અહ ત્વા સર્વપાપેભ્યો મોક્ષાયિષ્યામિ મા શુચઃ ॥

એટલે હું તમને સર્વ પાપોમાંથી જન્મ-વીરા. પણ આ કામ બહુ અધિક છે, માણસને સંસારની મામા એવી મીઠી લાગે છે કે જ્ઞાન-સંબધ છોડી દઇને પણ પુરેપણા ચિત્તેણા કે લેપિયણામાં પડી જાય છે. જ્યોદાનું જે દૂધ જીરણનું હતું તેની કિંમત તે વખતે કદાચ જે ચાર આના જેટલી હશે પણ એટલા લોકમાં જગવાનને પાવતા અનુપા અવરણમાં) છોડી દીધા એ જ્યોદાનને અવરણ જેવાં તેજો ન હતા. શ્રીમદ્વાલ્મીકીયજી પણ તેમની મુખેધિની નામની ટીકામાં આ પ્રસંગ ઉપર લખે છે કે જ્યારે જ્ઞાનસંબધ થવાનો હોય ત્યારે વ્યવહારિક કામ પડ્યું. મુક્યું નેદર્શિ અને ને પ્રમાણે જ્યોદાન એ ક્યું. પણ ને જ્ઞાનસંબધમાં તૃપ્તિ થયા પહેલાં એટલે નિજ યમા પહેલાં વ્યવહારનું કામ આવે અને માણસ તે સંજગાવવા માટે પોતાનો જ્ઞાનસંબધ છોડી દે તો જજનો આનંદ મળે નહિ. અને વ્યવહારનું સુખ પણ મળે નહિ. જ્યોદાનને જગવાનનો સંબધ ફરી થયો અને દહીં પણ ટોળાઈ ગયું. તેથી સાધુ પુરોષોએ જ્ઞાન વખતે એટલે આત્માના અનુસંધાન વખતે સંસારના કામ યાદ કરવા નેદર્શિ નહિ. શાસ્ત્રમાં કહેલું છે કે—

દાતં વિદ્યાય મોક્ષય્યં સહસં જ્ઞાનમાચરેત્ ।

લક્ષં વિદ્યાય દાતવ્યં કોટિસ્વકવા હરિં સ્મરેત્ ॥.

અર્થ—સો કામ પડતાં મુખીને જગી લેવું, દબર કામ પડતાં મુખીને સ્નાન કરી લેવું, ધન કરવાનો વખત આવે તો લાખ કામ પડતાં મુખીને ધન કરી લેવું અને દરોડો કામ પડતાં મુખીને દરિયું રમણ કરવું.

પણ આ કામ કેટલું અપરં છે; સાધારણ માણસોને હરિને તેજોડી સંસારના કામ દીક કરવાની ઈચ્છા

રહે છે, પણ માયાનાં કામ જગવાની કૃપા વગર દીક ચતાં નથી. કામ માણસનો તિરકાર કરવો એ પણ જગવાનને છોડી દેવા જેવું છે. જ્યોદાન ખીક લાગે છે ત્યાં માણસ જગવાનનો સંબધ રાખી ચક્રો નથી. જ્યોદાનને દૂધ જીરણવાની ખીક લાગી. શરીરજોને પોતાનું ધન જોવાવાની ખીક લાગે છે અને મણુ-રોની હડતાલની ખીક લાગે છે. ક્ષત્રિયોને ખીજા-દેસના લશ્કરની ખીક લાગે છે, તેથી ખીજાની સામે યદ યદાય તેથી તૈયારી કરે છે. માણસોને સંસારની કેવાં છોડી ની બીક લાગે અને તેને મારી નાખે એ પણ જગવાનને તે જગ્યાએ છોડી દેવા બરાબર છે.

પાકીરતાનવાળા કામ પણ દિલ્લોને પાકીરતામાં રહેતા ન દે તે જગવાનનો તિરકાર કરવા બરાબર છે. આવા ઇવનમાં જલનો સર્વોપાપક સંબધ થતો નથી, તેથી માણસના ઇવનમાં ખરા જ્ઞાનસંબધ માટે બહુ સુરેલી પડે છે.

બહારપક્ષે ઉપનિષદના ખીજા અધ્યાયના મોઘા પ્રાણજ્ઞામાં કહેલું છે કે જે માણસ પ્રાણજ્ઞ જાતિને કે ક્ષત્રિય જાતિને પોતાના આત્માથી જુદો જાણે છે તેને તે જાતિ દૂર કરે છે, જે પોતાના આત્માથી સ્વર્ગ વગેરેને જુદો જાણે છે તેને સ્વર્ગ વગેરે દૂર કરે છે, જે પોતાના આત્માથી દેવોને જુદો જાણે છે તેને દેવો દૂર કરે છે, જે પોતાના આત્માથી કાંઈપણ જુદું જાણે છે તે તેને દૂર કરે છે. વાસ્તવમાં આત્મા સર્વશ છે એમ સમજાય તો જ જ્ઞાનસંબધ રહી શકે. પણ પોતાની મરજ પ્રમાણે જાણે પડ્યા જગ્યાએ તો જ્ઞાનસંબધ યદ શકે નહિ.

જ્યોદાનજો દૂધ ચૂસા ઉપરથી ઉતાવળ અને મરમાં આવ્યાં તો રહીતું વાસણ ફેટ્યું નેવું. તેજો જાણ્યું કે એ જણું કામ મારા લાભનું છે. પણ તેને ત્યાં ન જોઈને દસલા લાગી. તપાસ કરતાં તેજો નેવું તો ફજીયું કે એ ખીજાની આત્મા જોવા કરીને શીમા ઉપર રાખેલું માખણ ઉતારી વાંદરાઓને અવરાવતા હતા. જ્યોદાન તેમની પાસે પહોંચી ગયાં. માની પાસે મારવાની સોડી નેદર્શિ જગવાન બીને લાગ્યા, અને જ્યોદાન તેમને પકડવા માટે દોડ્યાં. વાસ્તવમાં જગવાનમાં બીકે દોડતી નથી પણ લાકડેની શૂંતિનો નિશાપ કરવા માટે જગવાન તિરકાર ધર્મ બતાવે છે.

મોચ્યવધાવન યમાપ યોગીનાં

ધર્મ પ્રવેશં તપસેરિતં મનઃ ॥ ૧૦-૬-૯

અર્થ—જે ભગવતતત્ત્વમાં પ્રવેશ કરવા માટે યોગીઓના ચિત્ત તપશ્ચી પશ્ય સમર્થ થતા નથી, તે ભગવાનને પકડવા માટે જ્યોત્સના દોડ્યા અને કેટલીક દોટ પછી પકડી લીધા. ભગવાન રાવા લાગ્યા, અંગો મસળવા લાગ્યા, તેથી કાળજીથી તેમનું મુખ કાણું ચર્ચ ગયું. માતાએ તેમને દાઘ પકડ્યો અને તેમને ધમકાવવા લાગ્યાં. પછી તેમણે મારવાની સોટી ફેંકી દીધી અને દોરડીથી બાંધવાનો વિચાર કર્યો.

ન ચાત્તનં વહિર્યસ્ય ન પૂર્વં નાપિ ચાપરમ્ ।

પૂર્વાપરં વહિચાત્તર્જગતો યો જગચ યઃ ॥ ૧૦-૧-૧૩
તં મત્વામજમવ્યક્તમર્યેલ્લિખમધોમજમ્ ।

ગોવીન્દોદ્ધલે દામ્ના વચ્ચ પ્રાકૃતં યથા ૧૦-૧-૧૪

અર્થ—જે શ્રદ્ધાની અંદર-બહાર તથા પહેલાં-પછી કંઈ નથી, તથા જે સ્વયં સંપૂર્ણ છે અને જગતની બહાર અંદર અને આદિ-અંતમાં તે જ છે અને જગદ્-રૂપ છે. તે માયામાનવરૂપ •ધ્વનિયાતીત અવ્યક્ત હરિને પોતાના પુત્ર માનીને જ્યોત્સના સાધારણ બાળકની માફક તેમને દોરડીથી બાંધવા લાગ્યાં પણ દોરડી બે આંગળા ટુંકી પડી, એટલે તેમણે બીજી દોરડી લઈ તેની ગાંઠ પાડી તેમાં ભેંડી તો પણ ટુંકી થઈ. એ પ્રમાણે જેટલા દોરડાં ભેંડાં કર્યાં તે બધાં ભેંડાં પણ બે આંગળા ટુંકાં થયાં, એટલે ભગવાનની દૈતભાવ રહે ત્યાંસુધી ભગવાન બધાંમાતા નથી અને ધન-સંબંધ થતો નથી. ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં અને નીતિની ક્રિયાઓમાં પણ દૈતભાવ રહી જાય છે. રાજદારી બાબતોમાં, વૃત્તિ-ઉદ્યોગની ઉન્નતિમાં અને મનુષ્યોનાં જીવન દાસ જે રીતે ઠીક થાય છે તેમાં પણ દૈત-ભાવ રહી જાય છે. ધારાસ્થાની મુટણીઓ તો દૈત-ભાવથી જ શરૂ થાય છે. એવા સાધનથી ધનસંબંધ થતો નથી. દાસ જે રીતે સમાજને સુખસાધિ આપવાના પ્રયોગ થાય છે તેમાં વિરોધ પણ તેટલો જ વધતો જાય છે. એવા દૈતભાવના દોરડાથી ભગવાન બંધાય તેમ નથી. સાત્ત્વિક શુદ્ધિ વગરના માણસો પોતાના પેસાનો અમે પોતાની કુસદનો સકુપયોગ કરી શકતા નથી.

•ભારે જ્યોત્સના થરનાં બધાં દોરડાં ભેંડાં કરવાથી પણ ભગવાનને બાંધી શક્યાં નહિ ત્યારે તેમને આશ્ચર્ય થયું. એટલું સાધન શાસ્ત્ર પ્રમાણે નહીં કરવું ભેંડાંએ, એમ થાય તો કૃષ્ણ તરફ બરાબર લાક્ષ

રહે. દાસના કાળમાં સાધનને કૃષ્ણ માની લેવામાં આવે છે અને તેથી રાજાજ્યથી બધાં દુઃખનો અંત આવશે એમ બધાં દેશોમાં માનવામાં આવે છે પણ એ રસ્તો યોગ્યો નથી. ભગવાનનો સંબંધ કરવો એ બહુ અધર્મ કામ છે. ભગવાન પોતે પણ ગીતામાં કહે છે કે આ જગત અને તેમાં રહેલ જીવ એ આશ્ચર્યકારક થતા છે. (૨-૨૮) કારણ કે તેમાં દૈતભાવ અનેક વિરુદ્ધ ધર્મો ભેગામાં આવે છે. તેથી આત્મા સત્ હોવા છતાં અસત જેવો લાગે છે, સ્વપ્રકાશ ચૈતન્યપદ્ધતિ હોવા છતાં જડ જેવો લાગે છે, અનંદમય હોવા છતાં દુઃખી જેવો જણાય છે, નિર્વિકાર હોવા છતાં વિદ્યારી જેવો લાગે છે, નિત્ય હોવા છતાં અનિત્ય જેવો લાગે છે. જ્યોત્સના પણ શ્રદ્ધાને સાધારણ મણુમ જેવું માની બાંધવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યાં, કારણ કે આત્મા મુક્ત હોવા છતાં બંધનમાં હોય તેવો દેખાવ કરે છે. આદિ-તીથ હોવા છતાં સદિતીથ જેવો લાગે છે, વળી ભયરે વેદાન્તના મહાવાક્ય “તત્ત્વમસિ” વગેરેથી જીવને બોધ થાય છે અને અવિદ્યાની નિષ્ઠિત ધાય છે ત્યારે પણ એવી દશા કાંઈક જ થાય છે. તે પણ આશ્ચર્ય છે. જ્ઞાતિ અવિદ્યામુક્ત હોય છે છતાં અવિદ્યાનો પાત્ર કરે છે તે પણ આશ્ચર્ય છે. વળી જ્ઞાન થયા છતાં જ્ઞાતી પુરુષ કાંઈકાર દૈતના બ્યવહારમાં પ્રારબ્ધ પ્રમાણે આવે છે તે પણ આશ્ચર્ય છે. દશ માણસો સુધી ગયા હોય તેમાં જેનું નામ દર્શ જગાડીએ તે જ જાગે છે તે પણ આશ્ચર્ય છે. કેન ઉપનિષદમાં કહેલ છે કે—

યમનસા ન મનુતે યેનાહુર્મનો મતમ્ ।

તદેવ મદ્મ ત્વં વિદિ નેદં યદિદમ્પાસતે ॥ ૧-૫

અર્થ—જેને યોગ મનથી જાણી શકતા નથી પણ જેની સત્તાથી મન આવે છે, તેને જ મનું ધન જાય. મનથી માનેલા જેને લોકો ઉપાસે છે તે ખજ નથી. એટલે ટુંકામાં ખજેલાં ક્રિયાનો વિચાર લેવાને બદલે સત્તાનો વિચાર લેવો જોઈએ. પહેલાં સત્તાનો વિચાર એટલે શ્રદ્ધાનો વિચાર આવે તેને અનુ-મદ્મ કહે છે, અનુ એટલે પથાત્. એટલે ભગવાનના સ્મરણપર્યંત બ્યવહાર થાય તો તેને જ ભગવાનની કૃપા કહે છે. પણ જ્યોત્સનાની માફક ભગવાનની સત્તાનો વિચાર કર્યા વગર દુધમાં મન જાય (એટલે પહેલાં સંસાર ચાટ આવે) તો અંતરસંબંધ થાય નહિ. અંતરસંબંધ ફરી રીતે થાય તે માટે હવે શુદ્ધિ કરે છે કે—

સ્વમાતુઃ સ્વિત્તમાત્રાયા વિસ્તસ્તરવસજઃ ।

દૃષ્ટ્વા પરિશ્રમં કૃષ્ણઃ કૃપયાસીત્વલ્લભ્યને ॥ ૧૦-૯-૧૮

અર્થ-જ્યારે શ્રીકૃષ્ણે જોયું કે માનુષી શરીર પરીણામી ભારીક ચલું છે અને તેની કુલની માળા ખસી ગઈ છે ત્યારે તેનો ભાર પરિશ્રમ બેઠને દયાવશ સ્વયં બંધાઈ ગયા.

જ્ઞાનમાર્ગનો સિદ્ધાંત એવો છે કે જ્યાં પેતે સદા મુક્ત છે. તેથી પોતાનો સ્વભાવ છોડે નહિ અને કદાપિ બંધનમાં આવે નહિ. કારણ કે તે વસ્તુતત્ત્વ છે. ભક્તિ-માર્ગનો સિદ્ધાંત એવો છે કે જ્યાં મુક્ત હોવા છતાં ભક્તોના પ્રેમની પામે વિરુદ્ધ ધર્મ જેવું બતાવે છે અને બંધનમાં આવવા હોય તેવા દેખાય છે. ભક્તિ પાસે ભગવાન ભક્ત થાય છે અને ભક્તને ભગવાન બતાવે છે. પણ તે ભગવાનના અનુમદનું-ભગવાનની કૃપાનું ફળ છે. અનુ-મદનો ખરો અર્થ એ છે કે જ્યાં સત્તાના ભાનમાં સતત રહેવું અનન્યભાવ અને અત્યાવ બનેલા અર્થ એક જ છે. અનન્યભાવમાં બેદનો અભેદ કરવો પડે છે. અદ્વૈત ભાવમાં બેદનો નિવેષ કરવો પડે છે. પણ સંસારની માયા એવી છે કે ભક્તોને અનન્યભાવ સિદ્ધ કરવો અઘરો પડે છે અને જ્ઞાનને અદ્વૈતભાવ સિદ્ધ કરવો અઘરો પડે છે. ભક્તિમાં રૂપિ રૂપિ કરવું પડે છે, એટલે આ ભગવાન છે; બધું ભગવાન છે, વિરુદ્ધ ધર્મ પણ ભગવાન છે અને જ્ઞાનમાર્ગમાં નૈતિ નૈતિ કરવું પડે છે, એટલે જ્યાં સિવાય જેને વિરુદ્ધ ધર્મ દેખાય એટલે કાંઈ અસત, જ્યાં કે દુઃખ જેવું દેખાય તેને નિવેષ કરીને સત્ ચિત્ત અને આનંદનો અનુભવ લેવો પડે છે. ભક્તિમાર્ગમાં વિરુદ્ધ ધર્મનો સમન્વય કરવાની મુશ્કેલી પડે છે અને જ્ઞાનમાર્ગમાં પૂરા વૈરાગ્ય વગર નૈતિ નૈતિ અસરકારક થઈ નથી. તેથી જ ને માર્ગવાળા વ્યવહાર વખતે જ્યોદાજની માફક ધણીવાર ભગવાનને છાડીને દુધની સંભાળ રાખવા દોડે છે. દુધ વગર શરીર કેમ ટકે, માટે તેની સંભાળ રાખવી જોઈએ; પણ એ સાધન છે, એ ફળ નથી. જ્યારે જ્ઞાનસંબંધકૃષ્ણ ફળ જોવામાં હોય તે વખતે સાધન યાદ કરવાની જરૂર નથી.

શુદ્ધેવજી પરિશિત રાગને કહે છે કે, “જ્યાં વગેરે લોહપાસે સહિત આ સંપૂર્ણ નિઃજ જેવા વચમાં છે તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પોતે બંધાઈને એવું બતાવ્યું કે ‘હું ભક્તોના વચમાં છું.’ આ પ્રમાણે મુક્તકલ્પા શ્રીકૃષ્ણને જે પ્રસાદ જ્યાં મહાદેવ અને તેમના અંગમાં

રહેનાર શ્રી લક્ષ્મીજીને પ્રાપ્ત ન થયો તેવી કૃપા ગોપી પરીણામે પ્રાપ્ત થઈ.

ગાયં મુલાપો ભગવાદેહિનાં ગોવિકાદુતઃ ।

જ્ઞાનીનાં જ્ઞાનમૂતાનાં યથા મતિમંતામિહ ॥

અર્થ-ગોપિકાનન્દન ભગવાન કૃષ્ણ જેવી સરળતાથી ભક્તિમાન પુરુષોને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તેમ બીજા માણસોને અને પોતાના આત્મસ્વરૂપ તત્વતાનીઓને પણ પ્રાપ્ત થતા નથી. આવી ભક્તિમાર્ગનો મહિમા બતાવેલ છે. પ્રેમ પાસે નિયમ નથી. ભક્ત પાસે ભગવાન પરતંત્ર જેવા બની જાય છે. એ બાબત ભક્ત રાજ અંગરીચની કથામાં પણ સ્પષ્ટ જણાવેલ છે. ભક્તિ-માર્ગમાં મુખ્ય લક્ષ્ય અનન્ય ભાવ પ્રાપ્ત કરવા તરફ રહે છે. પણ એ બધું અધર્મ કામ છે. પુત્રેષણ, પિતૃષણ અને લોકેષણ માણસોને અનન્ય ભાવ પ્રાપ્ત થવા દેતી નથી.

પ્રાપ્ત કરીને હાલના કાળમાં પૈસા એ જ પરમેશ્વર મનાય છે, પૈસાની આસક્તિવાળા કુમેરના સેવક જેવા છે. તેમના જીવનમાં જેમો થાય તો તેમને જાકો અવતાર આવે છે એ હવે પછીની કથામાં જણાવે છે.

જ્ઞાનસંબંધ એ રીતે થઈ શકે છે. જેઓનું હૃદય ભગવાનનું નામ સાંભળવા દ્રવીભૂત થાય છે અને તેથી તરત લાગણીને વશ થઈ જાય છે તેઓ ને અનન્ય ભાવ રાખી શકે તો જ્ઞાનસંબંધ થાય છે. તે માટે ભગવાને જેવું જગત ક્યું છે તેવું ઠીક ક્યું છે એમ માની કાંઈના મુખ્યદેવમાં પડવું નહિ અને ચિત્તની એકમતતા કેળવવી જોઈએ. જેઓની હુદિ બહુ તીવ્ર હોય, જેઓ તત્ત્વનો જીદાપોદ (વિચાર) બરાબર કરી શકે છે અને જેમનામાં વૈરાગ્ય સારું હોય છે તેઓ એમ જાણે છે કે જ્યાં સિવાય કાંઈ નથી. તેથી સંબંધ પહેલાંથી જ બની રહેલ છે. તેઓ ચિત્તને વ્યાપક કરે છે અને બધું જ્ઞાનસંબંધ જોઈ શકે છે. જે ભગવાન દોરકામાં પણ છે તેમને દોરકું શી રીતે બાંધી શકે એવો અર્થ પણ ઉપરની લીલામાંથી નીકળે છે. જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ બે ભક્તિના દીકરા છે જે તે જ્યાં હોય તો ભક્તિ રસતાં રહે છે. વૈરાગ્ય કેળવવા માટે એક દૃષ્ટાંત જ્યોદાજની દુધના જીભાવાનો ઉપર આપેલો છે. હવે પછીની લીલામાં ધનની તુષ્ટા જીવતાની જરૂર બતાવે છે. ધનવાનો કેવી રીતે પોતાનું જ્ઞાન બૂલી જાય છે એ બાબત હવે પછીની કથામાં આવે છે.

મોહનાં બાણ

સેનુપુરની નાની નગીરના ભાયાન જોરસિંહ પોતાની ચોરતને તેડવા લીલાડ ગામે આવ્યા હતા. બે-ત્રણ રોજ સસરાની મીઠી મેનાની ચાખી ઘેર જવા નીકળ્યા. પોતે ઊગતી પચ્ચી-સીનેા લુવાન અને જૂનું રાજપુતી ખમીર. ટકે પાંચ શેર દૂધ પીનાર. જોરસિંહ ગામ બહાર આવ્યા.

સસરાણ થોડા માણસો સાથે ગામ-ઝાંપા મુઠી વળાવવા આવ્યા. પાછળ ત્રણ યુવાનો થોડે ચડી આવતા હતા તેમને ત્રેઈ જોરસિંહ બેઠ્યા -

“કરણભાઈ અને અમુભાઈ! ક્યાંમુઠી તમે?”
“બાપુએ કહ્યું છે કે મહેમાનને ત્રેલોડ વટાવી આવે, એટલે તમારી જ સંગાથે આવીએ છીએ. વેલ સાથે થોડું જોખમ છે, વળી દિવસ પણ ઝાઝો ચડી ગયો છે. ત્રેલોડ પહોંચતાં થોમ તાપ થઈ જશે. ત્યાં હાણાંહમણાં બહારવટીઆનો પહોવ કાયમ રહે છે. કદાચ તે ન હોય તો તેના નામે રળી ખાનારામાંનું કોઈકનું કોઈક હોય, તો હુંટાવું પડે. આજરૂ અને પંસા બધું જ નય.”

આ વાત સાંભળી યુવાન જોરસિંહનું ઢોલી તપી ગયું. તેની લીંછુની કાઠ જેવી અંખમાંથી આગ બહાર લાગી, તેના માથાના વાળ ખડા જેવા થઈ ગયા. મૂંછોની અણીઓ હાથવની આમગતાં તે બોલ્યા :-

“હામ રાખી અમુભાઈ, નકામા યોડાને તગડ આપો મા હુય રાજપૂતને દીકરો છું. ઝાઝા નહિ તો યોડાક ખાંડાના ખેલ એલતાં આવડે છે. એનેય ભગવાને બે હાથ આપ્યા છે ના?”

સસરાણ અને સાથેનાં માણસો જમાઈરાજને શરતાભર્યો જવાળા સાંભળી રાણ થયાં. છતાં પોતાની ઉંમરના અનુભવને નીચોડ કાઢતાં કાવકી ભાષામાં સસરાણ બોલ્યા—“જોરસિંહણ! મમત કરવાનો અત્યારે વખત નથી. સાથે વેલ છે. અમારે દીકરી એકલી જ છે આપણે ગમે તેવા શૂર હીંપએ તો પણ એકનું એકડ બે. એ લોકો

લે.
શ્રી. કાલદાસ રામકૃષ્ણ પંડિત

પડિયામાં માખણ અને મોંમાં તુલસીનું પાનું લઈને ફરનાર મદણીયા ગણાય. બાપુ! જુવાનીના તોશમાં ગાંઠાઈ કરવી કીક નથી. હડડેટ ચડી નય તો આપણેય રાજપુત છીએ, પાછો પગ ન ભરીએ, પણ આ તો બાણી જોઈને જવાનું છે. માટે ભલે આ અમુ અને કરણ સાથે આવે. એકથી બે ભલા જુઓ આ વેલ પણ આવી મદ.”

જુવાન જોરસિંહને આમ બીજા મદદ કરે અને સહીસક્રમત ઘેર જવાય એમાં નાનમ જણાવા લાગી. તેને આજે રાજપુતીની પરીક્ષા દેવાની તાનાવેલી લગી હતી. એટલે સસરાણની સાચી સલાહ પણ તેને ન ગમી અને બોલ્યા :-

‘ના ભાઈ, મારી સાથે કોઈનું કામ નથી. મારા ભાયામાં સો તીર છે, ભલસકા ભાગડાથી નભાવી ન શકાય એવી કમઠી છે. એટલે એક શું, અનેક અર્થે તોય પરવા નથી. હું રાજપુતને દીકરો છું મરવું—મારવું એ તો આપણે જાન સમત છે. જે કોઈ મારી સાથે આવે તેને માતાજીની આણ છે.’

સસરાને જમાઈની આ ઉદતાઈ ન ગમી. વેલમાં જાણ સંકેતાર્થ અને સાથેનાં સહુને જોરસિંહની ગાંઠાઈ ઉપર હુખ થયું. પણ શું થાય? સહુ પાછા વળ્યા અને જોરસિંહ આગળ અને પાછળ વેલ રવાના થયાં.

ફગણ મહિનાના ફેબ્રુઆરી ખાખરા જેવું આંખને કાંરતા રંગનું વેલડું ધીરેધીરે પાછળ-પાછળ આવતું હતું તેને જોરસિંહ જાગ્રદ બલિ અણુગમતે માર્ગે જવું પડતું હોય તેમ ધીરેધીરે પંચ કાપતા હતા. હાંકનાર વચ્ચેવચ્ચે કચકારા કરતો એકાં ખાવા લાગ્યો.

તાપ વધવા લાગ્યો. એકાન્ત સ્થાન, ઘાડી વનરાજિ અને પતિ સાથેનું ગામતરૂં, ગમે તેવા અવસિદ્ધ હૈવામાં પણ ભાવેની ભરતી લાવે તેમ હતું. છતાં આજે જાઈને કશું ગમતું ન હતું, બાપુની ભલામણ તેને સાચી લાગતી હતી. દેવના મન થયું હતું પણ જુવાન રાજપુત વાર્યો નહિ વજે એમ લાગવાથી મુઠેમુઠે જ ગાડીવાજાને આગળ વધવા સૂચના આપી.

સૂર્ય ગણગણ આકાશની વચ્ચે આવ્યો. તાપ કહે મારું કામ. ચેપનાગની ડાહ્યો જેવી લૂ ચામ-કીને જાળવા લાગી. પવન પડી ગયો. ઝાડમાં કોઈ જોગધરની જેમ સમાધિમાં પડ્યાં. જનવરો દાયામાં લપાવા લાગ્યાં. જાળનો તાપ તો છાયાને પણ છાંયડો રોધાવે એવો પડતો હતો.

આગળ ઘોડીને વટથી નચાવતો જતો જોડલા નરમ પડ્યો હતો. રવાર અને ઘોડી પસીને રેખજેગ હતું. જોડલા એકાદ ઘાડું ઝાઝ આવે તો બિતરી પરવાની વેતરણમાં હતો, ત્યાં સામેથી પડકાર આવ્યો :—

“એય ખુડયલ! વેલ ઉભી રાખ, નહિતર આ લાઠી તારી અગી નહિ થાય.” અવાજ સાથે એક ખુડાનીવાળો લુવાન માર્ગથી થોડે દૂર બિચેલો હતો. (જોગખાણુ ન પડી જાય એટલા માટે ઢાઢી અને માથા ઉપર ણાંધવામાં આવતા કપડાને ખુડાની કહે છે.) જોડલાએ કમન પર તીર ચડાવ્યું અને બોલ્યો; “લા! આ તીર તારું સચું નહિ થાય. સમજી લે હુંય રજપૂત છું. ઘર ભૂલ્યો ઘર.”

“હવે દરબાર પહોંચી જવા દો! તમારા જેવા દેહને પાણી પીતા થયાં છે. રાહા કમરા થઈને માલ નીચો મૂકી દો. એટલા! વેલકામાં કોણ છે?”

“તારી મા નાહાન! જાત પર જાય છે? લે ત્યારે ચાખી લે સ્વાદ.” જોડલાએ એક પછી એક તીરો મારવાતું ચાલુ થયું. પણ આવનાર લુવાન એક પણ ઘામાં ન આવ્યો. જોડલાનાં સો તીરમાંથી ફક્ત એક જ લાયામાં રહ્યું.

વેલમાંથી પડદાને ઝોથે રહી જાઈ ગયું. જોડ રહી હતી. તેણે કાઠેરને આ છેલ્લું તીર ખેંચતા જોડ અવાજ કર્યો. ‘ખજરદાર કાઠેર! ધા કરતા નહિ.’

જોડલા ડધાઈ ઉભા રહી ગયા. અને બોલ્યા; ‘કેમ ત્યારે શું લંડાણું છે?’

જાઈ બોલી—“ના, લંડું છે.”

“કોણ તમે લંડો?”

“હા, અમે લંડીશું. કાઠેર! હું કહું ત્યારે તીર મારજો, એમ એ નહિ મરે; આમ મર્યો.”

આટલું, જોડી જાઈ વેલ ઉપરથી નીચે બિતરી. ખીમેથી નીચેના છેડા ઉપાડી હાથમાં લીધો. અને તાગ અજાંતા ભરેલા પગની પગ-લીઓ પાડવા લાગી. કુદર સેથામાં નાખેલ સુગંધી કુંડેલની સુવાસ હવામાં બિડવા લાગી.

હુટારાની નજર જાઈ તરફ એ‘સાઈ. વાંકી લમરો, લોહી ભરેલા ગાલ, માથાના જાને ભાગોમાં છગાયલી અવસ્થિત વાળની પાટી, અને તેના પરની ગાતીબદી અમરતી દાગળી-આ ગયું. જોતાં જુવાન પોતાપણું મૂલ્યા લાગ્યો.

જાઈને સહેજ દસપું આવ્યું. એકવડો નાલુકે જાંધો, શરણાઈ જેવી વળાંક લેતી કમર-જોવામાં હુટારો સ્થાન અને રિચતિતું લાન ભૂલવા લાગ્યો. એટલે જાઈએ કાઠેરને ઈશારત કરી કે, ‘હ’, તીર લગાવો.

સનસનાટ કરતું તીર છૂટ્યું અને તે સીધું હુટારાની છાતીમાં પેસી ગયું. જુવાન હુટારો ધળ દઈને પૃથ્વી પર પડી ગયો. કાઠેર ઘોડી પરથી ફરી હુટારાની છાતી પર પગ મૂકી બોલ્યો; ‘કેમ આખરે આ લાયકાથી મર્યો ને?’

મરતો હુટારો હસવા લાગ્યો. તે ઘડીસર તીરની વેદના સુંડી બોલ્યો—‘કાઠેર! તમારા જાણે નથી મર્યો. પેલી જાઈના મોહના જાણે મર્યો છું. તમારા જાણે મરવાનો હોત તો નવ્વાણું જાણોમાં ક્યારનોય મરી ગયો હોત. આટલું બોલતાં હુટારાનું પ્રાણપંખી બીડી ગયું. કાઠેર અને વેલડું પોતાના પથે સ્થાના થયું. ઝાઝ પરનાં પંખી મોહક અવાજે કરી પોતાને રસ્તે બિડવા લાગ્યાં.

માનવીને મારનાર મોહ છે. ધરતો, મોહ, સ્ત્રીના મોહ અને વિલાસ-વૈભવો પ્રત્યેના મોહ માનવીને પોતાના ખરા સ્વરૂપનું લાન લુલાવે છે. મોહજાણી જયનાર કોઈક જ વીરલા હોય છે. માટે જ કોઈ કવિ કહી ગયા છે કે—

તીર-તોમર-તલવારના ધાવ ઘણાખમનાર,
પણ નારીનાં નયનશર કોઈ નથી મહનાર.

વેદરચાયવનં કૃતં, પરિચિતં શાસ્ત્રં, દુર્ગમં ક્ષનય ।
સર્વં વ્યર્થમિદં વદં ન કાલ્યાણતત્ત્વ ચૈવીર્નિનય ॥
ઠાણાતં સદસીકૃતં કિમિતં દંદોગ્મદા મુલભા
સર્વં નિષ્ફલમાલ્લાઙ્ગવચ્ચે કિંતં ન વીતં ચદ ।

ભાવાર્થ:—આરે વેદોનું અધ્યયન કર્યું હોય, સર્વ શાસ્ત્રોના વાળુકાર હોય, આદારે પુરુષોનું ચવળ કર્યું હોય, છતાં એવા મનુષ્યોને કમલપતિ ભગવાન નારાયણનું સ્મરણ-ચિન્તન કરતા નથી તે એ એમનું જાણેલું અને સાંભળેલું સર્વ નકાર્યું છે. જેમ જાણીને ખેડીને જરાયર તેજાર કરી હોય, તેમાં સારી રીતે પાણી સિંચ્યું હોય, છતાં એ જાણીનેમાં નો બીજા વાવવામાં ન આવે તો એ વર્ષા શ્રમ નકારો જાય છે, તેમ હૃદયમાં નો પ્રભુની ભક્તિ ન થાય તો સર્વ શિયાઓ કેવળ જોગવરજ છે.

વદાયા આત્માનદા । પરંપરાણી સુમાવતીએ માન-ભક્ત રાજ ગોપીચંદના કાનમાં એવું તો એર રેડ્યું કે જે ધરીને માટે રાજા સ્તબ્ધ થઈ ગયો, અને સુમાવતીના હૃદયમાં સર્વ રાણીઓએ દા જાણી, સન્મને પૂરા સદેહ પડ્યો. એવું સન્મનો! સીતલ્લ કેવું છે? સીતલ્લમાં તો એ અજગ રમિત હોય છે કે બા-ભાયા માણસને વિશ્વાસમાં લઈ એ મોઢાંધ મઠકને એની હાથમાં આવે તેમ નચાવે છે. રાજા પૂરતા ઉર્ણીમાં એવું તો બાન મુશ્કેલી દત્તો કે તેની પાછળ નમે અન-રથમાં બાન જૂડીને દોડ્યો દત્તો, અઠેહો! અપન તપિનો પુત્ર કિષ્કિન્દી નમ્મની અપ્પરામાં મોઢ પાડ્યો દત્તો, અને બાવન વર્ષ અને ૭ માસ વીલી મયા છતાં એને ખ્યાય સરખો પણ ન રહ્યો. હોધીની સી એકા નામ પર મોઢ પામી અને એકો તો હૃદયમણ મિતિ જેવો હોવાતો દત્તો, છતાં એ સીએ એકા ઉપર ખોટો અણેષ મૂકીને તેને સનિઘાલ કરાવ્યો, આવો જ પ્રસંગ વીર કુલાશર્મા માતાએ પણ સરખાવ્યો દત્તો. જેના પાપે કુલધારને અખિંદ શેરી નંખાવતી પડી દત્તી, અને એવો પણ હૃદયશવક પ્રસંગ આપણા 'નવનાથ' માં 'એરેજનાથ' આવવાનો છે, તેની માતાએ તેના હાથ-પગ કષાપી નંખાવ્યા દત્તા.

એકો! સીતલ્લ કેવું છે? સી જગતને નરકમાં લઈ જનાર છે, સી ન હોત તો જગતનું અસ્તિત્વ

ન હોત, સી જ જગતને સર્વાંધ સુખાપ્તિભાગ કરાવે છે અને જગતને માથે ઓડીને રાખે છે. સી દેખીતી રીતે અન્યા બને દેહરાય પણ એ મહા પ્રજ્ઞા છે. એક કવિએ કહ્યું છે કે—

“અભયજા પણ અદ્ભુત કરણી
નરવરને નાથ નચાવે.
તાબેદાર થઈને તરેણી
તરણાધી તુલ્ય બનાવે. નરવરને.
શ્રદ્ધા નાન્યા, વિશ્વ નાન્યા,
લીસડી શિવ ભરમાવે;
નારદ વિધ્યમોહિની મારે
ધપમુખ કરીને આવે, નરવરને.

જગતની દરપતિ, રિપતિ અને લપ કરવાને માટે જગતને ગોતાની માથાને પ્રકટ કરી, એ જ માથાએ જગત સમૃદ્ધિ, અને એ જ માથાના આવરણમાં આ સંપૂર્ણ જગત એવું તો બાન જૂલું છે કે પોતાના મનુષ્યત્વને એ વિચારી શક્ય છે, જે મહત્વ ધાર્યાંય મારો અને તમારો જન્મ થયો છે, એ જન્મના પવિત્ર પ્રાણકરારને તજી દઈ માથામાં રાખી રદા છે પણ એમ ખ્યાય સરખો કરતા નથી કે મારે પણ એક દિન મૃત્યુને કારણે થવાનું છે. એટલા માટે અને પણ કહીએ છીએ કે—
“એક દિન જવાતું જાય તારે એકદુ” રે,
એમાં વાર ન લાગે લગાર, એક દિન.
આવ્યો અવ્યુત પૂજના કારણે રે,
સહી ગણું ગાડું અવરણે નાળ, એક દિન.

તત્ત્વજ્ઞ આપણે માના ગતિમાંથી અન્યુત તરફ જવાનો પ્રયત્નકાર કરીને નીકળ્યા છીએ, પણ દુનિયાના વિચાર પતનનો સ્પર્શ થતાં આપણે એ પ્રેરણને જૂની ગયા અને જાગૃતપણું રમવામાં ધમાક્યું. મુલાવરથા ધનોપાર્જન અને કમિનીસંગે જ્યોતિ કરી અને વદત પ્રાપ્ત થયું છતાંયે મારી સી, મારો પુત્ર, મારી વાડી-વજ્રા મિશ્રત મોટર અને બંજાલામાં જ રચી રદા. એ છે માથા દેડીનો અમલકાર એ માથાધી બચવા માટે તો પ્રેમ સદાસત્ સદાસત્ રેડું રેડું નેહએ, અને લત્તાધિ તરવા કટિબદ્ધ થતું નેહએ, સદાસત્ વિચાર સદા જાનની પ્રાપ્તિ કહીએ યતી નથી અને એટલા માટે શ્રીમદ્ભગવતમાં કહ્યું છે—

મુદેહમાયં મુદમં મુદુર્ધમં

સ્વં મુકરૂપં ગુરુકર્ણધારમ્ ।

મયનુકૂલેન નમસ્તોતરિતં

પુનાન્ મવાર્ચ્યં ન તોત્ સ આત્મહા ॥

મનુષ્યદેહ દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે. અને તે આ સંસારસાગર તરીકે જ્યાં માટે એક મુદદ નૌકારૂપ પરમ સાધન છે. વળી જે શરીરરૂપ નૌકાના ગરિક પોતે સદૃશ છે અને મનુષ્યરૂપ અનુકૂળ પવન છે. આવાં ઉત્તમ સાધનો સહિત નરદેહરૂપ મજાશુભ નૌકા પ્રાપ્ત થઈ છે. છતાં જે મનુષ્યો સંસારસાગર તરીકે જ્યાંની ઇચ્છા કરતા નથી એમના જેવા આત્મધાતી ખીન કોઈ નથી. વળી હે પ્રિય! જ્યારે ચતુરો પેશામ આવી પડે છે ત્યારે—

આયુષઃ ક્ષણમેકોઽપિ ન લભ્યો દુર્લભોઽસ્તિનિઃ ।

તથેદં કલ્પતાં યાંતે કા વા હ નિતોષિદિ ॥

કથોડે સોનાની મહોડે આપવા છતાં એક ક્ષણનું પણ આયુષ્ય કોઈ આપી શકનાર નથી. આયુષ્યના એક ક્ષણનું આટલું મહત્ત્વ છે. એવું બધું જ અમુલ્ય જ્યારે બ્યર્થ જાય તો એના કરતાં બીજી મોટી દાનિ કઈ? આ મનુષ્યજન્મની મોંઘી તક શરીરી મળતી નથી. અને એટલા માટે અને પણ કહીએ છીએ કે—
“દીર્ઘકેરેડિદામ માનવ દેહ આ મળતો નથી;
એ પલુ વૃથા વહી જાય છે હરિયરણમાં દળતો નથી”

તેમ આને પણ સારીયે દુનિયા એ માયાના આરણ્યમાં એવી તણાઈ રહી છે, કે ‘હું’ કાણ હું’ અને આ મનુષ્યના શા અર્થ? મેળવું છે’ એ સુખનું બહી જઈ શકવત શ્રી હરિને મૂકી દઈ આરાધનમાં લોકાય છે. મહારાણી લુભાવતી અને ખીજી રાણીઓના હકારથી ગોપીચંદ જેવા ધર્મિક પ્રજાપાલક રાજા પણ બાન બન્યો, એવેન બન્યો. ‘હું’ કરું’ અને શું ન કરું’ એ વિચારે એને ગમગીન બનાવી દીધો. ખરેખર! એક નીતિયત્ત છે કે—જી, રેલી અને રાખ, જે નજીક હોય તેને જ વિદાય છે. રેલની પાસે એક આકેડો જાઓ. હોય કે બાવળ જાઓ. હોય, છતાં તેના જ ઉપર તે ચડે છે, એ વિચાર નથી કરવી કે ‘રાધી ચાર તમુ છોડા આંધો છે ત્યાં ચડું. એવું’ તેમ જ છે, એ પણ ગુણ-અવગુણને નિયામિત્ત તમ જ કરે છે. રાજા પણ સમીપમાં જે હોય તેના જેવા મળ્યા છે, તદનુસાર ગોપીચંદ માટે પણ તેવું

જ બન્યું. અને પોતાના ખાનગી શુભતરો દ્વારા સમાધિસ્થ થયેલા જલધરનાથને ઉઠાવી એક નજીકના દુધમાં નાખી દેખાડ્યા, અને તેમના પર દાઢી, ઘોઘ, બીંટ વગેરેની લાલ, ઝાણુ માટી કચરો વગેરે દુધમાં નાખાવી જમીન જેવી જમીન બનાવી દેખાડ્યા આવી.

ખીન દાસે નિત્યક્રમાનુસાર મા મેનાવતી શુભા ર્શનાર્થે પરિચારિદાઓને લાકડે નીકળ્યા. રસ્તામાં નીકળતાં જ દેખાને અપહુનન થવા લાગ્યા. પત્તિએ જેવું હવ્ય પવિત્ર છે અને જે પવિત્ર કાપર્થિ બહાર જાય છે એને વળી કુકન-અપહુનન કેવા? માતાજી તો પડ્યો છે જો શુભા રચના પર ગયાં, ત્યાં ન મળ્યા શુર કે ન દેખામાં આવી એમની ઓળી, કંઈ દરિયાયર ન થવા થઈ માતાજીને અનેક સંકેતવિકલ્પો થવા લાગ્યા અને દુગ્ધી હૃદયે નિરાશ થઈ પાછાં ફર્યાં. અને પોતાના રાગમદાલપમાં ગયાં. કેટલાક દિવસ પછી ત્યાં ગોપીચંદ આવે છે, માને ખિત થયેલી બાળી પુત્ર પૂછે છે—‘મા! તમે દમણાં થોડા દિવસથી બહુ દુઃખી દેખાઓ છો. એવું કંઈ કારણ?’ મેનાવતી કહે મેટા! જો સમજાવે તો સંસારમાં દુઃખ સિવાય બીજું કંઈ છે જ નહિ. સંસારમાં સુખ તો નામનું જ છે અને દુઃખ તો પારાવાર છે. ખરે પુત્ર! જો, જરાક તો આંતરદષ્ટિએ વિચાર કર. સુખ અને દુઃખ જેવું આ જગતમાં કંઈ પણ નથી. એ તો એક દેવળ મનની માન્યતા છે. અને જો એમ ન હોત તો મહાસતી મુલકસાએ પોતાના સાતે પુત્રોને સાધુ ન બનાવ્યા હોત. મેટા! ગ્રાનશાહી વેશવમાં દેવળ વિધવા કોણ બની રાણીનાસમાં મેટાથી સુખ નથી. સુખ તો સદૃશતા ધરણે જ્યાં દીક્ષા લઈ લેયળ. નિર્ગનદમાં મસ્ત રહેવું એમાં જ છે. એ સાલુ’ અને શારવત સુખ છે. તરું કંઈનાનું’ સુખ એ સુખ નથી, પણ કારણકાર દુઃખ છે. માટે હે પુત્ર! વિધવાનદમાં મમે બન્યાં સિવાય નિર્ગનદમાં મમે થા.’ એમ, અનેક દશાંતો અને સિદ્ધાંતો વડે માતાએ ગોપીચંદને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો. અને એ નિર્ભય હૃદયની માતાએ પુત્રને સ્તમ્ભ પથે જવાનો આદેશ કર્યો. પુત્ર પણ સૈંતી માતાથી ઉત્તર થયેલ હતો, કુશાલ શુદ્ધિનો હતો. એટલે એણે પણ વિચાર કર્યો કે ભણે રાણીઓએ અને ભરમાવેલ હોય, પણ મારી માતા તેવી નથી. અને પોતે કરેલા પાપથી તે કેવલા સાચો. પણ પવિત્ર માતાને દુઃખ ન થાય તેની આતરં તેણે શુરજની વાત શ્રી જ નહિ. અને માતાને પ્રજામ સંતપ્ત હૃદયે પાછો ફર્યો.
(ચાલુ)

સર્વત્યાગનું રહસ્ય

શ્રી યોગીન્દ્રનાથ નાનાલાલ ચૈય બી. એ. બી. ડી.

સમાજનું દિલ સાધવા માટે બહાર સેવાની પ્રતિજ્ઞા ધણી લાગણી છે અને આવી માનવ દસાણુ સાધની પ્રતિજ્ઞા જેમ બને તેમ વધારે વેગ પકડે એ જોવાની આપણી સૌની પવિત્ર દુરજ છે. પરંતુ ધણી વખત આવી પ્રતિજ્ઞાઓ મુજ દેવ ભુલાઈ જાય છે અને સમાજસેવકો સામાન્ય માનવીની માફક રાજદેવને વસાયા છે અને સ્વાર્થ, અભિમાન, મમતા વગેરે દોષોના વચનમાં ફસાય છે. પોતપોતાની રીતે કાર્ય-રેત્રમાં તેઓ આગળ નથી છે એમ તેઓ માને છે. પોતાનાં રામને અનુરૂપ ભૂક-ભૂક પડે ઉગ્રા માથ છે અને એ પછોડે સજગ બનાવવા જતાં સમય દેશ નિર્માણ બની જાય છે. આવી સમાજને કંઈ લાભ થતો નથી, જનતાનાં દુઃખ દૂર થતાં નથી અને સેવાના નિર્માણ રેત્રમાં મસિત તત્ત્વો ધુસી જાય છે. અરેબર આ વિધિતિ ઝોણી રીતનીય નથી. સેવાના આ પવિત્ર રેત્રમાં કેટલાં બપરવાનો રક્ત છે? સેવાનો પવિત્ર માખે કેવો કાંટાળો છે? સ્વર્ગનાં ભવિષ્યને દૂર દૂરી આ બપરવાનોથી આપણે કઈ રીતે દૂર રહીએ?

જનતાના નીતિત પંડિતોએ આ પ્રશ્નોને સંપૂર્ણ રીતે વિચાર કર્યો છે. સમાજસેવકોએ અર્થમત્તવ ઉગાવવા જોઈએ, તેઓએ નિષ્ઠાથી બનવું જોઈએ અને નિર્ભિયમપણે કાર્યો બજાવવા જોઈએ એવો તેમનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે. ત્યાજનો ઉપદેશ તેઓ આપે છે ત્યારે જોને ખરી અર્થ સમજવામાં ધણી ભૂલ પડી જાય છે. કેટલાક તો સમજી લેવા જાય છે એમ કહી કળોડો પડે ત્યાજ કરી પેસે છે. કળોડો ત્યાજ થાય તો જગતનું અપારવર્તન કેમ થાય? અકર્મ રિયતિ સ્વીકારી ભારતના માનવીય પ્રધાનો સરદાર શ્રી વલ્લભભાઈ પટેલ કે શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ જેવા વાનપ્રસ્થી, એકાન્ત અને દેશપ્રેમી સેવકો કાર્યસેવકો ધૈર્યગા રહે તો સમાજને કેટલું સદન કમું પડે? આજે તેઓ સાચા સંન્યાસી કર્મચીરોની માફક પૂનવ છે, દુરણ કે તેઓ પોતાના કાવ્યપથે નિષ્ઠાથી પહેલે અર્થમત્તવ વખાજ જાય છે. બહાર પ્રતિજ્ઞાની વચ્ચે રહી તેઓએ પોતાનાં ખાનગી જીવનને નિવરૂદ સદાચ આપું નથી. સાક્ષાત્કારો વીત્યાં છતાં તેઓ ધુન્ડોને પળે સમાજને કિંવા વસ્તુદથી અને

વેચી પોતાના કામમાં સતત મગ્ન રહે છે. ત્યજન આ કંઈ ઝોણી રિયતિ છે?

અનેક વાસવાઓ મનને કનડી હેલે તે; વનમ જઈ એવઠાથી કંઈ ફાવેલો થતો નથી. સંસારમાં જન કમળવત નિર્દેષપથને રહેવાથી આપણને ધરમાં પર વનના એકાન્ત જેવો આનંદ આવે છે અને સાચા સંન્યાસી જીવનનો અનુભવ ધઈ શકે છે. મદર્ષિ વચ્ચે શ્રી રામને કહે છે કે—

મૃદુલેવ મૃદુધ્માનાં મુસનાદિતપેતસામ ।

શાન્તિરૂપિતિદોષાણાં વિજના વનમૂનવા ॥

અર્થાત્ જેનું મન સારી પેઠે સ્વસ્થ છે અને જેને અદંકાર શાન્ત પડી ગયો છે એવા મૃદુરથને ધર પા નિર્જન વન જેવું છે. ભગવાન શ્રી પુત્રે પત્ન આપ યાનીઓને જ સાચા પડિતો કહા છે. તેઓ અમુર્તો કહે છે કે—

યદય સર્વે સમાર્થાઃ પામર્ત્તપ્રવચિતાઃ ।

જામાનિદમ્પકમર્મણિ સગાહુઃ પંડિતે યુવાઃ ॥

જેનાં સર્વે કળોડો અપરંક કામનાથી અંકલપ રહિત છે અર્થાત્ જે નિષ્કામ કર્મ કરે છે અને જે કર્મ (વાસના) કાનાનિધી બળી જાય છે તેને યુવ જો પંડિત કહે છે. આવા પંડિતો જ મુસમાદિત ચિત્તવાન પડી શકે. અપરણ નિત્ય અપરણમાં અને જન સેવાની જગે પ્રતિજ્ઞામાં આવી રૂતિ ધણી જ જરૂર છે. ભગવાન સંધ્યાનો સ્વામી છે. આપણે મૃદુર જનનલ વ્યવહારો બજાવવાના છે. નેટશી ત્યાજપત્ત દર તેટલો અવહાર પણ સરળ બનશે, સેવાનું કામ પણ વિદ્યુદ બનશે અને એ રીતે કેવળું કમલ પળ એકસ થશે.

સેવાસિદ્ધિ નામના પ્રસિદ્ધ મંથના નિર્વાણપ્રકરણ માં મદર્ષિ વચ્ચે કીરામને મુશ્કા અને રાગ વિનિષ્કવજની એક મુદર કલા અતિ વિસ્તારથી સંકળાતી છે અને તેમાં સર્વત્યાગનું રહસ્ય સારી રીતે સમાવડી ઓસમને તેમનું કાવ્ય કર્મજ થું છે તે ઉપદેશ આપ્યો છે. અર્ધાંથી જીવન બચીત કરી કર્મો મુશ્કા અને વિનિષ્કવજની આત્મીયજાન

ગિજાસા નગે છે અને એ સંસ્કારી દેખતી એ વિચારમાં પ્રવેશો પણ શરૂ કરે છે. આત્મવિચાર કરતાંકરતાં ચૂડાણની શુદ્ધિ જ્ઞાનમાં સ્થિર થઈ જાય છે, પરંતુ શિષિપ્રવચને રાજ્યમાં સુખ આપતું નથી અને આત્મિક શ્રેય પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાથી તે રાજ્યનો ત્યાગ કરી એક રાત્રે વનમાં ચાલો જાય છે. જ્યાં તપ થયે વગેરે સાધનોનાં અનુબંધાનમાં તે પોતાનો સમય બ્યતીત કરે છે. પાછળ વિદુષી ચૂડાણ રાજનું હાથથી કાપી કુશળતાથી પણ અનાસક્ત ભાવે ચલાવે છે. પોતાના પતિને જ્ઞાનનો યોગ્ય અધિકાર પ્રાપ્ત થાય એટલે સમય તે બ્યતીત થવા દે છે. યોગ્ય સમય થતાં ચૂડાણ પતિનો બ્યાગેદ દૂર કરવા માટે વનમાં તેની પાસે જાય છે અને પત્નીસ્વરૂપે જ ઉપદેશ આપીશ તો એની કંઈ બહાર પતિ પર નહિ થાય એમ વિચારી પોતાની સિદ્ધિના જો કુંભ બ્રહ્મચર્યનું સ્વરૂપ બારણ કરી પતિને જ્ઞાનોપદેશ કરે છે. જ્ઞાન સંબંધી વાર્તાલાપ બંને વચ્ચે ચાલે છે અને તેમાં ચૂડાણ પોતાના સ્વામીને સર્વત્યાગનું સ્વરૂપ સમીક્ષા રીતે સમજાવે છે. “ધન, દારા, રાજ્યમહેશ જેરે સંપત્તિ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવા છતાં મારો ત્યાગ હજી અપૂર્ણ કેમ !” આ પ્રશ્ન શિષિપ્રવચ કુંભને ચૂડાણને પૂછે છે. જવાબમાં કુંભ કહે છે કે, “રાજનું ધન, દેહલત વગેરે વસ્તુ આપણી નથી, તો પછી જે પોતાનું ન હોય તેનો ત્યાગ કેમ સંભવે ? એ સંપત્તિ વસ્તુમાં જે રામ રહ્યો છે તે રાજને મનમાંથી નિર્મીય કાઢી નાખીશ ત્યારે સુખ મળશે.” આમ ઉપદેશ મળતાં રાજએ કમરમાં વન, પર્વત, યજ્ઞ, પાત્ર, પર્ણકુટી વગેરે સંપત્તિ વસ્તુઓનો ત્યાગ કર્યો અને તેણે માન્યું કે “મેં સંપત્તિ છોડી દીધી.” પરંતુ વાસ્તવિક દષ્ટિએ એ ત્યાગ રચીલ હતો. તેમાં આસક્તિ તો હતી જ. ત્યાગની પરીક્ષામાં તેણે હજી વિકલ મેળવ્યો ન હતો; કારણ, ત્યાગની પરીક્ષા અસિધારાનત જેવી આકરી છે. સંપત્તિ ત્યાગ કરતાં કરતાં છેલ્લે રાજ શિષિપ્રવચ પોતાના દેહનો નાશ કરી પોતાનો સર્વ ત્યાગ સંપૂર્ણ કરવાનો નિશ્ચય બધાઓએ ત્યારે કુંભે તેને તેમ કરતાં અટકાવી નીચે પ્રમાણે મુંદર અને અતિ મહત્વનો ઉપદેશ આપ્યો—

સાચો સર્વગતાદાર જીવનાદિનાનકમ્ ।

ન જઈ નાનદં ભાવં ચિત્તં સર્વમવસ્થિતમ્ ॥

ચિત્તં વિદિ જગજ્ઞાલં વપશ્ચિત્તમુદીરિતે ।

તરિમન્સાધો પરિત્યક્તે સર્વત્યાગો ભવેદિતિ ॥

જન્મના કર્મના વાપિ ચિત્તં બીજમુદાહતમ્ ।

પાદપઃ પવનેનેવ દેહદિષ્તેન ચાલ્યતે ॥

નિત્તાર્યાગં વિદુઃ સર્વત્યાગં ત્યાગવિદો જનાઃ ।

ચિત્તે ત્યક્તે લયં યાતિ દૈતૈર્મૈત્ર્યં ચ સર્વતઃ ॥

શિષ્યતે પારમં શાન્તમેકમ્ પદમગન્યત્ ।

સર્વત્યાગો પરાનન્દો દુઃસ્વમન્યસ્તુદાત્મનમ્ ॥

દર્યોમિલુરરીકલ્ય ચદિચ્છસિ તદાત્તર ।

કૃત્વા સર્વપરિત્યાગં શાન્તઃ સ્વસ્થો વિચક્ષ્મઃ ॥

સોમ્યો ભવસિ યદ્વપસ્ત પો ભવ મૂપતે ॥

(યોગવાસિષ્ઠ નિ. પ્ર. સ. ૯)

હે રાજનું ચિત્ત જ શુભ વગેરે નામથી જનદાકારે પરિચિત્ત છે. તે જડ નથી તેમાં અ-જડ પણ નથી. સંપત્તિ દૈત-પૃષ્ઠ ચિત્તને જ આભારી છે. એ જ બંધન છે અને ચિત્તનો પરિત્યાગ થતાં સર્વત્યાગ સિદ્ધ થાય છે. જન્મ અને કર્મનું બીજ પણ ચિત્ત છે. જેમ પતન વડે વૃક્ષ હાલે તેમ ચિત્ત વડે જ દેહ હાલેચાલે છે. ત્યાગવિદ મહાત્માઓ ચિત્તત્યાગને જ સર્વ-ત્યાગ કહે છે. ચિત્તનો પરિત્યાગ થતાં સર્વ દૈતપ્રપચન બંધ થાય પામે છે અને અદૈત રૂપ પરમ શાન્ત, એક અદિ-તીય, સ્વચ્છ અને અનામય આત્મા જ બાકી રહે છે. આવો સર્વત્યાગ પરમ આનંદ આપે છે. અન્ય વસ્તુઓ દારણ દુઃખ આપે છે, માટે પાવન ટેંકારનું જ્ઞાન કરતાં અનાસક્તિ પૂરક ક્રમશઃ પ્રમાણે જગતની પ્રાપ્ત-કર્યો કરે અને એ રીતે સર્વત્યાગની ભાવના સ્થિર કરી શાન્ત આકાશવત રહી સ્વસ્થતા અનુભવે.

ચિત્તના મુક્ત સ્વરૂપ વિષે પ્રશ્ન પૂછતાં કુંભે (ચૂડાણએ) જવાબ આપ્યો કે—

વાસનેવ સદા રાજન્ સ્વકર્મં વિદિ ચેતસઃ ।

ચિત્તશબ્દસ્તુ પર્યાયો વાસનાયાં ઉદાહૃતઃ ॥

બ્રહ્મર્થોદયો યોજ્યં સર્વાનર્થકમાજનમ્ ।

પ્રતિચિત્તદ્રુમસ્યાસ્ય વિદિ બીજં મહામતે ॥

અસંસક્તમના મોની શાન્તવાદવિચારણઃ ।
સંપ્રાપ્તકારી યઃ સોતર્જનચિત્તવતો મેવત્ ॥
ગોણં શાસ્ત્રા વિરૂઢનં મુલ્યં મૂલવિકર્તનમ્ ।
ચિત્તવૃક્ષસ્ય તેન ત્વં મૂલકાવપરો મવ ॥
મુલ્યત્વેન મહાવૃદ્ધે મૂલદાહમહં કુરુ ।
ચિત્તકળટફલપટસ્ય મળત્વેવમચિત્તા ॥

વાસના જ ચિત્તનું સ્વરૂપ છે. ચિત્ત અને વાસના બંને સમાન-આથી છે. એ અનર્થકારક સંસારનું મૂળ અહંકાર છે. તે અહંકારના ઉદયને જ તમે ચિત્તરૂપનું બીજ સમજો.....તે પુરુષ વિષયમાં અનાસક્ત રહે છે, જે ભોનનિષ્ઠ છે, બીજાઓ શું કરે છે વગેરે નિરુપયોગી પરચર્ચા કરતો નથી, અને જે પ્રાપ્ત કર્તવ્યો બળવે છે તેવા પુરુષનું ચિત્તરૂપ કપાઈ જાય છે. ચિત્ત-રૂપની શાખાઓ (કષ્ટ, સંકટ, વાસના વગેરે) કાપી નાખવી એ તો જીજ્ઞ છે, પણ મૂળ અહંકારને દૂર કરવો એ જ પ્રધાન કર્તવ્ય છે. એ જ કામ તમે કરો. ચિત્ત અનેક સંકટોનો સમૂહ છે. મૂળને બાળી નાખવાથી તમે અચિત્ત બની જશો."

ઉપર પ્રમાણે ઉપદેશ આપી વિદુષી ચૂકાલા તેને "હું કાણુ?" નો વિચાર કરવા આમંત્ર કરે છે. અને આત્મસાધકાર કરાવે છે. શિષિપ્રજ્ઞનો અહંકાર મૂળી જાય છે અને તેની સંપૂર્ણ વાસનાઓ યાતાગ્નિથી બળી ગઈ છે એવી ચૂકાલા ખાતરી કરે છે અને પછી તેને સ્વર્ત્તવ્યમાં નેહાવાની વિનંતિ કરે છે. પત્ની પાતની તારક બને છે. ખરેખર, અગ્નિવાદિની મેરેથી, પરમ સાખી સીતાજી, સાવિત્રી, ઉપદેશક કથામાં વર્ણવાયેલી ચૂકાલા અને એવી અનેક આર્ચ્ય રમણીઓએ ભારતીય સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ સદા સર્વદા ઉજ્જવલ

રાખ્યો છે. આપણાં ભારતીય સંતાનો આવા આદર્શ કંપતી બનવા પ્રયત્નો કરે તો કેવું સાફ !

આપણા નીતિનિયમોમાંથી ત્યાગ સંબંધી કેટલો જોડા વિચાર કર્યો છે અને જીવન-અવદાર સંબંધી કેવો સુંદર સમન્વય કર્યો છે તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ ચૂકાલાનું આખ્યાન આપે છે. સર્વત્યાગી રહસ્ય સમગ્રમાં પછી શિષિપ્રજ્ઞ રાખનો બાયેલ દૂર થાય છે અને અનાસક્તરૂપે પ્રજ્ઞનું પરિપાલન કરવા માટે રાજ્યભવદાર મતાવવાનું સ્વીકારે છે. મહર્ષિ વસિષ્ઠને જ્ઞાનોપદેશ સાંભળી યુવાન રામચંદ્રજી પોતાના કર્તવ્ય-ક્ષેત્રમાં ઝંપલાવ્યું હતું અને સર્જાદાલાંના રાજાને કારણે પિત્રના યજ્ઞને અલગીતે યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણનો દિવ્ય ગીતાઉપદેશ પ્રહણ કરી મહાભારતના યુદ્ધમાં ઝંપલાવ્યું હતું. સ્વર્ત્તવ્યનું પરિપાલન કરવું એ સૌનો ધર્મ છે. અનાસક્ત-ભાવે કમ કરતાં દીર્ઘ જીવન જીવવાની ઇચ્છા રાખવી એવું ઇશિપ્રજ્ઞેવનું વચન છે. ગીતાજીનો પણ પ્રધાન મુદ્દો જ છે. સામાજિક જાહેર સેવકોએ કર્મવીર બનવાનું છે અને સમાજની નિરૂદ્ધ ભાવે સેવા કરવાની છે. કર્મથી ડરીએ તો કેમ ચાલે! સંતાના પથે જતાંજતાં વિનોયી ગમ્ભીરજી તો સેવા કેમ થાય! સ્વાર્થ અને મમતાના વમગમ્! ફસાયા પિતા પરમેશ્વરમાં શ્રદ્ધા મૂકી ભારતમૈયાની સેવામાં આરણ વધીએ અને સ્વતંત્ર ભારતની સમૃદ્ધિ વધે એવા પ્રયત્નો ચાર કરી દઈએ. ભારત કદિન કાળમાંથી પસાર થાય છે. એવા વિકટ સમયમાં સા કટિબદ્ધ થઈએ. સાચા સર્વત્યાગી કર્મવીર, સત્યનિષ્ઠ, ધર્મપ્રેમી સેવકો તો સદા વિજય જ છે. પરમેશ્વરના દુષ્ઠ આશીર્વાદથી વર્ષો તેઓ પર નિત્ય વરસ્યા જ કરે છે. પરમાત્મા સૌને સદ્બુદ્ધિ આપે અને આપણે સા ત્યાગના પાઠો શીખીએ, સમજીએ અને જીવનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરીએ !!!

મને ઉપર કાણુ રાખવાથી મનુષ્ય પૂરેપૂરો સદાચરણી ને પવિત્ર થાય છે, અને અખિલ બ્રહ્માંડમાં જે ચેતન રહેલું છે તે જ તેનામાં છે, એવી ભાવના અનુભવતો તે ઉપર પરમેશ્વરના પવિત્ર અંશ-અંશ-અંશ બને છે.

વિવિધ પ્રકારના સાધકો અને તેમના આદર્શો

અનુવાદક: શ્રી જયન્તીલાલ મંગળજી એચા બી. એ. બી. ટી. એલ. એલ. બી.
સાધકોના પ્રકાર

૧ આકાશમાં ઊડતા અસંખ્ય પતંગોમાંથી એક કે બે જ દેર તોડારી છટકી જાય છે, મુકત બને છે. આ જ રીતે અનેક સાધકોમાંથી એક કે બે જ સંસારનાં બંધનમાંથી વિમુક્ત થાય છે.

૨ 'હોમા' જાતનાં પક્ષી થાય છે એવી હોકાવણી છે. આકાશમાં તેઓ ખૂબ જ ઊંચે રહે છે અને તેમને ત્યાં રહેવામાં એવી મુશ્કેલી આવે છે કે તેઓ કદી પૃથ્વી પર આવતાં નથી. એમ કહેવય છે કે તેઓ ઈર્ષા પણ આકાશમાં અંધર જ રહે છે, અને યુરુવાઈએને લઈને એ ઈર્ષા નીચે પડ્યા લાગે છે ત્યારે હવામાં અપવય જ તેમાંથી બચ્યા જ નમે છે એમ માણસો કહે છે. પે તે નીચે પડતાં જાય છે એવી આ બચ્યાઓને ખબર પડે છે કે તરત જ તેઓ પોતાનો રસ્તો બદલે છે અને આંતરિક પ્રેરણા અનુસાર પોતાના અસમ વતન તરફ ઊડવાનું શરૂ કરે છે. મુકેર, નારદ, હસ્તક અને શંકરાચાર્ય જેવા મહાપુરુષો આ પક્ષીઓ જેવા છે, બાહ્યવસ્થામાંથી જ તેઓ સ્વ: ની અસકલિત થઈ છૂટા થઈ જાય છે અને ત્યાં તથા આત્મભવેાતિ. ઉત્તમોત્તમ પ્રદેશોમાં વિચરવા લાગે છે.

૩ યોગીઓ બે જાતના છે, દુષ્ટા અને શુદ્ધા. પહેલી જાતના યોગીઓ પોતાની સાધનાઓ અનુભવીમાં અને લોકો ની દષ્ટિએ પડ્યા વિના રહે છે, જ્યારે બીજા પ્રકારના યોગીઓ બહાર જ આગળ પડી રાખે છે અને આધ્યાત્મિક વિચારોની ચર્ચા પણ કરે છે.

૪ સાધકોનું નિમ્ન એવો છે કે પહેલાં દુઃખ અને પછી ફળ ભેગે છે. પણ કેટલાક છોડ અને વેલા એવા પણ છે કે જેમાં પહેલાં ફળ અને પછી દુઃખ આવે છે. તે જ પ્રમાણે સાધકોનું સાધકો પહેલાં સુખ કરે છે અને પછી ઈષ્ટવસ્થાકાર પામે છે. પરંતુ એવા સાધકો પણ છે કે જેઓ ઈષ્ટવસ્થા સલાહકાર થયા પછી સાધના કરે છે.

૫ કાયામાં લુન્તની પાણી કે મમસમાંથી જે ડાંગોને કાયામાંથી બહાર પડે તે સ્વાત્માં ખૂબ જ સરસ હોય છે અને તેમના ઉપર દાકતાની નિયાની પણ હોતી નથી. એથી ઉલટું કાયાની અંદર જુન્યેલી

પાણી કે મમસા ઉપર કાંઈ ને કાંઈ કાળો ડાબ પડ્યો હોય છે. તદુસાર જે કાકતો સંસારનો સંસ્તર ત્યાં કરીને તેની બહાર નીકળી જાય છે તેઓ જરા પણ ડાબ વિનાના, સંપૂર્ણ હોય છે. જ્યારે જે કાકતો સંસારમાં રહે છે; તેમાંના ઉત્તમોત્તમમાં પણ કચાસનો નાનો સરખો પણ ડાબ જરૂર જોવામાં આવે છે.

૬ વહેલી સવારે વહેલીને કાઢેયું માખણ સર્વોત્તમ હોય છે. સૂર્યોદય થયા પછી કાઢેયું માખણ એટલું સારું હોયું નથી. પોતાના મુત્તમ શિષ્યો જેઓએ પાઠગથી સંન્યાસ લીધો હતો તેમને સંબોધીને મુરદેવ કહેતા, - "તમે વહેલી સવારે વહેવેલા માખણ જેવા છો, જ્યારે મારા મુરદેવ કાકતો સૂર્યોદય થયા પછી વહેવેલા માખણ જેવા છે."

૭ કુમળો વાંસ જેમ વાળો તેમ વજન, પણ પાંદો વાંસ તેમ વાળી ચાપતો નથી, જોરથી વાળવા જતાં તે બાંધીને કટકા થઈ જાય છે. જાગરના હૃદયને ઈષ્ટવસ્થા તરફ વાળવું સહેલું છે, પરંતુ મોટી ઉમ્મરના માણસનું કાણુ હૃદય ઈષ્ટવસ્થા તરફ એવી યકાણું નથી.

૮ પોપટનું જમ્યું મોટું થાય તો પછી તેના ગળાના તાંતજા સખત થઈ એવેલા હોવાથી તેને બોલતાં શીખતી કઠાઈ નથી. તેના વગા પડેલા કાંડો દેખાવાની ચર્યાબાત માથ ત્યારપહેલાં તે નાનું હોય ત્યારે જ તેને બોલતાં શીખવવું જોઈએ. તે જ રીતે જુદાંવસ્થામાં ઈષ્ટવસ્થા પર મનદિશર કરવાનું શીખવવું જલ્દી મુશ્કેલ છે, પણ યુવાવસ્થામાં એ વાત સહેલાઈથી શીખી ચકાવે છે.

૯ પાછી ફેરી દેવને ધરી સહાય બધવા બીજા ઉપોગમાં લેવાય, પણ જો કાચો એક વાર પણ તેના ઉપર ચાંચ મારે તો પછી તે કાંઈ પણ ઉપોગમાં લઈ સહાય નહીં. પછી તે દેવને ધરાવાય નહીં, ધ્વજાળને દેવાય નહીં કે ખરાય પણ નહીં. આ રીતે બાહ્ય બાલિકાઓએ દુનિયાદારીની ધમ્મજોમાંથી દૂરિત થયા પહેલાં જ ઈષ્ટવસ્થાનું થવું જોઈએ. વિવાહાગ્રંથિ એક વખત મનમાં પેસી ગયા પછી-એવેનિષ્ણાપી રામસના પંજમાં ફસાયા પછી, તેઓને સન્માને આપવા અતિશય મુશ્કેલ છે.

૧૦ બાળકના હૃદયનો પ્રેમ અવિચલ અને અખંડિત છે. શોગળ ઉમ્મરે ન્યારે તે પરણે છે ત્યારે તેના હૃદયનો અર્ધો પ્રેમ, બદલે તેથી વધારે, પોતાની ઓળે અર્પણ થાય છે, અને પછી ન્યારે સંતતિ થાય છે ત્યારે બાળકના અર્ધમાધી અર્ધો ભાગ બળકો પર દેવિત થાય છે, અને બાકી રહેલો પા ભાગ માળાપ, માન-અક્રામ, અહંકાર, હુમડાસતા અને એવી એવી બાળકોમાં વહેંચાઈ જાય છે; એટલે ઈશ્વર માટે પછી કંઈ બાકી રહેતું નથી. તેથી જ બાળકનું અવલોકન મન પડેલી અવસ્થામાં જ ઈશ્વર પ્રત્યે વળાવામાં આવે તો ઈશ્વરનો પ્રેમ તેને સદે-ભાઈથી મળે છે અને તે એમદમ ઈશ્વરસાક્ષાર મેળવે છે. મોટી ઉમ્મરનાં માણસો માટે ઈશ્વર-સાક્ષાર અટકો સહેલો નથી.

૧૧ સંસારમાં રહેતા જાની અને વિરક્ત જાનીઓની વચ્ચે કંઈ તફાવત છે કે નહીં એવા પ્રશ્નના જવાબમાં હું તો કહું છું કે તે બન્નેમાં જરાં પણ તફાવત નથી. તે બન્નેમાં એક જ પ્રકારનું જાન એકસરખું જ હોય છે, પાનુ જે જાની સંસારમાં રહે છે, તેને સાવચેત રહેવાની જરૂર પડે. (૧૫-ભોજની મધ્યમાં રહેવું એમાં પતનનો ભય તો મોટો પડેલો ખરો. અને તેટલી સંભાળ રાખીને રહીએ પણ કાળજીની કાટડીમાં ક્યાંક ને ક્યાંક ઝડપ લાગવાનો તો ખરો.

૧૨ એક ભક્તને શુક્ર મદારાજે એક વખત કહ્યું હતું કે, “કુનીય:દારીમાં તમાગા જીવનો મોટો ભાગ ગળ્યા પછી હવે તમે ઈશ્વરને શોધવા આવ્યા છો. ઈશ્વરનો સાક્ષાર ક્યાં પછી જ તમે સંસારમાં પ્રવેશ કર્યો હોત તો તમને અશ્વન સારિ અને આનંદ મળત.”

૧૩ પ્રશ્ન: સાત્ત્વિક રાજસી અને તામસી ભક્તિમાં શી ભેદ છે?

હિતર: હૃદયનાં ગેડાણમાંથી, કાઈ પણ જાતના આદંબર વિના કે કુલ વિના જે ભક્ત પ્રભુની ભક્તિ કરે છે તે સાત્ત્વિક ભક્ત પ્રભુની પૂજા વખતે પોતાના મગાનને ધ્યાન-પતાકાથી રાખવારે, ભજનકીર્તન માટે ખૂબ તૈયારી કરી દેખાવ કરે, અને તે પ્રસંગે વારે ભક્તિદાર જમણુ-

વાર કરે. આવો ભક્ત રાજસી ભક્ત છે. જલિદાન-માં અનેક નિષ્પરાધી પ્રણયોગિતા વધ કરે, મવમસ નેવેવ તરીકે ધરાવે અને નાચાવા ફૂલવામાં તલલીન થઈ ભક્તિ કરે આવા ભક્તોની ભક્તિ તામસી છે.

[પરમદંસ શ્રી રામકૃષ્ણ દેવની ઉપદેશવાણીમાં]

૭

ગાઈ હરિનું ગીત

(મહાનવ એક જ કે ચીનચારી...રાગ)

ગાઈ હરિનું ગીત.....

પાગલ હું ગાઈ હરિનું ગીત.

પુષ્પ-પાંદડીમાં તને સાળું,

માનવીના હૃદયે હું નિહાળું;

પશુ-પક્ષીના અંગઅંગમાં

મગી રહ્યો છું દીપ-પાગલ. ૧

સર્વ-ચંદ્રમાં પ્રકાશ તારો,

દીપી રહ્યો જગમાં એ ન્યારો

ધન્યભૂતમાં સદૃશ રૂપે છું;

વિચરી રહ્યો નિશાદિન-પાગલ. ૨

સાગરનાં મોઝામાં વહેતો,

અણુ-પરમાણુમાં છું રહેતો,

પહાડ અને ટકરીઓ વચ્ચે

શૂન્ય રહું છું ગીત-પાગલ. ૩

અવ્યક્ત છું સવળે વિરાગે,

પ્રકર થતો છું ભક્તો દારે;

આત્મસ્વરૂપે વિચરી રહેવું;

છું સિમત તણું સંગીત-પાગલ. ૪

છું મહાન્યોતિ સવળે રહે,

હું ચિનગારી પી છું દેહે;

મીતમ! પામર તે છું બળે.

ગતિ તારી આદરિત-પાગલ. ૫

-શ્રી પીતામ્બરદાસ ભાવસાર

૭

ભગવાનનું અપરોક્ષ જ્ઞાન

(૪૬ શ્રીસ્વામિનારાયણ)

સુકતાનંદ સ્વામીએ શ્રીજી મહારાજ-સહ-
જ્ઞાનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન કર્યો કે-“ વેદમાં કહ્યું છે,
કે વ્રતે ધાનાય મુક્તિઃ । તમેવ વિદિત્વાતિમૃત્યુમેતિ
નાન્યઃ પન્થા વિચિતેડયનાય । અર્થાત્ ‘જ્ઞાન વિના
મુક્તિ નથી; ભગવાનનું’ સંસ્કાર જ્ઞાન ધાય ત્યારે જ
જીવનું કલ્યાણ ધાય છે.’ તો શાસ્ત્રમાં જે ‘જીમ’
સાધનો કલ્યાણને માટે બતાવેલાં છે તેમનું શું પ્રયોજન
છે ? કારણ કે કલ્યાણ તો ઉપરની શ્રુતિ અનુસાર જ્ઞાનથી
જ ધાય છે ? ”

શ્રીજી મહારાજે કહ્યું—જ્ઞાન એટલે જાણવું. કેવળ
શાસ્ત્રોના વર્ણનથી ભગવાનનું જે પરોક્ષ જ્ઞાન ધાય છે,
તેનાથી જેમ મુક્તિ થતી નથી, તેવી જ રીતે બ્યારે
રામ, કૃષ્ણ વગેરે ભગવાનના અવતાર હતા, તેમને
જેઓએ પ્રત્યક્ષ દીઠા હતા, તેનાથી પણ તેમની મુક્તિ
થઈ નહોતી. પરન્તુ આવા જ્ઞાનનું ‘દુનું’ કળ છે કે
તેનાથી આગળ જતાં જન્માન્તરે કલ્યાણ ધાય છે.
ભગવાનને મેત્રેથી જોવાથી પણ ભગવાનનું જ્ઞાન ધાય
છે અને શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી પણ ભગવાનનું જ્ઞાન ધાય
છે, તે બંને જ્ઞાન સમાન જ છે. તેવી જ રીતે કોના-
દ્વારા ભગવાનનાં જે વર્ણન સાંભળીએ તેમાં પણ ભગ-
વાનનું જ્ઞાન ધાય છે. તેવી જ રીતે ભગવાનનો સ્વરૂપ
કરવાથી પણ તેમનું જ્ઞાન ધાય છે, તેમ નાસિકાથી
સંધવામાં અને જીભદ્વારા વર્ણન કરવામાં પણ ભગ-
વાનનું જ્ઞાન ધાય છે. પરન્તુ તે બધાં જ્ઞાન-‘દશન’ થવનું,
કીર્તન, વર્ણન વગેરે જ કહેવાય. એવી રીતે જાણ
ઈન્દ્રિયોથી પણ ભગવાનનું જ્ઞાન થઈ શકે છે. તેમજ
અંતઃકરણદ્વારા જીવને જે અનુભવ ધાય છે તે પણ
જ્ઞાન કહેવાય છે. વળી ભગવાને પણ જગતનાં જીવ-
જીવ કાર્યો કરવા માટે જીવજીવ સ્વરૂપે મોકલ
કરેલ છે. તેમજ ભગવાનનું એવું પણ સ્વરૂપ છે, કે
ત્યાં ઈન્દ્રિયો અને અંતઃકરણ પણ પહોંચી શકતાં
નથી; કેવળ તેને અનુભવ જ થઈ શકે છે. તો તમે

કેવળ જ્ઞાનથી મુક્તિ ધાય શકો છો ?

ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું—જે ભગવા-
ન સ્વરૂપમાં ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ અને અનુભવ એ

ત્રણે વ પહોંચી શકે તેવા જ્ઞાનને જ મુક્તિ આપનાર
કહે છે.

શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા—જોવા ભગવાન તો
શ્રીકૃષ્ણ છે. અને એ શ્રીકૃષ્ણ પણ પાતાને ‘એવા’
બોલાવે છે કે—

યસમાદ્યમતીતોઽહમકરાદપિ ચોતમઃ ॥

વિષ્ણુમહામંદં જૃત્સ્વમેકાશેન સ્થિતો જગત્ ॥

મયિ સર્વમિદં પ્રોતં સુત્રે મળિગળા હૃથ ॥

મતઃ પરતરં નાન્યકિંચિદસ્તિ ધનંજય ॥

પદ્ય મે પાર્થ ક્ષપાળિ શતશોડશ સહસ્રગ ॥

છતાંદિ વચ્ચોથી ભગવાન પોતાને ઈન્દ્રિયો અને
અંતઃકરણથી અજોયર કહે છે. તેથી જે ઈન્દ્રિયો,
અંતઃકરણ અને અનુભવ એ ત્રણેથી મધ્યસ્થે ભગ-
વાનને જાણે ત્યારે જ તે પૂરો જ્ઞાની કહેવાય. આ
ત્રણે પ્રકારમાંથી જો એક પણ પ્રકાર ઓછો હોય તો
તે જ્ઞાન આત્મનિર્લેપ (અવિનાશી, સત્ય) ન કહેવાય
અને તેવા જ્ઞાનથી જન્મ-મરણનાં બંધનને પણ છતી
શકાય નહિ.

જે ભગવાનને વિશે આ જન્મ-મેતનરૂપ પ્રકૃતિ
ઉત્પત્તિ, રિપતિ અને લાયની અવસ્થાઓ પામી રહી છે
અને પ્રકૃતિના એ સર્વ પ્રકારોના અંદર ભગવાન અનંત
ધર્મોપણે સર્વના કારણ અને આધારરૂપે રહેલા છે,
જે ભગવાનમાં અજુત સમગ્ર વિશ્વ, નંદીઓ, પર્વતો,
સમુદ્રો અને દેવ, અસુર, મનુષ્ય, વૃક્ષ, નાગ, કિન્નર,
દ્રુપ, પદ્મ, પદ્મી માનવ વગેરે જોવાં તેવા ભગવાનને જે,
તેમની વિશ્વત-મહિમા-અધર્મ વડે સર્વત્ર બ્યાપેલા
જાણે અને જાણે તેનું જ્ઞાન ‘પરિપૂર્ણ’ કહેવાય. આમ
ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને અનુભવ એ ત્રણે પ્રકારે
જે ભગવાનને મધ્યસ્થે જાણતો હોય તે જ પૂરો
જ્ઞાની છે. તેવા જ્ઞાનીને ભગવાને શ્રેષ્ઠ કહ્યો છે, એવો
જ્ઞાની સર્વગાં રહેલા સર્વના આધારરૂપ ભગવાનને
જાણીને તેમને અનન્યપણે ભજવે રહે છે. માટે શ્રદ્ધા
રૂપ થઈને પણ જે જ્ઞાની, ‘સર્વત્ર-સર્વ’ પ્રાણીઓમાં,
મારી ભક્તિ ન કરે, તો તેનું પણ કલ્યાણ ન થાય, અથવા

તો તેવો બક્ષિત વિનાનો ચાની ખરખરા, ચાની હોતો નથી. ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે કે—

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न काङ्क्षति ॥

સમઃ સર્વેષુ મૃતેષુ મદ્મત્કિ લભતે પગમ્ ॥

અર્થાત્—કામનાઓ, દુઃખ અને શોકથી રહિત, પ્રસન્નચિત્તવાળો બ્રહ્મરૂપ થએલો સમતાવાન ચાની સર્વ જોતામાં મને અનન્યપણે લાગતો હોય છે અને એથી કરીને એનો આત્મનિત્ક મોક્ષ થાય છે. અને જે ચાની આવો નથી હોતો અને કેવળ શાઓ વાંચીને ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ યદ્ય ખેસે છે અને કહે છે કે ‘રામ, કૃષ્ણ વગેરે તો પરબ્રહ્મ એવો ને હું’, તેવા મારી લહ-

રીઓ છે.’ તેવા ને શકે વેદાંતીઓ છે તે તો અતિદુષ્ટ અને મહાપાપી છે. અને મરીને નરકમાં પડે છે, ને, કાષ્ઠ દિવસ ત્યાંથી તેમનો છુટકો થતો નથી.

તેમજ શાસ્ત્રોમાં જે બીજાં સાધનો બતાવ્યા છે તે અનંતકરણની શુદ્ધિને અર્થે છે. તે પ્રમાણે આચરણ કરવાથી દુઃખ યજોતું અંતઃકરણ, ભગવાનના યથાર્થ જ્ઞાનના પ્રાદુર્ભાવ માટે યોગ્ય બને છે. તેથી કૃપ્યાણુને અર્થે શાસ્ત્રમાં બતાવેલાં બીજાં સાધનો પણ તે તે સાધનના અધિકારીઓને માટે આવશ્યક છે.

[વચનામૃત-લોચા પ્રકરણ ૭ ઉપરથી]

ધસાર્થ છૂટવાની સદ્વૃત્તિ

જગત આખામાં એક પરમ તરન સચરાચર આપેલું છે, જેને આપણે આત્મા નામથી યોગખીએ છીએ. એ રીતે જગતના દુઃખસુખમાં વ્યક્તિય દુઃખસુખ સમાપ્ત થાય છે. જે મારે સુખ નોઈયું હશે તો જગત સુખી હોય નોઈયે અને તો જ હું તે મેળવી શકીશ. એટલે આપણે બધો બંધહાર, જગતકૃપ્યાણુની દષ્ટિ રાખીને કરવો નોઈયે. આ ફેરી રીતે બની શકે તેને માટે મને વિશ્વાત્સલ્ય શબ્દ મળ્યો છે.

હમ્ય ભાવનાથી; આપણે પ્રેમ કરીયું તો પાપી અને દુષ્ટ ગણાતા માણસોને પણ આપણા બનારી શંકીયું અને સુધારી શકીયું. આ ભાવના આપણને ધર્મમાંથી મળે છે. એ ધર્મ અમુક ચિહ્ન કે લેખકવાળો નહિ પણ સદૃશ્યોના વિકાસવાળો ધર્મ.

‘મને ન હશે પણ મારા પાડોશીને હશે’ ભાવના મરી પરવારી છે. નથી તો એક બાજુ બંજસા અને બીજી બાજુ ઝુંપડાં કેમ હોઈ શકે ?

પ્રાચીન કાળમાં આપણા ધર્મશાસ્ત્રીઓ ત્યાગની ભાવના સમાજમાં જનશૂન રાખવા અનશન વડ કરતા. આપણને આમાં દુઃખ લાગે પણ તેમને મન તો આનંદ જ હોય છે. બીજાને માટે છાનનો એ આદર્શ રજુ કરતા હોય છે. એક જગતે માથે બોળે હોય તે

ભારે લાગે પણ સાથેના ચાર જણ તે વહેંચી લે તો કાંઈને ભાર ન લાગે. આવી સદાકારની અને એક-બીજાને માટે ધસાર્થ છૂટવાની વૃત્તિ પેદા કરવી તે જ વિશ્વાત્સલ્યનો આદર્શ છે.

દુઃખ વહેંચાય ત્યારે ઝાલો માણસ તેને વહેંચી ખરીદી લે છે. પણ દુઃખ ખરીદ્યા પછી તે દુઃખને તેની પાસે રહેલું ગમતું નથી, ત્યાંથી તે એકદમ ભાગે છે. આવા ધણ પ્રસંગો આપણે નોઈયે છીએ. જેમણે કાષ્ઠ દિવસ દુઃખ નથી વેડ્યું એવા જીવાન સૌપુરુષો જૂન અને તરસ વેડીને નામધર્મ રજો છે. સચકત સત્યામલી ધુવાનોને કંચાળ દેખાતા પોલીસના કંઠા ખાતા, ગાળો ખાતા અને લાડી ખાતા નેવા છે. આવું કારણ તેમની પાસે એક ભાવના પડી હતી—બીજાને માટે મરી શીકાની તમન્ના જગી હતી. માણસ ન્યારે દુઃખને આગી લે છે ત્યારે બીજામાં તે દુઃખમાં ભાગ પડાવવાની વૃત્તિ પેદા કરે છે. પણ ન્યારે સુખની માગણી કરે છે ત્યારે વિરોધ ઊભો થાય છે.

અંધીલો પેતાના છવનદારા આપણને સદન કરવાનું શીખવ્યું છે. આપણે સદન કરવાનું શીખી લઈયું તો વિશ્વાત્સલ્ય સહેલું બની જશે એમ મને લાગે છે.

(મુનિશી સંતબ્રાહ્મણ પ્રવચનની નોંધમાંથી)

‘આ કામ અશક્ય છે’ એમ કહીને કદી પાછા ન પડા; કેમકે તમારો પુરુષાર્થ જ તમને પ્રત્યેક વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ અર્પણે.

ખબરદાર! કોઈપણ કામ અધૂરું છોડ્યું તો, કારણ કે આરંભે કામ અધૂરું મૂકનારની કુનિયા પરવા કરતી નથી.

જનસેવા કરવાને શક્તિમાન થવાનો ગૌરવસ્પર્શી આનંદ માત્ર મહાન લોકોને જ મળે છે, કે જેઓ કોઈપણ જાતનો પરિશ્રમ ઉદ્યમવામાં કદી પાછી પાની કરતા નથી.

પ્રભાદી પુરુષની ઉદારતા એ હીજડાના હાથમાંની તલવાર જેવી છે, તે લાંબો વખત નભશે નહિ.

જે મનુષ્ય સુખલોગને ન ચાહતાં, કાર્ય અને પુરુષાર્થને જ ચાહનારો હોય તે પોતાના મિત્રમંડળને શક્તિના સ્તંભરૂપ થઈ પડશે અને તેમનાં શોક-દુઃખનાં આંસુ ધૂણશે.

ઉદ્યોગ એ અભ્યુદય અને આખાદીની જનની છે, ત્યારે નિરુદ્યમ અથવા આજસ એ દળદર અને તંગીને જન્મ આપે છે.

લાસરિયાપણું, ભૂલકબુલેદા, આજસ અને લીધ એ ચાર, વિનાશને માટે સરળયેલા લોકોની વિશ્વાસનીકા છે.

પ્રભાદી જનો મેદાઓના કૃપાપાત્ર થઈ જાય, તો પણ સંસ્કારમાં તેમનો કદાપિ અભ્યુદય થતો નથી.

મુસીબતોની પરવા ન કરનારાઓ જ મુસીબતોને મૂંઝવીને પાછી વાળે છે.

શાહુ તો સમજતા જ હોય છે કે, આ શરીર એ આપત્તિઓનો ઉતારો છે, અને તેથી તેમના ઉપર એ કોઈ આક્રમ્ત આવી પડે છે તો તેઓ તેની પરવા ન કરતા નથી.

આખાદી અને પાયમાલી, અથવા સંપત્તિ અને વિપત્તિ જીવની શક્તિમાં પાને જીવને વરા રહેલી છે; માટે વાહીનો અવિવેક ન થાય તેની ખાસ સલાહ રાખવી.

જે વાહી મિત્રોના મૈત્રી સંબંધ દૃઢ કરાવે અને દુશ્મનોનાં દિલ પિંગળાવે તે જ વાહી ‘વાહી’ નામને યોગ્ય છે.

પોતાના શ્રોતાઓનાં દિલ પોતાની સાથે એકરૂપ બનાવી દે એવી વક્તૃતા પ્રાપ્ત કરવી અને સામાજિકજાઓનાં મનોમતો કારકુણપણે સમજી લેવા, એ પછા મુત્તકદીર્ઘ ખાસ લક્ષણ છે.

જે લોકોને પોતાના મનના વિચાર થોડા અને ચોગ્ય શબ્દોમાં જાહેર કરી દેવાની કળા સાધ્ય નથી હોતી, તેઓમાં જ સાચે જાણ પીજલુ પીજવાની લત હોય છે.

જે લોકો સંસ્કારમાં ઉત્તરિત સાધવાના અભિલાષી હોય તેમણે કીર્તિન દ્વંદ્વિત બનાવનાર સર્વ પ્રકારનાં આચરણોથી અજાગા રહેવું ધરે.

સત્યરૂપો જે કાંપોને નિંદા ગણતા હોય, એવાં કાંપો પોતાને જન્મ આપનારી માતાને ભૂખે મરતી બચાવવા ખાતર પણ કોઈએ ન કરવાં.

સામાને સેવવાવીને જે સંપત્તિ એકઠી કરવામાં આવે છે, તે બધી જ તેના સંચયકર્તાને રેતો રાખીને જ વિદાય થઈ જાય છે; પરંતુ સાચારને રસ્તે સંપાદન કરેલી સંપત્તિ કદાચ વચમાં નષ્ટ થઈ જાય, તો પણ આખરે ફરી તે આવી મળે જ છે.

[શ્રી. શાન્તિલાલ દાકર ગુજરાતના એક ઉચ્ચ કક્ષાના સાદર છે. સાહિત્ય અને રાજવણીના ક્ષેત્રમાં પ્રવર્તી રહેલો તેમનો જીવનપથ તેમણે મેળવેલા તત્ત્વજ્ઞાનના અનુભવાત્મક પ્રકાશથી વિશેષ રીતે જ્ઞાત થતો જણાયો. અરવિન્દના તેમ જ પ્રાચ્ય અને પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનનો તેમનો જોડા અવ્યાસ છે. તેમના 'સ્તુતિ' નામના પુસ્તક (ભા. ૧ અને બીજા)માં વિષયની સર્વોત્ક્રમ ઇચ્છાવટ કરતા તેમના જ્ઞાન-દર્શી વિચારોનો પરિચય થય છે. તેમનો એક 'સંતોષ' વિષય ઉપરનો આ નિબંધ આપણને સંતોષનું તત્ત્વજ્ઞાન સુંદર રીતે દર્શાવે છે.]

દરેક મનુષ્યો પોતાના સ્વભાવાનુસાર કર્મ કરે છે અને જીવનનું લક્ષ્ય રાખે છે. ઘણા મૂઢ, તામસ મનુષ્યો જીવનકેય રાખ્યા સિવાય જ પ્રવૃત્તિ કરતા દેખાય છે. પણ સદ્ગત રીતે જોતાં તે લોકોના મનમાં પણ અજ્ઞાત લક્ષ્ય તો હોય છે જ. વધારે લાંબા સમય માટે નિશ્ચિતપણે, અમુક વસ્તુને પ્રાપ્તિ તરીકે દૃષ્ટિસમીપ રાખવામાં આવે તો આપણે તેને ખેંચ અથવા લક્ષ્ય કદી ચડાએ. કુદા સમય માટે, અનિશ્ચિતપણે, ઘટક-ઘટક, ઇન્દ્રિય રીતે, અનેક વસ્તુઓને એક-પછી-એક એક અમુક રીતે પ્રાપ્તિ તરીકે માનવામાં આવે તો આપણે તેને 'કામના' અથવા 'કામ' એવી સંજ્ઞા આપીએ છીએ. આ દૃષ્ટિએ વિચારતાં ધોય રાખવાની શક્તિ અમુક પ્રકારની વ્યવસ્થિત વિચારણા અને નિષ્કલ્પ, એકપ્રકારના, દકત, સુમંજસતા માગી લે છે. મનુષ્ય એકાદ ક્રિયા ચેતીક સજી માટે કરે છે, તેમાં પણ મૂળ સંચાલક બળ 'કામ' અથવા 'કામના' હોય છે. મન મદારાને કહ્યું છે કે—

અકામસ્ય ક્રિયા કાચિદ્ દરશતે નેહ કહિંચિત્ ।

વગદિ કુલ્લે •કર્મ તત્કામસ્ય ચેદિત્ ॥

કામનારહિત પુરુષ કામ વિસ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થતો દેખાતો નથી. જેને કર્મ મનુષ્ય કરે છે તે કામનાનું જ પરિણામ છે. તો પછી સમય જીવનપર્યંત જે સુસંજ્ઞ કોઈની શ્રેણી કરવામાં આવે તે સિંચર થઈ એવી પૂર્વવિચારિત, નિર્ધારિત ધ્યેયનિષ્ઠા અથવા શ્રદ્ધાનિષ્ઠા સિવાય સંભવે જ જતી રીતે ?

સ્નેહુણી મનુષ્ય અનેક પ્રકારની કામનાઓથી પ્રેરિત થઈ, વિવિધ પ્રકારની કર્મજનમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. કંષન, કાંતિ, જી, ક્રાદિ પદાર્થો મને સુખ આપશે, એવી માન્યતાથી પ્રેરણ મનુષ્ય તેને પદાર્થો પ્રાપ્ત કરવા પાછળ ચાલ-દિવસ મગ્ન રહે છે. તેમાં

તે બંધ-ઉત્તમરા મણુપ્રતો નથી, માનાપમાન સમજતો નથી તે આમથી તેમ અને તેમથી આમ દાસ્યારપદ દવાતિથાં માટે છે અને ધમપગાડા કર્યા કરે છે. કામ તેમાં વિરોધ કરે તો તેને દેવ અને ક્રોધ પ્રગટે છે, ચિત્તની શાન્તિ અને સમુદ્ધા સમાપ્ત થઈ જાય છે, આપણની પ્રવૃત્તિ કાળે તે અનેક પ્રકારની ચિંતાઓથી ઘેરાયેલો રહે છે, અનેક મનુષ્યો સાથે વેા બાંધે છે, સુમ અને સ્વસ્થ પ્રકારની દિશા કરે છે, અને પરિણામે એકે ક્ષણ માટે પણ શાન્તિરૂપી સુખને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. તેથી સ્વભાવ જ તેને કર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરાવે છે. પરિણામે તે પુણ્ય-પાપ પ્રાપ્ત કરે છે. અને તે ભોગવવા તેને ફરી જન્મ ધારણ કરવો પડે છે.

પણ જે મનુષ્યનો સ્વભાવ સત્યપ્રધાન છે, જેને સ્નેહુણીમાંથી અને તેના પરિણામથી કર્મજનમાંથી ઉપરિત પ્રકૃતિ છે, જેને શાન્ત, નિર્વિક્ષિપ્ત જીવન જીવી અંતઃકલ્પમાં આત્મતત્ત્વનું સિંચર પ્રાતિભિંબ પાવ્યું છે, તેનું ખેય અત્મસાક્ષાત્કાર છે, જેનો સ્વભાવ તેને સારિત્વ જીવન તરીકે જ બળાકારે પણ ધસી ગય છે, તેને સંતોષ સિવાય બીજો ઉપાય નથી. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાંના સોળમો અધ્યાયમાં ફરી સંપતિના ગુણો વર્ણવવાં લગ્યાન થી કુલ્યન્દે 'ત્યાગ' નામનો ગુણ મહાવેળો છે. તેમાં સંતોષનો અંતર્ભાવ થઈ ગય છે. સંતોષ અધ્યત્મજીવનનો પ્રાથમિક આવશ્યકતા છે, સંતોષ મોક્ષનું પ્રથમ પગથિયું છે. સંતોષ જટલે પ્રારંભથી આવી મહેલા પદાર્થો વધતી લેવાની વૃત્તિ. તેમાં અપ્રાપ્ત પદાર્થોને મેળવવા માટે, અને તે દ્વારા અમુક પ્રકારની કામનાઓ વૃદ્ધ કરવા માટેની ઇચ્છાનો અભાવ હોય છે. એવું સંતોષપ્રાપ્ત અતિશય શાન્તિદાયક, સ્થિતિ, તૃપ્તિ કરનાર અને આનંદ આપનાર છે. સંતોષ હોય તો જ અંતઃકલ્પ વિશિષ્ટ જીવનમાંથી સિંચર ભાવ ઉપર આવતી રહે છે. ક્રોધ, વૈરભાવ

અથવા, ધમાલ, ગમમથ, ચિંતા, લોભ વગેરેનો પરિ-
ત્યાગ તો જ થઈ શકે. અને તો જ શાન્તિ અને સ્વ-
ચ્છતા દ્વારા આત્માનુભવ થઈ શકે. સતોષ સિવાય
ચિત્તશુદ્ધિના નિરોધકથી યોગસાધનનો પ્રારંભ પણ અસ-
ંભવિત જ છે. સતોષને પ્રતિપક્ષી લોભ છે. માટે જ
સાધકને ગમે તે પ્રકારે પણ સતોષ સિદ્ધ કરવા માટે
દુનિયાના સઘળા ધર્મો એકી અપાત્રે આગ્રહ કરે છે.

સતોષ સિદ્ધ કરવાના ઉપાયો તરીકે પ્રભુમાં અને
પ્રારંભમાં નિષ્ઠા રાખી આત્મચિંતનનું જ કામ કર્યા
કરવાનું બની શકે તેટલા માટે શાસ્ત્રમાં નીચે પ્રમાણે
કેટલીક ભાવનાઓ આપેલી છે. જેનો વિચાર કરવાથી
સાધકને સતોષનિષ્ઠા પ્રાપ્ત થાય.

આગમિવ્યન્તિ તે માવા ચૈ માવા મયિ માવિતાઃ ।

અહં સૈરુગ્મન્તવ્યો ન તેષામન્યતો ગતિઃ ॥

જે પદાર્થોની (કાંઈ પણ સમયે) મારા પરે ભાવના
કારણ દશે તે (જરૂર) મારી પામે આવવાના છે. તે
મારી પાછળપાછળ આવશે, તેમને તે સિવાય કશુંક
જ નથી.

મો મે ગર્ભગતસ્થાપિ શ્વૈત્તિ કન્વિતવાન્ સ્વગમ્ ।

શોષશ્વૈત્તિવિધાને ચ સર્કિ સુતોડયવા મૃતઃ ॥

જે (ભગવાને) હું ગર્ભમાં હતો ત્યારે પોતે જાતે
જ મારે માટે (સ્તનપ્રસૂતિ) આશુવિકાનું સાધન તેવાર
રાખ્યું, તે શું બાકીના જીવનની આશુવિકા આવવામાં
જોઈ ગયા દશે કે મરી ગયા દશે ? (જે જેથી મારે
તે બાબતની ચિંતા કરવી પડે !)

શચિન્તિતાનિ દુઃસ્થાનિ યથૈશ્વાયન્તિ દેહિવામ્ ।

સુશાન્ત્યપિ સ્થા મન્યે દૈન્યમગ્રાતિરિચ્ચતે ॥

જેની રીતે દેહધારીઓને ચિંતા કર્યા વગર જ
(પ્રારંભાનુસાર) દુઃખો આવ્યા પડે છે, તેવી રીતે શુભો
પણ (ચિંતા કર્યા વગર જ પ્રારંભાનુસાર) આવી મળ-
વાના છે એવો માંડો મત છે. આવા વિષયમાં દીનતા
ધારણ કરવી તે નિરર્થક છે.

વર્થા કરોતિ દૈન્યં લઘ્વાર્થો ગર્ભમપરિતોષં ચ ।

નણ્યનથ ચ શોર્કં સુસમાસ્તે નિસ્વૃહઃ પુરુષઃ ॥

કાંઈ પણ પદાર્થને મેળવવાની ઇચ્છા કરનારો પુરુષ
તે ધારણ કરે છે, જેને અર્થ પ્રાપ્ત થયો છે તે
કાંતો મર્ત કરે છે કે વધારે મેળવવાનો લોભ કરે છે.

જેનું ધન નાશ પામ્યું છે તે માણસ શોક કરે છે.
નિરતિ શુભ ભોગવે છે—એકમાત્ર નિસ્વૃહ મનુષ્ય.

ગમ્યાદ્યો નવમાલિકાં મણુકસ્યસ્ય ગતો વૃથિકાં
તાં દૃષ્ટ્વાનુ ગતઃ સ ચન્દનવનં પશ્યાત્સરોજં ગતઃ ।
ચદ્રસ્તવ નિશાકરેણ સદાસા રોચિમસી મન્દધીઃ
સંતોષેણ વિના પરમંવંપદં પ્રાપ્નોતિ સર્વો જનઃ ॥

શુગન્ધિત નવમાસિધને છોડીને ભમરા શુદ્ધ પર
જઈ જશે. તેને જોયા પછી તે તરત જ ચન્દનપક્ષીના
વનમાં ગયો. પછીથી તે કમળના ઊંઘ પર ગયો, ત્યાં
અચ્ચાનક (રાત પાંચાંથી) ચન્દ્ર વડે (ચન્દ્ર જીગવાથી
કમળ બીજાઈ જતાં) તે મૂર્ખ ભમરા રુનન કરવા
લાગ્યો. સવ મનુષ્યો સતોષ વિના પરાકર પામે છે.
(ભમરાના જેવા અસતોષી મનુષ્યો દુઃખને પામે છે તેનું
આ શ્લોકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે.)

સાચી રીતે જેના સતોષી પુરુષ, ધન ન હોવા
છતાં પણ સમૃદ્ધ જ છે. અને લોભી પુરુષ, તેની પાસે
એ તેટલી ભિક્ષત હોવા છતાં પણ ગરીબ છે. તે વાત
સ્પષ્ટ કરતાં અનુભવાપ્યમ્ શ્રી ભગુદ્ગરે મહારાજ એક
શ્લોકમાં નિસ્વૃહ પુરુષની એક ધનિક પુરુષ પ્રત્યેની
ઉકિતમાં નીચે પ્રમાણે કહે છે:—

વયમિહ પરિનુદ્ધા વસ્ત્રહૈતવં ચ છરંખા ।

સમ દ્વદ પરિતોષો નિવિલોષો સુ દદ્યઃ ॥

સ દિ મર્ત્ત વરિદો યસ્ય તૃપ્ત્યા વિશાદા ।

મનસિ ચ પરિવૃષ્ટે કોડયૈવાન્ કો દુરિદ્ધઃ ॥

અમે અહીં વસ્ત્રકલનાં પત્તો વડે સતોષ માનીએ
છીએ, અને તું લક્ષ્મી વડે. આ શ્રામ્યુત્સાં આપણે
ખનેતો સતોષ સમાન છે. એમાં કંઈ તફાવત નથી.
ખરેખર જેતા દુરિદ્ધ તો તે છે જેની તૃપ્ત્યા વિશાસ છે.
મન સંતુષ્ટ થઈ નાથ. ત્યારે પિસાદાર કોણ અને
ગરીબ કોણ ?

અર્થિચત્રસ્ય વાન્તિસ્ય શાન્તસ્ય સમચેતસઃ ।

સદા સંતુષ્ટમનસઃ સર્વાઃ સુસમગાં તિથાઃ ॥

પરિવરદરિદ્ર, દમન કરેલી, ઇન્દ્રિયોવાળા, શાન્ત
અંતઃકરણવાળા, (દરેક પ્રાણી તરીકે) સમાન ચિત્તવાળા,
દર્શના સંતુષ્ટ મનવાળા (મહાગામી માટે) સઘળા
તિથાએ સુખમય છે. અર્થાત્ તેને કાંઈ પણ તરફથી કાંઈ
પણ સ્થળે, કાંઈ પણ કિંચિત્ દુઃખ થતું જ નથી.
આ પ્રમાણે વિચાર કરી સાધક સતોષને ધારણ કરશે.

ભગવાન ભીષ્મ

લેખક: કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા
(અંક છઠ્ઠાના પૃષ્ઠ ૬૬૦ થી ચાલુ)

પૃથ્વી તારાદયં મહત્સુ મહતી, તદેષ્ટને વારિધિઃ ।

પીતોડસૌ કણ્ઠશોભવેન મુનિના સ વ્યોમિન રૂપોત્તવત્ ॥

તદ વિષ્ણોર્દિનુજાધિનાથદમને પૂર્ણ પદં નામવત્ ।

દેવોડસૌ વસન્તિ દશવદીયદ્વદયે ત્વત્તોઽધિકઃ કઃ પરઃ ॥

કરના પરાશ્રમ એમણે

આ દેહનો ગઠ ઘેરીઓ."

માટે સ્તબ્ધનો ! પદ્મ ત્રિપુરોને હતવા એ મદા
કુદર છે. અને આપને એમ હાથે કે એમને હતનાર
કેણુ ? ભગવાન વસિષ્ઠાદિ. અને કોથી આપણા વિશ્વા-
મિત્ર. વિશ્વામિત્રે સાઠ દનાર વર્ષપર્યન્ત ઉગ્ર તપશ્વર્થા
કરી છતાં એ કોષને છતી શક્યા ન હતા. પણ
વસિષ્ઠ કોષને છતી શક્યા હતા. એટલે કે-કહેવાનું
તાત્પર્ય એ છે કે-ભગવાનની કૃપા જીતે તે જ કામ
અને કોષને છતી શકાય. અર્થતઃ.

ભાનાર્થ:-એક કવિએ કહ્યું કે સર્વ પદાર્થોમાં
પૃથ્વી એક મોટા પદાર્થ છે. ત્યારે બીજાએ કહ્યું કે
સર્વ કરતાં પૃથ્વીને મોટી માનશો તો પૃથ્વીને વિટગાળીને
સમુદ્ર રહેશે છે, તેનું શું ? માટે સર્વ કરતાં સમુદ્ર
મોટો. ત્યારે એકે કહ્યું કે એવા સમુદ્રને તો અગસ્ત્ય
મુનિ આશ્વમન કરીને પી ગયા હતા. માટે અગસ્ત્ય મોટો.
ત્યારે બીજા એકે કહ્યું કે એ અગસ્ત્ય તો આકાશમાં આગિ-
યાની પેઠે પ્રકાશી રહ્યા છે. (સમર્પિઓના સાત તારાઓમાં
અગસ્ત્યનો તારો હોય છે.) તેથી અગસ્ત્ય મોટો નહિ
પણ આકાશ મોટું. ત્યારે કાંઈ એકે કહ્યું કે એ
આકાશને તો પ્રજુએ બલિરાગને વામનરૂપે ઉતરતી
વખતે ત્રણ કમઘામાં જ (બધું ચોઠ લોક સહિત
આકાશ) માપી લીધું. માટે સૌથી મોટો હરિ. ઉપર
એકે કહ્યું કે, હે નારદજી ! એવા સર્વદેવમય ભગવાન
હરિ સર્વ કાંઈ તેમના હવર્થમાં નિવાસ કરે છે, માટે
આપના જેવા ભક્તજનો કરતાં બીજું કેણું મોટું ?
ભગવાનનો પ્રસાદ ભક્તજનો. જ પ્રકટ કરે છે. એટલે
ભગવાનના ભક્ત કરતાં કોઈ મોટું નથી. ભક્ત જ
સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

વહાલા આત્માનંદો ! આ ઉપર ભગવાન પ્રસન્ન
થયા અને અંબાએ પોતાના હાથે ભીષ્મનું મૃત્યુ માગ્યું
એ વાંત છતાં અંકમાં આવી ગઈ છે. જોયું ને ? અંબાને
પિનાકપાણિ મળ્યા છતાં એ એનું આત્મકથાણુ ન
સાધી શકી. અને કોષાવિટ ઘટને એણે ભીષ્મનું મૃત્યુ
માગ્યું. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ભગવાન મળ્યા હોય પણ
જો પદ્મ ત્રિપુરોને ન, હત્યા હોય તો ત્યાંથી પણ
અશ્વપતનની જાડી ગતીમાં જીતવું પડે છે. એક
કવિએ કહ્યું છે કે:-

" મદ મોહ મત્સર કામ કોષ

વિશેષ લોભ એ જ વેરીઓ;

ગંગાજીને અંબાને પ્રસન્ન ચિત્તવાળા જોઈને કુપ્ત
થયું કે આના હાથે મારા પુત્રનું મૃત્યુ થશે ! સાવ હું જ
આ બીના ભીષ્મને જાણવી હશે. ભીષ્મ શનમદાલ-
યમાં બેસી તત્પરચિન્તન કરી રહ્યા છે. ત્યાં રવય
ગંગાજી પ્રકટ થયાં. માતાને કરમાએલા મુખવાળાં
જોઈને ભીષ્મ ચરણમાં નમસ્કાર કરી પૂછે છે- " મા !
આજે તમે ઉગ્રાસ કેમ જણાઓ છો ? " પુત્રના શબ્દો
સાંભળી ગંગાજી રડી ગયાં અને બોલ્યાં: " પુત્ર ! શું
કહ્યું. ત્યજીએલી અંબાએ ભગવાન પિનાકપાણિનું
ઉગ્ર તપ કહ્યું. પ્રભુ પ્રસન્ન થયા. અંબાને વર માંગ-
વાનું કહ્યું અને કમ અક્ષયની અંબાએ પોતાનું
આત્મકથાણુ ન માગ્યું અને ' મારે હાથે ભીષ્મનું
મૃત્યુ થાય ' એમ માગ્યું. ભગવાન શંકરે કહ્યું કે
" આ જન્મે નહિ પણ આવતા જન્મે તારા હાથે
ભીષ્મનું મૃત્યુ થશે. આવતા જન્મે દુષ્ટ રાગને ત્યાં
' શિખંડી ' નામથી તારો જન્મ થશે. " એ દુષ્ટ
સમાચાર કહેવા હું અહીં આવી છું. " માતાના
આ શબ્દોથી ભીષ્મ રહેજ પણ વિચલિત થયા નહિ
અને સ્મિત કરતા બોલ્યા- " મા ! એમાં દિશ્વગીર
થવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. એ તો કુદરતનો કાયદો છે:-

જે આવ્યું તે જાય જગતથી ।

જે આવ્યું તે જાય.....

આવ્યું જશે, ઊગ્યું કરમાશે

નિશ્ચય નહિ જ રકાય;

જગતથી જે આવ્યું તે જાય.

“ માતા ! બીજને એવા મૃત્યુનો ડર નથી. કારણ કે જે સેવા અને સ્મરણરૂપી સત્કર્મ કરીને મનુષ્યવતો સદુપયોગ કરે છે, એવા સત્કર્મીને મૃત્યુનો સહે જ પણ હાથ હોતો નથી. એને મન તો એ જૂનાં વસ્ત્ર ખસી નરાં વસ્ત્ર ધારણ કરવા જેવું જ છે. એમાં એને સહે જ પણ હાથ કે શોક હોતો નથી. તત્ત્વને જાણનારા પુરુષો જન્મ અને મૃત્યુને તેમ જ સુખ અને દુઃખને સમાન જ સમજે છે. કારણ કે સુખ અને દુઃખ એ કેવળ મનની માન્યતા જ છે. બાકી સુખ-દુઃખ જેવું કશું છે જ નહિ. કારણ કે આત્મા તો અમર અને અમર છે. એટલે જન્મમરણની ઉપધિ એને હોતી જ નથી. તેથી મા ! ક્ષિપરીને હાથે મારું મૃત્યુ યશો એ બાંધે શલરાવણની તમારે કાંઈ જરૂર નથી. કારણ કે હું મારા જીવનની પ્રત્યેક પળો સત્ય, ધર્મ, નીતિ, આય, ચક્રપાશ્વિનું જ્ઞાન અને જનસેવા કરવામાં રિતાવું છું. અને ‘આસ એ તહેદારી રાખું છું’ કે આ ચરીરથી કાંઈનું અદિત ન થવું નોંધ્યું. અને હું તો એ સિદ્ધાંતવાદી છું કે કાંઈનું ભણું ન થાય તો ખેર પણ કાંઈનું જાંડું ન કરવું. તો પછી મૃત્યુનો ભય મને યાતો હોય ? મા ! મૃત્યુનો ભય તો તેને હોય કે જે મનુષ્ય દુર્લભ મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કર્યા પછી સત્ય, ધર્મ, નીતિના પંથે ચાલે નથી, અને જગતને અને હૃદયને હેતરવા માટે અનેક પાપી પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને સેવા અને સ્મરણરૂપી સત્કર્મ આદરતો નથી. એવા માનવીને ધર્મ (ધર્મ) ક્યોતકાળ સંરખો બાકો છે. માટે મા ! કશેષ કર્યા વિના આપ આપને સ્વચ્ચાને મુખેથી પધારો.” એમ કહી માતાના પદારવિદ્યમાં મસ્તક નમાવ્યું. અને મસ્તક નમાવતાં કહ્યું કે ‘આપ એવો આશીર્વાદ આપે કે બીજ પોતાના સત્કર્મથી કરી પણ મૃત ન થાય.’ અરુદ.

અંગાજી પોતાના લાડીલા પુત્ર બીજને હાથી હાથ સરસું આસિમન આપી પુત્રના મસ્તક પર અમુતો અમિતે કરતાં બોલાવું-‘ધન્ય ભેટ બીજ ! તું મારી હૃષ દીપારી છે. તારા જેવા માતા અને પિતાના ભક્ત પુત્રો જન્મમાં જન્મ થોડા હોય છે. જા, તારા પિતાએ તને ઉચ્ચમૃત્યુનો આશીર્વાદ દીધો છે તેમ હું

આ જ મારાં સંતુષ્ટ હૃદયે આશીર્વાદ આપું છું કે ‘કુનિયા તને દેવત બીજ નહિ પણ ભગવાન લીજ તરીકે ઓળખશે.’ ત્યાર પછી માતા અન્તર્ધાન થયાં.

સન્મગ્ને ! ક્યાં છે ભારતમાં આવા માતૃ-પિતૃ-ભક્ત બીજ ? આને તો કાળસે માતા અને પિતા કહે છે કે પુત્રો અમારું કશું નથી માંનતા. અરે, કેટલાક કુલાં મારો માળાપને માર સુકાં મારી ચૂક્યા છે અને માલીપ્રદાન પણ કરે છે. જગતને માનવતાના પાઠ પદ્મનાર આધારિતના આર્યોતું આજ કશિવેના સામ્રાજ્યમાં અને મેકાને મદાદપના ભણતરના ઉપકાર કરી અનેક પ્રકારે અધઃપતન થઈ રહ્યું છે. હતાં આજની કુનિયા હાલો કરે છે કે અમે ખૂબ આમળ વધી રહ્યા છીએ, તે સાંભળી મારા હૃદયને પારાવાર દુઃખ થાય છે. એટલે પંથ ભૂલેલા ભારતવાસીઓને વિનવતીપૂર્વક કહું છું કે વિદેશીઓનું અધિ અનુકરણ ક્યાં સિવાય જરા આર્થ ઉપાદીને જુઓ. તમને અધાષ આપે કે આપણે આમળ વધતા નથી પણ અધોધોળીની આંધીમાં ઊડી રહ્યા છીએ. અને અધઃપતનની ઊડી ગતામાં જન છે. આજનો માનવી માનવતા ભૂલ્યો છે. મનુષ્યત્વ યું, મનુષ્યધર્મ યું, એ સમજાને એણે નેવે મૂક્યું છે. આ જ તો અમે તે પેટ ભરવાનું ભણતર ભણી ગમે તેવો કામધંધો કરી દેવોપાજન કરવું અને ‘અપરુદ્ધ’ થઈને ફરવું, નાટ્ય-સીનેમાં જોવા, હોટલ રેસ્ટોરાં કલેક્શનની ચુલકાકો લેવી અને ધાંચ-ધમ્પાસ વર્ષમાં ટીડીઆ પતીને મરી જવું-એને જ મનુષ્યવતી ‘ધતિ-જ્યોમતા’ સમજે છે. પણ બાપ ! મેંકું મનુષ્યત્વ કેરું આહાર-નિર્દા-મેયન કર્યું કરી પશુની માફક જીવી મરી જવા માટે-મનુષ્યત્વ-મનુષ્ય નથી પણ સેવા અને સ્મરણરૂપી સત્કર્મ કરી મનુષ્યવતો સદ-ઉપયોગ કરી ભવસાગર તરવા અર્થે મેળવ્યું છે.

“ સત્કર્મ કરે કાળે જન્મશે તું ભારતીમાં પણ પાપમાંક આંધી ઊડ્યો ભવાધિમાં.”

(ધાયુ)

ભગવદ્ગીતાના યોગનું રહસ્ય

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ગા. ભટ્ટ. બી. એ.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા એ યોગશાસ્ત્રનું પુસ્તક છે. તે સાથે તેમાં બ્રહ્મવિદ્યા પણ આપી છે. ભગવદ્ગીતાના ચોક્કસ વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે.

૧. સમર્થ યોગ ઉચ્યતે । શ્ચિત્ત અને મનની સામ્યાવસ્થા તેનું નામ યોગ.

૨. યોગઃ કર્મણુ કૌશલ્યમ્ । ને કાર્ય કરવું તે પ્રવૃત્તાથી વ્યવસ્થાપૂર્વક અને સાવધાનતાથી કરવું તે યોગ.

૩. સં વિદ્યા :લસંયોગવિયોગં યોગસંઘિતમ્ । દુઃખના સંયોગનો વિયોગ તેનું નામ યોગ. એટલે દુઃખમાંથી મુક્ત થવાનો માર્ગ. ભગવાન શુદ્ધ આ માર્ગ ઉપર ભાર મૂકે છે.

યોગદ્વારા પ્રભુની પ્રતીતિ યામ છે તથા આત્મ-સાક્ષાત્કાર કરી શકાય છે. મમૈવાંશો જીવલોકે જોયમૂતઃ સનાતનઃ । એટલે કે દરેક જૂન પ્રાણી મારો અંશ છે. કૃષ્ણ એટલે સત્ ચિત્ત અને આનંદ, આનંદ એટલે શિવજીની શક્તિ, ચિત્ત એટલે વિંધુની શક્તિ અને સત્ એટલે બ્રહ્માની શક્તિ.

જોયો જાગૃતિ, જોય ક્રિયકૃતિ, જોયો યત્નો એટલે જ્ઞાન, કૃષ્ણ અને ક્રિયા એ જીવોનો સ્વભાવ છે. જ્ઞાન, કૃષ્ણ અને ક્રિયાદ્વારા જીવ સત્, ચિત્ત, અને આનંદ થઈ શકે છે. મનુષ્યને સ્વેચ્છા ચરિત્ર છે, વાસનાશરીર છે અને વિચારશરીર છે. આ ત્રણે શરીરો આત્મેસાક્ષાત્કારનાં સાધનો છે. શરીરદ્વારા ક્રિયા થઈ શકે છે. વાસનાદ્વારા પ્રેમ અથવા ચિત્તચક્રિત પ્રાપ્ત કરાય છે, અને મનદ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાય છે. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં પહેલા ૭ અધ્યાયમાં કર્મયોગ સમજાવવામાં આવેલ છે અને બીજા ૭ અધ્યાયમાં ભક્તિયોગ આપવામાં આવેલ છે, અને ત્રીજા ૭ અધ્યાયમાં રિયતપ્રતીતી લક્ષણો, કર્મયોગીનાં લક્ષણો આપ્યાં છે. ચારમા અધ્યાયમાં ભક્તોનાં લક્ષણો આપવામાં આવ્યાં છે. પાંચમા અધ્યાયમાં શુદ્ધાત્મીત્વાનાં લક્ષણો આપવામાં આવ્યાં છે. પરંતુ આ ઉપરાંત ગીતાજીના છઠા અધ્યાયમાં ધ્યાનયોગ આપવામાં આવેલ છે.

આખી બ્રહ્મવિદ્યાનો સાર, ઉપનિષદોનો સાર, શાસ્ત્ર માર્ગો નિર્મોહ આ મેંધમાં અપવામાં આવ્યો છે.

શ્રીકૃષ્ણ ગીતા કહી, અર્જુને સાંભળી અને વ્યાસે તેની પ્રશંસા કરી.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનું રહસ્ય સમજવા માટે દરેક મનુષ્યે અર્જુન ધર્માની જરૂર છે. અર્જુને શ્રીકૃષ્ણના હાથમાં પોતાના રથની લગામ મૂક્યા પહેલાં પોતાના જીવનની લગામ તેમના હાથમાં મૂકી હતી. શિષ્યસ્તેદં પ્રાપ્તિ મામ્ ત્વં પ્રવ્રજન્મા પરંતુ તે પહેલાં અર્જુનના મનમાં મંથન થતું હતું, કુરુક્ષેત્ર રથાયું હતું. આપણા હૃદયમાં પણ તેનું જન્મ-કુતમ્બેનના જેવું મુક માલી રથું છે, જીવનનું મંથન ચાલી રહ્યું છે. પરંતુ ભ્યાસુધી ક્ષત્રિયો અને વૃત્તિઓ અને વસ્તુવિષયક વિચારો આપણને નીચે લાઇ જાય છે, ત્વંકુષ્થી આપણું હૃદય શ્રીકૃષ્ણનું સરણુ સ્વીકારી શકતું નથી, અર્જુન એ શબ્દનો અર્થ શો? ને અર્જુ હોય તે અર્જુન, અર્જુ એટલે સરથ, અર્જુનનો સરથ સ્વભાવ હતો અને શુદ્ધ ભકિત હતી, ને પ્રાપ્ત સરથ હોય અને નિર્મલ મનનો હોય તે જ શ્રીકૃષ્ણનું સરથ સ્વીકારી શકે છે. કૃષ્ણ એટલે મેંધનાર, "તાલુદર." ક્ષત્રિયોને સન્માર્ગે લાવનાર. જ્ઞાનસ્વરૂપ અંતરાત્મા એટલે જ કૃષ્ણ. એટલે ને શુદ્ધ વૃત્તિયોના હોય તે કૃષ્ણની વધુ સાંભળી શકે.

અર્જુન શુદ્ધને માટે તૈયાર હતો, પોતાના મંથનમાં-મુદ્ધમાં મેંધોથી જીત્યા છે, તે જોવા માટે મારો ૧૨ બે સેનાની વચ્ચે રાખો તેમ શ્રીકૃષ્ણને કહે છે. અર્જુનને અર્જુન સંગ્રામદામાં દેખાય છે. તે દરમિયે અર્જુન દુઃખી યાય છે. તેની આંખોમાંથી આંસુ ટપકે છે, ને તે મનુષ્યેરવું મનુષ્ય પડી જાય છે. અને જમવાને કહે છે; ભગવદ્ ! આ સૌને મારીને મળનારું રાજ્ય શા કામનું? મિત્રો અને સમ્રાજ્યોને છી રીતે મારું? મારે આ શુદ્ધ નથી નેહનું. આ કરતાં તો સન્માસવર્મ સારો. મારે શું કરવું તે મને સમજતું નથી. તમે જ મને માર્ગ બતાવો. એ માર્ગ અંતરાત્માની દિશામાંથી જ ભગવદ્ગીતા ઉદભવી છે.

આખી ભગવદ્ગીતામાં બનેલા બનાવો છે. પરંતુ તેની પાછળ અધ્યાત્મવિદ્યાનાં રસો પણ છે. પાંડવો અને કૌરવો એ દેવી અને આશુરી સંપત્તિનાં પ્રતીકો છે.

આપણા સદૃશ્યો તે દેવી સંપત્તિ અને આપણાં સદૃશ્યો તે આશુરી સંપત્તિ. આપણા સદૃશ્યો અને

દુર્યોધા વચ્ચે યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે. અને એમાં જ આપણું કુરુક્ષેત્ર છે. તે માટે દિન્દુ ધર્મશાસ્ત્રમાં બગવત્, ઉપવાસ અને આત્મનિરીક્ષણના ઉપાયો આપવામાં આવેલા છે. યો નિશા સર્વ ભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમો ઉપવાસ એટલે ઉપ-વાસે અને વાસ-રહેતું. પ્રભુની પાસે રહેતું તે ઉપવાસ. એટલે જે ઇન્દ્રિયો આત્માથી બદિયું જ રહેતી હોય, તેમને અંતર્યુષ બનાવવી તેનું નામ ઉપવાસ.

કાનને કહેતું કે—આજે કોઈની નિંદા સાંભળવી નહિ, જીભને કહેતું કે આજે કોઈની નિંદા કરવી નહિ, જીભના રસાસ્વાદમાં અનાસકિત કૃણવતી અને પ્રણયય પાળતું તે ઉપવાસ. આત્મનિરીક્ષણ એટલે રોજ રતિએ અને વર્ષમાં એક વખત આખા વર્ષના જીવનનું સરવૈયું કાઢતું. અધ્યાત્મનિવાની દૃષ્ટિએ ક્યાં ક્યાં સદૃશ્યોની છત ધઈ ક્યાં દુર્યોધાની છત ધઈ તે બોઈ જતું. અને નવા દિવસ માટે અને નવા વરસ માટે સદૃશ્યોના પાલન માટે નિશ્ચય કરવા તે આત્મનિરીક્ષણ. એટલે કે બગવાન શંકરાચાર્ય જેને સાવધાનતા કહે છે, તે સાવધાનતાવાળું જીવન.

દરેક ધર્મમાં આત્મનિરીક્ષણ કરવાનું કહેવામાં આવે છે. આપણા નિત્યકર્મની પાછળ તે જ હેતુ રહેલો છે. દરેક બ્રાહ્મણે સન્ધ્યા કરવાની હોય છે, દરેક જેને શામાયક અને પ્રતિક્રમણ કરવાનું હોય છે, દરેક વૈષ્ણવને મંદિરમાં ધ્યાન કરવાનું કે નિત્યપૂજા કરવાનું હોય છે, દરેક મુસ્લિમને નિમાજ પઢવાના હોય છે અને દરેક ખ્રીસ્તીને ઈશ્વરની બંદગી કરવાની હોય છે તે પાછળ જીવનના આત્મનિરીક્ષણનો જ હેતુ સમજાવેલો હોય છે.

તદુપરાંત દરેક ધર્મનાં ભાષ્યજેનોને વર્ષમાં એક વખત જીવનનું સરવૈયું કાઢવાનું હોય છે. બ્રાહ્મણોએ આ સરવૈયું બજેવને દિવસે કાઢવાનું હોય છે એટલે કે શમો હમસ્તપઃ શૌચમ્ દ્વાનિજગર્જમેવ ચ। ધાનવિજાનમાસ્તિત્યં વ્રણકર્મ સ્વભાવજન્મ ॥

જે બગવદ્ગીતાના સન્દેશ પ્રમાણે બ્રાહ્મણો જીવન કે કેમ? તેનું આત્મનિરીક્ષણ કરવાનું હોય છે. દરોડાને દિવસે પ્રભાતે કદમાણ માટે કેટલું જીવન જીવ્યા? અને ન જીવ્યા? હોય ત્યાં જીવવાનો કંઈક

કરવાનો હોય છે. અને કાનિયો એટલે કેવળ સનઓ નદિ, પરંતુ લોકાન્તરના યુગમાં જન્મના હાથમાં સન-સત્તા હોય તેમણે સત્તાનો આનંદ કેટલો માણ્યો? શ્વાયે કેટલો સાધ્યો? કે પ્રજાનું કદમાણ કેટલું કયું? તેની આંતરરોષ કરવાની હોય છે. વૈષ્ણવો દિવાળીના દિવસે આત્મ સરવૈયું કાઢવાનું હોય છે, અમે કેટલું ધન કમાયા એ નહિ પણ કેવી રીતે કમાયા એ રીતનું આત્મશોધન કરવું એટલે કે આપણા ધર્મામાં નીતિ અને પ્રામાણિકતાનું પાલન કરવાનો સંકલ્પ કરવો.

શુદ્ધિએ હોળીના દિવસેએ હુતાશની ફરતી પ્રતિષ્ઠા કરવી, હુતાશનીની પૂજા કરવી, ગયા વર્ષમાં આવેલથી જે પાપે યદ્ય ગયાં હોય તે બાળીને બસમ કરવી, અને નવા વર્ષમાં પાપો નહિ કરવાનો સંકલ્પ કરવો.

જેનોએ પશુપણમાં વર્ષભરતું જીવનનું સરવૈયું કાઢવાનું હોય છે. હું બધા જીવોને ક્ષમા આપું, બધા જીવો મને ક્ષમા આપે. બધાની સાથે મને મૈત્રી હો, અને કોઈની સાથે મને દ્વેષ ન હો. આ ભાવનો સંકલ્પ અને હાથપાછો કરવાનો હોય છે.

આવો જ નિશ્ચય ખ્રીસ્તી ભાષ્યોએ નાતાલના તહેવારમાં કરવાનો હોય છે. પ્રભુ પ્રેમસ્વરૂપ છે. જ્યાં પ્રેમ અને દયા છે ત્યાં ઈશ્વરની હાજરી છે. તો તે પ્રમાણે આપણે જીવ્યા છીએ કે કેમ? તે તપાસવાનું હોય છે. અને મુસ્લિમ ભાષ્યોએ રમઝન માસમાં અને રમઝન દિવસે વર્ષભરમાં સિદ્ધાંત પ્રમાણે આપણે વત્યાં કે કેમ? તે તપાસી જવાનું હોય છે.

પરંતુ દેવોએ આ બધી ક્રિયાઓ યજ્ઞવલ્લ ધર્મ ગણે છે. તેથી જગતમાં આટલા બધા ધર્મો હોવા છતાં, ધર્મનાં સ્થાનકો હોવા છતાં, પૂજાઓ અને ક્રિયાઓ હોવા છતાં કોઈ સ્થળે શાન્તિ કે શુષ્ક નથી અને એથી જ શુદ્ધાંશુકા વાદોના જન્મ યદ્ય રહ્યો છે. આ દુનિયામાંથી બહાર નીકળવાના ઉપાય યોગાચાર્ય શ્રીકૃષ્ણ બગવાને બગવદ્ગીતામાં પ્રકટ કર્યો છે. અને તે સમજવાની થોડીએક આવીએ આવી છે. તે આવીએ આપણે તપાસીએ.

બહુ સર્વત્ર પ્રમલો, મંત્રઃ સર્વે પ્રવર્તેતે ।

इति मत्वा मज्जन्ते मां बुधा भावसमन्विताः ।

હું બધાનો ઉત્પન્ન કરનાર છું. બધું મારામાંથી ઉત્પન્ન થયું છે. આ પ્રમાણે સમજીને કાલા પુરવો બધામાં મને ભેદને બધાં પ્રત્યે સદ્ભાવ રાખે છે. અને તેમાં જ મારું ભજન રહેલું છે.

મન્વિચ્ચા મદગતપ્રાગા વીધયત્ત વસ્તવમ્ ।

કથયત્તથ માં નિત્યં તુવ્યપિત્ત ચ રમન્તિ ન ॥

‘જેઓએ પોતાનું ચિત્ત મારામાં જોડેલું છે, જેઓએ પોતાના પ્રાણ મારા પ્રાણ સાથે જોડેલા છે, જેઓ પરસ્પર એકબીજાને પ્રકાશ આપે છે, જેઓ મારી ઉપા કરવામાં નિત્ય સંપૂર્ણ રહે છે અને આનંદ મને છે...

તેમાં સતતયુક્તાનાં મજતાં પ્રીતિપૂર્વકમ્ ।

વદામિ બુદ્ધિયોગં તં યેન માનુષ્યાન્તિ તે ॥

એવા હંમેશાં સમતોલપણું સાચવનારા અને મને પ્રીતિપૂર્વક ભજનારાને હું બુદ્ધિયોગ આપું છું. તે વડે તેઓ મને પામે છે.

તૈર્ગમેવાનુકર્યમાર્થમહમજ્ઞાનજં તત્તમઃ ।

નાશાયમ્યત્મમાવરયો જ્ઞાનદીપેન માશ્વતા ॥

એટલે કે, તેઓની ક્યાની ખાતર હું-તે-તેઓનાં હરખમાં રહેલો છું તે, અજ્ઞાનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા અધિકારનો નાશ કરું છું, અને જ્ઞાનરૂપી દીવારથી પ્રગટ થાઉં છું.

ઉપરના શ્લોકોથી આપણને જાણ્યો કે યોગાચાર્યે આપણને પોતાના જ્ઞાનનો પ્રકાશ આપવાનું વચન આપ્યું છે. બીજી રીતે જોઈએ તો એ અકારનો દસ્તાવેજ છે. પરંતુ આપણે તે પ્રમાણે વર્તીએ છીએ ખરા? આપણું ચિત્ત પ્રભુમાં ચોટ્યું છે કે ભૌતિક સંપત્તિ મેળવવામાં અને જગતનો મોજશોખ વધારવામાં છે? આપણા પ્રાણ એમના પ્રાણ સાથે જોડાયેલા છે? આપણા પ્રાણ તો આજે પૈસા મેળવવામાં અને સ્વાર્થ પ્રાપ્તિમાં જોડાયેલા છે. જીવ, જગત અને ઉપરનો આપણે સંબંધ સમજીએ, ઉપરના સત્ સિત્ત અને આનંદનો સ્વભાવ સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ, ઉપરની વિશ્વતિઓ અને ખૂબીઓ અનુભવીએ અને તેમાં આપણને આનંદ આવે, અને સાથેસાથ વૃત્તિ અને નું સમતોલપણું સાચવીએ તો પ્રભુ આપણને બુદ્ધિ-

યોગ આપે છે. તે યોગથી આપણે અધિકાર નાશ પામે છે. આજે જગતમાં નિરાશા, ચિંતા, ભય, બ્યાધિ, લોહીનું ક્યાણ આદિ મગજના રોગો વિગેરે અનેક બ્યાધિ, બ્યાધિ અને ઉપાધિઓ રહે છે તેનું કારણ એ સામે છે કે ભગવદ્ગીતાનો આ આદેશ આપણે ખૂલી ગયા છીએ.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં એવી ભવ્યતા અને દિવ્યતા રહેલી છે, કે જેનું જલ્દ લાપામાં લાપાંતર થયેલ છે. અને જલ્દ દેશો તે સમજવાને પ્રયત્ન કરે છે. યોગાચાર્ય શ્રીકૃષ્ણે અભય અને રક્ષણનો સંદેશ ગીતાછમાં આપેલો છે અને ટેલેફોનિક વચનો આપેલ છે, અને ટેલેફોનિક દસ્તાવેજો કરી આપેલા છે.

અપિત્તેન્દુરાચારો મજતે મામન્યમાશ્ન ।

સાધુરેવ સ મન્તવ્યઃ સમ્યગ્યવસિતો હિ સઃ ॥

સિમ્પ મવન્તિ ધર્મસા શશ્વઃકાન્તિં નિગમન્તિ ॥

ક્રોતેય પ્રતિજ્ઞાનોહિ ન મે મક્તઃ પ્રણયન્તિ ॥

મનુષ્ય ગમે એવા દુરાચારી હોય, પરંતુ તે અનન્ય ભાવથી મારો ભક્ત થાય તો તેને સાધુ ગણવો જોઈએ. કારણ કે તેણે પસ્તાવો કરીને જીવનમાં સારા થવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. તે માણસ તાત્કાલિક ધર્મામાં થઈ શકે છે, અને તેને પરમ યાન્તિ મળી શકે છે.

અનુનંદાં તું નક્કી જાણ કે મારા ભક્તનો દરી નાશ થતો નથી. અહીં ‘ભક્ત’ એટલે પ્રભુના ભાગ બનવું તે. એટલે જેના દ્વારા પ્રભુનો કાર્યો થતાં હોય, જેના કંઈકદા પ્રભુનો પ્રેમ વહેતો હોય, જેના મનદા પ્રભુનું જ્ઞાન વહેતું હોય, જગતમાં અનેક સત્ત્વમહારાજો, યોદ્ધા, યોદ્ધા, રાષ્ટ્રપતિઓ, રાષ્ટ્રના પ્રમુખો થઈ ગયા, પરંતુ ભક્તો જ અમર થઈ ગયા છે, કે જેમની કથાઓ જીવનના આદર્શો આપે છે.

યેતુ સર્વાંગિ કર્મણિ મયિ સંન્યસ્ત મત્પરાઃ ।

અનન્દેનૈવ યોગેન માં પ્યાયન્ત ઉપાસતે ॥

તેપામહં સમુદ્ધતાં મૃત્યુસંસારસાગરાત્ ॥

જે મનુષ્યો અનન્યયોગથી પોતાનાં સર્વ કર્યો મને એટલે પરબ્રહ્મને અર્પણ કરે છે. મારું જ્ઞાન કરે છે તેઓ મૃત્યુરૂપી સંસારસાગરમાંથી ઉદ્ધારનાર, બચાવ-

આત્મસુખ

એક છે નાનું બાળક, જે હંજુ મહિમાઈ ગોઠણીએ આલતાં શીખ્યું હતું, તેને એક સમયે પોતાનો પડછાયો ભેગો. તેને તે કંઈ અજાણ થીજ જણાયું. બાળકને તે પોતાના પડછાયાનું માથું પકડવાનું મન થયું. તે પડછાયાના માથા તરફ ગોઠણીએ-ગોઠણીએ આલવા માંડ્યું. જેમજેમ તે આગળ ગયું તેમતેમ તેનો પડછાયો પણ આગળ ને આગળ ગયો. પડછાયાનું માથું પોતાના હાથમાં ન આવવાથી બાળકે રડવા માંડ્યું. આલતાંઆલતાં તે ધળાઈને પડી ગયું, તો તેની સાથે તેનો પડછાયો પણ પડી ગયો. જ્યાં હોયું થઈને ફરી પડછાયાનું માથું પકડવા બંધ છે, ત્યાં ફરીથી તે પડી ગયું. તેની માતાને આ જોઈ દયા આવી. તેણીએ બાળકના હાથ લઈ તેને માથે અડાકાધા. એટલે તુરત જ પડછાયાનું માથું બાળકના હાથમાં આવ્યું. તેને સતોષ થયો અને તે છાનું રહ્યું.

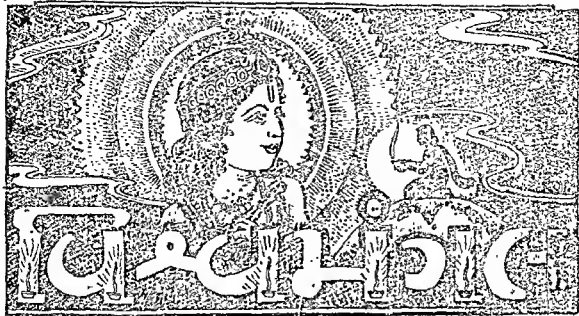
આ જ પ્રમાણે તમે તમારું માથું પકડો. એટલે તેની સાથે જ તમારા પડછાયાનું માથું પણ પકડાયો. સ્વર્ગ અને નરક તમારા આત્મામાં જ છે; શક્તિ, આનંદ, સંપૂર્ણ સુખ અને જીવનનું મૂળ એ તમારી પોતાની અંદર જ છે. તમે પણ કોઈ વસ્તુને બાંધવા માગતા હો, કોઈ પણ ચીજ પ્રાપ્ત કરવા માગતા હો, તો તમારા પડછાયા પાછળ દોડશો નહિ; પરંતુ તમે તમારા માથાને જ પકડો. તમે બહાર દારૂં મારવાં છોડી દો, બહારની વસ્તુઓ કેદી દો, બહારની મોટાઈ, કીર્તિ, સુખ-લોભની આમાંસાઓનાં મનોરાજ્યો રખવાં છોડી દો. તમારે જે માટે એ બધું બેઠેલો છે તે તમારી અંદર જ છે. તમે બહારના પડછાયા ઉપરથી નિરુપદ થઈ અન્તર્યુખ બનો. પછી તમે જોશો કે ગળનમંડળના તારાઓ તે તમારી ઉપબંધેલી સૃષ્ટિ છે. તમે જોશો કે મેમના સર્વ વિષયો, ફાનિયાના સકળ ચોક્ક અને આકર્ષક પદાર્થો-એ તમારાં પોતાનાં જ પ્રતિબિંબો-કેવળ તમારી પોતાની જ છાયા છે. છતાં એ ઠેવું જોવાનું છે કે એ જુનું છાયાઓની ખાતર આપણે આપણી જાતને-કે જેના એ પડછાયો છે-હણી નાખીએ છીએ ! ભૂલી જઈએ છીએ ! અને જીવંતોડ મહેનત કરીને, અનેક પ્રયત્નો કરીને આખરે માત્ર પૂમાડાના ગાયિકા જ મેળવીએ છીએ !

સુખને માટે બહાર દારૂં ન મારો. સુખનું ધામ તમારી પોતાની જ અંદર છે. બહારનાં સુખોથી નિરુપદ થઈ તે તમારા આત્મસુખનો અનુભવ કરતાં શીખો. એક વખત મન મૂકીને તેનો સ્વાદ લેવાનો પ્રયત્ન કરો. પડછાયાને સાચો માની સાચી વસ્તુની ઉપેક્ષા ન કરો. સંપૂર્ણ અને શરવત સુખનું ધામ તમારી પોતાની અંદર જ છે. તમારા અન્તઃકરણની વૃત્તિનું તેના તરફ નલકુ કરો અને તેને તમે પ્રાપ્ત કરો. એનાથી તમારી સર્વ કામનાઓ તૃપ્ત થઈ જશે અને સર્વ દુઃખો તથા આપત્તિઓનો અન્ત આવશે. એ સુખને માટે મોટા-મોટા સમ્રાટોએ સામાન્યો છોડ્યાં છે. એ સુખનો અનુભવ કરનાર અધિમહર્ષિઓ સમ્રાટોના પણ સમ્રાટ થઈને વિચરતા હતા. તે જ સુખ, તે જ અંધાર, તે જ ગાંધારી તમારી અંદર છે. પડછાયાને પકડવો છોડી દઈ જશો તેના તરફ ચોં દેવવીને ભુલો ! છ. છ. છ.

—સ્વામી રામતોષ

સત્સંગે જનયત્પરાતંગવિષયે માર્તિકે સમુદર્યયત્ । કામોદ્દેગહંગાર્ગદમ્ભમનઃ સાહિત્યકવ્યજ્ઞપતે ।
 વમેદેપમનુષ્ણં પ્રથમયંતસન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંજાતં સહ 'વિદ્યામંગલ' -મયાકર્તું જગદુગેવિષ્ ॥

વર્ષ ૧૩ મું : કાલ્ચુન-૨૦૦૬ : માર્ચ-૧૯૫૦ : અંક ૧૨ માં

જનસેવા એ જ પ્રભુસેવા

[જાણ લે રંગીલા રણછોડ, કમરે કસી કસી...રાગ]

મીઠી માનવતાની દહાણુ, જગની સેવા કરવામાં,
 સાચી ભાક્તનાં એંધાણુ, જગની સેવા કરવામાં....મીઠી. ૧
 પર-કુળ દેખી હૈયું ફૂલે, સેવા-સમરાંગણમાં ઊભે,
 સોંપી દેવાં જીવન-પ્રાણુ, જગની સેવા કરવામાં....મીઠી. ૨
 ભૂખ્યાં જનને ભોજન દેવાં, મૂંગા આશીર્વાદો લેવા,
 દેવાં દીન બનીને દાન, જગની સેવા કરવામાં....મીઠી. ૩
 પ્રાણી સૌમાં હરિ વિરાજે, સેવા કરવી એને કાળે,
 સેવા સ્વીકારજે ભગવાન, જગની સેવા કરવામાં....મીઠી. ૪
 'પુનિત' કહે છે બેકર જોડી, વહારે ધાજે દોડી-દોડી,
 થાશે પોતાતું કલ્યાણુ, જગની સેવા કરવામાં....મીઠી. ૫

શ્રી 'પુનિત'

રામપાદડી

કરણ્યાગય પરમેશ્વરની કૃપાથી 'વિશ્વમંગલ' આ આંકે તેનું તેરમું વર્ષ પૂર્ણ

કરે છે. તે ધર્મ-નીતિ યોગ્ય વાચન આપીને અને મહાભારતના સરળ ખંડો પ્રકટ કરીને પોતાની શુભવર્તાથી વાચક જગતની પ્રીતિ સંપાદન કરી શક્યું છે તે એક આનંદની વાત છે અને તે ગદ્ય અને આમારા મહાનુભાવ લેખકોનો, સલાહકારોનો તેમજ તેને મંમત્રાથી અપનાવનારા આમારા ધર્મપ્રિય ગ્રાહક મહોદયોનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

વિશ્વમંગલનું ચોથું વર્ષ આવતા ચૈત્રથી શરુ થાય છે, પરંતુ તેનું ચોદમા વર્ષનું પ્રથમ નૈવેદ્ય તેણે મહાભારતના તૃતીય ખંડ રૂપે મહાનુભાવ ગ્રાહકોના હરકમલમાં નિવેદિત કરી જ દીધું છે. એ નૈવેદ્યનું વિવેક-વિચારપૂર્વક સેવન કરનારને સર્વ રીતે સુષ્ટિ, સુષ્ટિ અને પરંમ શ્રેય પ્રાપ્ત થઈ શકે એમ છે. આ નૈવેદ્ય એ કે ચાર ખંડોમાં વહેંચાયેલું છે. પરંતુ તેનું પૂર્ણ આસ્વાદન સાથે જ કરી શકાય અને એ માટે મહાભારત-પ્રેમીઓને વિલંબ સહન ન કરવો પડે એ માટે અમે યથા શક્ય સત્વર ચારે ખંડો તૈયાર કરી દેવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. અને હવે તૃતીય ખંડ પછી ચોથો ખંડ પણ લગભગ ચૈત્ર શુદ્ધમાં ગ્રાહકોની સેવામાં રેલુ કરી રાકશે.

મહાભારત-પ્રેમીઓ મહાભારતના ચારે ખંડો જોઈ શકે અને ગ્રાહકોને પણ મહાભારતનું પૂરું વાંચન વહેલું મળે એ હેતુથી અમે તૃતીય ખંડ વહેલો તૈયાર કર્યો અને ચોથો ખંડ પણ તૈયાર થઈ રહ્યો છે. ત્રણ ખંડ સુધી મહાભારત વાંચનારને ચોથો ખંડ વાંચવા-વસાવવાની ઈચ્છા ન હોય એવું જાણ્યું જ અને, તેથી ચોથો ખંડ પણ ગ્રાહકોને આ જ વર્ષ મળી જાય અને તેમની મહાભારત પૂરું વાંચવાની નિઃસાધારણ સંતોષાય એ હેતુથી અમે ચોથો ખંડ વહેલો આપવાનો હોવાની નીતિ

ખંડના વર્ષનું લવાજમ પણ ઉમેરીને જ ગ્રાહકો ઉપર—કે જે ગ્રાહકોએ ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રહેવાની ના પાડેલ ન હતી—વી. પી. રવાના કર્યા હતા. ચોથો ખંડ વહેલો આપવા સાથે અને લવાજમ પણ રૂ. ૦-૮-૦ બોલું રાખેલ છે છતાં કેટલાક ભાઈઓએ તે વી. પી. સ્વીકાર્યા નથી. અમે ત્રણ અકોમાં અગાઉથી વારંવાર સૂચનાઓ આપેલી છે કે જે ભાઈઓને ગ્રાહક તરીકે ચાલુ ન રહેવું હોય તેઓ અમને ફક્ત ત્રણ પૈસાનું પોસ્ટકાર્ડ લખી દેવાની કૃપા કરે, જેથી અમને વી. પી. ખર્ચનું નિરર્થક તુકશાન ન થાય. છતાં તેમણે વી. પી. પાછાં જ મોકલ્યાં છે અને કેટલાકોએ તો અમને એવા પત્રો લખી જણાવ્યા છે કે રૂ. ૫-૪-૦ લવાજમ છે છતાં અમારા ઉપર રૂ. ૧૦-૮-૦ નું વી. પી. રાં માટે મોકલ્યું? જેથી અમે તે સ્વીકાર્યું નથી. ચોથો અમને એમ જણાય છે કે જે વર્ષના સામટા લવાજમનાં વી. પી. મોકલવાની અને મહાભારતના ત્રીજે અને ચોથો ખંડ આ વર્ષે આપવાની અમારી સૂચનાઓ પણ ભાઈઓએ ધ્યાનમાં જ લીધી નથી, સૂચનાઓ ધ્યાનમાં ન લેવાથી રૂ. ૧૦-૮-૦ નાં વી. પી. પાછાં ફરવાની વસ્તુ મોટા પ્રમાણમાં જનવાને લીધે જેમણે અમને ગ્રાહક તરીકે ચાલુ ન રહેવાનો પત્ર લખી જણાવ્યો નથી અને રૂ. ૧૦-૮-૦ નાં વી. પી. પાછાં આવ્યાં છે તેમના ઉપર અમે એક જ વર્ષના લવાજમ રૂ. ૫-૪-૦ નું ત્રીજા ખંડનું વી. પી. મોકલીશું, જેથી જે ભાઈઓએ અમારી સૂચનાઓ ધ્યાનમાં ન લેવાને લીધે વી. પી. પાછું મોકલ્યું છે તેમને તથા ચૌદમા વર્ષના ગ્રાહક તરીકે મહાભારત—૨૫૫૫ ખંડ અને વિશ્વમંગલના અકો મળી શકે.

તેથી જે ભાઈઓને એક વર્ષના પણ ગ્રાહક ન રહેવું હોય તેઓ ત્રીજા ખંડનું વી. પી. ન મોકલવા માટે એક પોસ્ટકાર્ડ લખીને અમને અખર આપવા કૃપા કરે જેથી અહીંથી તેમના ઉપર ત્રીજા ખંડનું વી. પી. રવાના થાય નહિ.

જે ભાઈઓએ જે વર્ષના લવાજમનું રૂ. ૧૦-૮-૦ નું વી. પી. સ્વીકાર્યું છે, તેમને ચૌદમા વર્ષના પ્રથમ અક—મહાભારતનાં તૃતીય ખંડ મળી જશે છે અને ચતુર્થ ખંડ ચૈત્ર માસમાં તૈયાર થતાં રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી મોકલી આપવામાં આવશે. વી. પી. સ્વીકારનાર ભાઈઓમાંથી જેમને મહાભારતના ખંડો પાકા બાઈન્ડીંગના ભેષ્ટતા હોય તેઓ ત્રીજા ખંડના વર્ષના વિશ્વમંગલના કોઈ નવો ગ્રાહક કરી તેને ત્રીજે ખંડ આપી દે અને ત્રીજે તથા ચોથો ખંડ પાકા બાઈન્ડીંગના મોકલવા માટે રૂ. ૨-૦-૦નું વધુ મનીઓર્ડર કરી તેની સૂચના આપે.

કેલેન્ડર લેટ

જે ભાઈઓએ રૂ. ૧૦-૮-૦નું વી. પી. સ્વીકાર્યું છે તેમને ચૈત્ર ૨૦૦૬થી ચૈત્ર ૨૦૦૭ સુધીનું ખાસ માસની તિથિ નારીજોવાનું, ત્રીજા ખંડના ટાઈટલના ચિત્રવાળું અથવા ભગવાન ચંદ્રના ચિત્રવાળું ત્રિરંગી કેલેન્ડર લેટ તરીકે મોકલશે. જે ભાઈઓને જે ચિત્રવાળું કેલેન્ડર પસંદ હોય તેમણે તે મોકલવા સૂચના આપવી. આ કેલેન્ડર ૧૪-૦-૦માં સંપૂર્ણ મહાભારત ખરીદનારાઓને પણ મળશે. વિશ્વમંગલને એક નવો ગ્રાહક વધારી આપનારને પણ તે આપવામાં આવશે. તો બિનમુશ્કેલીથી રીતે તેનો લાભ વ્ર્ધ શકે છે.

કાઠં વિષે

જે લાઇઓની ગ્રાહક વધારી કેલેન્ડર લેવાની ઇચ્છા હોય તેમણે આ અંક સાથે મોડું મૂકેલ છે, તેમાં પોતે જેમને ગ્રાહક બનાવ્યા હોય તેમનું સરનામું લખી મોકલવું. તેમના તરફથી લવાજમનો મનીઓર્ડર અથવા વી. પી. સ્વીકાર્યોને આવેથી ગ્રાહક કરી આપનાર લાઇઓને કેલેન્ડર બુકપોસ્ટથી મોકલી આપવામાં આવશે. જોજન્ડોને ત્યાં પણ લવાજમ ભરી તેમની પ્રાચેથી કેલેન્ડર મેળવી શકાશે.

આફ્રીકાના ગ્રાહકોને

મહાભારતનો ગ્રીકો અને ચાચો ખંડ સાથે મેળવી વિશ્વમંજરીના બે વર્ષના ગ્રાહક થવા માટે આફ્રીકાના ગ્રાહક મહારાષ્ટ્રોએ આ અંક મળ્યેથી બે વર્ષના લવાજમના શિલિંગ મોકલી આપવા. અમને શિલિંગ પહોંચેથી તેમના ઉપર મહાભારતના ખંડો રજીસ્ટરથી મોકલી આપવામાં આવશે.

શ્રી રામનામ બેન્ક

અત્યાર સુધીમાં લખાઇને આવેલા સાત અગ્રજ રામનામની સ્થાપના મહિનગર શ્રી પુનિત સેવાધર્મની બાબુમાં કરવામાં આવી છે, જેના ઉપર મંત્રમંદિર ખંધાવવામાં આવનાર છે. હવેથી જે રામનામ લખાશે-તેમને સંબંધ પણ ત્યાં જ રાખવામાં આવશે. રામનામ બેન્કનું મુખ્ય કેન્દ્ર શ્રી પુનિત સેવાધર્મમાં રાખવામાં આવ્યું હોઈ રામનામ લખવાની નોટો મંગાવવા વંગેરેનો તથા લોક સંબંધી બધો પત્રવ્યવહાર તે સરનામે કરવા બનન્તિ છે.

અમદાવાદના ગ્રાહકોને

અમદાવાદના ગ્રાહકોને મહાભારતનાં તૃતીય ખંડ અગ્રે અમારા માણસો દ્વારા પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા કરી છે. તેથી તેમના ઉપર વી. પી. થી અંકો રવાના કરવામાં આવનાર નથી. તમારે ઘેર અમારો માણસ મહાભારતનાં તૃતીય ખંડ આપવા આવશે, તો જે લાઇ ગ્રાહક હોય તેમણે નવા વર્ષના લવાજમના રૂ. ૫-૪-૦ આપી તે માણસ પાસેથી અંક લઈ લેવો. પોતે ઘેર ન હોય ને માણસ ઘેર આપવા આવે તો ઘરનાં માણસોને પૈસા આપી અંક લઈ લેવા જણાવવું. બે વર્ષનું લવાજમ લઈ લેવું હોય તો રૂ. ૧૦-૦-૦ આપવા. બે વર્ષનું લવાજમ લેવાથી લવાજમમાં આઠ ગાના જોછા થાય છે અને આવતા ચૈત્રમાં ખંડાર પડનાર મહાભારતનો ચતુર્થ ખંડ તમને સુરત મોકલી આપવામાં આવશે. લવાજમ ભરનારે લવાજમ ભર્યાની છાપેલી પહોંચ અંક આપવા આવનાર અમારા માણસ પાસેથી માગી લેવી.

રૂ. ૨૦-૦-૦ ભરનારને લાવા

જે લાઇઓ ચાર વર્ષનું સામટું લવાજમ રૂ. ૨૦-૦-૦ ભરે છે તેમને મહાભારતના ચારે ખંડો પાકા બાઈન્ડીંગના મળે છે. ઉપરાંત મહાભારતના ચારે ખંડોનાં વર્ષોના ૪૪ માસિક અંકો જુદા. એ રીતે પાકા બાઈન્ડીંગના છુટક વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬-૪-૦ કરતાં ચાર વર્ષનું સામટું લવાજમ ભરનારને રૂ. ૫-૦-૦ ફાયદો રહે છે.

નિવેદક :

મગનલાલ છોટાલાલ દેસાઈ
સંતી, વિશ્વમંજરી

માનવ જાતિનો વિકાસ

(શ્રી અરવિન્દનો સંદેશ)

[૧૫ ઓગસ્ટ '૪૬ શ્રી અરવિન્દ-જયન્તી નિમિત્તે અમેરિકામાં એક અધિવેશન મળ્યું હતું. તેમાં શ્રી અરવિન્દ પાસે અમેરિકા માટે એક સંદેશ માંગવામાં આવ્યો હતો. સંદેશમાં શ્રી અરવિન્દના જણાવવા પ્રમાણે તે સંદેશ સમસ્ત માનવ જાતિ માટે કહેવામાં આવેલો છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.]

“એવું ન માનો કે તમે પશ્ચિમના છો અને બીજા પૂર્વના છે. બધા મનુષ્યો એક જ દિવ્ય પ્રવાહમાંથી પ્રકટ થયા છે. અને એ જ પ્રવાહની એકતા દુનિયા ઉપર પ્રકટ કરવી એ જ એમનો સાચો ઉદ્દેશ છે.”-શ્રી માતાજી

પંદરમી ઓગસ્ટ નિમિત્તે પશ્ચિમ જગત માટે સંદેશ આપવાની મારી પાસે માગણી કરવામાં આવી છે. પરન્તુ મારે જે સંદેશો આપવાનો છે તે પશ્ચિમની જેમ જ પૂર્વના જગત માટેના પશ્ચ યર્ષ શકે છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ એ એક જ માનવપરિવારનાં બે અંગ છે. તેમના વિશે ભેદભુક્ષિયા ચર્ચાઓ કરવાની તથા તેઓ એકબીજાની સામે વિરોધી બાવો ધારણ કરી લે એવું કરવાની આજ્ઞાન મળે એક પ્રયા જ પડી ગઈ છે. પરન્તુ એ ભેદભાવની વિષમતા વિશે કહેવા કરતાં હું ખાસ કરીને માનવ જાતિની અભિન્નતા-એકતાનું વિસ્તારથી વર્ણન કરવા ચાહું છું. કારણ કે સાચું પૂછો તો પૂર્વના અને પશ્ચિમના લોકોનો સ્વભાવ અને લક્ષ્ય એક જ છે; એક જ વ્યાપક પૂર્ણતા માટેની તેઓમાં આકાંક્ષા રહેલી છે. પોતાનાથી ઉચ્ચ એવી કોઈ એક મહાન વસ્તુને જાણવાની ઇચ્છા તેઓમાં સમાન રીતે રહેલી છે. તેઓમાં એક એવી જાડી ભાવના રહેલી છે કે અમે એવી કોઈ વસ્તુ તરફ આંતરિક અને બાહ્ય રીતે આગળ વધી રહ્યા છીએ. કેટલાક વિચારકોને એવી ટેવ પડી ગઈ છે કે તેઓ પૂર્વની આધ્યાત્મિકતા (પરોક્ષવાદ) અને પશ્ચિમના જડવાદ પર જ નોંધ કરે છે. પરન્તુ હવે પશ્ચિમમાં પણ આધ્યાત્મિક શોધ અને તે માટેની જિજ્ઞાસા પૂર્વ કરતાં ઓછાં નથી રહ્યાં. અને ભલે પશ્ચિમમાં અધિભૂતિઓ અને અધ્યાત્મદર્શનો પૂર્વના જેટલા પ્રમાણમાં ન થયા હોય, પરન્તુ થયા તો જરૂર છે. વળી પૂર્વમાં પણ જડવાદી પ્રવૃત્તિઓ યથેચ્છી છે અને યર્ષ રહેલી છે અને ભૌતિક શ્રેણીઓ વૈજ્ઞાનિકો માટે જીવનની

અંદર જડતા ભર્યો-નાસ્તિકતા ભર્યો પશ્ચિમના જીવો દાર પશ્ચ રહેલો છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ વચ્ચે થોડા-પ્રમાણમાં સંપર્ક અને સહકાર હાજર થઈ રહ્યો છે. એકબીજા ઉપર તેમણે સારો પ્રભાવ પાડ્યો છે. આજે તો બંને વચ્ચે નિકટ સંપર્ક થવા માટે વિ પ્રજા ઉપર બદલ પ્રવૃત્તિનું ખૂબ પ્રમાણમાં ધર્મ રહ્યું છે.

આપણી આગળ આજે આધ્યાત્મિક અને જીવન પ્રકારની સંયુક્ત આશા એક એવી સિદ્ધિનો ઉપજાવી રહી છે કે જેને માટે પૂર્વ-પશ્ચિમ એકતન્ત્રિત થઈને કામ કરવાની જરૂર છે. આ આપણું ધ્યાન પહેલાંની માફક વિષમતા-એ ઉપર નહિ પણ મેળ અને ઐક્ય ઉપર લેવું જોઈએ. કારણ કે તે સંયુક્ત આદર્શ તથા લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે તેની જ જરૂર છે. આદર્શ સિદ્ધ કરવા માટે આ જગતની પ્રવૃત્તિએ જે કામ આરંભ્યું હતું. અને તેની જ તરફ પોતાના સરુચાતના અચાનકની જગાએ પ્રકટતી શ્રદ્ધાશીલ જ્ઞાનજ્યોતિના રૂપમાં તે પ્રવૃત્તિ ધૈર્ય નિરન્તર આગળ વધી રહી છે.

પરન્તુ તેનો આદર્શ અને ઉદ્દેશ શો-હશે જીવનની વાસ્તવિકતાઓ અને પરમ સત્ય વિષેના વિચારો ઉપર આધાર રાખે છે.

અહીં આપણે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે? અને પશ્ચિમની પ્રવૃત્તિઓમાં કોઈ અત્યંતિક ભેદ

તે પ્રવૃત્તિઓ સિન્નસિન્ન દિશાઓમાં વિકાસ પામતી ગઈ છે. સર્વોચ્ચ સત્ય એ આત્માનું સત્ય છે. તે આત્મા વિશ્વથી પર હોવા છતાં પણ સંસારમાં તથા સર્વ જૂતોમાં અન્તર્યામીરૂપે વિદ્યમાન છે. તે સર્વને ધારણ કરી રહ્યો છે. અને ચેતનાના વિકાસ દ્વારા તે લક્ષ્યસિદ્ધિ તરફ લઇ જઈ રહ્યો છે, કે જેને માટે પ્રેરિત પોતાની શરૂઆતની અચેતન અંધકારમય અવસ્થાઓથી લઈને નિરન્તર કામ કરી રહેલી છે. તે પરમ આત્મા સત્તાનું એક એવું રૂપ છે કે જેના વડે આપણને આપણા અને સર્વના અસ્તિત્વનું રહસ્ય સમજાય છે અને જેને લીધે સંસારને સાર્થકતા પ્રાપ્ત થાય છે. (અર્થાત્ તેને આધારે આશી રહેલા સંસાર તેનું એક પ્રયોજન બની રહેતો હોય સર્વથી ગિચ્ચ નથી.) પૂર્વના શોધકોએ નિત્ય-નિરંતર આત્માના પરમ સત્ય પર જ વધારેમાં વધારે ભાર મૂક્યો છે. એટલે સુધી કે તેમણે પોતાનાં સિદ્ધાન્તદર્શનોમાં જગતને માથા કહીને છાડી દીધું છે અને આત્માને એકમાત્ર સત્ વસ્તુ માન્યો છે. પરિણે પોતાનું વધારેમાં વધારે બળ સદા સંસાર ઉપર જ આપ્યું છે. ભૌતિક સંપત્તિઓ દ્વારા જ પૂર્ણતા અને કુતાર્થતા પ્રાપ્ત કરવાની તેની સ્થિતિ આજે પરાકાષ્ઠાએ પહોંચી ગઈ છે, અને તેણે આત્માનો નિરોધ જ કરી દીધો છે. એટલે સુધી કે તેણે જડ પ્રકૃતિને જ એકમાત્ર સદ્ વસ્તુ રૂપે સિદ્ધાસન ઉપર બેસાડી દીધી છે. એક બાજુ આધ્યાત્મિક પૂર્ણતાને આદર્શ અને બીજી બાજુ ભૌતિક પૂર્ણતા, સમાજની પૂર્ણતા તથા મનુષ્યની મન, પ્રાણ તેમજ ભૌતિક દૃષ્યવસ્તુ પૂર્ણ વિકાસ જ અવિષ્યત્, સંઘાનમાં મંદાત સ્વપ્ન બની ગયું છે. તો પણ આ બન્નેય સાચાં છે અને બન્નેય વિશ્વની પ્રકૃતિમાં આત્માના ઉદ્દેશના અંશ ભણી શકાય એમ છે. આ બન્ને એકબીજાની વિરોધી નથી. હવે જરૂર એ વાતની છે કે તેમના ઉપરથી વિષમતા અને વિરૂપણાની દૃષ્ટિ કાઢી નાખીને તેમને બીધી અવસ્થામાં સમન્વય થોડા અણવામાં આવે.

પ્રથમના વિતાને આ શોધ કરી છે કે આ જડ જગતમાં જીવન તથા તેની પ્રક્રિયાઓનું પ્રયોજન વિકાસ છે. પરન્તુ તેણે ચેતનાના વિકાસ કરતાં આકૃતિ અને તેને અનુસરતારી અસુક ભૌતિકોના વિકાસ પર જ વધારે બળ આપ્યું છે. એટલે સુધી કે ચેતનાનો વિકાસ એ તેની પ્રવૃત્તિઓનું પ્રયોજન ન રહેતો તે દેવ

સચેત્રરૂપ જ બની ગયો છે. પહેલાં પણ કેટલાક વિચારકો તથા કેટલાક દર્શનો અને ધર્મશાસ્ત્રોએ વિકાસના સિદ્ધાન્તનો ખીંકાર કરેલો છે. પરન્તુ તેમને બહિષ્કાર આત્માના વિકાસનો છે. અર્થાત્ અકૃતિનું ક્રમિક રીતે અનેક જન્મોમાં પસાર થતાં પોતાના સર્વોચ્ચ સત્ય સ્વરૂપે-આત્મરૂપે વિકસિત થવું એમાં છે. કારણ કે જે નામ-રૂપની અંદર કોઈ ચેતન સત્તા હોય તો તે સત્તા અન્તઃકરણને અસુક કાળ માટે જ ગોચર થઈ શકે નહિ, કારણ કે તે કાયમી સત્તા છે. અને નામ-રૂપમાં રહેવાનું તેનું પ્રયોજન હારે જ સમુદાય થાય કે બ્યારે તે કમથી પ્રાપ્ત થતા અનેક જન્મો અને શરીરોમાં વારંવાર જૂથી ઉપર પ્રદટ થાય.

અચેતન જડ પ્રકૃતિમાંથી અવચેતના અને પ્રાણીનો ઉદ્ભવ અને પછી સચેતન મનુષ્યો વિકાસ કે જે વિકાસ પહેલાં પશુમાં અને પછી સચેતન તમા વિચારશીલ માનવોમાં મોઈ શકાય છે, તે વિકાસશીલ પ્રકૃતિની હાલતી સંવર્ધી ઉચ્ચ રિથિતિ છે. અને હજી સુધી વિકાસની ક્રિયા આટલે સુધી જ રહી છે. મનવાણાં પ્રાણીઓનું સંસ્કૃતિ એ આ સમયે પ્રકૃતિનું સર્વથી ઉચ્ચ કાર્ય છે અને તે મન વડે જ તે પ્રકૃતિનું અન્તિમ કાર્ય સમજવા તરફ વિચારોની પ્રવૃત્તિ થતી દેખાય છે. પરન્તુ આનાથી આગળના વિકાસના એક રંગમાની પણ કલ્પના કરી શકાય છે. અને પ્રકૃતિનું પોતાનું પણ તેનું લક્ષ્ય દોઈ શકે છે કે તે મનુષ્યના અપૂર્ણ મનમાં તેનાથી પેની એક એવી ચેતનાનો વિકાસ કરે કે જે મનના અસાધ્યને આગળીને સત્યને પોતાના જન્મસિદ્ધ અધિકારનાનારૂપે સ્વાભાવિક રીતે જ ધારણ કરી શકે. જરૂર એક એવી પરમ ઉચ્ચ ચેતનાનું પણ અસ્તિત્વ છે, જેને વેદમાં અત-ચેતના કહેવામાં આવી છે. અને જેને મેં 'અતિમાનસ' નામ આપ્યું છે. તેમાં પરમ જ્ઞાન રહેલું છે તેથી તેને તેની શોધ કરી જરૂર નથી પડતી અને તેને વારંવાર જૂથી જવાનો પુણ પ્રસંગ આવતો નથી. એક ઉપનિષદમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે મનોમય યુગ્મથી આગળ એક ઉપરનું પગથિયું છે-વિતાનમય-હવ (દાશ). તેમાં આત્માએ આરાહ્ય કરવાનું છે. અને તેના જ દ્વારા તેને અધ્યાત્મિક સત્તાનો પૂર્ણ આનંદ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. જે આ લોકમાં, પ્રકૃતિના વિકાસના આગળના પગથિયાના રૂપમાં એ વિતાનમય કાશની પ્રાપ્તિ થઈ જાય તો પ્રકૃતિની

ઉદ્દેશ સિદ્ધ થઈ જશે અને આ શરીરમાં જન્મપૂર્ણતા પામેલા શરીરમાં જન્મપૂર્ણ આધ્યાત્મિક જીવનની કક્ષતા તથા શક્યતાનો અનુભવ કરી શકાયું. એટલે મુખી કે આપણે પૃથ્વી ઉપર દિવ્ય જીવનની સ્થાપનાની ચર્ચા કરી શકીયું. અને પૂર્ણતાની સંભાવનાનું આપણું મનસ્વી સ્વંમ સિદ્ધ થઈ જશે. આની સાથે જ અનેક ધર્મો તથા આધ્યાત્મિક ગ્રંથો અને કૃત્તિઓમાં સમાન રીતે જોવામાં આવતી પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ પ્રતિષ્ઠિત કરવાની આપણી તે અભિલાષા પણ પૂરી થઈ જશે.

પરમ આત્મા તરફ માનવજાતનું આકર્ષણ એ જ જીવનું સર્વોચ્ચ લક્ષ્ય અને નિશ્ચિત માર્ગ છે. કારણ

કે તે પરમ આત્મા જ 'સર્વોચ્ચ' સત્ વસ્તુ છે. પરંતુ એ પરમ આત્મા તથા તેની શક્તિઓ જ આ જાતનું અવતરણ કરે એ પણ ખતી શકે છે. અને તે જ જાતના અસ્તિત્વને ઉચિત સિદ્ધ કરશે તથા સંપૂર્ણ દિવ્ય પ્રયોજનને સિદ્ધ કરી તેની ગૂંચવણો-તેની ચંદનના ઓતો કોડે જળાવી દેશે. આ અસ્તિ ઉચ્ચ અને અનિમ્ન મહાન આદર્શને અનુસાર પૂર્વ અને પશ્ચિમનો સમન્વય કરી શકાય છે. આત્મા જડ પ્રતિનું આશિરવાદ કરી શકે છે અને પ્રતિ આત્માની અનંતગત પોતાના નિમ્ન સ્વયં સ્વરૂપની તથા પરમમાત્રમાં હુણાએક એવ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે.

૩ ૧૦-૮-૦ નું વી. પી. ન સ્વીકારનારાઓને તથા સ્વીકારનારાઓને સૂચના

મહાભારત-ગ્રંથોની અને મોકલીની પૂર્વ મહાભારત મેળવવાની ઉચ્ચતા તથા આગળીને લઈને અમે મહાભારતના ઉદ્દેશ તોએ અને જોશે ખંડ આ જ વર્ષે તૈયાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો. ઘણા ભાષ્યોએ ત્રીજો અને ચોથો ખંડ મેળવવા માટે વિશ્વમંડલનાં બે વર્ષનાં લવાજમો મનીષ્ટાઈરથી મોકલી આપ્યાં અને ઘણા ભાષ્યોએ ખંડ તૈયાર થયે વી. પી. થી મોકલવા જણાવ્યું હતું તથા ઘણા ભાષ્યો વી. પી. થી મોકલવાની સૂચના આપી ચક્રવા ન હતા. અમે સૂચના આપનાર અને ન આપનાર સર્વે મોકલે ગંધુઓની સેવામાં વી. પી. મોકલવાનાં છે એમ ગયા ત્રણ અઢીથી જણાવતા આવ્યા છીએ અને જેમને માફક તરીકે ચાલુ રહેલું ન હોય તેમને માત્ર એક પોસ્ટકાર્ડ લખી દેવા વિનંતિ કરી હતી. છતાં કેટલાક ભાષ્યોએ અમને મોકલે તરીકે ચાલુ ન રહેવાનાં કાર્ડ પણ લખી ન જણાવ્યાં અને અમેએ મોકલેલ વી. પી. પણ સ્વીકાર્યું નહિ. તેમની આવી બેદરકારીથી કાર્યોક્ષયને નિરર્થક પોસ્ટેજનું દર આપનારું નુકસાન થયું છે.

અમે વી. પી. મોકલ્યા પછી ઘણા ભાષ્યોના એવા કારણો આપવા લાગ્યા કે અમને ૩. ૧૦-૮-૦ નું વી. પી. આ માટે ક્યું છે? તમે બે વર્ષનું લવાજમ લેવા માંગો છો કે લવાજમમાં વધારો કર્યો છે? આથી અમને જણાય છે કે ઘણા ભાષ્યોએ વિશ્વમંડલના અઢીમાંની અમારી સૂચનાઓને ધ્યાનમાં લીધી નથી. આથી અમે જે ભાષ્યોએ ૩. ૧૦-૮-૦ નાં વી. પી. નો અસ્વીકાર કર્યો છે તેમના ઉપર વિશ્વમંડલના એક જ વર્ષના લવાજમથી મહાભારતનો તૃતીય ખંડ ૩. ૫-૪-૦ ના વી. પી. થી મોકલીશું. જેઓને આ વી. પી. સ્વીકારવાની છુટ્ટા ન હોય તેઓને કૃપા કરી એક પોસ્ટકાર્ડ લખી જણાવવા વિનંતિ છે.

જે ભાષ્યોએ ૩. ૧૦-૮-૦ નાં વી. પી. સ્વીકાર્યાં છે અને જેઓનાં બે વર્ષનાં સમઠા લવાજમ ૩. ૧૦-૦-૦નાં મનીષ્ટાઈરે આવેલાં છે તેમના ઉપર મહાભારત અનુષ્ઠિત ખંડ પૈત્ર માસમાં તૈયાર થયે રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી મોકલી આપવામાં આવશે અને તેમને બે વર્ષ સુધી વિશ્વમંડલના અઢી મળતા રહેશે.

જીવનમાં જાણવા જેવું

આપણા મનની વાસનાઓને લીધે, વાસનાઓને તૃપ્ત કરવા માટે આપણે કર્મો કર્યા કરીએ છીએ. તે કર્મોનું ફળ મંગતાં તે પછી મનમાં ફરી બીજી નવી વાસનાઓ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે માટે ફરી પાછાં નવાં કર્મોમાં જીવ જોડાય છે. આમ વાસનાઓનાં બંધનમાં અને કર્મોનાં ફળો ભોગવવામાં જીવ વધુ કાળથી લપ્સા કરે છે. કર્મફળોની આસક્તિમાંથી છુટી જીવ જ્યારે સ્વસ્થ-આત્મસ્થ થાય ત્યારે જ તેને પોતાનો નિઃસ્વાર્થ અનુભવ. મનની તૃષ્ણાઓ-વાસનાઓનો વિષય યદ્ય નિર્મળનંદનો અનુભવ કરવા માટેના અનેક ઉપાયો છે. કેટલાક ભક્તિ વડે ઈષ્ટ દેવતા સ્વરૂપમાં મનને સ્થિર કરે છે, કેટલાક સર્વ જીવોમાં આત્મદર્શન કરી તેમની સેવામાં આનંદ માણતા વાસનાઓને તરે છે, કેટલાક વિષયોની તુચ્છતાનો અનુભવ કરી તેમના ઉપર વૈરાગ્ય ધારણ કરી તેમનાં બંધનોને તોડે છે. કેટલાક વિવેકદર્શિ વડે પોતાના મનના વિચારો અને તેની વાસનાઓનું નિરીક્ષણ કરતા વાસનાઓને કાંધુમાં લઈ તેમને અતીતિને રસ્તે જતી અટકાવી ધર્મપૂર્વક અર્થ, કામ અને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. કેટલાક જગતની સર્વ લીલાને આત્માના વિકાસરૂપે નિરૂપતા તેનાં સુખદુઃખાદિ દ્વંદ્વોથી આત્માને નિર્વેપ સમજતા તટસ્થ વૃત્તિથી નિર્મળનંદનો અનુભવ કરે છે. આમ અનેક પ્રકારોથી મનને વાસનાઓમાં લપેટાતું બચાવી રક્ષણ કરી પોતાના મુક્ત, તૃપ્ત અને નિરર્પેશ સ્વરૂપના આનંદનો અનુભવ કરી શકાય છે. દરેક માણસોનાં મન જુદી જુદી રીતે ધરાવેલાં હોય છે. તેથી કોઈના મનને શાન્તયોગ, કોઈના મનને ભક્તિ-યોગ, કોઈને વિવેકવિચાર, કોઈને સેવા, કોઈને વૈરાગ્ય, કોઈને ધ્યાન, કોઈને જપ, કોઈને નામ-સ્મરણ વગેરેમાંથી ગમે તે પ્રકાર અન્તઃકરણને-મનને શુદ્ધ અને સ્થિર કરવામાં અનુકૂળ થાય છે. આમાંના દરેક ઉપાયો મનને સ્થિર અને શુદ્ધ કરવામાં મદદ કરનારા છે તે વિષે કશી શંકા નથી. તેથી જે ઉપાય-જે પ્રકાર-મનને સ્વાભાવિક લાગતો હોય, અનુકૂળ લાગતો હોય તે વડે મનને સ્વસ્થ કરી આત્મસુખ માટે અભિયુગ્મ થવું એ જ સર્વ જીવો માટે કલ્યાણમય દિશા છે.

આપણું સાધારણ આયુષ્ય પૃથ્વી પર વર્ષો ગણીએ તો એક વર્ષનાં ૩૬૫ દિવસો એટલે ૫૦ વર્ષના ૧૮૦૦૦ દિવસ થયા. તેને ચોવીસે ગુણતાં ૪,૩૨૦૦૦ ચાર લાખ બત્રીસ હજાર દલાક થયા. આટલા બધા કલાકનું મરુપ્તજીવન હોવા છતાં તે પોતાનાં મનને આત્મસ્થ કરવાના પ્રયત્નમાં કેટલા કલાક રોકેલો હશે? દરેક મરુપ્ત પોતાના આયુષ્યના આટલા મોટા સમયમાંથી રોજ અમુક સમય તો પોતાના ઈષ્ટદેવતા સ્મરણ માટે નિશ્ચિત કરી જ લેવા લેઈએ. નહિ તો પછી આત્માને હોડી દબને ચરીરના મહાત્ની જ સેવા કરવામાં આપણે આપણું જીવન વ્યર્થ વેડફું ગણાય. ચરીર તો એક વખત મરડું બની જ જવાનું છે. તે વખતે તમારા મને આત્મવિચાર દ્વારા જેટલો વિકાસ સાધ્યો હશે, આત્માની જેટલું નજીક ગયું હશે, તેટલો જ પ્રમાણ, તેટલું જ સુખ, તેટલીજ સ્વસ્થતા, તેટલું જ શ્રેય તમારી પાસે રહેવાનું છે. આ આજ્ઞાતો વિચાર કરી લો-નિર્જય કરી લો અને નિત્ય ધર્મસ્મરણ કરો, નામસ્મરણ કરો અને વિષયવાસનાને છૂતવાની શક્તિ મેળવવા નિત્ય અન્તર્ધર્મીની પ્રાર્થના કરો. આ વિધેનું વિશેષ વિશેષ વિશ્વમંગલના ચોદમા વર્ષના બીજા અંકમાં આપવામાં આવશે. સત્ સર્વ.

અમેરિકામાં મોટર બનાવવાનાં કારખાનાંઓએ ઝડપી પ્રગતિ કરી છે. દર એક સેકન્ડે ત્યાં એક મોટર બને છે. અમેરિકાની કેશર કારપોરેશને ૧૯૪૯ માં ૬,૨૦૦,૦૦૦ મોટરો અને ટ્રકો બનાવી હતી એ ઉલોચમાં ૭૮૦,૦૦૦ માણસોને રોજ મળી હતી. વમારો ઉલોચ આત્મસ્થ થવા પ્રત્યેનો છે. તમે દર સેકન્ડે કેટલા નામજપ કરો છો અને તમારા હાથ કેટલા માણસોને સેવા મળે છે?

જીવન દરમ્યાન જોખમાં જોઈને ૧૦૦૦ દલાકનો જમ કરવાનો સંકલ્પ કરનાર લાઈ-અદેનોએ પોતાનાં નામ શ્રી બ્રહ્મિમાર્ગ કાર્યલયમાં લખી જણાવ્યું.

ભગવાનનું સ્વરૂપ કેવું છે ?

(ખતાં પૃષ્ઠ ૮૧૫ થી આપુ)

ભગવાનનું સ્વરૂપ કેવું છે એ પ્રશ્ન ઘણા માણસો પૂછે છે. તેના સીધા અને દુંડા જવાબ તો એ છે કે ભગવાનને ગણુનારોને સ્વભાવ કેવો છે તેની તપાસ કરવી જાણીએ. એટલે જેની દષ્ટિ તેવી સ્પષ્ટિ જેવામાં આવશે અને જેની દષ્ટિ તેવા ભગવાન જેવામાં આવશે. એ બાબત દલે દશમ સંકેપના ૧૨ મા અધ્યાયમાં (અધ્યા-સુરના ઉદારના પ્રકરણમાં) શુદ્ધેવળ પરિક્ષિત રાગને સમજાવે છે.

ગયા પ્રકરણમાં ઉવટના ભાગમાં એમ બતાવવામાં આવ્યું કે ભગવાન ન્યારે ગોવાળીઓની સાથે રમતા હતા ત્યારે આખીઓમાંથીની રમત કરતા હતા અને પૂલ બાંધવાની રમત કરતા હતા. તેના આધ્યાત્મિક અર્થ ત્યાં આપવામાં આવેલ છે. દલે શુદ્ધેવળ એમ કહે છે કે:—

કૃષ્ણકૃષ્ણસંગમ્યૈ સૈર્ધૃશીરન્યં સ્વસ્તકાર ।

વાચ્યન્તોઽર્મસીઝામિર્વિજહુસ્તત્તત્તદ્ ॥

સામાન્ય અર્થ

૧ ગોવાળીઓ એકબીજાની વસ્તુ ચોરી લેતા હતા અને ન્યારે વસ્તુના ઘણીને ખજર પડી જતી હતી ત્યારે લેવાવાંસો તે બીજાની પાસે ફેંકી દેતા હતા અને બીજો ત્રીજાની પાસે તે ફેંકી દેતો. વળી મૂળ માલિકને ખજર પડી જતા તો તેની વસ્તુ તેને પાછી આપી દેવામાં આવતી હતી. ૧૦. ૧૨. ૫.

૨ જો કૃષ્ણચંદ્ર વનની શોભા જોવા માટે યોગ્ય દૂર જતા રહે તો ગોવાળીઓ એવી રમત રમતા હતા કે, “પહેલાં હું તેને અડી જાઉં, બીજો કહે કે હું અડી જાઉં.” એમ રમત કરતાં કૃષ્ણજીને અડીને આનંદ માણતા હતા. ૧૦. ૧૨. ૫.

૩ કાષ્ઠવાર ખસી જતાવતા, કાષ્ઠવાર ચિંગડાના છંદ કરીને, કાષ્ઠવાર જમરની સાથે ચાતા હતા અને કાષ્ઠવાર કાષ્ઠોની સાથે ક્રીડા કરતા હતા. ૧૦. ૧૨. ૫.

અર્થ—અથા ગોવાળીઓએ શ્રોધુજીના અગ્નિન વાછાડાની સાથે પોતાના વાછાડા મેળવી લીધા અને તે બંધાને ‘ચરાવતા ન્યાત્યો’ ઘણા પ્રમાણની લીધા કરત કરતા હતા. ન્યાત્યુધી જન પોતાની ઘઉંઓ ‘ચેનનર્ત’ સાથે મેળવી દેતા નથી ત્યાંસુધી ઘઉં કાઢી કામ કરી શકતી નથી. છતાં એ ઘઉંના કાર્મમાં અનેક જાતની વિચિત્રતા માનુષ પડે છે. રીડીઓમાં પહેલાં તેજ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે, પછી તેમાં વેવ-લેન્ય મૂળને અનેક પ્રમાણનાં સંગીન મેળવી સંગ્રહ છે, તેમ અનેક શુભવાળા ચેતનની સાથે ન્યારે માંડુસોની ઘઉં જાતે છે ત્યારે તેમાં અનેક પ્રમાણની કીડા જેવામાં આવે છે. રીડીમાંમાં પણ પહેલાં તેજ ઉત્પન્ન કરીને પછી એ તેજને એક જગ્યાએ લાવવામાં આવે છે અને બીજા જગ્યાએ બધે કરવામાં આવે છે. પછી તેમાં રીડીમાં માયા મૂળને અનેક ચિત્રો બતાવવામાં આવે છે. તેની જ રીતે ભગવાનના તેજમાંથી અનેક પ્રમાણના છંદોની અનેક પ્રમાણની લીધા બની રહે છે. તેમાં કેટલાક પ્રમાણની આપવામાં આવેલ છે:—

આધ્યાત્મિક અર્થ

૧ રાજદારી બાબતોમાં આવી જ માયા જેવામાં આવે છે. કાષ્ઠ એક નાના રાજ્યને મોટું રાજ્ય પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે, વળી કાષ્ઠવાર તે બીજાને આપી દે છે અને કાષ્ઠવાર મૂળ માલિકને પણ મારું મળે છે. ભગવાન બધામાં લેવા છતાં આવી રમત જેવામાં આવે છે અને સામાન્ય દષ્ટિના માણસોને તેમાં રાજદેવ પણ થાય છે.

૨ ખાનમાં ન્યારે આત્માનું ચેતન્ય દૂર પહોંચે તે જાગે અને તરત અનુભવમાં ન આવે ત્યારે પણ ખાન કરનારા કેટલાક છંદો ઉત્પન્ન રાખીને એમ માનતા કે પહેલો અનુભવ મને થયો ત્યારે બીજો જાન એમ માને કે પહેલાના સાધન કરતાં મારું સાધન વધારે સારું છે અને હું પહેલાં આત્મસાક્ષાત્કાર કરી લઉં.

૩ આંકી સમજવાનું એવું છે કે લાકડાનીકામાંથી પણ એક જ સત્યામાંથી અવાજ આવે છે. જમરના જેવ

૪ કોઈ આકારમાં બહુતા પક્ષીઓની છાયાની સાથે હોડતા, કોઈ હસેલી નકલ કરતા, કોઈ બગલાની પાસે બગલાની માફક બેસી જતા અને કોઈ મોરની સાથે મળી નાચતા નતા. ૧૦. ૧૨. ૬.

૫ કોઈ વાંદરાના બચ્ચાને પકડી ખેંચતા અને તેની સાથે પોતે પણ ઘાડ ઉપર ચડી જતા અને વાંદરાના જેવું મોં કરી એક સાખાથી બીજી સાખા ઉપર ફેંદી જતા હતા. ૧૮. ૧૨. ૬.

૬ કોઈ નદીના ઘોડા જળમાં ગોથા લગાવતા હતા અને નદીમાં પડેલાં ઘેટાંબકરાંની સાથે દૂરતા. કોઈ જળમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈને હસતા અને કોઈ પોતાનો જ અવાજ સાંભળી તેને સારો અથવા ખરાબ કહેતા હતા. ૧૦. ૧૨. ૧૦.

આ પ્રમાણે ઘણા જ માયામાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈને હસે છે. વળી જ્યારે જ્યારે સમાજમાં એકબીજાની દીકા થાય છે ત્યારે એકે બધા અત્યંત એક જ ચૈતન્યની સત્તાથી ઉત્પન્ન થાય છે તો પણ અમુક માણસે મને આમ કહ્યું અને અમુકે તેમ કહ્યું વગેરે વાલ્મીકી અને સંકલ્પેથી રાગદ્વેષ પણ થાય છે. છતાં ધણા માણસોને એવો પ્રેમ થાય છે. બધામાં એક ભગવાન હોવા છતાં આનું કેમ બને છે? તેના જવાબ માટે હવે પછીના શ્લોક ખાસ ધ્યાન આપવા જેવો છે.

इयं सर्वा ब्रह्मसुखानुभूत्या ।

दास्यं गतानां पदैवतेन ।

मायाश्रितनां नरदारणेण

सार्कं विजहुः कृत्तपुण्यकुञ्जा : ॥

અર્થ-આ પ્રમાણે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની સાથે જાન ગોપકુમાર દીકા કરતા હતા ત્યારે નીચે પ્રમાણે ભગવાનનું સ્વરૂપ દેખાતું હતું:-

૧ તત્ત્વવાની સત્પુરુષોને એમ લાગતું હતું કે આંદી તો બહોળી જ આનંદ છે. માયામાં

ગ્રીણા અવાજ પણ એક જ સત્તામાંથી આવે છે અથવા કમરના અવાજની અંદર અને કોણેલીની બોલોમાં પણ એક જ સત્તા બોલી રહી છે અને એવી-ભાવના-આપ-ણામાં જન્મત થાય તો અનેક પ્રકારનો રસ અને આનંદ મળે છે.

૨ આંદી ગોવાળીઓનો અર્થ છપ કરીએ તો કેટલાક છપો (બહુ હોવા છતાં) પક્ષી થઈ આકારમાં બહુતા હતા. અથવા પક્ષીરૂપી માયાની છાયાની સાથે હોડતા, કોઈ હસે જોવા થતા હતા. કોઈ બગલાનાં અને મોરનાં છપન સ્ત્રીકારી હાલ પણ નાચે છે પણ એ બધામાં એક ચેતનની સત્તા જ કામ કરી રહેલ છે.

૫ હાથમાં વિમાનની સર્વિસનો વિચાર કરીએ તો ધણા માણસો વિમાનની મદદથી ઈર્ષ્યામાંથી બહારે દરીએ જોળાઈ અમેરિકા પહોંચે છે. સંવાની મદદથી માણસો પણ વાંદરાના જેવી દીકા કરતાં શીખી ગયા છે.

૬ આંદી ઘોડા જળની દીકા એ કામ-દીકા સમજવાની છે. તે પખતે માણસો પણ ઘેટાંબકરાંના જેવા થઈ જાય છે.

સત્તા ન હોવાથી તે બ્રહ્મમાં દ્વિષિત છે. તેથી વાસ્તવમાં બ્રહ્મ સિવાય બીજું કોઈ નથી.

૨ જે બહોળો હાસ્યભાવ ગમતો હતો તેમને એમ લાગતું હતું કે આંદી અમારા ઉપર જ રમે છે અને બધી તેમની જ લીલા છે.

૩ જે માણસો ભગવાનની માયાથી મોહિત થઈ ગયા હતા તેમને એમ લાગતું હતું કે આ તો તંદરાપરો કરશીઓ છે.

તેથી જ રીતે આપણા સંસારમાં જે જે રમત ચાલી રહે છે તેમાં સાપેક્ષવાદના સાધનસ પ્રમાણે અને સ્વપ્નના દર્પણ પ્રમાણે માયાનો બાધ કરી શકીએ તો માત્ર કેવળ બ્રહ્મ જ રહે છે. બ્રહ્મમાં ગતિ પણ સાપેક્ષભાવે જ દેખાય છે. વાસ્તવમાં બ્રહ્મમાં ગતિ નથી. જેમ પૃથ્વી સર્વની આસપાસ ફરે છે પણ પૃથ્વી ઉપર રહીને પૃથ્વીની ગતિનો બંધુબધ થઈ શકતો નથી પણ સર્વ ફરતો લાગે છે તેમ બ્રહ્મની સાથે એકતા પામ્યા પછી બ્રહ્મમાં ગતિ જોવામાં આવશે નહિ પણ બ્રહ્મથી જરા અલગ થઈએ તો બ્રહ્મમાં અનેક જાતની ગતિ અને દીકા જોવામાં આવે છે. તેથી જોએને હાસ્યભાવ મળે છે તેમજ

ભગવાનથી અલગ રહે છે અને ભગવાનમાં લીલા જુએ છે. વળી જેઓમાં ખીલકેલ જ્ઞાન નથી અને જેઓ માયામાં પડ્યા છે તેમને એમ લાગે છે કે ભગવાને આવી બધી રમત કરી શા માટે? જેન ધર્મવાળા એમ માને છે કે આનંદરૂપ ભગવાનમાંથી કુઃખ નીકળે જ નહિ માટે ભગવાન જેવું કોઈ એક તત્ત્વ નથી પણ બધી રચના બે તત્ત્વથી થઈ છે. તેને અનેકાન્તિક વાદ કહે છે. તેમની દૃષ્ટિએ તેઓ પણ સાચા છે. સાંખ્યમત વાળા પણ બે તત્ત્વ—પ્રકૃતિ-પુરુષ માને છે. ગીતામાં પણ એવા મતનું સમર્થન થયું જ્યાંએ જોવામાં આવે છે. ખરે જાની પુરુષ બધાના મત બરાબર સમજીને ભગવાનની આવી લીલા જોઈ બધા મતમતાતરમાં એક સત્તા સમજીને નિત્ય આનંદ લઈ રહે છે. યોદ્ધામાં થોડા વખત થયાં એક ઉત્તમ ભક્ત અને પંડિત બાધાપ્રસાદજી (શ્રી રામાનુજ સંપ્રદાયવાળા) થઈ ગયા. તે સ્વમી એક વખત ગોદારમાં બી રજુહોડાજના મંદિરમાં મળ્યા હતા. તે એમ કહેતા હતા કે આ એક શ્લોકનો અર્થ મને બરાબર સમજીએ (૧૦—૧૨—૧૧) ત્યારે આખા ભગવાનનું રહસ્ય બરાબર સમજીશ મનુ. આને વેદાન્તમાં દષ્ટિ-સુષ્ટિ-વાદ કહે છે, અને શ્રી. આઈન્સ્ટાઈનના સાપેક્ષવાદ (Theory of Relativity) ને બહુ મળતો આવે છે, એટલે ભગવાન કેવા છે એ પ્રશ્ન ખોલે છે. ભગવાનને જોવાવાળો કેવો છે તે પ્રશ્ન બરાબર છે. તેથી જોવારે માત્ર પોતાની દૃષ્ટિ ઠીક કરવાની જરૂર છે. જો દૃષ્ટિ ઠીક માત્ર 'તો' જાત સિવાય કંઈ જોવામાં આવશે નહિ. આ જ બાબત દરમ સકથના કદમા અધ્યાયમાં જુલાલુલા પ્રકારે સંમતરૂપવામાં આવે છે. ત્યાં નારદજીને ભગવાને પોતાનો ધર-સંસાર જતાવેલ છે અને બધા અંતઃપુરની રાણીઓ સાથે એટલે અંતઃકરુણી જનિયો સાથે પોતે એક જ રમી રહેલ છે એવું જતાવેલ છે. એવી જેની દૃષ્ટિ પાછી થઈ જાય તેનું જાગ્ય કદાચ મોઢું સમજીતું તે માટે શુદ્ધેલ કહે છે કે—

અત્યાદર્શાંસુર્વહુંજનમકૃતો

ધૃતાસભિર્મેગિભિરપદગમઃ ।

સ પવ મરદગ્નિપવઃ સ્વયં રિથતઃ

કિં કર્મતે દિદમસો મજીક્ષમાઃ ॥

અર્થ—અનેક જન્મ મુખી કષ્ટ સહન કરીને પોતાની દૃષ્ટિએ અને મનને સંયમ કરવાવાળા યોગજિને પણ જેના સ્વરૂપની રજૂ પ્રાપ્ત થવી મુશ્કેલ છે, તે સ્વરૂપ જેની દૃષ્ટિ સામે સાક્ષાત્ જોવામાં આવેલ છે એના મનવાસીઓના કામનું વર્ણન શી રીતે કરી શકાય ?

એટલે યોગીએને ચિત્તની એકમતાથી પોતાના હૃદયની અંદર પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે પણ જ્યારે તેમનું બાહ્ય દેહ છે અને તેઓ આંખ ખોલે છે ત્યારે તેમને જગત દેખાય છે. જાની ભક્તોને તો આંખ મીચે તો એક દેખાય છે અને આંખ ખોલે તો પણ એક દેખાય છે. એના ભક્તોનો મંદિરમાં સ્થાપ્ય છે.

દુઃકમાં જેઓને જાતમાં જન લાગે છે તેઓ માયાની દૃષ્ટિવાળા છે. જેઓને બધા પ્રકરના કર્મમાં જ્ઞાતદૃષ્ટિ રહે છે તેઓ કામ્યકામી છે. પણ કાચી બુદ્ધિવાળા આવી માયામાં ફસી જાય છે તેથી ભગવાનની કૃપાની જરૂર પડે છે. તેઓ જીતી રીતે માયામાં ફસી જાય છે તે બાબત એક સારા દર્શાવ દારા હવે શુદ્ધ દેવજી પરિણિત રામને સમજાવે છે.

ઉપર પ્રમાણે જ્યારે ગોપ-બાલો આનંદપૂર્વક કીડા કરતા હતા ત્યારે તેમનો આનંદ જોનાથી સહન થતો ન હોતો એવો એક અપ નામનો મહા ભયંકર દેવ ત્યાં આવ્યો. અહીં અપ એટલે કોઈ પાપી શક્તિ અથવા ગુણદોષની બુદ્ધિ સમજાવી. કેટલાક માણસો સમજે છે કે બધાં ભગવાનનાં સ્વરૂપ છે. તો પણ ગુણદોષની દૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થતાં વાર લાગતી નથી. એવી દૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે એમ જનનું કે કસ્ટૂરી દૈત્યભવામાંથી અપકુર રૂપી ખોટી શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ, પણ તે ખોટી છે એવું જીવને તે વખતે કામનું નથી અને ને પણ તેનું પ્રમાણ થઈ જાય છે. એક વખત જ્ઞાનની મીઠાઈ આપું દિંદુ-સ્થાન એ પોતાનો દેશ લાગેલો હતો. પાછળથી તેને કૃષ્ણ મુસતમાનો પોતાના લાગ્યા અને દિંદુએ દૂરમન લાગ્યા. એ માયાનો મેષ એવો વધેલ કે પાછાસ્તાવવાળા દિંદુએને ત્યાં રહેવા દેવા નહી, આપોડા વાળા, બીજા દેશના માણસોને ત્યાંથી કાઢે છે, દિંદુમાં બાધાવાર પ્રાંતોની માનવી થાય છે અને પશ્ચિમ એ આવશે કે એક પ્રાંતવાળા બીજા પ્રાંતવાળાને પોતાના પ્રાંતમાં રહેવા દેતો નહિ. આ પ્રમાણે એક વધતો જાય

છે અને ભાગલા. પણ વધતા જાય છે. એ માયાની શક્તિ છે, એ અધાસુરનું રૂપ છે. અધાસુર પૂતના અને બધાસુરનો નાનો ભાઈ હતો (૧૦-૧૨-૧૪) એટલે જ્યાં વાસના અને દંબ વગેરે ઉપન્યાય છે ત્યાં પાપ અને બેદ પણ વધે છે. અધાસુરને એમ લાગ્યું કે શ્રીકૃષ્ણે મારાં ભાઈને તથા બહેનને મારી નાખ્યાં, માટે જો હું મજબૂતીએ મારી નાખું તો કૃષ્ણની શક્તિ કુદિત થઈ જશે. અંગ્રેજોને હિંદમાંથી જતાં જતાં એમ લાગ્યું કે જો હિંદના ભાગ પડી જાય તો તેમને બદલા મળી જાય.

આધાસુરે પર્વતના જેવું સ્થૂણ શરીર ધારણ કરી અજગરનું રૂપ લીધું અને જોપખાલકોની રમત યતી હતી તેના રસ્તામાં તેમને ગળી જવા માટે સેતો. તેના મુખની અંદર ધૈર અધકાર હતો અને તેનાં નેત્ર દાવાનજના જેવાં હતાં છતાં જોપખાલકો તેને એળખી શક્યા નહિ અને પરસ્પર એમ વાતચીત કરવા લાગ્યા કે આ કોઈ અજગર જેવા રૂપમાં જંગલની રોચા વધારી રહેલ છે. તે જો આપણને કનડશે અથવા કાંઈ નુકસાન કરશે તો આપણે કૌનેથી તેને એક સૂઝમાં મારી નાખશે માટે આપણે આંધી રમવામાં કાંઈ હરકત નથી. એમ નિશ્ચિત બાવે રમતા હતા. એટલામાં અધાસુર નજીક આવી તેમને ગળી ગયો. તે વખતે શ્રીકૃષ્ણને એમ લાગ્યું કે આ ગોવાળીઆઓને સાચો સર્પ પણ જોડો હોય એવી ભાતિ થઈ ગઈ છે. જેમ કોઈ સારો સર્પ હોય પણ અધારામાં તેને દોરડી માની પકડવા જાય તો હેરાન થાય છે તેમ બેદજીવિવાળી માયા નકસાન-કારક છે છતાં બેદમાં ઘણા માણસોને રસ આવે છે. કારણ કે એ રીતે ઘણા માણસોના અહંકારને પોષણ મળે છે. તેથી કેટલાક માણસો નર્વાનવાં મંડળો કાઢે છે અને તેમાં પોતે પ્રમુખ અથવા ઉપપ્રમુખ અથવા સેક્રેટરી બની અહંકારનો આનંદ ભોગવે છે. એ એક પ્રકારનો સંસાર-રૂપી સર્પ છે. એ બાબત શ્રીમદ્ભગવતના છેલ્લા શ્લોકમાં સ્પષ્ટ કરેલ છે. (૧૨. ૧૩. ૨૧). હિંદમાં સ્વરાજ આવ્યું તો પણ બેદ યોગી થયા નથી પણ વધતા જાય છે. એ અધાસુરનું સ્વરૂપ છે. તેના મોઢામાં બધા ગોવાળીઆ બુસી ગયા છે. એવી દશામાં ભગવાનની કૃપાની જરૂર પડે છે. સંસારમાં સમજાતાં વધતી માયા કોઈ જીવના પ્રજાપતિની જીતી શકાતી નથી તેથી ભગવાનની કૃપાની જરૂર પડે છે.

ભગવાને જાણ્યું કે અધાસુર એ એક રાક્ષસ છે તેથી પોતાના ભક્તોને તેના પંખમાંથી બચાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. એટલામાં બધા ગોવાળીઆ અધાસુરના પેટમાં બુસી ગયા. તો પણ અધાસુરે બધાને બહાર કાઢ્યા નહિ. તો પોતાના સ્વજનોનો વધ કરનાર શ્રીકૃષ્ણને મળવાં કૃપ્ચકરી ભગવાનને જાણ્યું કે હવે એ ગોવાળીઆઓ રક્ષક મારા સિવાય કોઈ નથી અને એ બધા મત્સ્ય રૂપના અગ્નિના કાળીઆ બની ગયા છે. તેથી તેમને હ આવી. ભગવાનને એવો વિચાર આવ્યો કે આ લોક બહુ વિચિત્ર છે. ગોવાળીઆઓ જીવતા રહે અને બાળ કાની હત્યા ન થાય તેવો ઉપાય શોધવો જોઈએ. એ વિચાર કરી શ્રીહરિ પોતાના કર્તવ્યનો નિશ્ચય કરી પોતાના મોઢામાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં ભગવાને પોતાનું શરીર એવું વધાણું કે તે અસુર સહન કરી શકે નહિ. તે પેટ ફાટી ગયું, ગોવાળીઆઓ બહાર નીકળ્યા આં ભગવાને પોતાની અમૃતમય દૃષ્ટિથી જીવતા કર્યા.

આંધી ભગવાને પોતાનું શરીર વધાણું તેમજ એમ યઈ શો છે કે પોતે પક્ષભાવ ધારણ કર્યો ત્યાં રાક્ષસી જતિ મારી. તેજ પ્રમાણે જીવ પણ પક્ષભાવ ધારણ કરે તો રાક્ષસી જતિ મરે છે.

આંધી સમજવાનું એ છે કે બેદજીવિ એ અધાસુરનામનો અજગર છે. એ અજ એટલે માયારૂપી મર એટલે એર છે. અસહકારનો પવન જ્યાં દિંદમાં ચોંટતો હતો ત્યારે પણ બેદજીવિ તો હતી જ. માત્ર તે વખતે અંગ્રેજ સાથે અસહકારમાં તે વપરાઈ હતો. હવે એજ અસહકાર બીજા જગ્યાએ પણ ફેલાવા લાગ્યો છે. બેદજીવિ વધે ત્યારે કોઈનું કલ્યાણ થતું નથી. એકવાર કોઈ ઉપર દૂષ થયો એટલે તે માણસની બંધી વાતો ખરાબ લાગે છે; અને તે પ્રમાણ યઈ જાય છે. જેમ સ્વપ્ન વખતે સ્વપ્નનું જ્ઞાન પ્રમાણ થાય છે. તેમ જાગૃત વખતે જાગૃતનું જ્ઞાન પ્રમાણ થાય છે. પ્રમાણની જીલ શોધતાં જોને આવડે તેને ભગવાનની માયા ખરાબર સમજાય છે. એ એવું અધકૃ કામ છે કે જે હજાર વર્ષ સુધી પશ્ચિમના દેશોના વિદ્વાન માણસોએ કરેલી ફલ એક આશ-સ્ત્રાણને પકડી અને તેમાં સુધારો બતાવ્યો અને આશ-સ્ત્રાણની જીલ એ. મીલને પકડી છે. હંકારમાં દરેક માણસને પોતાનું જ્ઞાન એ સાચું પ્રમાણ લાગે છે.

અને તે વખતે તેમાં બહુ ભેટી એ બહુ અંધકાર કામ છે. એ અધારુરતું સ્વરૂપ છે.

અધારુરતો મોક્ષ ભગવાને ૫ વર્ષની અવસ્થાએ કર્યો હતો અને એક વર્ષ પછી તે હકીકત ઝોપ-જાલ-કામે નાંખી જતો હતો હતો. તેનું કારણ એ હતું કે વચમાં જકાદાને પણ ભગવાને એક પ્રકારની માયા બતાવીને તેમનો મોહ દૂર કર્યો હતો.

હવે પરિશિત રાત્રિ એવો પ્રસંગ વર્ણવવાનો પૂછે છે કે “જે કર્મ ભગવાને બીજા વખતે કર્યું હતું તે તે વખતે કર્યું એમ કેમ બની રહે. એટલે ભગવાને જે કર્મ કુમાર-અવસ્થામાં કર્યું હતું તે કિશોર અવસ્થામાં તેમજે કર્યું એમ કેમ માની શકાય? આ બાબતમાં કોઈ શ્રીહરિની માયા જ કારણ બન હોય તેમ લાગે છે. આથી એક પ્રકારની કાળની માયાનો

પ્રસંગ ઉત્પન્ન થાય છે, એટલે એક માણસે જે કર્મ કર્યું હોય તે કર્મ તેજે આને કર્યું એવું કહેવું બની રહે કે નહિ કાળની માયા બહુ વિચિત્ર પ્રકારની છે. એ વિગતવાર સમજવાની જોમની હવે હોય તેમજે અમારું “દેવ અને કાળનું” પુરતક વાંચવું અથવા ગુરુદેવજી પોતે જ હવે પછીનો કથામાં દુઃકમાં સમજાવી આપશે.

આ અધ્યાયમાં ૧૨ મો સ્લોક ખાસ ઉપયોગી છે. તે ઉપરથી જણાશે કે માત્ર પોતાની ઘટિ કીક કરીએ તો આપું જાળ જકાદપ લાગશે. પણ એ એવું અધિક કામ છે કે ધણીવાર છવો ભૂતમાં પડે છે. એટલું જ નહિ પણ ભગવાનની માયા જોઈને જકાદાને પણ મોહ થાય છે. તે મોહનું રૂપ હવે પછીના વધુ અધ્યાયમાં આપવામાં આવેલ છે.

સહુભી મેળવવાનો સહેલો ઉપાય

શ્રી લીલાવર મ. ભટ્ટ

આજના જમાનામાં માત્ર માત્રની પ્રવૃત્તિ કેન્દ્ર સહુભી છે. દેશ પ્રત્યે પ્રેમજી બની, પોતાના જ ભાઈ-બહેનને બુદ્ધે મારી ધનના દગ કરતા દેવતાય માણસો આ ધરતીને પડે વસે છે. પૈસાથી મુખ્ય-આકર્ષણમાં મદાવતા પતિતકોને નોંધ એની અંદર બીજાને પણ લાગે છે. સામાન્ય માનવી પણ ધન પાછળ દોટ મૂકે છે; પણ અંચળ સહુભી એમને હાથતાળી દઈ ઇડકી નાંખે છે. કોઈની મોટર અને બીજાનો બંગલો નોંધ મને પણ વિચાર આવ્યો કે, અનીતિને તો અનીતિને, રસ્તે પણ, એકાદ નાની સરખી મોટર અને એક સુંદર નાનકડો બંગલો હોવો નોંધ્યો. પણ આ માટે પૈસા નોંધ્યો. આ માટે મેં મારા વરીસતી સલાહ લીધી વરીસતી અંખિ અમજી જી.

પૈસા વાર પછી મને તેમજે સહુભી મેળવવાનો એક તફા સહેલો ઉપાય બતાવ્યો. મને એમજે પૂછ્યું: “ભાઈ મેં મારા સહુભી મેળવવાની પત્ની છે તે તું જાણે છે?” મેં મારા જવાબમાં તેમની આગળ કાઢ્યો કે સહુભી સહુભી તનવા, વિષ્ણુ ભગવાનની પત્ની છે. તેમજે પૂછ્યું: “તું એમ તો જાણે છે કે તેને આપજે

દેવી તરીકે સ્થાપિત તત્ત્વ તરીકે પૂછ્યો છો? ” મેં જા પારી પછી તેમજે સમજાવું પારી: “જો ભાઈ, સહુભી દેવી છે, દેવી તરીકેના સર્વ સ્વરૂપો તેનામાં આપજે કરીએ છો. સહુભી દેવી પતિવ્રતા છે, આજના કાળની સમજાવિતારી માફક મુખવિહારી નથી. તારે જો એને પ્રસન્ન કરવી હોય તો એ પતિવ્રતા હોવાથી તેના પતિ વિષ્ણુ ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા નોંધ્યો. વિષ્ણુ ભગવાન પ્રસન્ન થશે એટલે પતિની પ્રસન્નતામાં સહુભી પોતાની પ્રસન્નતા માને છે. માટે વિષ્ણુ ભગવાનને પ્રસન્ન કર, તેથી આપોઆપ સહુભી તેમની કામી તરીકે તારી ઉપર પ્રસન્નતા કાપવડો જ. પછી તને શી મોટર જો ને આપણા મહાભાઈ અકિંચન હતા, પણ તેમજે પોતાનાં મુકાબોથી પ્રભુને પ્રસન્ન કર્યો, તેથી સહુભી તેમનાં સરજોમાં આવોટની સહુભી મેળવવાનો આ સહેલો ઉપાય અજમાવી ને.”

મને થયું આ તો બહુ જ સરળ ઉપાય છે. કેમ, તમને પણ લાગે છે કે આ “સહેલો ઉપાય છે” ને એમ લાગ્યું હોય તો આજથી જ તમારાં મુકાબોથી પ્રભુને પ્રસન્ન કરવા મરિડ પછી તમને સહુભીની જેવતા નહીં રહે.

ઉદ્ધરેદાત્મના ત્માનમ્

માનવ શરીર માંજનું ધણું મુશ્કેલ છે. અનેક જન્મના સંચિત કરેલા પુણ્યના પ્રભાવે મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થાય છે. અનેક કુશરીશીમાંનીય યોનિઓમાં-અમણ કરતાં કરતાં કોઈ મુયોગના બળે આવી સુંદર તક આપણને મળે છે. શાસ્ત્રોનો અભિપ્રાય છે કે શરીર ક્ષયભંગુર છે, માટીની બનેલી આ કાયા માટીમાં મળી જશે અને કાયા પડાની માફક એનો વિશ્વાસ ન કરાવે. નોંધજે. આ અભિપ્રાય લક્ષમાં રાખી સાંસારિક વિષયો પ્રત્યે વૈરાગ્ય જ્વર કેળવવો; પરંતુ આનો અર્થ એ નથી થતો કે આપણે આપણા શરીર પ્રત્યે બેદરકાર રહેવું. અંધવા એના ઉપયોગ પ્રત્યે ધ્યાન ન આપવું. આપણે ધારીએ તો આ માનવ જીવનમાં જ આપણે સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી શકીએ. સંત-મહંતોએ આ શરીરને મોક્ષનું સાધન માન્યું છે. મહાત્માશી તુલસી-દાસજીએ મુધાર્થ જ માયું છે કે—

ખડે ભાગ માનુષ તન પાવા
શુર દુર્લભ રામ અથ હિ ગાવા
સોધન-ધામ : મોચ કર દારા
પાછ ન જોહિ પરલોક સંવારા
સોપરત દુઃખ પાવધસિર ધુનિ ધુનિ પહિતાઇ
ઠાળ હિ કેર્મ હિ ધિયરહી, મિથ્યા હાપ લગાઇ.
જે ન તરે લવસાગર નર સમાજ અશ પાઇ
સો કૃત નિદક મંદમતિ આત્માહુન ગતિ જાઈ.

આવું દુર્લભ માનવશરીર મેળવ્યા છતાં જોએ આ જીવનને વિશાસી બનાવે છે અને ઇન્દ્રિયનિત મિથ્યા વિષયોમાં જોએ તક્ષીન બને છે તેઓ ખરેખર પોતાના જ શત્રુ બને છે. તેઓ હાથે કરીને પોતાના પગે કુહાડો મારે છે. શ્રુતિઓ અને સ્મૃતિઓ આવા મનુષ્યને આત્મહન કરે છે. એક કૃતિવચન છે કે—

અસુવાં નામ તે લોદા રમ્પેન તમસાઽઽવૃતાઃ ।

તૈસ્તે પ્રેત્યામિમ્નઃકૃતિ યે કે નાવદ્વદનો જનાઃ ॥

અર્થ:-અસુવોની જે પ્રસિદ્ધ નાના પ્રકારની યોનિઓ અને નરકરૂપ લોક છે તે સંપન્ના અત્માન તથા દુઃખ-કલેશરૂપ મહાન અંધકાર વડે આચ્છાદિત છે. જે કોઈ આત્માની હલ્ત કરનાર મનુષ્ય છે તે શરીરને આવા ભયંકર લોકમાં વારંવાર ધકેલાય છે.

શ્રી ભોગીન્દ્રાય નાનાસાલ વૈદ
બી. એ.; બી. ટી.

અન્ય સંપન્ના શરીરથી માનવદેહ શ્રેષ્ઠ છે અને દુર્લભ પણ છે. ભગવાનની કૃપાથી જન્મ-મરણ રૂપ સંસારસાગર તરી જવા માટે જ આ દેહ મળ્યો છે. સર્વત્ર વ્યાપ્ત સત્સ્વરૂપ પરમાત્માને છોડી જોએ અસત્ની ઉપાસના કરે છે તેવા મનુષ્યો પરમાત્માથી વિમુખ રહે છે. શરીરનો ઉપયોગ આત્મકલ્યાણની સાધના માટે છે. જે શરીર દૈવી વ્યાતાઓતું ખાતન કરતું નથી અને પોતાને કિતકર પ્રતિજ્ઞોની સાધના જે શરીર વડે થતો નથી એવા શરીરમાં અને મુશ્કેલીમાં ફર શું? ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ શુભ રીતે કરવાનો છે. કષ્ટચોક્રાસ કરવા, પારકાની નિંદા કરવા, કટ્ટે વચનો બોલવા કે તામસી ભોજન કરવા માટે જીભનો ઉપયોગ ન થવો નોંધજે. બીજાને માયું ન હોય અને મનને ઉદ્વેગ ન થાય એવાં સત્ય પ્રિય અને કિતકારી વચનો બોલવા માટે જ અને પ્રયુક્તજન કરવા માટે આપણને જીભ મળી છે. પવિત્ર ભગવદ્ ભજનો અને કૃતિ સ્મૃતિમાં કહેવાયેલી માનવ કલ્યાણની સુંદર વાતો સાંભળવા માટે જ કાનનો ઉપયોગ થવો નોંધજે, નહિ કે પરનિંદા; સાંભળવામાં. હૃદયને પવિત્ર પ્રેરણા આપે એવાં મંગલકારી દ્રશ્યો જોવા માટે આંખો મળી છે. તેનો ઉપયોગ દુઃખકાં, વિષયોને ઉત્તેજન આપે તેવાં અને એ રીતે મનને મેલિન બનાવે તેવાં દ્રશ્યો જોવા માટે આંખોનો ઉપયોગ ન થાય. જે હાથોથી દાનપુણ્ય જેવાં સાધાર્યો કે સેવા ન થાય. એ હાથ મુશ્કેલી હાથ-માફક નકામા છે. જે હૃદય ભગવાનમાં તન્મય બનતું નથી. પરમેશ્વરના શૃણોતુલાક કે નામ સાંભળતાં અને દરિદ્રનારાયણોનાં દુઃખો સાંભળતાં જે હૃદય દ્રવતું નથી તે હૃદય નથી પણ પત્થર છે. ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ યોગ્ય રીતે ન થાય તો તેને પત્થર સમાન જડ ગણવી નોંધજે. માનવ કલ્યાણ માટે મેળવેલ શરીરની શક્તિઓ વેગથી નાખીએ તો શરીર મલ્યું, શા કમવું? નિરર્થક એક સન્મિત્રની માફક શરીર આપણો ઉદ્ધાર કરે તો જ માર્ગવજ-મનુ. સાર્થક થયું ગણાય. સંસારની ઉપાસનાનો ત્યાગ કરી સત્ય સેવન કરતાં શીખીએ ત્યારે જ મન-સંચાલિત જીવ વગેરે ઇન્દ્રિયો શુદ્ધ થાય અને આત્મ-કલ્યાણની સાધનામાં તેઓ સહાયક થાય. આ વિષ-

યમાં પુરુષાર્થની ખૂબ આવશ્યકતા છે. પુરુષાર્થદીન પુરુષને કોઈ પણ સિદ્ધિ ન મળે. પ્રમાદીને પણ મળતો નથી. પ્રમાદ એટલે મૂલુ. આગળ વધવામાં પ્રમાદ એક મોટો અતરાય છે. આગસતો ત્યાગ ન થાય તો આગળ ન વધાય એ દેખીતું છે. આપણે પછાત રહીએ છીએ તેમાં આપણા જ દોષ છે. આપણે જ આપણા વિનાશ માટે જવાબદાર છીએ. પોતાના મિત્ર ભક્ત ઉદવચ્ચને ઉપદેશ આપતાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ પણ સ્પષ્ટ સંબોધમાં કહે છે કે:—

મૃદેહમાયં સુલભં મૃદુલેમંદ્રવં મુકરુપં ગુરુકર્ણધારમ્ ।

મૃદાંનુકૂલેન તમસ્વતેવિતં પુરુષમવાધ્યં ન તરેતઃ કાલમદા

અર્થાત્ આ મનુષ્યશરીર સમસ્ત શુભ ફોનોની પ્રાપ્તિનું મૂળ છે. સહર્મ કરનારાઓ માટે સુત્રમ અને કુટુંબ કરનારાઓ માટે કુર્બલ છે. સંસાર-સાગર તરી જવા માટે તે એક સુદૃઢ નૌકા છે. શરતું ધરણ લેતાં જ તેઓ એ નૌકાના મુકાનો અને છે અને તેનું સંચાલન હાથમાં લે છે; અને મારું રમણ કરતાં જ હું તે નૌકાને યોગ્ય અનુકૂળ વાયુરૂપે લક્ષ્ય તરફ આગળ વધવામાં મદદ આપું છું. આદર્શી સમગ્ર હોવા છતાં પણ આ શરીર દ્વારા સંસાર ન તરાય તો એ મનુષ્ય પોતાના આત્માને હણવારો થાય છે—પોતાને અધઃપતનને માર્ગે તે લેઈ જાય છે.

કોઈ પણ કાર્યની સિદ્ધિ માટે ચાર પ્રકારની કૃપાની જરૂર શાસ્ત્રકાંડમાં બતાવી છે. (૧) ઈશ્વરકૃપા (૨) શુરુકૃપા (૩) શાસ્ત્રકૃપા અને (૪) આત્મકૃપા. પદેસા પ્રકારની કૃપા તો સર્વજન વડતી રહી છે. લગભગ સર્વ ભાવે દયાળુ છે. મનુષ્યશરીર, પણ એની અંદરથી દયાનું જ ફળ છે. ઈશ્વરની માફક, સદાશુભ્યો પણ દયાળુ જ હોય છે. મોતું બહુ દરજી એ શુભ્યોનું કર્તવ્ય છે. પારસમણિ લોહના કકડાને મોતું બનાવે છે, પણ એ કકડાને પારસમણિ બનાવતું નથી. પરંતુ, શુભ્યો તો શિષ્યને પોતાના જેવા જ બનાવી દે છે. આ તેમની વિશેષતા છે. ઉપનિષદ, શ્રીતાલગેરે શાસ્ત્રોના નિયમિત સ્વાધ્યાય થાય તો તેમની કૃપાનો પણ અભાવ નથી. ખરી વાત તો એ છે કે આત્મકૃપાની ખામી મનુષ્યોમાં દેખાય છે. મન નેટલું એકાદ નોએ તેટલું એકાદ નથી. મહાન સિદ્ધિ મેળવતી હોય તો વૈષાતી પણ મેળવે એકાદ એક સાધનથી સંબંધિત વિષય કેમ થશે!

શુભ, શુભ અને કારણશરીરથી વિપુરમાં રખડનાર આત્માશરીર રાક્ષસોના નાશ કરવાનો છે. આ કામ કંઈ જેવું તેનું નથી. સંત્સંગથી અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય વધારવાનો છે. આત્મકૃપા થાય તો ઈશ્વર, શુભ અને શાસ્ત્રો તે આપણી સહાયમાં છે જ. પરંતુ અર્ધસોસની વાત છે કે, મનુષ્યો અવિદ્યાના ચક્રમાં એવાં હસાઈ ગયાં છે અને વૈભવવિનાસના મિથ્યા માધિક્ય જગજગાદમાં એવાં તો અંતઃકર્મ ગયાં કે, તેમને પોતાનાં કર્તવ્યોનું જાન પણ રહેતું નથી, પોતે યા માટે જગતમાં આવ્યા છે તેનું પણ તેને જાન રહેતું નથી અને આ રીતે જન બૂલેસો અને જાનમટ માનવી આત્મકૃપા કેમ મેળવતી રહે! નિરર્થક ઉપાધિઓમાં હસાવેલા અને માર્ગમાર્ગ કરી અમૃત્ય જીવન વ્યર્થ બોઈ દેનારને ઈશ્વર પણ કેમ સહાય કરે તથા શુભ્યો પણ શું બહુજ સમત્કાર કરે! આવા ધોષિતિયા જીવને શાસ્ત્રો વાંચવાની, સાંભળવાની કે વિચરવાની પુરસદ પણ ન મળે તો શાસ્ત્રો શું કરી શકે! આથી ફક્ત થાય છે કે, આત્મકૃપા વિના આત્મ-કલ્યાણ ન સાધી શકાય. આપણો ઉદ્ધાર કે વિનાશ આપણા જ હાથમાં છે. અન્યને એ બાબત જવાબદાર ગણવા કે તેમના પર દોષારોપણ કરવું એ આપણી બધ છે. આ બાબત સ્પષ્ટ કરવા એક નીચે આપેલું દૃષ્ટાન્ત અરથાને નહિ ગણાય.

આસપાસ ઝુંદર સાગરથી બીટાણેસા કોઈ એક સુરભ્ય પ્રેસ પર ત્યાંના મુખ્ય શહેર મહિનગરમાં રાજાએ રાજ્ય સ્થાપતા હતા. અને લોકો સમૃદ્ધ થતા. ત્યાંની રાજ્યવ્યવસ્થામાં એક વિચિત્ર રિવાજ હતો, પ્રથા એવી હતી કે દર વર્ષે રાજા નિહત થાય અને નવા રાજાની વરસી થાય. એટલું જ નહીં પણ જૂના રાજાએ વ્યવસ્થા-મંડળના નિર્ણય અનુસાર ફરજિયાત જગ્યામાંથી લેવી પડતી આ પ્રથાની અંદર રાજાઓના માનસિક વલણ પર ખૂબ થતી ચિંતાને કારણે તેઓ રાજ્યવ્યવસ્થામાં કાંઈ પર નોંધતું જાન ન આપી શકતા અને ઉપવિધવા વિચારમાં કુખી યતાયતા માનસિક વ્યથાનો તેઓ ભોગ બનતા. એમનું જીવન રસદીન બની જતું. આમ સામાન્ય વ્યવહાર ચાલતો પરંતુ એક વખત કોઈ દુષ્ટ-સેન નામે એક ભુંદિયાળો, કાર્યદક્ષ અને પીરવંબીર રાજા ગાદીએ આવ્યો. દુષ્ટિસેને તરન જ રાજ્યવ્યવસ્થામાં સુધારા કરવા માંડ્યા. વર્તમા એક પણ દિવસ અર્ધ ન બની દેતાં તે પોતાનું જીવન તેમજ બાનગી જીવન બચવું.

સ્થિત રીતે અને પ્રસન્ન ચિત્તથી પસાર કરવા લાગ્યો. વિકાનપુરુષોની સલાહ લેવાનું તે ચૂકતો નહિ. પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ તેણે પ્રજાનાં તેમજ પોતાના લાભિ હિતમાં કરવાનો કમ ચાલુ રાખ્યો. કુરસદનો વેળાએ ઉઘાનોમાં જળવિદ્યાર કરવા માટે તેણે તરવાનું પણ ચાલુ રાખ્યું અને પોતાના પ્રદેશની સામે પાર આવેલ બીજા બેટ પર પણ એમાં આનંદનાં સાધનોની વ્યવસ્થા કરી. વર્ષ પૂર્ણ થયું અને નિયમ પ્રમાણે રાજ્યના વ્યવસ્થામંડળે જળસમાધિ લેવાની તેને માટે ગોઠવણ કરી. જળસમાધિ આપાઈ પણ ગઈ, પરંતુ ઇન્દ્રસેન આખી ન બચરાતાં પોતાનાં બંધનો તોડી સમ્રે પાર તરી ગયો અને પોતાના ઉદ્ધાર અર્થે તૈયાર થયેલ બાગળગીચા, મહેલો વગેરે સાધન-સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યો. અહિં તેને કોઈ વિચિત્ર પ્રયાના બંધનમાં રહેવાનું ન હતું. બંને પ્રદેશ પર તેણે પોતાનું જીવન ઉત્તમવર્ણ રીતે ગાળ્યું અને તે સુખી અર્ધ ગયો.

આ તો એક કલિપત કથા છે, છતાં તેનું તત્ત્વસ્પષ્ટ છે. માનવસંસ્કારનો ઉપયોગ કરતાં આવડે તો તેનો આ ભવ પણ સુધરે અને આવડે ભવ પણ સુધરે. બીજા રાજ્યોએ પોતાના શત્રુનું કામ પોતે જ કર્યું અને બીજાં ચિંતાઓ કરી જીવન એલે ગુમાવી નાખ્યું. પરંતુ ઇન્દ્રસેને પોતાનું જીવન સુધાર્યું. ઘણાં જ અન્ય રાજ્યોની મૂખાઈ પ્રત્યે હસવું આવશે, (૧) આપણા જીવન પર દષ્ટિ ફેંકીશું તો આપણને આપણી મૂખાઈ જણાયા વિના રહેશે નહિ. આપણે વનમાળમાં કયે માર્ગે જઈ રહ્યા છીએ? એ માર્ગે આપણને પ્રકાશ તરફ દોરી જાય છે કે અધકાર રફ? આપણું જીવન શા માટે? આપણા વિચારો શા છે? વ્યવહારમાં આપણે કોને અધીન રહીએ છીએ? ન-નિયંત્રિત ઇન્દ્રિયોને કે સ્વતઃસિદ્ધ સચ્ચિદાનંદ કે પ્રાત્મદેવને? આ પ્રશ્નો વિચાર માગી લે છે. ઇન્દ્રસેનની પ્રકૃતિ ખરેખરે શુદ્ધિશાળી તો એ જ છે કે જેને જીવંતમાં પાવડે અને મરતાંએ આવડે. જે મનુષ્ય જીવતાં ભગવાનને પ્રકૃતી નથી તેને મરતાંમરતાં પણ ભગવાન રહે સંભરશે. જીવતાં આવડે તેને મરતાં જરૂર આવડે. દૂકર્માં, ઉત્તમ મનુષ્યદેહ મેળવ્યા છતાં આપણે કિંત ન સાધીએ તો ક્યારે સાધીશું? આપણા મર્ત્યમુદને ઇશ્વરની પૂજામાં અર્પણ ન કરીએ અને પ્રભુપ્રેમને જ જીવનનું પરમ ધ્યેય માનીએ તથા કામ-

વિવર જનીને જેને વિષયની પ્રાપ્તિ માટે. યત્ન કરીએ અને તેમાં તક્ષીન બની જઈએ તો વાસ્તવિક દષ્ટિએ આપણે આપણા મોત તરફ જ જઈ રહ્યા છીએ. એમ ચોક્કસ માનવાનું છે. કામનેશ્વરપરાયણ મનુષ્યોને ભવિષ્યમાં પશ્ચાત્તાપ કરવાનો રહે છે. તેમનું જીવન નિરર્થક વેડફાઈ જાય છે અને કર્મબંધનના કોરે કાયદા હેઠળ તેમણે ફરીથી નીચ યોનિઓના ચક્રમાં ફસાવાનું રહે છે. મનુષ્યજન્મને રત્નચિંતામણિ કહ્યો છે એ ખોટું નથી. આવા અમૂલ્ય રત્નને ન યોગાખી ફેંકી દેનાર મૂખાંએ પોતાની પ્રગતિ કેમ સાધી શકે? સ્થિર ભુધિથી વિચાર કરવાની ખૂબ જરૂર છે. શાન્ત ચિત્તે વિચાર કરતાં કરતાં અને શાસ્ત્રોએ દેખાડેલ શ્રવણમનનાદિ સાધનોનો આશરો લેતલિતાં જીવનનો માર્ગ જરૂર સરળ થશે. આપણે આત્મદન ન બનીએ, પરંતુ પરમ કૃપાળુ આત્મદેવની કૃપા મેળવીએ. આ કૃપાને પરિણામે આપણે જરૂર સુખી થઈશું. વર્તમાન જીવનની એક પણ પણ નિરર્થક ન શુભાવર્તા પોતાના કર્તવ્ય પથે શ્રદ્ધાથી નિશ્ચિત પગલે આગળ વધનારરત્ન લાવે જીવન પણ ઉત્તમવર્ણ બને છે અને તેને પરિણામે પરમાત્માના આનંદનો અનુભવ પણ થવા માટે છે.

—: સુખદુઃખ સમાન :—

(સદગુણ માતાના જન્મ(૨) બાળકના અંગમાં...રાગ)

સુખ દુઃખ સરખા જણાય (૨) ભક્તોના દીલમાં હરદમ શુણ્ણા ગવાય (૨) ભક્તોના દીલમાં-ટોક ભક્તોના દીલમાં અમીનાં જરણાં વડે છે અમૃત ધાર (૨) ભક્તોના દીલમાં-સુખ-૧ પોતે તરે અને બીજાને તારે હૈયું કલ્યાણકાર (૨) ભક્તોના દીલમાં-સુખ-૨ બહુ કરવાનો ભાવ બતાવે છે હૈયે ન માન અપમાન (૨) ભક્તોના દીલમાં-સુખ-૩ માપી કર્મોથી ભક્તો દૂર રહે છે હૈયે હરિદ્વં રે નામ (૨) ભક્તોના દીલમાં-સુખ-૪ ભક્ત શ્રી. છગનલાલ ચોકસી

હોને મોહપાશમાં નાખવા અનેક પ્રયત્નો કરી સૂધી પણ એમનામાંથી કાઢી ચલાવમાન ન થયો. આવો જ પ્રસંગ મહાભારતમાં અર્જુન માટે પણ બન્યો છે. ભ્યારે પાંડવો કૌરવોની સાથે ઘૂત રમ્યા અને ત્યારબાદ તેર વર્ષ માટે વનમાં ગયા ત્યારે અર્જુન દિવ્ય આયુધો શીખવા સ્વર્ગમાં ગયો હતો. તે પખતે ઉર્વશી અર્જુનના રૂપમાં મોહ પામી અને અર્જુનને ચલાવમાન કરવા અનેક પ્રકારનાં નૃત્યો અને યુક્તિઓ કરતી પોતાનાં ઝીણાં વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત થયેલાં અર્જ-ઉપાગિને બતાવતી તેને મોહ પેમાડવા માટે અનેક ઉપાયો કરી સૂધી. છતાં કાનીફની માફક અર્જુન પણ ચલાવમાન ન થયો. ભ્યારે છેવટે ઉર્વશીએ લક્ષ્મણ અને મર્યાદાનો ત્યાગ કરી અર્જુન પાસે પ્રેમની શિક્ષા માગી ત્યારે અર્જુનને જવાબ દીધો કે તું ગમે તેથી રૂપવતી હોય, અને તારા જેવી અપ્સરાઓ કાઢી મહાભાગ્યવાનને જ પ્રાપ્ત થાય છે એ હું નાહું છું અને એ સુયોગ મને મનાવાસે જ પ્રાપ્ત થયો છે, પરંતુ મારા પિતા ઈન્દ્રેવ તારા ઉપભોગ કરે છે તેથી તું મને માતા ગમાન છે. ભ્યારે અર્જુનના મોહમાં મશત બનેલી ઉર્વશી ફરી અર્જુનને કાંકુદીગરી અરજ કરી પ્રેમની શિક્ષા માગે છે, પણ અર્જુન ચલાવમાન ન થયો તે ન થયો. છેવટે ઉર્વશી હૃદયભ્રમ થઈ ગઈ અને અર્જુન વિરહ-અગ્નિમાં સળગી રહી. છેવટે કોપના આવેશમાં નીચે તેણે અર્જુનને શાપ આપ્યો કે 'તું તારા જીવનમાં સંદં (નયુસક) બની જા.' અર્જુન કહે, 'ઉર્વશી! ખરેખર કહું છું કે જો મારા પિતા ઈન્દ્ર તારા ઉપભોગ ન કરતા હોત તો હું જરૂર તને સંતુષ્ટ કરત. પણ અત્યારે તો હું તારા શાપને સ્વીકારવા તૈયાર છું, પણ તારી ઇચ્છા સ્વીકારવા તૈયાર નથી, ત્યાં દેવરાજ ઈન્દ્ર આવી ગયા અને ઉર્વશીએ અર્જુનને અપેક્ષા સંદેવનો શાપ સાંભળ્યો. ત્યારે નિન્દે ઉર્વશીને આશા કરી કે; 'અર્જુન જેવા વીર પુરુષને જીવનપર્યંત આવો શાપ આપવો હિચિત નથી. પણ એ શાપનો કંઈક અનુગ્રહ (છૂટ) કર.' ભ્યારે ઉર્વશી કહે છે કે; દિન્દિ. અર્જુનના વિશેષે મારાથી રહેવાળું નથી. મને અત્યારે કેટલું દુઃખ થઈ રહ્યું છે તે મારું હૃદય નાણે છે. છતાં તમારી આજ્ઞાને લીધે હું મારા શાપનો અનુગ્રહ કરું છું, કે એક વર્ષ સુધી એને સંદં (નયુસક) રહેતું પડશે અને એ અનુસાર વિરાટનગરમાં જીવનલાઠીએ અર્જુનને નયુસકાવરવા પસાર કરી હતી.

પહાણો આત્મનદો! આવું મોટા ભોગી-જતિઓથી પણ નથી બની શકતું. અને ભુજો:—

વિશ્વામિત્રપરાશરાદિમુનયો વાતામ્બુવર્ણાશના-
સ્તેડિપ હ્રીમુલ્લપંકજં મુલ્લિતં દૃષ્ટૈર્વ મોહં મતાઃ ॥

શબ્દયજ્ઞ સમૃત્તં પમોદધિયુઃ મુલ્લિતં ચે માનવા-
સ્તેશમિન્દ્રિયનિમ્મહો યદિ મવેદ્ વિન્યસ્તરેત્ સાગરે ॥

પાણી, પવન ને પાંદડાનું ભક્ષણ કરી કદિન તપશ્ચા કરનાર વિશ્વામિત્ર અને પરાશરના જેવા મુનિઓ પણ મહિલાના મુખનોહર મુખકમળને જોતાં મોહને વશ થયા તો દૂધ, દહિં, ઘી, શર્કરા વગેરેથી યુક્ત ભાતભાતનાં મિષ્ટાન્નોને જમનાર મનુષ્યની ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ ભ્યારે થશે ત્યારે તો વિન્ધ્યાચળ પર્વત સમુદ્રમાં તરેતો રહેશે. અર્થાત્ વિન્ધ્યાચળગિરિ કાઢી દિવસ પાણીમાં તરે ન નહિ. તેથી જ રીતે એવા મનુષ્યોનો ઈન્દ્રિયનિગ્રહ પણ સંશુદ્ધી સંપૂર્ણ રૂપા વિના કાઢી દિવસ સંભવે જ નહિ.

તાનીનું વચક છે કે:—

વેષા દ્વેષા શ્રમં ષકો કાન્તાસુ કનકેષુ ચ ।

તાનુ તેવશ્યાનાસકઃ સાજાર મળો નરાકૃતિઃ ॥

કાન્તા (ભો) અને કનક એ રૂપ બે શ્રમ સ્વરૂપે એવા ઉત્પન્ન થઈ છે કે એમાં જે મનુષ્યને મોહ થતી નથી તે મનુષ્યને સાક્ષાત્ છપ્પ જ છે. એ બેમાંથી એક તરફ પણ જે આસક્તિવાળો થયો, નથી તે પુરુષ પણ જગદ્ગંધ ભણુવો.

તદનુસાર અર્જુન ઉર્વશીમાં મોહને પામ્યો અને કાનીફ સ્થિતિમાંથી કાઢી પણ સત્તેજોગમાં ચલાવમાન ન થયો તે ન જ થયો. ધન્ય છે એવા ધીરવીર પુરુષોને અને ધન્ય છે એવા ભારતી માતાના સંતુષ્ટોને અને એટલા જ માટે અમારે વારંવાર કહેડું પડે છે કે ભારતીની માદીમાં જ કાંઈક અશીકેષિક તત્ત્વ સમાવેશ છે. 'જેવા અહીં' પાથર થયા, બીજે થયાં રત્નો નથી. એટલે કે બીજા દુનિયાનાં રત્નો પણ ભારતના મત્ત રત્નો સરખામણી કરી શકે તેમ નથી. ભ્યારે એ જ ભારત આજ વિદેશીઓના મોહમાં શ્વેધ બની એવું અનુકરણ કરવા તૈયાર થયો છે અને હિન્દુ કાડ જેવા કાચા કરી-કરાવકારી દેસને અધઃપતનની ગતિમાં ધી-લવા તૈયાર થયો છે ।

(અર્પણ)

આત્મસુધા

(સદ્ગત જ્ઞાનયોગી શ્રી. વંદુભાઈના હિન્દી પદ્યોનાથી)

× × × જેટલું આપ અધિક મનન કરતા જશો તેટલો અધિક આનંદ મળશે. જે સંત લોકો સંસારને છોડીને વનમાં ચાલ્યા ગયા છે, તેમને ઉપાધિઓ નથી હોતી એમ 'હું' નથી માનતો. આપણા જે ઋષિ-મુનિઓ હતા, તેઓ બધા સંસારી હતા. તેઓ સંસારને છોડીને ચાલ્યા મયા નહોતા, જેઓ સંસારને છોડીને ચાલ્યા ગયા છે તેઓ ના. સંસારથી કરીને જ શ્રેયશ્ચ છે. મારો નો એવો મત છે કે સ્ત્રી-પુરોને છોડીને ચાલ્યું જવું એ નિર્જનતા છે. જે બરાબર સમજનારા વિવેકી પુરુષો છે તેઓ તો આજે પણ સ્ત્રી-પુરુ વગેરેને ત્યાં જ રહેતા નથી. નીતિથી ચોતાનો નિર્વાહ ચક્રાવે છે. તેઓ લોકાર્થિને વધારતા નથી, એટલે બીજાઓ કરતાં તેમનામાં ફરક છે. આત્મસુધી શરીર છે ત્યાંસુધી કાંઈ ને-કાંઈ ઉપાધિઓ આવે જ છે. તેમાં ખ્યાન એટલું રાખવાનું છે કે આ બધી ઉપાધિઓ શરીર અને મનની જ છે. હું જે 'આત્મા' છું, તેમાં કોઈ ઉપાધિ છે જ નહિ. તેથી જ મને સુખ-દુઃખ, હાનિલાભ, શોકમોહ વગેરે કશું છે જ નહિ, પહેલાં હવું નહિ અને હવે થવાનું પણ નથી. સુખ-દુઃખ વગેરે બધી નો મનની માન્યતાઓ છે. જો સુખદુઃખ ખરેખર મને જ લાગેલાં હોય તો સુપ્રસિ-ગાઢ નિદ્રામાં મને ને કેમ જાગતાં નથી? અવતારી પુરુષો શ્રીકૃષ્ણ, રામચન્દ્ર વગેરે કે જેમણે લોકસંહાર માટે દેહ ધારણ કરીને વ્યવહાર કર્યો હતો, તેમણે સંસાર છોડી દીધો ન હતો. પ્રારબ્ધવશાત જે કંઈ આવી પડતું હતું, તેને ભોગવી લેતા હતા. શરીર અને શરીરની સાથે સંબંધ રાખનારા પદાર્થોમાં 'હું-મારું' કરતા ન હતા. તેઓમાં આટલો જ ફરક છે. બધા પદાર્થો અને સંબંધોનો અનુભવ હોય ત્યાંસુધી નો બધા લોકો આનંદ અનુભવે છે, પરન્તુ પ્રતિકુળ સંજોગોમાં મનુષ્યે ગમરાતું ન લેઈએ અને ચોતાનો માર્ગ કરતા રહેવું લેઈએ. ત્યારે જ તે મરદ જણાય છે. માટે હમેશાં શરીરથી બધાં કાર્યો કરતા રહેવું અને મનને આત્માની સાથે લેકતા રહેવું. ખરાબ (અનીતિનાં) કાર્યોથી દૂર જવું અને ચોતાની શક્તિ અનુસાર સારાં કાર્યો કરતો રહેવું. × × ×

× × × ઉપર પ્રમાણે વર્તાવ કરતા રહેવું અને ચોતાના જે દોષો હોય તેમને કાઢતા રહી અન્તઃકરણ શુદ્ધ બનાવવું લેઈએ. આત્મા હમેશાં શુદ્ધ છે. મારો પદ્ય સર્વને માટે છે, તેમાં કોઈ વાત ખાનગી નથી. × × ×

*

× × × આપ સારી રીતે સ્વરૂપચિન્તનમાં લાગેલા રહેતા હશે. હું આપને શું લખું? આપનું જીવન આપના મહિમાનું જ્ઞાન કરી રહ્યું છે, પરન્તુ તમે એવા ધુપાએલા છો કે સર્વમાં હોવા છતાં કોઈને આપનું દર્શન થતું નથી. અથવા જો કોઈ કહે કે મેં દર્શન કર્યું છે, તો સમજ લેવું કે તે માધિક સ્વરૂપનું દર્શન કર્યું છે. કારણ કે આપ અન્તઃકરણ (મન, મુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર), ઇન્દ્રિયો વગેરેથી અગોચર છો. અને સાક્ષી રૂપે અન્તઃકરણ વગેરે બધાને જાણી રહેતા છો. 'સાક્ષી રૂપે' એ શબ્દો તો હું માત્ર સમજાવવા પૂરતા જ વાપરું છું, વાસ્તવિક રીતે નો આપ સાક્ષી પણ નથી ને સાક્ષીનો વિષય (દ્રવ્ય) પણ નથી. તેથી હું કેવી રીતે કહી શકું કે તમે અમુક છો, તમુક છો. જે કંઈ કહીશ તેમાં માયાનું જ કથન થશે. આપ કેવલ સ્વરૂપે આપ છો અને માયારૂપે આપના સંસારનું સ્વરૂપ છો, એવી દૃઢતા થવી લેઈએ. આથી જુદી દોષ વાત માનવા ચોખ્ખી નથી. આ તો આપને અનુભવે સમજશે કે આપનામાં જીવ, ધીર કે જીવ એવો રંગો જાવ નથી. આ બધા શબ્દો અને ભાવો તો માની પુરોષને અંતરની માંથુંચોને વચાર્થ સ્વરૂપ સમજાવવા માટે થઈ કહેવા છે. આપ એવો પદાર્થ છો કે જેમાં બીજા પદાર્થ જ નથી. ત્યાં સંસાર જ નથી તો સંસારના પદાર્થોની હજી અને વાસના કેવી રીતે હોય! જેને કામો સ્વાભાવિક રીતે આવી પડે તે કરતા રહેવું, કોઈ યોગ મળી જાય તો પણ ઠીક છે, ને ન મળે તો પણ ઠીક છે. અમમ યાવ તો પણ ભલે ને એમ યાવ તો પણ ભલે. આવી દયામાં જ શાન્તિની મક્કી છે. સ્વરૂપમાં રિપન યજ્ઞેશ્વરી આવી જ દયા હોય છે. ને સિવાય મનને સ્થિર કરવા માટે જીવ. કોઈ તપ

કુદરતમય જીવન અને કુદરતી ઉપચાર

[આરોગ્ય જાળવવા અને વધારવાનો ઉત્તમ માર્ગ]

દો. ડી. વામજી ચુડાસમા

મારા એક વૈદ-મિત્રના દવાખાનામાં હું પણ એમની પાસે ખુરશી નાખી બેઠો હતો. મારા મિત્ર પોતે આયુર્વેદના ઉપાસક, પ્રચારક અને યોગપણા ભેખક પણ છે. પોતાના કામચલાઉમાં વારંવાર આયુર્વેદમાં પોતાની શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરતા રહે છે અને એકોપેથી તરફનો પોતાનો અભ્યુત્થાન પણ જાહેર કરે છે. લેખક હોવાથી એમની પ્રખ્યાતિ અને પ્રેક્ટિસ પણ સારી માટે છે. પ્રસંગોપાત વાતચીતમાં પણ પોતાની પ્રખ્યાતિ અને પ્રેક્ટિસનો તેઓ આનંદ વ્યક્ત કરી પિના ન રહે. યજ્ઞો જાહેર સેવામાં પણ એમને ઠીકઠી રસ છે. આયુર્વેદના ઉપાસક આ મિત્ર બેઠકની સાજ-સજવટ તો જમાના અનુસાર ખુરશી-ટેબલની જ રાખે એકવાર એમને બંને વાતચીત કરી રહ્યા હતા એવામાં : બાઈ પોતાના અઢી-ત્રણ વર્ષના બાળકને લઈને : સાહેબને બતાવવા આવ્યા. મારા એ મિત્રે બાળકની હાથમાં બેઠાં પૂછ્યું :

‘કેમ, શું માંદગી છે?’

પેલા બાઈએ જણાવ્યું કે ‘આખાને બે-ત્રણ દિવસ થયાં ઝાડ થઈ ગયા છે.’ પેલા બાળકનું પેટ વધી ગયું હતું. નાકમાંથી પાણી વહેતું હતું અને સુસ્તી જણાતી હતી. વૈદ સાહેબે દવા લખી આપી. દવાખાનાના કંપાઉન્ડરે લખ્યા પ્રમાણે પરીકાં વાળી આપ્યાં અને પેલા બાઈ રવાના થયા. મને પોતાને આયુર્વેદમાં રસ હોવાથી અને વિશેષ તો ગાંધીજીની કુદરતી ઉપચારની પદ્ધતિમાં શ્રદ્ધા હોવાથી મેં એમને પૂછ્યું કે ‘તમે એ બાળક માટે શું દવા આપી?’ એના જવાબમાં એમણે જણાવ્યું કે ‘આનંદકૌરવ, કાકડાંસિંહી વગેરે વગેરે.’

કઈ સમજણથી એમણે એ દવા આપી છે એ જાણવા મેં પૂછ્યું :

‘ઝાડ માટે આનંદકૌરવ, કાકડાંસિંહી વગેરે શા માટે?’

એઓ બોલ્યા, ‘કેમ! આનંદકૌરવથી ઝાડા બંધ થાય તમે છું આપો છો?’

મારા એ વિદ્વાન મિત્રના જવાબમાં મેં જણાવ્યું કે દદિત ઝાડા છે એ વાત સાચી છે, પણ કળિયાતના કારણે જ એને ઝાડા થયા છે. મોટા આંતરડાના મુખ આગળ મળના ગાંઠા જમી ગયા છે, અને એ આંતરડા આખું મળી બરાબ છે છતાં ખાવાનું ચાકુ હોવાથી ઉપરથી દબાણ તો વધ્યા જ કરે છે. ગાંઠા આઠા હોવાના કારણે બીજો મળ નોકળી શકતો નથી. પણ પાતળું પાણી ગાંઠાની ચારે કોરથી ઉપરના દબાણના કારણે ત્યાં કરે છે અને એટલે વારં-પડીએ આંટો ખેંચે છે પણ ઝાડા ખુસાસે નથી આવતો. હું તો એના બાપને કહ્યું કે એક દિવસ કાંઈ પણ અનાજ ન આપે, માત્ર પ્રવાહીમાં મેળવતું પાણી અને લીંબુના રસનાં થોડાં ટીપાં, તાંદુળાળી બાદ, ઘઉંસીનો ઉકાળો વગેરે આપું અને જરૂર પડે તો બીજો દિવસ સવારે અડધી અમમી એરંકિયું અને મધ આપું, જેથી આંતરડામાંથી બધો મળ નીકળી પેટ સાફ થઈ જાય. પછી એકાંદ બે દિવસ, બાંધે ઉપર રાખું એટલે બાળકની હોંઘડી, યકૃત અને આંતરડાને આરામ પણ મળે અને બાળક સ્ફુર્તિમાં પણ આવી જાય. તમે જે ઔષધિ એને આપી છે એથી ઝાડા થોડા વખત માટે તરત બંધ થઈ જશે પણ બાળકની તકુરસ્તી પણ બચશે. ઝાડા બંધ થવાથી એની મા અમમાં પડશે એટલે ખવાવવાનું ચાકુ રાખશે. એથી પરિણામ એ આવશે કે થોડા જ દિવસમાં કાંતો ફરી બાળકને સંપૂર્ણ ઝાડા થશે અથવા સંપૂર્ણ તાવ આવશે અને ફરી એના બાપને તમારી પાસે દોડવું પડશે.

મારી વાત સાંભળી મારા એ મિત્રે કહ્યું :

‘જુઓ બાઈ! તમારી રીત અને મારી રીતમાં ફર રહેવાનો, તમે માત્ર સેવાની દૃષ્ટિથી કાઈ કશું છો, મારે હું તો સામે ધધો કઈ છું. અઢી’ તો જેમ દરો

વધારે તેમ દાકતર અને દવાખાનાની કિંમત વધે. અને એ દરદી ફરી આવે તો કહીએ કે તમે જરૂર કાંઈક અવધાન્ય હશે અને વાત એમ જ અને ઝાડા બધું થઈ ગયું. પછી કાંઈક ને કાંઈક અવધાન્ય તો હોય જ.

મેં કહ્યું : તમે તો આયુર્વેદના ઉપાસક છો, તમારે તો લોકોમાં આયુર્વેદના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. તમે દરદીને સાચી દર્દ થયું છે અને એ કેમ મટે એ માટે પ્રયત્ન કેમ ન કરો ? મારો દર્દ તો અડધો દાકતર ખરી ગયો છે. હું એનો વિચારવાર રોજ કેમ થયો ને કેમ મટે એની પણ સમજણ આપું છું. દાખલા તરીકે મારો મેલેરિયાનો દરદી પોતાના કુટુંબમાં ખીજનો મેલેરિયા ચાપુ છે ત્યારે તેની સારવાર પોતે જ કરે છે. અડાશી પડોશીને પણ પોતાના જ્ઞાનનો લાભ આપે છે ને મારી પાસે આવતાં રોકે છે.

મારી વાત સાંભળી એમણે કહ્યું : અરે બાઈ ! તો તો અમારી પ્રેક્ટિસ કેમ ચાલે ? અમે વળી દર્દીનું દર્દ તરત જ ને મટાડીએ તો ફરી એ દવાખાને ચડતો પણ નથી. એને તો ટ્રાંકાસિક સાઈન થયું છે. ફરી અમારી પાસે આવવામાં એને કશી આજ્ઞા નથી. માત્ર આજ્ઞા થેર-એમની જ્વાની કાંઈ ઉપાધિ કરવાનું એધા તૈમાં છે. એમને તો ટીકડી ગળીને સાત થયું છે અને અમે એમ કરી આપીએ છીએ.

એમની વાત સાંભળી હતી. આજકાલ દર્દીઓ પણ એવા જ આવે છે. પણ દર્દીઓ એવા છે એટલે જ આયુર્વેદના સાચા પ્રકારની આજ્ઞા જરૂર છે એટલી કહી ન હતી. વૈદોનું માનસિક વક્ત્રુ જોઈ હું વિચારવા લાગ્યો કે આ વૈદોથી આયુર્વેદનો ઉદ્ધાર ચલાવો ? એમને તો ધધા અને પ્રતિધ્વાની પડી હતી. એમને ન તો આયુર્વેદની કે ન તો પોતાના દર્દીની પડી હતી.

કેટલાક ડોક્ટરોની જેમ વૈદોમાંથી પણ માનવતા ચાલી જતી લાગે છે. નિશાળમાં કે બાળકની સાથેના વર્તણૂકમાં બાળકને થોડા-ધાપલી કરનારને આપણે કૂર અને જંગલી કહીએ છીએ, યાત્રામાં સગા બધું કરવા કાપડો પરીએ છીએ. પણ જાણીએ પોતાના સ્વાર્થ ખાતર રૂઢ, સી કે બાળકની જિંદગી સાથે ખેંચ ખેંચનાર અને અહિંત કરનારને ક્યું વિરોધ આપીશું ? અવગત; જેમની બોલવિદ્યા વૈદક ઉપર જ છે, તેઓ

કાલે પૂરતી શી રાખે, પશુ દર્દીનો વિચાર-લાત ફરી દ્રોહ તો ન જ કરવો જોઈએ. શરણે આવેલા અને પોતાની કીમતી જિંદગીને વરોણાપૂર્વક ખોળામાં મૂકનારને હેઠ દેવો એથી વધુ અધમ કાર્ય ક્યું કરી શકાય ?

આંધીજીએ આપણને જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં નવો પ્રકાશ આપ્યો છે. શરીરને ઈશ્વરનું મંદિર ગણી તેને નિર્વિજ અને તદ્દુરત રાખવા ધણું વિચાર્યું છે, અને કયું છે. નિષ્ક્રિય વૈદ-ડોક્ટરો અને કુદરતી ઉપચારકોનો એમનો કામગીર સંચાર હતો. આખી જિંદગી એમણે પોતાના શરીર ઉપર અખતરા કર્યા જ કર્યા હતા. આમ પોતાનો જાત અનુભવ અને નિષ્ક્રિયતાના આજ્ઞાપ્રાણે ઉપરથી એમણે તારત્યું કે શરીરને તદ્દુરત રાખવા અને બગડે ત્યારે સુધારવા માટે બને તેટલું કુદરતમય જીવન, કુદરતી ઉપચાર અને સાથે રામનામ એ જ સાચો ઉપાય છે. કુદરતી ઉપચારમાં એમણે સ્થાનિક વનસ્પતિના ઉપયોગનો સમાવેશ કર્યો છે. જો કે કુદરતી ઉપચાર-પદ્ધતિ હજુ બાલ્યવયમાં જ છે, હજુ એ ક્ષેત્ર ખેડાનું બાકી છે, પણ એ જ સાચો રસ્તો છે એનું એમને જણાયું અને એ માટે ઉજ્જીકચંતનામાં સહિષ કામ કરવા કુદરતી ઉપચારનું કેન્દ્ર શરૂ કર્યું.

વૈદ-ડોક્ટરો અને દવાઓનો ઉત્તરોત્તર વધારો થતો હોવા છતાં દર્દી અને દર્દીઓ તો વધતા જ ચાલ્યા છે. કરોડો રૂપિયાની દવા બહારથી આવતી હોવા છતાં આજે રાષ્ટ્રની શરીર-સ્પર્ધા ક્ષીણ થતી ચાલી છે. પૂ. બાપુએ બધી બાબતોની જેમ આ બાબતમાં પણ સ્વામી થવા જણાવ્યું છે. કરોડો રૂપિયાની પ્રથિમ પદ્ધતિની યોજનાઓને બદલે આ બાબતમાં પણ દેશ બાપુના વિચારોને નહિ અપનાવે તો આપણી કીં વડે થશે એ કોણ કહી શકશે ! દાકતરોનો વર્ગ જે રીતે ધધા ચલાવી રહ્યો છે એ જોતાં બાપુએ દિ-દરવરાજ નામના એમના પુસ્તકમાં ડોક્ટરોને પણ રાષ્ટ્રની પડતીનું દુઃખ કારણ ગણાવ્યું છે એ ખોટું નથી. આજના મોટા બાગના વૈદો એ ડોક્ટરોના ચિત્ત સ્વરૂપ જેવા છે. એમનો ધધો ઉત્તમ સેવાનો હોવા છતાં હૃદયમાં રામને બદલે લક્ષ્મી વસાવવાથી એ પવિત્ર ધધો બદલાય મઈ રહ્યો છે. ઉપરનો દાખલો તો વૈદ-ડોક્ટરોના માનસનું પ્રતિબિંબ પાડે છે. મિત્રદાવે મારા એ વૈદ-મિત્રે પ્રજ્ઞા

હાથે વાત કરી, પરંતુ બચાવ કરનારાઓ પણ મનમાં એ વાત તો સમજે જ છે.

ગરીબ, આમજનતા વૈદ-ડોક્ટરોથી એટલી બધી બાકે છે કે ન હોય જ એમની પાસે જાય છે. એ પહેલાં તો ડોશીમાનું વૈદ્ય કે જિંદગી કરી દે છે. એવા પણ દાખલાઓ છે કે વૈદ-ડોક્ટરો પાસે જવા કરતાં એમણે મોત પસંદ કર્યું હોય.

જનતાને આ સ્થિતિમાંથી ઉગારવા બાબતે ચીષેલા એ એક જ ઉપાય છે. એમણે બધેલાં તમાગ રમનાત્મક કાર્યોમાં એમના આ કાર્યનો પ્રચાર અને વિકાસ પ્રદુ જ બોલો થયો છે. ધરધરમાં તંદુરસ્તી લાવવી રાખવાનું અને બગડેલ તંદુરસ્તી પાછી મેળવવાનું માન

છે અને વેરવું નોંધ્યો. એ ત્યારે જ અને જ્યારે વેલોની દરિ પૈસા ઉપરથી જીડી જાય. બાબતે ચોખ્ખું બધું છે કે, રોજની દબાર રૂપિયા થી લેનારા વેલ એમણે નિષ્ણાત હોય તો પંચુ તે આયુર્વેદનું કે લોહનું નહિ કરી શકે. આજે જ્યારે રાષ્ટ્રની તંદુરસ્તી કચળી રહી છે અને જવાને નામે રોગો ન વધી રહ્યા છે ત્યારે જ્યાં અને રોગોથી પરદેશી વિદ્યાના નિષ્ણાતો કે કરોડોના ખર્ચે તૈયાર કરેલી કોષ્ટ પરદેશી દવાઓની ચોખ્ખા નહિ બચાવી શકે, પણ બાબતે ખતાવેલાં માર્ગ-કુદરતમય છવન, કુદરતી ઉપચારો, પથ્યાપથ્ય, શ્રમ, સ્થાનિક વનસ્પતિનો ઉપયોગ અને રામનાંમ જ બચાવી શકશે.

('સ્વાસ્થ્ય ધર્મ'માંથી)

માયાનો પ્રભાવ

જીવાત્મા પોતાની પૂર્ણ ઉન્નતિ મેળવવા દરમિયાન, એટલે જીવનાશિવ-સ્વરૂપ થતા સુધીમાં, જીવીજીવી ત્રણ ભૂમિકામાંથી પસાર થાય છે. પહેલી ભૂમિકા પશુવૃત્તિની છે. તે દરમિયાન મનુષ્યજીવ પોતાની કર્મેન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવામાં સંતોષ માને છે, અને તે વખતે તેને પાપનું અગર પોતે દેવી અંશ છે. તેનું જ્ઞાન હોતું નથી; તો પછી પોતાનું આત્મભજન કેટલું છે તે તો ઠેવી રીતે જાણી શકે?

બીજી ભૂમિકા દંડયુદ્ધની છે. તે ભૂમિકા દરમિયાન તેને પશુવૃત્તિ અને દેવી સંપત્તિ મેળવું જ્ઞાન હોવાથી જન્મે વૃત્તિઓમાં તે જોલાં ખાયા કરે છે. જીવાત્માના ઉન્નતિમાર્ગમાં માયા જે ભાગ બળવે છે તે ભૂમિકા આજ છે. આ ભૂમિકામાં હરવખત સુદ આદતું હોય છે, અહતી પડતી દેખાયા કરે છે, અને પાપ કરી પસ્તાવાનું થાય છે. કારણ તે મનુષ્યે ચોરાસીમાંની લાંબી સુસાદીનો કાળ કર્મેન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવામાં આજે હોવાથી તેમની વૃત્તિ કરવા તે હજી આદના રાખે છે. અને તેનો ત્યાગ કરવા નાશ જ છે; વળી સાંઘે સાથે સ્વર્ગનું ઉત્તમ સુખ ભોગવવાની તે લાલસા રાખે છે, અને હઠ નિશ્ચય દર આવતો નહિ હોવાથી દિલગીર થાય છે.

પોતાનામાં જે દેવી અંશ રહ્યો છે તે તરફ તેનું લક્ષ વજાવાયો આ બીજી ભૂમિકા છેવટે તેને બારે ખેડ તથા દુઃખની યજ્ઞ પડે છે. એવે વખતે જ જ્ઞાનની જે ત્રીજી ભૂમિકા છે તેમાં જીવાત્મા દાખલ થાય છે. આ ભૂમિકામાં માણસ માયાનો તથા પાપનો ત્યાગ કરે છે અને સ્થિતિમાં રહે છે.

મદ્યમામસન્નુદો દ્વન્દ્વાતીતો વિમલ્લઃ ॥

તે મારા નોકર હતો. તેણે મને કહી તેના પગારની બાબતમાં કંઈ કંઈ ન હતું. એ કંઈ તેને મળી જતું તેટલાથી તેને સંતોષ હતો. પહેલી તારીખે હું જ તેને બોલાવીને પગાર આપતો. એકવાર પરીક્ષા કરવા માટે મેં તેને બોલાવ્યો નહિ; મહિને પૂરો થયો ત્યાંથી બોલાવ્યો નહિ; પણ તે માગવા ન આવ્યો. બીજે મહિને મારે તેને બે માસનો પગાર આપવો પડ્યો." સહિષ્ણુ પોતાના એક નોકરની આત્મ-કથા સંભળાવી રહ્યા હતા.

હિંદુસ્તાનથી આગળ રાષ્ટ્રીયતાની પાસે મિલ્ટર જેમને બાંધેલો છે. ત્યાંનાં ઝરણાંમાં ગન્ધક બનાવવામાં આવે છે. તેમના મરમ પાણીથી પેટનાં શંખા શેરં આરા ધર્મ થાય છે. આ કારણથી જ કદાચ તેઓ ત્યાં રહેવા લાગ્યા હશે. હું પણ આવે માટે જ એક વર્ષથી ત્યાં છું. સહિષ્ણુ જંગલમાં એકલા જ રહે છે. તેઓ પરવેલા નથી. એક માણી; એક કારકુત અને એક કુતરો, બધા આટલો જ તેમનો પરિવાર છે.

અહીં કાંઈ મુલાકાતે આવવા-વતવાણું ન હોવાથી વખત મેળતાં હું સાહેબની પાસે બેસતો હોતો હતો. એક દિવસ એક ટેકરી ઉપર ફરતાં અમારે જાનને પરિચય થયો અને પછી અમારો સંબંધ ગાઢ થયો. તેમને મીઠાકાપણનો સ્પર્શ પણ થયો નથી તેઓ મહુ સ્વરણ અને માપાણ છે. કદાચ કુખી મારી સાથે બેસીને હિન્દી સાહિત્ય અને વૈષ્ણવ ધર્મ પર ચર્ચા કરે છે. તેઓ જૂન મુદ્દા હિન્દી બોલે છે. તેમનું ગમ્મીર અપરંપર એકને અને આશ્ચર્ય થાય છે.

મેં જ આજે વૈષ્ણવ ધર્મની ચર્ચા શરૂ કરી. રમ્ય તેમણે કહ્યું: "વૈષ્ણવ-સાચો વૈષ્ણવ-તો જંગલમાં મેં એક વાર જોયો છે, એ મને આજે

સમજાય છે. અત્યારે પશ્ચાત્તાપ કરું છું" પણ એ વખતે મોહન્ય બની ગયો હતો." અમારી ચર્ચાના વિષય બદલાઈ ગયો.

"અફ્રિકાના બોઅર યુદ્ધમાં હું એક કર્નલ (લશ્કરી વડો) હતો. ત્યાં મને માગવાની ફરવાનું નગ્ન દર્શન થયું, પૂજા જ થતી ઉત્ખન્ન ધર્મ. ભારત વિષે મારા સાંભળવામાં આવ્યું હતું. તેથી હિંદમાં આવી ગયો અને આશામાં પ્રેરિ-સરની નોકરી લીધી. અહીં આવ્યો ત્યારપહેલાં હું ત્યાં જ હતો." સહિષ્ણુ પોતાનો સંક્ષિપ્ત પરિ-ચય આપ્યો.

"મારા બંજવાની સાથે અહીંનાં જંગલો ફૂલો નાનો બગીચો હતો. ફૂલો અને ફળોથી પ્રિય છે. બગીચા માટે એક માણી રહેતો હતો. તે ઘરડો અને એકટો જ હતો. વાંઘવાની બાલુ ઉપર એની એરડી હતી. ખરપટો, પાવટો, પાણી છાંટવાનો કારો, ટાલો, કાપણી વગેરે બગીચાના કામને સામાન તેમાં રાખવામાં આવતો હતો. ટાલો તેમાં એક બાલુ ઉપર જમા કરીને પોતાની રેડી પકાવતો અને અટાણ નાખીને સૂઈ પણ ત્યાં જ જતો." તે ટાલોના સારણથી સહિષ્ણુની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં.

એક કામણી, ફોટી જે પોતીઓ, જે અંગ-રખાં અને એક જાંડી-આટલાં જ તેની પાસે કપડાં હતાં. એક તરી, એક લોટો, એક ઘરો અને એક યાળી આટલું તેની પાસે વાસણોમાં હતું. આ સિવાય તેના ઘરવાખરામાં એક ચટાઈ સિવાય બીજું કંઈ જ ન હતું. વહેલી સવારે સ્નાન કરીને બંજવાની સામેના મુદિરમાં દર્શન કરી આવતો અને પછી બગીચાના કામમાં મૂકાઈ જતો. જે વાચના ગુમારે દિવસમાં એક વખત રેડી પકાવતો અને ખાતો. સાંજે અવવાણું રહેતાં પછી તેની ખરપી (ખરપડી) સાતતી રહેતી. આજ

મતાં બાગમાંનું ફાનસ સળગાવીને દરવાજા ઉપર બેસી જતો અને ત્યાંથી સામેના મંદિરમાં થતી શમાયજ્ઞની કથા સાંભળતો. ચારી પાસે દરવાજા (દરવાજા ઉપર રહી ચોકી કરનાર) ન હતો તેથી મેં સાંજે તેને કયાંય ન જવાનું કહી દીધું હતું.” આ વાક્ય કહેતાં કહેતાં સાહેબ બહુ દુઃખી થઈ ગયા હતા. તેમણે રૂમાલથી આંખો લૂછી નાખી અને અમારી અર્થા તે દિવસે એટલેથી જ અટકી ગઈ. હું તેમને વધારે દુઃખી કરવા ચાહતો ન હતો તેથી બિટીને ચાલતો થયો.

“બગદાડી તું બાગમાં પાછી બરાબર છાંટતો નથી. છોડવાઓ બધા રૂકાઈ ચાલ્યા.” આજે સાહેબ અપ્રસન્ન હતા.

“પાછી તો બરાબર પાઉં છું હજુર. પરમ દિવસે જે કશા પડ્યા તેનાથી...” તે ચરણ રીતે પોતાની સ્વાભાવિક નમ્રતાથી કહી રહ્યો હતો.

હું ઈંધે જ સાંભળવા નથી માગતો. તારો દંડ કડું છું.” સાહેબે નોટબુક ખોલી અને પેન ઉઠાવી, “આર રૂપિયા દંડ !”

“હજુરની જેવી ઈચ્છા !” તે રેસો સલામ કરીને ચાલ્યો ગયો. સાહેબ અફિત બની ગયા. એ ધોળા વાળવાળા માણીથી સાહેબને આશ્ચર્ય થયું. “એક રૂપિયો દંડ કરવાથી કારકુન આખો દિવસ રૂવે છે, અઠવાડિયા સુધી ઉઠાસ રહે છે, મહિના સુધી માફી માગ્યા કરે છે. અને તેના પગાર પચીસ છે જ્યારે આનો આઠ છે. છતાં તે ન રેસો, ન પ્રાર્થના કરી કે ન દુઃખી થયો ! આર રૂપિયામાં તે ખરો શું ? સામેના મંદિરમાં દર મહિને એટપૂજા કરે છે તે કેમ કરશે ? સાહેબે આપો નોકર ભેળો ન હતો.

“માણી !” સાહેબે બોલ્યો.

“હજુર !” તે પાકો આવ્યો.

“હું તમને માફ કરું છું. સારું કામ કરવાથી તમને ઇનામ મળશે.” આપોઆપ જ સાહેબ ઓગળી ગયા હતા.

“હજુરની મરજી !” તે સલામ કરીને ચાલ્યો ગયો.

“તે ન ખુશ થયો કે ન મુખ ઉપર ઉપકાર બાજ બતાવ્યો ! કેવો મૂર્ખ અદમી છે.”

ઠાસાને માફ કર્યા પછી સાહેબને તેના ઉપ ક્રોધ થઈ રહ્યો હતો. તેને હેરાન કરવાનો તેમજ બરાબર નિશ્ચય કરી લીધો.

જ્યારે મનુષ્ય ક્રોધ કરે છે ત્યારે આંખો બની જાય છે. તેની સ્વભાવિક યુદ્ધ ઉપર અધિકાર હવાઈ જાય છે. તે નીચતાના ખાડામાં પડે છે અને અપોગતિ તરફ વળે છે. સાહેબ નીચતા ઉપર ઊતર્યા હતા. તેમજે કારકુનને કહ્યું, “તુપ કીધી ઠાસાની કામણી ઉઠાવી લાવો !”

માથ મહિનાની રાત્રિ હતી. પરમ દિવસે બરફ પડ્યો હતો. આ દિવસે પણ ધુમ્મસ અને ઠંડી હતી. સાહેબે ધાતુનું દંડ કે ઠાસો કાઢી ખૂણ બિજાડ્યો.

રાત્રે ઘણું વાગે સાહેબ ઓઢી પડ્યા. કારકુને આવી સમાચાર દેવા કે ‘માણી ન કંઈ બંધાયો કે કોઈને ગાળો દીધી, કેવળ એટલું જ કહ્યું કે કોઈ બીજાસને ટાઢની રાત સુખથી નીકળ્યો ! આતું થયું !’ હવે તે બગીચામાંથી સૂકું ઘાંસ લઈ આવ્યો છે અને તેના ઢંઢોડો કરીને તેમાં પડ્યો છે.”

“કામણી આપી આવો ! માફ નામ ન લેશો.” સાહેબે હંથ બતાવી ‘પણ પોતાના પરમ જય સ્વીકાર્યો નહિ. આ છોડને લીધે તો તેઓ ગરમીની રતલચોસાં નૈનીતાલ પહોં ન ગયા. જે મહિનાના બળબળતા બપોરે બગીચાની ઠંડી ઘટામાં બેસીને સાહેબે તે ઠાસાને નિજના એક દરીના ઉપવાસને દિવસે આખો દિવસ તડકામાં બગીચાનું ઘાસ કપાવ્યું. બે ઠાસો એક જ વાર પોતાની અશક્તિ બતાવત અથવા રજા માગત તો સાહેબ પ્રચલન થઈ જત પણ તે તો પૂરેપૂરો પત્થર... રૂપિયા કામ કરતો જ રહ્યો.

કારકુને રાત્રે ડાકાને કહ્યું, “ સાહેબ પૂરે છે, મતને દિવસે પણ...” પાછળથી સાહેબ સાંભળી રહ્યા હતા.

“ ઊઃ માલિકની નિંદા કરે છે? કામ નહિ લે તો શું આપણને મોડું જોવા રાખેલા છે! તેઓ મોટા દયાળુ છે.” સાહેબ સાંભળી ચક્રાવર્તિ નહિ. બંગલામાં આવીને આરામપુરસી ઉપર ઢળી પડ્યા.

“ પ્રભુ મને માફ કરે! ” મિસ્ટર જેમ્સ ગાળકની માફક હુકમો આપી જાય છે. સાંભળ્યું છે કે પ્રભુ દયાળુ છે, મને માફ કરી દેશે! નહિ નહિ, તેઓ કેવળ ચોતાના અપરાધીને ક્ષમા કરે છે. ચોતાના વાકીલોને કંઈ આપનારાને તે કદી ક્ષમા નથી કરતા! મને આ મારા પાપની આંતરિક જ્વાળા ગાળી રહી છે. મારાથી તે સહી શકાતી નથી!” ખરેખર તેમને દુવનભર ગાળનારો બહુ આકરો કવચ મળ્યો હતો.

“ મને પૂછીને જ તે ગયો હતો. માગીએલું પંચ બરાબ હતું. અને તેના તે મુખી હતો.” સાહેબ દલીલ રહ્યા હતા—“ મારું અભિમાન હાથ ન હતું. મેં કારકુનને સમજાવીને મોકલ્યો. કારણ કે આટલી નીચતા મારી જાતે મારાથી કરી શકાય એમ ન હતું. અડધા દલાકમાં જ તે દેસા મારી પાસે આવી ગયો. કારકુનની ફરિયાદ હતી કે માગીએ તેના દોષના ખિસ્સામાંથી પૈસા ચોરી છે. પરંતુ મુગાણ (પુરાવો) ન મળવાથી હું માગીને કશું કરી શક્યો નહિ.” સાહેબને અવાજ ગળગળે બની ગયો હતો.

“ બરાબેલા પંચ વચ્ચે કારકુને તેને ગંદી ગળે દીધી હતી. એને ચાર કહોને ધપ્પટ લગાવી હતી. પરંતુ મેં પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે ‘ મારે કશી ફરિયાદ કરવાની નથી. હુકમ હોય

તો પંચનું કામ પૂરું કરી આવું? ’ મેં સાંભળ્યું હતું કે કારકુન ઉપર માગીએ બહુ ઉત્કેષા ગયા હતા. તેઓ કારકુનની બરાબર ચરામત કરવા (મારવા) માગતા હતા. પણ ડાકાએ તેમને સમજાવીને ચાલત કરી દીધા—“ બીચારાના પંચા યોવાઈ ગયા! મારા ઉપર સન્દેહ ન આવ્યો હોત તો તે આવું શા માટે કરત? નુકસાન થવાથી હુઝી થયો છે એટલે તેનાથી બૂઝ થઈ! ” સાંભળીને હું સ્તબ્ધ થઈ ગયો. હું વિચારી રહ્યો હતો કે ઈર્ષ્યા મનુષ્યને કેટલો નીચ બનાવી શકે છે.

“ મેં બીજો માગી રાખી લીધો. ડાકાને કેવળ દુખદેખનું કામ સોંપ્યું અને પગાર ગમ્મો કરી દીધો. તેના ચહેરા ઉપર કશી જ પ્રસન્નતા જોવામાં ન આવી. બીજે દિવસે તે રોજની જેમ જ કામ કરવામાં લાગેલો હતો અને તેના હાથ નીચે જે નવો માગી (આસિસ્ટન્ટ) રાખવામાં આવ્યો હતો તે જોડો કોઠો ચલમ પી રહ્યો હતો. ઉઘટે એક મહિના પછી મારે નવા માગીને કાઢી નાખવો પડ્યો. ડાકાએ દી તેને માટે કશી ફરિયાદ કરી નહિ, કે તેને કાઢી નાખવાની પ્રાર્થના કરવા આવ્યો. તે પહેલાં મગાણે જ આઠ રૂપિયા લેવા તૈયાર હતો. પરંતુ ટપે હું તેને સોળ આપતો હતો. આથી તે દર પૂર્ણિમાએ સત્યનારાયણની કથા સાંભળવા આવ્યો. અને વધેલા આઠ રૂપિયા પ્રસાદ અને દરિયામાં વાપરી દેતો હતો. મારી રુબ લઈને પૂર્ણિમાએ સામેના મંદિરમાં કથાની વ્યવસ્થા કરીને સાંભળવા આવ્યો જતો હતો.” સાહેબની ડાકા ઉપર ઝડા હતી.

“ એ દિવસે ડાકા જાણે મને શું થઈ ગયું હતું કે મને કોઈ સેનાને દગાવી દીધો હતો. મેં તેને રબ આપી નહિ. તમારી રમતવની હતી. ડાકાને એ દિવસથી ગરિમાં તાર આવતો હતો. માગીએનું કામ તો ને બરાબર કરતો હતો. આવ્યું કામ પણ તેણે કરી દીધું હતું. ડાકાએને પાછી

‘દેવ! આજની મારી પ્રાર્થના જયદ્રોથી સાંભળી, અને આપનાં તેજસ્વી હિરણ્યથી મારી દરિદ્રતાને બાળી નાખવાની ખૂબ ઝડપ કરી. ધન્ય પ્રભુ! દશાને નિધિ તું અરેખર જ છે। એમ કહી બીભ્મના આમન્ત્રણને સ્વીકારી કૃપાચાર્યને સાથે લઈ આચાર્યદેવ બીભ્મના રાજપ્રાંગણમાં આવી ઉભા. હાં તો આદ્યત્વને ખૂબ જ સમજનાર ઝંઝાપુત્ર ભગવાન બીભ્મ બહાર નીકળ્યા અને આચાર્ય-દેવને ખૂબ સન્માન્યા. પછી અર્ધાંજ પ્રણામ કરી કરસંયુત કરી ઉઠ્યા રહ્યા. આચાર્યદેવ પણ આ ભારતના તાજ વિનાના ગેતાજ આદ્યાદેવને આવેા વિનયવેશવગેા જોઈ તૂંરન જ પાંચળીમાંથી નીચે ઉતર્યા અને એ ઘડિતે માટે અનિમેષ દૃષ્ટિએ બીભ્મ સામે જોઈ રહ્યા અને મુક્ત કંઠે બોલ્યા; ‘બીભ્મ! બાપ, આજે તમે ‘ગંગાતનય’ નામ ત્રીપાત્ર્યું પ્રમેાં પિધન્ય છે તમારી અન્તેડ પિતૃભક્તિને. પિતાની આતર નૈઠિકક હલ્લચલ પાળનાર રહ્યું! હું તમને કયા બિરદથી સંજોધન આપું!’ એમ બોલતાં બાહ્યદિતકંઠ યથ ગયા. અને અંજલિ લેડી બોલ્યા; ‘બીભ્મ! નમારાં એવાં કોઈ કોઈ છે કે જ્યત તમને ‘ભગવાન’ ના નામથી સંજોધન આપશે.’ આ આશીર્વાચન સંભળતાં જ બીભ્મ પણ રડી પડ્યા અને આચાર્યના ચરણમાં ઢળી પડ્યા. આચાર્યદેવે પણ રડતાં રડતાં બીભ્મને ઊભા કર્યા અને હૃદયસરસું દઢ આશિર્વાન દીધું.

સન્મનો! નેયું? એક અત્યન્ત નિર્ધન પણ વિદ્યાસંપન્ન આદ્યજનું પૂર્વના ભારતમાં જન્મ સન્માન થતું અને તે સંપ્રાદ તરફની એ આર્ષ સંસ્કૃતિ હજુ પણ લુપ્તસાઈ નથી એનેા તાન્ને જ દાખલો દઉં, કે જ્યાંજ્યાં ત્યાં પ્રધાન પંડિત જ્યાંદરવાસ નહેરૂએ એક સોલાપુરની નિર્ધન (શરીર) બાઈના પત્ને પ્યાનમાં લઈ એને ભણવા-ભણાવવાની યોગ્ય વ્યવસ્થા માટે મુંબઈ સરકારને પરિપત્ર પાઠવેા. ધન્ય છે એ મોતીના જ્યાંદરને। આ હતી અને છે અમારા ભારતીય સુષુત્રોતી અત્યતા. છતાંય મારે મારા દેશવાદોને નષ્ટ પણ આગદભરી વિનયથી કરતી પડે છે કે બાપ! આવા ઉચ્ચ દક્ષાના છોકરા હો તો પણ જીવાવામાં કેમ પડ્યા હો? અમેરિકા-યુરોપ-રશિયા તરફ દૃષ્ટિ ન કરતાં બધાય પાંડેને પડતા મૂળી ભારતને પૂર્વે સર્વોદય સાધી હતો એનો

સંપૂર્ણપણે અભ્યાસ અને વિચાર કરી આપણી પૂર્વની નીતિરિતિને અને ધર્મને અપનાવો અને ભારતના ઇતિહાસમાં ભગવાન બીભ્મની માફક સાચા આર્ષો-યની, વિદેશના મોહને તણ, આપણા પૂર્વનાભારતની સંસ્કૃતિને પ્યાનમાં લઈ ને ભારતમાં સર્વોદય સ્થાપવો હોય તો આપણા મહાન પૂર્વજોના પગલે ચાલશેા તો ભારતમાં શું પણ સારીયે દુનિયામાં શાંતિ અને સર્વોદયનું સ્થાપન કરી શકશેા. હમણું તમારું નામ ‘ભારતમાં રૂપેરી અધરોથી લખાઈ રહ્યું છે પણ હું તો એમ કહું છું કે ને તમે આર્ષત્વને અપનાવશેા અને પૂર્વના ભારતની અત્યતા દુનિવાને સમજવશેા તો તમારું નામ ‘ઇતિ-હાસના પાને રૂપેરી નહિ પણ રત્નજડિત સુવર્ણશિરોથી અંકિત થશેા. બાપ! હજુયે સમય છે. સર્વેગા ચેતો અને ભારતની પૂર્વ આર્ષ સંસ્કૃતિને માફ કરી ગાંધી મહાત્માની જે રામરાજ્યની જૂન હતી એ જૂનને પૂરી કરો. ને આપણે ગાંધીજીનાં રાચાં શ્રાદ્ધ અને તર્પણ કરી તેમને સંતૃપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તો વિદેશ તરફ નજર પણ ન કરતાં આપણી પૂર્વની આર્ષ સંસ્કૃતિને વિચારશેા તો પૂતળ્ય ગાંધીજીનો આત્મા ખૂબ સંતૃપ્ત થશે અને સ્વર્ગમાં રહે રહે પણ એ બંદાનો આત્મા યનયની ઊઠશે (1) અને ત્યાં રહો રહો પણ અંતરનો આશીર્વાદ આપશે કે ‘હે માસ માનસપુત્ર જ્યાંદર! ધન્ય ખેટા! તે આર્ષત્વને અપનાવી મારું સાચું શ્રાદ્ધ કર્યું, નેથી હું ખૂબ સંતૃપ્ત થયો છું. જેમકે રાજ દશરથની એવી ઇચ્છા હતી કે મારો રામ ગાદી પર બેસે પણ જેમ આપણા જ પાકિસ્તાની બાઈએ ભારતી માતાના ઢુકડા કરી અજગ થયા તેમ દશરથની ઇચ્છા પૂરી થતા પહેલાં કેટલી રૂપી અન્તરાય નામે અને રામ વનગમન કરી ગયા. યુદ્ધ વસિષ્ઠની આઠાથી ભરત માતૃસહૃદયો ધેર આવ્યો ત્યારે એને સપ્તળી પાતની ખજાર પરી એટલે એણે કહ્યું કે બહે મારી માતાએ એ તેવા અન્તરાયો નાખ્યા હોય પણ ને હું સાચો જ પિતૃભક્ત પુત્ર હોઉં તો હું રામ રામને ગાદીએ બેસાડીશ. અને એ રીતે પિતા દશરથની અપૂરી રહેલી ઇચ્છાને પૂરી કરું તો જ મારું તર્પણ સફળ થયું ગણાય તેમજ કઠિટ દનિયા (Quia Indica) નો દરાવ કરનાર ગાંધીજી ને આશ્ચર્યને સુધી ધવતા હોનાં તો જરૂર એ પાકિસ્તાન પહેાંતી ગયા હોત અને વિરજ્યા થયેલા ભારતને જરૂર એ ખરો અખંડ ભારત બનાવત.

પણ આપણાં દુર્ભાગ્ય કે એ વાંદનીય તપસ્વીને ભગવાને આપણી પાસેથી છીનવી લીધા. ખેર, 'પણ આપ ! વલ્લભ અને જવાહરની જોડીને હવે ભારતનું કામ કરવું પાડી રહે છે; જેમકે રામ રામ જ્યારે રાજ બન્યા ત્યારે જ ભારતવાસ સંતુષ્ટ બન્યા અને જ્યાંસુધી રામ રાજ થયા ત્યાંસુધી નંદીપ્રામર્ભા તપસ્વી હવેન ગાળ્યું. એમ હું આપ જને મારા ભારતી સુપ્રોને પ્રાર્થના કરું છું કે આપ ! તમે જેવા આનંદિન સુધી ગણુનમ રહ્યા છો તેવા જ ભારતના પરેલા ભાગલાઓથી પાછું અર્પક ભારત બનાવો તો જ પૂન્ય મહાત્મા ગાંધીની સાચી સંવત્સરી ઉજવી ગણાય અને તો જ આપણનો આત્મા સંતુષ્ટ થાય અસ્તુ.

સન્નિધી ! અહીં પણ દ્રોણાચાર્યને બીજો ખૂબ સન્માન્યા અને તેમને રાજકુમારોને ધનુર્વેદવિચારક બનાવવા પ્રાર્થના કરી અને દ્રોણાચાર્યે પણ કૃષ્ણાચાર્યને સાથે રાખી કુરુકુળના રાજકુમારો-કૌરવપાંડવોને વિદ્યા-

બ્યાસ શરૂ કરાવ્યો. અને એમની એ વિદ્યાથી આજ પણ કૌરવપાંડવની વરોગાથાનો પ્રતિફળકાર દિગ્મંતમાં ચમકી રહ્યો છે. એમના પુત્રથી આપણને ક્ષણ સમજવાનું મળે છે. અને તેમાં વળી જગતને સાચો કાન્તિકારી મંત્ર-“Twill for fact we must” “થાય તેવા સ્પષ્ટ એ તો ગામ વચ્ચે રહ્યો” એ મંત્રને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે જગતમાં ખૂબ ચમકાવ્યો. પૃથ્વીરાજે ધેરી સાહેને સાતસાત વખત ‘મેં ભેરી ગોંઘા ફું’ એ સમ્બોધો જતો કર્યો. પણ બીરુ શાહે પૃથ્વીરાજને એક વખત પણ જતો કરવાની સાફ ના પાડી. તેમ આપ ! આપણે પૃથ્વીના જેવી હડગેને પગલે ઉદારતા દર્શાવી રહ્યા છીએ અને એટલા માટે અખતરનું ધર્મની માફક ‘પૂ. ગાંધીજીને પણ અખતરનુંની દૃષ્ટાંત મળ્યો. તો હવે ભારતીય અખતરને આજની સુધી આચારમાં મૂકી રાખ્યા છો તો થોડા પૃથ્વીના કાન્તિના સમ્બોને પણ હૃદયથી તકતી પર અકિત કરશો તો ભારતની અખતરને જાન અંજલિ અર્પશે અસ્તુ. (અપૂર્ણ)

પ્રેમપૂજા

શ્રી લાભરાંકર વેળીરાંકર રાવલ

બૂલીને સાવના બકતો
પૂરે પાપાણના દેવો.
મૂડીને પ્રેમનો રસતો.
ખેર ! વહેવાર આ કેવો ? ....(૧)
ભુજો આ માનવી મેળો,
ફરે આઠે ધડે એવો;
અર્ધને લાગણી વેણો !
કરે આનંદ આ કેવો ? ....(૨)
નથી એ પ્રેમ કે પૂલ;
પવકના ઢંભની લીલા,
ખેર જો હોય પ્રેમપૂજા,
રહે માનવ કદી વીલાં ? ....(૩)
અંતરનાં મેલ ધોવાતાં,
અમીઝરણું હૃદે વહેતાં;
પ્રગટશે ધૈર્ય અંતરમાં;
જયે પાકી સહુ વીમા ....(૪)
કહે ‘ચાયર’ કુણો સાજો;
પ્રભુને ઉર અર્પીએ,
રહી ના દિલથી આજગાં;
મૂકી ખોટાં ભણાં બણ્યાં ....(૫)

નીતિ-નૈવેદ્ય

(૧) વિદ્વાન યવાની ચાવી

એક હોતો મોટો વિદ્વાન.

લોકોએ તેને પૂછ્યું; 'આપ આવા મોટા વિદ્વાન શી રીતે થયા ?

વિદ્વાને ઉત્તર આપ્યો; હું જે વસ્તુ બાહ્ય નહિ તે બીજાને પૂછતાં હું કદી શરમાતો નથી. તેથી.

(૨) ખાવાની રીતો

ઠાઠો માણસ ધીમે ધીમે ખાય છે.

સાધુ પુરુષ અર્ધો ભૂખ્યો રહે છે.

યોગી જન રહેડ ટકાવવા પૂરતું જ ખાય છે.

ભુખાન બોધ સાક્ષાત્માં હોય તેટલું બધું ઉડાવી નાશ છે.

ભુક્ષો માણસ પરસેવો છૂટે ત્યાંસુધી ખાધા કરે છે.

પણ અકર્મરતિયો માણસ એટલું બધું ખાય છે કે શ્વાસને આવવા-જવાની જગ્યા પણ રહેવા દેતો નથી.

આવા અકર્મરતિયાની રાત જેવી રીતે જિંદગી વિતાવી નાશ છે. ખાવાનું પાચ્યો હોય તો પેટ સન્નજડ થવાથી તેની રાત ઉંઘ વિનાની નાશ છે; અને ખાવાનું પૂરતું પાચ્યો ન હોય તો ભૂખના દુઃખથી તેને ઉંઘ આવતી નથી.

(૩) પરનિન્દા

મને યાદ છે કે એકવાર ગયપણમાં હું આખી રાત કુરાન પઢતો. નાગતો બેઠો હતો. પાસે જ કેટલાક લોકો પઢ્યા પઢ્યા મોટેથી નસકોરાં બોલાવતા બેઠતા હતા.

મેં મારા પિતાજીને કહ્યું, 'બુલ્લો ને, આ લોકો કેવા છે ?

સંપાદક: શ્રી દેશવલાલ હરજોશિદાસ કક્કર

નમાજ પઢવી તો બાબુએ રહી, પણ કોઈ માથું પણ જિંદુ કરતો નથી !'

પિતાજીએ જવાબ દીધો; 'બેટા, તું પણ જિંદી ગયો હોત તો સાફ થાત, કારણ કે આવા પરનિન્દાના પાપથી તું બચી બાત.'

(૪) હાતીમ તાઈ

દાનેશ્વરી હાતીમ તાઈને કોઈએ પૂછ્યું; 'હુનિયામાં તમારા કરતાં ચઢે એવો કોઈ હાતા તમે જોયો છે ?

હાતિમ તાઈએ કહ્યું; 'હા, એક કઠિયારો. એક દિવસ મેં મોટી મિજબાની આપી હતી. તે દિવસે મારે કંઈક કામ મજાગે જંગલમાં જવાનું થયું. જંગલમાંથી એક કઠિયારો લાકડાંનો ભારો લઈને આવતો હતો. મેં તેને પૂછ્યું; 'ભાઈ, હાતીમનો મહેમાન કેમ બની જતો નથી ? આજે એને ત્યાં મોટી મીજબાની છે. દેશબરના લોકો આજે તેને ત્યાં પરાણા છે.'

કઠિયારાએ જવાબ આપ્યો; 'જે પોતાના પર-સેવાની દોટી ખાય, તે શા સાફ હાતિમની આગળ હાય. લાંબો કરવા નાશ ?

(૫) નોશેરવાન

ઈરાનનો ન્યાયી શાહ નોશેરવાન એક દિવસ જંગલમાં શિકાર ખેલવા ગયો. ત્યાં ખાણ તૈયાર કરવામાં નિમકની જરૂર પડી એટલે તેણે નોકરને કહ્યું; 'પાસેના ગામે જઈ નિમક લઈ આવ. પણ જોઈને કિંમત આપ્યા વિના ન લાવતો; નહિ તો બધમ ઉલ્લજડ થઈ જશે.'

નોકરે પૂછ્યું; 'ચપટી નિમક લાવતાં બામ કેવી રીતે ઉલ્લજડ થઈ જશે ?

નોશેરવાને જવાબ આપ્યો; 'જો શાહ પોતાની મજાની વાંદીમાંથી એક રૂબ પોતાની ખાચ, તો

નોંધર લોકો આપું છાઠ મૂળ સમેતું જોડીને
ખાઈ જાય.

(૬) ગાયલ્હ

ગાયલ્હ નામ અતિધિકારકાર માટે ધણું
ખાણીતું છે. એક વાર કોઈ એક ઘરડો શરણે
તેને ઘેર આવી ચડ્યો. તેને જણ્યો જાણી ગાય-
લ્હ તરત તેને માટે લાણું મંગાવ્યું.

પેલો છુટ્ટો તો લાણું આપ્યું તેવો જ ખાવ
નજાગી ગયો. 'જોસ્મિલ્લાઈ' બોલવા જેટલી પીરજ
તે રાખી ન શક્યો.

સાદો ન્યાયાધીશ

હિંદુ ધર્મરક્ષક ઉત્તરપાંચિ શિવાજી મહારાજના
પંડીના રામચો નળવા થયા, તેથી તેમના પ્રધાન
(પ્રાધાણ) પેશ્વા સાંગ થયા.

પેશ્વાઓમાં જે ત્રણ સારા ગણાય છે. તેમાં
પેલો પ્રાધાણ પેશ્વા થયો—તેના ગુરુ રામચાંચી
નામના પ્રાધાણ હતા.

પ્રાધાણ ગુરુ અત્યે ખૂબ પ્રેમ રાખતો હતો.
તેણે રામચાંચીને રાજ્યના ગુપ્ત ન્યાયાધીશ
બનાવ્યા હતા.

રામચાંચી ધર્મરક્ષક જેવા હતા. તે કોઈ
દિવસ નોકું જોડ્યા નથી. તે જોડવા બધા સાદા
કે, પોતે ન્યાયાધીશ છતાં એક સાધારણ માણ-
સની માફક પહેલા કોઈ પણ પ્રકારનો કાઝમાઝ નહિ.

રામચાંચી કચેરીમાં જાય ત્યારે આવીને જાય,
રાજગાદીને સલામ કરી ગાદી પર બેસે.

હરદાજ સર્વે રાજા પ્રાધાણ પેશ્વા રામ-
ચાંચીને ઘેર જાય. તેમને સામ્રાજ્ય હંડવન પ્રજામ
કરીને ગુરુછંડા આશીર્વાદ લઈને પછી ઘેર જાય.

જેવવા વર્ષનો મોટો વહેવાર કરેલ. રામ
ચાંચીનાં સૌ રાજપ્રજામાં રાજ્યોએને મળ્યા

સુમલમાનને થોડો નહિ તેવું તેવું આચરણ
જોઈ ગાયલ્હ ઘણું જ નાદાજ થયો.

સાચો સુમલમાન આવો હોય નહિ. તારા
જેવા ભટકતાને અવકાશવું એ તો પાપ છે, એમ
કહી તેણે તે છુટ્ટાને પોતાના ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો.

તે વખતે આશાચાણી કઈ; વિચાર કર,
એ ગાયલ્હ!

એ છુટ્ટા ગમે તેવો હોવા છતાં મેં ચિત્તેર
વર્ષ સુધી તેવું પાપણું કર્યું. પણ તારાથી તેને
એક દિવસ પણ પોશી ન શકાયો!

રાધાજી શ્રીમતી કપિલાબેન મોહનરાજ હક્કર

મયાં. તેમનાં લગ્ન આં દનાં, શરીર પર સોના-
રૂપ ને એકે કાગળોને હતો. નહિ.

પ્રાધાણ પેશ્વાની રાજ્યોએ વિચાર કર્યો
કે રામચાંચી નળવળના ગુરુ કે, તેણે રાજ્યના
ગોટા ન્યાયાધીશ છે છતાં તેમનાં પત્ની, આવાં
ગરીબ જેવાં કેમ છે?

રાજ્યોએ સોનારૂપના કાગળોથી રામ-
ચાંચીની શરીર શરીર ભરી કાઢ્યું. કિંમતી
લગ્ન પહેરાવ્યાં અને સોનાની પાલખીમાં બેસાડી
તેમને વિદાય કર્યાં.

રામચાંચી પત્ની આશામાં રહી મનુષ્યમુક્તિ
વાંચતા દત્ત. ઘરનાં વારણાં બંધ હતાં.

પાલખી પર આગળ આવી પહેાંચી પાલખી-
વાળાઓએ ગાલણું કાઢ્યું ને રણું "ઉપડો."

રામચાંચી ઉભા થયા અને જાગીમાંથી ભેગું
કે પેણું છે? સોનાની પાલખીમાં સોનાની સોને
રહેલી જેઠા આજોએ કમાલ ઉઠાડ્યું નહિ.

પ્રાધાણ પેશ્વાએ કહીથી બંધાવું પ્રજામ
ને ક્યું: "ઉપડો."

શાસ્ત્રી કહે “કાળ છે ?”

પાલખીવાળો કહે : “એ તો આપનાં સ્ત્રી છે.”

શાસ્ત્રી બોલ્યા : “આટલાં ઘણાં ઘરેણાં પહેરીને સોનાની પાલખીમાં બેસીને મારી સ્ત્રી ખાવે જ નહિ. એ તો બીજી કોઈ બાઈ હશે. તમે ઘર ભૂલ્યા હશે.”

શાસ્ત્રીના જોલ તેમનાં પત્ની તરત સમજી ગયાં. તેમણે પાલખીવાળાને કહ્યું કે, “પાલખી પાછી લો.”

રાજમહેલમાં જઈ તેમણે સોનારૂપાના અલંકારો ઉતારી નાખ્યા. કીમતી વસ્ત્રો કાઢી નાંખી પોતાનાં સાદાં વસ્ત્રો પહેરી પગે ચાલતાં ઘેર આવ્યાં ને બારણાં કોટી કહ્યું :

“સ્વામીનાથ ! કમાડે ઉઘાડો.”

શાસ્ત્રીજીએ બારીએથી જોયું ને બારણું ઉઘાડી બોલ્યા :

“હા, હવે તું મારી સ્ત્રી ખરી !”

સોનારૂપાનાં ઘરેણાંથી દેહને અણુગારવો એ તો અસાધની લોકોનું કામ છે. આપણે તો પ્રાણી છીએ. સાદાઈ, સદાચાર અને સુનોતિ એ આપણાં ઘરેણાં છે.

શાસ્ત્રીજીનાં સ્ત્રી શરમાયાં. તેમની આંખમાંથી આંસુ સરી પડ્યાં. તેમને ભૂલ સમજાઈ.

અત્યારે જો રામશાસ્ત્રી જેવા ન્યાયાધીપ અને માધવરાવ જેવા રાજા હોય તો કેવું સારું ?

★

મર્યાદાનુક ચાર

કાઠીઆવાડમાં એક વખત મોટા દુકાન પડયા. લોકો દાણા વગર ભૂખે મરવા લાગ્યા. બિચારાં ટોર ઘાસ વગર મરવા માંડ્યાં.

નાનું એવું રાત્ર્ય. દરબારે ખેડુતેને તગાવી ને દાણા આપવાં શરૂ કર્યાં.

ગામમાં એક કોળી રહે. ચાર-પાંચ છોકરાં ને જે જણ પોતે. ઘરમાં ખાવા દાણા ન મળે. છોકરાં રોટલા વગર ભૂખે તરફડે. જે જણ પોતે ભૂખ્યાં રહે અને છોકરાંને ખવરાવે. ઉઘટે છોકરાંને ખવરાવવા જેવુંયે કાંઈ ન રહ્યું.

કોળણ કહે : “દરબાર પાસે જાઓ, તે દાણા આપશે.”

કોળી તો દરબાર પાસે ગયો. દરબારે પૂછ્યું : “તમે ખેડૂત છો ? અમારી જમીન ખેડો છો ?”

“ના બાપુ ! હું ખેડૂ નથી; પણ મારાં છોકરાં ભૂખે મરે છે. આવતે વરસે હું રોટલા દાણા પાછા આપીશ. મહેરબાની કરો તો સારું ?”

દરબારે તો ચોક્કસ ના પાડી. “અમે તો અમારા ખેડૂતને તગાવી આપીએ છીએ. ઉમડને આપતા નથી.”

કોળી બિચારો વીલે મોઢે પાછો ફર્યો. “હવે શું કરવું ? છોકરાંનું હું ખંખ નથી જોવાતું.”

છેવટે ભૂખે મરતા કોળીએ દરબારી કોઠારમાં ચોરી કરવાનો વિચાર કર્યો.

પોતાના ઘરમાંથી તેણે દરબારી કોઠાર સુધી લોંચકું જોડ્યું. બેઠાં બેઠાં ચાલી ચકાવે એવું એ લોંચકું.

કોઠારનું તળીયું .. ઓખું કરેલું હતું. કોળીએ કોથ મારી એક કાણું પાડ્યું, હડહડ હડહડ દાણા પડ્યા. ઘણે કિવસે દરબારમાં મેં ભેળને બિચારો કોળી રાજી થયો. આઠો પૂરો ભરાવીને કાણું પાછું બંધ કરી દીધું. પછી રાજી થતો એ કોળણ પાસે આવ્યો.

પછી એક કોથળી કરી, બરાબર દંધ થોરના

માપની. પછી રોજ રાત્રે એ લોંચદામાં બાથ ને એક કોથળી લરીને દાણા લાવે. છોકરાં રોટલા ભેળાં થયાં. ઝાઝા દાણા કાઢે તો ઉપર ખાટો પડે ને કોઈને ખગર પડી વધ; એટલે રોજ એ ફક્ત દસ ચેર જ દાણા લાવે.

કોળીએ તો આમ વરસ કાઢી નાખ્યું. કોળીને ખગર પણ ન પડી કે એ દાણા ક્યાંથી કાઢે છે ?

આમ વરસ પૂરું થયું ને બીજું ચોભાસું આવ્યું. વરસાદ બહુ સારો થયો. વરસ બહુ સારું પાક્યું. કોળી અને કોળણ મજુરીએ વજગી ગયાં. છોકરાં ય મજુરીએ વજગ્યાં. મજુરી પણ સારી ચાલી. ખૂણ દાણા આવ્યા. એક દિવસ બે ગાડાં દાણાનાં બંદીને કોળી દરબારગઢમાં આવ્યો. દરબાર સામે રામ રામ કરીને એ ઊભો રહ્યો.

“કેમ આવ્યા છો ? દરબારે પૂછ્યું,

“બાપુ ! તમારા દાણા ખાધા છે. કોઠાગણીને પાછા આપવા આવ્યો છું.”

દરબારની આંખ સલી થઈ. “આને તો મેં ના પાડી હતી ને કોલે દાણા આપ્યા ?” દરબાર વિચારવા લાગ્યા.

કામદારને બોલાવ્યો ને પૂછ્યું, “તમે જાને કેટલા દાણા આપ્યા છે ?”

“ના બાપુ, એને મેં દાણા નથી આપ્યા.” કામદારે કહ્યું.

“ત્યારે એને દાણા આપ્યા કોણે ?”

બે હાથ ભેડીને કોળીએ કહ્યું; “બાપુ ! મને કોઈએ દાણા નથી આપ્યા. મેં આપની ચોરી કરી છે. ભૂખે મરતો હતો. છોકરાં રોટલા વગર ટળવળતાં હતાં. મેં મારા ઘરમાંથી કોઠાર સુધી

લોંચડું ખોદીને કોઠારમાંથી દાણા લીધા. દેવ દશ ચેર કાઢતો. આમ વરસ પૂરું થયું. આ વરસે સારું કાવ્યું, એટલે આપના દાણા પાછા આપવા આવ્યો છું.”

દરબારે મોંમાં આંગળી ઘાલી, “આ તો ચોર કે ચાલુકાર ! જેણે દાણા ચોયા એની કોળીને ખગર નથી થતે, ખગર પડે એમ પણ ન હતું. છતાં આ કોળી પોતાની મેળે જ દાણા આપવા આવ્યો ! ધન્ય છે એને ! આતું નામ પ્રમાણિત ! આને ચોર કેમ કહેવો ?”

દરબાર રાજ થયા. એમણે કોળીને કહ્યું :

“કામ ! તારા ઉપર હું બહુ રાજ થયો છું. તેં ભૂખે મરતાં ચોરી કરી. ચોરી ન કરવી પડે માટે દાણા મારવા પણ આવ્યો. મેં ન આપ્યા

“તારી ચોરીની વાત કોઈ બહુતું ન હતું ને બાળી પણ ચકત નહિ; છતાં તું તારી મેળે કોઠા કરીને આપવા આવ્યો, એ તારી સચ્ચાઈ છે. તારા જેવો પ્રમાણિક કોળી મેં જાણે જ નથી. જા, તારા દાણા હું તને પાછા આપું છું, લઈ જા”

તરત જ દરબારે કામદારને કહ્યું : “આને સારામાં સારી જમીન-વાડી આપો ને આપણો ખેડૂત જનાવો બગદની એક ભેડ અપાવો, આવા પ્રમાણિક માણસને દુઃખી થવા દેવો ન જોઈએ”

પેડાં ગાંધાં લઈને કોળી ચેર આવ્યો. કોળણ ને છોકરાં રાજ થયાં. હવે તો કોળી ખેડૂત થયો છે. એતી કહે છે. બે ચાર આડાં વરસ ચાલી ગયાં ને તે ખાતો. પીતો યદ ગયો છે. કોળી ને કોળણ હવે તો સુખી થયાં છે.

૭

કોની ખાતદાની ?

આજથી ત્રણસગ સો વર્ષ ઉપરની એક વાત છે. કુંડલાથી કાઠી કંજુબી વગેરેના એક ચોટો સંધ મિહોર જઈ રહ્યો છે. સંધમાં પાંચસો છસો

માણસો છે. એ ગાંધાં બાથ છે; મહારાજ વજેસ-સંજને ભુરાન ભેષ દીકરા છુજરી ગયો છે, તેના ખરખરો કરવા.

એ વખતે શિહોરનાં ફરગાર સામે જોગીદાસ નામનો એક બહારવટીયો બહારવટું ખેડી રહ્યો હતો. તેના બહારવટાથી રાજ આખું ત્રાહી ત્રાહી પોકારી ગયું હતું. તેને છૂવતો અથવા મરેલો પકડી લાવનારને મોટું ધનમાં આપવાનું ફરગારે જાહેર કર્યું હતું. આ જોગીદાસ ખુમાણ પશુ આ સંઘમાં હતો. આ સંઘમાંના કોઈનેય આ વાતની ખબર ન હતી.

આ માટે જોગીદાસ શિહોર જઈ રહ્યો છે? મહારાજ વજેસંગ દુઃખમાં છે, તે વખતે છાનામાના જઈ ફરગારગઢમાં ધાડ પાડવા?

ના, જોગીદાસ ભલે બહારવટીયો હોય પણ એની રજેશમાં ખાનદાની ભરી છે. તે જુવાન છે, ટેકીલો છે, વીર છે, રાજ સામે બહારવટે નીજ્યો છે, તે કંઈ ચારી કરવા નહિ, પણ પોતાને ગરાસ મેળવવા. આજ એ જોગીદાસે ત્યારે સંજયુ' કે મહારાજ વજેસંગના માથે ફાંખના કુંગર ફાટ્યો છે, ત્યારે વાંસદુધમાં મહારાજને દિલસો આપવાના વિચાર આવ્યો. પણ તે કેમ ગને? છડે ચોક જતા તો તરત જ પકડાઈ જવાય. આવી તેણે એક સરસ યુક્તિ શોધી કાઢી. કુંઠલાના સંઘમાં તે બળી ગયો. બાકીએ જ જ્યાં મોટે ફાંખવા બોલવા હોય ત્યાં ઠાણ કેને બોળખે?

ફરગારગઢની ટેલી પાસે બધા આવી પહોંચ્યા. ત્યાં રીત પ્રમાણે માથે પછેડી બોલી સો રડવા

લાગ્યા. મહારાજ વજેસંગ એક પછી એક બાધને હાથ કંઈ છાના-રાખવા લાગ્યા. ફરતા ફરતા મહારાજ જોગીદાસ પાસે આવી પહોંચ્યા, અને માથે હાથ મૂકી બોલ્યા, “છાના રહો જોગીદાસ ખુમાણ !”

અને વાથરો આપો અમકયો. અનેક જણના હાથ તલવારની મૂઠ પર પડ્યા. કંઈ ટેટકેટલી તલવાર એક તથા બે ચાઈ ગંધ. જોગીદાસે વીજની ઝડપે મોઢા પરથી પંઢા ખસેડી. તેણે તંજસ્વી મોં બધા બેઈ રહ્યા તે બેલ્યો,

“ટીક બોળખ્યો, રાજ !”

તે સાંભળતાં વજેસંગ બોલ્યા, “કેમ નહિ બોળખું, જોગીદાસ ખુમાણ ! તારું, ગળું ક્યાંય છાતું રહે કે? સેંકડો આઠમી વચ્ચે તારી હાક આજખ ૫, તા પછી તારા વિલાપ કે ન ન વરતાય !” અન તરત જ આખા ડાવરા તરફ જઈ મહારાજ બોલ્યા “સો પોતપોતાની જગ્યાએ બેસજો. કોઈએ તલવાર સલાજવાની જરૂર નથી જોગીદાસ-જાઈ લડવા નથી આવ્યા; ટીકરો ફાટી પડ્યો છે, એના ખરખરો કરવા આવ્યા છે. મારા ગરાસમાં નહિ પણ મારા દુઃખમાં ભાગ લેવા આવ્યા છે.” અને ડાવરો આખો સ્તબ્ધ થઈ ગયા. લોકોની આખ બીનો થઈ; ન સો મનમાં વિચારવા લાગ્યા; “કેની ખાનદાની રહે—બહારવટીયા જોગીદાસ ખુમાણની કે મહારાજ વજેસંગની?”

આણ મોજશોખો અને ભૌતિક સુખની વસ્તુઓ જતા રહેવાના ભયથી જે મનુષ્ય પોતાની ભીતરમાં રહેલા પ્રસાનો ધંધાર કરે છે તે દુઃખી થાય છે, લંટાય છે, હલકો પડે છે, અને જુદાં છે. કારણ, તેણે તેના અંતર આત્માને દુઃખી કર્યો છે, લંટયો છે, હલકો પાડ્યો છે, અને જુદો છે. એથી ઊલટું, દૃઢ સફળતાવાળો અને નિષ્કલંક પ્રમાણિતતાવાળો મનુષ્ય તેની ભીતરની નાગદાંધને તાબે થતો નથી અને સનાતન રૂપ આત્માનો-સત્યનો આશય દે છે, તેથી તેની આવી કથા કદી આવતી નથી. માર ખાવાથી અને ભેડી પહેરથી મનુષ્ય શુભામ થતો નથી, જેવું મન-જેની ધન્યેયો વચ નથી એ જ ખરો શુભામ છે.

૧. એક દિવસ શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સાથે રથમાં જતા હતા, ત્યારે તેમણે આકાશ તરફ જોઈને કહ્યું: 'અર્જુન! જો કૃષ્ણતરની કેવી મળતી હારની દાર જઈ રહી છે.' અર્જુને તે દિશામાં પોતાની નજર ફેરવીને કહ્યું: 'ખરેખર, ખરેખર વાદ. મધી જ સુંદર કળન-રની દાર.' પરંતુ બીજી જ ક્ષણે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું: 'અર્જુન! જૂઠું થાય છે, મને લાગે છે કે આ કૃષ્ણતર નથી.' અર્જુને પણ તરત જ તે તરફ જોઈ કહ્યું, 'સાચું એ કૃષ્ણતર નથી.' હવે આનો અર્થ સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. અર્જુન તો સત્યનો અગ્રહી હતો, તેથી એમ તો ન જ કહી શકાય કે શ્રીકૃષ્ણની ખુશામત કરવાના ઇરાદાથી તેણે કાંઈ દા કરી, પણ તેને શ્રીકૃષ્ણમાં અડઅ શ્રદ્ધા હતી, તેથી શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે તરત તે પ્રમથે ખરેખર તેના જોવામાં આવ્યું.

૨. ખાંડને ચૂસા ઉપર ચઢાવી સારી રીતે ઉકાળો. ત્યાંસુધી ચાસણીમાં મેલ દશે ત્યાંસુધી ખદખદ થશે અને અંદરથી ધુમાડો નીકળશે, પણ અંદરનો મેલ અને કચરો બહાર કાઢી નાખ્યા પછી ચાસણીમાંથી ધુમાડો નીકળશે નહીં કે અવાજ પણ થશે નહીં. મજેદાર સ્વાદિષ્ટ ચાસણીનો રસ ઉઠળ્યા કરશે પછી અવાદી કે ઘટ રૂપમાં તે મનુષ્યોને અને દેવોને આનંદ આપશે. અદાવાન મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય પણ આને મળતું છે.

૩. એક માંથુસને નદી પાર કરવી હતી કાંઈ મહા-ત્માએ તેને એક માણીયું આપ્યું અને કહ્યું કે, આ તને સામે પાર સર્જી શી તે હાથમાં પકડી માથુસ પાણી પાર ચાલવા લાગ્યો. નદીનો પટ અધીં પાર કર્યો હો ત્યાં તો માણીઆમાં શું છે એ જાણવાની ઇચ્છા તેનામાં જાગૃત થઈ. બોલીને નેપું તો તેમાં કાગળના કેકડા પર બસવાન રામનું પવિત્ર નામ લખેલું હતું: આ જોઈને તે માથુસ તિરસ્કાર સહિત બોલવા લાગ્યો: 'અરે! શું આટલામાં જ બધો ભેદ આવી ગયો ર' તેનામાં આવે સંશય પેદા થયો કે તરત તે ફળવા લાગ્યો. ઇશ્વરના નામમાં અડઅ વિશ્વાસ અજળ કામ કરે છે; શ્રદ્ધા એ જીવન છે, અશ્રદ્ધા મૃત્યુ છે.

૪. એક શિવને પોતાના શુરની અનન્ત શક્તિમાં દૈવ શ્રદ્ધા હતી અને તેની આ શ્રદ્ધાને જોરે તે શુરનું નામ લેતાલેવેતો એક નદી ઉપરથી પડે ચાલીને પસાર થઈ ગયો. આ જોઈને શુરને વિચાર આવ્યો: 'અહો! શું મારા નામમાં આટલું બધું સામર્થ્ય છે! તો પછી હું, પોતે તો કેટલો મહાન અને યક્તિ-શાળી હોઈશ!' બીજે દિવસે શુરે પણ 'હું, હું' એમ બોલી નદી પાર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ જ્યો પાણી ઉપર પગ મૂક્યો કે ધમ લાંબે નદીને તળિયે. શ્રદ્ધાથી આશ્ચર્યકારક પદિલામ આવે છે, પરંતુ અઠંગાર અને હંબ મનુષ્યનો નાશ કરે છે.

૫. ઇશ્વરાવતાર શ્રી રામચંદ્રને લંકા પહોંચવા માટે સમુદ્ર ઉપર પુલ બાંધવો પડ્યો. પણ રામમાં અડઅ શ્રદ્ધાને લીધે તેના હાસ અને જક્ત દનમાન એક કૂટે સમુદ્ર ફરી ગયા. આ દાખલામાં ઇચ્છા શ્રદ્ધાને લાંબે જ સેવક માણિક કરતાં પણ વધારે સફળ થયો.

૬. એક રાજાએ લક્ષ્મણનું મદાપાપ કર્યું હતું. શુદ્ધ થવા માટે તેણે શું પ્રાર્થનિત કર્યું એ જુલવા સાડ તે એક જાનિને આશ્રમે ગયો. જાનિ તે વખતે આશ્રમની બહાર ગયા હતા, પણ તેનો પુત્ર ત્યાં હતો રાજાની વાત સાંભળી તેણે કહ્યું કે રામનું નામ જાણ વખત દિઆરો તો તમારા પાપનું પ્રાર્થનિત સર્જી શી. જાનિ જ્યારે આશ્રમમાં આવ્યા અને પ્રાર્થનિત સંજયી દટીકા સળંગી. ત્યારે તેણે પુત્ર પર શરસે થઈ કહ્યું: 'સર્વેશક્તિમાન મજાનું નામ માત્ર એકવાર લેવાથી હજારો જન્મનાં પાપોડો મળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. જો મૂર્ખ! તારી શ્રદ્ધા કેવી નજીક કે તે રાજાને એ નામ તથા વખત લેવાનું કહ્યું! તારી આવી નિર્જળ શ્રદ્ધાને લાંબે તારે દબડી જતિમાં જન્મ લેવો પડશે. એ પુત્ર તે રામાચરુનો શુદ્ધ.

૭. અસંખ્ય વર્ષો સુધી પથરો પાણીમાં પડ્યો રહે પણ પાણી તેમાં કદી પેસી શકશે નહી, પરંતુ માટીનું ટેપું તો પાણીથી તબોળ થઈ જાય છે. તે જ રીતે શ્રદ્ધાવાનનું અડઅ હૃદય અને દેટલી આશ્ત અને હસોડી જાતી પડે તો પણ નિરાશ થઈ નથી, પરંતુ સાધારણ મુરોશી આવે તો પણ કુર્બાન અદાવાસે માથુસ ડગી જાય છે.

મનુષ્યત્વ અને ધર્મ

તે અણધારે છે, જ્યોત્સ્ન સમજે કે માટે તમે તમારી બુદ્ધિશક્તિથી તેના બંધ તમારો સ્વાર્થ જોડી રીતે સાધો નહિ. તેને છેતરીને, ફાંસામાં લટકાવે અથવા તેની ગરજના વખતે તમે તેના જોડો લાલ લેશો નહિ. તમે બુદ્ધિશાળી છો, સાધનસંપત્તિ છો, ઉત્તતિના જોડલા ઉપર બેઠલા છો તેને લીધે એ શક્તિ દ્વારા દીન-હીનની સુધીગતો દૂર કરવાની તમારી દરજ્જા ઉત્પન્ન થાય છે. એક સમયે તમે વધુ એવા અલ્પજીવિવાળા અને દીન-હીન કથામાં દર-નારા હતા. તેમાં ઘડતા-ઘડતા તમારામાં ચેતનાનો વિકાસ થયો, તમે વધુ મુમુક્ષુવાળા થયા અને પ્રભુએ તમને સારી સ્થિતિમાં લાવી મૂક્યા. તમારી આ સ્થિતિ દ્વારા પ્રભુ તમારી પાસે ધર્મનું પાલન કરાવવા ઇચ્છે છે. તમારા હૃદયમાં-અન્તઃકરણમાં પ્રભુ રહેલો છે તેને તમે જુઓ. જે પ્રભુ તમારામાં છે તે જ પ્રભુ હરિદ્વારાયણમાં વધુ વસી રહ્યો છે. દીન-હીનમાં તમે તમારા જ પ્રભુને-આત્માને જુઓ. તમારી આજીવની પ્રાણીમાત્રના આત્મારામ પ્રભુથી તમને જુદો પાડનારી અને તમારી બહાઈના અભિમાનને પોષનારી ન ગણવી જોઈએ. નીચલા વર્ગોમાં અવયાસ કર્યા વગર કોઈ ઉપલા વર્ગમાં આવી શકતું નથી. (પૂર્વજ-મોની અથવા આ-જન્મની) દીન-હીન-અવસ્થાઓમાં તમે 'પણ શક્તિમાનેનું' તમારું પ્રત્યે ન્યાયી અને કયાજી પર્વત થાય એવી આકાંક્ષાવાળા હતા. એ સ્થિતિમાંથી પલાય થયા પછી આજે તમારી એ પ્રભાવે વર્તવાની દરજ્જા છે એ તમારે ખૂલવું ન જોઈએ. એ વાત જો તમે જૂઠ્યા તો તમે આજીવ નહિ. વધી ચકો. એ વાતનું જ્ઞાન પ્રભુ તમને ઠેવી રીતે કરાવશે ? ફરી એ જ સ્થિતિમાં લાવીને અપૂર્ણ જ્ઞાને પ્રભુ કોઈને પોતાની પાસે લેતો નથી. માટે પ્રભુ તરફથી તમને શો ધર્મ પ્રાપ્ત થયો છે તે વિચારીને વર્તો. જો તમે એકવાર તમારી સાધનસંપત્તિનો ઉપયોગ ધર્મમાં નહિ કરો તો બીજી વાર પ્રભુ તમારી પાસેથી તે હીનવી લેશે, અને એમ કરીને એ તમને ધર્મનું જ્ઞાન કરાવશે. આ જગત ઉપરની તમામ સંપત્તિ કોઈને જોડી રીતે ઉઠાવવા માટે નથી. તમામ સંપત્તિ પ્રભુની છે અને તેને ધર્મ માટે વાપરવાની છે. એ સંપત્તિ તમારા હાથમાં આપીને પ્રભુએ પોતાની સમગ્ર ચેતન સૃષ્ટિ ઉપર મનુષ્ય તરીકે તમને પોતાના પ્રામાણિક દ્રુષ્ટી નીમ્યા છે એમ સમજો. તમારા તન-મન-ધનનો એ રીતે ઉપયોગ કરવાનો તમારો ધર્મ છે. એ જ પ્રજ્ઞાપર્યુષ્કર્મ છે, પ્રભુનું પૂજન છે. એ જ જીવનનું ધર્માર્થ પ્રયોજન છે.